

ગુજરાતી ભાષાનો કોશ.

[illegible][illegible]

附：一、二、三、四、五、六、七、八、九、十、十一、十二、十三、十四、十五、十六、十七、十八、十九、二十、二十一、二十二、二十三、二十四、二十五、二十六、二十七、二十八、二十九、三十、三十一、三十二、三十三、三十四、三十五、三十六、三十七、三十八、三十九、四十、四十一、四十二、四十三、四十四、四十五、四十六、四十七、四十八、四十九、五十、五十一、五十二、五十三、五十四、五十五、五十六、五十七、五十八、五十九、六十、六十一、六十二、六十三、六十四、六十五、六十六、六十七、六十八、六十九、七十、七十一、七十二、七十三、七十四、七十五、七十六、七十七、七十八、七十九、八十、八十一、八十二、八十三、八十四、八十五、八十六、八十七、八十八、八十九、九十、九十一、九十二、九十三、九十四、九十五、九十六、九十七、九十八、九十九、一百。

我 國 經 濟 學 之 發 展 與 現 狀

2011.12.26 2011.12.27 2011.12.28

三 附 註

24 97 4

2017 12 28

22 22 22

1947-48-49

के.एस.एस. विद्यापीठ अध्यापक
श्री. एस. एस. एस.
अध्यापक श्री. एस. एस. एस.
१९२१३

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૨૧૩

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી ભાષાનો ડોર

વિષય નં- : ૪૨

મ, મૂં [સં.] મુખરાતી બાપાને છત્રીસમે
મળાક્ષર અને બંનમોખાને પચ્ચીસમે
અનુનાસિક ઓક્ષસ્થાની બંનનવર્ણ. (૨)
અં મા, નહિ; ના. ઉં માણેરા મત રોય,
મ કર આંખે રાતીએ, કલમાં લાગે ખોડ,
મરતાં મા ન સંભારીએ.

મહ, સ્ત્રીં મૈ; મા; માતા. (૨) ખાઈ.

મહધા, સ્ત્રીં મૈયા; મા; માતા:—અંબામધ્યા.
(૨) ખાઈ.

મઉ, સ્ત્રીં મૈ; ભૂખે મરતા કંગાલ લોકની
ટાળા તે. (૨) દરિદ્રીએ; કંગાલો ને ભૂખકું
લોકો:—મારવાડની મઢ. (૩) વિં પાંચું;
નરમ સ્વભાવનું; વળી ન્યય એવું નરમ.

મઉથવું, કિં અં નરમ થવું; નમી જવું;
કંગાલ થઇ જવું. (૨) દોરાવું; ધપવું.

મકનું, વિં મનસ્વી; મનમાં આવે તેમ મ-
હાલનાઈ; મસ્ત; ગાંડું; ઉન્મત્ત:—મકનો હાથી.

મકર, પું [અ. મક્] દોંગાઈ; છગકપટ;
ફેલ; દંભ. (૨) ખંધાઈ; ઠગાઈ. મકર-
બાજ=દોંગો; દંભી; ફેલકરીને ધૂતીખાનારો.

મકર, પું [સં.] મગધર; તિમિગલ; મોટો
મચ્છ. (૨) દસમી રાશિ. મકરાકર=દરિદ્રો.

મકરકેતન, પું [સં.] કામદેવ.

મકરેવજ, પું [સં.] કામદેવ.

મકરવા, પું શેલડીના કકડા; શરમા; ગડેરી.

મકરસંક્રમણ, નં [સં.] સૂર્યનું મકરસ-
શિમાં જવું તે; મકરના સૂર્ય થવા તે.

મકરસંક્રાન્તિ, સ્ત્રીં [સં.] મકરસંક્રમણ;
સૂર્યનો મકરપ્રવેશ તે; કિતરાયન.

મકરેઈ, પું [સં.] રૂલમાંની રંજેટી તે.
(૨) પુષ્પમધુ. (૩) આંખાની એક જાત.

મકરેઈકર, પું [સં.] મગધરનું ધર-તે
દરિદ્રો—સમુદ્ર; સાગર.

મકરેઈકૃત, વિં [સં.] મકરના જેવા વાંકા-
ધાટનું; વળેલું; મકરના જેવા આકારનું.

ઉં મકરાકૃત કુંડળ કાને શોભે.

મકરેઈ, સ્ત્રીં મધરી; એક મોટી માછલી.

મકલાવું, કિં અં રાજ થવું; હરખાવું; મંદ
હાસ્ય કરવું; મુશી થવું.

મકસાઈ, સ્ત્રીં [અ. મક્સાઈ] ધરદો; હેતુ;
ધારણા; ઉદ્દેશ; આશય; મતલબ.

મકસુઈ, અં મુદ્દામ; ખસુસ; ખાસ; બાણી
પુછને; હેતુસર.

મકાઈ, પું એક જાતનું મોટા દાણાનું અનાજ.
(૨) મકાઈડાડા.

મકાત, સ્ત્રીં [અ.] આવક ઉપર લેવાતી
જકાત તે; દાણ; હાંસલ. (૨) દાણ
લેવાનો એકલથ્યુ હક તે.

મકાતી, વિં મકાત લેનાર; દાણી; હાંસલ
વસુલ કરવાનો જેણે એકલ હાથે બધો
છળરો રાખેલો હોય તે. (૨) જકાતી
અમલદાર.

મકાન, નં [અ.] રહેવાનું ઠેકાણું; ધર.
(૨) સુસાધર વગેરેને વિશ્રામ લેવા કે
રહેવા માટે બાંધેલું રહેઠાણ; ઉતારો. (૩)
ઈમારત; મંદિર.

મકાર, પું [સં.] મ એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે. (૨) જેની શરૂઆતમાં મ
આવતો હોય એવો શબ્દ.

મકૈ, જું મકાઈ.

મકોડી, સ્ત્રીં મંકોડી; કાળા રંગની મોટી
કોડી; કીડીની જાતનું જીવકું:—કીડીમંકોડી.

મકોડો, પું મંકોડો; કાળા રંગનો કીડીની
જાતનો જીવડો. એનં ગળપણ બલ ભાવ
છે. ગોળનાં માટલાં આગળ તે વરંવાર
જણાય છે. ખેતરોમાં અને યુંદરવાળાં
ઝાડો ઉપર પણ મકોડા થાય છે. એ
બચકું ભરે છે તે છોડતો નથી, ખેંચતાં
પોતે વચમાંથી તૂટી જાય તોપણ મૂકતો
નથી.

મકમ, વિં [અ.] દંદ; નહિ ઠીલું—નરમ;
મળયુત; નળરં. (૨) ધૈર્યવાન; ધીર;
પાકું; ન હટે—છુટે કે નરમ પડે એવું જે તે.

મકમપણું, નં નહિ ડગમગવાપણું; ધીટના;
મળયુતાઈ.

અક્ષર, જુઓ અક્ષર.

અક્ષર, સ્ત્રી [અ.] નિશાળ; પાઠશાળા.

અક્ષર, વિ. મગતું; મોકળું; પહેલું; વિશાળ.

અક્ષર, પું. [અ.] ધનરો; એક હત્ય કરેલો હક તે. (૨) કરાર.

અક્ષર, સ્ત્રી [સં.] માખ; માખી.

અખ, પું. [સં.] યાગ; યજ્ઞ.

અખમલ, સ્ત્રી [અ. મલમલ] એક જાતનું રેશમી વસ્ત્ર.

અખાતર, ન. નિમિત્ત; મિત્ર; પદાનું.

અખીયુસ, વિ. અનિ કંજુસ; સ્ત્રમ; કૃપણ; અખીલ.

મગ, પું. [સં. મુગ્ધ] એક જાતનું કોળા.

(૨) માર્ગ. (૩) તરફ; બાજી; આખી મગ ચાલ. ૩૦ પ્ર. મગ ને અડદ ભેગા ભર-

ડવા=ખીચડો કરી નાંખવો; જેમ ગમે તેમ બોલવું-કરવું તે. મોંમાં મગ ભરવા=

મૌન રહેવું; બોલવુંજ નહિ તે. મગનું નામ મરી=સારૂં કે ખોટું કંઈપણ કહેવું જ નહિ તે; ખોટું થતું હોય તોપણ કંઈ

ખોટા ચાલ્યા વગર જોયાજ કરવું. કહે. એ પાણીએ મગ નહિ ચઢે=એનાથી કંઈ વળશે નહિ. એથી કદી પણ ધારેલું કામ

સિદ્ધ થશે નહિ એમ. મગ કસાર બા-કણાં=લાકડાં, ઢાલ્યા વગેરે બળતાણુ. મગ બાકણાં=મનમાં ને મનમાં મુંઝાવું તે;

હૃદય શેકવાં તે. (૨) રૂશણ; અણુમનાં રહેવું તે. મનમાં ક્ષેશ-મંતાપ થવો તે; હૃદય પરિતાપ.

મગજ, ન. માથાની ખોપરીમાંનો સમજણ અને જુસ્સાને લગતા તંતુઓનો સમૂહ;

દીપ્તિઓની મારફત મગતા જુદાજુદા જાનને ધારણ કરનારો-પોષોને લોચા જેવો માથામાંનો ઘણાક તંતુવાળો અવયવોનો પિંડ તે; ભેજું; માથું. (૨) રૂજ-ખી વગેરેની મીજ તે. (૩) ચણાના લોટનો

ખાવાનો એક પદાર્થ; ચણાની સુખડી.

૩૦ પ્ર. મગજ મારી=માથાફટ; વિચાર કરવાની-વિવાદ ચલાવવાની મહેનત તે;

માથાઝીક. કિં. ૫૦ મગજ ખસવું=ગાંઠું થવું. મગજ ફરવું=જુસ્સાથી, તાપથી અને ખીજાં ઉઘ્ર કારણથી માથું ભમી જવું તે.

મગજ ફાડવું=કંટાળો આપવો; માનસિક મહેનત લેવી-આપવી તે. કહે. મગજનો ફાટેલો=ઉદ્વેગ; ઉચ્છ્રમ્ભલ; ભેતમા. મગજમાં રાખી હોવી-પોતાનાં ધન અને બળનો ગર્વ

હોવો તે. મગજનું ચસકેલું=ગાંઠું; થેલું; ચળવું.

મગજ, સ્ત્રી. અમુક એકજ રંગના કપડાંનો સાધો લેતાં વચમાં બીજા રંગના કપડાંની ચિદરડીની ઝીણી પાતળી કિનાર લેવી તે,

મુગજ=મગજની સિલાઈ હવે નીકળી ગઈ, પણ એમાંએ બહુ કારીગરી હતી. સ્ત્રીઓની ચોળીઓ અને પુરોનાના બના-

તના ડગલાંઓના સાંધાપર મગજ મેલવામાં આવતી.

મગડો, પું. ગુલબાસનું બી.

મગણ, પું. [સં.] ત્રણ ગુરૂ અક્ષરનો સમૂહ-ગણ તે. ઉ. માતાજી તે મગણ, જકાત જગણ ગણ જાણો. પિંગળ.

મગતર, ન. ઝીણું પાંખવાળું એક જીવડું; એક જાતનો પાણી ને ભેજવાળો જગામાં થતો મચ્છર; યાસ. (૨) માખતું નાતું બચું. આ જીવ નાના ને નાનુક હોય છે પણ તેમની સંખ્યા એટલી બધી હોય છે કે, તેમના ઉડવાનો અવાજ હવાને ધ્વનિત કરી મૂકે છે. મગતર એક જીવ જંતુ હોવાથી બળાહીન ને નિર્બળ ને માટે પોતાની મોટાઈ ને બળ બતાવવામાં વપરાય છે; જ જ, નહિતર મગતરાની માફક મસળી નાંખીશ.

મગજ, વિ. મોકળું; લાંબુપહેાળું એવું તે;

વિશાળ; પહોળા; ઘણા કોકનો-જણનો સમાસ થાય એવું:-આહ રમે ખુબ મગતું છે.

મગદળ, નં મગની દાળ શેકી તથા દળીને બનાવેલી કુશર તે. ઉત્તરાયન ઉપર આ-હાણને મગદળ ખવરાવવામાં આવે છે. મગનો લાડુ-દળ તે.

મગદળિયું, વિં જેને મગદળ બાવતું હોય તે. (૨) જેમા મગદળ રાખવામાં આવતું હોય તે. (૩) મગદળવાળું.

મગદળિયો, પું કસત કરનારાઓને હાથના મામપિંડો મજમુત કરવા માટે ફેરવનારા ઘંટાકાર ભાગ-દળાં લાકડાનો યાત તે અમાગે મય માગમાગ સવા મળના મગદળિયા કરે છે.

મગદુર, સ્ત્રી [અ.] શક્તિ; તાકાત. (૨) ગળુ, ધારણ શક્તિ; ક્ષમતા; સહન કરવા પાછું તે:-એની મગદુર નથી કે તમારી સામુ જોઈ શકે, કિંવા ધાર્યું કામ કરી શકે.

મગધ, પું [સં] ગંગાતીર ઉપરનો પટ-ણાની આસપાસનો મુક્ત તે. આગલા વખતમાં મગધ સંવાપરિ દેશ ગણાતો હતો. એમાં ઈ. સ. પૂર્વે નં, ચદ્રયુગ, અને અશોક જેના ચક્રવર્તી રાજ્યો થયા હતા. મહાકવિ કાલિદાસના વખતમાં પણ મગધના રાજ્યો સંવાપરિ ગણાતા હતા.

મગન. વિં ગજ; ખુશી; રાજ્યાત. કિં પ્રં મગન થવું રાજ થવું, હરખાવું. (૨) માગ, જગા; આસન.

મગફળી, સ્ત્રી ભોંયરાંગ.

મગર, અં [ફા.] પળ; લેકીન. (૨) મચ્છ.

મગરમચ્છ, પું નદી, તળાવ અને દરિયામાં થતું એક જાતનું મોટું મચ્છ તે, મગર.

મગરમસ્ત, વિં ગળું તે ગરહન એક થઈ ગયેલાં હોય એવું રમ્ય-લક્ષણ; જાકું.

(૨) હુંપણથી બહેકેલું; અહંકારી; ગર્વી, મનો-મત; ઉદ્ધત.

મગરિયું, નં છાપર આગનારને ઉપર ચઢવા માટે રાખવામાં આવતું છાપરામાંનું જે બાંહે તે; છાપરામાંની નાની દાદરવારી.

મગરખ, વિં [ફા.] અભિમાની; ગર્વી; અહંકારી, હુંપણમાં મગ્ત તે, મગર.

મગર, વિં મગરખ; ગર્વી; અભિમાની.

મગરરી, સ્ત્રી અભિમાન, ગર્વ. (૨) પતરાજ; મગરખી.

મગાવણું, કિં સં અણાવણું; લવરાવણું; મંજાવણું. (૨) ચાચના કગવરી.

મગિયું, વિં મગ જેવડું; મગ જેટલું નાનું તે નાળુક:-મગિયા ધુધરીઓ.

મગિયું, નં સ્ત્રીઓને પહેરવાનું સુતરેલ પોત તે રેશમી કારનું લુગડું, ચદરકળા, દેશી સાડી.

મગોડું, નં મગનું ગોતર, મગના છોડપાનની પાંદડી તે.

મગર, પું [સં. મકર] મગરમચ્છ; મુસવાળ.

મમ. વિં [સં.] મુખેલું; ગરક થયેલું, રચ્યપચ્ય, તરખોળ, એકતાન. (૨) આનદી; પ્રસન્ન.

મધમધવું, કિં અં મોડમ કડી રહેલી, વાસ વાસ કેવાઈ રહેલી; કોરવું; મુગધ પ્રમરી રહેલી. કં મયમરી રહી છે મેડી સારી. તારી વેળીની વામ પ્યારી. બહેક બહેક થઈ રહેવું તે.

મધમધાટ, પું મુગધિદાર મસાવાળી અથવા ઝલ વંગરની વાસ કડી રહેલી તે, વામવાસ થઈ રહેવું તે, મુગમોનું બહેક બહેક થઈ રહેવું તે.

મગરી, સ્ત્રી મગરની માદા, એક જાતની માછલી, મુસવાળ

મધવા, પું [સં.] મન્દ; દેગજ.

મધા, સ્ત્રી [સં.] એક નક્ષત્ર. મધાની ઓ-

રણી-મધા નક્ષત્રનું વાવેતર તે.

મચ્ચક, સ્ત્રીં નહિ પાછું હઠવું તે; ધ્યાન પર નહિ લેવું તે. તે મચ્ચક નહિ આપે એવો હડીલો છે.

મચ્ચકો, પું સ્ત્રીએ ચાલતાં મરડાવું તે; લહેકો; ચાળો; હમકો. મચ્ચકનું અને વળી લટકો કરી-પગ તથા અંગ મરડીને ચાલવું તે; છલ્લકો કરીને હિંડવું તે. ઉ. મચ્ચકો મચ્ચકો કારેલી. મુખ, અંગ અને ગતિની એક સાયેજ કરવામાં આવેલી હલક તે:- એત તારે મચ્ચકો !

મચ્ચકોડ, પું મરડાવું તે; અંબળાઈ જવું તે; પગ-હાથ વગેરેનું જરાક વાંક ખાઈ મરડાવું તે.

મચ્ચકોડવું, કિં સં અભાવ-તિરસ્કાર દર્શક ચાળા સાથે મોં ફેરવી નાંખવું; અભાવ-તિરસ્કાર-કંઈ નહિ, એમ ચાળા કરીને દેખાડવું; મોઢું કટાણું કરવું:- બલેને એ મોઢું મચ્ચકોડીને જાય, એનેજ ધર માંડવું પડશે. (૨) આંખળવું; કલટી બાળુ તરફ વળે-અંબળાય એમ કરવું; લચ્ચકાવવું.

મચ્ચકોડાવું, કિં અં વંકાવું. (૨) અંબળાવું.

મચ્ચડવું, કિં સં દાખીને વાંકું કરવું; આંખળવું; મરડવું:-હાથ મચ્ચડવો.

મચ્ચમચ્ચાવવું, કિં સં કિષાડ વાસ કરવું; નીચું લેવું કરવું; મટમટાવવું:- આંખ મચ્ચમચ્ચાવવી. (૨) હાથવતે બીના કપડાને ધોવાને જમજમ કરવું; હાથવતે પથર ઉપર બીના લુગડાને ધીરેધીરે પછાડવું:- લુગડું-પંચિયું મચ્ચમચ્ચાવવું.-ધોવું.

મચ્ચવું, કિં અં માવું; સમાવું;-ભોંયમાં પાણી મચ્ચે છે. (૨) કામમાં ચુંથાવું; ખંતથી લાગવું; ધૂમવું. (૩) લડાઈમાં-કાર્યમાં ચાલુ રહ્યા કરવું. (૪) જમાવ થવો; જુગતે જુગવું મળી રહેવું. (૫) બીડ-

બીડા-પડાપડી થઈ રહેવી. (૬) ઉસ્કારાયેલી હાલતમાં આવવું; મસ્તીમાં આવવું. જોરથી તાનભેર-ચાલી રહેવું-લાગુ રહેવું.

મચ્ચાવવું, કિં સં જમાવવું; જોરભેર ચલાવવું:-તેણે ધૂમ મચ્ચાવી-આનંદભેર કોઈ વસ્તુ-વગેરેને પ્રવર્તાવવાં:- ધૂમમાચ્ચકડી ચલાવવી. તાન જમાવવું; ખૂબ આનંદ રંગ ઉડાડવો. (૨) ઉડાવવું.

મચ્ચિયેર, સ્ત્રીં મોરસની જાતનો એક છોડવો. મચ્ચ, પું (નં) [સં. મત્સ્ય] માછલુ.

(૨) વરસાદના દિવસોમાં આકાશમાં જણાતી સાત રંગની કમાન તે; મેઘધનુષ; ઇન્દ્રયાપ. (૩) કમાનનો વચ્ચો ટેકો. (૪) દશાવતારમાંનો એક અવતાર:-મચ્ચાવતાર તે. કિં પ્રં મચ્ચ તણુવો-ખેંચાવો= ઝીણો વરસાદ પડ્યા પછી તડકો નીકળતાં સૂર્ય હોય તેની સામી બાળુએ પાણીના કણમાંથી પસાર થતા કિરણોને લીધે સાત રંગનો ધનુષાકાર થાય છે તે:-મચ્ચ તણાય એટલે વરસાદ થાય, એમ જાણવું.

મચ્ચર, પું [સં. મત્સર] છાં; અટે-ખાઈ. (૨) લાડકા અભિમાનનો તોર તે; ઉન્માદ; ગર્વનો આવેશ. (૩) ગર્વ; અભિમાન; દર્પ. ઉં નાણુદી શું મચ્ચર આવડો. મામેરું.

મચ્ચર, પું ડાંસ; પાણી ઉપર અને ભેજવાળી જગ્યાઓમાં થતું એક ઉડવું શબ્દ.

મચ્ચરદાની, સ્ત્રીં મચ્ચરને અટકાવે તેવો પલંગ પર નાંખવાનો જળીદાર કપડાનો પડનો.

મચ્ચી, સ્ત્રીં માછલી.

મચ્ચીમાર, પું માછી; માછલાં મારનારો.

(૨) માછલાં મારવાનો ધંધો કરનારી એક જાત.

મચ્ચી, નં જમ્યા પછી મોઢું ધોવું તે; ચળ.

મહારાજા, વિં જેને મચ્છર ચઢેલો હોય તે; અહંકારથી ઉન્મત્ત થયેલું; તોરી; મસ્ત; ગર્વી; ઉદ્ધત; ઝુતની; છાકડું. ઉં વાંકીને વરણાગણી રૂડી ને રસાળ; સલુણીને સલક્ષણી, માનની મદમહારાજા. સામળબટ.

મછર, નં મચ્છર; ડાસ; નાની માંખ જેવું ઉડતું જીવડું.

મછવો, પું નાનું વહાણુ; હોડી; પનાઇ.

મજ, સં મુજ; માંડ.

મજક, જીં મચક.

મજકુર, પું [અ. મજકુર] ખીના; હેવાલ; હટીકત; વર્ણન. (૨) વિષય; મતલબ; આખત; જીકર. (૩) ઉપર કહેલું-અથવા લખેલું તે.

મજનુ, વિં [અ. મજનુન] પ્રેમધેતુ; કામોન્મત્ત; આસક્ત. (લેલીના આશક.) :- લેલીમજનુ.

મજમુત વિં [અ મજમુત] નહિ તટે-ટટે એવું; ટકે એવું; મુસ્તકીત; જામડં; કંકણ; સખત; ચીવટ. (૨) નહિ રંગે એવું દંડ; પાકું. (૩) દાખલા ફલીલવાળું; નહિ તટે એવું; અપ્રતિહત. (૪) એક નિશ્ચયનું; દંડ. (૫) અસરકારક. (૬) નહિ ધુટે-સરે એવું; -મજમુત ગાંડ. નહિ લીવું-પોચું એવું; મજમુત બાંધાનું.

મજમુતી, જીં મક્કમપણું; દંડતા; મજમુત હોવાપણું તે. મજમુત હાલત. (૨) ત-ટવા-ટૂટવાપણું નહિ તે; કાદિન્ય. (૩) ખળ; જોર. (૪) ધારજ; હામ; નહિ ટગુ મળું થવાપણું તે. કિં પ્રં મજમુતી આપવી=ખળ-દંડતા આપવી; મક્કમતા આપવી; જોર આપવું; ટકાવ થાય એમ કરવું તે; સ્થિરતા.

મજમલે, અં [અ મિન+જમલા] મજમલે; જીમલે; એકંદરે; કુલ. મ-જમલે માસ એકના દોકડા દસ બાજના

ચઢેજાય.

મજમુ, વિં [અ. મજમુઅ] ભાગિયા ભાગવાળું; સહિયાઈ; મળિયાઈ.

મજમુદાર, પું [અ.] પરગણાનો હિસાબ રાખનારો; પરગણાનો વસુલાતી વડો; મહાલકરી.

મજમુદારી, જીં મજમુદારનું કામ અને ઝોધો તે. (૨) પતિયાળું.

મજરે, અં [અ. મજરા] પાછળથી ભેગું ગણી લેવું એમ; પેટે; સાટે; આગલા સાથે. કિં પ્રં મજરે આપવું=પાછલા હિસાબની સાથે વાળી આપવું-હિસાબમાં ગણીલેવું; મજરે લેવું=વાળીલેવું.

મજરો, પું મુજરો.

મજલ, જીં [અ. મનજિલ] પગપાળો. સ્વાર કે ગાડાવાળો એક ડેકાણથી મુસાફરી શરૂ કરી સાંજે જ્યાં જઈને ઉતારો લે તેટલું અંતર તે; મજલ; ટપો; અંતરાળ. (૨) કુચ; પંથ; મુસાફરી; હિંડવું તે. (૩) મુસાફર મુસાફરીનું પોતાથી કપાય તેટલું છેડું કાપી જ્યાં વિશ્રામ લેવા થાભે તે સ્થાન; મુકામ; ઉતારો. (૪) એકે કરે જોડો માર્ગ કપાય તેટલો તે; લાંબી વાટની વચમાં વચમાં થોભવાની સગવડ સાથે કરેલા અમુક અમુક અંતરના વિભાગ તે, એક એક મજલ કહેવાય છે:-સુરતથી મુંબઈ ગાડા વાટે આઠ મજલ છે. (૫) એક દિવસની મુસાફરી તે મજલ. મજલ કાપવી=છેડું કમી કરવું; અમુક અંતરે જઈ પહોંચવું;-આવરણની મોટી મજલ તો કાપી નાંખી.

મજસો, પું માળ; મેડો.

મજહબ, પું [અ] ધર્મ; મત; પંથ; દુશ્વિર સંબંધી અમુક તરેલું જે મંતવ્ય તે.

મજા, જીં જી. મજા.

મગ્ગક, સ્ત્રીં [અ. મજ્ઞાહ] કોમના ચાળા પાડી અથવા બોલીને હસાહસ કરવી તે; ચેષ્ટા; મસ્કરી; હંકો; ટોળા. કિં ૫૦ મગ્ગક કરવી=મસ્કરી કરવી; ચિદાય તેમ કરવું.

મગ્ગગર, નં મિગ્ગગર; યરડવું.

મગ્ગહ, નં થકિત; બળ; બેર.

મગ્ગિયાર, વિં ઘણાઓની ભાગીદારીવાળું; સંયુક્ત; એકત્ર; નહિ જુદું; ભેગું; એક સાથે વસતું;—મગ્ગિયાર કુટુંબ=અવિભક્ત કુટુંબ. (૨) પંતિયાળું; સહિયાર;—મગ્ગિયારો વેપાર.

મગ્ગિયારો, પું ઘણા ભાગિયા—ભાગ્યોવાળો સંયુક્ત વહીવટ—આપાર તે;—હજી અમારો મગ્ગિયારો વહેંચાયો નથી.

મગ્ગ, સ્ત્રીં [સં. મંજિઘટા] એક જાતની વનસ્પતિનાં મૂળિયાં. એમાંથી લાલ રંગ નીકળે છે. મગ્ગ દવા તરીકે પણ વપરાય છે.

મગ્ગકંથુ, વિં મગ્ગકના રંગનું; પાકા લાલ રંગનું; સહેજ ઘેરા લાલ રંગ તે મગ્ગકનો રંગ અને તેના જેવું ઘેરા લાલ રંગનું તે. મગ્ગકનો રંગ પાંકા ને ઘેરા ચદે છે;—એ ચુડીઓ મગ્ગકિયા ને એ પોથીના રંગમાં રંગવાની છે.

મગ્ગુર, પું [ફા. મજ્ઞુર] અમુક દામ લઈને મહેનતનું કામ કરનારો; ઉચકવું, ખોદવું ઘડવું વગેરે મહેનતનાં કામ કરનારો માણસ તે. પૈતરો; ભારવાદ; ગિજાગી; દેલકરી; વેડિયો; ભેવદાર; રોગિયો.

મગ્ગુરણ, સ્ત્રીં દામ—સવાળામ લઈ મહેનતનું કામકાજ કરનારી સ્ત્રી; મગ્ગુરી કરનારી સ્ત્રી.

મગ્ગુરી, સ્ત્રીં [ફા.] ભાર કપાડવો, ખોદવું, ભરવું, ઘડવું વગેરે મહેનતનું જે કામ તે—મગ્ગુરી; હેલ; પૈતર; વેડ. (૨) મહેનત; શ્રમ. (૩) મહેનતનું કામ

કરવાના બદલાતું નાણું; મહેનતાણું; હેલ. (૪) મગ્ગુરનું કામ તે. કિં ૫૦ મગ્ગુરી કરવી=મહેનતનું કામ કરવું; મહેનત લેવી; શ્રમલેવો.

મગ્ગુસ, સ્ત્રીં મોટી પેટી; પઠારો.

મગ્ગુસા, સ્ત્રીં મગ્ગુસ; પેટી.

મગ્ગેનું, વિં સુંદર; ખુશ થવાય એવું.

મગ્ગે, સ્ત્રીં મગ્ગા.

મગ્ગજન, નં [સં.] ખુડવું તે; હુખડુખાં થઈ રહેવું તે. (૨) નહાવું તે; સ્નાન; અંગોળા. (૩) ઉડકવું; ચકચકાટ કરવું તે; ઉગળ—સ્વચ્છ થવું તે.

મગ્ગ, સ્ત્રીં [સં.] હાડકામાંનું સત્ત્વ—માંસનું સત્ત્વ. મેદ; હાડકામાંની ચરબી. (૨) મગ્ગ; મિંગ; ગર. (૩) ઝાડના જે મુખ્ય પોષક રસ તે.

મગ્ગા, સ્ત્રીં [ફા. મજ્ઞહ] ગમતી મોજ મળતાં મનમાં આનંદ આનંદ લાગે તે; દિલ ખુશ થવું તે; ગમ્મત પડવી; આનંદથી તૃપ્ત થવાવું તે; મનની કુંપળીઓ રસ ઝીલવામાં આનંદ આનંદ મય થઈ રહેવી તે; રમુજ; ખુશ કારકપાણું (૨) આદ; રસાસ્વાદ. (૩) લહેજન. આનંદનો અનુભવ કરે તે; આપના રાજ્યમાં મગ્ગા કરે;—જેન લાગણી નથી તેને તો તુરંગમાં અને ધરમાં બધે મગ્ગા છે. આનંદમયતા. ખુશ ખુશાલી. તમિયત મગ્ગામાં છે? (૪) મસ્કરી; મગ્ગક; ચેષ્ટા; ટોળા; તપાસો;—એની જરા મગ્ગા કરે. કિં ૫૦ મગ્ગામાં રહેવું=ગમ્મતમાં—આનંદમાં નિશ્ચિંત રહેવું. મગ્ગા કરવી=આનંદરંગ કિડાડવા.

મગ્ગાનું, વિં મગ્ગનું; મગ્ગેનું; દિલ ખુશ કરે એવું; આનંદ—ગમ્મત—રશ્મિ ઉપજાવે એવું. (૨) સ્વાદિષ્ટ; રસપૂર્ણ. (૩) સુંદર; સાદું;—આ અક્ષર મગ્ગાના છે. ખાસું. (૪) હીક; વાડ.

મહેદાર, વિં મઝા પડે એવું; લહેઝતદાર; સુંદર; મળેલું.

મહેદારી, સ્ત્રીં મઝા કરવી-માણવી તે; રંગ રાગ-હાસ્યવિનોદ અને મોજમઝા કરવી તે; તાનબાજી-ખુશીખુશાલીમાં-મનને સુખાનંદ અનુભવાવવાં તે; ચમન.

મટ, સ્ત્રીં એક સરત-એક ધ્યાન થઈ રહેલું તે; આંખ પણ નહિ મટમટાવતાં અને કશે આડો અવળો વિચાર પણ મનમાં નહિ આણતાં એકલી શાંતિ ઉપર મન રાખી બ્રહ્મદષ્ટિ રહેલું તે; નિષ્ક્રિય થઈ પડી રહેલું તે; નિરાંતે-જપવું તે.:-મટ મરીને સ્મૃત જન. કિં પ્રં મટ મારવી=દુઃખાદિકનો વિચાર નહિ લાવતાં અને આમ તેમ ડોળા ફાડીને જો જો નહિ કરતા એક ધ્યાન અને એકજ આંતરિક સરતે શાંત રહેલું- જપવાળો તે; આંખ મીચી સહન કરવું-વહી-સહી લેવું તે. (૨) આંખને નહિ હલાવવી-ટપટપાવવી તે; બંધ તો બંધ અને ખુલી તો ખુલી જ રાખ્યા કરવી તે. (૩) પલકારો; નેત્રસ્પર્શ. (૪) મટકો; ચાળો.

મટક, સ્ત્રીં ચાલનો-પગલાં માંડવાનો જે મોહક ચાળો-અભિનય તે; ગતિમરોડ. -લટક મટક ચાલે. (૨) આંખ-બમરનું ફરકવું તે; નેત્રસ્પર્શ. ઉં જૂકડીની મટકમાં ચાલ તણી લટકમાં, મોહ ભયાં વચનમાં.

મટકાવયું, કિં સં મટમટાવયું. (૨) આંખનાં પોપચાં હલાવી-બમરની હિલચાલે વાત કરવી ? ઉં જૂકડીમાં મટકાવી (જૂકડીથી બરમાવી) બુરકી નાંખ મારે દયા.

મટકી, સ્ત્રીં નાની માટલી; પાણી છાશ વગેરે ભરવાની માટીની ઘડુલી-હોણી.

મટકું, નં માટીનું ઘડા જેવું વાસણ; નાનું માટણ; હોયકું; હાંલું. (૨) આંખનું ઉઘડમીચ થવું તે; પાંપણોનું ખીડાવું ને

ઉઘડવું તે; નેત્રસ્પર્શ; પલકારો.:-તે એક ટસે મારી સામું જોઈ રહ્યો-ઘણીવાર થઈ તોપણ એની આંખે એક મટકું પણ માર્યું નહિ.

મટકો, પું અંગને મોહક મરોડ દબન ચાલવાની છટા તે; અંગ મરડીને ચાલવાની રીત; ચાલનો ચાળો; ગમનાભિનય. ઉં લટકો મટકો ને ચટકો તમારો.

મટમટાવયું, કિં સં આંખ મીચવી ઉઘાડવી તે; પોપચાં નીચાં કંચાં કરવાં-આંખ મટમટાવ એટલે કરનાર નીકળી જશે.

મટયું, કિં અં દુઃખ જરું રહેલું; સાહે-સાંજું થવું; વ્યાધિ જળ સુખ થવું; અસલ હાલનમાં આવવું; કેર પડવો. (૨) ટળવું; જવું; ફરથવું-ચાલો પીકા મરી.

મટાડયું, કિં સં મટી જળ્ય એમ કરવું; વ્યાધિ-દુઃખ દૂર કરવું; સાજું કરવું. (૨) ટાળવું; દૂર કરવું.:-આ પીકા મટાડો.

મટુકી, સ્ત્રીં માટીનો નાનો ઘડો અથવા માટલી તે; હાંલી. (૨) હોણી; ગોરસી.

મટાડી, સ્ત્રીં મારી; મટાડું.

મટાડું, નં જમીન ખોદતાં નીકળતો જે પદાર્થ-પૃથ્વીના બંધારણનો બુકો તે; ભોંયનો ચીકણો, પોચો અને ગાંગડીદાર બુકો તે; ભૂમિનો ગળ; મટાડી; માટી. (૨) કચરો; રજ; ધૂળ વગેરે તે.

મક, પું મગથી નાના ને બુરા રંગના દાણાનું કંઠોળ.

મક, પું [સં] આશ્રમ; વિદ્યાર્થીઓ અને સાધુસંન્યાસીઓને રહેવાનું દેવસ્થાનવાળું સ્થળ-રહેઠાણ; મોટા વાડાવાળું અને અંદર અડાળીઓ તથા એકાદ મંદિરવાળું સંત સાધુને રહેવાનું સ્થાન.

મકારવું, જું મકરવું.

મકિયું, નં મકની ખારી તીખી અને શેકીને ખાવાની ખાખરી; મકનો પાપડ.

મકેરણી, સ્ત્રીં મકરવું તે; હલકે હાથે ડી.

પાને ઘાટ કાઢવો—સુંદર બનાવવું તે; ઘડીને, છેલ્લીને ધક્કાને અથવા પ્રીતી રીતે તૈયાર થયેલા ઘાટને સુશોભિત કરવાનું કામ તે. (૨) હીકાક કરવું તે; ટાપટીષ. (૩) રંદો; સફાઈ લાવવાનું એળખર; નાની હથોડી—કુંભારનો ટપકો વગેરે તે.

મહેરકું, કિં સં ટીપી—એળી મસળી, લાંબું ડુંકું કરીને ઘાટમાં આણવું; ટીપીને હીકાક કરવું=માટી-ઘાતુનાં વાસણ અ-ને દાગીનાને. (૨) ધારિથી એળવું, કસણવું;—કણક મહેરવી. (૩) ટાપટીષ કરવી; ધર ધરેણાં અને અંગેને ઘાટમાં—સફાઈમાં—સુંદરતામાં આણવાં. (૪) મારવું; ટીપવું;—નિશાળમાં લઈ જઈ એને જરા મહેરજો. (૫) તમિથી સવાદે ખાવું;—એ બે જણ તો મારી પેઠે મહેરીને મેઠા છે.

મઠો, પું પાણી નિતાર્યા વગર દહિને છાણીને બનાવેલી નંડી હાથ તે; દહિં ભાગી—છાણીને બનાવેલું ગાદું પેય.

મઠોટી, જુઠું મથોટી.

મઠ, સ્ત્રીં મરડાટ; આડ; વિરહતા; આડ-ખીલી;—એકલા એતીજ મઠ છે.

મઠડું, નં મૃતદેહ; શય; મકું; સુકું; લાસ. માણસનું મઠડું ને જનાવરની લાસ.

મઠધો, પું શરીરે દૃષ્ટપુષ્ટ-ગ્નકું ને જોરા-વર હોય તે; આઘપીને ટોંગુ થયેલું તે; શરીરે ખૂબ ભરાયેલું ને કઠાવર તે;—એ તો હમણું આઘ પીને મોટો મઠધો બની છે. (૨) બેપિયાનો ઉપરી; મોટો મધ.

મઠપ, પું એક જાતનો છોડ; બાજ તે.

મઠમ, [અં] યુરોપિયન સ્ત્રી; આતું; ગારી સ્ત્રી.

મઠવું, કિં સં મરડવું. (૨) મઠવું.

મઠિયાં, નં મરડીને પહેરવાનાં પોલાં કંઠાં.

મઠિયો, પું મરડિયો; કાચા પથ્થરનો કાંકરો. એનો પક્ષીને ચુનો થાય છે.

મકું, નં ઠંસાઈ ગયેલું મકું; શય; મૃતદેહ—કલેવર;—મહાપ્રચ્છેદી. ૩૦ ૫૦

મહાગાંઠ—છૂટે નહિ એવી ગાંઠ તે. જેમ મહાનાં અંગ વાળ્યાં વળતાં નથી તેમ મરતા માણસે ભેરવેલી આજ પછી છોડાવી છૂટતી નથી તે ઉપરથી મહાગાંઠ.

મઠ, પું દરબાર ગઢનો આગલો ઉચો મેઠાદાર ભાગ તે; સુંદર મોટું મકન; મહેલા. (૨) ડહેલું. (૩) પોળ; શેરી; ધરોનો સમુદાય. ઉં ગઢમઠ પોળ પ્રાકાર; સમ જુમિયા કિતમ આવાસ. એતિ. રાસ.

મઠવું, કિં સં પતરાં, લુગડાં; ચામડાં કે તારથી લપેટવું; અસલ સ્ત્રીં દંકાઈ જાય એમ કરવું; વિંટળવું; જરાએ દેખાય નાહ એમ ઢાંકી દેવું. (૨) ઉપર ચઢાવવું; આચ્છાદન કરવું. (૩) શણગારવું; ધારણ કરાવવું; જડીને ભરચક કરી નાંખવું; અસ્તર કરવું;—માતાજીના દહેરાનાં હાર સાંને મઠેલા છે.

મઠાવવું, કિં પ્રં મઠે એમ કરાવવું; મઠા-વરાવવું; દંકાવવું; ચઢાવરાવવું; ઢાંકી દેવ-રાવવું; વિંટળાવવું; ઉપર ચઢાવવું; દંકા-વવું; શણગારવું;—ચુડીઓ મઠાવની=ચુડા ઉપર ચીપ ચઢાવરાવવી. મદિરનાં પારણાં ચાંદીને પતરે મઠાવજો.

મઠી, સ્ત્રીં નાની કુટી; ઝુંપડી; દેવસ્થાનનું કે એકાદ સંત સાધુ રહે એવું નાનું રહેડાણ—કે—આંધકામ તે; પર્યુશાળા; કુટજ;—સતીની મઠી, સાધુની મઠી.

મઠુલી, સ્ત્રીં નાની ઝુંપડી; મઠી; ઝુંપડી; કુટજ; પર્યુશાળા.

મણ, પું [સં.] ચાળીસ શેરનું એક મા-પ—વજન તે; ચાળીસ ભાર વજન તે મણ. એક વજન—તોલ. યુગસાતમાં ચાળીસ તોલાનો શેર ને ચાળીસ શેરનો મણ, એવું મણનું તોલ મણાય છે. કેટલેક ડેકાણે ૨૮ અને ૮૦ શેરનો મણ તોળાય છે.

મણકે, પું [સં. મણિ] કિમતી પથ્થરનો, કાચનો, લાકડાનો કે કોઈ વસ્તુપતિના ખીજનો વચમાં વેઠ પાડેલો ગોળ દાણ;

કણુ:-માળાના મણુકા. (૨) અંકડોડો; ગંઠોડો:-કરોડનો મણુકો; હાડકાંની સાંધવાળી ગાંઠ તે. કહેલું બધાય માળાના મણુકા=એક સરખા એમ. એ તો બધાય માણસો સારા હો કે ખોટા પણ એકજ માળાના મણુકા.

મણિ, પું. [સં] સૌથી ઉચામાં ઉચું રત્ન-જવાહીર તે; હીરો; ધાળા રંગના તેજ-દાર કિમતી પથ્થર. (૨) કિમતી-મોંઘી ચીજ-દાગીના તે. મોતી, પ્રવાહ વગેરે. (૩) કાચ-ચળકતા પથ્થર, અકીક વગેરેના નાના ગાળ કણુ-દાણા તે; મણુકો; રૂપાક્ષ વગેરેના મણુકો-દાણા તે. (૫) શિર-ટોચના જે સુંદર ગાળાકાર; છત્રાકાર તે; ઝલ; તેરો; શિખરાંત તે:-લિંગમણિ. (૬) કૃતમ ચીજ-માણસ-પુરૂષ તે. (૭) મહેરો.

મણિધર, પું. [સં.] નાગ; સાપ. જેને માથે મણિ હોય એવો સાપ તે; મોટો સાપ.

મણિપદ, પું. [સં.] કેણી ઉપરના હાથનો ભાગ, જ્યાં કડું પહેરવામાં આવે છે તે ભાગ. (૨) પોંચી; કાંડું.

મણીકો, પું. મણુ ભાર વળનનો જોખ-કાટણુ તે; જેથી મણુ તોળાય અથવા જેથી એક મણુ પ્રવાહી તોળાય અથવા મપાય તેવું કાટણું અથવા ભરત તે.

મત, પું. [સં.] અભિપ્રાય; આશય; ઉદ્દેશ; હેતુ. (૨) અનુમોદન; સંમતિ; પસંદગી. (૩) વિચાર મતવ્ય. તત્ત્વજ્ઞાનના જુદા જુદા પક્ષોમાંના પ્રત્યેક પક્ષ તે:-સાંખ્યમત; યોગમત; નાસ્તિકમત, વગેરે. (૪) એકાદો ધર્મમાર્ગ અથવા પંથ તે:-બૌદ્ધમત; જૈનમત; સંપ્રદાય. (૫) મતનો હરાવ; મળતાપણું. (૬) હઠ; આગ્રહ:-મતમાં માર્થો ગયો. પોતાના અમુક વિચાર ઉપર મુસ્તાક રહેવું તે. મતિયો=આમહી:-હવે મત ના કર્યા કરો. (૭)

અં મા, નહિ; નકારાર્થ-કં માણુરા મત રાય, મ કર આખો રાતીઓ.

મતમતાંતર, નં. [સં] મત મત વચ્ચેનો જે ભેદ તે; ભિન્ન ભિન્ન મંપ્રદાય ધાર્મિક-તાત્વિક વિચારો-મતવ્યો વગેરે વચ્ચેનું અંતર-ભેદ તે. (૨) જુદા જુદા ધર્મ માર્ગો તે.

મતલબ, સ્ત્રી. અર્થ; સમજણ. (૨) ઉદ્દેશ; આશય; હેતુ. (૩) ઇચ્છા; મુરદ; ભાવના. (૪) સાર; તાત્પર્યાર્થ; અંતરની વાત.

મતલબી, વિ. અર્થસાધુ; સ્વાર્થી; પોતાની મતલબ સાધનાર.

મતવાદ, પું. [સં] પોતાના મતના આગ્રહ તે; પોતાના વિચાર માંડતી ચીવટાઈ.

મતવાદી, વિ. મતનો આગ્રહી; પોતાના વિચારને મજબુત રીતે વળગી રહેનાર.

મતવાદી, વિ. [હિ] મદભર; મદની ભરેલી; ફાંકડી-સ્ત્રી.

મતવાલું, વિ. પુષ્કળ; ઘણુંજ; અતિશય:-નદીએ મતવાલું પાણી આવ્યું છે.

મતસરવણી, સ્ત્રી. છોકરીઓનું એક ધન.

મતંગ, પું. [સં.] હાથી; ગજ.

મતંગજ, પું. [સં.] હાથી; ગજ.

મતા, સ્ત્રી. [અ.] માલમિલકત; પુંજ; ધન દોલત. (૨) માલ; સાર; સત્વ. (૩) મૂલ; કિમ્મત; વિશાન; જીવ; દમ. (૪) જળસ્રાવસ્તુ.

મતાદાર, પું. જેને સાક્ષી તરીકે સહી કરવાનો હક-અધિકાર હોય તે; પટેલ વનુલાલ લલ તેનું ભરણું સરકારને મોકલે તેનો સાક્ષીદાર તે. દરેક ગામમાં પટેલ અને મતાદાર હોય છે. મતાદારને વારી પ્રમાણે મુખીપણું મળે છે. (૨) સહી સાંખ કરનારો.

મતાદારી, સ્ત્રી. મતાદારનું કામ તે; મતાદારપણું.

મતાભિમાન, નં. [સં.] પોતાના અથવા પોતાને માન્ય હોય એવા મનને માંડ

અભિમાન તે; સ્વધર્માભિમાન; સંપ્રદાયિક મતત્વ. (૨) પોતાના વિચાર માટેનો આગ્રહ તે; ગ્રહ.

મતાભિમાની, વિં સ્વમત માટે જેને આગ્રહ હોય તે. (૨) પોતાના-સ્વધર્માભિમાની. પોતાના સંપ્રદાય-પંથને માટે જેને પૂર્ણ ભક્તિ અને આગ્રહ હોય તે. પોતાના મત માટે ગર્વ રાખનાર; આગ્રહી; જિદ્દી; હઠીલું.

મતારો, પું આધિવર્ષીધેલ ઘરડો યુદ્ધ. (૨) ટૂક; ઘરડો ડોસો.

મતાદા, પું આગસતે લીધે શરીર જે કસ-મોડા ખાય તે; આગસતાં આંકડાં.

મતિ સ્ત્રીં [સં.] યુદ્ધ; સમગ્રણ; જ્ઞાન શક્તિ. (૨) સિદ્ધ વિચાર; અભિપ્રાય. (૩) ધૃષ્ટિ; મનનું વલણ; ભાવના. ઉં વ્યવહાર મતિ જેની, વિદ્યા તે ધન સંગ્રહે. કિં પ્રં મતિ ખગડવી=યુદ્ધ-સન્નિષ્ઠા ખગડવી, સમજ જતીરહેવી.

મતિજન, પું [સં.] જેની યુદ્ધ કરી ગઈ હોય તે; અસ્થિરમત થઈ જવું તે; યુદ્ધ કરી જવી તે; બેસમજ. (૨) સન્મતિનો નાશ થઈ જવો તે. યુદ્ધમાં થયેલો જે વિકાર-અસ્થિરતા તે. (૩) ગાંડપણ.

મતિમંદ, વિં [સં.] જેની અક્કલ બહેર મારી અછ હોય એવું; જડ-યુધ્ધી; ક્રમઅક્કલ; ઓછી યુદ્ધિતું.

મતિમાન, વિં [સં.] યુદ્ધિમાન; અક્લી; ચતુર; હોશિયાર.

મતિશું; વિં મતવાળું; આગ્રહી; હઠીલું; પોતાના મતને છોડેજ નહિ એવું હઠી-જિદ્દી.

મતીર, નં કાકડી; ચીભડું.

મતીલું; વિં પોતાના મતને પકડી રહેનાર; આગ્રહી; હઠીલું.

મતું; નં સાખ મૂકવી તે; ચીડી અથવા દસ્તાવેજની જમણી બાજુએ ઉપર લખ્યું તે ખડું છે એવી સહી-સાખ કરી આપ-

વી તે; સાખ. (૨) 'મારો મત-સંમતિ છે' એવું દર્શાવનારી સહી; દસ્તાક્ષર.

મતકુંભ, પું [સં.] માકળ.

મત્ત; વિં [સં.] કેક જેને ચઢેલી હોય એવું; કેકની નીશામાં હોય તેવું, છાકડું. (૨) ઘેલું; ગાંડું; જેને સારાસાર વિવેક રહેલો હોય નહિ એવું. (૩) ઉદ્ધત; ઉન્મદ; અભિમાની; ગર્વી. (૪) મદવાળું; જેને ચરખી ચઢી હોય એવું; ચકચૂર; ઘેઘટ.

મત્સર પું [સં.] કોઈનું સાડું જોયું-સાંભળ્યું ખમાય નહિ એવો જે સ્વભાવ તે; દેષ. ધૃષ્ટિ; અદેખાઈ. (૨) અભિમાન અહંકારનો છદ્દોટો તે; ધૃષ્ટિનો વક્રોટો; તુંકાઈ; અહંકારનો તોર તે. ઉં નબુડી મું મત્સર આવડો.

મત્સરી, વિં મત્સરવાળું; જેને મચ્છર હોય તે; બેપરવાહ; ધૃષ્ટિ-દેષ અને અદેખાઈના અંશવાળું; પોતાના સુખ વૈભવમાં કોઈને ગણે નહિ એવું.

મત્સ્ય, નં [સં.] માછલું; જળમાં રહે-નાર એક પ્રાણી. એ નાનાં મોટાં અને વિવિધ પ્રકારનાં થાય છે. મીઠા પાણીમાં અને દરિયામાં બેકે કેકાણે થાય છે.

મત્સ્યગંધા, સ્ત્રીં [સં.] માછલાના જેવી જેના શરીરમાંથી ગંધ નીકળતી હતી એવી ગંગા ઉપર રહેનાર એક માછીની છોકરી; વ્યાસમતા; ખાંડોવાની દાદી.

મત્સ્યાવતાર, પું [સં.] વિષ્ણુના દશાવતારમાંનો પહેલો અવતાર તે. આ વિષય ઉપર સંસ્કૃતમાં એક પુરાણ લખાયેલું છે.

મથક, નં જ્યાં મોટા વેપાર ચાલતો હોય તે બંદર અથવા શહેર. (૨) જ્યાં વિદ્યાભ્યાસ અને જ્ઞાન વિષયક અભ્યાસ વગેરે ચાલતું હોય તે સ્થાન. (૩) જ્યાં મોટા ભાગે લશ્કરનો પડાવ પડી રહેતો હોય તે સ્થાન; છાવણી. (૪) કોઈ પણ

વસ્તુ કે પ્રાણી વગેરેનો જ્યાં પડાવ રહે-
તો હોય-વસ્તી-વાસ હોય તે સ્થાન; મુખ્ય
સ્થાન; રહેઠાણ; ઘર; મોટું-વડું સ્થાન-ઠે-
કાણું તે:-ચોરું મથક.

મથન, નં [સં] મથવું તે; વહોવવું તે;
માથાકુટ; ગડમથલ; ઉઘોગ; પ્રયાસ; શ્રમ;
મહેનત. (૨) અમુક કાર્ય ઘડના-ઘડાવ-
વાને માટે ખૂબ મહેનત લઈ આમ તેમ
યત્ન કર્યા કરવો તે.

મથની, સ્ત્રીં જેમાં દહિં વહોવવામાં આવે
છે તે પાત્ર-ગોળી. (૨) દહિં ભાગવાનું
પૂલડાંવાળું ઓઝર.

મથવું, કિં સં [સં. મથ્વ] વહોવવું, ધુમરડવું;
ડહોળવું; શેળવું; ઘોળવું. (૨) કિં અં ખૂબ
મહેનત લેવી; ઉદ્યમ-યત્ન કરવો; ગડમથલ
કરવી; ગોથાં મારવાં. એકાદું કાર્ય પોતાની
ધ્વજા પ્રમાણે પાર ઉતારવાને માટે
આમતેમ ખૂબ મથન કર્યા કરવું-ઘણો
પરિશ્રમ લેવો અને આમતેમ ગોડસી-મચ-
રડી તેને ઠેકાણે લાવવાને યત્ન કરવો તે:-
સુતાર બિચારો બહુ મથો પણ એકે
સાલ બેઠું નહિ.

મથાવવું, કિં સં મહેનત-માથાકુટ કરા-
વવી; ખૂબ પ્રયાસ કરાવવો; મથવા દેવું.
(૨) થકવું; હરાવવું ન કાવવા દેવું.

મથાળી, સ્ત્રીં પાત્રડી. (૨) શિખર; શિખર
વાળવું-મથાળું બાંધવું તે.

મથાળું, નં ઉપરનો-શિખરનો ભાગ તે;
ઉપરું બંધારણ તે; ઉપરો ઘાટ; શિખર. (૨)
કોઈ લેખ-વિષયનું સ્વરૂપ દર્શાવનારું
તેનું ટુંકું અને સૌ પહેલાં લખવાનું નામ તે;
મોટા વિષયનો ભાવાર્થદર્શક મુખલેખ.
(૩) આશરો; અંદાજ; સરેરાશ. આપવા
લેવાના કામમાં બંધાતી હદ; તેનો કંઈક
અંદાજ જણાવવો તે; હરાવવું તે:-પહેલાં
મથાળું બાંધી પછી ભાવે કરીએ. (૪)
પાથડી.

મથિત, વિં [સં.] મથેલું; ડહોળેલું; વહોવેલું.
મથાડી, સ્ત્રીં શિમડાના મળનો ભાગ તે;
શિંગડાનું મથક.

મથાડું, નં માથું ખુડી જાય એટલું તે;
માણસ ઉભું ને ઉભું ખુડી જાય એટલું
ઉંડાણ તે; છક્ટ જેટલું ઉંડાણ:-મે મથાડાં
પાણી છે.

મદ, પું [સં.] ગર્વ; અભિમાન; અહંભાવ.
(૨) ધન, યોવન, બળ, અધિકાર વગેરેનો
જુસ્સો-તોર તે; ઉન્મત્તા; ખુમારી. (૩)
ધક્કનો ઉન્માદ; સ્વરૂપાદિનો અહંભાવ તે;
મરડ; જુસ્સો. (૪) કેક; નીશો; ધેન. (૫)
જુવાની ખીલવાથી હાથીના ગંડસ્થળમાંથી
નીકળતો પરસેવો; મધ; મધુ. (૬) બહેકાટ;
તોર; છાક.

મદકત, વિં મદ-યોવનના ગર્વથી ઉન્મત્ત;
મદભરેલું. (૨) થેલું.

મદગળ, પું હાથી; ગજ.

મદેલ, સ્ત્રીં [અ.] સહાયતા; કુમક; મદદ.

મદતિયું, વિં મદદ કરનારું; સાહાયકારક.

મદદ, સ્ત્રીં સાહાય; કુમક. (૨) આશરો;
આથ; ટેકો. કિં પ્રં મદદ કરવી=સાહાય
કરવી; કામમાં ટેકો આપવો. મદદ લેવી=
સહાયતા લેવી; કુમક લેવી.

મદદગાર, વિં મદદ કરનાર; મદદનીસ.

મદદનીસ, વિં મદદગાર.

મદન, પું [સં.] સ્ત્રી પુરુષના મનમાં ઉ-
ત્પન્ન થતી સંગ ધ્વજ તે. કામ; કામ-
દેવ; સ્મર. રૂં પ્રં મદન પુતળું=કામદેવ
જેવો રૂપાળો.

મદનકુંળ, નં મિંદળ.

મદનખાણ, નં [સં.] કામદેવનું એક ખાણ;
પુખ.

મદમત, વિં મદથી-ગર્વથી થેલું થયેલું એવું;
ઉદ્ભવ; ઉન્મત્ત. (૨) કેરથી-ગર્વથી-પુરિ-
પામવાથી ખૂબ ખીલેલું.

મદમાતું, વિં અંકુશમાં ન રહે એવું; ધન.

રૂપ, બળ અને યૌવનથી બહેકેલું-ખીલેલું; પ્રપુષ્પ; ઉન્નત. (૨) પુષ્પ થયેલું; જેને ચરખી ચઢી હોય એવું; કદે વધેલું; જાજરમાન.

મદરેશા, સ્ત્રીં [જ.] નિશાળ; પાઠશાળા. મદવિકાર, પું. કેશની ખુમારી તે; ગર્વાદિકને લીધે સ્વભાવમાં થયેલો અહંભાવનો જે ફેરફાર તે. (૨) ચરખીનો વિકાર તે. ઉન્નતતા; ઉદ્ધતાઈ.

મદાર, પું. [ફા.] આધાર; આશ્રય; ભરંસો; વિશ્વાસ. (૨) હેતુ; કારણ. એની પર મદાર બાંધી બેસી રહેવાય નહિ.

મદારત, સ્ત્રીં બરંદાસ્ત; પરાણા ચાકરી; ખાતરહારી.

મદારી, પું. રિંછ, અને માંદાં વગેરે પશુઓને કેળવી લોકોને તેમના બેલ કરી બતાવનાર; કલંધર; પશુઓ અને જંગલી પ્રાણીઓને કેળવનાર; વાદી. (૨) હાથ ચાલાકીના બેલો કરી બતાવનાર; ગારડી; બાજીગર.

મદાંધ, વિં. [સં.] મદ-અહંકાર-ગર્વથી આંધળું; મદથી વિવેક ભૂલી ગયેલું. ઉં. મદાંધ થઈ ન મારશો, જરૂર છુટ જાણીને. કં. ૬૦ ૩૦

મદિરા, સ્ત્રીં [સં.] પીવાનો દાર; આસવ; સુરા; મધુ.

મદિરાશી, સ્ત્રીં [સં.] મદિરાના જેવા રંગવાળી આંખોની; કંઠવાળી આંખની; મદિરાની સ્પષ્ટ સુગંધ બનાવે એવી મોહક તે માદક આંખવાળી સ્ત્રી.

મદી, વિં. મદવાળું; ચઢી ગયેલા જુરસાવાળું.

મદોન્નત, વિં. [સં.] મદ-ગર્વથી ઉન્નત થઈ ગયેલું હોય એવું તે; ઉચ્છ્રાંખલ; ઉન્નત; ઉદ્ધત. (૨) ચરખીથી ભરેલું-પુષ્પ; શરીર ખૂબ ખીલેલું-પ્રાણેલું હોય એવું દારૂં; પ્રપુષ્પ અંગનું.

મધ, નં. [સં.] દાર; સુરા; આસવ. (૨) મધુ; મધ.

મધપ, પું. [સં.] દાર પીનારો; દારડિયો.

મધપાન, નં. [સં.] દાર પીવો તે. ઉં. ખીએજ શુદ્ધ દૂધ જે, કલાલની દુધાનમાં, છાણા વાત છેક તે મનાય મધપાનમાં.

મધપી, પું. દારડિયો.

મદ્ર, પું. હિંદુસ્તાનના એક પ્રાચીન વિભાગ-દેશનું નામ. મદ્રદેશ.

મદ્રાસી, વિં. મદ્રાસનું-મદ્રાસ સંબંધી.

મધ, નં. [સં. મધુ] માખો અને ભમરી. ઓએ ઈલોમાંનો મીઠો રસ એકઠો કરીને બનાવેલું ગાદું તે ગધ્યુ આણસી જેવું પ્રવાહી; માખોએ એકઠો કરેલો ઈલોનો રસ. ૩૦ પ્રં. મધ જેવું=મીઠું; પ્રિય; રસિકર. મધ મૂકીને ચાટવું=પાણી રાખવું; કામમાં નહિ આવવું તે; રાખી મૂકવું. મધવાળી જીભ=પુશ્પામતિયા બોલી. મધમાં હાથ મેલાવવો=લાલચ દેખાડવી.

મધપુડો, પું. માખીઓ અને ભમરા-ભમરીઓ જેમાં ઈલોનો રસ ભરી રાખે છે અને ઈંડો મૂકે છે તે તેમનું મીણનું ઘર; ખાજલી; ખાનાં ખાનાં વાળી મોટા છાણાં જેવી-વાદળી જેવી માખીઓએ બનાવેલી રહેવા તથા મધ ભરવાની બનાવટ. ઉં. મધપુડો રૂંડો રચે, માખી રાખી માપ.

મધમાખ, સ્ત્રીં ઈલોનો રસ એકઠો કરનારી માખી તે.

મધમાખી, સ્ત્રીં મધમાખ.

મધભાગ, પું. [સં. મધ્યભાગ] વચમાંનો અવયવ-ભાગ તે.

મધરાત, સ્ત્રીં [સં. મધ્યરાત્રિ] રાતનો વચ્ચે ભાગ તે; અરધી રાત.

મધવો, પું. ખાખ પીને તાણું થયેલું; પુષ્પ; ભૂંડ; સ્પુષ્પ-રાંડ ખાખ પીને મોટા મધવો થઈ છે.

મધુ, નં. [સં.] માખોએ જૂલનો રસ એકઠો કરીને ખનાવેલું મીઠું પ્રવાહી; મધ; મકરંદ. (૨) સુરા; મધ; દારૂ--મધુપાન. (૩) સુગંધિદાર મીઠો અને માદક નિર્માસ. એક જાતનો રસ; મદ; વૃક્ષાદિકનો પ્રવાહી નિર્ગાળ. (૪) અમૃત; સુધા. (૫) મહુડાનું ઝાડ. (૬) વસંતઋતુ. (૭) વિંગળયું; મીઠું.

મધુકર, પું. [સં.] મધમાખ; ભમરો; મધ ખનાવનારૂં નાનું પાંખવાળું જીવકું; પરપદ.

મધુકરી, સ્ત્રી. ભમરી; મધમાખી. (૨) માખો જેમ જૂલે જૂલ કરીને મધ એકઠું કરે છે તેમ ઘેરે ઘેર કરીને ભિક્ષા એકઠી કરવી તે; માધુકરી; વિદ્યાર્થીએ સંધિએ ખોરાક એકઠો કરી આણવો તે.

મધુપ, પું. [સં.] મધુ પીનારો તે; ભમરો. (૨) દારૂડિયો.

મધુપર્ક, પું. [સં.] દહિં, ઘી, પાણી; મધ અને ખાંડનું મિશ્રણ તે; અતિથિ અને જમાઈને પોતાને ઘેર આવતાં સત્કાર કરી અર્પણ કરવાનું દ્રવ્ય તે; વિવાહ વખતે જમાઈને મધુપર્ક અર્પણ કરીને સત્કાર કરવામાં આવે છે.

મધુપાન, નં. [સં.] દારૂ પીવો તે; મધપાન.

મધુપાની, વિ. મધ પીનાર; દારૂડિયો.

મધુપ્રમેહ, પું. મીઠી પેશાબનું દરદ; મૂત્રમાં ખાંડ જતી તે; અને ઘણી વાર પેશાબ થયા કરતી તે--મૂત્રપિંડનું એક દરદ.

મધુમક્ષિકા, સ્ત્રી. [સં.] મધમાખ.

મધુમાસ, પું. [સં.] વસંતઋતુ.

મધુર, વિ. [સં.] સ્વાદે ગળ્યું તે મીઠું.

(૨) કાનને પ્રિય લાગે એવું--મધુર ગાન. (૩) નાક-ધ્રાણેન્દ્રિયને પ્રિય-સાદે લાગે એવું--મધુરવાસ. (૪) આંખને ગમે એવું; સુંદર; મોહક; મજેનું-મધુરમૂર્તિ-મધુર દર્શન. (૫) પ્રેમ-વહાલ ઉપજે એવું; મીઠા લોહીનું.

મધુરતા, સ્ત્રી. [સં.] મિઠાશ; ગળપણ. (૨) મનોહરતા; સુંદરતા. (૩) પ્રિય લાગવાપણું; આહલાદકપણું; મનને ખુશકારક લાગવાપણું તે.

મધુર, સ્ત્રી. [સં.] સાકર. (૨) જેમીમધ. (૩) સુવા.

મધુર, વિ. મીઠું; રચિકર; મન, કાન, નાક, અને આંખ વગેરેને ગમે એવું; મોહક; સુંદર, મજેનું. વહાલ ઉપજાવે એવું; પ્રિય લાગતું. ઉં. મધુરી મેના! સૌ સાંભરે છે, પરંતુ આ પિંજર દુઃખ દે છે.

મધુવન, નં. [સં.] વૃંદાવન.

મધૂક, પું. [સં.] મહુડો; જેને મહુડાં થાય છે તે ઝાડ.

મધોમધ, અ. વચમાં; વચ્ચે; મધ્યે.

મધ્ય, વિ. [સં.] વચલું; ઉપરનું કે નીચેનું નહિ એવું; વચમાં આવેલું--મધ્યદેશ. મધ્યલોક. (૨) નાં વચલો ભાગ. (૩) કમ્બર-કટિપ્રદેશ.

મધ્યબિંદુ, નં. [સં.] ગોળ-વર્તુલમાંનું વચલું બિંદુ-ટપકું તે; વર્તુલમાંનું તે બિંદુ કે જેમાંથી નીકળેલી પરિધને અડતી બધી લીટીઓ સરખી હોય; કેન્દ્ર.

મધ્યમ, વિ. વચલું; સાદે તેમજ નરનું એવું; એ છોડતી વચમાંનું તે. (૨) નાં સાત સૂરમાંનો એક સૂર; ચોથો સૂર.

મધ્યમસર, અ. સાદે તેમજ છેક નરનું પણ નહિ એમ; વચલા માર્ગનું એમ; અંદા-જસર; એક અંત તરફનું નહિ પણ મધ્યે હોય એ રીતનું તે; મોડું નાનું અથવા બહુ ઉંચું પણ નહિ એવા સમતોલ-માપ-વિવેકસર.

મધ્યમા, સ્ત્રી. [સં.] વચલી આંગળી. (૨) જીવાનીમાં આવેલી સ્ત્રી. (૩) વાણી ઉચ્ચરવાની ચાર રીતિઓમાંની ત્રીજી રીત તે; વચલી શબ્દોચ્ચાર પદ્ધતિ. પરા.

પર્યાંતિ, મધ્યમા અને વૈષ્ણવી. નહિ ન-
વોઠા નહિ ટ્રોઠા એવી જે નાયિકા તે.
મધ્યરાત્રી, સ્ત્રી [સં.] અડધી રાત;
મધરાત.

મધ્યરેખા, સ્ત્રી [સં.] પૃથ્વીના ગોળામા
ઉત્તર દક્ષિણ બે સરખા ભાગ કરનારી જે
લીટી તે; વિષુવવૃત્ત.

મધ્યસ્થ, વિં [સં.] વચ્ચું; વચ્ચમાં.
(૨) એકે પક્ષનું નહિ એવું તે; તટસ્થ.
(૩) ના. એક પક્ષનું સાંભળી તોલ કર-
નારો લવાઈ; પંચ; સમાધાનિયો. મધ્ય-
સ્થી=લવાઈ; સમાધાન કરવાને વચમાં
પડવું તે.

મધ્યસ્થળ, નં [સં.] વચ્ચેનો પ્રદેશ; મધ્ય
ભાગ. (૨) કટિપ્રદેશ.

મધ્યા, સ્ત્રી નાની પણ નહિ અને આધેડ
પણ નહિ એવી જુવાન સ્ત્રી તે; મધ્યમા.

મધ્યાન, જુ. મધ્યાહન.

મધ્યાહન, પું [સં.] દિવસનો વચ્ચેનો સ-
મય તે; અપાર; દહાડાનો વચ્ચેનો ભાગ;
સૂર્ય આકાશની મધ્યે આવેલો હોય
તે વખત.

મધ્યે, અં વચ્ચે; અંતરાળે; અંદર; માં.

મન, નં [સં. મનસ્] મનુષ્ય-પ્રાણીના
દેહમાંનો તે અવયવ અથવા ઈન્દ્રિય, કે જે
બીજી ઇન્દ્રિયોને સેનમાં કાર્ય કરવાની પ્રે-
રણા કરે છે; જ્ઞાનેન્દ્રિય; સમજવાની, વિ-
ચારવાની અને ઇચ્છા કરવાની બધાંથી
લાગણીઓ ઉદ્ભવે છે તે ઇન્દ્રિય. (૨)
સંકલ્પ વિકલ્પવાળી પ્રાણીઓની જે વૃત્તિ
તે. (૩) બધાંથી લાગણીઓનો જુરસો
ઉભરાય છે તે અવયવ; દિલ; હૈયું; કા-
ળજી; ચિત્ત; અંતઃકરણ; મગજ. (૪)
ઇચ્છા; મરજી; ભાવ; એને ભણવાનું મન
છે. કેરી ખાવાનું મન છે. (૫) ધારણા;
વિચાર. (૬) રમરજી શક્તિ. (૮) સલા-

સત્યનું જ્ઞાન તે. કિં ૫૦ મન કરવું=ભાવ
ઇચ્છા કરવી; મન થવું=ભાવ થવો. મન
મારવું=જાગૃણીના જુરસાને દબાવી રાખવો.
મનમાનવું=સંજન થવું; સંતોષ લેવો; કબૂલ
કરવું. ઉં મન માને નહિ સોફિરા સમ-
જવું તોય શું થાય. મન ખાડું કરવું=ના-
ખુશ કરવું. મન ચોરવું=પસ્તાવો કરવો.
મન મનાવવું=સજી-ખુશી કરવું; સંતો-
ખવું, સમજાવવું. મનમાં આવવું=સમ-
જવું, મરજી થવી; મનને ખડું લાગવું;
લક્ષ ખેંચાવું. મનવાળવું=સંતોષે ખેસવું;
થયું=ભોગવ્યું-અનુભવ્યું અને હવે મન
કરવાની જરૂર નથી એમ માની લેવું તે.
મન ઉઠવું=મન ઉતરી જવું; અભાવ-
વિરાગ આવવો; નહિ ગમવું, નહિ ગો-
ઠવું તે; ઇચ્છા જતી રહેવી. મન જોવું=
સામાનો ભાવ જોવો-શું વૃત્તિ છે તે સ-
મજી લેવું. મન ખેસવું=પ્રીતિ લાગવી;
ગોઠવું; ગમવું. મન ધાલવું=લક્ષપર લેવું;
ધ્યાન આપવું. મન ઉચ્ચ થવું=નાખુશ
થવું; દિલ દુખાવું; રોહ તરવો. મન
બાળવું=જીવ બાળવો, સંતાપવું; નાખુશ
કરવું; ચિંતા-શોક કરાવવો. લાગણી-દ-
યાની પ્રીતિની ભાવના પ્રકટ કરવી-થવી તે.
મનમાં લાવવું=ખોડું લગાડવું; દરકાર ક-
રવી; ગણવું. ૩૦ પ્રં મોટા મનનું=કેદાર;
પરોપકાર ભુલિતું. મોઠું મન=ખુલ્લું-ઉ-
દાર મન; સંકાય વગરનું મન તે. મનનું
પાચું=ગરીબ; દીન; બીકણુ. કહેં મન
જાણે પાપ, ને મા જાણે પાપ. મન હોય
ચંચા તો કથરાટમાં ચંચા. મન કહે હું માં-
ગિયે ખેસું, અને કર્મ કહે હું કોલીમાં પેસું.

મનકથિત, વિં [સં.] મનની કથનાનું;
તરંગ રૂપ; ખાલી ખુદો; બનાવટી; ખોડું;
તરંગી; માત્ર વિચારનું-ખડું નહિ તે.
(૨) અસલ; નવીજ બનાવટ હોય એવું;
એડી કાઠેણી-મન કથિત વાત=કથિત

મનકામના, સ્ત્રી [સં.] ભાવના; ઇચ્છા; યાચા; સુરાદ.

મનચ્છા-દેહ, પું. [સં. મનુષ્યદેહ] માણસનું શરીર તે; મનુષ્ય દેહ. (૨) માણસનો અવતાર તે; માણસપણું.

મનમો, પું. માણસનો અવતાર; તરદેહ. (૨) જીવન; જિંદગી. (૩) માણસપણું.

મનગમતું, વિ. મનને ગમે તેવું; પસંદ; ગોઠતું; દિલચાહતાવાળું. ઉ. મનગમતાને દીધી માખાપે, વિધિએ ત્યારે આ વિનયે કરાવ્યો. (૨) સુંદર; રમ્ય; પ્રિય લાગે એવું. (૩) ભાવતું; રસભર; રચતું.

મનકું, ન. મન.

મનન, ન. [સં.] વિગતો કરવું તે; મનમાં ને મનમાં ચોખ્ખા કરવું તે; ચિંતન. મનનશીલ=ચિંતાર કરનાર.

મનપૂર્વક, અ. મનથી; બધીપ્રયત્ન.

મનફેર, વિ. જરાકજ ફેર હોય તેવું; નહિ જેવા તફાવતનું; સહેજ ફેર હોય એવું.

મનભાવતું, વિ. રચતું; ખાવા ગમે એવું. (૨) ગમતું; ગોઠતું; મનપસંદ.

મનમાનતું, વિ. મનને પસંદ પડે તેવું; મનને પ્રિય. (૨) જોષએ તેટલું; પુર પડી રહે એટલું.

મનમાન્યું, વિ. જોષએ તેટલું; પુષ્કળ; ખૂબ. (૨) મન તમ થાય-સંતોષે એટલું અને એવું.

મનમેળાપી, વિ. મળતાવડું; મન મેળવી દે એવું.

મનમોજી, વિ. મનમાં જેમ આવે તેમ કરનાર-વર્તનાર; તરંગી; આનંદી-વિલસણ.

મનમોહન, વિ. મન મોહ પામે એવું; દિલ પસંદ; ચિત્તને વશ કરી લે એવું.

મનવલિયું, મન વાળવા જેવું; મનને મનાવવા જેવું.

મનવર, સ્ત્રી. પરાણા ચાકરી; સરભરા; બરહારત.

મનવતું, કિં. સં. મનાવવું; રીસ ઉતારવી; ખુશી કરવું; રીસ ટાળવી; સામાનાં મનનું સમાધાન કરવું; રાજ કરવું. ઉ. તમારીને મનવી હું નહિં મનાઈ, મારાંરબ.

મનવળવું, કિં. અ. મનને સંતોષ થઈ જવો; ભાવનાનો લય થવો; ઇચ્છા મટી જવી. (૨) માની લેવું; મનથી સમાધાન થવું.

મનવા, પું. માનવ; મન જેવું નામક છે એવો જીવાત્મા; માણસ; મનવાળો જીવ. ઉ. જોદ ભુવનનો નાથ કરશે તે શાશે, તારાં ધાર્યાં એજે જશે, મનવા! જોદ ભુવનનો.

મનવાંછિત, વિ. મનથી ઇચ્છેલું હોય એવું; આકાંક્ષિત; ઇચ્છિત; ઇચ્છિત. મનથી જે સુભાગ્યની ઇચ્છા વગેરે હોય તે. ઉ. મનવાંછિત તારાં રજશે.

મનવાર, સ્ત્રી [સં.] મોટું લશ્કરી વહાણ; લડાઈનું વહાણ.

મનવેગી, વિ. મનના જેવા વેગવાળું; મન જેમ પળ-વિપલમાં અનહદ છેટે જવું રહે છે તેવી અતિ જલદ ગતિવાળું.

મનશિલ, પું. [સં.] પત્થરમાંથી બનેલો એક લાલ રંગનો ધાતુ જેવો ઝેરી ક્ષાર; લાલ રંગનો સોમલ તે-મનશિલ.

મનસખદાર, પું. લશ્કરની ટુકડીનો ઉપરી; લશ્કરી અમલદાર.

મનસખદારી, સ્ત્રી. મનસખદારનું કામ તે. (૨) મનસખદારનો ઓહો તે.

મનસા, પું. [સં.] મનથી; મનવડે. (૨) આંતરિક ઇચ્છા; ઉડી ભાવના; મન.

મનસજ, અ. [સં.] કામદેવ; રમર.

મનસુખો, પું. [સં.] ધારણા બાંધવી તે; કામ કરવા માટેનો વિચાર તે; ઇચ્છા; ઉદ્દેશ; હેતુ; મતલબ. (૩) તદ્દમીર; યુક્તિ; ધાટ.

મનસ્વિતા, સ્ત્રીં મનમાં તરંગ આવે તેમ વર્તવાપણું; સ્વચ્છંદતા. (૨) ધર્યા; અપેક્ષા.

મનસ્વી, વિં [સં.] મનમાં આવતા તરંગો પ્રમાણે ચાલનારું-તરંગી; સ્વચ્છંદી.

(૨) માની; મન જેને વશ હોય તે; ચતુર.

મનાહર, પું એક રાગ; કવિત. એને આઠ ચરણ હોય છે અને પહેલામાં સોળ અને બીજામાં પંદર અક્ષર, એ ક્રમે બધાં ચરણની રચના હોય છે. ઉં મોહું એણે કીધું કામ માટે દેશે મોહું માન, મોટા મોટા મહીપતિ મહીપતરામને. ક. દ. ડા. (૨) વિં મનોહર; ચુંદર; મનને હરી લે એવું.

મના, સ્ત્રીં [આ.] કેદ કામ કરવાની-જ્યા આવવાની ના પાડતી તે; નકારા; અટકાવ; પ્રતિબંધ; ના.

મનાઈ, સ્ત્રીં મના; બંધી; નિષેધ; નકારતા. મનાઈ હુકમ=ચાલતું કામ એકદમ અટકાવવાનો હુકમ તે.

મનામણું, નં મનાવવું તે; રીસ ઉતારવાને સમજાવવું તે; મનાય તે માટે કરવાનું જે સાંત્વન-આરાધન-નમન તે; વિરૂદ્ધતા રીસ-ખોટું લાગ્યું હોય તે વગેરે અભાવ, અપ્રીતિ અને મૈત્રીભંગ વગેરે મટાડવા-ટાળી નાંખવા માટે સામાના મનનું સમાધાન કરવાની જે ક્રિયા-નમી પડવું, માજી માગવી વગેરે તે. (૨) લાડ; સહુક; સમાધાની. રિસામણાં મનામણાં, એમ કહેવાય છે; કાલાવાલા; પ્રણિપત.

મનારે, પું [આ.] મિતારો; થાંભલા જેવું ઘણું ઉંચું ચણતરતે; ટાડો. (૨) તગરડી.

મનાવણું, નં મનામણું.

મનાવવું, કિં સં રીસે ભરાયું હોય, સ્નેહ-મૈત્રી તોડી ગયું હોય કે સહવાસથી અગણું થઈ ગયું હોય તેના મનનું સમા-

ધાન કરવું તે; રીસ ઉતારાવવી, સમજાવવું; લડાવી લાવવું; માને એમ કરવું; મેળાપ-સંપ કરવો; મન રાજ કરવું; સાંત્વન કરવું; આરાધવું; કાલાવાલા કરી ખુશ કરવું. કિં પ્રં મન મનાવવું=રાજ કરવું. ઉં કુંઅર ઉચળે તો ભલે ઉચળે, તું કાં ઉચળે હુંગર રાણા, કાલે કુંઅરને મનાવસું ને તું તો પડયો રે પાંણા.

મનાયું, કિં અં રીસ-ગુસ્સો તજ દઇ મળી જવું; ફરીને પ્રીતિ-સ્નેહ-સંબંધ થાંધવો; માનવું.

મનિયાર, પું ચુકગર; ચુડીઓ બનાવી વેચનાર; મનીહાર. (૨) ભવાઈમાંનો એક વેપ.

મનિયારું, નં મનિયારનું કામ-ધંધો તે; હાથીદાંત વહેરવાતું-ચુડીઓ ઉતારવાનું અને તેનાં રમકડાં ને ઘાટ બનાવવાનું કામ તે.

મની, સ્ત્રીં મીની; બિલાડી. ઉં મની મળે તો મહા સુખ થાય. મિનડી; મિંદી.

મની-ઓર્ડર, પું. [અં. Money-order] ટપાલ ખાતાની એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે વટાવ લઈ રૂપિયા મોકલી આપવાની ગોઠવણ-રીત તે; ટપાલ મારફતે નાણાં મોકલવાની ધરા તે. (૨) ટપાલ મારફતે મોકલેલાં-આવેલાં નાણાં તે; હુંડી.

મનીષા, સ્ત્રીં [સં.] બુદ્ધિ; મતિ. (૨) માન; સમજ.

મનીહાર, પું મનિયાર; ચુકગર.

મનીશ, નં મનુષ્ય; માણસ; આદમી.

મનુ, પું [સં.] એક ઋષિ. (૨) મનુષ્યોનો વડો-રાજા; અમુક કાળ લગી જે મનુષ્યોનું શાસન કરે છે તે મહાપુરુષ; લોકનિયંતા. (૩) કલ્પના ચૌદમા ભાગ જેટલો કાળ તે. (૪) માનવ ધર્મશાસ્ત્ર બનાવ-

નાર-હિંદુઓનો મળ કાપદાસાચી.
 મનુષ્ય, નં [સ્.] માણસ; મનુષ્ય (૨)
 મનુનો વસ્તાર-માણસ જાતિ તે.
 મનુષ્ય, નં [સ્.] જે મન ઉપર ટટાડે, રહી
 ચાલનાર એક પુદ્ગિલાળી પ્રાણી; માણસ;
 આદમ. (૨) પુરુષ; નર; આદમી.
 મનુષ્યગણ, પું [સ્.] જ્યોતિષ પ્રમાણે
 સલામતિસ નક્ષત્રોના દેવ, સંક્ષેપ ને મહામ
 એવા ત્રણ વર્ગમાંનો છેલ્લો વર્ગ તે. નવ
 નક્ષત્રો દરેક ગણનાં ગણાય છે અને તે તે
 નક્ષત્રોનાં માણસ તે તે ગણનો ગણાય
 છે. એ ગણાનુસાર સ્વભાવ અને પ્રારબ્ધ
 કહેવાય છે. મનુષ્યયમ=માણસને જમાડી
 તૃપ્ત કરવો તે; અતિથિને અનાદિથી સંતુષ્ટ
 કરવારૂપ યમ તે. મનુષ્યલોક=મનુલોક;
 આ પૃથ્વી ઉપર રહેનારાં માણસો તે; આ
 લોક; પૃથ્વી.

મનુષ્યતા, સ્ત્રીં માણસપણું; મનુષ્યત્વ.

મનુષ્યતા, નં [સ્.] માણસાઈ; મનુષ્યતા
 મનુહાર, પું મનામણીની આછછ-કાલસવાસા
 કરવા તે; ખાતર; પ્રાર્થના; આરાધના.

મને, અં મના; મનાઈ.

મનોઅત, પું [સ્.] મનમાં રહેલું હોય
 તે; મનમાંનો વિચાર-હેતુ-અર્થ તે; વિ-
 ચાર; કલ્પના; અભિપ્રાય. (૨) કમ્પા; ભાવ.

મનોગતિ, સ્ત્રીં મનનો વેગ તે. (૨) મનની
 પહેલ-મહાબુદ્ધિ તે.

મનોહર, વિં મનોહર; સુંદર, મજાલું ઉં
 મનોહર કરતરિખગાલિસાધથી.

મનોહરતા, સ્ત્રીં મનોહરતા; સૌંદર્ય.

મનોરથ, પું [સ્.] મનનું જે સ્વાભાવિક
 વલણ તે; મનનું મનપણું તે. મનોરથમાં
 પ્રીતિ, ક્રોધ, આદેશ, વિચાર; રમણ
 શક્તિ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. મનનો
 વિહાર-મનની શક્તિ વગેરે તે.

મનોરથિય, પું [સ્.] મનને વશ રા-

ખવું તે; મનને કબજે રાખવું તે; સંયમ.
 મનોરથ, પું મન-ભાવનાનો ઉત્સાહ ભાગી
 જવો તે; મનનું પાછા પડી જવું તે;
 નાસીપાસી; ઉત્સાહભંગ, તેજ્ય આશા-ઈ-
 અભાવ તે.

મનોરથ, પું [સ્.] મનની જે કમ્પા-
 કાંક્ષા તે; મનમાંની લાગણી; જ્ઞાતિ;
 ક્ષિત્તી મતલબ. (૨) મનની-જે આંત-
 રિક પ્રીતિ તે.

મનોભૂ, પું [સ્.] કામદેવ; મદન;
 રમર.

મનોમય, વિં [સ્.] મન સંબંધી; મન
 રૂપ એવું; મનનું; માનસિક; મનોમય-કોશ=
 દેહના પાંચ કોશમાંનો 'હું છું, અને
 શરીરની સંતા મારા હાથમાં છે,' એમું
 ગાન તે; કર્મેન્દ્રિય ઉપર જેને અધિકાર છે
 એવો શરીરમાંનો આંતઃકરણ વિશેષ વિ-
 ભાગ તે.

મનોચત્તન, નં મનવડે-સ્વતઃ જેને બેસાડ-
 વાનો ચલ કરવો તે; જાતે જે ચલ
 કરવો તે; પ્રયોગપાઠ; અમુક નિયમ કર્યા કે
 જાણ્યા પછી તે પ્રમાણે કરી જોવું તે;
 અભ્યાસપાઠ; ધડો, રીત્યનુસાર હિસાબ
 પોતાની મેળે ગણવાનું કાર્ય-પ્રયોગ તે.
 પહેલા મનોચત્તનના પાંચ દાખલા મણી લાવ.

મનોરજક, વિં મનને રંજન કરે એવું;
 દિલ ખુશ કરે એવું; મનોહર.

મનોરંજન, વિં મન ખુશ થાય એવું; મન
 રાજ થાય એવું; પ્રિય લાગે-પ્રીતિભાવ
 ઉપજાવે એવું.

મનોરથ, પું [સ્.] મનનો જે ભાવ-ક-
 મ્પા, કાંક્ષા તે; મનની ધારણા. (૨) મ-
 નના તદ્દેગમ્યુક્તા તે; ભાવનાઓના તરંગ
 અથવા વિચાર તે.

મનોરથ, વિં [સ્.] મનને રમડે-આ-
 નંક ઉપજાવે, ગમત આપે એવું; સૌંદર્ય

અને શુભથી જોનારને આનંદ આપે-રા-
જ-પ્રસન્ન કરે એવું.

મનોરમ્ય, વિં મન રીઝે-રજિયાત થાય એવું;
સુંદર; મહેનું.

મનોવિકાર, પું [સં.] કામ ક્રોધાદિક્ષેના
ગુરુસો યદી આવવો તે; મનની સ્વાભા-
વિક રિશ્તિમાં વિકાર થવો તે; રાગ
દ્રેષાદિક્ષેના લાગણીઓ ઉછળી આવી મનનું
બદલાવું તે; લાગણીઓના ઉછળો-ભાવના
વગેરે થઈ આવવાં તે.

મનોવૃત્તિ, સ્ત્રી [સં.] મનનું અમુક બાબત
તરફનું વલણ તે; સંકલ્પાદિક રૂપ
મનમાં ઉપજતી ચેતના તે; ધૃષ્ટિ;
ભાવના.

મનોવેગ, પું મનનો વેગ-ઝંકપ તે. (૨)
મનમાં પ્રકટેલો લાગણીનો તીવ્ર ગુરુસો-
ઉભરો તે; મનની ધારણાસિદ્ધિને માટે
થઈ આવતી તાલાવેલી તે.

મનોહર, વિં [સં.] મનને હરી લે એવું;
મોહ પમાડે એવું; સુંદર; રૂપાળું; ખૂબ
સુરત; મનોહર. (૨) મહુરં; પ્રિય લાગે-
દિલ રીઝવે એવું.

મનોહારી, વિં મનોહર; સુંદર; દિલ રીઝવે
એવું. (૨) આકર્ષક; ખેચાણકારક.

મનમથ, પું [સં.] મનને મથી નાંખનાર,
તે; કામદેવ; સ્મર.

મન્ય, વિં [સં.] માનનાર-પંડિતમન્ય.

મન્યુ, પું [સં.] ક્રોધ; ગુરુસો. (૨) મન-
સ્તાપ; રાગ.

મનવંતર, પું [સં.] કલ્પના ચૈદ મનુ-
ઓખાના કોઈ પણ બે મનુ વચ્ચેનો વખત-
કાળ તે; એક મનુની કારકિર્દીના કાળ.
આ કાળ ૩૦૬૭૨૦૦૦૦ વર્ષનો ગણાય
છે. હાલ વૈવસ્વત મનુ ચાલે છે.

મપારો, પું અનાજ વગેરે જોખનારો અથવા
ભેરનારો તે; જોખા; પાલીવડે અનાજ ભ-
રીને માપનાર-વેપારી. મપારાની નાત અને
અટક છે. (૨) ધપો.

મપાવડું, કિં સં ભરાવડું; તોળાવડું; વળન
કરાવડું; માપ કઢાવડું; લખાઈ પહોળાઈ;
ઉંડાણ ને ડંચાણ, જથ્થો અને વળન અમુક
રીતે કેટકેટલાં છે તેનું પ્રમાણ કઢાવડું તે;
માપ-પ્રમાણ કાઢવું. (૨) કિંમત કરાવવી
તોલ કરાવડું-બોલ્યા ઉપરથીજ એમની
બુદ્ધિ મપાઈ ગઈ.

મપાણું, કિં અં ભરાવડું; તોળાવડું; માપ થવું;
પ્રમાણ નીકળવું.

મફત, અં [કા.] બદલા વગર; ફાકટ; વગર
પૈસે. (૨) અમસ્તુ; જૂજ કિંમત.

મફતિયું, વિં મફતનું; બદલામાં કંઈ મળે
નહિ એવું; ફાગટિયું.

મફલીસ, વિં ગરીબ; કંગાલ.

મખલક, વિં [કા.] ધણું; અતિશય; પુષ્કળ;
ફળદ્રક્ષ પણ મખલક હતાં. પ્રિયદર્શના.

મખારખી, સ્ત્રી નાનાં છોકરાંને થતો એક
રોગ. ઢોરને પણ આ રોગ થાય છે.

મહમ, વિં [આ. મુહમ્મ] બાબેભારે;
અસ્પષ્ટ; અંધિય; ગમે તેનું નામ દઈ અંદર
જણાવેલું; ઉપલક્ષ-સંકેતમાં જણાવેલું હોય-
રાખેલું હોય તેવું; અનિશ્ચિત સ્થિતિમાં
એમનું એમ રહેવા દીધેલું હોય એવું; નિશ્ચય
નહિ કરેલો હોય એવું; અદ્યત્ત.

મમ, સં [સં.] માંદ; મુજ.

મમઇ, સ્ત્રી માની મા; દાદી.

મમત, પું [સં. મમત્ત્વ] પોતાપણનું
અભિમાન અને આગ્રહ તે; પોતાના મત-
ને પકડી રાખવો તે. (૨) પોતાનાં માણસો
આમજનો ઉપરનું મારાપણું તે; પોતાનાં
માટે સ્નેહ ભાવ તે. (૩) આગ્રહ; હઠ;
જીદ; બહોંશ. કિં પ્રં મમત કરવો=
પોતાના મતને વળગી રહીને આગ્રહથી
તે માર ઉતારવાનો મત્ત કરવો; પોતાનો
વિચાર માર માકવવો આગ્રહ રાખવો તે;
પોતાપણના અભિમાનમાં વણવું; બહોંશ
કરવી. મમત મૂકવો=આગ્રહ છોડી દેવો.

મમતા, સ્ત્રીં મારાપણાની માયા તે; સ્નેહ; પ્રીતિ. (૨) માંડ છે એમ માનવું તે; મારાપણાનું અભિમાન; મમત્વ. (૩) આગ્રહ; હઠ. કિંપ્રં મમતા રાખવી=મમ્મા રાખવી. મમતામમતી=ચઢકતરી; ચઢાયઢ; હરિ-દાહ; સ્પર્ધા.

મમતાળુ, વિં મમતાવાળુ; માયાળુ; સ્નેહાળુ; પ્રેમી. (૨) દયાળુ.

મમતાળુપણું, નં મમતા; માયા રાખવી તે; પ્રેમીપણું. (૨) દયાળુતા.

મમતી, વિં હડીલું; આગ્રહી; પોતાના મતને વળગી રહેનારું.

મમતીલું, વિં મમતી; હડીલું; આગ્રહી; જિદ્દી.

મમત્વ, નં [સં.] મારાપણું; હુપણાનું અભિમાન તે. (૨) પોતાનાં સંબંધી પરનું વહાલ તે; 'માંડ' એવા સ્વાભિમાનપૂર્વક સ્નેહ કરવો તે. (૩) હઠ; આગ્રહ; જીદ; મારાપણાનો આગ્રહ તે.

મમરો, પું ચોખાની ધાણી; ખારામાં પલાળીને શેકેલા ચોખાની ધાણી. (૨) મમરો=મમનું વચન; ફડડું. કિં પ્રં મમરો મૂકવો=કુંડું પડતાં પડતાં પાછું જાત થાય ઉત્કેરાય એમ કરવું તે; ચઢાવવું; રંજક મૂકવી; બે જણને કલહ થાય એવું મમનું વચન-ફડડું મૂકવું. ૩૦પ્રં કાનમાં મમરો મૂકવો=કુપી ઉત્કેરણી આપવી; છુપી સલાહ આપવી.

મમળાવવું, કિં સં ઓગાળવા માટે મોઢામાં આમતેમ ફેરવ્યા કરવું (નહિ ચાવી જવું) રસ કરવાને મોંમાં હલાવવું; દાંતથી નહિ ભાગતાં મોંમાં ફેરવી રસ કરીને ચૂસવું.

મમાવો, પું માનો બાપ તે; દાદો.

મમ્મો, પું [સં.] મ એવો ઉચ્ચાર ને અક્ષર તે. ૩૦ પ્રં મમ્મો ચમ્મો=અપ સખ્દ; સામાને ખરાય લાગે એવું બોલવું તે; ગાળ. તું કંઈ મમ્મો ચમ્મો બોલતો નહિ. મમ્મો ચમ્મો બોલવો=નહાવી ગાળ

બોલવી-ફેવી તે; આહુતેહુ બોલવું.

મમ્મ, વિં [સં.] ભરપૂર; વિંટાયેલું; સમાન હોય એવું; નજમય; આનંદમય; સુવર્ણમય.

મમ્મી, સ્ત્રીં માયા, વહાલ; સ્નેહ. (૨) દયા; કૃપા.

મમ્મખ, નં [સં.] કિરણ; કર; રક્તિ.

મમ્મર, પું [સં.] મોર; એક મોઢું સુંદર પિંજાવાળું પંખી; કલાપિ; કેકી.

મમ્મરી, સ્ત્રીં ઢેલ; મોરની માદા.

મમ્મત, નં મરણું; મરણ; મૈયત.

મર, અં છો; છોને; બલે; હશે; ગમેતેમ કરે તેની દરકાર નહિ, એવા અર્થમાં વપરાય છે. મર જાય. મરને-મરને માથાં ફૂટે.

મરકત, પું [સં.] લીલા રંગનો કિમતી પથરો; પાનું; એક જાતનું રત્ન.

મરકલક, નં હસતા મોંના લટકો; મલકાતા મોંના ચાળો; મંદહાસ્ય પૂર્વક કરેલું નખરું. ઉં મરકડલે સુખ મધુરે વચને, મરજદા મન આણીજી, શાક પાક પીકને નવ પીરસ્યાં, આઘો પાલવ તાણીજી. પ્રેમાનંદ.

મરકી, સ્ત્રીં ધણાં મરણ થાય એવો મરજ; એક સરખા ચિહ્નવાળા રોગે ધણાં મરણ થવાં તે, અને તે રોગ; ચેપી-ઉડતો રોગ; મરણજ થાય એવો જીવલેણ રોગ તે; થોડા વખતમાં ધણાંઓના જીવ લાઇ નાંખે એવો ભયંકર આજાર-કોગળિયું; ગાંઠિયો તાવ; દુંટિયું; ઇન્જલુએન્ઝા; બળિયા વગેરે-રોગો તે. કિં પ્રં મરકી ચાલવી-ફાટવી=પ્રજામાં ધણાં મરણ થાય એવા રોગનું એકદમ પ્રસારવું-ફેલાવું. (૨) મરચી; અડદના લોટની જલેખી-અમદાવાદની મરકી વખણાય છે.

મરગ, પું [સં. મૃત] હરિણ; કુરંગ; મૃગ; છિકાફે. ઉં મરગ મરતી વેળાએ પોદાર્યો, રધુપતિરામ હરેમાં રહેજેરે. મરધ-મરધલી-લો. ઉં અમે ચઢિયા સકાર, મારેલ મર-ધલો, તેના ઉડયા તરશકર, લોહિયાળાં કુગડાં. લાખણશી ને માણકેના સોરઠા.

મરથી, સ્ત્રીં થેહું ઉડી શકે એવું એક પંખી;
કુકડી; મરધડી; મરધાની માદા. કહેઠું મર-
થીનું મોત હપલે—ગરીબ સહેજે નાશ પામે.
મરધું, નં મરથી ને મરથી એક તે; કુકડું;
મરધડું.

મરધો, પું. કુકડો; મરધડો; મરથીનો નર;
તામ્રચૂડ. મરધાલડાઇ.

મરચી, સ્ત્રીં મરચાનો છોડ; જેને મરચાં
થાય છે તે છોડ. (૨) કાને પહેરવાનું એક
ધરણું; મોતીના લુખખાંવાળી વાળી. (૩)
મરઝી-મરચી=અડઢના લોટની જલેખી.

મરચું, નં મરચીનું ધ્રુજ; એક જાતની તીખી
વનસ્પતિશિંગ. (૨) વિં તીખા-આકળા
સ્વભાવનું.—નાનો પથુ મરચું છે, અર્થાત્
તીખો છે. ૩૦ પ્રં મરચું મીઠું ભભરા-
વનું=વધારીને—ટકા ચઢાવીને વાત કરેવી.

મરજ, પું. [જા. મરજ] આજર, વાવર.
(૨) વ્યાધિ; રોગ. મરણ થાય એવા
રોગનો ઉપાડ તે.

મરજાદ, સ્ત્રીં [સં. મર્યાદા] લાજ; અ-
દ્ય; વિવેકી વર્તન. (૨) સન્મતા; વિવેક.
(૩) હદ.

મરજાદા, સ્ત્રીં લાજ, વિવેક; અદ્ય. (૨)
હદ; સીમા.

મરજાદી, વિં પુષ્ટિમાર્ગના આચારવિચાર
ચાલનાર; પુષ્ટિમાર્ગના આચારના નિયમે
વર્તનાર તે.

મરજી, સ્ત્રીં [જા. મરજી] ધ્રુજ; ખુશી;
ખાએશ. (૨) તપ્પિત; મિજાજ. મરજી-
રધું=મનરાખનાર; ખુશામતિનું. કિં પ્રં
મરજી રાખવી=સામા માણસની ધ્રુજીને
અનુસરવું; સામાની ખુશી હોય એમ ક્યાં
કરવું તે. કહેઠું મરજી પ્રમાણે થવું હોય
તો સો ચાલખીમાં બેસે.

મરજીએ, પું. મોતીની છીપો કાઢવા માટે
ખાણીમાં કુખડી મારનારો; મરચીની દર-
હાર રાખ્યા વગર કામ કરમરિ; મર-

ણિયો; મરણથી નહિ ડરનારો. (૨) જીવ
સંદોસતનું કામ કરનારો.

મરડ, પું. મરડાટ; કરડામીનું બોલવું તે;
સ્વાભિમાનથી ખીખીને મહેણા રૂપ લાગે
એવું અર્થ વચન કહેવું તે; ટકાર; ઉપા-
લબ; મહેણું; ટાણા.—એ તો મરડમાં
બોલે છે. (૨) ગર્વ; શેખી; ટેકનો ફકિ.
(૩) કાંકરો; જેનો ચુનો થાય છે તે-
નાના નાના કંકરાવાળી સહેજે જળણી
ને ચીકણી માટી તે.

મરડનું, કિં સં વાંકુવાળનું; વળે એમ
આંખળનું; ઉલટી બાજુ તરફ ફેરવનું.
(૨) આડુંપડવું; હરકત કરવી. (૩) દોરી
ખેંચવી; કુંચી ફેરવવી. (૪) તાણે કરવું.

મરડાટ, પું. સ્વાભિમાનપૂર્વક ટેકમાં રહેવું
તે; ગર્વ ટેક. (૨) રીસને લીધે આડું
બોલવું અને ચાલવું તે; વળ-કસવું બો-
લવું—મહેણાકર—ટકારમાં બોલવું તે. (૩)
મરડ; મરડાતાં ચાલીને. લટકો—આજો ક-
રવો તે; રૂપાદિકના ગર્વમાં અને સામા
ઉપરની રીસમાં અકડાઈને હિંડવું—બોલવું
વગેરે ભાવો તે. (૪) વિરક્તતા.

મરડાણું, કિં અં વાંકાવળનું. (૨) રીસમાં
આડા ચાલવું. (૩) નખરાં કરવાં. (૪)
ગુદા પડવું; સામા પડવું; મુખ-મત-ફે-
રવી દેવો.

મરડાશિંગ, સ્ત્રીં એક જાતની આંખળાવાળી
શિંગ. દવા તરીકે વપરાય છે.

મરડિયો, પું. માટીમાં થતો કાચા પથ્થરનો
કાંકરો તે; કંકર; મરડ. ઉં કહે નરખો
ખરને લાખ શો, મિસરી ભર કે મરડિયા.

મરડો, પું. વારંવાર અંખળાઈને ઝડો આવે
ને જળસ—આમ પડે એવો એક રોગ; આમ.

મરણ, નં [સં.] પ્રાણી—મનુષ્ય વગેરેના
દેહમાં જે ચૈતન્ય હોય છે તે જનું રહેવું
તે; નિજી થવું તે; મોત; મૃત્યુ; જીવ

જેવો તે. (૨) મોઢું સંકટ-પીડા તે. કિં પ્રં મરણ્ય આવવું=મોત મરણ્ય થાય એવું સંકટ આવવું. મરણ્ય એવું=જીવજીવો, મરણ્ય આવવું=મરતા માણસની સારવાર તેજા મરણ્યાતાર ક્રિયા પ્રેરત્તર કરવી તે. ૩૦ પ્રં મરણ્ય વખતે આઠે આવવું=મરણ્ય સમયે સહાય ૩૫ કે પીડા ૩૫ થવું; મરણ્ય થતાં યાદ આવવું; મરતાં દુઃખ પડવું, વગેરે.

મરણ્યાત, સ્ત્રીં મરણ્ય થાય એવો પ્રસંગ-અકસ્માત તે; પ્રાણહાનિનો પ્રસંગ તે.

મરણ્યતોલ, વિં મરણ્ય થાય તેવું; મરણ્ય ન હોય તેવું. (૨) મરું મરું થઈ રહેલું હોય એવું; મરી ગયેલું હોય એવું;-મરણ્ય તોલ માર માર્યો. મરણ્ય=તોલ માંદો થઈ ગયો હતો.

મરણ્યપીડ, સ્ત્રીં મરતા માણસના કાનમાં મોં ધાલી તેવું નામ દ્યને મોટી શેવું તે.

મરણ્યાત, અં [સં.] મરણ્ય થાય ત્યાં લગી; મરતા સુધી.

મરણ્યથું, વિં જીવપર આવેલું; મરવાને તૈયાર થયેલું; જેણે મરણ્ય આદ્યું હોય એવું. કહેં એક મરણ્યે સોને ભારે.

મરણ્ય, નં મરણ્ય મૃત્યુ;-દરબારમાં જીવવાન મરણ્ય થયું છે. (થ) મરવું તે. ઉં મરણ્ય મોંમાં છે દુઃખિયાને.

મરત્યો, પું [અ. મરત્તવ] દરજ્જે; પદવી; અધિકાર; મોભો; મોટાનું માન ને અદ્ય રાખવી તે. (૨) મરજન; અદ્ય; વજન; ભારખોજ. કિં પ્રં મરત્યો સાચવવાં=મોટાઈને ધટિત અદ્ય રાખવી તે.

મરદ, પું [કા મરદ] નર; પુરુષ. (૨) પતિ; ધણી. (૩) પુરુષાતનાજો માણસ તે; શરવીર; બહાદુર નર. કહેં મરદની ગરદમાં રહીએ પથ નામરદની સોડમાં નારહીએ=મરદની સામી થવું સાંડે પથ નામરદને આશરે રહેવું જોડું, એમ.

મરદલું, કિં સં [સં. મરદ] મરદન કરવું; મોળવું; ધસવું. (૨) મરણ્ય.

મરદંગ, સ્ત્રીં મરદંગ; એક ચર્ચવાલું.

મરદાઈ, સ્ત્રીં મરદપથ; પુરુષાતન; બહાદુરી.

(૨) પુરુષાર્થ; પરાક્રમ; વીરતા.

મરદાનગી, સ્ત્રીં મરદપથ; બહાદુરી.

મરદાની, વિં [કા.] મરદને શોભે તેવું; મરદને યોગ્ય. (૨) નિંદર; હિરમતલું;-મરદાની કસરતો કરવી.

મરદામી, સ્ત્રીં મરદાઈ; પુરુષાતન; બહાદુરી.

મરદી, સ્ત્રીં મરદાઈ. (૨) પુરુષત્વ; વીરપથ.

મરદુમી, સ્ત્રીં મરદાઈ.

મરદેઆદમી, પું બહાદુર માણસ; વીરનર.

(૨) ખાનદાન કુટુંબનો માણસ.

મરનાર, વિં મરણ્યની દરકાર નહિ કરનાર; મરણ્ય નહિ કરનાર; મરવાને તૈયાર તે. કોણ મરનાર છે ? મરનાર. (૨) મરણ્ય પામેલું તે; મુએલું તે; મુએલું; મૃત; મરી ગયેલું; જેનો જીવ દેહમાં રહેલો નથી તે. કહેં મરનારને ઉંચકનારની શી શિકર=પોતાનું શું થશે તે જેને જોવું નથી તેને શું ? એવા અર્થમાં.

મરની, અં ચાલ્યો જ; દૂર ખસ; જતો રહે.-અહિંથી દૂર મરની. (૨) ભસે; છો.

મરને, અં ભસે; છો; ખેર;-મરને ગમે તે થાય, આપણે શું ?

મરવત, સ્ત્રીં સ્નેહ; પ્રીતિ. (૨) લાજ; વિનય; સખ્યતા.

મરણ્ય, કિં અં પ્રાણીનું ચૈતન્ય સુકા થવું; જીવ જતો રહેવો; ગુજરીજવું; મરણ્ય પામવું. (૨) સુકાર્થ કરમાઈ-જવું;-પાંચ છોડમાંના ત્રણ મરી ગયા. (૩) ધાતુ વગેરેની ખાખ થવી;-તાંયું મરે તો સોનું થાય. (૪) ચાલતું બંધથવું; ઉપડીજવું; નહિ ચાલુ રહેવાવું;-આ સોગડી મરે નહિ તે સંભાળજો. (૫) આવવું-જવું;-એને અહિં મરવા દો=આવવા દો, ત્યાં

મરવા દો=જવા દો. (૬) અધીરથવું.

(૭) રિયાવું; પીડાવું; દુઃખી થવું;—ભૂખે

મરવું. (૮) લાગણી જતીરહેવી; અસર

ઝોલી થઈજવી. ભૂખ મરીગઈ. (૯)

પથવું; ભરાવું; રથવું;—પાણી મરે છે.

(૧૦) નુકસાન ખમવું—ખોટ આવવી, દ-
આવું;—ભાવથી વેપારી સુઆ.

મરેલો, પું નાની કાચી ફેરી; કુમળું નાનું
આમ્રફળ. ઉં બાગ આવરી આવજ, તો
મરવા દઉં મહારાજ. ક. દ. ડા. (૨)
કાષપણ કુમળું ફળ.

મરેસિયા, [અ. મરસિયા] શોકનાં ગીત;
વિલપન; પરજિયા; રાજિયા. મહોરમમાં
અલીના વંશજે તેને યાદ કરીને ર-
ડતાં અને ફૂટતાં જે શોકના ગીતોદ્ગાર
કાઢે છે તે—લોહણોના મરસિયા.

મરહુમ, ૧૦ [ફા. મરહુમ] મરણ પા-
મેલું; મરી ગયેલું હોય તે; ગત-થયેલું;
સ્વર્ગસ્થ;—મરહુમ લાલશંકર ઉમિયાશં-
કરની કારકિર્દી બહુ ઉજવળ હતી.

મરાહણ, સ્ત્રી. મરાહણ; મરાહાની—મહારા-
ષ્ટ્રની સ્ત્રી તે.

મરાહો, પું મહારાષ્ટ્રના રહેવાસી તે; દખ્ખ-
ણના લોક.

મરાહી, વિં મહારાષ્ટ્રનું—સંખધી;—મરાહી ભાષા.

મરામત, સ્ત્રી [અ. મરમત] ઠીક ઠીક
કરાવવું તે; ભાગ્યુતટયું સમરાવવું તે;
દુસ્તી; સમરામણ—સ્ત્રી. ઠીક—દુસ્ત કરવું—
બગડયું હોય તે સુધરાવવું—સુધારી લેવું
તે; ટાપટીપ—સુશોભિત કરવું તે.

મરામતી, વિં મરામતનું; ઠીકઠીક કરાવવું
પડે એવું. (૨) મરામત કરનાર.

મરાવવું, કિં પ્રેં મારે એમ કરાવવું; ઠો-
કાવવું; ઝુડાવવું; હણાવવું; લાત કરાવવો.

મરાસ, નં વાસ્સે; કુટુંબીઓમાં જે ખરા
હકનું બોક્તા હોય તે.

મરિકા, નં મરી; એક જાતનાં ધાળાં ને

ગોળ તીખામિયાં. (૨) નાનો પણ આ-
કરો અને તીખો કણ કે નાનો અંકુર તે;—
એ તો મરિયું છે—સહેલ ધારતો નહિ. મરી
જેવું તીખું—કડક એમ.

મરી, નં [સં. મરિય] એક વેલનાં તી-
ખાં ને તમતમાં કાળાં તુવેર જેવડાં ગોળ
ખી; તીખાં; મરિયાં; મરિય. ૩૦ પ્રં મરી
ફાકવાં=ચઢી ચઢીને તીખું બોલવું. મરી
મસાલો=ગરમ મસાલો. બહલામણ; ભં-
ભેરણી, ચઢાવો; વધારો. મરી મસાલો
ભભરાવવો=વધારીને વાત કહેવી; અતિ-
શયોકિત કરવી.

મરીચિ, નં [સં.] કિરણ.

મરીચિકા, સ્ત્રી [સં.] મુગજળ; ઝાંઝવાં.

મરીજવું, કિં અં ગુજરીજવું; પ્રાણ-
છવ જવો; દેહાંત થવો; સ્વર્ગે જવું.

(૨) સુકાવું; કરમાવું; નાશ પામવું;—એવો

વા વાચો કે બધાં જાડ મરી ગયાં. (૩)

ડીખાવું; પીડાવું; દુઃખી થવું;—ભૂખે મરી

ગયા. (૪) લાગણી જતી રહેવી; નહિ

અસર થવી; અસર રહિત થવું; ભૂખ

મરી ગઈ. (૫) જવું રહેવું; કમી—ઝોણું

થવું;—મન મરી ગયું. (૬) નકામું થઈ

જવું;—ચામડી મરી ગઈ. નિરર્થક થઈ

જવું. (૭) ચાલતું બંધ પડવું; ઉપડી

જવું;—આ સોગટી મરી ગઈ. (૮) અંદર

ને અંદર સમાવું; પચવું; રથવું. (૯)

નુકસાનમાં આવવું; દયાવું; ખોટ તળે

આવવું;—ભાવ ધટ્યા તો પછી વેપારી

મરી ગયા, એમ જાણ્યો. ૩૦ પ્રં મરી

પડવું=ફીદા થઈ જવું; મોહી પડવું; વારી

જવું. મરી ફીટવું=મરીને માર્ગ આપવો;

થેલા થઈ જવું; કહેં મરીને કંઈ મા-

ળવો લેવાય ? મરતાને મર ના કહેવું.

મરતોએ નથી ને માંચો મરતોએ નથી=

કંટાળારૂપ અપ્રિય થઈ પડવું. મુઈ

એમના મોહા ડોળા.

મર, અં નાનાં-વહાલાં માણસ પ્રતિ પ્રેમમાં ઉચ્ચારતો નિરર્થક ઉદ્ગાર; ભલા, અરેરે ! હું તારે માટે જે હોય તે સહુ; મને મારી નહિ પણ તારીજ દરકાર-વહાલપ વિશેષ છે, એવો-એવારણિયો અર્થ બતાવે છે. પારસી યૌગમાં વાક્યે વાક્યે વપરાય છે:- મર, તમે કેમ આલ્યા નહિ ? ઉં ક્ષર શરીર આ પાપ પાંજરે, સ્મરણ તેહનું થું કરો મર. વારી જાડના અર્થમાં પણ વપરાય છે. મર આપે શા માટે તરદી લીધી. (૨) ઉજડ; રેતાળ; જળરહિત. મરજમિ. (૩) મારવાડ.

મરડિયો, પું સુકગર; મનિયાર. કહેવું હુંદી ચુડો પહેરવા ગઈ ત્યારે મરડિયો માંદો પડ્યો=ભાગ્ય બે ડગલાં આગળનું આગળ. મરડી, સ્ત્રી સાધુ-આવાની નાની ઝુંપડી; પર્ણકુટી; મહેલી.

મરત, પું [સં.] પવન; વાયુ. મરેડણ, સ્ત્રી મરાડણ; મહારાષ્ટ્રની સ્ત્રી. મરેડી, વિં મરાડી. (૨) એક ઓષધિ; એક જાતનો છોડ.

મરેડો, પું મહારાષ્ટ્રનો વતની. મરો, પું મરણ; મોત; ધણું મરણ થવાં તે. (૨) મોત જેવું દુઃખ; મોટી પીડા કે દુઃખ તે; માઠીદશા; હેરાનગતી. કહેવું બ્રાહ્મણનો વરો અને કુતરાનો મરો.

મરોડ, પું વહાલ; આકાર; ઝોક=અક્ષરનો મરોડ, (૨) અંગ મરડીને લટકે ચાલવું તે; છેલાઈ; વરણાગી. (૩) ટેક; માનાભિમાન. (૪) રાંટ; વિરોધતા.

મરેડણ, કિં સં મરડણું; મચરડણું; આંખણું; ખીજ ખાણુ તરફ વાળવું-ફેરવવું. (૨) વાળી નાંખવું; ઉલટી ખાણુ તરફ ફેરવવું; વિચાર બદલાવવો. (૩) ઉલટાવવું; ફેરવવું.

મરેડી, સ્ત્રી ખૂચ ઉધાડવાનો પેચ-ફેરવાળો રૂં-આંકડી તે.

મરડે, નં [સં.] મોકડું; વાંદરું; વાનર; કપિ. (૨) વિં દુર્ગંજ; સુકલકડી; એક વડા બાંધાનું. કહેવું મરડેને નિસરણી આપવી=ખૂબ ચઢાવવું-ફૂદવાનું કરી આપવું. મરડેને વળી મદિરા પીએ. વગેરે.

મર્ત્ય, વિં [સં.] મરણશીલ; મરનારું; જેને મરણ લાગેલું છે એવું. (૨) નાં જેને મરણ આવે છે એવું-માણસ; મનુષ્ય જાતિ-લોક તે. મર્ત્યલોક=પૃથ્વી અને તે પરનાં પ્રાણીઓ વગેરે; મરણ ધર્મ-વાળી જીવસૃષ્ટિ.

મર્ત્યલોક, પું [સં.] મૃત્યુલોક; માનવ સૃષ્ટિ; મનુષ્યલોક.

મર્દ, વિં બહાદુર; હોશિયાર; શરવીર. (૨) નાં પુરૂષ; નર; આદમી; માણસ.

મર્દન, નં [સં.] ચોળવું તે; રગડવું-મસળવું તે. તેલ અને ઓષધ વગેરે ધસીને માલેસ કરવાં તે. (૨) ગઢડવું તે; ગઢડાટ; ખુંદવું તે. ઉં મર્દન કરો મહારાજ ! મર્દન કરીને ઉભા રહ્યા. થાળ.

મર્દણ, કિં અં ચોળવું; રગડવું; મસળવું. (૨) ગઢડવું; ખુંદવું. (૩) દાખી દેવું; ધીરે ધીરે નરમ કરવું; પીડવું; કમજોર કરવું. (૪) ખસ્ટ પાડવું; હરાવવું, હલકું પાડવું; માન ભાગવું. ઉં માંડી યસ્તી ગાધિ-રાજ સુતના, માંડ્યો તને મદવા, તારે નાક લીધું સ્વયંવર વિષે, મારી વળી તાડકા.

મર્મ, પું [સં] શરીરમાંનો અતિ નાજુક અવયવ તે; સંધિસ્થાન; શરીરનો નાજુક ભાગ. (૨) ગૂઢાર્થ; ગુપ્તાર્થ; મનમાંની છાની વાત કે વિચાર તે. (૩) ભાવ; રહસ્ય; હેતુ; છુપોભેદ. (૪) ઉંડી સમજ; અંદર રહેલું જે સત્ય-હેતુ વગેરે તે; કર્તવ્યાદિકનું અંતઃકરણમાં રહેલું જે રહસ્ય તે. (૫) ઇગિત; અભિપ્રાય; મત.

લખ; સંતલસ. (૬) દાવ; પેચ; મનમાં ના છુપો ભેદ તે. મર્મવચન; કટાક્ષનું વેણ; મહેણું.

મર્મજીવિ [સં] મર્મજીવનાર; મનનો જીવજીવ; સામાના પેટમાં થું છે તે સમજીજનાર. ઉં મર્મજી મર્મના ગોમા. (૨) રસિક; રસ જાણનાર; ચતુર; ઉડો અર્થ-ભાવ અથવા હેતુ વગેરે તરત સમજીજનાર.

મર્મરે, અં ખરી પડેલાં સુકાં પાંદડાં ઉપર થકને વહાતા પવને કરીને થતો ઝીણો અવાજ તે; પાંદડાંનો ખડખડાટ. (૨) પાછળથી ખડખડવું તે.

મર્મવચન, નં [સં] જેમાં ગૂઢાર્થ રહેલો હોય એવું-રાંટનું મહેણાણપ વચન તે; ખોલી; કરડાગી. વ્યંગવચન; ટાણું; ઠોક; કટાક્ષમાં સામા માણસને લાગણી થાય એવું વચન કહેવું તે.

મર્મસ્થાન, નં [સં] શરીરના કેટલાક અંતિ નાળુક ભાગ-અવયવો તે; જ્યાં ને જેની પર આઘાત લાગવાથી જીવ જાય એવો નાળુક અવયવ તે. ખોપરી, લમણાં, સોંધા ઈંદ્રિયોનાં સ્થાન વગેરે. (૨) અંતઃકરણ.

મર્મસ્થાન, નં [સં] શરીરમાંનું નાળુક સ્થાન તે. અંતઃકરણ, કાળજી ને માણું, વગેરે.

મર્મજીવિ, વિં મર્મજીવ; મર્મજી ભરેલ ગૂઢાર્થ યુક્ત.

મર્મજીવિ, વિં જેમાં મર્મ રહેલો હોય એવું; મર્મવાળું.

મર્મજીવિ, સીં [સં, મર્મજીવિ] અદ્ય; વિવેકચાર; સભ્યતા. (૨) હક; સીમા.

મર્મજીવિ, વિં વિનયી; સભ્ય; વિવેકી; માન-અદ્ય રાખનાર; નમ્રતા અને વિવેકવાળું.

મર્મજીવિ, સીં [સં] વિવેક; વિનય; અદ્ય; મોહપણુ એક માન-રાખીને વર્તવાની જે રીત તે; સમમાચાર. (૨) હક; સીમા.

(૩) બંધન; અટકાવ; પ્રતિબંધ; આડકિં ૫૦ મર્મજીવિ-મર્મજીવિ-અદ્ય તણ દેવી; હક એકલગી જવું. મર્મજીવિ રાખવી= મોટાનું મોટાણુ સાચવીને વિવેકથી-સભ્યતાથી વર્તવું.

મર્મજીવિ, પું [સં] મળ; શરીરમાંના કચરો; મેલ, ચૂન, વિષ્ણુ વગેરે મલિન પદાર્થ. (૨) કસરતથી જણે પોતાનાં અંગ કસેલાં હોય તે; કુસ્તીયાજ માણસ.

મલકટ, પું કાપડ-કાંચળીમાં આવતો એક જરિયેલ કપડાનો કઠકો તે; કાંચળીના ધણાક ખંડમાંનો એક ભાગ; તાલુ.

મલકટ, કિં અં મોં હસી રહેવું; મોંપર અંતરનો રાજપો દેખાવો; મોં હસું હસું થઈ રહેવું તે. અંતરની ખુશાલી-આનંદને લીધે મુખ હાસ્યવાળું થઈ રહેવું.

મલકાવવું, કિં સં મોં હસાવવું; મુખ ઉપર હાસ્ય તરી રહે એમ કરવું-હાસ્ય દેખાડવું. (૨) મોંથી ખુશાલી-આનંદ દેખાડવો તે; રાજ-ખુશી કરવું; ખુશખુશ થઈ જાય એમ ખીલવવું; તાન ચઢાવવું; મોં આનંદમાં આણવું.

મલકાવવું, કિં અં મંદમંદ હસવું; અંતરના આનંદથી મોં ઉપર હાસ્ય તરી રહે એમ ખુશ-રાજથવું; હસીજવું-મુખઉપર આનંદ ઉભરાવો; હરખાવું.

મલકાવવું, વિં મલકાવવું; નહિખાડું-નહિમોળું એવું; કુચાપાણી થઈ ગયેલું; નહિ દૂધમાં અને નહિ દહિમાં એવું; ભેસ્વાદ; નહિ ખાડું; તરેહવાર-મિત્ર સ્વાદવાળું દહિ તે.

(૨) સહેજમાં મલકાઈ જાય-રાજરાજ થઈ જાય એવું; આનંદને નહિ ધારણ કરી શકે એવું; હરખાઈ જનાર.

મલકુસ્તી, સીં કસરતી માણસનું દાવચેથ લઈ લડવું તે; મલકુક; હથિયાર વડે નહિ પણ હાથમગના જેવેવડે એક બીજા સાથે ખત્રીયા કરવી તે.

મલપતુ, વિ. મંજુષા આનંદના ડોળથી ડો-
લીને ચાલતું; ભારેમમળે આનંદભરે ધીરે
ધીરે ડોલતી છટકાર ચાલે ચાલતું હોય એવું;
ચૂલતું ને હરખાતું હિંડતું. અંતરના આનંદ,
અભિમાન અને મરોડથી જોનારની દૃષ્ટિ
ખેંચાય તેમ હલેકાતી ચાલે ચાલતું તે.-
મલપતી ચાલે માનિતી.

મલખારી, વિ. મલખારનું; મલખારનું વતની:-
મલખારી સુખડ.

મલમ, નં. [અ.મગ્ગહમ્]ધારાં અને ગડચુમડ
વગેરે ઉપર લગાડવાનું ઔષધિવાળું મીણુ;
દવાને ધીમં, તેલમાં અથવા મીણુમાં
કાલત્રીને ખનાવેલી ચામડી પર લગાડવાની
દવા.

મલમપટ્ટી, સ્ત્રી. ધારાં અને ચાંદાં વગેરે ઉપર
ચોઢવાની મલમ લગાડેલી કાગળ કે કપડાની
નાની ડાગળી, આગળી અથવા કકડો તે;
મલમપટો; મલમ લગાડેલો લુગડાનો કકડો.
કિં. પ્રે. મલમપટ્ટી કરવી=ચાંદાં-ચાંદાં-વગેરે
ઉપર તેના બે ભાગમળી જાય એમ મલમ
વગેરેની આગળી ચોઢવી તે; પટ્ટી મારવી.
(૨) ફટકાવ્યા પછી પાછું મન મનાવી લેવું;
થાપડથી ખડ કરવું; સમજાવી-મનાવી લેવું;
રૂઝ આવે-રોષ ઉતરે એમ કરવું.

મલમલ, નં. પારીક સુતરનું મુલાયમ કપડું;
મળ્લિન; સુરેખ વણાટનું પારીક સુતરેલ
કાપડ. મલમલનાં પહેરણુ. ઢાકાની મ-
લમલ=ખંડાળમાં ઢાકા નામનું શહેર છે
ત્યાંની મલમલ આગળના વખતમાં વખા-
ણાતી.

મલય, પું. [સં.] હિંદના દક્ષિણ પૂર્વકિના-
રાનો પહાડીપ્રદેશ અને તે પ્રદેશમાં આ-
વેલો પર્વત; મલખારમાં જ્યાં સુખડનાં પુ-
ષ્કળ ઝાડ થાય છે તે-હિંદના દક્ષિણ
પૂર્વકિનારા ઉપર આવેલો કુંગર. મલયા-
નિહ-હિંદમાં વસંતઋતુ એસનાં દક્ષિણ
પૂર્વદિશાનો વાયુ વહાય છે તે; મલ-

યાર ઉપર થઈને આવતો વાયુ-મલયા-
નિહ વસંતાગમ સુચવે છે.

મલયાચુર, નં. [સં.] મલય પર્વત અને મલ-
ખારમાં થતું સુગંધિદાર લાકડાનું એક
ઝાડ; રક્તચંદન; મલયનું સીસમ તે.

મલાઈ, સ્ત્રી. મલૈ; દૂધને ઉકાળતાં તેની ઉ-
પર તરી આવતો તેલી ચીકણા મીઠો
પદાર્થ; તર. દૂધને ઉંતું કરીને ઢારતાં સપાટી
ઉપર જે ચીકણી તરની કપોટી બંધાય
છે તે-સ્નેહયુક્ત પદાર્થ. (૨) સત્ત્વ;
સાર; તત્ત્વ.

મલાજો, પું. મોટાનું મોટપણ અને અદ્ય
રાખતી તે; મુલાજો; પડો રાખવો તે;
સંખ્યતા; લાજ; વિવેક અને વિનય રાખવાં
તે. ઓસંકો. શરમાવું-મોટાંના દેખતાં બો-
લવા ચાલવાની ઝાઝી છૂટ ન લેવી તે.
હં તમે મારો મુકાબો મલાજો. લીલા-
વતી. પડો; અંતર:-છોકરાને ત્યાં છોકરાં
થયાં પણ એહો! એ મલાજો કેવો રાખે છે?

મલાર, [સં. મહારી] ગાવાનો એક રાગ.
કહે છે કે, આ રાગ ગાતાં વરસાદ આવે
છે. વૃત્સિંહ મહેતાએ મલાર ગાઈને વર-
સાદ આપ્યો હતો. એક રાગિણી. હં
મયૂર અલાપે રાગ મલાર.

મલાવડાં, નં. સુખ હસતું રાખી કંઈક દી-
ગિત સાથે ખુશામત કરવી તે; મોં મલ-
કાવી પ્રિય વચન બોલવાં અને હસતે
મોંએ સાંઈ લગાડવું-નખરાં કરવાં તે;
માથું હલાવી સામાને પ્રિય લાગે એવું
રીઝતું બોલવું તે. (૨) અનુનય; રીઝણી.

મલાવવું, કિં. પ્રે. આનંદ અનુભવે-ભોગવે
હરેકરે અને મોજ કરે એમ કરાવવું તે;
પ્રકુલ કરી દીપાવવું; વિકાસવા દેવું.

(૨) લખાવવું; વધારવું; અતિશયોક્તિ
કરવી. (૩) વધારીને રંગ પુરવો; બહાવવું.

મલાવો, પું. મલાવવું તે. (૨) વધારો; ચ-
ઢવો; ટકા ચલાવવા-બહાવવું તે; અતિ-

શયેશિત કરવી તે.

મહિકા, સ્ત્રીં રાણી, રાજકર્ત્તી.

મહિદા, પું. [ફા.] આવના નગદ-મી. માં-
ડથી ભરેલો પદાર્થ તે; સારો-મીઠું-
સવદાર ખોરાક ચુરમું. (૨) વગરવાળેલો
પણ ધીંગાળથી ભરપુર છુટો લાડુ-પીરને
સત્રા પાંચ શેર મહિદો ધરાવળે. (૨) સત્ત્વ;
તર; સારસ્વત-નગદ માલ તે.

મહિન, વિં. [સં.] મેલું; ગંદું; ગોળું; અ-
સ્વચ્છ. (૨) ઝાંખું; નહિ તેજસ્વી એવું.
તે. (૩) ડહોળું; રજ-કચરાવાળું. (૪) દુધ;
કપડી; નહિ ખુલ્લું.

મહિનતા, સ્ત્રીં. [સં.] મેલાપાણું. (૨) ઝાંખ;
અસ્વચ્છતા.

મહીદો, જીવં મહિદો.

મહુક, વિં. સાં; લટકટ. (૨) નાં દેશ; સુલક.

મહેક, પું. [ફા.] અમીર; ઉમરાવ. (૨) મુ-
સલમાનમાં આ એક મોટો ધવકામ છે.

મહેરિયા, નં. મહેરિયા. [જં. Malaria]
મચ્છરના ડંખથી ઉત્પન્ન થતો ટાઢિયો-
એકાંતરિયો તાવ. જેમાં વનસ્પતિનું કા-
લવાણું થતું હોય એવાં તલાવડાં ઉપરના
મચ્છરો, એક જાતના જંતુઓ માણસને
કરડતાં તેના લોહીમાં દાખલ કરે છે અને
તેથી આ તાવ ઉત્પન્ન થાય છે.

મહોખું, વિં. ત્રાંસી આંખે જેનાં; જરા
ત્રાંસે જીએ ત્યારે જેને ખરોખર દેખાય
એવું; ખાડું.

મહલ, પું. કસરતથી શરીરને કસી જોરાવર-
લું થયેલો માણસ તે; કુસ્તી-ખર્ચખર્ચા
લડવામાં હોશિયાર અને સામા માણસ
ઉપર કેમ ચિત્ત લેવી તે જાણનાર માણસ.
કુસ્તીખાલ; પહેલવાન. મહલયુદ્ધ=કુસ્તી.

મહલાર, પું. મહાર; મહારી રાગિણી તે;
જીવં મહાર.

મહિલકા, સ્ત્રીં. [સં.] એક જાતની વેલ.

મહિલકાક્ષ, પું. [સં.] રાતાં મોં ચાંચ અને
રાતા પંખવાળો હંસ.

મરહાવણું, વિં. પ્રે. સમાવણું; માથું એમ

કરવું; દાખીતે-ધારીતે ભરવું-માલવું. માત્ર

એકજ માત્રમાં ભરવું એ એમ કરવું તે.

મરહાવણું, વિં. સં. સમાવ તમ કરવું; સમાવણું.

મશ, નં. [સં. મિષ] પક્ષીનું; નિમિત્ત;

જીવો-ખોરા સમજા. ઉં. આડેસાડોસારી,

મશે મેંણાં મારે, લોક પૂંડળ એલેરે, હું

તો મોઢે કહું છું. દયારામ.

મશક, પું. [સં.] મચ્છર; ડાંસ. (૨) સ્ત્રીં

પાણી ભરવાની ચામડાની કાથળી; પીકપર

લધ શકાય એવો પાણી ભરવાનો ચામ-

ડનો કાથળો.

મશગુલ, વિં. [ફા.] કામમાં રોકાયેલું; વિચાર-

કામ વગેરેમાં નિમગ્ન હોય એવું; ધ્યાન

બદ્ધ; એકતાર;

મશરૂ, પું. વચમાં ધોળા લીટાવાળું એક જાતનું

સુંદર રેશમી વસ્ત્ર; એક જાતનું હીરાગળ

કપડું. અમદાવાદના મશરૂ વખાણાતો

હતો. ઉં. અતલસ અને મૂલદાર મશરૂ

લક્ષ દબને લાવળે, વળી ઘર દિશે વર-

સાંદ પહેલાં આપ વહેલા આવળે.

મશહર, વિં. જાણીતું; નામાંકિત; પ્રખ્યાત;

લોકમાં સારી રીતે જાણીતું હોય એવું.

(૨) પ્રસિદ્ધ; જાહેર.

મશાગત, સ્ત્રીં. મહેનત; મજુરી. (૨) રોજ.

મશાણું, નં. [સં. સ્મશાન] મહાં આ-

ળવા-દાટવાની જગ્યા તે; સમશાન.

મશાણિયું, વિં. સ્મશાન સમધિ-સ્મશાનનું.

(૨) જીવું; અશુભ; અમંગળ. (૩) મહડું

ખાળવાને સ્મશાન જનાર; તે સંબંધીનું.

મશાણિયોન્ડાણું. મશાણિયા લાડુ=ચોરા

સ્ત્રીનાં મર્યાદિતલાડુ.

મરમણી, પું. મહાને લગતો સામાન વે-

ચનારો.

મશાલ, સ્ત્રીં. [સં. મશાલ] લાકડી ઉ-

પર ચિત્રકર્તા દ્વારા પાત્રોનો મોટો

કાકડો; મોટા માણસો અને વરલેહા વ-

ગેરેની આગળ અજવાળું રાખવા મારે

મેશખે લાકડી હંચર ચિંચરાં વિદ્યાળી
તેમાં તેલ રેડીરેડીને અળવાળું કરવામાં
આવતું તે; એક જાતનો છુટો દીવો કે
દીવી તે; મેરમેરણું રાજાઓ તરફથી મા-
નના ચિહ્ન તરીકે આગળ મશાલ અને
છત્રી આપવામાં આવતાં.

મશાલચી, પું મશાલ લઈને ચાલનારો મા-
ણસ તે; મશાલ ધરનારો; હજામ લોકો
મશાલમીતું કામ કરે છે.

મશાસી, પું મશાસ રાખનારો; મશાલચી.

મશાલો, પું [સં. મિશ્રિત] મશાલો,
તીખી, ગળી, ચટકદાર અને સુગંધિવાળી કેટ-
લીક વનસ્પતિઓ અને તેનાં બીજ વગેરે તે;
તેજનો. મશાલો ખે જાતના છે. એક
ખાસ ખાસ પેયમાં નાંખવાના અને બીજા
ગળ્યાં મીઠાં પેય તે પાક વગેરેમાં નાંખવાના.
પહેલામાં મીઠું, મરચું, હળદર, હિંગ, રાઈ,
મેથી વગેરે અને બીજામાં બદામ, પિ-
સ્તાં, ઇલાયચી; તજ, જાયફળ; જવંત્રી
વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. (૨) કોઈ ચીજ
ખતાવવાના જે જુદા જુદા પદાર્થો ચીજે તે;
એકાદી ચીજ તૈયાર કરવાને એકતી બીજ
જે સહકારી ચીજે તે:-કેલ-ચુનાનો મ-
સાલો. સંભાર-સામગ્રી. વગેરે. ૩૦ પ્ર૦
મશાલો બભરાવવો=વધારવું; બહલાવવું;
ફેરવણું કરવું; અતિશયોક્તિ કરવી તે.
રસદાર, લહેજતદાર ખતાવવું.

મશિયાઈ, વિં માસીનાં; માસીમાસીનાં-છે.

કરાં તે:-મશિયાઈ ભાઈ/મહેન.

મશકરા, સ્ત્રી [અ.] મજાક; ઠૂંઠું; ટોળાં; ચેષ્ટા.

મશકરો, પું મશકરી કરનારો; ટોળી માણસ.
(૨) જુલુ; વિદ્યુત. (૩) ખટક બોલો;
ચેષ્ટા કરનારો; નકલી; બીજનો વેષ
બજાવનારો.

મશિ, સ્ત્રી શાહી; રૂશનીય. (૨) મેશ. મશી
મિસી.

મસ, વિં ધણું; પુષ્કળ; પૂર્ણ; જસક; જસતી.

(૨) નાં મસો.

મસકો, પું મસકો; આખણ; નવનીત. (૨)
સાર; તરત; કિં પ્ર૦ મસકો લગાડવો=
સુંવાળું કરવું; પુશામત કરવી; સામાને
મીઠું લાગે એમ બોલવું તે.

મસજી, સ્ત્રી [અ.] મસલમાનોને બં-
દગી કરવાને માટે બાંધેલું મોટું જાંઘર
મકાન તે; દરવા; રોજો. જે ઠેકણે શુ-
કવારને રોજ મસલમાનો એકઠા થઈ જા-
હેર બંદગી કરે છે તે સ્થાન. કહે
નિમાજ પઢતાં મસજી કોટે વળગવી=સાંઘ
કામ કરવા જતાં જોતડે ભેરવાવું; પુણ્ય
કરવા જતાં પીડા થવી.

મસતાન, વિં મસ્તાન; મદમત; માતેલું;
પોતાના બલૈશ્વર્યમાં મગ્ન હોય એવું-એક
તાર. (૨) મસ્તીના તાને ચંદલું; ઉદમાતિયું;
તોફાની.

મસતી, સ્ત્રી મસ્તી; મસ્તાઈ; મસ્તપણું:-
હમણું હમણાંની એને બહુ મસતી ચઢી
છે. (૨) દોડવું; કૂદવું, વળગાડખી તે
અડપલાં કરવાં વગેરે તોફાન; ઉન્મત્તપણે
જે તોફાન-ધાંધલ-ગડગડ કરવી તે.
મસતીખોર=તોફાની.

મસનદ, સ્ત્રી [અ.] ગદી; તખ્ત; સિંહાસન.

મસમસતું, વિં મધમધતું; ફોરતું; પરિભ્રમ
પ્રસારતું; વાસ આપતું; સુગંધ ફેલાવતું.
ઉં મસમસતો મોહન થેર આવ્યો, ડગ-
મગતે ડગલે નૃસિંહ.

મસરકો, પું સામાને-સાંભળનારને જાટકો
લાગે એવું મર્મનું વચન કહેવું તે; કરડા-
ગીતો બોલ; વ્યંગમાં ટાણો મારવો તે. ઉં
નણી મસરકો બોલિયાં.

મસલત, સ્ત્રી [અ.] ખે અથવા વધારે
માણસોએ એકઠા થઈ એક બીજના મત
મેળવવા તે; સલાહ કરવી તે; વિચાર
ચલાવવો તે; મનસુખો; મોહવણ; સંતલસ;
એકાગ્રત વિચાર.

મસક્તિયો, પું. મસલત કરનારો; સલાહ આપનારો; જેની સાથે વિચાર કરવામાં આવતો હોય તે માણસ; મસા-તિયો; મત્રી.

મસવણી, સ્ત્રી. જવારા વાવી તેનું પાંચ દિવસ પૂજન અર્ચન કરી પાળવાનું છોકરીઓ માટે એક મત; ગોરી પૂજન; ગોરો.

મસવાડી, સ્ત્રી. પાસરી હદના લોકોને તેમનાં ઘેર ચરાવવા ગોચર આપીને લેવામાં આવતો કર તે; રખારી ભરવાડ વગેરે પાસેથી ઘેર ચરાવવા માટે લેવામાં આવતો કર.

મસવાડું, નં. ધરની પછીત પાછળની જમીન તે; છિડી; ધરનો પાછલો ભાગ; વાડો.

મસવાડો, પું. ગામ પાછળનો ભાગ; ઉપ-કંઠ; પાદર. (૨) મહીનો; માસ. ઉં. પાંચ મસવાડા પુરા થયા. ગર્ભ રજાના મહીના તે.

મસળવું, કિં. સં. ચોળવું; ઘસવું; રગડવું; (૨) દાખવું; ચાંપવું. (૩) ડુંપવું; ગદડવું. (૩) માર મારી મારીને અદમ્ય કરવું; દાખીને કચરી નાંખવું. —ચાંચડની માફક મસળી નાંખીશ.

મસળાવવું, કિં. પ્રે. ચોળાવવું; રગડાવવું; માલીસ કરાવવું; મર્દન કરાવવું. (૨) ચંપાવવું.

મસાત, સ્ત્રી. ખેડવાની જમીનનો આકાર.

મસાલો, પું. જુ. મથાલો.

મસિયેણ, વિં. માસીયું; માની બહેન તરફની સગાઈનું; —મસિયેણ બહેન.

મસી, સ્ત્રી. મિસ્સી; મધિ; કાળજી; મેંશ; —

મસી અંબન. (૨) તેજાના અથવા અમુક વનસ્પતિને બાળીને બનાવેલો દાંતે ધસવાનો કાળો લુકો; કંતમંજન. (૩) શાહી; રક્ષનાઈ. (૪) ઝાડ અને વેલાઓ ઉપર થતા એક જાતના જંતુ.

મસીદ, સ્ત્રી. મસજદ; મુસલમાનોને નિમાજ પઢવાને બાંધેલી જગ્યા. કહે. મશતનું ખાવું ને મસીદે સવું = બિલકુલ બેદિહરા રહેવું

તે; ખાવા પીવા કે ધરખારની જેને જરૂર ન હોય તેવું — ન કહે.

મસુર, નં. એક જાતનું કઠોળ. એની દાળ વટાણાની દાળ જેવી પણ લાલ રંગની હોય છે. મુસનમાનો વગેરે તેનો બહોળો ઉપયોગ કરે છે. ઉં. મારો સસરો લાલ્યા મસુરની દાળ.

મસરિકા, સ્ત્રી. શરીર ઉપર તુવેરના દાણા જેવજેવડા ફોલા પૂટી નીકળવા તે; નાના મસા જેવી ફોલીઓ થઈ આવવી તે રોગ; બળિયા-સેયડનો રોગ તે; શીતળાકે અછબડાની છાંટ.

મસો, પું. ચામડીની સપાટી ઉપર તુવેરના દાણા જેવો જે કઠણ ગાંડો-અંકુર નીકળે છે તે; ચર્મરીલ; અર્થ; ચામડી ઉપર પડેલો માંસનો મોં વગરનો કઠણ દાણો તે. કેટલાક રોગોને આખે શરીરે મસા નીકળે છે. ગાંડના મસા અર્થ કહેવાય છે.

મસોતું, નં. રસોઈ કરતાં ઉનાં વાસણ વગેરે પકડવાને માટે રાખવામાં આવતો લુગડાનો કકડો; મેલો લુગડાનો નાનો કાપલો. (૨) મેલું ફાટયું પટયું લુગડું — ખાસ કરીને અતિ મલિનને છૂલું કપડું; — મસોતા જેની એની પાધડી જુઓને! (૩) કચડા તરીકે ભિંતે માટી ઘોળવાને વપરાતો લુગડાનો કકડો. (૪) મેલું, ચુથાથેલું અને કાઢી નાંખેલું છૂલું કપડું.

મસ્કતી, વિં. મસ્કત બંદરનું — સંખંધી. મસ્કતી મેવો.

મસ્તાઈ, સ્ત્રી. મસ્તી; મસ્ત; ધિગાણું; તોફાન; ધાંધલ; ઉદમાત; — છોકરો બહુ મસ્તાઈ કરે છે.

મસ્તાન, વિં. મદથી ઉન્મત્ત; વિદરેલ; ચંદેલ; તોફાની. (૨) હુંપદમાં, બળમાં અથવા કેકમાં ચકચૂર; પોતાપણમાં કે પોતાને પ્રિય કામ-ભોગ વગેરેમાં ખૂબ મચેલ હોય તે.

મસ્તાની, વિં. મસ્ત; ચકચૂર; અહંકારે —

અભિમાનમાં ખૂબ ચઢેલું તે; ખૂબ વિક-
રેલ તે. તોફાની; ઉન્માદી; મદોદ્દત.
મસ્તિક; નં [સં.] માથું; મસ્તક. (૨)
મગજ.

મસ્તી, સ્ત્રીં મસ્તાઈ; તોફાન; ધાંધલ; ગડબડ
કરવી, દોડવું, ફફડવું, ખસો પાડવી, એક બીજા
સાથે મારામાર કરવી વગેરે જે ધિગાણું તે.
મસ્તીખોર, વિં મસ્તાઈ કરનાર; તોફાની;
ઉદ્દાતિયું.

મસ્તુલ, સ્ત્રીં (નં) સાળમાં વપરાતી રેશમી
તારની ગુંછળી-કાકડી તે.

મસ્નક, સ્ત્રીં [ફા.] ખેંક; ગાત્રી; સિંહા-
સન; પાટ.

મહકુમ, વિં [અ.] મુલતવી અંધ રાખેલું;
થોડા દિવસ પછી હાથ ધરવા માટે તરત
વેળા અંધ રાખેલું પડતું મૂકેલું; ઢીલમાં
રાખેલું.

મહત, વિં [સં.] મોટું; વિશાળ; ભાર.

મહતામ, પું [ફા.] ચંદ્રમા. (૨) એક
જાતનું દારૂખાનું.

મહત્તા, સ્ત્રીં [સં.] મોટાઈ; મોટપણ. (૨)
ઐશ્વર્ય; પ્રભાવ; પ્રતિષ્ઠા; ગૌરવ.

મહુત્વ, નં [સં.] મોટાપણું; ગુરૂત્વ; ગૌરવ;
મહિમા. (૨) વિસ્તાર; વિશાળતા. (૩)
શોભા; મોટાપણાનું જે માન તે; મોટાઈનું
સ્વરૂપ તે.

મહર, સ્ત્રીં મહેર; કૃપા; દયા; અમીદશિ;
મહેરયાની. (૨) મર્મમાં કહેવું તે.

મહલોક, પું [સં.] ભારતીય ધાર્મિક
સાહિત્યમાં કલ્પેલા સાત લોકમાંનો એક
લોક, કે જ્યાં લોકો પોતાની મહત્તા સા-
ચવવા રહે છે તે.

મહર્ષિ, પું [સં.] મોટા ઋષિ તે; મોટા
તપસ્વી-ધાર્મિક અને યાની બ્રાહ્મણ તે.

મહશુર, વિં મશહુર; પ્રખ્યાત; લોકવિશ્રુત;
ખહેર; બહુમું; હાપેલું કાટલું.

મહંત, પું [સં.] મોટા તપસ્વી અને ધણી

સાધુઓનો ઉપરી તે; મહાધિકારી-સાધુ.

મહા, વિં [સં.] મોટું; વિશાળ; ઉગત;
ઉચું; શ્રેષ્ઠ-મહાપદ. મહારાજ=મોટો રાજ.

(૨) માધ માસ; વિક્રમ સંવતનો ચોથો
મહીનો. ઉં મહા સુદ સાતમ ને સોમવાર.

મહાકાળી, સ્ત્રીં મોટી કાલિકાદેવી તે; કૃષ્ણી;
દેવી:-મહાકાળીનો ગરબો. ચાંપાનેરમાં-
પાવાગઢ ઉપર મહાકાળીનું સ્થાનક બહુ
મોટું છે.

મહાજન, પું [સં.] મોટો માણસ; લોક
ખ્યાત-પરાક્રમી માણસ તે; મહા પુરુષ.

(૨) નં ચહેર-ગામના આગેવાન વેપારી
વગેરેના જે સમૂહ-અંધ તે; મોટા માણ-
સાનું મંડળ તે. (૩) જુદા જુદા ધંધા

દારીઓનાં જે જુદાં જુદાં મંડળો તે:-
સોનીનું, લુહારનું; ફડિયા, કણિયા; કાછિ-
યા અને શરફનું મહાજન; સાજનું;

જમાત; નાતના મોટા માણસોનો સમુદાય તે.

મહાજનિયું, વિં મહાજનને લગતું-સંબંધી;
સાર્વભૌમિક; જાહેરનું; આમણિક. (૨) ધણી
વગરનું; રખડાઈ; હરાયું-મહાજનિયું ઢોર.

મહાજમ, સ્ત્રીં (જું માજમ, માજમ.)
ભાંગમાંથી બનાવેલો ખૂબ કેશી પદાર્થ.

(૨) વિં ઘોર અંધારી-અંધારાવાળી,
તમામ:-મહાજમ રાત જે.

મહાક, પું [સં.] મહાલય [માઠ; મોટું
મંદિર-મકાન; કિલ્લા જેની બાંધણીનું-મેઘ-
ઓવાળું ઉચું-વિશાળ મકાન; રાજમં-
દિર; મહાલય. ઉં આગળ આવે છે

મારી ફધિયાના મહાડો; ત્યાંને પેગામ
પોંચડાનો, હોજી. (૨) કાટવાળો મહોલો;

પોળ; વાસ:-ગરાસિમાના મહાડ તરફ
જઈને તપાસ કરશે તો મહેરામણીનો પતો

લાગશે. (૩) એ નામનો એક રાગ.

મહાત, સ્ત્રીં [ફા.] હાર; હામાંની પીછે હઠ જેની
શરમિદી હાલત તે; હરાવવું-જેર તોડી

નાખવું; હેઠલી દેવું તે:-હમણું તમારા
રાગને મહાત કરીસે. (૨) કદ કરવું તે;
અટકાવવું; પાણી ઉતારી નાખવું; શરનિદ
પાડી નાખવું તે; પાણી પાડી નાખવું તે.
કિં. પ્રં. મહાત કરવું=પાણી પાડવું; હરા-
વવું; શરનિદ કરી નાખવું; કદ પકડવું;
આગળ વધતાં અટકાવી દેવું.

મહાત્મજી, નં [સં.] સાત પાતાળમાં
પાંચમું પાતાળ. ત્યાં નાગ લોક અને
રાક્ષસો રહે છે.

મહાત્મા, વિં [સં.] જેની અંદર મોટા-
ઉદાર-ઉત્તમ ભાવવાળો આત્મા રહેલો હોય
એવો માણસ; મોટા ને ઉદાર પુણ્ય હૃદયનું;
પરાર્થ અને પરમાર્થ વીર હોય તે-મહા-
ત્મા. (૨) મોટા મનનું માણસ; સખી;
ઉદાર. મહાત્મા=મહાત્માપણું.

મહાત્મ્ય, નં [સં.] મોટાપણું; પ્રતાપ;
પ્રભાવ. (૨) વશ; કીર્તિ. (૩) ઐશ્વર્ય;
ગુણાકર્ષણ; ગુણગીર્ણ; સ્તુતિપાદ; મોટાઈ.

મહાકરમા, સ્ત્રી [સં.] જ્યોતિષ પ્રમાણિ
મુખ્ય ગ્રહની મનુષ્યના જીવન ઉપર
લાગે વખત આલતી અસર તે. એમાં
ખીન પ્રહોતી અનર્દશા પણ આવે છે.

મહાદેવ, પું [સં.] મોટા દેવ તે; જેમાં
સર્વ દેવના સમાવેશ થતો હોય એવો
દેવ; સિદ્ધ; શંકર. (૨) ભયભંગ મહાર
શક્તિનું સ્વરૂપ તે.

મહાનરસ, નં [સં.] રસાહું; રાંધણી; બ-
રચીખાનું.

મહાનુહાવ, વિં [સં.] ઉદાર પુણ્ય મનવાળું;
જેનું મન ઉદારતા અને દયા વગેરેથી
ભરેલું હોય તે; ઉદાર; વિશાળ-દયાપૂર્ણ
મનનું-માણસ તે.

મહાન, વિં મહત્ત્વ મોટું.

મહાપદ્મ, નં [સં.] સંપત્તિ અથવા કૃતિની સંખ્યા
તે; ૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦. (૨) યોગ
ક્રમ.

મહાપાતક, નં [સં.] મોટું પાપ તે. બ્રહ્મ
હત્યા, સુરાપાન, સુવર્ણની ચોરી; ગુરુ-
પત્ની ગમન, અને મહા પાતકોના સંગ એ
પાંચ મહા પાતક ગણાય છે.

મહાપાતકી, વિં મોટું પાપ કરનાર;
અતિ દુષ્ટ.

મહાપાપ, નં મોટું પાપ.

મહાપ્રસંગ, પું [સં.] ચાર અંગને
બતરીસ કરોડ વર્ષને અંતે થતો કહેવાતો
સંજ્ઞિતો સમુદાયનો નાશ તે; મોટા પ્રલય.

મહાપ્રાણ, પું [સં.] જેનો ઉચ્ચાર કરતાં
પ્રધાર જેવું કરવું પડે-અસ લેવો પડે તે-
અક્ષરો :-ખ, ઘ, ઢ, વગેરે. મહાપ્રાણી.

મહાપ્રો, પું ભાર; વક્ત્ર, ખોળ.

મહાભાગ, વિં [સં.] ભાગ્યશાળી; સારા
નસીમનું; સદાચાર સંપન્ન.

મહાભારત, વિં બહુ મોટું; જમકે. (૨)
બહુ અધર્મ; કહણ. (૩) ગહન. (૪)
નાં કોરવ અને પાંડવ વચ્ચે થયેલા યુદ્ધ
ઉપર લખાયેલું એક સંસ્કૃત વીરસ પ્રધાન
મોટું કાવ્ય.

મહાભૂત, નં [સં.] જ્યોતની ઉત્પત્તિના
મૂળ કારણ રૂપ જે પાંચ આદિતત્ત્વ ગણાય
છે તે. એમાં પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ ને
આકાશ, એ પાંચ મુખ્ય ભૂત કહેવાય છે.

મહામાયા, સ્ત્રી [સં.] આદિ માયા તે.
(૨) મોટી દેવતા શક્તિ; દુર્ગા; અંબા;
ભવાતી. મોટી દેવી માતા તે; મંમાસા.

મહામારી, સ્ત્રી જેથી મરણનો રોગ વળી
નય એવી ભયંકર જીવંત રોગ તે; અને
તેના ચેપ-આભાસનો ફેલાવો તે; અત્યંત
મરણ થવા તે; જેમાં ધણી માણસોનાં
મરણ થાય તે રોગ; ડાગળિયું-કાલેશ;
મરણ; પ્રાણહારક રોગનો પ્રચાર તે.

મહાર, પું [સં.] ભગી; ચડાળ. જેને
ખીન હિંદુઓ અડતા નથી તે ભક્તિના
માણસ, દેડ, વગેરે.

મહારથી, પું. [સં.] મોટા અને યજ્ઞવાન થોહી તે; જે મોટા રથ લઈ દુશ્મનના મોટા સૈન્યની સામે જીડે તે; મોટા પરાક્રમી લડવૈયો તે. રથી. મહારથી ને અતિરથી વગેરે એની અલગતર પામીઓ છે.

મહારાજ, પું. [સં.] મોટા રાજ અને શોભા રૂપ માણસ તે. આ શબ્દ મોટા પુરુષને, રાજાને, બ્રાહ્મણને અને સંત સાધુ તથા આચાર્ય વગેરેને લગાડવામાં આવે છે. ઉ. x x જાડું લખીએ શે કાજ, ધરના ગુરૂ મહારાજ.

મહારાજ, પું. મોટા રાજા; રાજાઓના રાજા તે; સામ્રાટ. મહારાજાધિરાજ=સાર્ય ભૌમ રાજ. (૨) વિં. ભાણું; ઉડી ગતાગમ વગરનું; ઓલિયું. (૩) આનંદી; લહેરી.

મહારાણી, સ્ત્રી. રાણીઓમાં સૌથી મોટી ને માનિતી રાણી તે; વડી. રાણી.

મહારાત્રી, સ્ત્રી. [સં.] મહાવદિ ચૌદશ; શિવરાત્રી. (૨) કાળી રાત; આસો વદિ ચૌદશની રાત.

મહારાષ્ટ્ર, નવ. [સં.] મોટું રાજ્ય તે. (૨) મરાઠાઓનું જેમાં રાજ્ય છે તે દેશ; મરાઠાઓની ભાષા જ્યાં બોલાય છે તે મુલક, હિંદનો દક્ષિણ પશ્ચિમ, તરફનો મોટો પ્રદેશ તે.

મહારૂ, સં. મારૂ; મમ; મુજ.

મહારૌરવ, નં. [સં.] એક નરક. મહા દુઃખ ઉપજાવે એવું મંદુ. અને અતિલલ સ્થાન.

મહાર્ધ, વિં. [સં.] મોટી કિંમતનું; મોંઘું.

મહાલ, પું. [અ.] પરગણા-તાલુકાનો એક ભાગ.

મહાલકરી, પું. મહાલનો ઉપરી અધિકારી; મહાલનો વડીવટદાર; મામલતદાર.

મહાલય, નં. [સં.] ભાદરવા વદમાં કર-

વાનું એક મોટું શાલ. (૨) મોટું ધામ; દેવાલય વગેરે તે. (૩) મહેલ; મંદિર.

મહાલયું, કિં. અ. બાલયું; ધૂમયું; સ્વચ્છદે ખાવું પીવું રમવું અને ક્રિયામાં આવે તેમ મોજામાં ફરવું હરવું આનંદ અનુભવવો.

મહાવત, પું. હાથી હાંકનારો.

મહાવરો, પું. અભ્યાસ; વડીવટ; ચાલુ કામ કરવાની ટેવ તે; આદત. (૨) સહેવાસ; પરિચય. ખંતથી નિત્ય શ્રમ કરવો તે; હમેશા કામ વગેરે કર્યા કરવાથી પડતી જે સુગમતા-સહેલાઈ અને ટેવ તે. કિં. પ્ર. મહાવરો કરવો=ટેવ પાડવી; મન-અંગ વગેરેને કેળવવાં-અનુભવ આપ્યા કરવો તે. મહાવરો પાડવો, વગેરે.

મહાવીર, પું. [સં.] મોટા વીર-પરાક્રમી પુરુષ. (૨) જૈન ધર્મના એક નામઠિત આચાર્ય, વેશાલીના ક્ષિચ્છત્રી રાજવંશીને ઘેર એમના જન્મ થયો હતો. પોતાના રાજવંશી વૈભવ છોડી પ્રથમ તે પાર્શ્વનાથના પંથમાં જોડાયા હતા; પરંતુ એ પંથથી સંતોષ નહિ મળતાં ચાળીસ વર્ષની ઉંમરે તેમણે પોતાના મનને જુદોજ સંપ્રદાય ચાલુ કર્યો હતો. ત્રીસ વર્ષ લગી મગધ-અથવા દક્ષિણ બિહાર વિદેહ, (તિરહત) અને અંગ અથવા ભાગલપુરના પ્રદેશમાં ગામગામ ફરી તેમણે પોતાના સંપ્રદાયનો લોકોને ઉપદેશ કર્યો હતો. પ્રો. જેકાબીના કહેવા પ્રમાણે ઇ. સ. પૂર્વે ૪૭૭ માં જ્યારે પટના બિહારના ' પાવા ' ઉપર તેઓ મરણ પામ્યા ત્યારે ચૌદ હજાર માણસો તેમના અનુયાયી મંડળમાં હતા. વી. એ. સ્મિથનો હિંદનો ઇતિહાસ.

મહારાષ્ટ્ર, વિં. [સં.] મોટા કદાર મનનું; કુચ્ચ ગુણ અને કુચ્ચ વિચાર-હેતુઓ

વાળું એવું તે; ઉદાર; મોટા મનના-એમ સંબોધને વપરાય છે.

મહારાકુ, નં. ૦ દસ મહાપદ્ય જેટલી સંખ્યા તે; આદમા-આકાંડાની સંખ્યા.

મહિમા, પું. [સં.] વર્ણન કરવા જેવા પ્રતાપ તે; મોટાપણ; યશ; કીર્તિ. (૨) ઉપમા.

મહિમાટલું, નં. માતાના ઘરની ભેટ જેમાં ભરેલી હોય તે માટલું-મહિયેર તરફનું માટ.

મહિયારી, સ્ત્રી. દહિં વેચનારી; ગોવાલણી; ગોપી. (૨) ગોત્રજની પૂજન કરનાર સ્ત્રી તે.

મહિયેર, નં. [સં. માતૃગૃહ]-સ્ત્રીને તેનાં માતૃપિતાનું ઘર-વતન-ગામ તે; પિયેર. ઉં. મને મારે મહિયેર વળાવોરે, આધ-વરાય અમને. મહિર.

મહિર, નં. મહિયેર; પિયેર.

મહિલા, સ્ત્રી. [સં.] બાઈડી. (૨) રાણી:- મહિલા વિદ્યાલય.

મહિધ, પું. [સં.] પાડો; બેંશનો નર.

મહિધી, સ્ત્રી. [સં.] પટરાણી; મુખ્ય રાણી. (૨) બેંશ.

મહી, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; ભૂમિ; ધરા; ધ-રણી. (૨) ગાય. (૩) દહિં. ઉં. મીઠડાં મહી વેચું મહી વેચું. (૪) યુગરાતની એક મોટી નદી. મહી ૨૮૦ માઇલ લાંબી છે.

મહીકં, નં. દહિં. ઉં. મારી મહીડાની ગોળી ફોડી.

મહીધર, પું. [સં.] નાગ; સપ. (૨) પર્વત; પહાડ.

મહીના, પું. [ફા.] ત્રીસ દિવસનો સમય-મુદત તે મહીનો; માસ; બે પખવાડિયાં અને ચાર અઢવાડિયાં જેટલો કાળ તે. કેટલાક સૂર્યની અને કેટલાક ચંદ્રની ગતિ પ્રમાણે મહીનાની ગણતરી કરે છે. આપણે

અમાસના ધીજી દિવસથી અમાસ લગીના કાળને મહીનો કહીએ છીએ, મુસલમાનો અમાસ પછી ચંદ્રદર્શન થાય-ચાંદરાત જુએ તેના ધીજી દિવસથી કરીને ચંદ્ર દેખાય ત્યાં લગીના સમયને મહીનો ગણે છે. ખ્રિસ્તીઓ ચોવીસ કલાકનો એક દિવસ એવા ૩૦-૩૧ દિવસના કાળનો મહીનો કહે છે. પંચાંગમાં વિશેષ વિગત જોવી. ૩૦ પ્રં. મહીનો ચઢવો=ગર્ભ રહેવો. સ્ત્રીઓને ૨૭ દિવસે અથવા મહીનાની લગભગ અટકાવ આવે છે અને ગર્ભ રહેતાં અટકાવ આવતો બંધ થાય છે તેથી ગર્ભ રહેવાને 'મહીના ચઢવો-મહીના રહેવો, મહીના હોવા એમ કહેવામાં આવે છે. (૨) દરેક પહેલી તિથિએ અથવા તારીખે નોકર માણસને તેના મહેનતાણાનો જે દરમિયાણે આપવામાં આવે છે તે; દર-મિયાણો; પગાર:-તમારા છોકરાને કેટલાનો મહીનો છે?

મહીપતિ, પું. [સં.] પૃથ્વીપતિ; રાજા; તૃપ; ભૂપતિ.

મહીપાળ, પું. [સં.] મહી-પૃથ્વીનું પાલન કરનાર; રાજા; ભૂપતિ. ઉં. એક દિન કેદ કરી મહીપાળ, મળીને મંડળીરે લોલ, ચઢતાં રંગ મહેલને માળ, પડયો ધરણી ઢળીરે લોલ.

મહુ, સ્ત્રી. જા; મારવાડ તરફના કંઠાલ લોકનાં ટોળાં તે. (૨) ગંદુ અને કંઠાલ માણસ:-મારવાડની મહુ.

મહુડાં, નં. મહુડાનાં ફૂલ. આ ફૂલને દાખી કચરીને કાઢેલા રસમાંથી ગોળ અને દારૂ બનાવાય છે. ગરીબ લોકો તેને સુકવીને રાખી ચૂકે છે અને ચોમાસામાં શેકાને લોટ ભેળી ખાય છે.

મહુડી, સ્ત્રી. નાનો-આળ મહુડો. (૨) વિં. મહુડાનું:-મહુડી દારૂ.

મહકું, જી. મહકું.

મહકુંડો, પું. [સં. મધુક] એક જાતનું મોટું
ઝાક; મવડો.

મહકુવર, સ્ત્રી. મહકુવર; મોહર; મોહ લગાડે
એવા સરનું વાળુ; વાદીની વસિણી;
તુંબડીને એક છેડે બે પાવા લગાડીને બ-
નાવેલું કુકીને વગાડવાનું વાળુ.

મહેક, સ્ત્રી. બહેક; વાસ; સુગંધ; ફાર; સોદમ.

મહેકતું, કિં. અ. સોદતું; ફારતું; વાસ ઉડતી;
સુગંધ ફેલાતી.

મહેકાટ, પું. મહેક મહેક થઈ રહેતું તે; ગંધ
પ્રસાર; બહેકાટ.

મહેકણું, ન. કરેલો ઉપકાર સામાને કહી
સંભળાવવો તે; સામાને માફ લાગે એવી
રીતે તેની કામ પ્રત્યેની ચાલતો ટપ્પો
મારવો તે; ટાણો; ઠોક; બોલ. કિં. પ્ર. ૦
મહેકણું મારવું=દોષ દેખાડી આપી કરેલો
ગુણ-ઉપકાર ઠોકને રૂપે કહી સંભળાવવો.

મહેતર, પું. દેહાઓના વડો તે; દેહના મુખી.
મહેતરાણી=દેહડી; ધેડી.

મહેતલ, સ્ત્રી. અમુક જગ્યા દેવા કે કામ
પુરું કરી આપવાને આપતો વખત તે;
મુદત; અમુક બાબતને માટે અમુક કાળ
નક્કી કરવો તે.

મહેતાણ, પું. છોકસને ભણાવનારો તે;
ઉપાધ્યાય; ગુરુ; શિક્ષક; બોધ આપનારો.
(૨) નામાઠામાનું-લખાણનું કામ કરનારો
માણસ તે; મહેતો.

મહેતાખ, પું. [ફા.] ચંદ્ર; ચાંદ. (૨)
બપોરિયાની રોશની.

મહેતી, સ્ત્રી. છોકરીએને ભણાવવાનું કામ
કરનારી સ્ત્રી; શિક્ષિકા.

મહેતો, પું. શિક્ષક; ગુરુ; ઉપાધ્યાય. (૨)
નામું-હિસાબ રાખનારો ગુમાસ્તો; હિસાબી
કરકુવ.

મહેનત, સ્ત્રી. [અ.] કામ કરવામાં તન
મનને જોર આપવું તે; તનમનથી કામ

કરવામાં જે જોર-બળ વાપરવું તે; શ્રમ;
આયાસ. (૨) મજૂરી; ચાકરી. (૩) જોર;
બળ; શક્તિ ખરચવી તે. (૪) દુઃખ; સંકટ;
પીડા સહેવી તે-મા વગરનાં છોકરાં ઉછે-
રવામાં એણે બહુ મહેનત લીધી છે. કામ
કાર્ય પાર પાડવાને ખતથી તનમન કસવાં
તે. કિં. પ્ર. ૦ મહેનત કરવી=શ્રમ લેવો.
મહેનત ઉઠાવવી, વગેરે.

મહેનતાણું, ન. મહેનતનો બદલો તે; મહે-
નત બદલ જે કંઈ આપાય તે; મજૂરી.
(૨) પગાર; દરમાયો, વગેરે.

મહેનતું, વિ. ખૂબ ખતથી મહેનત કરનાર;
તનમન ને ખતથી કસનાર; કામગર.

મહેન્દ્ર, પું. [સં.] દેવલોકનો રાજા; ઇન્દ્ર.
(૨) એક પર્વતનું નામ.

મહેમાન, પું. [ફા.] પરાણો; અતિથિ.
મહેમાનગીરી=પરાણાચાકરી.

મહેમાની, સ્ત્રી. મહેમાનગીરી; આતિથ્ય;
પરાણાગત-પરાણા ચાકરી.

મહેર, સ્ત્રી. [ફા.] દયા; કૃપા. (૨) રાજ્જો;
સદ્ભાવ; માયા; લક્ષ આપવું તે.

મહેરબાન, વિ. દયાળુ; કૃપાવંત; માયા રા-
ખનાર; સદ્ભાવવાળો; માયાળુ.

મહેરબાની, સ્ત્રી. માયા; કૃપાભાવ; સદ્ભા-
વના; ખુશી-રાજ્જો રાખવો-હોવો તે.
દયાભાવ, ખસા નહિ હોવાપછી તે.

મહેરમ, વિ. મનથી માનેલું તે; મનનો મેર;
અંતઃકરણથી વહાલું તે.

મહેરાખ, સ્ત્રી. [અ.] ચણતરમાં પાડેલી
કમાન; કમાનદાર લાકડાનું કે ચણતરનું
કામ તે; વાળેલા ધતુખ જેવી આકૃતિનું
હોય તે; અર્ધવર્તુલાકાર-મહેરાખદાર
અંગરખું.

મહેરામણ, પું. સમુદ્ર; દરિયો.

મહેલ, પું. [અ.] રાજાને રહેવાનું મોટું
મળિયાળું મકાન તે; રાજમંદિર.

મહેલો, પું. મહોલો; મોલો; વાસ; પોળ-

પાડો; શેરી.

મહેશ્વર, પુ'ં [સં.] મોટો ઇશ્વર-પરમેશ્વર તે.
શિવ; મહાદેવ.

મહેશ્વર, પુ'ં [સં.] મોટો ઇશ્વર, પરમેશ્વર;
શિવ; મહાદેવ.

મહેસુલ, સ્ત્રી (ન૦) [અ.] સરકાર તર-
ફથી જમીન ઉપર લેવાતો કર તે; વજર.

(૨) માલ ઉપર લેવામાં આવતી જકાત તે.

મહેસુલી, વિં મહેસુલ સંબંધી; તેને લગતું:-
મહેસુલી અમલદાર.

મહોત્સવ, પુ'ં [સં.] મોટો-ઓચ્છવ તે;
મોટો માંગલિક સમારંભ તે.

મહોત્સાહ, પુ'ં [સં.] મોટો ઉત્સાહ-
આનંદ તે; ઉમળકા-હોંશ.

મહોદધિ, પુ'ં [સં.] મહાસાગર; મોટો
સમુદ્ર.

મહોર, સ્ત્રી સૌનાનો ચલણી સિક્કો તે;
સૌનેયો:-અઠગરશાહી મહોર. (૨) છાપ;
સિક્કો; રાજ્ય-સરકારના નામની છાપ
પાડવાનું ખીચું તે:-તે લખત ઉપર સર-
કારી મહોર-છાપ નથી. (૩) આંખનાં
પૂલ તે-મોર.

મહોર, ન૦ રૂપમાં, ગુણમાં, ચતુરાઈમાં અને
વિદ્યામાં શોભી નીકળેલું-શોભા રૂપ હોય
એવું જે તે; તોંપદાર માણસ. સર્વોપરી;
ગુણાત્કર્ષવાળું જે તે; રમકડું; શ્રીમાન-
મૂર્તિસ્વરૂપ. (૨) સેતરંજમાં જે જુદા જુદા
આકારની સોગડીઓ-પુતળાં-આકાર હોય
છે તે; પેદાં વગેરે. મુગટરૂપ-મહોર.

મહોલો, પુ'ં મહેલો; શેરી; પોળ; વાડો;
વાસ; ફળિયું;-જાંખળી મહોલો. મોહોલો;
મોહો-પોળપાડો.

મળ, પુ'ં [સં. મલ] કચરો; મેલ; ગંદ-
વાડ. (૨) પેટમાંનો કચરો; ગૂ; વિષા.

(૩) મનનો વિકારીભાવ-ધ્રુષ્ટિ.

મળકું, વિં જરા મોળું (પાણી વગેરે.)

મળગુળું, વિં સહેજ-જરામોળું. (૨) મેલું;

અસ્વચ્છ; મલિન.

મળણ, ન૦ મેળાપ; સહવાસ; મુલાકાત. (૨)
પ્રીતિ; સ્નેહ. (૩) મેળ; સંપન્ન-જેવું મ-
ળણ તેવું વળણ.

મળતર, ન૦ મળવું તે; મળતું હોય તે;
રળતર; કમાઈ; આમદાની; લાભ; નફો.
મળતાવડું, સૌમાં હળી મળી જાય એવું;
મિલનસાર; મિલાપી; માયાળુ.

મળતાવશેક, પુ'ં અહ અને રાશિ વગેરે ખંધ
ખેસતાં-અન્યોન્માનુકૂલ હોવાં તે; વર
કન્યાનાં પ્રહાદિકનો સુયોગ હોવો અને
તેને યોગે દંપતી વચ્ચે બહુ સારો મેળ
હોવો તે:-અમારે તો મળતાવશેક આ-
વ્યાજ નહિને? મારી હા તો એમની
ના. ઉં બલી મળતાવશેકની એક
બંગડી હોય હાથમાં.

મળતિયો, પુ'ં મળીને-સાથે રહીને કામ
કરનારો; સોખતી; સાથી. (૨) અસુક
કાર્ય અથવા પ્રપંચાદિકમાં ખીજના મત
સાથે મળી ગયેલો હોય તે.

મળભાસ, પુ'ં અધિક ભાસ; પુરૂષોત્તમ
ભાસ.

મળવિકાર, પુ'ં જાડાની કબજિયતને લીધે
ચામડી ઉપર ખુજડી વગેરે જે રોગો
થાય છે તે; બંધકોશને લીધે થતા
શારીરિક વ્યાધિઓ વગેરે તે;

મળવું, કિં અં [સં. મિલ] પ્રાપ્ત થવું;
પેદાશ-કમાણી થવી. (૨) એકડું-મેળા
થવું; સાથે-જોડે થવું. (૩) વિચારમાં
એક થવું. (૪) સ્નેહ થવો; દોસ્તીમાં
જોડાવું. (૫) ઘટ-જનક થવું; જન્મી જવું.
પોત મળવું-દૂધ મળવું. (૬) સરખા-સ-
માન હોવું; એક ખીજ માટે જૂલ થાય
એવા હોવું. (૭) અનુકૂળ આવવું;
ખેસતું આવવું. (૮) જડવું; હાથ લાગવું.
(૯) એકકાર થઈ જવું:-તેલ પાણી
કદીએ ના મળે. (૧૦) મુલાકાત થવી;

ભેટવું; સામસામા આવવું. લડાઈમાં.
૩૦ પ્રાં જીવ મળવો=એક બીજાને
ગોઠવું. મળી જવું=સામાના મતમાં બળી
જવું; કુટી જવું. આવી મળવું=અચાનક
ચોગ બેસી જવો; (દેવવશાત) આવવું.
કહેવું મળ્યા તો મીર નહિ તો ફકિર.
મળ્યાની મકરકુંદીઓ. મળ્યાને માથું
આપવું.

મળસકું, નાં પરાધિયું; પ્રભાત; સવાર.

મળી, સ્ત્રીં ગાડા-ગાડીની લાટનો દિવેલ ને
ચુથરાનો ચીકણો ઘાસ; ઉંગ. (૨)
હનુમાનની મૂર્તિ ઉપરનો તેલ ને સિંદુ-
રનો ચીકણો રંગો-મેલ તે.

મંકોડી, સ્ત્રીં મોટી કાળી છીડી; મકોડાની
માદા; મકોડી. છીડીમંકોડી, એમ કહે-
વાય છે.

મંકોડો, પું કીડીની જાતનો મોટો કાળો
જીવડો; મંકોડો; મંકોડીનો નર. એ શુંદર
અને ગળપણ તરફ ધસે છે. તે ચટકો
દબને કરે છે અને ભરેલું બચકું, પોતે
વચમાંથી પાતળો હોઈ તૂટી જાય તોપણ
મૂકતો નથી.

મંગન, વિં માગનાર; માગણ. (૨) માગવું
પડે તે; ચાચના; માંગ. ઉં ચલનો ભક્ષો
ન કોશ કો, હુલિતા ભલી ન એક;
મંગન ભક્ષો ન બાપ કો, જે પ્રભુ
રાખે ટેક.

મંગરો, પું કુંગરો; પહાડ; ટેકરો;
ટિંબો.

મંગળ, વિં [સં. મંગલ] શુભકારક સુલ-
ક્ષણ; સારું; આનંદ-હરખનું; કલ્યાણ
કારક; આવો મંગળપ્રસંગ ફરી ફરીને
ક્યારે આવે છે. (૨) નાં શુભકામ;
આનંદ-હરખનો અવસર, પ્રસંગ તે.
(૩) ખુશાલીનાં ગીત. ઉં માનુની
મંગળ ગાયે. (૪) જન્મ; ફતેહ. (૫)
આનંદ; મોજમજા; ખુશખુશાલ રહેવું

તે:-મંગળ કરો. (૬) કલ્યાણ;
શ્રેય; શુભ:-મંગળ થાઓ. (૭) એ ના-
મનો એક ગ્રહ. (૮) એ નામનો વાર,
રવિથી ત્રીજો વાર તે; ભોમવાર.

મંગળકેરા, પું પરણતાં વર કન્યાએ સપ્ત-
પદીએ ફરવું તે; વરકન્યાએ અગ્નિની
ચાર વખત પ્રદક્ષિણ કરવી તે. કિં
પ્રિં મંગળ કેરા ફરવા=પરણવું:-
કન્યાને મંગળ કેરા ફેરવી દો, એટલે બસ.

મંગળમય, વિં આનંદ ને ઉત્સાહથી ભર-
પુર; શુભકારક; સારું; શુભ; કલ્યાણમય;
ખુશી ખુશાલીવાળું અને વળી શુભ.

મંગળમૂર્તિ, સ્ત્રીં જેને જોતાં દિલ ખુશ
થાય એવું તે; જેનાં દર્શન આનંદ ને
ઉત્સાહ ઉપજાવે એવું જે તે; જેનું મોં
હંમેશ હસતું-આનંદી લાગતું હોય એવા
ચહેરાનું તે. (૨) કલ્યાણ કરે એવું તે;
સુખ ને શુભકારક તે; ગણપતિ; ગજાનન;
શુભ અને આનંદ ઉપજાવે એવા સુંદર
સુખનું તે.

મંગળવાર, પું ભોમવાર.

મંગળસૂત્ર, નાં [સં.] પરણતી કન્યાને
કંઠે વર જે સૌભાગ્યસૂત્ર પહેરાવે છે તે;
સ્ત્રીઓ સૌભાગ્યદર્શક પંચરત્નનું
જે કંઠાભરણ કોટે રાખે છે તે; સૌભાગ્ય
દર્શક એક અલંકાર-કંઠી તે. ઉં આ-
તરડાંતણું સૂત્રમંગળ કર્યું, કાને ધમી
ખુમણું. માલતીમાધવ.

મંગળા, સ્ત્રીં વેષણવ મંદિરોમાં ઠાકોરજીનાં
જે પહેલાં દર્શન કરાવવામાં આવે છે
તે:-મંગળાનાં દર્શન. (૨) કલ્યાણ-પુ-
ણ્ય-આનંદની મૂર્તિ તે; શુભ કરનારી;
મંગળ કરનારી એવી તે. (૩) હળદર,
(૪) દુર્ગા.

મંગળાચરણ, નાં [સં.] અંથ અને ના-
ટક વગેરેમાં પહેલી જે દિશર સ્તુતિ
કરવામાં આવે છે તે. અંથ પક્ષમાંથી

માટે આરંભમાં કરાતો સ્તુતિપ્રાદ. શ્લોક
વગેરે બોલવા તે; આરંભ કરતા પહેલાં
કરવામાં આવતું શુભ આચરણ તે.

મંગળાશ્લોક, નં [સં.] વિલાહ અને જ-
નેષ વગેરેનાં મુદ્દર્ત થવાના અવકાશમાં
આઠ કલ્યાણકારક-આશીર્વાદાત્મક શ્લોક
બોલવા-બોલવામાં આવે છે તે; કલ્યા-
ણાત્મક આઠ શ્લોકોનું મંડળ તે.

મંગલાવનુ, કિં સં મંગલાવનુ; અણુવનુ;
મંલાવિવાનિ કહેવું. ઉં અતલસ અંતે
મૂલદાર મશર માલ બેશ મંગલાવજો.
ક. દ. ડા.

મંગળો, પું પથરા ગાઠવીને ખનાવેલો
કમિ ચલાઉ ચુલો.

મંચ, પું [સં.] ચાર પાયાનું બેસવાનું
સુંદર સુખાસન; કાચ; પલંગ; માંચો.
ઉં કામળ મંચ પલંગથી સારી, ભોંય
પર તમ પાસ પથારી.

મંચક, પું [સં.] માંચો; ખાટલો; ઢા-
લિયો. (૨) ખેતરમાં ઉંચે બેસવાને
માટે ખનાવેલી બેઠક; માળો.

મંછા, સ્ત્રી [સં. મનીષા] ધ્વંછા; મરછા;
ઉમેદ. (૨) અંતરનો વિચાર-તર્ક-ભાવ
તે; મનનો વિચાર; અંતરનો ભાવ:-
મંછા જૂત ને શંકા ડાકણ:-કાશી જવાની
મંછા.

મંજન, નં [સં.] ચોળાને નહાવું તે;
સ્નાન. (૨) માંજવું તે; ઉઠકવું તે. (૩)
દાંત સાફ કરવાનું ચૂર્ણ; દાંતજીને ઠેકાણે
વપરાયો દાંત ધસવાનો એક જાતનો કુકો
તે. (૪) દાંત પીડ મૂકવી તે; દાંતને કાળા
કરવા તે; સાધુમુદ; ઉગર.

મંજરી, સ્ત્રી [સં.] ફૂલની કળીઓનો ઝુ-
મખે તે; અડ-છાડ વગેરેને આવતાં ફૂલ-
નો ઝુમખો તે; માંજર. (૨) છોયું; ક-
મળી; ફૂલમરી પાંખડી; મહેરવાળી ડા-

ળખી. મંજરિત=માંજરો. આવૃત્તિ ગયેલી
હોય એવું; મહેરવેણું તે.

મંજાર, પું [સં.] ખિલાડો; શ્રોત્ર.

મંજિષ્ઠ, સ્ત્રી [સં.] મજ્જા; એક જાતની
વનસ્પતિ. એમાંથી લાલ રંગ નીકળે છે.
વળી એ દવામાં પણ વપરાય છે.

મંજરી, પું ગાતાં ગાતાં તાલ પુરાય તેમ
વગાડવાનાં કાંસાનાં બે હલ્દેયાં તે; કાંસી-
જેઠાં; કરતાલ; ઝંઝરી.

મંજર, નં [સં.] ઝંઝર; તોડા; નપુર;
નાની નાની કુધરીઓનું સ્ત્રીઓને પગે
પહેરવાનું ધરણું.

મંજુ, વિં [સં.] જીજી; મૃદુ; ધીર. (૨)
મધુર.

મંજુર, વિં [અ.] કમુલ; માન્ય. (૨)
પસંદ; બહાલ; કાયમ.

મંજુરી, સ્ત્રી. બહાલી; સંમતિ; અનુમોદન.
(૨) પરવાનગી; રજા; છૂટ. સ્વીકાર.

મંજુલ, વિં [સં.] નરમ; મૃદુ; કામળ.
(૨) મધુર; મિષ્ટ. (૩) મંદ; ધીમું:-
મંજુલાદિની=ધીર-મીઠું બોલનારી.

મંજુસ, સ્ત્રી મળુસ; પેટી.

મંજુષા, સ્ત્રી [સં.] પેટી; કાઈ વસ્તુ
મૂકવાનું મળેનું ધર-ધર તે. (૨) સં-
ચલસ્થાન. જ્ઞાનમંજુષા. ઉમદા ને મોંઘી
ચીજ રાખવાનું પાત્ર; પેટારો.

મંજો, પું છોકરાઓને રમવાનો રંગિત લ-
ખોટો તે; મોટો લખોટો. કિં પ્રં મંજ
દીચવા=લખોટો રમ્યા કરવું; લખોટો લ-
ઢાવવા. (૨) માંજો; કાચની બુકી ચઢા-
વેલી દોર, પતંગ માટેની.

મંક, નં [સં.] રાખડી; કાંજી; દીકું પણ
ગાઠું પેય તે. ઉં નીવારોદનમંડ
ઉપ્પ મધુર; સવાવડી ખાસીને, પીતાં જે
વધ્યું તે તપોવનતણે, પ્રેમે પાંચે આ
મૃગ. ઉં રા. ચરિત.

મંકજ, નં [સં.] શણગાર; શોભાવું કરે

મંદુર, તે; અલંકાર. (૨) વાદ્યવિવાદમાં અસુક વિચારને, દાખલા હલીએથી પુરવાર કરેલો તે; અસુક વિચારને સિદ્ધ કરેલો તે; મત-વિચાર વગેરેનું પ્રસ્થાપન તે; સ્થાપન; અસુક વિચારનું બળ જમાવવું તે; સ્થાપન; ખંડનથી ઉલટું માંડવું તે મંડન; સ્થાપવું તે.

મંડપ, પુ. [સં.] સુંદર છતવણી આંગણમાં કે ખુલ્લી જગામાં બેઠક બનાવવી તે; માંડવો; લક્ષાદિક મંગળ પ્રસંગે ઘેર આવતા પુરોણુઓને બેસાડવાને ઉભું કરેલું કામ ચલાવેલું દિવાનખાનું-સભા-સાબન સ્થાન તે. ઉ. મંડપ મોટો માંડોઓ રે. ક. દ. ડા. (૨) યાગ-ઉપવનમાં લીલી વેલીઓ ચઢાવીને કરેલી કુંજ તે; લતાગૃહ:-માધવી મંડપ. વાંસ અને કપડાં પ્રાંધીને બનાવેલા કામ ચલાવેલું સુંદર તંબુ-વસ્ત્રગૃહ.

મંડુ, કિં. અ. [સં. મંડુ] મચવું; મચ્યા રહેવું; લાગવું; જારી કર્યું જવું; બીડ્યા રહેવું. (૨) શરૂ કરવું; ખંતથી ચારંભવું; ખંત હત્તાહથી કોઈ કાર્ય વગેરે કરવામાં લાગ્યા અને લાગ્યા રહેવું; કામે ચઢ્યા રહેવું; પાછળ પડવું:-કાલ સવારથી મંડ્યો ત્યારે આજ આટલું થયું.

મંડળ, ન. [સં. મંડલ] ગોળાકાર-ગોળાકાર ચકતું-સપાટી-ખિંચ. (૨) વૃત્તાકાર-વર્તુલાકાર ઘેર તે; ગોળ અથવા ચતુષ્કોણ રચના; સ્વસ્તિકરૂપ રચના; અસુક આકારની પુરણી તે:-માતૃકામંડળ. (૩) મોટો ગોળાકાર સમૂહ; મેઘમંડળ. મોટો ગોળાકાર વિસ્તાર-પ્રસર તે. નભો-મંડળ. (૪) ટોળું; જૂથ; સંઘ:-સંત્રી-મંડળ; મિત્રમંડળ. (૫) અસુક હૃદયમાં ફેલાયેલો રાજ્ય અમલ તે; રાજ્યનો મનાંદિત ભૂપ્રદેશ; ભૂમંડળ; રાજ્યમંડળ-સૂક્ષ્મક; દેશ તે. (૬) વર્તુલાકાર શરીરનો

કેન્દ્રિભાગ કે અવયવ ચહેરા વગેરે તે-નાભીમંડળ; સુખમંડળ. ચકરું; કુંડાળું. (૭) નમિષ્ણો; અર્ધગોળવલુરો-ક્ષત તે. નામમંડળ ગંડસ્થળ પડિયાં. (૮) ગોળ સમૂહ; ચક્રામાં; ધામાં.

મંડલિક, [સં.] સામંત; ખંડિયો રાજ; સામ્રાજ્યમાંના એકાદ પ્રાંતનો રાજ તે. રાજમંડળમાંના એકાદ રાજ.

મંડળી, સ્ત્રી. ટોળી; જૂથ; જોડી; સમુદાય; સમૂહ; સંઘ; સાથી-સમુદાય. (૨) મિજલસ; રાવણું; સમાન સ્થિતિના માણસોનું મોજમજા ભોજન અને મંત્ર વગેરે માટે એકઠું થયેલું ટોળું. કુંડાળું; ચક્રાકાર વર્તુલ. (૪) પેઢી; પંત્યાળે વેપાર કે કાઈ મોટું કાર્ય કરવાને એકત્ર થયેલા ભાગિયાઓના સમૂહ તે; કંપની. (૪) સભા; પરિષદ.

મંડાણ, ન. ચારંભ; શરૂઆત; માંડવું તે. (૨) પાયો. (૩) કુવાપર જે લાકડા સાથે ચાક હોય છે તે; પાણી ભર્યો કોશ જે લાકડા પર રહે છે તે.

મંડામણી, સ્ત્રી. નાણું ધીરનાર; ખાતું પાડવા માટે જે બક્ષીસ શી લેવાય છે તે; મંડામણ.

મંડાવણું, કિં. સ. નોંધાવવું; લખાવવું. (૨) શરૂ કરાવવું.

મંડાણું, કિં. અ. માંડેલ થવું. (૨) લખાવું. (૩) મોહકાણુ થવી. (૪) પરણેલી હાલતમાં આવવું; ઠામખેસવું; ઠેકાણું પડવું. (૫) સારી સ્થિતિમાં આવવું.

મંદિત, કિં. [સં.] અલંકૃત; શણગારેલું; શોભાવાળું.

મંદિલ, ન. જરિયેલ કારનો ફેટો; માથે બાંધવામાં આવેલો વસ્ત્ર, મંદિલ.

મંદુક, કિં. [સં.] દેડકો; ભેક.

મંદૂર, ન. લોહાના કાટનો ભુકો-લોખંડની દવા તરીકે વપરાય છે; પાંડુરાગ, અને ક્ષય

વગેરે દરદી ઉપર પહેલેથી લેવાયો હોય
તો સારો ફાયદો કરે છે. લોક રસાયન.

મંત્ર, પું મંત્ર; જાદુઈ વચન-ઉચ્ચારણુ તે:
મંત્રતંત્ર.

મંત્રરવું, કિં સં મંત્રની અસર ઉપજાવવી;
મંત્રની અસરવાળું કરવું; મંત્ર બણીને અ-
ડવું વા કુંક મારવી કે જેથી મંત્રનું સામ-
ર્થ્ય અને અસર ઉત્પન્ન થાય:- દોરો
મંત્રરવો. (૨) ભોગવવું; છેતરવું; ભ-
માવવું; જાદું કરવું; વશીકરણ કરવું. (૩)
છુપી સલાહ આપવી; ભણાવવું; શિખવવું;
પોતાના મનનું-પોતાનું કહ્યું કરે એવું કરી
મૂકવું.

મંત્રરાવું, કિં અં છેતરાવું; ઠગાવું. (૨)
સામાની સલાહમાં લેવાવું; ભરમાઈ જવું;
વિશ્વાસમાં તણાઈ જવું; ભરમાવું.

મંત્ર, પું [સં] જાદુઈ અસર ઉપજાવે એ-
વો શબ્દાદિકનો ઉચ્ચાર-પાઠ તે; સા-
રી માહી અસર ઉપજાવવાની શક્તિવાળો
કહેવાતો નાનો પદાર્થ. (૨) દેવસ્તુતિ;
મંત્રા; સૂક્ત-વેદમંત્ર. (૩) છુપી મસલત
=સલાહ-વિચારણા; ગોઠ. મનસુઓ. (૪)
એવું અમતકારી વાક્ય, પદ કે અક્ષરનું ઉ-
ચ્ચારણુ કે જેની બીજાને ખબર પડે નહિ,
એમ ધારેલી અસર ઉત્પન્ન થાય. ઉં
આ મંત્ર કરો ઉચ્ચાર વશ ભરથાર થશે.

મંત્રશાસ્ત્ર, નં [સં] અમતકારિક અસર
ઉપજાવે એવાં પદ વાક્ય તે અક્ષર વગેરેની
સમજ અને તેનો ઉપયોગ કરવાની રીત;
નિયમો વગેરેનો જેમાં બેરોખર નિ-
બંધ બાંધેલો હોય તે-પુસ્તક-લખાણુ તે,
મંત્રના વિધિનું શાસ્ત્ર.

મંત્રી, પું [સં] જેની સાથે છુપી સલાહ
-મસલત વગેરે કરવામાં આવતું હોય તે;
પ્રધાન; વજીર; દિવાને; સલાહકાર. મુખ્ય

મંત્રી=વડોપ્રધાન.

મંત્રીપદ, નં [સં] પ્રધાનપદ; વજીરાત;

(૨) મુખ્ય સલાહકારની પદવી-સ્થાન
-જગા તે;

મંથન, નં [સં.] મથન; ગડમથલ; ડહો-
ળવું-વલોવી નાંખવું તે; ખૂબ માથાકૂટ ક-
રવી તે.

મંથની, સ્ત્રીં દહિં વલોવવાનું ઓળર; કલ-
હાંવાળો વાંસ . (૨) જેમાં દહિં વલોવવામાં
આવતું હોય તે પાત્ર-ગોળી.

મંદ, વિં [સં.] ધીમું; ઠંડું; ટાહું. (૨) ધીં
નહિજોર-વેગવાળું એવું:-મંદ પવન.

(૩) ઓછું; કમ; થોડું:-મંદમુદિ. (૪) ન-
રમ; શિથિલ; માંદું:-હમણાં પ્રકૃતિ જરા-
માંદ છે. (૫) ઝાંખું; નિસ્તેજ:-મંદ પ્ર-
કાશ. (૬) સુસ્ત; આળસુ; એદી:-એ તો
કામ કરવે બહુ માંદ છે. (૭) આછું; હ-
ળવું; ધીમું:-મંદહાસ્ય કરી વહી સુદરી.

મંદતા, સ્ત્રીં ધીમાપણું; સુસ્તી; ઓછપ; જ-
ડતા; શૈથિલ્ય.

મંદવાડ, પું માંદગી; ખિમારી; આળસ. (૨)
રોગ:- વ્યાધિ:- આ મંદવાડ કેવો કે
જેની કોષ્ટને ગતાગમજ પડતી નથી.

મંદવાડિયું, વિં વારંવાર માંદું પડી જતું
હોય એવું; રોગી; આળસી. (૨) મંદવાડ
આવે એવું; જેથી-જેમાં માંદા પડી જવાય
એવું:-થરફતુ તો મંદવાડિયાજ ગણાય
છે. મંદવાડિયું ઘર-વરસ મંદવાડવાળું.

મંદહાસ્ય, નં [સં.] ધીં-ધીમું મધુર
હસવું તે; ગાલમાં ખાડા પડી જાય એમ
સહેજ હસવું તે; મુખ મલકાવવું તે; અ-
દહાસ્યથી ઉલટું. જરાક હસવું તે. ઉં
મંદહાસ્ય મુખ ઉપર દિસે ને આંખે મોહ-
ન માય; હંદય ઉમંગે ઉછળે છે પણ બોલતાં
શરમાય.

મંદાકિની, સ્ત્રીં [સં] મંગાનદી. (૨) આ-
કાશ મંગા.

મંદાર, નં [સં.] ધોળાં મુગધિદાર પૂલ-
નું પૂલગ્રાડ અને તેનાં પુષ્પ તે; ચારિત્ર્યતક;

દેવલોકમાંનું એક શ્લઝાડ.

મંદિર, નં [સં] સુંદર ઘર. (૨) દેવાલય;
દેઈ. (૩) રાજમહેલ; હવેલી; રહેવાનું
મેડીદાર ઘર. ઉં રૂડા દિસા છે રાજશ્વર
મંદિર આવતારે. દ્યારામ.

મંદિરિયું, નં મંદિર; સુંદર ઘર.

મંદિલ, નં કસબી બારીક વણાટનું શેલું
ફેટા તે; મેળ; મેળિયું; જરિયેલ ફેટા.

મંદી, સ્ત્રી ભાવતાલની જે મંદ હાલત તે;
ઉતરતા ભાવ તે; ભાવની પડતી તે; તે-
જીથી ઉલટી સ્થિતિ તે.

મંદું, વિં ધીમું, ધીરું; ટાડું. (૨) નખળું.
જીવું મંદ.

મા, સ્ત્રી [સં. માતા] જન્મ આપનારી;
જનેતા; બા; આઈ; જનની. (૨) મોટી
ભ્રમરની સ્ત્રીને મંબોધવાનો માન ભર્યો
ઉદ્ગાર-શબ્દ. (૩) વડિયાઈ; દાદી. (૪)
દેવી; અંબા; દુર્ગા. (૫) અં ના; નહિ:-
એવું બોલતા મા.

માઆઝમા, વિં [પા.] મોટું; મહાન.

માઈ, સ્ત્રી મા; બા; જનની. (૨) ગૃહસ્થ
અને પ્રૌઢ સ્ત્રીને સંબોધવાનો શબ્દ; મૈયા.
(૩) દેવી; દુર્ગા; અંબા.

માપકાંગણું, વિં નખળું; ગરીબ; કંગાલ.
(૨) બળ વગરનું; બાપલું; માવડિયું; ડરકું.

માપલ, પું [જં] આવનસેં એંશી ફટ
જેટલું અંતર-માપ-તે.

માઉ, સ્ત્રી દુકાળ પીડિત ભુખડું તે કંગાલ
લોક; મક; મો:-મારવાડની માક. (૨)
ગંદું, ગરીબ, ભૂખે મરતું અને સ્વભાવે
પણ અત્યંત રોક એવું તે.

માઉલું, વિં માલવગરનું; ગરીબ; બાપડું.
(૨) શરીરે નખળું હોય એવું; હોશ વગરનું.
(૨) માવડિયું.

માએનો, પું અર્થ.

માએરું, નં માહેરું; માહરું; માયરું; માતાના-
પિયેરના ધરને આંગળે દન-માદાન લેવાને.

આવતા વરનો સત્કાર કરી બેસાડવાને
બનાવેલો સુંદર મંડપ તે; જ્યાં વર કન્યા
પરણવા બેસે છે તે ચોરી અથવા મંડપ.
ઉં માએરામાં તો કન્યા બેઠી છુટી વેણેર.

માકક, જીવું માકજી.

માકકુખો, વિં માકકો જેવા લાલ મોનો.
(માણસ.)

માકકુજી, વિં વાંકડી મુંછોવળો.

માકકિયું, નં માણકને ભરાઈ રહેવાનું કાણું
કાણાંવાળું પાટિયું. પથારી કે પલંક તળે
રાખતાં તેમાં અથા માકજીભરાઈ જાય છે.

માકડી, સ્ત્રી લાલ મોનો વાંદરાની માદા. (૨)
ધંટીના ઉપલા પરિયાના ગાળામાં બેસા-
ડેલું માદા બેડલું-બીલકાની અણી રહે
એવા ભોકવાળું લાકડું:-દળવાના સંચા
નીકળતાં સુતારો ખીલમાંકડી કરવાનું એ
ભૂલી ગયા. (૩) દોર બાંધવાના દોરડાના
ગાળામાંનું નાના બટન જેવું લાકડું; ગા-
ળિયામાંની બોરિયા તરીકે વપરાતી નાની
મોઈ. (૪) કળ; છટકાવી શકાય એવી
આંકડી.

માકડું, નં રાતા મોનું વાદરું; ભોજલું. (૨.)
વિં આણું રાતું:-માકડો બળદ.

માકડો, પું રાતા મોનો વાદરો; મફટ; ખૂદ.

માકજી, પું [સં. મત્કુજ] સુવા બેસવાનાં
બિજાનાં અને આસનામાં થતો એક જાતનો
જીવ; ખટમલ.

માકુલ, વિં ચોગ્ય; વાજબી.

માકો, પું ભાંગરો; એક વનસ્પતિ. ઉં કા-
જળ જેટલો હીરામોળ, તેથી બમણો શુગળ
ગોળ, તેમાં જે માકો રસભળે, તો અક્ષરે
અક્ષરે દીવા બળે.

માસિક, નં [સં.] ઝીણી મગતરા જેવી
માખોએ બનાવેલું મધ; કુટિયું મધ. ઝાડના
પોલાણમાં આ મધ ઝીણી માખો બનાવે
છે. તે કાળું અને તેલ જેવું હોય છે. એ
હમેશ જીવું હોય છે કારણ કે તે ઝાડની

અંદરના પોલમાં હોવાથી ઝટ મળી આ-
વતું નથી. (૨) એક જાતની હલકી ધાતુ.
આ ધાતુ દવા તરીકે વપરાય છે. તેની
ધણી જાતો છે:- સુવર્ણમાલિક, રૌપ્ય-
માલિક, વગેરે. ધાતુનો રસ-રસાયન.

માખ, સ્ત્રી. [સં. મક્ષિકા] છ પદ્ય-પાર
દર્શક પાંખનું એક નાનું ઉઠતું જીવંતુ-નાનું
પંખેડું, માંખ. ચોમાસામાં આનો ઉપદ્રવ
બહુ રહે છે. ઉડતા-ચોપી રોગ તે ફેલાવે છે.
કાલેરા, ઉંધનો રોગ અને ચામડીના રોગોના
જંતુઓ તેની મારફતે લોકમાં પ્રસરી છે.
નાની મોટી-લીલી વગેરે ધણી જાતની માખો
થાય છે. ગળપણ અને સત્વવાળી વસ્તુ ઉપર
તે મરી પડે છે. કહેવું મધ ઉપર માખ-સ્વાદે
ફરવું તે; કાઠની પાછળ ભસ્મા કરવું તે. ૩૦
પ્ર૦ માખ છોકરી= અપશકુન થવા; હુકસા-
નનું સ્તન થવું. માખ ખેસણું=માખ ખેસે
એવું ચાંદું, લાંછન; કલાંક; નમળી વાત ઉડવી
તે. માખ ખેસે તો નાક કાપે. માખો મારતી=
નિઘમી પડી રહેવું; નવરા ખેસી રહેવું. ભાઇ
શું કરે? એહા એહા માખો મારે છે. માખ
નિચોવી લે એવું=ખડુજ ચેપું. માખ મારે
તે માણસ મારે=નાના જીવનો ધાત કરે તે
મોટાને પણ હણે. માખ ગળવી ના જીરવામ=
એવું કામ કરવું કે જે જીરવામ નહિ.

માખણ, ન૦ દહિં-દૂધનું જે ચીકણું સત્ત્વ તે;
નવનીત; મરડો; જેને તાવ્યાથી ધી થાય
છે તે; દહિંને ત્રણેવવાથી નીકળતું સત્ત્વ.
કિં ૫૦ માખણું લગાડવું=પુશામત ક-
સ્તી; સાંડે લગાડવું. માખણ વાપરવું.
માખણિયો=પુશામતિયો; હાજી હા કર-
નારો; સવાસલું કરનાર, માખણચોર=જીવ
જે રણછોડ-માખણચોર.

માખણિયું, વિં. પુશામતિયું; સાંડે લગાડવા
કરે એવું. (૨) માખણ જીવું સુવાળું
સુલાયમ; પોચું-નરમ તે.

માખળ, ન૦ ખળીમાં આજીલી પાકતો સ-
રકારી ભાગ માટે અંદાજ કાઢવો તે.

માખી, સ્ત્રી. માખ. (૨) મધ બનાવનારી
માખ તે; માખની જાતની ભમરી. કહેવું
માખી જીએ ચાંદું અને વેદ જીએ માંડ.
માખીનો વાધ=એક જાતનો કરોળિયો,
કુદતો કરોળિયો, એ માખોને પકડી મારી
નાંખે છે.

માખીધાણું, ન૦ ભમરડાની રમતનો એક
પ્રકાર. એક કુંડાળામાં એક જીવનો ભમ-
રડો મુકાતી જેના ભમરડાપર માખી ખેસે
તેની ઉપર બીજાઓ તાકીને ભમરડો મારે
એવા પ્રકારની રમત તે.

માખો, પું. મોટી લીલી માખ.

માગ, પું. [સં. માર્ગ.] માર્ગ-મારગ;
રસ્તો; વાટ. (૨) ખેસવા-સમાવા જેટલી
જગા; હામ; મગાસાનુદ્ધી માગ આપે તો
સારું પેસી જઈએ. બહુ લાજ આવે છે.
(૩) મોકળાશ; વિસ્તાર; પહોળાણુ=-અહિં
કપાટ રહે એટલો માગ છે. (૪) સ્થાન;
આસન; જગા=-અહિં મારો માગ આસન છે
ખેસવાની જગા. (૫) અંતર; આંતરો;
ગાળો; ખે આજીઓ વચ્ચે રહેલી ખાલી
જગા; અંતરાંગ=-કમાડનાં ખે પાટિયાં
વચ્ચે માગ છે. અવકાશ. (૬) પગલું;
માર્ગ જોઇને શોધ કરવી તે. (૭) માં-
ગણી; ખપ; જરૂર. કાઠ વસ્તુને માટે
થની ખરીદવાની માગણી તે=-માગ પ્રમાણે
ભાવ બોલાવ. (૮) ઉઘરાણી. કિં
૫૦ માગ આપવો=મિજલસ વચ્ચે માન
આપવું; સંકારપૂર્વક બોલાવવું. માર્ગ
આપવો. માગ મુકાવવો=મોટી પ્રતિષ્ઠા
હોવી; માર માણસ વચ્ચે માન હોવું;
માનની શોધ પહોંચવી.

માગણ, વિં. [સં. માર્ગણ] માગનાર; મા-
ગક; મિજલક.

માગણિયાડ, વિં. માગવાનો-મિજલનો ધંધો

કરનાર; માગી ખાનાર;—માગણિયાદલોક.
(૨) લેણુદાર; જેણે બીજાને નાણાં ધરિલાં હોય તે.

માગણી, સ્ત્રીં માગવું તે; માગુ. (૨) ખપ; જરૂર. (૩) ભાવમાં વધવું તે; અમુક—અથવા તેથી ઉચી કિંમતે લેવાંતી ધ્વજા પતાવવી તે. (૪) પાનાં ઉધરાંવસાં તે. ગંજાદાની રમતમાં.

માગણું; નં આપેલું પાણું માગવું તે; માગણી. (૨) માગવુંલહેણું. માગું.

માગવું; નં બીજાને માણસ જે માગતો હોય તે; સામાને આપવાનું જે તે; ઋણુ; દેવું;—માગવુંલહેણું પતાવતાં એક લાખ રૂપિયા અથશે.

માગધ, પું રાજ અને તેના વંશજોની કીર્તિ કરનાર; રાજવંશી ગુણગાનાર; અંદીજન. (૨) વહીવંચા; ભાટ; ચારણ.

માગધી, સ્ત્રીં માગધની સ્ત્રી; અંતઃપુરમાં રહેનારી અંદીજનની સ્ત્રી; ચારણી. (૨) વિં મગધદેશનું—મગધસંબધી. (૩) સ્ત્રીં મગધમાં બોલાતી અસલી ભાષા; પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની એક મુખ્ય ભાષા. યુદ્ધ અને જૈનધર્મનું અસલ લખાણ એ ભાષામાં છે.

માગનાર, વિં બ્યાં ત્યાં ધરીને અધાદિક માટે માગણી કરનાર; ભિક્ષુક; ભિખારી. (૨) લહેણુદાર; હકદાર.

માગરણા, પું સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ એકઠી થઇ વરને જે વાંતો કહે છે તે.

માગણું; કિં સં પોતાને જોઇતી વસ્તુ વાત કે વિચાર બીજા પાસેથી લેવા ઇચ્છવું. તે આપે એમ તેને કહેવું. પૂછવું તે; લેવાંતી ઇચ્છા પતાવવી; વિનવવું. આજીજી કરી મદત આપવા કહેવું; ચાચવું;—ભીખ માગવી. (૨) આપેલું પાણું લાવે એમ કહેવું; લહેણું પાણું આપવાનું પૂછવું; માગી લેવું. (૩) વિનનિ કરવી; કાઈ વસ્તુ મે-

ળવવા માટે અરજ ગુજારવી; ઉછીનું લેવું. માગી ખાવું=ભીખવું; ભીખીખાવું. કહેં માગી ખાવું ને મસાદિ સંયુ; બેફિકરો અને રખડાઉ—ઠામ ઠેકાણા વગરનો. માગ્યાં મુકતાઈળ મળે પણ ભીખને માથે ભટ્ટ. માગ્યું મેતે ન આવે. માગ્યા વગર માગ્યે ના પીરસે. માગવાથી મરવું બહું. માગ્યા મેહ વરસવા=જેમ જોઇતા હોય અને જેમ ઇચ્છતા હોઈએ તેમ વરસાદ આવે તે. મોંમાગ્યું=મુખે જોડલાંતી જેવી વસ્તુની માગણી—ઇચ્છા કરે તેટલું અને તેવું એમ;—અમે મોંમાગ્યા દામ આપીશું, માગનાર જોડલા માગશે તેટલા આપીશું એમ.

માગશર, પું [સં. માર્ગશીર્ષ] વિક્રમ સંવત્સરનો બીજો ને શાલિવાહન સંવત્સરનો નવમો મહીના.

માગું, નં માગવું તે; માગણી તે. (૨) લગન કરવાનું પુછાવવું તે. (૩) ઉધરાણી. કિં પ્રં માગું કરવું=કન્યાવાળાએ વરવાળાને ત્યાં કે તેથી ઉલટું વિવાહ માટે પુછાવવું તે; માગું મોકલવું=વરે કન્યાને ત્યાં કિંવા કન્યાએ વરને ત્યાં લગન માટે પુછાવવું—કહેણ મોકલવું તે. માગું ઝીલવું=લગનાદિકની માગણી સ્વીકારવી.

માધ, પું [સં] વિક્રમ સંવત્સરનો ત્રોથો અને શાલિવાહન સંવત્સરનો અગિયારમો મહીના.

માધવટો, પું પોષ વદિ ૧ થી માધ સુદિ ૧૫ લગી સુર્યોદય પહેલાં રનાન કરવાનું એક મત તે;—માધવટો નહોતો.

માચડો, પું [સં. મંચક] ચાર પાંચાવાળી ઉંચી બેઠક; પાટ. (૨) મોટો ખાટલો; મંચો. (૩) ઝાડ ઉપર અથવા ઉંચા થાંભલાઓ ઉપર ઉભી કરેલી બેઠક; માળો. **માચી,** સ્ત્રીં નાનો માચો; ઢાલડી. (૨) ખુરસીના જેવી બેઠક;—સાંગામાંચી.

માથો, પું. [સં. મંચ] માર પાયાવાળી સરા એસવાની એક યનાવટ તે; ખાટલો; પૂંચગ; ઢોલિયો. (૨) માચડો; માળો. (૩) સોગટાં રમવાની ખાટમાં ખાસ ખાનાં ઉપર પાડેલા સ્વસ્તિક તે; સાથિયાં પાડેલાં ખાનાં તે. કહે. મરતોએ નથી ને માંચોએ મૂકતો નથી, અર્થાત આમ કે તેમ એકે બાજુ પાર આવતો નથી, એમ-કંટાળ-અભાવમાં બોલાય છે.

માછલુ, સ્ત્રી. માછી જાતની સ્ત્રી; મચ્છી-મારની સ્ત્રી; માછલાં મારનારી સ્ત્રી. (૨) ખલાસણ.

માછલી, સ્ત્રી. પાણીમાં ઉત્પન્ન થતું એક પ્રાણી. એ પાણીમાંજ રહે છે અને પાણીમાંથીજ ચૂપચડે શ્વાસ પણ લેછે-પાણીની બહાર કાઢતાં તે મરી જાય છે. માછલી પાણીની બહાર જીવી શકતી નથી. મત્સ્ય.

માછલું, ન. પાણીમાં થતો એક જીવ-પ્રાણી તે; માછલી; મત્સ્ય; મીન. ૩૦ પ્ર. માછલે ગળ ગળવી=ઢોલબમાં ફસાવું.

માછી, પું. માછલાં મારવાનો અને બેચવાનો ધંધો કરનારા લોકનો એક વર્ગ અથવા નાત; ધીવર; ખલાસી; મચ્છી; મચ્છીમાર.

માજમ, જુ. માઝમ.

માજર, જુ. માંજર.

માજરપાટ, પું. માદરપાટ; ખાદીથી સુલા-યમ વણાટનું સુતરાઉ કપડું.

માજરવેલ, સ્ત્રી. એક જાતની હાંગર-ભાત.

માજરું, વિ. માંજરું; ભુરું; જેની આંખો ખિલાડીની માફક જુરી હોય તે.

માજવું, કિ. સં. ધસીને સાફ-ડંજળું કરવું; ઉઠકવું; ઉકટવું; રેતી વગેરે ધસીને ચકચકિત કરવું; અજવાળવું:-વાસણ માંજવાં. ઉં. સાસુજી! પાત્ર માંજ્યાં, જળ-ભરણ જાડ છું, કામ છે માજી બીજાં?

માજરૂં, પું. [જં.] ફોજદારી ચુના-ઓતી તપાસ કરનારો અમલદાર; ફોજ-ખાયાધીશ.

માજી, સ્ત્રી. મા; વડિયાઈ; દાદી. (૨) અંખા; દેવી; દુર્ગા. કોષપણુ ધરડી સ્ત્રીને માનાર્થે બોલાવવામાં વપરાય છે.

માજી, વિ. [આ. માજી] મરહુમ; થઈ ગયેલું; આગલું; ભૂતકાળનું; પહેલાં થયેલું કે થઈ ગયેલું.

માજીકું, ન. એક જાતનું ફળ; માચું.

માજીમી, વિ. માઝમનું વ્યસની.

માજીર, વિ. આંધળો.

માજો, પું. માંજો; લાહીમાં કાલવેસો કાચનો ભુકા. (૨) કાચ પાયેલી દોરી.

માઝમ, સ્ત્રી. [આ. મઝજન] ભાંગના સત્ત્વમાં બીજાં વસાણું મેળવતી યના-વેસો કેફી પદાર્થ. (૨) (સં. મધ્યમ] માઝમરાત=મધરાત; અધારીરાત.

માઝો, પું. મુલાઝો; મર્બાદા; અદમ. (૨) હડ; સીમા.

માટ, ન. માટલું; દૂધ ભરવાનું અને દૂધ મેળવવાનું કે દહિં છાશ રાખવાનું જે માટીનું વાસણ તે. (૨) માટ; એક જાતની ભાટ. (૩) અ. માટે; વાસ્તે. કવિતામાં વપરાય છે.

માટરિયો, પું. નહિ બાંધેલો કુવો; થાળા વગરનો કુવો.

માટલી, સ્ત્રી. નાનું માટલું; પાણી ભરવાની માટીની ગોળી.

માટલું, ન. પહોળી કુખોનું પહોળા મોંનું માટીનું વાસણ. પાણી, દાણા અને ગોળ વગેરે ભરવાના કામમાં આવે છે. (૨) અખાત્રીજ ઉપર મોટલાનું દાન આપવું તે. કિં. પ્ર. માટલું પૂરવું=કન્યાને સાસરે વળાવતાં લક્ષ્મીને રૂપિયો, ધડ, પ્રાપડ, વડીઓ વગેરે ભરતી માટલું તૈયાર કરી આપવું.

માટી, સ્ત્રી. [સં. મુતિકા] જમીનમાંથી ઉખાડેલો પદાર્થ તે; મટાડી; મુતિકા; પૂરીનું દ્રવ્ય તે. (૨) માંસ. ઉં. અમે

માટીના ભોળી. માટીનાં માનવી માટી-
માંહે. (૩) વિં ગળદં; જોરાવર. કિં
પ્રં માટી થવું=રદ થવું; ખરાખ થઈ જવું;
ખગડી જવું. માટી વાળવી=દાખી દેવું;
ચર્ચા બંધ પાડવી. દારૂંદેવું; ગતે ધાલવું.
(૪) માટી=ધણી; પતિ; વર. ઉં માટીરે
મારે માવડિયો, આલિ! કહેં મીણુનોએ
માટી જોઈએ=ધણી વગર ન ચાલે એમ.
ગમે તેવો નિર્જળ હોય તોપણ સત્તાવાળો
તે સત્તાવાળોજ-તેને માન આપવું-નમી
ડરીને ચાલવું જોઈએ એમ.

માટીડો, પું પુરૂપ; નર; મરદ. (૨) ધણી;
પતિ; વર. (૩) પુરૂપાર્થી; ખહાદુર; વી-
ર્યવાન.

માટે, અં કાળે; સાર; વાસ્તે; અર્થે. (૨)
તેથી; તે કારણે.

માંક, સ્ત્રીં માટ; એક જાતની ભાળ.

માંકું, વિં ખરાખ; નહાં; ભુંકું; નરસું. (૨)
લાગણી દુઃખાય એવું; ખોડું. ઉં માકું
લગાડો તો મારા સમ છે સંજુણીરે. (૨)
ઓઝું; કમ; કસતું;-માંકું તેજવું. (૩)
દુષ્ટ; ધાતકી. (૪) અશુભ; અમ-
ગળ;-માઠા વાવડ=અમગળ-અશુભ સ-
માચાર.

માંકેરું, વિં થોડું; લગાર; કમ; સહેજસાજ.

માંક, નં નાળિયેરીનું ઝાડ. (૨) માક; કેળ-
નો મંડપ; ખાજક ઉપર કેળના પીલા
ખાંધીને બનાવેલું રત્નાદેવનું સ્થાન. (૩)
માળવાળું કિલ્લાની આગળનું મકાન; મ-
જ્યુત મકાન તે. (૪) એ નામનો એક
રાગ.

માંકણ, નં [સં. મંડન] કન્યા અથવા
જુવાન સ્ત્રીઓ કમાનને આકારે કપાળથી
ગાંઠ સુધી આડ કરી તે ઉપર જે તારા
ટપકી લગાડે છે તે; પત્રચના, તારા
ટપકીની પિયળ. (૨) શયુગાર. (૩) ભેંશ

શરીરે જે કાદવ લગાડે છે તે; કાદવનો
ખરડ.

માંકસક, જુવં માશમાણ.

માંકવ, પું [સં. મંડપ] વહેવાઈને પહે-
રામણી આપવાની રીત તે; માંડવાની
રીત-કરિયાવર તે;-માંડવનો વરઘોડો.

માંકવિયો, પું માંડવા તરફનો-કન્યા તર-
ફનો માણસ-જન તરફનો નહિ તે.

માંકવી, સ્ત્રીં ધરનો આગલો છુટો ખંડ; ધરનો
ઉપરથી છાપરાવાળો ખુલ્લો આગલો ભાગતે.

(૨) નાનો માંડવો-મંડપ. (૩) પરદેશથી
આવતાં વહાણમાંના માલ ઉપર જકાત
લેવાને બંદર ઉપર રાખેલું ચાણું તે;
કુરળો.

માંકવીની શિંગ, સ્ત્રીં ભોંય શિંગ; મગજળી.

માંકવું, કિં સં આરંભ કરવો; શરૂ કરવું.

(૨) ગોઠવવું; જુગતીથી મેલવું. (૩) આંક-
ડા લખવા-મૂકવા. (૪) નાચું-રકમ વગેરે
લખાણ કરવું તે. (૫) નવું સ્થાપન ક-
રવું-કાઠવું. (૬) શોક કરવાને લોકોને
એકઠા કરવા તે. કાણ માંડવી. કિં પ્રં
મોકાણ માંડવી=તુકસાન કરવું-પગારી
નાંખવું. માટી વાળવું=ખરાખર કરી ચૂકવું;
બંધ કરવું. (૩) સમાધાન કરવું. ધર
માંડવું=સંસાર ચલાવવો.

માંડવો, પું [સં. મંડપ] લગન અથવા

દેત્રવ વગેરેના પ્રસંગોમાં ખારણા આગળ
ચંદરનો ખાંધીને બનાવેલી ખેડક; મંડપ.

(૨) ફલવેલથી છત્રાયેલી કુંજ.

માંડા, પું જુવાર અથવા ધજીની હાથે ઘડેલી
પાતળી રોટલી.

માંડી, સ્ત્રીં મા; માતા. વહાલથી બોલાવ-
વામાં વપરાય છે. ઉં માડી મારો મથુરાં
નગરીમાં દંત વહેયો, મેં અખંડ સુરીસો
પહેયોરે.

માંડો, પું રોટલાની કુલેત્રી પાતળી કપોટી;

ચોપડા. (૨) પુડો. (૩) કુલકા રેપલી; કુલકા.

માઠ, પું. મહેલ; મેડીવાળું સુંદર મકાન. (૨) વાસ; લાભો; મહોલ્લો.

માઠુઆં, વિં. લાડકાં; લાડવેલાં; આળુડાં; માઠુડાં.

માઠુકાં, વિં. મહુઆં.

માણ, નં. મોચણ; મોણ; આટાને માણીથી આંધતા-પ્રલાગતા પહેલાં તેલ, અથવા ધી વગેરેથી જરા કરમોવવા તે; આટાને ક્ષેત્રાળ કરવો તે; તેલ ધી વગેરેથી આટા મસળવો તે. (૨) આટાને કરમોવવાનું ધી-તેલ-વગેરે તે. (૨) સીમા; હદ. ઉં. શેષનાગ જમી (જૂ) તોળી રહ્યા, જેમ સાગર ન મેલે માણ. બો. બ. (૩) મીણા; કેપ. (૪) ઉતરડ; ચમરડી. (૫) ધરિયાળી; પાણી ભરવાની કાંઠી. (૬) ગાગર.

માણ કમાઉં, વિં. માનકમાઉં; ખેકાર; નિર-ધક્ષી; આખસ; સુસ્ત; ખેસી રહેનાર. કહેં. માણકમાઉ ને વળી મોડા કુચા.

માણભટ, પું. તાલ દેવા માટે તાંબાની માણ સાથે રાખી કથા કરનારો બાસ.

માણકી, સ્ત્રી. એક જાતની થોડી; હંચી જાતના થોડાઓ જેનાથી ઉત્પન્ન થાય એવી ઉંચા તુમખની થોડી. (૨) થોડીનું લાડકું નામ.

માણમાણ, અં. જેમ તેમ કરીને; પ્રણય. (૨) ધરિધરિ. (૩) અમથુ; નામનું. ઉં. માણમાણ મનના બામા રાજ, મારે ઘેર શીદ આબા.

માણવક, પું. [સં.] ગમતી માણસ; મ-સ્કરો; વિદ્વક. ડિંગણો-હસવું આણે એવો-રાજ વગેરેની ગમતને મારે રાખવામાં આવતો માણસ.

માણવું, કિં. સં. [સં. મન] મન હોય તે પ્રમાણે અનુભવવું-ઓગવવું-તે; મનને મનની ગમત કરવા દેવી તે; જાતે-

મેતે કરી જોવું; લાલાવા લેવું; સુખને. સ્વાદ જેમ રચિ હોય તેમ લેવો તે. ઉં. આવો મારે ઘેર માણવા. (૨) ખમવું; સહેવું.

માણસ, નં. [સં. મનુષ્ય] બધાં પ્રાણી કરતાં આકારમાં સુંદર અને શુદ્ધિ-અક-લામાં ચઢિયાતું બેપણું પ્રાણી-મનુષ્ય; આદમ; જન તે. (૨) નર; પુરૂષ; આદમી. ૩૦ પ્રં. માણસની ઓળખનુષ્યને યોગ્ય વ્યવહાર, ચરિત; માણસાઈ-વિવેક વગેરે આચારણ વિશેષ તે. ઉં. માણસ કેરી ઓળખાંથી ટળી ગઇ જો, સુણા સામળા. માણસાઈ, સ્ત્રી. માણસપણું; માણસને યોગ્ય વર્તન તે; રીતભાત વગેરે. (૨) ભલમન સાઈ; જનદયા. (૩) મહાઈ. કિં. પ્રં. માણસાઈ રાખવી-દયા ભાવવાળા થવું. વિવેકમાં રહેવું. (૪) વિં. માણસને લ-ગવું-માણસ સંમંદી-માણસાઈ ખવસ; (મુચાઇ તરફ વપરાય છે.)

માણિક્ય, નં. [સં.] લાલ રંગનો કિમતી પત્થર; માણિક.

માણિયો, પું. ગાડવો; ધટો; પાણી ભરવાનું વાસણ. (૨) જેમાં એક મણુ પ્રવાહી માય એવું પાત્ર-કુપો. (૩) મણુનું કા-ટવું-જોખ તે.

માણી, સ્ત્રી. સોળ મણુનું માપ; સોળમણુ વજન. માણીગર, પું. માણી જાણનારો; ભોગ-સુખાનંદ ભોગવી જાણનારો તે; રસિક નર; ભોગી, વિલાસી પુરૂષ. ઉં. માણીગર મહેલે પ્રધારો.

માણીતલ, નં. સુખસ્થળ; વિશ્રામકામ.

માણેક, નં. [સં. માણિક્ય] લાલરંગનું કિમતી રત્ન તે; લાલ જવાહીર-હીરા. ૩૦ પ્રં. માણેક જમાની; ધણી આણે તો આપું, એવી શરતવાળી જમાની. માણેક તોતરૂં; ખરું-જમવા જવાનું નહિ પણ માનને ખાતર તોતરૂં તે.

માણિકાંરી, સ્ત્રીં આસો સુદિ પુનેમ તે; શર-
દ્ધાતુની પૂર્ણિમા.

માણુ, પું બોગ; મોજનો અતુમવ તે. (૨)
એક માપ.

માત, સ્ત્રીં [સં. માતૃ.] મા; જનની.
(૨) દેવી. (૩) મકાત=હાર; પિછેહડ; પ-
તન; પાત.

માતખર, વિં [અ.] તાળું; ભરપુર;
ભર્યુપર્યુ હોય તે; પ્રપૂર્ણ; ગમખર. (૨)
તાલેવાન; ધનાદય; પેસાવાળું; શ્રીમંત.

માતખરી, સ્ત્રીં માતખરાઈ; માતખરપણું;
ધનાદયતા; પેસાદારપણું. (૨) આખર;
છંજત; ગૌરવ.

માતમ, નં મોટાઈ; માહાત્મ્ય. (૨) મહાતમ;
શોક; વિલપન; રોકૂટ-રાડકૂટ તે.

માતરેયા, પું [સં] મરત; પવન; વાયુ.

માતર, નં મૂતરવું તે; સહેજ સહેજમાં જે-
નાથી મૂતરાઈ જવાતું હોય એવું; મૂત-
કચ્છના રોગવાળું.

માતલિ, પું [સં.] ઈન્દ્રનો સારથિ.

માતંગ, પું [સં.] હાથી; ગજ.

માતંગી, સ્ત્રીં હાથીના વાહનવાળી દેવી.
(૨) હાથિણી.

માતા, સ્ત્રીં મા; જનની. (૨) દેવી. (૩)
સેયક; શીતળા.

માતાજી, સ્ત્રીં મા; જનની. ધરડી ડોસી.
(૨) દેવી; દેવતા.

માતામહ, પું [સં.] માનો બાપ.

માતામહી, સ્ત્રીં માની મા.

માતુ, વિં માતેહું; હૃદયપ્રદ; જાડું; અભિ-
માની; અહંકારી. (૨) મા. હું પિતૃમાતુ.

માતુતાતુ, વિં જાડું; લોહિયાળ અને તેજ-
દાર; અહંકારી ને પ્રણી તું હિમનજી.

માતુહ, પું [સં] માનો બાઈતે; માનો.
માતુહી=મામી.

માતુશી, સ્ત્રીં મા; માતાજી; જનની.

માહ, સ્ત્રીં [સં.] મા; માતા; જનની.

માતુકાં, સ્ત્રીં [સં.] વિવાહાદિક ઉત્સ-
વમાં જેની પૂજા કરવામાં આવે છે
એવી દેવતા.

માતુપક્ષ, પું [સં.] માનાં મામાપ તર-
ફનાં સગાં સાગવાં વગેરે તે.

માતેહું, વિં ખાનપાનથી પુષ્ટ; જાડું; સ્થૂલ;
લોહીમાંસથી ભરેહું. (૨) ગર્વિષ્ટ; જોધએ
તેથી વધારે મળેહું હોવાથી આવેલા
અભિમાનવાળું. (૩) રસથી ભરેહું; તર-
મતરા. (૪) વકરેહું; ગર્વથી છકેહું.
:-માતેલો સાંઠ.

માત્ર, વિં વર્ગમાં હોય તેટલાજ; સઘળાજ.

(૨) અં એકહું એજ; તેજ; ક્રૂપા; કૃપળ.

માત્રા, સ્ત્રીં [સં] એ સ્વરતું વ્યંજન ઉપર

મુકાતું ચિહ્ન. (૨) લઘુ અક્ષરના ઉચ્ચાર-

રમાં લાગતો એટલો કાળ તે; હૃદય અક્ષર

રનો ઉચ્ચારણ કાળ. (૩) એક અર્થ

પ્રમાણ; ચપટી; નાતું પ્રમાણ:-થોડી માત્રા

માં રસાયન બહુ ગુણ કરે છે. માવો.

(૪) ધાતુ વગેરેની ખાખ તે; અગ્નિમાં

સિદ્ધ કરેલી ધાતુ. મોતી અને બીજાં પાથિય

દ્રવ્યોની દ્વારણ બનાવટ તે; રસાયન:-

વેદો વગર સમજે માણસને માત્રા ખવ-

રાવે છે અને માત્રા પછી કાપી હોય છે

તો શ્વેત નીકળે છે.

માત્રામેળ, વિં જેમાં ઓછી વધારે માત્રા

ઉપર પદબંધનો આધાર હોય એવું:-

માત્રામેળ છદો:- ગીતિ; દોહરા; ચો-

પાઈ; હરિગીત વગેરે. માત્રાજત.

માત્સર્થ, [સં.] બીજાનું સાઈ નહિ દેખી

ખમાણું તે; ઈર્ષ્યા; અદેખાઈ. (૨) મચ્છર;

તોર; છક; ઉદ્વેગપણું; મારા જેવું કાણું

છે ? અભિમાનનો ઉદ્ભવ ઉછાળો તે.

માયાઓળ, સ્ત્રીં સંયુક્ત કુટુંબના જેઠ

દિવેર વગેરે પાસેથી ભરપોષણ આગવાનો

વિધવાનો હક તે

માથાકુટ, સ્ત્રી નકામી મહેનત-ખાલી પચાક
તે તે; પીડા; ભાંજગડ; માથાકોડ.

માથાકુટિયું, વિં લમણાક્રીડાવનાર; માથા-
કોડિયું; ખાલી ભાંજગડ- હૈયથેડ કરી
મગજ પક્ષી નાંખે એવું; ખૂબ ચીકણું
અને મગજને બગાડી નાંખે એવું-પોતાનો
બોલ ખરો કર્યા કરનાર.

માથાકીક, સ્ત્રી માથાકુટ.

માથાદીક, અં દરેક માથે આવે તેમ; માથા
પ્રમાણે; પ્રત્યેક જણજણે; માથે માથે એમ.
માથાકોડ, સ્ત્રી માથું પરી જાય એવું અટપટું
કામ તે; મગજને ઘસવી નાંખે એવું
કામ તે; માથાકુટ; ભાંજગડ; પંચાતી.

માથાકોડિયું, વિં માથું પરી જાય એવું;
મગજને ઘસવી નાંખનાર; માથાકુટિયું.
(૨) માથે અપ્રજાયા એવું; કપાળમાં વાગે
એવું નીચું. આ માથાકોડિયું બારસાક
ક્યાંથી લાવ્યા ?

માથાખાંધણું, નં માથાને પવન લાગે
નહિ-શરદી લાગે નહિ તે માટે માથે
ખાંધવાનો દુકા લુગડાનો ફટકો તે; માથે
નિંટાળવાનો રમાલ. પારસી સ્ત્રીઓ જે
રમાલ માથે બાંધે છે તે.

માથાખોળ, વિં માથું બોળાય એવું.-મને
અડશે તો માથાખોળ નહાવું પડશે.

માથાખેલી, વિં અડકાયેલી; રજસ્વલા;
અભડાયેલી સ્ત્રી તે.

માથાવટી, સ્ત્રી [સં. મસ્તક×વર્તી] મા-
થાને લઈ-વ્યક્તિને લઈ લોકમાં મનાતી
જે પ્રતિષ્ઠા-આખર-કાર્તિની છાપ તે;
આખર; નમના; સાખ; વ્યક્તિગત ચરિતની
જે માન્યતા-સાખ તે.-એની સાખત કર-
શો માં-હલકી માથાવટીનું માણસ છે. વ્ય-
ક્તિગત ચરિત-રીત ભાત તે માથાવટી.

માથું, નં [સં. મસ્તક] પ્રાણીઓમાં
શરીરનો તે ભાગ કે જેમાં મોં, આંખ,
નાક, કાન, વગેરે મુખ્ય ઈન્દ્રિયો અને

ગાન તંતુઓનાળું મગજ હોય છે; પીઠ
પગ, ગુદા, પુંછ વગેરેથી જુદા પ્રાણી-
ઓમાં આંગણો અને માણસમાં ઉપલેક
ગળાપર ટેકવાયેલો લંબગોળ અવયવ; શરી-
રનો પ્રધાન ભાગ તે; મસ્તક; ડોક; બોઠું;
શિર; ઉત્તમાંગ. (૨) કોઈ પણ વસ્તુનો
ઉપલેક ભાગ અથવા અવયવ તે; શિરોભાગ;
શિખર; ટોચ. (૩) કપાળ.-કૂટમાંથું
(૪) જન-વ્યક્તિ; એક એક માથાવાળું,
જન-પ્રાણી એમ. માથાદીક.-માથે બે
રૂપિયા પડશે. માથે ફટકેટલું ખરચ
આવશે ? (૫) મગજ; ભાન, ગાન-સમજ.
૨૦ પ્ર૦ માથા ઉતાર=લાગણી-ખંત-
જોખમદારી સમજીને નહિ પણ બેદર-
દારીથી-પોતાની પરથી દૂર કરવા માત્ર
એમ.-માથા ઉતાર કામ ન કરશે.
માથાવગરનું=નિડર; નિર્ભય; જીવની-
માથાની દરકાર રાખે નહિ એવું.;
સાહસિક. માથાનો મુગટ=માન્ય; પૂજ્ય;
વડીલ. (સ્ત્રીને) પતિ. ઉં માથાના
મુગટ મારા પરણ્યા કે કુંવરારે. માથાનું=
પહંચી વળે એવું; મથું ભાગે એવું.
માથાનો ઘા=કટું વચન; ફટકા સમાન
લાગવું તે. માથામાં ગજ ધાલ્યા છે ?=શા
ભાર છે ? ગજ શું છે. માથા સરસું=નિ-
કટપ્રેમંચી; હમેશનું; રોજનું; પાસેનું. નિત્ય
સંબંધવાળું.-મારે ક્યાં માથા સરસા જડયા
છે ? બેમાથાં=બળિયું; ગાંડે અથવા ગણુગારે
નહિ એવું; ઉઠૂંખખાં-એને બેમાથાં છે.
માથે અંકુશ=કપરી સત્તા, દાખ; ટોક. માથે
શિંગડાં=ખુલ્લું નિશાન.ઉં મરખ માથે શિ-
ંગડાં નહિ નિશાની હોય. કિં પ્ર૦ માથાના
કંકડા થવા=ખૂબ મગજ દુખવું; મસ્તક થળ
તે. માથાના વાળ ઘસાઇ જવા=અહ ચાકરી
હાવરી; ઘણું કામ કર્યું છે એમ બતાવતાં
કહેવાય. માથાની તુંગડી રહેલી=માથા
ઉપર બહુ મિત રહેલી; બહુમાર વહેર-
સેવા હાવવી. માથા પર નાચવું=નહિ

માંડું. માથા. પર ભમવું=નિરંતર ભય રહેવો. માથામાં ટપલા વાગવા=નતિ અનુભવ મળવો; ઠોકરો લીધેને હઠાપણ આવવું. માથામાં ધુમડો રાખવો=મળ-પેસા વગેરેનું જોર દેખાડવું; નહિ લેખવું તે. માથામાં પવન ભરાવો=અસુક વાતના તરંગપર ચાલ્યા જવું; ગર્વ આવવો. માથામાં માંડવું=સામું મહેલું દેવું. મગ-રી ભેર આપી દેવું; તરત એવી રીતે આપવું કે જેથી માથામાં વાગે. માથું આપવું=જીવ આપવો; માણસ તો મર્યાને માથું આપે તેવો છે. માથું ઉંચકવું=સામે થવું. માથું ઉંચું રાખવું=પોતાનું માન રાખવું; વડાઈ હાકવી. માથું કાપવું=છેદ દેવો; ઘાત કરવો. માથું ધૂંટવું=ખાલી મગજ મારી કરવી; ખાલી મહેનત ઉઠાવવી; અમરની પંચાત કરવી. માથું ખણવું=શરમિંદા પડી જવું; દમાઈ જવું; કપકો સાંભળી રહેવો. માથું ખાઈ જવું=ખડુ ખડખડ કર્યા કરવું; એક ને એક બાખત વારંવાર કહ્યા કરવી. નહિ પિછો મૂકવો:-કેટલાએ દિવસ મારું માથું ખાઈ ગયો. માથું ઘરાણે મૂકવું=મોતની દર-કાર નહિ રાખવી. માથું મારવું=ધુસવું, વચ્ચે પડવું. કોઈ વાત-વિષયમાં વગર પૂછે વચ્ચે પડવું. માથું ચઢવું=મગજ ટુપવું. માથું ઝીકવું-ફેડવું=ખાલી ટકટ-કાફા કરવો; પંચાતી કરવી. માથું નીચું કરવું=નમાવવું; શરણે જવું. માથું ફરવું=ચિઠાવું; ચક્કર આવવાં. માથું ફાટી જવું=મગજ ઉશ્કેરાઈ ભય એવી ગંધ આવતી. માથું ખોડવું=કંઈ નહિ આવડવું. ભાગવું=સરસાઈમાં ઉતરવું; સરસ નિવડવું. ખાધું ખાઈ જવું=પાંચ લાહુનાં માથાં ભાગી નાંખ્યાં. માથું રંગવું=માથું ફેડી નાંખવું. માથું સોંપવું=વિશ્વાસ કરવો-દેવો તે; દેહાર્પ-ચુલ્લગી સેવા સોંપવી. ચરણે પડવું, માથું

હસાવવું=હા ના કહેવી, સંમતિ આપવી. માથે આવવું=અડકાવું, અભડાવું. જવા-ખદારી તળે આવવું. મંદમાન થવા; સૂર્ય માથે આવ્યો. માથે ખેંચી લેવું=પોતાની ઉપર લઈ લેવું, જવાખદારી લેવી. માથે નાંખવું=જવાખદારી સોંપવી, જોખમ આપવું. માથે ચઢાવવું=સ્વીકારી લેવું, કબુલ કરવું. માથે ચઢી ખેસવું=ખહેડી-જવું, સરસ થવું; વધી જવું. માથે છાણું થાપવાં=નહિ બદવું; નહિ લેખવું. માથે છીણી મૂકવી=ખગાડી-ખરાબ કરી નાખવું. માથે છંડો નાંખવો=એવદ્ય-તર્લજન દુષ્ટ જવું; વડી જવું. માથે ઝાડ ઉગવાં=ખડુ વિનયશં વિનવાં; પરતળ પડવી. માથે તાણી લેવું=પોતા પર લઈ લેવું. માથે ધૂળ ઘાલવી=ફળેત થવું; જાતે પોતાનો ભવાડો કરવો. માથે પડવું=જોખમ આવવું, નુકસાન ખમવું, નિરુપયોગી પડવું; નકામ પડવું. ઉઠાવી લેવુંપડવું. વગર સહાયે અને પોતાને જોખમે કરવાની ફરજ આવી પડવી તે; પોતાનેજ કરવાનું છે, એમ થઈ પડવું; બીજો ઉપાય નથી એમ થવું. માથે પાણી ઘાલવું=મંદવાડમાંથી ઉઠવું. માથે પાણી ફરીવ-ળવું=ચુડીજવું. રદ બાતલ જવું; ખગાડ થવો. માથે ભાગવું=માથે પડવું, કર્મ જોગે પ્રતિકૂલ વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી-મળવી તે. આ જન્મ લગી વેઠ વિંદારવા જેવું થવું. આવો ભાયડો ક્યાંથી માથે ભાગ્યો. માથે મારવું=છેતરીને વળગાડી દેવું; માથે હાથ દેવો=આશ્વાસન આપવું. માથે હાથ ફેરવવો=સંભાળ રાખવી-આશ્વાસન આપવું. માથેથી ટપલો ઉતારવો=માથેથી જુગમે કાઢી નાંખવો, મહેલું ઉતારવું. કહેં માથા કતાં મનોહર મોડું=હાથી કરતાં અંખાડી મોટી. માથું આપે તે મિત્ર=દુઃખ વખતે જીવ આપવાને તત્પર થાય તે મિત્ર.

માદક, વિં [સં.] જેમાં કેદ હોય તેવું;
કરી; મદ ઉત્પન્ન કરે એવું.

માદર, સ્ત્રીં [કા.] મા; માતા; જનની. માદરખત.

માદરપાટ, પું. ઘટ વણાટનું સતરેલ કપડું.

માદગિયું, નં. પોલો અથવા લાખ ભેરેલો સોના કપાને તકિયા જેવો નાનો ઘાટ; પોટલિયો; જુગળી કે પખાળના ઘાટનું એક ધરેલું. માદગિયાના પોલાણમાં દોરા-ચીઠી ઘાલવામાં આવે છે. તાવીજ.

માદા, સ્ત્રીં [કા.] ઈંડાં-ખરચાંને જન્મ આપનારી-મા-સ્ત્રી જાતિનું પશુ-પંખી તે:-સિંહની માદા એકજ વખત વિચાય છે. પાડાની માદા ભેંસ; ચીખડી નામનું રાત્રીચર, માદાના નામથીજ ઓળખાય છે. (૨) જેમાં ખીલાનું-લાટનું છિદ્ર હોય તે ઝેડવું; માંકડી.

માદું, વિં રોગી; અનરી; અશક્ત. (૨) મંદ; ધીમું; સુરત.

માધવ, પું [સં] વૈશાખ માસ. શાલિવાહન સંવત્સરનો ખીજો મહીનો. (૨) કૃષ્ણ; વિષ્ણુ.

માધવિકા, સ્ત્રીં માધવી; એક ઝૂલવેલ.

માધવી, સ્ત્રીં [સં.] મધુમાધવી; એક જનની લતા; ઝૂલવેલ.

માધુકરી, સ્ત્રીં [સં.] બ્રાહ્મણ વિદ્યાર્થીએ ઘરેઘર શ્રી સંધેનું અન માગી લાવવું તે; સિદ્ધાન્તભિક્ષા.

માધુરી, સ્ત્રીં (સં.) મધુરતા; મિઠાશ; માધુર્ય. (૨) ભલાઈ; ભલપણ; પ્રિય-કરપણું તે.

માધુર્ય, નં [સં.] મધુરતા; મિઠાશ. (૨) ભલપણ; પ્રિયકરપણું. (૩) નરમાસ; અંતઃકરણ દ્રવે એવો કાંબાદિકનો રસ તે.

માધ્યમિક, વિં [સં.] વચ્ચું; મધ્યે આવેલું હોય એવું.

માધ્યમ્ય, નં [સં.] વચ્ચું તે; વચમાં

પડનાર-પડેલું હોય તે; મધ્યમાંનું તે. (૨) મધ્યમ સ્થિતિ તે. (૩) ઉપેક્ષા જ-તિ તે; ઔદાસિન્ય; તટસ્થતા.

માધ્યરથ, નં લવાઈ; વચમાં રહીને ઠામ કરી આપવું તે.

માન, નં [સં.] પોતાના વિચાર કાર્ય અને મોટાઈ-સુજનતા-સત્ય માટે જે અભિમાન તે. (૨) એક માણસે ખીજને માટે જે સહભાવ જણાવે તે. તેની મોટાઈ માટે ગૌરવ છે. (૩) એક માણસે ખીજ પ્રતિ નમ્રતા, વિવેક અને અધીનત્વ બતાવી વર્તવું તે. પૂજા; અર્ચન; આદર; સંભાવના તે. (૪) તોલ; માપ; પરિમાણ, પ્રમાણ તે. આખર; યશ; કીર્તિ; પ્રતિષ્ઠા; ગૌરવ મોટાઈ; ગણના. કિં પ્રં માન આપવું. માન લેવું. (૫) અં. વાળું:- બુદ્ધિમાન. માન અકરામ= માનપાન અને ગૌરવ કરવું તે. આખર આપવી તે, ખિતાબ વગેરેથી.

માનકરી, પું જેને માન આપવામાં આવે તે પુરુષ.

માનતા, સ્ત્રીં માનવું તે; માન્યતા. (૨) કોઈ સંકટ નિવારણ કરવા અથવા કોઈ ઈચ્છા પુરી કરવાને કોઈ દેવ દેવીને કંઈ અર્પણ કરવાનો જે નિયમ કે વ્રત ધારણ તે; આધા.

માનની, સ્ત્રીં માનિની; માનવતી સ્ત્રી.

માનનીય, વિં [સં.] માનવા. જેકું; પ્રતિ-ષ્ઠિત; માન આપવાને યોગ્ય. (૨) સંમત; પોતાને કબુલ હોય તેવું.

માનપત્ર, નં [સં.] કોઈ અંકિતને તેના સુકાર્ય માટે આપવામાં આવતી સાચાશી ધન્યવાદ તે; સ્તુતિપત્ર; સંસ્કારીનાં વખાણ કરી એકાદ પત્ર તે સંસ્કાર્ય કરનારને અર્પણ કરવું તે; પ્રશસ્તિપત્ર.

માનપાન, નં ઇં જત આખર; સાંભાડ્ય; પ્ર-તિષ્ઠા; વહાલ ભર્યો સહભાવ ને ગૌરવ તે. ઉં

માઈ મોટેશમાં માનપાન, જોઈ તમને
યશી અભિમાન. માનઅકરામ.

માનભંગ, પું [સં.] અપમાન; હીલુપત;
અવસા; માનહાનિ તે.

માનવ, જુઠું માનવી.

માનવતી, વિઠું માનવાણી; પતિ તરફનું જેને
માન હોય એવી સ્ત્રી. (૨) પતિ સાથે
રિસાઈ પોતાના સ્વમાનના અભિમાનમાં
રહેનારી.

માનવી, નઠું માણસ; મનુષ્ય; માણસજાતિ
તે; આદમ.

માનવું, કિં સઠું કયુલ કરવું; હા પાડવી.
(૨) હુકમ પ્રમાણે ચાલવું; બીજાની આજ્ઞા-
વચન પ્રમાણે વર્તવું; તદનુસાર આચરણ
કરવું. (૩) માન આપવું; ગણવું; શ્રેષ્ઠવવું.
(૪) ખરું, સત્ય અને હિત કરે છે એમ
જાણવું-સ્વીકારવું; કહ્યું કરવું; અનુકૂલ
આવવું-રાજી-પુશી થઈ તે પ્રમાણે વર્તવું-
આચરવું તે.

માનવરૂપ, પું અપશુકન; અશુભ દેખાવું તે.
માનસિક, વિઠું [સં.] મન સંબંધી મનને
લગવું;--માનસિક હુકું. (૨) તાર્કિક;
તરંગી-કલ્પિત. (૩) મનમાંથી ઉપજેલું.

માનહાનિ, સ્ત્રી માનભંગ; અપમાન થવું
તે; માન નહિ રહેવું તે; અકીર્તિ-અપયશ
થવો-પ્રોલાથો તે. (૨) તિરસ્કાર; નુજી-
કાર થવો તે.

માનિયું, વિઠું જેને માટે માન-મમતા ને
વહાલ હોય તે; ધણું વહાલું; મદદ. (૨)
પ્રેમ; ભારખમ.

માનિતી, સ્ત્રી માનવતી; માન અને અમતા
જેને માટે હોય એવી પ્રિયા-સ્ત્રી.

માની, વિઠું જેને સ્વમાન હોય તે; માનની
દરકાર રાખનાર; હુકમી. (૨) મગજરૂ
અભિમાની; કપી.

માનીપાત, પું માનવા જેવો જવાબ. (હંસ-
વનારી નહિ એમ.)

માનુની, સ્ત્રી માનિતી; માનવતી. (૨) સ્ત્રી.

માનુષ, નઠું [સં.] માણસ; આદમી.

માનુષતા, સ્ત્રી માણસપણું; મનુષ્યતા.

માનુષી, વિઠું મનુષ્ય સંબંધી-માણસનું. (૨)
સ્ત્રી નારી; સ્ત્રી; માણસી.

માન્ય, વિઠું [સં.] કયુલ કરવા જેવું; માનવા
જોગ; માનનીય. (૨) કયુલ; મનુર:-
મને તમારી વાત માન્ય છે--કયુલ છે. કિં
પ્રઠું માન્ય કરવું, માન્ય રાખવું, વગેરે.
(૩) પૂજ્ય; સંભાષિત. (૪) લાયક; યોગ્ય.

માન્યતા, સ્ત્રી માનવું તે; માનવાપણું. અ-
મુક 'આમ છે' એમ માનવું તે. (૨)
આમર.

માપ, નઠું લંબાઈ, પહોળાઈ, વિસ્તાર અને
વજન વગેરેનું પ્રમાણ તે; ભરતર; માન.
(૨) ભાર; વજન; ગૌરવ; પ્રતિષ્ઠા;--તમે
કંઈ કહેશો તોપણ તમારું માપ રાખશે
નહિ. માપકરણ=માપ કે પ્રમાણ કાઢવું તે.

માપણી, સ્ત્રી માપવું તે; માપકરણ; માપ-
પ્રમાણ કાઢવું, ભરવું-તોલવું વગેરે તે. (૨)
માપ કાઢવાનું કામ તે. માપણી કામદાર
=સરવૈયર; જમીનને માપી તેના અંદાજ
કાઢનાર. માપણીખાતું=સરવૈખાતું, જમા-
બંધીખાતું.

માપણું, નઠું વડે ઓરનાર ખેડૂતને માટે
ધેરથી જે ખાવાનું જાય છે તે; ખાતું;
ખાત. (૨) માપવાનું પાત્ર તે; પાલી;
ટીપરી વગેરે.

માપણું, કિં સઠું માપ કરવું; વજન, વિસ્તાર
અને જથ્થાનું પ્રમાણ કાઢવું તે; ભરવું;
તોળવું; જોખવું. (૨) નાસીજવું. (૩)
સરકી-લપસીજવું.

માપિયું, નઠું માપું; ભરત; પ્રમાણ કાઢવાનું
પાત્ર વગેરે; પાલી, ટીપરી, પાશેરી, વગેરે.
(૨) માપવું તે.

માપું, નઠું માપવું તે. (૨) માપિયું; માપ
કાઢવાનું પાત્ર.

માફ, [અ. મુજાફ.] ક્ષમા; દોષમુક્તિ; તિતિક્ષા. (૨) વિં. દોષ-અપરાધ માટે સખ નહિ કરતાં જવા દીધેલું; અપરાધ-માંથી છુટું કરેલું; છોડી દીધેલું; જતું કરેલું. **માફક,** વિં. [અ.] જેવું જોઈએ તેવું; મન ગમતું-જોઈતું; તનમનને અનુકૂલ-એસતું-ગમતું હોય એવું; અનુકૂળ; લાયક; યોગ્ય; બાવતું; રચતું. (૨) અં. પ્રમાણે; પેઠે; મુજબ; રીતે.-દોરની માફક કેમ વર્તે છે. માફકસર-પ્રમાણસર; અંદાજ પ્રમાણે; યથાસ્થિત; જેટલું જોઈએ-ધટે તેટલા પ્રમાણસર એમ. (૨) મધ્યમસર; નિયમ-રૂઢિસર; મામુલી.

માફી, સ્ત્રીં. [અ.] ગુનેગારને તેના ગુના માટે સજા નહિ કરતાં મહેરમાનીથી જવા દેવા- છોડી દેવા તે; ક્ષમા; દોષીને દોષ હોવા છતાં તેનાપર દયા કરવી તે; છોડી દેવું-જતું કરવું તે; માફ કરવું તે-માફી. (૨) પ્રતિબંધ-અટકાવ નહિ હોવા તે. રં. પ્રં. માફી આપવી=જવા દેવું. સજા કરવાનો જોગ હોવા છતાં મહેરમાનીની રાહ જતું કરવું. માફ કરવું=ગુનાને-દોષને નહિ ગણવો ને દયા ક્ષમા ખતાવવી તે. માફી પત્ર=ક્ષમા આપ્યાનો લેખ કરી આપવો તે; છુટપત્ર, ક્ષમાપત્ર.

માફીજમીન, સ્ત્રીં. પસાયતું; જેની ઉપર સરકારી કર-વજ ન હોય તે જમીન.

માફે, પું. રથ; દેરાજેવી છત્રીવાળી ગાડી. **માખાપ,** નં. મા અને ખાપતું ઢાંઢાં (જેકું) તે; માતપિતા; જન્મ આપનાર ને પાળનાર. **માખ,** સ્ત્રીં. મમતા; માયા; પ્રીતિ; વહાલ. (૨) ધનમાલ; સંપત્તિ. (૩) ટેક; મમત; અહંતા. ઉં. ઉઠા મૂકી માખ.

મામલત, સ્ત્રીં. માલમતા; મૂલ્યવાન હોય એવું જે કંઈ તે; કિંમતી ચીજ; ધન-માલ=હાલત; સંપત્તિ. (૨) અગત્યની-ન આપી-માગી શકાય એવું તત્ત્વ-સારજૂત

હોય તે. (૩) વિશાત; દમ; જીવ. (૪) [અ. મુજામલત] ઉધરાતું કામ તે; ગામની વસુલાત લેવાનું અને લોક રક્ષણ તથા વ્યવહારની વ્યવસ્થા વગેરે કરવાનું કામ તે.-મામલતદાર=તાલુકાની મહેસુલ વસુલ કરવાનું કામ કરનાર અમલદાર.

મામલતદાર, પું. પરગણાની મામલત=ઉધરાની વ્યવસ્થા કરનારો સરકારી અમલદાર; તાલુકાનો વસુલાતી અમલદાર; મહાલકરી; તાલુકાના નાના કનિયાની તપાસ કરનાર, જમીન વગેરેની મહેસુલ ઉધરાવી વસુલ લેનાર અને જમાખંધી વગેરે કરાવી ગામેની વ્યવસ્થા કરનાર સરકારી અમલદાર.

મામલતદારી, સ્ત્રીં. મામલતદારનું કામ તે; મામલતદારપદ. (૨) મામલતદાર તરીકેની જે પદવી-ઓધ્ધો અથવા અધિકાર તે.

મામલો, પું. કટાકટી કે દુઃખ વગેરેનો જે મુશ્કેલ વખત પ્રસંગ તે; ભારે કામકાજ તે; જેના પરિણામને માટે ચિંતા થાય એવું કામ, પ્રવૃત્તિ વગેરે તે; ખટલો; મુશ્કેલ-ગારીક જોગ. (૨) ખટાટોપ-આડંબર; ઉધામો-ચલાવો તે.-આ વખતનો મામલો જુદો છે.

મામી, સ્ત્રીં. [સં. માનુલી] મામાની સ્ત્રી તે. મામીજી=વહુને વરની અને વરને વહુની મામી તે; મામીસાસુ.

મામુલ, નં. [અ.] ચાલુ વહેવાર તે; રિવાજ રહેલો; શિસ્તો. (૨) વિં. સામાન્ય-ચાલુ વહેવારમાં હોય તેવું.

મામુલી, વિં. વ્યાવહારિક; વહેવાર; સામાન્ય; સાધારણ; ચાલુપરનું; નિત્યનું થઈ પડેલું હોય એવું તે.-મામુલી કામકાજ.

મામેફ, નં. અધરણીમાં વહુને પિયેરથી જે રીત કરવામાં આવે છે તે; સ્ત્રીપતવાળી સ્ત્રીને પિયેરથી જે કપડાંલાતાં વગેરે મો-

કલવામાં આવે છે તે; મહિયેર તરફની બેઠ અને રીતરિવાજ તે (મોંસાણું). મોટા દેખાવ કરવો—આડંબર તે; ટાળે મળી મોટા ડોળથી હિલચાલ કરવી તે.

મામો, પું. [સં. માતુલ] માનો ભાઇ તે; માતુલ. ૩૦ પ્ર. મામામાસીનાં=મોસાલ તરફનાં સગાં તે. (૨) વગિયાં કરવાં તે; પોતાનાં આત્મને સંતોષવાં તે. મામોજી=મામોસસર.

માય, સ્ત્રી. માતા; મા; જનની. (૨) દેવી. (૩) અ. માં; એદર.

માયનો, પું. અર્થ; મતલબ; ભાવ; સાર; તાત્પર્ય.

માયર, ન. તે મંડપ, કે જેમાં વરકન્યા પરણવા બેસે છે; માહેર. (૨) મેયર; પિયેર; કન્યાની માતાના આંગણમાં કરેલો માંડવો.

માયા, સ્ત્રી. [સં.] ઇન્દ્રજાળ; છળ; જાદુ; જેનું સ્વરૂપ ન સમજાય જેવું જે કૈતુક તે; પ્રપંચ. (૨) જેમાં જગત ભાસે છે તે જે આદિશક્તિથી આ બ્રહ્માંડ આપણને ભાસમાન થઈ રહેલું લાગે છે તે; આ વિશ્વ રૂપનું દર્શન તે. (૩) છળ; શકતા; કપટ. (૪) પ્રીતિ; સ્નેહ; વહાલ તે.—આવાજી માયા ઉતારજો તો કહે કે, બચ્યા! માયા ચઢી છેજ કેને? (૫) માલમિલકત; ધનદોલત; પુણ્ય; ગર્થ. (૬) સુખ ભોગની ભાવના; સ્ત્રી છોકરાંને ધન-માલ ઉપરની લલુત ને અહંતા તે; સંસારનો મોહ તે. ઉ. મન માયામાં રહે છે રમતું, એને હરિ ભજવાનું નથી ગમતું. (૭) નશ્વરતા; નાશપણું; ખોટો-સહેજ વારમાં લય થઈ જાય એવો જે ભાસ તે. (૮) ભાંગ; સખજી. માયામમતા=વહાલ અને મારાપણું. માયામોસો=માયાને લીધે સ્વાર્થનું મોહનું. જૈનોમાં આને એક પાપ કહે છે. કહેવું માયાને ભો છે કાયાને ભો નથી.

માયાવાદ, પું. [સં.] જગતની પ્રત્યક્ષતા માયાને લીધે એમ કહેવું—માનવું—મનાવવું તે; મોહ, બ્રમ માત્ર આ બધું જગત છે એવું જે મંતવ્ય તે; પ્રપંચવાદ. (૨) મોહ મત તે—માયાવાદ, એમ પણ કહેવાય છે.

માયાવી, વિ. [સં.] માયા-મોહ-બ્રમ ઉપજવનાર-ઉપજાવે એવું તે; અહલુત=અન્યથા જેવું તે; મોહરૂપ; બ્રમમાં નાંખીદે એવું; નહિ સમજાય એવું અજ્ઞાન; જાદુ; ડગાઈ ભરેલું; પ્રપંચયુક્ત. (૨) નાશવંત; નહિ શક્ય એવું જે તે; કૃત્રિમ.

માયાળુ, વિ. સ્નેહ પ્રીતિ પ્રેમવાળું; હેતાળ; સ્નેહાળ; વહાલ રાખનાર તે. (૨) મમતાળું; દયાથી—વાતસલ્યવાળે હૃદયે વર્તનારું એવું તે; પ્રેમધેણું.

માયિક, વિ. [સં.] માયાથી ઉપજેલું; મોહ-બ્રમરૂપ એવું. (૨) જાણાય-ભાસે આખરે કંઈજ ન હોય એવું; મિથ્યા ભાસરૂપ; ખોટું; મિથ્યા; નાશવંત.

માયું, ન. મોહન-જયરૂપ જેવડું એક ફળ. એ કપટા જેવું હોય છે અને દવા તથા રંગ બનાવવાના કામમાં આવેછે—માયું ઘસીને ચોપડ બેસી જશે.

માયો, પું. એકઠો થયેલો પૈસાનો જથ્થો તે; સંગ્રહ; ભરાવો; જમાવ. (૨) પુંજ; ગર્થ; ધનનો ભાર.—છેલ્લા વેપારથી તેની પાસે કંઈક માયો થયો.

માર, પું. મારવું તે; લાકડી; પથ્થર, હાથ વગેરેના આધાતનો સપાટો લાગવો તે; શરીરને વાગવું તે; ઠોક; ઝાપટો. (૨) સંહાર; જેથી મરે થાય તેવો હથિયાર વગેરેનો ઉપયોગ તે; પ્રાણી-માણસ ઉપર તીર, ગોળીઓ, અથવા પથ્થરો વગેરે નાંખવાં તે મારો. (૩) અતિશય; ઘણું બોળે-પ્રપાત તે—કામનો હમણું ઘણો માર છે; વાહ; ધમાલ. (૪) ડુંખ; વિપત્તિ; શોષ; અંતર ઉપર લાગણી થયાજ કરે એવું તે; અં.

તરની પીઠા:-હપોમાર. (૫) [સં.]
કામદેવ. (૬) ગેરલાભ; નુકસાન; ૧૮૬; જોટના આધાત:-સદામાં આ વખતે એને ખૂબ માર પડ્યો છે. માર ખાવો= ઠગાવું-નુકસાની વેઠવી; ખોટખમચી.

મારકણ, વિં મારે-વગાડે એવું; મારવાની જ્ઞેને ટેવ પડેલી હોય એવું. ઉં મારકણો સોંઠ ચોમાસું મહાથ્યો.

મારકુટ, સ્ત્રીં મારવું ને કૂટવું તે; મારપીટ; વારંવાર મારવું અથવા ખુંદવું તે. (૨) અં ધમધોકાર; ઉતાવળે; રમજટ:-મારકુટ ત-ળાવ ખોદાવા માંડ્યું છે. (૩) માથાકાંડ.

મારકો, પું [અ.] નિશાન; રખાટણી. (૨) મારો; કેહા બાપત કે સ્ત્રીની ઉપરાઉપરી ચાલતી પ્રવૃત્તિ તે; ધમાલ; વિપુલતા; અતિ-શયતા:-શિયાળો છે માત્રાનું સેવન કરે છે ત્યારે તો ધી દૂધને મારકો રાખજો.

મારખાઉ, વિં માર ખાય ત્યારે સીધું થાય ને કામ કરે એવું; માયાંથી સીધું રહે એવું; માર ખાય તોપણ એની એ તરફે ચાલે એવું; નિર્ભજ; ખેશરમું; નહિ ટેકીલું; માર ખાય નુકસાન વેઠે તોપણ તે ને તે રસ્તે જાય એવા સ્વભાવનું; ધાકાખાઉ.

મારખ, પું માર્ગ; રસ્તો. (૨) માર્ગ; અવ-કાશ; ખેસવાનું સ્થાન-કામ તે. (૩) નિ-કાલ; તોડ.

મારખડો, પું માર્ગ; રસ્તો. ઉં મારગડો મોકને મોહનલાલજી; મારગડે મને જવા-દો. પ્રા. કા.

મારખી, માર્ગી.

મારખ, માર્ગ.

મારખપટ, સ્ત્રીં એકદમ ઉપરાઉપરી ઝડપથી ચાલવું તે; ઝૂંટ મારવી તે. (૨) લપકાકે મારવું તે; મારકુટ:-આજક વિદ્યાચતિ મારખટ કરવી નહિ, એથી તે નહાર થઈ જાય છે.

મારખુક, સ્ત્રીં મારવું ને ખૂડવું તે; મારવું

-વારંવાર મારવું તે:-સુધરેલાં અને સારાં કુટુંબમાં મારકુડ થાય તે સાફ નહિ. સૌએ વિવેકથી રહેવું ને વિવેકસર ઇપકે પણ આપવો. અભણ અને હલકી જાતના લોક વહુને મારકુડ કરે છે.

મારણ, નં [સં.] મારવું તે; મંત્રતંત્રથી કોઈનો જીવ લેવાનો પ્રયોગ તે; મારવાનો મંત્ર વિધિ.

મારપીટ, સ્ત્રીં મારકુડ; મારકાંડ.

મારકુટ, સ્ત્રીં [અ.] કોઈને વચમાં રાખીને કામ કરવાની રીત તે; કોઈ કામ કરતાં ખીજોને વચમાં રાખવો તે. માધ્યસ્થ્ય. (૨) આડતિયાથી કામ લેવું તે:-ત્યાંના વતનીની મારફત વગર સોદા થશે નહિ. (૩) જેથી કાર્ય સિદ્ધ થાય તે ઉપાય. (૪) અં દારા; વચમાં નાંખીને.

મારફતિયું, વિં મારફતથી થયેલું; જેની મારફતે થયેલું હોય તે; ખીજા માણસને વચમાં રાખીને કરવાનું.

મારફતિયો, પું મારફતનું કામ કરનારો; ખે જણની વચમાં રહીને મોઢા અને વેચાણ વગેરે ગોડવી અપાવનારો; વચ્ચે રહીને કામ કરનારો માણસ તે; આડતિયો દલાલ; ખીજની તરફથી કામ કરનારો તે.

મારફાડ, સ્ત્રીં મારકુડ; મારપીટ:-આજ પછી કદી આવી મારફાડ કરતો ના, એની તાકીદ આપીને છોડી દીધો.

મારવાડા, વિં મારવાડવું; મારવાડ મંબંધી; મારવાડનું વતની.

મારવું, કિંસં હાથ કે હથિયાર વગેરે કોઈ વસ્તુ-પ્રાણીના શરીર ઉપર જોરથી વગાડવી-અકાળથી તે; વગાડવું; વાગે-લાગે એમ કરવું; આધાત થાય-દુઃખ થાય એમ કરવું; તમાચો, મુક્રી, લાકડી, પત્થર વગેરે મારવાં; ટીપવું; ટપેરવું; ઠોકવું. (૨) હથિયારથી, જેરથી કે મંત્રાદિકના પ્રયોગથી કોઈનું મોત આણવું; જીવ લેવો;

એતન જતું રહે એમ કરવું. (૩) રોગ અને આપત વગેરેથી કોઇનું મૃત્યુ આણવું. (૪) કોઈ વસ્તુને આધારે બીજી ચીજ ઉઠે એમ કરવું; ઉડાડવું; કોઇને કે કોઈ સ્થળે ઉડીને વાગે એમ કરવું.:-તીર કે ગોળી મારવી. (૫) ધાતુ આળવી ને તેની ખાખ થાય એમ કરવું:-પારો ધાતુ કે તાંબું મારવું. (૬) એક ચીજ બીજામાં-કાણામાં ધાલવી; ખોસવું; પેરાવવું; પહેરાવવું.:-શીશાને ખૂચ માર; મોંમાં હુચો માર. (૭) હુંડી લેવું; ચોરવું; હુંડનો હલ્લો કરવો.:-ગામ મારવું; ખગ્ગનો મારવો. (૮) ઝડપીલેવું; એકદમ હાથમાં લઇ લેવું; કપળે લઇ લેવું; ઝડપવું.:-એણે સારો શિકાર માર્યો. (૯) હરાવવું; પરાજિત કરવું; પાડવું; પાછળ હલાવવું.:-જે સામે થયા તેમને માર્યા. (૧૦) જુસ્સાને દબાવવો; છતવું; દાબી રાખવું; ઉછાળો અટકાવવો; સહન કરવું.:-મન મારવું; ભૂખ મારવી; ક્રોધ મારવો. (૧૧) જડવું; સજડ ખેસાડવું; દોષી ધાલવું; અંદર ખેસાડવું.:-ખીલો અથવા મેખ મારવી. ચોટાડવું=લચકો મારવો. (૧૨) સાંધવું; જોડવું. ટાંકો મારવો. બંધ કરવું-કળ ખેસાડવી.:-તાણું મારવું. (૧૩) જોરથી-મોટીથી ઘાંટો પાડવો.:-ખૂમ મારવી. (૧૪) ચાળો, સાન-ધસારત કરવી.:-આંખ મારવી. (૧૫) મનમાં ચિરાડો પડે લાગણી દુખાય એમ કરવું; મનમાં આઘાત થાય એમ કરવું.:-મહેણું મારવું, ટાણો મારવો. (૧૬) ઉચાપત કરવું; હાથ મારવો. (૧૭) અં કિં ઝગઝગવું; ચમકવું; ચળકવું.:-તેજ મારવું, ચળકાટ મારવો. (૧૮) ક્રોધમાં કોઇના રૂપ કે ચુણનો બાસ થવો.:-એ લી કવિતા દલપતરાખની છાયા મારે છે. (૧૯) દુઃખવું; સળકવું; ભોકાવું.:-છાતીમાં સળ મારે છે. કિં પ્રં આંખ મારવી=કંઠાસ કરવી, સાંતી કરવી; નેખપક્ષીએ

સમજાવવું. ગાંડ મારવી=હેરાન કરવું; પગવવું; વિતાડવું; કાયર કરવું. ધર મારવું=ધરમાં દાખલ થઇ વ્યભિચાર કરવો; વિચાસધાત કરવો; ધર વણસાડવું. જખમારવી=પરતાવું. હુચો મારવો=ખંધ કરવું; નહિ વહેવા દેવું; મુંગા રહેવું; ચૂપ કરી દેવું. તરવાર મારવી=પરાક્રમ કરવું; બહાદુરીનું કામ કરવું; શૌર્ય બતાવવું. ધાડ મારવી=હોશિયારી દેખાડવી; પરાક્રમ કરવું. મસ્કરીમાં કહેવાયછે.:-જરા કિતાવળે કપડો દીધો એમાં શી ધાડમારી બે પાનાં લખ્યાં એમાં શી ધાડમારી, ચું વખાણુવા જેવું. કે જોરનું કામ કયું એમ. ધાતુ મારવી=તાંબું, પારો, લોખંડ વગેરેની ખાખ કરવી. ધોલ મારવી=દેખ દેખતાં-છેતરી-ધાપ દબને કાર્ય કરવું; હચેક કામકરવું; કાઢી લેવું. સામાથી કંઈ થાય નહિ એમ. તે જોતોજ રહે અને કાર્ય કરી આહ્વા જવું. હક્ક મારવી; સ્પર્ધાથી કાર્ય કરી નાંખવું. શંકા મારવાં=ચુંચવાવું; નહિ સૂઝ પડવી; આમ તેમ જોયા કરવું; ખાલી ચત્ન કરવો; વળખાં મારવાં; જડે નહિ અને અમસ્તુ આમતેમ શોધ્યા કરવું. બંદુક મારવી=ગોળી મારવી; મહેણું મારવું=સામાને લાગણી થાય તેમ તેના દોષ બતાવવો; ટાણો મારવો; કહી દેખાડવું; કરેલા ઉપકારને બતાવવો. મન મારવું=મનમાં થઇ આવેલી લાગણી-ભાવ વગેરેના જોસને દાબી રાખવો; સંયમ પકડવો. માથું મારવું=વચમાં ધૂસવું; વચ્ચે વચ્ચે પડવું. માથે મારવું=ખેડું ખજાડવું; ખસામ વસ્તુ આપવી; મુંઠ મારવી=મારણ પ્રયોગ કરવો; સામનું મરણ થાય એવો તાંત્રિક પ્રયોગ કરવો. મેખમારવી=સંતિ મારવી; આડ નાંખવી; અટકાવવું; અકળ કરવું; વણસાડવું; ન પાર પડવા દેવું; હેશન કરવું; વિતાડવું; પીડાય તેમ કરવું;

લાત મારવી=નહિ દરકાર રાખવી; તુચ્છ મણી કાઢવું; અવગણના કરવી.—લક્ષ્મીને લાત મારે એવો છે. સરત મારવી=પણ લેવું; પ્રતિજ્ઞા કરવી; અટ-આટ કરવી. ૩૦ પ્ર૦ હાથ મારવો=ઉચાપત કરવું; ઉપાડી લેવું; ચોરવું. (૨) તરવું. (૩) લપેટા દેવો. રોગાન અથવા યુનાનો હાથમારવો. માથામાં મારવું=તરતજ આપી દેવું; સખત આવડો લાગે એમ કરવું, જુલમ કરવો. કાર મારવું=જીવ લેવો, ખૂન કરવું. મારી કાઢવું=તિસ્કારથી કાઢી મૂકવું. મારીખાવું=લાંચ રાંધવત લેવી. માર્યા માર્યા યરવું=કાયરથવું; ખેમરાઈલા-કામમાં અને ચિંતામાં રહ્યા કરવું; અશાંત રહેવું. મારેલું ધી=સિઝવેલું, હોટમાં-ચઢતાં-સીઝતાં નાંખેલું ધી. મારે લું માણસ=વશ કરેલું; જેનાથી અમુકની આગળ બોલાય નહિ એવું તે. મારી મૂકવું=દોડાવી જવું; બેરથી લઈજવું. મો-માર=બાહોશ, ધૃષ્ટ; નહિ શરમાળ; બો-લવે બહાદુર તે. મારમારતું=ખૂબ, પુષ્કળ, અતિશય; બહારાવી નાંખે એવું. મારમારનો તડકો તે વરસાદ પડે છે.

મારમાર, સ્ત્રી૦ આમતેમથી માર પડવે/ -ચાલવો તે. (૨) મારામાર; લડાઈટ'ટો; કળિયો. (૩) તાણપિંજ; ખેંચાખેચ. (૪) અ૦ હડધુત.—જ્યાં ત્યાંથી મારમાર થયો. (૫) અત્યંતપણું; બહારાવી નાંખે એવી રમઝટ તે.—મારમારનો તડકો પડતોહતો અને ચરીર પાણીપાણી થઈ જતું હતું. (૬) પરાણે; મુશ્કેલીએ; મહા વિદ'બના એ.—મારમાર કરતાં ત્યાં પહોંચ્યા.

મારમારી, સ્ત્રી૦ મારામાર; વઢવાડ; ટ'ટો; સામ સામે માર પડતો હોય એવું ધિંગાણું તે. (૨) તાણ; ધટ; ઓછપ.—અકલની મારામારી છે.

મારિય, પું૦ [સં.] નાટકમાંનો મુખ્ય નટ તે;

માર, વિ૦ મરદેશતું; મારવાડી. (૨) એ નામનો એક રાગ. (૩) મરથનિ; રણો. ઢોલામાર=પ્રિયરાણો-પતિ-પ્રિય લાયક તે. (૪) સ૦ મહાર મહાર; પોતાનું ૩૦ પ્ર૦ મારીતારી=પરચોઈ; નિંદા મારે સાંકે, તારે નહારે વગેરે માટે મારીતારી કરતીજ નથી.

મારત, પું૦ [સં.] પવન; વા; પવન વાયુ દેવતા.

મારતિ, પું૦ [સં.] વાયુપુત્ર; હરમાન.

મારેલું, વિ૦ સીઝવેલું; અંદર નાંખી-મેળી દધને ચઢવેલું. (૨) ઉપકારથી-દાખથી મોહ વશ થયેલું હોય એવું.—એ તો એનો મારે. હો માણસ છે. (૩) ખરાય અસર કાઢી નાંખેલી હોય એવું; ખાખ કરેલું-ધાતુ વગેરે.

મારે, પું૦ શસ્ત્રથી પ્રાણીને-માણસને મારી નાંખનારો; જલાદ; ધાતક.—એની પાછળ મારા મૂકવામાં આવ્યા છે. (૨) મારકાડ; કતલ; સંહાર. (૩) તીર અને ગોળીઓ વગેરે શસ્ત્ર શસ્ત્રની રમઝટ તે; શસ્ત્ર-સંપાત. પછી બ્યારે તોપનો મારો ચાલ્યો ત્યારે શત્રુના લશ્કરમાં ભેળ પડી. (૪) મંત્રતંત્રના પ્રયોગથી ખૂબ મરણ થાય તે. મરડી જેવા વ્યાધિથી લોકમાં ધણાંક મરણ નીપજે તે-મરો. (૫) ખૂબ વાપર-માંગ હોતી તે; એકાદી વસ્તુ ઉપર ઘણી માગણી થતી તે; પુષ્કળ ખપત-ઉપયોગ તે.—હમણાં ગરમીના દિવસે હોવાથી શિખ-ડ ઉપર મારો ચાલે છે. તડીપડવી.

મારક, પું૦ [અ.] આંકો; રેખા; નિશાની (૨) ગુણાંક, અંશવિભાગ; દોકડા.

માર્ગ, પું૦ [સં.] રસ્તો; વાટ; સેરડો. (૨) પંથ; સંપ્રદાય; મત; દ્રષ્ટિ તે.—એક માર્ગ; ભક્તિમાર્ગ. (૩) રૂઢિ; રીત; અવહાર; ચાલ; વર્તન ક્રમ. કિં ૫૦ માર્ગ કરવો=જગા કરવી; રસ્તો પાડવો; રસ્તે પડવું. માર્ગ કાઢવો=ગુચવણમાંથી નીકળવું; તોડ કાઢવો; અટકેલી વસ્તુ-વાતને આગળ વધવા તો રસ્તો શોધવો; વચમાંની અડચણ-અ-

ટકાવ હોય તે દૂર કરવો. માર્મ દેખાડવો
-અતલાવવો=શુભવલુમાંથી નીકળવાનો-
-ધધારોજગરનો સ્તેષો બતાવવો.

માગ શીર્ષ, પું [સં] વિક્રમ સંવતનો
બીજો મહીનો; માગસર મહીનો.

માર્ગી, વિં માર્ગે ચાલનાર; પંથી; વટેમાર્ગ.

(૨) અમુક સંપ્રદાય અથવા મતનું તે;

અમુક મત-ધર્મના કાંટા પ્રમાણે ચાલનાર;

અમુક મતે ચડેલું:-શિવમાર્ગી; વામમાર્ગી.

માર્ગ, વિં માર્ગેજનાર:-વટેમાર્ગ-વાટ કરનાર.

માર્મ, પું [અં] ખ્રિસ્તી સનનો ત્રીજો

મહીનો. એના ૩૧ દિવસ-તારીખો હોય

છે. (૨) કુચ; પ્રયાણ; ઉપડવું તે; (૩) હલ્લો.

માર્જન, નં [સં] શુદ્ધ કરવું તે; મંત્રા-

દિક્થી માણસ કે વસ્તુ વગેરેને પવિત્ર કરવા

પાણી છાંટવું તે. (૨) માંજવું-સ્વચ્છ કરવું

તે; શોધન; શુદ્ધિ; ધોવું તે.

માર્જર, [સં.] બિલાડો; ઘોઘર.

માર્જરી, સ્ત્રીં બિલાડી; મીની.

માર્જિત, વિં માંજેલું; શુદ્ધ કરેલું; સ્વચ્છ;

પવિત્ર કરેલું.

માર્તીક, પું [સં.] સૂરજ; રવિ; આતિથ્ય.

માર્તવ, નં [સં.] પોચાશ; નરમાય; ઢીલા-

પણું; મૃદુતા. ગલગલ થઇ જવું તે.

માર્મિક, વિં મર્મવાળું; ઉંડા ગંભીર પણ

મર્મવિષય અર્થનું તે. (૨) તીવ્રણ; ચટકી

લાગે એવું; મહેણા-ટીકા રૂપ:-જુઓ

બાઇજ કેવાં માર્મિક વેણે બોલે છે.

માર્મિકતા, સ્ત્રીં ઉંડું મચોટ અર્થ ગાંભીર્ય

હોવાપણું; મર્મને અસર કરે એવી જે

વાકચાતુરી તે. જેમાં ઉંડો કટકો લગાવવા

જેવો ચમત્કારી અર્થ આવે એવી બોલ-

વાની-લખવાની ચતુરાઇ તે. અર્થ ગાંભીર્ય;

માલ, પું [અ.] વેપારની વસ્તુ-ચીજો

તે:-માંધીની દુકાનમાં ધણી જાતનો માલ

હોય છે. (૨) મિલકત; ધન; દોલત:-આ

ખેતરપાટર ખાંડ આરા ખાપનો થાતીકો માલ

છે ને હું તે ભોગવું છું, કોઈના ખાપનો

માલ છે ? (૩) કિમત; મૂલ; સત્ત્વ;

તત્ત્વ:-તમે ભલે દસ આપ્યા હોય પણ

હું તો તેમાં પાંચનોએ માલ હોય એવું

માનતો નથી:-એના બોલવામાં કંઈ માલ

નથી. માલ વગરનો માણસ છે. (વજન-

સાર ભાર) (૪) જીવ; દમ; વિશાત:-ત-

મારે જોઈએ તો લઇ જાઓ એમાં શો

માલ છે ? (૫) ગાંજો:-માલપાણી. કિં

પ્રં માલ જેવો=સત્ત્વ-કિમત છે કે નહિ

તે જેવું. માલ હજમ કરવો=કોઈની દોલત

-વસ્તુ પચાવી-ખાઇ જવી તે. કહે

માલ ખાવો માંડીનો ને ગીત ગાવાં વીરાનાં.

૩૦ પ્રં માલ વગરનું=અસાર; તુચ્છ; જેની

કંઈ કિમત ન હોય એવું. માલવાળું=

સત્ત્વ-ધનદોલતવાળું; સારભૂત.

માલકરી, જીં મહાલકરી.

માલકંઠણી, સ્ત્રીં એક ચાપધિ. એનાં બી-

માંથી તેલ નીકળે છે અને કહે છે કે તે

યુદ્ધિને તેજ કરે છે.

માલકી, સ્ત્રીં માલીકપણું તે; ધણીપણું:-

આ કોની માલકીનું ઘર છે ?

માલકું, વિં ત્રાંસી આંખે દેખે એવું; જેની

નજર ત્રાંસી હોય એવું; ખાંડું. માલખું:-

વર છે તો સારો પણ જરા માલકું જીએ

છે. કિં પ્રં માલકું=જેવું=ત્રાંસું એવું.

માલકોશ, પું [સં. માલકોશ] દેશી

ગાયનનો રાગ.

માલખું, નં માળખું; માળાની પેઠ સળિયા

કે દારડામાં ભરેલા કાળોની રાઇલ તે;

કાળગ-ચીડીઆ વગેરેના હારડો તે:-હૂડીઆ

ભરપાઇ થઈ જાય એટલે માલખામાં નાં-

ખવી. (૨) લીલું અને સત્ત્વવાળું જીવારનું

કરસણ-ધાસ તે. વાવટાનું ધાસ.

માલમદી, સ્ત્રીં વેસ્પા; ક્ષમણ.

માલજમીન, પું સારા ખોટા માલની જેણે

આંક રાખેલી હોય તે; માલને મારે જેણે

અમીનગીરી લીધી-આપી હોય તે.
માલ્યુ, સ્ત્રી [સ. માલિકી] આળીની
 સ્ત્રી; રૂઠ વિણવા વેચવા-આપવાનું કામ
 કરનારી સ્ત્રી. ઉંઁ માલ્યુ મુઠી લાવ
 મુઠિયેલ મગરો. સ્ત્રીઓમાં માલ્યુ ધર્ત
 મળ્યા. ઉ. (૨) નાકમાંની ફાલ્લી.
માલતી, સ્ત્રી. મોગરા જેવાં ફૂલની એક વેલ.
 તેમાં રૂઠ તે.
માલકાદર, વિ. સત્વવાળું-પૈસાદાર; તથા ગર.
માલકાદર, મું. માલિક; ધણી; સ્વામી;
 અમુક માલ જેના કબજા કે ભોગવટામાં
 હોય તે માલ્યુસ. કહીં સો વર્ષના સુતાર ને
 માંસ વર્ષના માલકાદર.
માલપુડા, મું. ઘઉંના કોટ અને ગોળના
 પાણીનું ખીર બનાવી કીમાં તળી સીંજેલી
 નરમ રોટલી; ગળ્યો પુડા તે. માલપુડા
 -માલપુવા; કાળીરોટી.
માલમ, મું. વહાણમાંના માલનો હિસાબ
 રાખનારો સો; ખસાસીઓના ઉપરી તે; ટાઉલ.
માલમતા, સ્ત્રી. મિલકત; ધન જમીન સર-
 સામાન વગેરે જે માલમતી વસ્તુઓ વગેરે ને.
માલમત, વિ. ધન દોસલથી છુટી ગયેલું;
 ધનો અત; પૈસાના મદવાળું.
માલમિલકત, સ્ત્રી. માલમતા; ધન જમીન
 સરસામાન વગેરે તે.
માલમું સં નાનું માટીનું વાસણ; કોટું;
 કોટુંકું. દૂધ-ધી બરતીનું માટીનું પાત.
માલમું, કિ. અ. મહાલવું; કાઠમાલમી આન-
 દગેર આમ તેમ હરવુંકરવું; મોજ માલમી;
 ખુશાલ-નિર્મિત રીતે આનંદનો અનુભવ
 થયો. -લગલગ માલમું.
માલિક, મું. [અ.] સ્વામી; ધણી; શીઃ
 જેના કબજા સો વટામાં માલ-મિલકત ને
 સત્તા હોય તે. (૨) પસ્તેશ્વર; ખુજા-દોલ
 ત મળવી જ મલવી એ તો માલિક-મ-લ-
 વમાં છે.
માલિકી, મું. માલકી.

માલિની, મું. [સ.] એક મળમેળ છંદ,
 રાગ, એમાં પંદર અક્ષરનું એક ચરણ
 એવાં ચાર સરખાં ચરણ આવે છે. આ-
 દમે અક્ષરે યતિ પડે છે. બે નળ્યુ, એક
 મળ્યુ ને છલ્લા એ યં મળ્યુથી ચરણ પુરું
 થાય છે.
માલિન્ય, નં. [સ.] મલિનતા; ગંદવાડ;
 મેલાપાણું; અસ્વચ્છતા.
માલિયાત, નં. શેલડી-આદુ વગેરે ઉંચી
 જાતનું બાગાયત તૂલ-પાક તે.
માલુકાર, મું. વણકર ઢેઠ. ઉં. તે મંદિર
 માલુકારનું; છે ધરમાં સાળ એ ચાર.
 શામળ.
માલુમક, વિ. [અ. મઅલુમ] જાણમાં
 આવેલું-હોય એવું; જાણીતું; જાત; વધિક.
માલેસ, વિ. [ફા. માલિશ] ચાપેલું;
 રગડેલું; ચોગેલું. ચોળવું તે. કિં ૫૦
 માલેસ કરવું-ચોળવું; રગડવું; ચાપવું;
 ચોળાંસવું; ધસીને જોરથી લગાડવું; તેલ
 વગેરે. ઘોડાને માલેસ કરે છે એટલે
 ચાપી કરે છે.
માલ, મું. વહાલો-પ્યારો પતિ તે; વહન.
 ઉં. મોઢી રહ્યા આવો રે! શ્રીકૃષ્ણનું
 લાડકું સંમોધન. -મીઠામાલ.
માલજાત, સ્ત્રી [ફા. મહાપજાત] મંજાળ;
 અરહાસ; સરસરા.
માવડું, નં. શિયાળામાં વરસાદ થવો તે;
 માવ-મહીનાનો વરસાદ; કમનુનો વરસાદ.
માવડિયું, વિ. માવડા; મા-માનું કહું
 મા-મા કરે એવું; માતી સોડમાં બરાબ
 રહે-તેમાં ઉપર આધાર રાખે એવું-માણસ,
 બાંધણું; પુરવણાની સ્વતંત્ર સમજ વગ-
 વડું. ઉં. માંડીરે મારો માવડિયો આવી.
માવડી, સ્ત્રી. માતા; મા; મા; જન્મેલી; માંડી.
 (૨) દેવી-અંબા; બધાની; ગોરી. ઉં.
 અમાય મેરી માવડી. કાનને વાશે નસોદા

માવડી. લાડ-વહાલમાં અને કવિતામાં વપરાય છે.

માવત, પું મહાવત; હાથી હાંકનાર; હાથીની રખેવાળ.

માવતર, નં માતપિતા; માળાપ; માવિતર.

માવરો, પું મહાવરો; અધ્યાસ; ટેવ; આદત.

માવું, કિં અં સમાવું; સમાસ થવો; અં-દર ભરાઈ રહેવું. (૨) ન ઉભરાવું; હદમાં રહેવું.

માવો, પું દૂધ યાળીને અનાવેલો ગાઢો લોંદા જેવો પદાર્થ. (૨) સત્ત્વ; તત્ત્વ. (૩) યારીક ભુકો; નરમ સુંવાળું ને ગાદું સત્ત્વ.

માશુક, સ્ત્રીં [અ. મઝશુક] પ્રિયા; લ-લના. (૨) વિં મોહામણું; રૂપાળું.

માપ, પું [સં] અડદ.

માસ, પું [સં] મહીના; અફૂલીસથી એકત્રીસ દિવસનો કાળ-સમય તે; એ પ-ખવાડિયાં જેટલો વખત તે. (૨) નં પ્રાણીઓના શરીરમાંના લાંદા જેવો લાલ-ગર-માવો તે; માંસ; માટી.

માસલો, પું નમુનો; વાનગી. (૨) ઘાટ; તરેહ.

માસિક, વિં [સં] માસ-મહીનાનું; દર-મહીને આવતું હોય એવું; મહીના સં-બંધી. માસિક માંદગી=અટકાવનો સમય.

માસિયો, પું મુએલા માણસનું મહીને મ-હીને કરવામાં આવતું શ્રાદ્ધ તે.

માસી, સ્ત્રીં માની બહેન તે. (ભાણેજને) માસીસો, પું મસીસો; માસિયો; મરનારની માસિક વિધિએ કરવામાં આવતું શ્રાદ્ધ અને બ્રહ્મભોજન તે.

માસો, પું માસીનો વર-પતિ-તે. (૨) અ-મુક વળનનું એક તોલ તે; આઠ રતી-ભાર વળન તે. ૮ રતીના માસો ને ૧૨ માસોનો તોલો.

માહ, પું માધ; માહ મહીનો. (૨) [ફા.] માંસ; મહીનો.

માહતમ, નં [સં. મહાતમ્ય] મોટપ;

મોટાપણું; પ્રતાપ; બળ. (૨) કીર્તિ; મય; ખ્યાતિ. ૩ [ફા.] વિલપન; દિલગીરી; શોક; રૂન; વિલાપ.

માહવારી, વિં મહીના મહીનાનું; માસિક; મહીનાવાર.-માહવારી તારીખ.

માહાડ, પું મહોલ્લો; વાંસ; શેરી. (૨) મોટા મહેલ-મહોલ્લાનો આગલો ભાગ; દોહી.

(૩) એક રાગ. (૪) નાળિયેરીનું ઝાડ.

માહાત, સ્ત્રીં હાર; હરાવવું તે; બાંધી લેવું, નિરૂપાય કરવું-હડાવી દેવું તે. સેતરંજમાં. વઝીર માહાત આપી પણ સાહ માહાત અપાઇ નહિને! કિં પ્રં માહાત કરવું= હરાવવું; પાછું પાડવું; હડાવવું; ઘેરી લઇ બળહીણ કરી નાંખવું. માહાત આપવી= હાર આપવી; નીચું જોવડાવી દેવું.

માહાતમ્ય, નં [સં.] મહિમા; પ્રભાવ; બળ-શક્તિ. (૨) મોટપ; વડાઈ. (૩) કીર્તિ; ખ્યાતિ.

માહિત, વિં [અ. માહિયત] જાણમાં આવી ગયેલું; જાણીતું; વાકેફ. (૨) પરિ-ચયનું; જાણમાં-અનુભવમાં-જેયામાં આ-વેલું હોય એવું તે.

માહિતગાર, વિં જાણીતું; ભોખિયું; વાકે-જગાર. (૨) હોંશિયાર; કાબેલ.

માહિતગારી, સ્ત્રીં માહિતી; વાકેફગારી; જાણ; અનુભવ; જાણવાપણું તે.

માહિતી, સ્ત્રીં માહિતપણું; વાકેફગારી; જાણવાપણું તે.

માહી, સ્ત્રીં માછલી. માહીગીર=માછી.

માહું, વિં દુઃખી; કંગાલ.

માહે, અં અંદર; માહે; મધ્યે; વચ્ચે. (૨) માસે; અમુક મહીનો એમ. માહે માર્થ.

માહેર, વિં માહિત; જાણીતું; જાણકાર; જોણે જોયેલું, જાણેલું અથવા અનુભવેલું હોય તે; વાકેફગાર. (૨) હોંશિયાર; કાબેલ; અમુક કામકાજથી જાણીતું-પરિચિત-મા-વરાવાળું.

માહેર, નાં માંહેર; વરકન્યા લગ્ન વખતે જે મંડપમાં બેસે છે તે; લગ્નવિધિ કરવાનો મંડપ. ઉં માહેરામાં તો કન્યા બેઠી છુટી રહેતી.

માહોમાહે, અં અંદર અંદર; માંચમાંચ; પરસ્પર; પોતપોતાની વચ્ચે. — મોટાઈની લડાઈઓ માહોમાહે લડ્યા તેથી શું વળ્યું સામું સૌનું નિકંદન ગયું. (૨) ઘરમેળે; કચેરીએ ચઢી કે ખીજને વચમાં નાંખ્યા વગર એમ. — માણસ્ટ્રેટ સાહેબે કહ્યું કે, અભ્યા! માહોમાહે સમજે નહિ તો ખાલી હેરાન થશો અને પૈસો ખર્ચાદ કરશો.

માળ, પું ધરના ભાંચતળિયા ઉપર લાકડાનો જે જડિત મેડો તે; દોઢ દોઢ મથોડાની ઉચાઈએ જડેલા મેડાઓ તે. — સાત માળની હવેલી છે: (૨) ઉપરાઉપરી પરાવેલી જે હાર—આવલી તે; માળા; હાર. (૩) પરપરા; શ્રેણિ; હારકતાર; ઓળ; ઘટમાળ. (૪) તરાક ફરે એવી રીતે રેંટિયાના મોટા ચક્કર ઉપર ભેરવેલી દોરી.

માળખુ, નાં કાગળો—હુંડીઓ વગેરે ભેરવવાનો સળિયો; સળિયામાં નાંખેલા કાગળો વગેરેનો હારડો.

માળખી, વિં [સં. માલવીય] માળવા દેશ સંબંધી; માળવાતું. — માળવી અરીજી.

માળખું, કિં સં વળીઓ અને સેડણથી છાપરે બનાવવું; ઓળે ઓળ વળીઓ અને ખપાટિયાં નાંખવાં; છાપરે જાળવું; સેડવું.

માળા, સ્ત્રીં [સં. માલા] લાકડાના, ધાતુના, કાચના કે મોતીના દાણા દોરામાં પરેખી બનાવેલું લાંબું માળખું—હારડો તે. ૧૦ પ્રાં માળા લેવી—સંસારના પ્રપંચથી અળખા થવું. માળા જપતી—પ્રિય જનને વારંવાર યાદ કર્યા કરવું. માળાના મણકા—સૌ એક સરખા એમ. માળાનો મેર—ટોળા મંડળાનો આગેવાન;

સૌથી સરસ. કહે માળાના મૂળમા ગથા= એક લેવા જતાં બધુંએ જતું રહે, એવું દર્શાવે છે.

માળિયું, નાં નાનો ને નીચો માળ કે મેડો તે; છાપરા કે મેડા તળે લાંબાં લાકડાં જડી ભાંગેલૂટયો સરસામાન પડ્યો રહે તે માટે બનાવેલું નાના મેડા જેવું તે.

માળી, પું યૂલજાડ ઉછેરનાર ને વેચનાર તે; યૂલ વેચવાનો ને બાગ બનાવી યૂલજાડ ઉછેરવાનું કામ કરનારો તે. કહેં માળી રૂઢ્યો યૂલ લેશે ચોટલી તો નહિ લે. માળી સિંચે ચોગણાં પણ રત વણ યૂલ ન હોય. (૨) માળિયું.

માળો, પું જેમાં ઘણું કુટુંબો રહી શકે એવું ઘણા ઓરડા ઓરડીઓવાળું એક એકની ઉપર મેડા ચઢાવેલું મોટું મકાન તે. — નરોત્તમ શેઠનો માળો. (૨) ખેતરમાં પંખીઓ ઉડાડવાને બાંધેલા ઉચો માંડવા જેવો માંચડો તે. (૩) જાડ કે ભારવટિયાં વગેરેમાં ઉંચે રથળે બેસવા તથા વિચાવા માટે તરણાંવડે પંખીએ બતાવેલું ઘર.

માં, અં [સં. મા] અંદર; માંચ; માંહે; મધ્યે. (૨) મા; ના; નહિ. ઉં માણેરા માં રાય, મકર આંખો રાતીઓ; કુળમાં લાગે ખોડ, મરતાં મા ન સંભારીએ. (૩) ગુજરાતી સાતમી વિભક્તિનો પ્રત્યય. — કુવામાં પાણી છે.

માંક, અં માં; મહિં; અંદર; માંહે; મધ્યે.

માંકક, વિં વાંકું; વાંકું. (૨) નાં માંકણ.

માંકડી, સ્ત્રીં જેમાં ઘંટીના ખીલાની અણી રહે છે એવું ઉપલા પડના ગાળામાંનું ખોભણદાર લાકડું. (૨) ઢોર બાંધવાના ગળિયામાંનું લાકડું. (૩) માંકડાની માદા; વાંદરી; બોજલી. (૪) ભુરી ભેંસ. (૫) ચોમાસામાં લીલાછોડ ને ઘાસ ઉપર થતું ઘાસનાં તરણા જેવા લાંબા પગવાળું સળેકડી જીવડું; માંકડીકુકડી.

માંડીકુકડી, સ્ત્રીં ધાસ ઉપર થતું ધાસનાં તરણાં જેવા લાંબા પગનું જીવડું. તીડ જેવું એક જીવડું. એના મૂતરથી શરીર ઉપર ફેલા કડે છે.

માંકડું, નં લાલ મોંતું વાંદરું; બોજલું.

માંકડો, પું વાંદરો; બોજલો.

માંકણ, પું માકડ; પરસેવાથી થતો ખાટલા ગોઠડાંમાંનો એક જીવ; ખટમલ.

માંકણિયું, વિં માંકણ પકડવાનું કાણાંવાળું લાકડું. (૨) જેમાં માંકણ પડેલા હોય તે.

માંગ, સ્ત્રીં મળણી:- હમણાં વિલાસતી કાપડની માંગ નથી. (૨) ચોટલાની લમણ તરફની લટરો; સેંથો; ઢાળખંધ લમણ પર પટિયાં પાડીને વાળ હોળવા તે. ઉં માંગ સમાઈ રે મોતીડે, સેંથે બડંએ સિંદૂર. (૩) આઠનો સંકેત.

માંગલિક, વિં [સં.] મંગળકારક; આનંદ ઉત્સવવાળું; શુભ.

માંગલ્ય, નં મંગળકારક હોય એવું તે; શુભ; સૌભાગ્ય; સુકાર્ય-આનંદ-ઉત્સવનો અવસર-પ્રસંગ તે. (૨) કલ્યાણ.

માંચડો, પું ઉંચી ખેસણીએ ખેસાય એવો લાકડાનો મોટો પાટલો-પાટ તે. (૨) ગાડાના પૈડાની ધરી ઉપરનો પાટલો-પાટ તે. માંચો; મોટી ઘણા માણસો ખેસે એવી પાટ તે.

માંચી, સ્ત્રીં નાની ખાટ; ખાટલી; ચારપાછ. નાનાં બાળકને સુવાડવાની ખાટલી. સાંગામાંચી=ખુરસી જેવું ખેસવાનું આસન.

માંચો, પું [સં. મંચ] ખાટલો; ઢોલિયો. કહેનું મરતોએ નથી તે માંચોએ મૂકતો નથી.

માંજરું, સ્ત્રીં [સં. મંજરી] તુળસી, ડમરો અને બીજી વનસ્પતિની ફૂલવાળી ડાંખળી-શાખા તે; મંજરી; લટર; જેમાં બી ખાજ્યાં હોય એવી ડાળી. (૨) જોડામાંની સુખતળી. (૩) મરઘાની ચાંચ ઉપરની લાલ કલગી. (૪) બિલાડું.

માંજરું, વિં જુરા ને કંઈક પીળાશ્વર ચળકાટ ભરતા ડોળાવાળું; જુરી કીકીનું; બિલાડીના જેવી આંખવાળું.

માંજરું, કિં સં ઉકડવું; ઉગરવું; વાસણ ધસવાં; ધસીને સાર કરવું.

માંટી, પું ધણી; ભાપડો; પતિ; વર. માંટી મુઠ્ઠ= રાંડ.

માંટીડો, પું પુરપ; મરદ; ભાપડો. (૨) સ્વામી; ધણી.

માંડ, પું મુગટ; સ્ત્રીંએ માથે મૂકવાની મોતી વગેરેની સુશોભિત ટોપી જેવી એક બનાવટ; મોઢ. (૨) શોભા માટે ગોઠવેલાં વાસણની કિતરડો તે. (૩)

માંડણ, નં નાનું તળાવડું; પાણી ને કચરાથી ભરેલું ખાઓચિયું. (૨) પત્રરચના; જુવાન સ્ત્રીંએ અને છોકરીઓને કપાળે તારા ટપકી ચોઢીને બનાવવામાં આવતી શોભા-શણગાર તે.

માંડણી, સ્ત્રીં માંડવું-સ્થાપન કરવું તે; ગોઠવણ; રીતસર ઠરાવીને મૂકવું તે. (૨) મળલા માળની ઉભણી.

માંડમાંડ, અં માણમાણ; મહા મુશ્કેલીએ; અમરતું; ઉપરચોટિયું.

માંડલિક, વિં [સં.] ખંડિયું; મંડળમાંનું. (૨) સામંત.

માંડલી, સ્ત્રીં ઘરના ત્રણ ખંડમાંનો આગલો છુટો ભાગ તે. (૨) નાનો મંડપ; દેવીના વ્રત-તહેવારોમાં દીવો રાખવાને બનાવેલી નાના મંડપ જેવી રચના તે; ગૌરી કે ગરબા મંડપ. (૩) શહેર-મહેલાના વચલા ભાગમાં ચારે તરફ દરવાજાવાળું ચકલું-બળાર. (૪) જકાત લેવાનું ઠેકાણું; કુરળે; ટોલનું નાકું. (૫) ભેંયશિંગ.

માંડવું, કિં સં જરી કરવું; ચાલુકરવું; શરૂ કરવું.-નવી ચોપડી તમે આજ માંડી. (૨) મૂકવું; ગોઠવીને જુગતીથી મેલવું.-મોઢું માંડવું. (૩) લખવું; નોંધવું. નામું

માંડવું. (૪) જોડવું; ઉભું કરવું; સ્થાપવું; ચાલુ કરવું, કારખાતું માંડવું. ઉં પૂછી ઘરડાને માંડવું ઘોડલિયું. કિં ૩૦ માંડીવાળવું=પતાવી દેવું; પુર કરવું. (૨) છોડી દેવું; જતું કરવું:- પાંચ રૂપિયા માંડીવાળ્યા. (૩) મોકુફ રાખવું; બંધ પાડવું; રહેવા દેવું:- આજે મુંખાઈ જવાતું માંડીવાળ્યું છે. મોં માંડવું=ધ્યાન દઈ સાંભળવું; લક્ષમાં લેવું; અરજ વગેરે ઉપર ધ્યાન આપવું. (૨) ખાવું. પગ માંડવા=પગલાં ભરવાં; બાળકે ઉભા થઈ ચાલવા શીખવું. ગાંડ માંડવી=નિરાતે ચપટ ખેસવું; સ્થિર થઈને ખેસવું. કાન માંડવા=ધ્યાનથી સાંભળવું; સાંભળવાની ઇતેજરી દેખાડવી. (૨) સામા થવું; વઢવાને તૈયાર થવું. મોઢે માંડવું=પીવું. સંસાર માંડવો=ગૃહસ્થાશ્રમ ચાલુ કરવો.

માંડવો, પું [સં. મંડપ] મંડપ; ચંદરવો બાંધીને બનાવેલી સુંદર ખેડક; મિજલસ ભરવાતું કામ ચલાઉ સ્થાન; કપડાતું સુંદર દિવાન-ખાતું. ૩૦ પ્રાં માંડવો=માંધવો શ્વેત કરવું; સૌ કોઈ જાણે એમ કરવું. માંડવો આ-વવો=છોકરી આવવી-જન્મવી. (છોકરીના વિવાહ વખતે માંડવાતું મોટું ખરચ કરવાનો રિવાજ હોવા ઉપરથી.):-માઈને ઘેર માંડવો આવ્યો એમાં તે શી વધામણી ખાઈ? માંડવા ખરચ=વિવાહને લગતું ખરચખૂટણુ તે. માંડવા ખરચ કાઢીને કન્યા લઈ જાઓ, અમારે બીજું કંઈ વધારે જોઈતું નથી. કહે ૦ માંડવો બાંધવા સૌ આવે માંડવો છોડવવા કોઈ આવતું નથી, અર્થાત્ ખુસાલીના અવસરમાં સૌ કોઈ ભાગ લે છે પરંતુ તેના ખરચમાં કોઈ ભાગ લેતું નથી.

માંધ, ન૦ મોવણુ; મોવણુ; બનનાર ચીજ સુવાળી અને પોચી થાય તે માટે આટા-ભોઈમાં તે બાંધતા પડેલાં નાંખવામાં

આવતું તેલ-ધી વગેરે તે; કણકમાં પાણી નાંખતા પહેલાં આટાને તેલ ધીની હાથ દેવામાં આવે છે તે:-માંધુ નાંખશે તે પૂરિ સારી થશે. (૨) ગાગર.

માંજુમાંજુ, અં સહેજસાજ; હસવામાં-અમસ્તુંજ એમ; ખાલી; ઉપરચોટિયું; માંડમાંડ. ઉં માંજુમાંજુ મનના ભામા-રાજ! મારે ઘેર શીદ આવ્યા? તમે ગોચાળિયા મત કીધી રાજ! મારે ઘેર શીત આવ્યા. પ્રા. કા.

માંદગી, સ્ત્રી [ફા.] બિમારી; મંદવાડ; વ્યાધિગ્રસ્ત સ્થિતિ; રોગવાળી હાલત તે. (૧) રોગ; વ્યાધિ; આજર:-એને શાની માંદગી છે?

માંડું, વિં મંદવાડવાળું; આજરી; બિમાર; વ્યાધિગ્રસ્ત; કાયલી; રોગી.

માંધ, ન૦ [સં.] મંદતા-મંદપણું; શિથિ-લતા; ઓછપ; કમીપણું.

માંય, અં માં; અંદર; મહિં.

માંસ, ન૦ [સં] પ્રાણીઓના શરીરમાંનો ચામડા નીચેનો અને હાડકાંની ઉપરનો લાંદા જેવો રાતો પેશીદાર પદાર્થ; માટી; ગોસ; માસ. કહે ૦ માંસ ખાતા હશે તે યું હાડકાં કોટે બાંધતા હશે?

માંસાહારી, વિં માંસ ખાનાર; માંસભક્ષી.

માંહિ, અં અંદર; માં; મહિં.

માંહે, અં અંદર; માંહિ; માંય;

માંહોમાંહે, અં પરસ્પર; અન્યોઅન્ય; એક બીજામાં; અંદરઅંદર.

માંં, અં અંદર; માં; મહિં.

મિ-આઉ, અં બિલાડીનું બોલવું તે,

મિચાણું; કિં અં બિડાવું; બંધથવું; સંકોચાવું:-આંખમિચાવી=મરણ થવું.

મિજખાન, વિં પરોણું; મહેમાન.

મિજખાની, સ્ત્રી ચાર સ્નેહીએ મળી ખાન પાન તે રમતગમત કરવી તે; ઉજાણી; જાણત.

મિજલસ, સ્ત્રી [જ. મિજલિસ] ગમ્મ-
તનો મેળાવડો; થોડાક મિત્રો વગેરેએ
એકઠા થઈ મેઠક કરવી તે; મેઠક;
રાવણું. (૨) મંડળી; સભા; પરિષદ. (૩)
દયેરી; અધિકારીએનો સમૂહ-મેળાવો તે.
(૪) મેળો.

મિજસસિયા, પું. મિજલસમાં એક ખી-
બની સાથે ખેસનારા; મિજલસમાં ભાગ
લેનારા; સભામદ; સોખતી; સાથી.

મિજગરાં, નં. બરડવાં; જેને લીધે ખારણું
ઉઘડવાસ થાય એવી ખનાવટ.

મિજગર, જુ. મિજગરાં.

મિજજ, પું. [ફા. મિજાજ] મનની જે
અમુક હાલત તે; રંગ-આવેશ તે. (૨)
સ્વભાવ; પ્રકૃતિ; તખિયત. (૩) ગુસ્સો;
તામસ. (૪) મગરૂખી; ગરૂરી. કિં. પ્રં.
મિજજ કરવેન્તપી જવું; તામસ ચઢા-
વતી; ગુસ્સે થવું. મિજજ ખોવો=કંધિ
ભરાવું; આવેશખર ચઢીજવું.

મિજજ, વિ. વારંવાર અથવા સહેજવારમાં
જેના મન ઉપરનો કામુ જતો રહેતો
હોય એવું; સહેજ વારમાં ગુસ્સો કરે એવું
તે. (૨) ચીટિયું. (૨) સ્વાભિમાની; પો-
તાના તોરમાં-રંગમાં મગરૂર રહેનાર;
મગરૂર.

મિજન, નં. [જ. મિજાન] અંદાજ; સુમાર:
આશરો; ધડો; માપ; પ્રમાણ. મિજન-
સર=જેને જેટલું જોઈએ તેને તેટલું મળે
તેમ; અંદાજસર; પ્રમાણ-માપસર.

મિઠ, સ્ત્રી ટસ; વગર આંખ પલકાવ્યે એક
દૃષ્ટિએ જોઈ રહેવું તે; ધ્યાનથી જોવું
તે; તાકીને જોવું તે. (૨) નજર; દૃષ્ટિ;
આલોચન. કિં. પ્રં. મિ. માંડવી=એક
દૃષ્ટિએ-અનિમેષ દૃષ્ટિએ જોવું તે. (૩)
દુઃખ સહન કરવું તે.

મિઠી, સ્ત્રી [સં. મૃતિકા] માટી; મટાટી.
મિઠીમાં મળીજવું=૧૨ મઠા ભૂતમાં

મળી જવું; માટા સાથે મળી જવું. મરણ
થવું. (૨) પાચમાલ ચઢજવું; નાખુદ-
ધૂળધાણી ચઢજવું-ક્યું કારણે બધું મિ-
ટીમાં જતું રહેવું.

મિઠાઈ, સ્ત્રી દૂધ સાકર-ખાંડનો ગળ્યા ખા-
વાનો પદાર્થ; ગળપણવાળો દૂધ ને તેના
માવામાંથી બનાવેલો પદાર્થ. બરફી પેંડા
વગેરે.

મિઠાશ, સ્ત્રી થોડું મીઠું-ગળ્યું હોય તેવું તે;
જેમાં ગળપણનો અંશ હોય એવું તે; ગળ-
પણ. (૨) આનંદ ઉત્પન્ન કરે એવો જે
રસસ્વાદ તે; જેમાં મીઠો રસ હોય તે;
મધુરતા; માધુર્ય; પ્રિય લાગવાપણું-અહો!
એની વાણીમાં કેવી મિઠાશ છે.

મિઠું, વિ. મીઠું; ગળ્યા સ્વાદનું; ગળ્યું મધુર.
(૨) પ્રિય-વહાલ ઉપજાવે-આનંદ આપે
એવું-મીઠાખોલું.

મિણાવું, કિં. અં. આગસ ભરાતી; આંખ
મિચાતી; ઘેન ચઢવું; કેદ આવવી-ચઢવી.
(૨) ભારે અન્ન અને ઝેરી પદાર્થની અ-
સર થવી; મીણા ચઢવો. (૩) પાતો ખેંચી
-ચોરી લેવો; દૂધ નહિ મૂકવું. (૪) ઉડી
જવું. અગસાવું, અનાજની, જમ્યાની કેદ
ઉધ-ઘેનની અસર થવી.

મિત, વિ. [સં.] માફકસર હોય-ઘટે તે-
ટલું; માપ-પ્રમાણસરનું; તોળેલું, માપનું;
ઓછું, યથાપ્રમાણ; ઘટવું હોય તેટલુંજ.
મિતવ્યય; મિતભાષણ. પરિમિત.

મિતભાષી, વિ. થોડાંઓ; ઓછું-ઘટિત હોય
તેટલુંજ ભાષણ કરનાર.

મિતવ્યય, પું. [સં.] નિયમિત ઘટિત ખરચ;
કરકસર; જેટલું ઘટે-જોઈએ તેટલુંજ ખ-
રચ કરવું તે; ઓછું ખરચ.

મિતાહાર, પું. થોડું જમવું તે; જોઈએ તે-
ટલોજ ખોરાક લેવો તે; મિજનસર ખાવું.
મિતાહારી=જોઈએ તેટલુંજ ખાનાર; અ-
કરાંતિયું નહિ તે; અદ્યાહારી; થોડાખાણું.

મિતિ, સ્ત્રીં [સિં.] માપસરની તિથિ; તારીખ;
રોજ-મિતિ શ્રાવણ સુદિ ૨ ને મંગળવાર.

મહીનામાં દરેક રોજ-દિવસ તે.

મિત્ર, પું [સં.] દોસ્ત; દોસ્તદાર; બાધ-
બંધ; સમાન વયનો સ્નેહી સુહૃદ.

મિત્રતા, સ્ત્રીં દોસ્તી; દોસ્તદારી; બાધબંધી;
મૈત્રી.

મિત્રમંડળ, નં દોસ્તદારીની ટાળી; બાધ-
બંધીનો સમુદાય સંઘ-મંડળી તે.

મિત્રાર્ધ, સ્ત્રીં મૈત્રી; દોસ્તદારી; બાધબંધી.

મિત્રાચારી, સ્ત્રીં મૈત્રી; બાધબંધી. (૨)
સ્નેહ વ્યવહાર-મિત્રના જેવો સંબંધ સ્નેહ
અને વ્યવહાર હોય તે; ધરવટ. ઉં મિત્રા-
ચારી મૂલ કેક પીશે ને પાશે.

મિથુન, નં [સં.] જ્નેઠું; જ્નેઠકું; ખેતી ખેલ.

(૨) સ્ત્રી પુરુષની જોડ; દંપતી. (૩) સ્ત્રી
પુરુષનો સંબંધ. (૪) એક રાશિ; ત્રીજી
રાશિ.

મિથ્યા, વિં [સં.] ખોટું; અસત્ય; જુઠું;
કલ્પિત. (૨) અં ફાગટ; ખાલી.

મિથ્યાભિમાન, નં ખોટું ખાલી અભિમાન;
ખોટી બડાઈ; પોતામાં જે શક્તિ ન
હોય તે શક્તિનો દેખાડો કરવો તે. મિથ્યા-
ભિમાની=ખાલી બડાઈખોર.

મિનતજારી, સ્ત્રીં આજીજી; કાલાવાલા.

મિનાકારી, સ્ત્રીં મીનાકારી; સોના ઉપર કાચ
જેવી ચકચકિત રંગિત ભાત પાડવી તે;
સોના રૂપાના દાગીના ઉપર પાડેલી રંગિત
વેલપુટી તે.

મિનાકુસો, પું ખાર; કીનો; દેષ; વેરભાવ.
(૨) વિરોધ; અણુબનાવ.

મિનારો, પું [કા.] મનારો; ટોડો; પુરજ;
ખૂચ ઉંચો ચણતરનો સ્તંભ. (૨) ઉંચો
ઢગ; ડુંગર-અહિ કાગળનો મોટો મિ-
નારો થયો છે.

મિનિક, સ્ત્રીં [જ.] કલાકના સાકા

ભાગ જેટલો વખત; અહીં પણ જેટલો
વખત.

મિનો, પું મીનો; પાના જેવો સોનાપર રંગ
પુરવો તે; સોનાપર લીલી ચકચકિત ભાત
પાડવી તે; મરકત.

મિયાન, નં મ્યાન; ધર; છરી-તરવારની ખોલી;
મેણ.

મિયાનો, પું પેટીના ઘાટની પાલખી;
સુખપાલ.

મિયાં, પું સુસલમાન; ઈસ્લામી ધર્મનો ગૃહ-
સ્થ; સજ્જન. સુસલમાનને માનથી ખોલા-
વતાં વપરાય છે. સજ્જન; સખ્ય; અને
ગૃહસ્થને અર્થે ચાલે છે. કહેં મિયાં ઘોર
જોગ ને ખીખી ધર જોગ. મિયાં પડયા
પણ તંગડી ઉઝી. મિયાં મસાલા વગર
રહ્યા છે. મિયાંના ચાંદે ચાંદ. મિયાં મહા-
દેવનો જોગ ન ખાય. મિયાં ચોરે મુંડે ને
અણા ચોરે હાંડે. મૂળ મિયાં ગાંડા ને ભાંગ
પીધી. મિયાં છોડે પણ ખીખી કેમ છોડે!
મિયાંની મીનડી.

મિરજાં, પું સુસલમાનોમાં એક ઉંચો ખિ-
તાબ; અમીર; ઉમરાવ.

મિરજાન, નં માળાનો એક ભાગ.

મિરાત, સ્ત્રીં થાપણ; મુંડી; પુંછ. (૨) ધન-
માલ; દોલત; પૈસો. (૩) મોંઘીચીજ.

મરથ; હમિયાણી.
મિરાસી, સ્ત્રીં વારસામાં મળેલો પૈસો તે;
મિલકત.

મિલકત, સ્ત્રીં [કા] ધનમાલ; પૈસોટકા;
રોકડ, માલ અને કિમતી સરંજામ વગેરે
ગર્થ તે; દોલત; પુંછ.

મિલન, નં મળવું તે; મુલાકાત.

મિલનસાર, વિં મળતાવડું; સૌ સાથે હળી
મળી નવ્ય એવું.

મિલનસારી, સ્ત્રીં મળતાવડાપણ; સૌ
સાથે હળીમળીને રહેવા-આમવાનો જે

સ્વભાવ અથવા રીતભાત તે. (૨) મળ-
તાવડું; હળીમળીને ચાલે એવું.

મિલાપ, પું સંજોગ; મેળાપ; સમાગમ.

(૨) એકથી વધારે વસ્તુઓનું એકમેકમાં
મેળાઈ રહેવું તે. (૩) વિચાર વગેરેમાં
એકતા હોવી તે; એકવાક્યતા; મુલાકાત; ભેટ.

મિલાપી વિં મેળાપ રાખનાર; સંપીકું;
મિલનસાર.

મિલાવટ સ્ત્રીં મેળવણી; મેળવવું તે; મિ-
લાપ; એકરાગપણું તે:-સૂરમિલાવટ.

મિલાવડો, પું મેળાવડો; સ્નેહી-સંબંધી અને
મિત્રો વગેરેનું એક સાથે ગમ્મત માટે
મેળા થવું તે; મિજલસ; રાવણું.

મિલિત, વિં [સં.] મળેલું.

મિશ્ર, વિં [સં.] મળેલું; મેળસેળ; એકઠું
થઈ ગયેલું; બીજ સાથે ભળેલું.

મિશ્રણ, નં મેળવણી; ઘણી વસ્તુઓ જેમાં
એકલી કરેલી હોય તે. (૨) જેમાં બીજી
વસ્તુ મેળવેલી હોય તે. (૩) જુદાં જુદાં
દ્રવ્યો અને ઔષધો એકઠાં કરીને બના-
વેલી દવા તે.

મિષ, નં [સં.] બહાનું; નિમિત્ત; મસ;
ખોટું કારણ તે.

મિષ્ટ; વિં [સં.] મીઠું; ગળ્યું; જેમાં
ગળપણ હોય એવું. (૨) પ્રિય; વહાલું
લાગે એવું; આનંદ ઉપજાવે એવું; મધુર.

મિષ્ટાન્ન, નં [સં.] ગળપણવાળું ભોજન;
અન્નમાં ગળપણ નાંખી બનાવેલો ખા-
વાનો પદાર્થ તે; ગળ્યા સ્વાદવાળું અન્ન.

મિસરી, સ્ત્રીં સાકર; દાણાદાર ખાંડ.

મિસલ, સ્ત્રીં [અ] રીત; જુગતી; તરેહ. (૨)
ઉપમા; ઉદાહરણ. (૩) અં પેક; માફક:-
માંલ મિસલ કેમ ચાલે છે ?

મિસકિન વિં [ફા] કંગાલ; ગરીબ; રાંક
લાચાર.

મિસાલ સ્ત્રીં મિસલ; રીત; તરેહ. (૨)

અં પેક; માફક:-રાંક મિસાલે શું ખોલે છે.

મિસિકન, વિં [અ] બિચારું; ગરીબ; દીન;
રાંક; પામર.

મિસ્તરી, પું મિસ્ત્રી; સુતાર; કડિયા અને
કારીગરોનો ઉપરી-કામ ચિંધનાર, કારી-
ગરીનું કામ જાણનાર ગજ્જર; માણસો
રાખીને કામ કરાવનાર.

મિસ્ત્રી, પું મિસ્તરી; સારો કારીગર; ગજ્જર.

મિસ્સી, સ્ત્રીં મસી; મેંશ; કાળપ આપ-
નારો ભુકો. (૨) વનસ્પતિ વગેરેના
કાલસા વાટીને બનાવેલું દંતમંજન.
(૩) શાહી.

મિંજ, જુન મીજ; બિયાના કોટલામાંનું માવા
જેવું દળ; જેમાંથી નવો છોડ-ઝાડ વગેરે
ઉત્પન્ન થાય છે એવો જે બીજાંશ તે;
બીજાંકુર.

મિંડું; નં મીડું; શ્ય; નાનામાં નાનું
બિંડુ તે.

મિંઢળ, નં મીઢળ; એક જાતનું ફળ.

મિંઢાધ, સ્ત્રીં મિઢાપણું.

મિંઢીઆવળ, સ્ત્રીં સોનામુખી; આવળ
જેવી એક વનસ્પતિ અને તેનાં સુકાં પાન.
એ પાનનો ભુકો અને ઉકાળો જુલાપ
આપવામાં વપરાય છે.

મિંડું; વિં મીડું; ઉડામનનું; સમજે પણ
ખોલે બહુજ થોડું એવા સ્વભાવનું; ખોલી
દે નહિ પણ વખતે સચોટ કામ કરે
એવું.

મિંઢી, સ્ત્રીં બિલાડી.

મિંઢડું, નં બિલાડું; મીનડું.

મીચ, જુન મીજ.

મીચવું, કિં સં બંધ કરવું; બીડવું; સંકો-
ચવું:- આંખ મીચવી. ૩૦ પ્રં આંખ
મીચવી=આંધળિયાં કરવાં; જે થવાનું
હોય તે થાય એવા નિશ્ચયથી યા હોમ
કરી પડવું-ધૂસવું આંખ મીચવી=મરણ

થવું. આંખ મિચામણું= જાણું ન જાણું કરવું-જાણે દીઠું નથી, એમ ગણીને ચાલવા દેવું; ઢાંકપિછોડો કરવો.

મીજ, સ્ત્રી વનસ્પતિ ખીજના પડમાં-છોડા-કોટલામાંનો ગર-ગર્ભ તે; ખિયામાંનો ગર; મગજ; જોટલી. (૨) ખીજના; જળના ખિયામાંનો માવો; દીલામાંની દાળ.

મીટ, સ્ત્રી મિટ; કોઈ વસ્તુની સામે નજર માંડીને જોઈ રહેવું તે; નજર; એકાગ્ર દષ્ટિ; અનિમેષ દષ્ટિએ જોવું તે. (૨) આંખ, સરત. મીટ મેળાવો થાય.

મીટવું, કિં અં મટવું; સાંડે થવું. (૨) પાર આવવો; નિકાલ થઈ જવો.

મીડખંદર, નં દરિયા કિનારાનો તે ભાગ કે જ્યાં મીઠું પાકતું હોય; અગર.

મીડાં, નં વહાલનાં ચાલિંગન. (૨) મીઠી નજરનાં-આશીર્વાદાત્મક એવારણાં; ખડાં લેવાં તે; વારી જવું તે. ઉ. મીડાં લેતી હેતે માત.

મીડકું, વિં મીઠું-વહાલું લાગે એવું; મધુર; પ્રિય; લલિત. ઉં મીડાં બોલી નાર. નણદલ તો આ ! ખડું મીડાં છે. (૨) વહાલનું ચુબન; ચાલિંગન વગેરે; આવા-રણું:-મામીએ લીધાં મીડાં.

મીડાંબોલું, વિં વહાલું લાગે તેમજ સાંડે લાગે એવું બોલનાર; પ્રિય બાપણ કરનાર. કહેં મીડાંબોલું મૂળ કાઢે.

મીડી, સ્ત્રી વહાલની ચુમી; બોહી; બચ્ચી. (૨) વહાલથી છતી સાથે ચાપવું તે; સ્નેહાલિંગન.

મીઠું, નં દરિયાનું-અથવા વરીડાતું ખાંડે પાણી છાંદને બનતો ખારો પહેલદાર પદાર્થ તે; લવણ; લણ; નિમક. દરિયાનું પાણી સુકવ્યાથી, ખારા કુવાઓનું પાણી સુકવ્યાથી અને જમીનમાંથી મીઠું મળી આવે છે. મીઠું ખોરાકને સ્વાદિષ્ટ બનાવે છે. તે

ખાતરમાં અને ઔષધમાં કામ આવે છે. (૨) સત્તવ; બળ; વીર્ય:-એનામાં કંઈ મીઠું નથી. ૩૦ પ્રં મીઠાવગરનું=સત્તવ-બળ-જેર વગરનું-સાર રહિત. મોળું; નરમ; જોહાકી વગરનું; માલવગરનું. મીઠું વાપરવું-જમણ કરવાં; મોઠાં પાણાં-બોજન આપવાં. આંખમાં મીઠું પડવું=અદેખાઈ આવવી; ઈર્ષ્યા-દ્રેષ થવો.

મીઠું, વિં ખાંડે, કડકું કે મોળું નહિ એવું; સ્વાદિષ્ટ:-મીઠું પાણી પીવા યોગ્ય છે. (૨) સહેજ ગળાપણવાળું; મોઢામાં સ્વાદ દત્તપત્ર કરે એવું. ઉં મીઠી બાજરીરે, તને સી સવાદે ખાય-મીઠીં ભૂખમાં સુકો રાટલોએ મીઠો લાગે છે. (૩) ગળું; ખાંડ-ગોળના સ્વાદનું; જેમાં ગળાપણ નાંખેલું હોય એવું:-મીઠો ભાત. (૪) દ્રાણુન્દિયને પસંદ પડે એવું:-મીઠી વાસ. કાન-કણુન્દિયને ગમે એવું; મધુર લાગે એવું:-કાયલ બોલે મીઠાબોલ. આંખને જેવું ગમે એવું; અમી-વાળું:-મીઠી નજર. (૫) વહાલું; ગમતું; પસંદ પડે તેવું; પુરા કરે એવું. (૬) ઠાઠું; ધાંડું; ગંભીર. (૭) મધુર; કેમળ; કુણું; રસભરું; પ્રેમથી ભરપુર; વહાલસાચું. ઉં મીઠી આંખ નણે અણસારે. મારી સખીઓથી જેવાયા ક્યારે? કહેં મીઠા જાડતું મૂળ કાઢવું=સહન કરે અને આપે એવા માયાળુ માણસને રગડ રગડ કરવું તે. સારા માણસનો ખૂબ લાભ લેવો-કેડો ન મૂકવો એવા અર્થમાં વપરાય છે; થોડા લાભથી સંતોષ રાખવો એવો અર્થ લેવો. **મીઝધા,** પું મઝધા; હથપુષ્ટ માણસ; કુંદા જેવું-જડું તે બાધક માણસ તે; જેરા-વર ને કામ કરવે હડે નહિ એવું તે. (૨) કાસદ; બેપિયો; લટું માણસ તે. (૩) [મુંઢ] મુઠાયેલા માથાની ચંડીચંડ બે શિકર-દોંગી સ્ત્રી:-મીઝધા જેવી ઘરમાં બેઠી બેઠી શું કરે છે? (૪) મુખી; આગવો; અગ્રેસર.

મીડિયો, પું. મરડાયેલાં શિંગડાવાળો અળદ કે મોકડો તે; જેનાં શિંગડાં ગુછ્યાની પેઠે વળીને આગળ આવેલાં હોય તે શૂંગી.

મીકું, ન. જેને લ'આઈ પહોળાઈ ન હોય એવું ઝીણું બિંદુ-પ્રકરું તે; શ્વય. (૨) ઝીણી ગોળ કુંડાળી. (૩) એમાં કંઈ નહિ; રહ-ખાતલ એમ, થઈ રહ્યું, કંઈ મળવાનું વળવાનું નથી, આગળ પાછળ કોઈ નથી, એવો અર્થ ખતાવે છે. ૩૦ પ્ર. એકડા વગરનાં મીંસં=કંઈક કામનું નહિ એમ, તે ગણતરીમાં ગણાયજ નહિ. પાયા-આધાર વગરનું-નકામું એમ:-એના નામનું મીકું=થઈ રહ્યું; કંઈ નહિ એવે અર્થે. કિં. પ્ર. મીકું મુકવું=રહ-ખાતલ ગણવું; કંઈ મળે કે વળે નહિ એમ ગણવું-માનવું તે. ટાળી મુકવું; એને લેખામાં નહિ લેવો એમ. મીકું વળવું=નમતેતાન જવું; વંશ જવો; આગળ વધવાનું બંધ પડીજવું એમ. રહ-ખાતલ જવું. (૪) ગણિતમાં દશક દર્શક ચિહ્ન:-એકડો તે એક મીડે દશ. એ મીડે સા તે ત્રણ મીડે હજાર. ૧. ૧૦. ૧૦૦. ૧૦૦૦. આવું એક ચિહ્ન; નિશાન.

મીકું, વિં. હંડામનનું; મોલે નહિ પણ કરે ધાર્યું એવું; ગૂઢ હદયનું.

મીણ, ન. મધમાખીઓ મધપુડો બનાવવાને જે ચીકણો, પીળો અને પોચો મુલાયમ પદાર્થ બનાવે છે તે; મધપુડાનો ચીકણો ઘોળો-પીળો અને લોંબા જેવો પણ નરમ પદાર્થ તે; મધમાખે બનાવેલી હમેશ નરમ રહે એવી-મુલાયમ એક જાતની લાખ. કિં. પ્ર. મીણ મીણ થઈ જવું=ગળીને એકતાર થઈ જવું; ગાંઠ. ગડી કે કણ ન રહે એવું મુલાયમ થઈ જવું તે. :-દાળ તો ઝોચાં પછી એક કલાકે મીણ મીણ જેવી થઈ જાય છે. કહે. મીણનાં પણ માંડી=નખજો પોચો તોપણ સત્તાવાળો

ઉપરી તે ઉપરીજ. મીણ કાપડ=મીણ ચઢાવેલું કપડું; મીણિયું.

મીણખત્તી, સ્ત્રી. જેની અંદર વાટ ઘાલેલી હોય એવી મીણની ખત્તી તે. મીનખત્તી=વહેલ નામના માછલાના શરીરમાંથી નીકળતી ને ઠરી જાય એવી ચરખી-તેલની વાટવાળી નાની દંડુકી તે. હમણું વનસ્પતિ તેલોમાંથી પણ મીણખત્તી બનાવવામાં આવે છે.

મીણિયું, ન. પલળે-ભિંજાય નહિ તે માટે મીણ અથવા રોગાન ચઢાવેલું કપડું; મીણ કપડ.

મીણ, પું. કેર; નીશો; ઘેન ચઢે એવો ઝેરી પદાર્થ તે. કાદરા અને સોપારીના ખીમાં મીણો હોય છે. (૨) યૌવન; ધન; અધિકાર, અને કામ પ્રત્યાદિનો મદ તે; અભિમાનની અકડાઈ તે. ઉં. મદન મદ મીણી=કામના મદથી ઘેનાયેલી-અકડાયેલી.

મીન, ન. [સં.] એક રાશિ. (૨) માછલું; મત્સ્ય. (૩) મીલ; સામાવાળિયાપાણું.

મીનકેતન, પું. [સં. મદન; કામદેવ; સ્મર.

મીનડી, સ્ત્રી. ગિલાડી.

મીનડું, ન. ગિલાડું.

મીનમેખ, સ્ત્રી. વાંધોસાંધો; હરકત; પ્રત્યવાય; ખાંચોખચકા. જેમાં જરાય વાંધો આવે નહિ એવું તે; દોષાર્પદપણું:-એના કામમાં મીનમેખ આવશે નહિ.

મીની, સ્ત્રી. ગિલાડી. ઉં. મીની મળે તો મહા સુખ થાય. કહે. મીની મીની દૂધપી તો કહે 'તેયાર. 'એવો અર્થ ખતાવે છે.

મીનો, પું. ધાતુ ઉપરનું રંગિત ચિત્રકામ તે; ધાતુ પર રંગિત-લીલું પાનું લગાડવું તે. (૨) લીલો વરખ. મીનાકારી; મીનાકામ.

મીમાંસા, સ્ત્રી. [સં.] ઝીણવટે વિચાર ચલાવવો તે; આરીક વિચારણા; સમાલોચના. (૨) વેદના કર્મ કાંડ ઉપર લખા-

યેલો મુદ્રક એક નિર્મલ-અંધ તે; કર્મ
મંત્રની જેમાં જાણપાલ કરેલો છે એવું
એક શાસ્ત્ર. (૩) મોક્ષી; તલાસ.

મર, પું [ફા.] મુસલમાન રાજા; અમીર; ઉમ-
રાવ તે. સિંધના મુસલમાન રાજાઓ મીર
કહેવાય છે. (૨) ભાટના જેવી આછ-
વિકા કરનાર મુસલમાન; મુસલમાન કવિ-
ચારણ; વાત કહેનારો મુસલમાન.

મીલ, સ્ત્રી [અં.] કાંતવા વણવાનું કાર-
ખાનું; ગીરની. (૨) બાકરી; સામી બું-
બેશ; પ્રતિપક્ષ; પક્ષ; તટ. :-કોઠાની સામે
મીલ બાંધવી નહિ.

મુકટો, પું મુગટો; નલાખને પહેરવાનું હિ-
રાગળા વગર; સાદી કારનું રેશમાં વસ્ત્ર. :-
બાહ્યભાગ મુકટા પહેરીને જમવા બેસે છે.

મુકરદમો, પું [ફા.] દાવો; કબિલો; શરિયાતને
લગતી તપાસણીનું કામકાજ તે; શુનાની
તપાસને લગતી બાબત; મુકદમો. (૨) મુ-
દાની બાબત તે; કોટીક્રમ.

મુકરર, વિં નક્કી કરેલું; ઠેરવેલું; અચીત;
નિયત. (૨) અં જરર; નક્કી; ખાનરીવાળું.
ખરેખર.

મુકરી-જવું, ના પાડવી; ફરી જવું; ફસકીજવું.
હું નિત નિત તમને પૂછતી, કયાં રાંછા
તમે રાત; મુજ આગળ મુકરી જતા,
વિપરીત કેતા વાત.

મુકરદમ, પું સિપાહઓ, મળુરો અને કારી-
ગરો વગેરેના ઉપરી; નાયક; ગજગર;
અગ્રસર; મુખી. (૨) દારેગી.

મુકદમી, સ્ત્રી મુકદમપણું તે; અગ્રસરપણું;
મુખીપણું. (૨) મુકદમ તરીકેનું કામ
કાજ તે.

મુકાબલ, વિં મેળવેલું; અસલ સાથે સર-
ખાવેલું. (૨) મુકાબલો; સરખામણી;
મેળવણી; અસલ અને નકલ બંને જોડે
તપાસવાં તે.

મુકાબલો, પું મેળવણી; મુદા મેળાંથી ફરી
ચીજ સરસ નરસ છે તેની તુલના કરતી તે;
સરખામણી. (૨) સરસાઈ. (૩) સમે-
વડિયાપણું; પડછો.

મુકામ, પું ઉતારો; પકાવ; છાવણી; તળ દઇ
રહેવું તે. (૨) ગામ-ઘર-રહેઠાણ કે જ્યાં
રહેવાનું થતું હોય તે વાસસ્થાન. (૩)
મેલાણ. :-સાહેબનો મુકામ આંખાવાડિ-
યામાં છે.

મુકાવવું, કિં સં મેલાવવું; છુટું પાડવું;
છોડાવવું; મૂકે તેમ કરવું. હું હું તને
સર્વ પાપોથી, મુકાવીશ ન શાયતો. મુદ્રાવું;
છુટુંથવું; મુક્તથવું.

મુકર, પું [સં.] રાજા વગેરેના માથાનું
જે મુંદર અને કિમતી વેપન તે; શિરોમ-
ણિ; જવાહીરથી જડિત શિરોવેપન તે;
કલગીદાર મુંદર ટોપ; મુગટ. (૨) મેર;
ઉપરી; વડીલ; સર્વોપરી હોય એવું તે.

મુકુત, નં [સં.] જ્વની પૂટતી ખીલતી
કળી; નવું પુષ્પ. (૨) માંજરમાંનાં
ખીલતાં જ્વ.

મુકુલિત, કળિયંલ; કળીઓવાળું; માંજરો
આવી ગયેલી હોય એવું; પુષ્પિત; મહો-
રાઈ ગયેલું. (૨) ઉધરેલું; જૂલેલું; ખીલેલું.

મુકુન્દ, પું વિષ્ણુ ભગવાન.

મુકર, વિં મુકરર; નક્કી; જરર; અચીત.
(૨) અં નક્કી કરેલે કામે.

મુક્કી, સ્ત્રી હાથનાં આંગળાંની મુકીવાળી
જોરથી મારતી તે; મુકીનો માર તે.

મુક્કો, પું જખરી મુક્કી તે; ગંડો; ઠોંસો.

મુક્ત, વિં [સં] છુટેલું; છુટું; અન-
રહિત. મંસારની માગાથી મોક્ષ થયેલું.
૩૦ પ્રં મુક્તકંઠે=મુલ્લેગળે; મોટેઅવાળે;
મોટે ને છુટે ઘોટે એમ. મુક્ત હસ્ત=કિદાર;
મુલ્લા હાથનું; ફાળા હાથનું; હાથનું છુટું.

મુક્તા, નં [સં.] મોતી; ગોળા દાણા મળુકા.

મુક્તાદ, નં મુખતાદ; પારસીઓના પિત-
રને યાદ કરવાના દિવસો તે.

મુક્તાફળ, નં મોતી.

મુક્તાવલી, સ્ત્રીં [સં.] મોતીની માળા;
મુક્તાહાર.

મુક્તિ, સ્ત્રીં [સં.] છુટાપણું; છુટકારો.

(૨) સંસારની માયાના બંધનમાંથી અને
જન્મ મરણના ફેરામાંથી સદાનાશ્ચર્ય થઈ જવું
તે; મોક્ષ. મુક્તિના ચાર પ્રકાર આ પ્ર-
માણે છે:—સાચુજ્યતા; સરૂપતા, સમી-
પતા ને સંતોષતા. મુક્તિપદ=પરમ નિવૃત્તિનું
સ્થાન; જેમાં કંઈ માયા કે કાંઈ જાતનું
બંધન રહેતું ન હોય એવી જે હાલત
તે; બ્રહ્મપદ. મુક્તિમાર્ગ=મોક્ષમાર્ગ; જેથી
સંસારની માયા છોડી શકાય તે માર્ગ-
ધર્મ—સંપ્રદાય તે; જ્ઞાનમાર્ગ.

મુખ, નં [સં.] મોં; મોઢું. (૧) માથાના
આગલા ભાગનો જે આખો દેખાય તે;
ચહેરો; વદન. (૩) સમુદ્રને મળતો
નદીનો જે છેલ્લો ભાગ તે; નદીના તે
ભાગ કે જે સમુદ્રને જઈ મળે છે તે. —
ગંગા ધણે મુખે બંગાળના ઉપસાગરને
મળે છે. (૪) બાઈ; વાટ; રસ્તો; નાક;
દરવાજો; દાર. ૩૦ પ્રં મુખનાં મક્ષોખાં
કરવાં=મોઢે સાંઢ લગાડવું; સવાસલાં
કરવાં.

મુખકમળ, નં કમળના જેવું જે મોં તે;
મુખારવિંદ.

મુખકળા, સ્ત્રીં મોંનો, ચહેસોના ઘાટ-દેખાવ
તે; ચહેરાનો સુશોભિત શક્ષો.

મુખચંદ્ર, પું [સં.] ચંદ્રમાના જેવું સુંદર
મુખ તે; મુખ રૂપી ચંદ્ર તે.

મુખલુખાની, સ્ત્રીં મોઢાની સાક્ષી તે;
લેખથી નહિ પણ બોલીને આગેલી
સાખ તે.

મુખડું, નં મો; મોઢું; વદન.

મુખતેસર, વિં [ફા.] સારરૂપ; સંક્ષિપ્ત;
ચોડામાં; હુંકું; અગત્ય જોગું.

મુખત્યાર, વિં [ફા.] પોતાની મરજીમાં આવે
તેમ કરવાને સત્તા અપાયેલું તે:—હું મારી
જાતનો મુખત્યાર છું. સર્વ હકવાળું.
(૨) કાંઈ તરફની સત્તા મેળવીને તેની-
વતી કામ કરનાર; એલચી; વકીલ. ૩૦ પ્રં
આપ મુખત્યાર=પોતાની મરજીમાં આવે
તેમ કરી શકનાર; કાંઈના બંધનમાં
નહિ તે.

મુખત્યારનામું, નં પોતાની તરફથી બીજાને
બોલવા-લખવા વગેરેનો હક આપવા
સંબંધી લેખ; પોતા તરફથી કામ કર-
વાની બીજાને સત્તા આપવી તે; વકી-
લાતનામું.

મુખત્યારી, સ્ત્રીં આપ અધિકાર; સ્વસત્તા.

(૨) સદર પરવાનગી; કુલ અપત્યાર તે.

(૩) મુખત્યાર તરીકે કામ કાજ કરવું
તે; વકીલાત; બીજાની પરવાનગીથી તેનું
કામ કરવું તે.

મુખપરીક્ષા, સ્ત્રીં લેખી નહિ પણ મોઢા-
મોઢે સવાલ જવાબ થાય એ પ્રમાણેની
તપાસણી તે.

મુખપાક, પું [સં] મોઢું આવીજન્ય-
મોંમાં ફેલાતા ને ચાંદીઓ પડી જાય એવા
એક રોગ. નાનાં બાળકોને આ રોગ
જીવલેણ નીવડે છે.

મુખપાઠ, પું [સં.] મોં ઉપર હોવું તે;
કંઠથી હોવું-કરવું તે. લખાણ, સ્તુતિઓ,
શાસ્ત્ર વગેરે મોઢે કરવાં તે; પાનાં યુસ્તક
લીધા વગર મોઢે બોલી જવાય-એવો જે
અભ્યાસ તે; મોઢે બોલવાનું તે.

મુખમુદ્રા, સ્ત્રીં [સં.] મોંનો શક્રો તે;
મુખાલોક-મોંનો મળેલો સુંદર ઘાટ તે.

મુખર. વિં [સં.] મોક્ષકર્મ; મરજી બોલે
એવું; મોક્ષનાં પમચાંચ અચકાચ કે શરમાય

નહિ એવું; વાચાળ. (૨) ઠૂંપાળ; મ-
સ્કફ. (૩) વાગતું; ખડખડતું.

મુખરિત, વિં [સં.] વાગતું; ગાજતું;
ખડખડતું. (૨) વાચાળ.

મુખવાસ, પું. મોંને સુવાસિત કરે એવી
વસ્તુ ખાલી તે; જમી ઉઠીને પાન સોપારી
એલચી વગેરે ખાઈને મોં સુવાસિત
કરવું તે. (૨) મુખને વાસિત કરવાને
ખાવાની ચીજ, સોપારી, પાન એલચી વગેરે
વસ્તુઓ તે; તાંખૂલ. ઉં ખદ્દેલી અઘો-
ટિયું વાર થઈ, મુખવાસ કરે ઘડી
વાગી ગઈ.

મુખસામુદ્રિક, નં [સં.] મોંના દેખાવ
ઉપરથી સ્વભાવ પારખવાની વિદ્યા તે.

મુખચું, નં કાચળા-હાલકાનાં મોં સિવી
સેવાનું સુતળીનું ચુંછળું.

મુખિયો, પું ઠાકારજીની સેવાપૂજની સામગ્રી
કરનારાઓનો ઉપરી; સેવાનો સામાન-
ભોજન વગેરે તૈયાર કરાવનારો જે મુખ્ય
માણસ તે.

મુખી, પું વસુલાતી અમલદારને મદદ
કરનાર અને ગામની વ્યવસ્થા રાખનાર
ગામનો વડો તે; પટેલ; પટેલિયો તે.
(૨) આગવો; અગ્રેસર; ઉપરી; નાયક.
મુખીમતાદાર.

મુખ્ય, વિં [સં.] ઘણામાં જેની પહેલી
ગણના થતી હોય એવું; સૌથી સાફ
ઘેલ તે; અગ્રે ગણાય એવું. (૨) પ્રધાન;
પહેલું; મોટું; ઉત્તમ.

મુખ્યતા, સ્ત્રીં [સં.] આઘતા; અગ્રગણ્યતા;
વર્ચસ્વ.

મુખ્યવેકરી, અં ઘણુંકરી; વિશેષકરી;
મુખ્ય મુખ્યમાં.

મુખ્યશહેર, નં દેશનું અથવા રાજ્યનું મોટું
શહેર; રાજનગર.

મુગટ, પું માથે પહેરવાનો સુંદર તે કિમતી

ટોપ; શિરોવેષ્ટન; મોરપિંછ; કલગી; તોરાદાર
પાથડી; તાજ; શિરબંધ. (૨) મુરખ્ખી;
વડીલ. ઉં માથાના મુગટ મારા પરણ્યા
કે કુવારાં.

મુગટી, સ્ત્રીં નાનાં-છોકરાને પહેરવાનો
મુગટ તે; ઘટ્ટી.

મુગટો, પું અઘોટમાં સ્ત્રી પુરુષ બન્ને પહેરી
શકે એવું રેશમી વસ્ત્ર; નહાઈને પૂજ કરવા
તથા જમવા બેસવા બ્રાહ્મણો વગેરેને
પહેરવાનું જે શણિયું અથવા રેશમી વ-
ણાટનું વસ્ત્ર તે.

મુગડી, સ્ત્રીં કાનનું મોતીનું ધરણું-સ્ત્રીઓનું.

મુગલ, વિં ધરિત અને તાતાર તરફના
મુસલમાનોની એક જાત. ઉં મુગલ
બંને ખુરાસાન કે. પ. રાસો.

મુગલાઈ, સ્ત્રીં મુગલ રાજન-પાદશાહોની
કારકિર્દી તે; મુગલોનો રાજ્ય અમલ તે.
(૨) મુગલોની બેહાડી, દોરતોર. (૩)
સંખ્યતા-ઠાઠમાઠ વગેરે તે.-મુગલાઈ
મુજરો કરીને પછી બેસવું.

મુગાસાડી, સ્ત્રીં મુગટાની જાતનું સ્ત્રીઓને
અઘોટમાં પહેરવાનું કારમજ રેશમી વસ્ત્ર;
ચાકડિયું.

મુગ્ધ, વિં [સં.] થોડી સમજણવાળું;
બાલિશ. (૨) સાલસ; સીધું; ભોળું.

મુગ્ધા, સ્ત્રીં [સં.] નવા યૌવનમાં આવેલી
પણ ભોળી-રતિમાં થોડી સમજવાળી
સ્ત્રી; પ્રેમધેલી; કાલી-ખડુ કાબેલ-અતુર
નહિ એવી તે. તણ પ્રકારની નાયિકા-
ઓમાં પહેલા પ્રકારની નાયિકા તે.

મુચરકો, પું શરીરને કફ અથવા મુદતે
હાજર ન થાઉં તો જે દંડ કે શિક્ષા
થાય તે ભોગવું. એવો ગુનેગાર કરી આપું
વાંનો લેખ તે; કરાર.-હાથ મુચરકા=
તરતનાં જમીન; જમીનગીરી આપવીજ
પડે એવો બંધાનો કરાર તે.

મુઝ, જુઝ મુઝ.

મુઝાળો, પુંઁ ઉમ્મર લાયક-જેને મુઝો આવેલી હોય એવો મરદ પુરૂષ તે. ઉઁ મુઝાળો મૂર્ખ મોટો થી, પસ્તાવામાં પછી પડે.

મુજ, સઁ માફ; હુંડું છટ્ટી વિભક્તિતું રૂપ. આને તેમ છતાં જીએ વિભક્તિના પ્રત્યયો હું ની માફક લાગે છે:-મુજને, મુજથી, મુજમાં.

મુજબ, અઁ [અ.] પેઠ; માફક, પ્રમાણે; રીતે. (૨) વિઁ સરખું; સમાન.

મુજમુદાર, જુઁ મજમુદાર.

મુજરે, અઁ મજરે; વળતરમાં એમ.

મુજરો, પુંઁ મજરો; નમન; વંદન; સલામ. (૨) ભેટ-મહેરખાતીની આશાએ બહુ વિવેકબંર વંદન કરી રાજા કે મોટા માણસ આગળ જઈ એસવું તે. ઉઁ મુજરો લઈ મુજ રોગ લે હરિ. ક. દ. ડા.

મુજહામત, જીઁ ટીકા; વિવેચન. (૨) અટકાવ; પ્રતિબંધ.

મુમખો, પુંઁ [અ.] મહત્ત્વ; વજન; બોજ. (૨) દરકાર; ગણના; લેખું.

મુમવર, પુંઁ [ફા.] કપર ઉપર ફલ ચઢાવનારો; કપર વગેરેની સંભાળ રાખનાર-અવસ્થા વગેરે કરનાર તે:-પીરનો મહિમા મુમવર વધારે, ને મહાદેવના ગુણ ભરડો જાણે.

મુજિયો, પુંઁ તરતમાંજ જનોઈ દીધેલો બહારી બટક. કંડેના છડારે દેવાડિયે; મોતીડે ચોક પુરાવો, લાડકડારે મુજિયો.

મુઝારો, પુંઁ મુઝરો; તાવ ઉપરસ ને ફેફસાંના સોજનો રોગ તે; ત્રિહાષ.

મુઝાવું, કિઁ અઁ અઝળાવું; ગભરાવું; રિખાવું. (૨) શ્વાસ બરોબર નહિ લેવાવો ને ગભરામણ થવી તે. (૩) કંટાળવું; કોઈ સુરંકડીના તોડ નહિ જાણવાથી મનમાં

ને મનમાં શું ચવાવું તેમજ શ્વાસ બરોબર નહિ ચાલવા-લેવાવાથી શું ગળાવું તે.

મુઝ, જીઁ મુઝ; તરવાર; મુઝગર વગેરે મુઝીથી પકડાય એવો હાથો તે; હથિયાર વગેરેની પકડ તે. (૨) ગીલીદંડાની રમતનો એક દાવ. (૩) મુઝી. (૪) તંત્રશાસ્ત્રનો એક મારણ પ્રયોગ. મુઝીવાળી તે ઉપર મંત્ર બણી જેને પીડા કરવી કે મારવો હોય તેની ઉપર મુઝી ઉઘાડી નાંખવી તે. મુઝ મારવી, એમ કહેવાય છે. મુઝ્યાટ.

મુઝિયું, નઁ ચાર આંગળાં અને અંગુઠાથી મુઝી વાળીને ખનાવેલો કાણુક વગેરેનો કાંગળોળ આકાર તે:-લાડનાં મુઝિયાં. તેમજ દુધીનાં અને મેથૂની ભાજી વગેરેનાં મુઝિયાં; ગરગાલો.

મુઝી, જીઁ [સં. મુઝિ] હાથેળી સાથે જોડથી આંગળાં વાળવાં તે. (૨) હાથેળીને આંગળાંમાં સમાય તેટલું તે:-મુઝી અન્ન ભિખારીને આપવું. રૂઁ પ્રઁ મુઝી વાળવી. સંગ્રહ કરવો; ભેગું કરવું, ગાંઠ કરવી. જાનું રાખવું; કાઠને બાળવા નહિ દેવું; બંધ પાડવું. કંજુસાઈ કરવી; નહિ ખરચવું. મુઝીઆ વાળીને દોડવું=ત્વરાથી નાસવું. છટકીજવું.

મુઝીભર, વિઁ મુઝી ભરાય તેટલું; મુઝીમાં માય એટલું. એક મુઝીભર અનાજ આપવું. (૨) થોડુંક; જૂજ:-મુઝીભર ઘોડેસ્વાર સાથે હોવા છતાં તેણે કિલ્લા ઉપર હલ્લો કર્યો અને વિજય મેળવ્યો.

મુઝણું, નઁ મુઝણું તે; ખોડાવવું તે; માથેથી-શરીર ઉપરથી વાળ કઢાવવા તે; હળમત; વવું. (૨) બાળકના પહેલ વહેલા વાળ લેવાવવા તે. (૩) દીક્ષા લેવી તે.

મુઝદારશિંગ, જીઁ એક જાતની આપધિ.

મુઝદાલ, વિઁ [ફા. મુઝદાર] મરી ગયેલા જંતુ; એન-સંવદ વગરનું; મુકાઈ સાગણી

રહિત થઇ ગયેલું હોય એવું:-ગુમડા ઉપરની મુદ્દાલ ચામડી લીધી ત્યાં સુધી તો કંઈજ લાગ્યું નહિ. (૨) અશક્ત; નિર્માલ્ય; દમ વગરનું; લેવાઇ ગયેલું; નિઃસત્ત્વ; મરવા પડેલું હોય એવું:-ગરાસિયા બિચારા અધીચુને લીધે મુદ્દાલ થઇ ગયા.
મુદ્દં, નં [**ફા.**] ચેતન્ય વગરનું કલેવર; જેમાંથી જીવ જતો રહ્યો હોય એવું શરીર; શય; પ્રેત; મદ્દં; લાચ; લેાથ. (૨) જડ-ચેતન રહિત એવું તે; દુર્બળ-નિર્માલ્ય તે.
મુદ્દુ, કિં સં અત્યાધી વાળ કાઢવા બોડવું. (૨) છેતરવું; ઠગવું; ધૂતવું. (૩) દાક્ષા આપવી; શિષ્ય કરવો; સંપ્રદાયમાં લેવું:-તમે કેટલા ચેલા મુડયા? ૩૦ પ્રં પાડા મુડવા=આજસુ ખેસી રહેવું.
મુડાવું, કિં અં બોડાવું. (૨) છેતરાવું; ઠગાવું. (૩) ચેલાથવું; સંપ્રદાયમાં જવું.
મુડિયા, પું મુંડણ કરાવી-અમુક પંથમાં ગયેલો તે; મુડાયેલો; ચેલો થયેલો-ચેલો શિષ્ય:-સ્વામીનારાયણના મુંડિયા.
મુડી, સ્ત્રીં ચાપણ; ભંડોળ. (૨) પુંજ; રાકડ પેસો. (૩) ગરદન; ગળચી; ખેચી. (૪) માથું; ડોકું. (૫) મોં; મુખ. મુડી નીચી કરવી=લજવાવું; શરમાવું; જંખાણા પડવું.
મુડો, પું સોમણ ભાર તે; સોમણનું એક માપ તે. (૨) મુડિયો; બોડો. (૩) વાળનો જુડો.
મુતરડી, સ્ત્રીં પિશાબખાનું; મુત્રી; મુતરવાની જગા.
મુતરવું, કિં અં મૂત્રપિંડ મારફત લોહીથી છુટો પડેલો ક્ષાર યુક્ત પ્રવાહી શરીર બહાર કાઢવો; પિશાબ કરવો; મૂત્ર કરવું. (૨) ગભરાવું; ધુજવું; થરથરવું. (૩) મુતરી દેવું=ડરી જવું; ભયથી પાણી પાણી થઇ જવું. કહેં મોપર મુતરવું=અપમાન કરવું; નહિ ગાંધવું; નહિ લેખવવું.

મુતરાણી, સ્ત્રીં મૂત્ર બહાર કાઢવાનો અવયવ છિદ્ર-નાકું-દાર તે.
મુતરાણું, વિં મુતરવાની હાજતવાણું; મુતરવાની તાકીદ હોય તેવું.
મુતરાવવું, કિં સં મુતરે એમ કરાવવું; પિશાબ કરાવવો. (૨) ડરાવવું; ધમધમાવી નાંખવું; દમડાવવું; મુતરી જાય એવો ભય દેખાડવો.
મુતરિયું, નં મુતરવાનું વાસણ.
મુતલક, અં [**અ. મુતલક**] તદન; જરાએ જરા; બિલકલ; તમામ.
મુતાલિક, પું [**આ. મુત+અલ્લિક**] દિવાનથી કિતરતા ઓહાનો અમલદાર; નાયબ દિવાન.
મુદ્દં, નં શત્રુ; દુસ્મન. (૨) પ્રતિપક્ષી; વાદી.
મુદ્દત, સ્ત્રીં [**અ. મુદ્દત**] અમુક વખત તે; અમુક નક્કી કરેલો વખત તે; ઈરવેલા વખત પહેલાં પાકી મુદ્દત=ઈરવેલો વખત પુરો થયો હોય તે સમય. મુદ્દત-સર=ખરાખર વખતે.
મુદ્દલ, નં [**અ.**] વેપાર ધંધા માટે કાઢેલી મળ ચાપણ તે; મુડી; પુંજ; ભંડોળ. (૨) અં લગારે લગાર; જરાએ જરા; તમામ; સમગ્ર; સાવ.
મુદ્દા, સ્ત્રીં [**સં.**] કલ્લાસ; આનંદ; હરખ; ખુશાલી.
મુદ્દિત, વિં [**સં.**] હરખાયેલું; રાજ; ખુશી થયેલું; આનંદિત; પ્રસન્ન થયેલું એવું. (૨) ખીલેલું; ફૂલેલું.
મુદ્દામ, વિં [**અ. મુદ્દામ**] ઘણા વખતનું; ચાલુ. (૨) અં ખામોખામ; વિશેષકરિને; ખાસ.
મુદ્દો, પું [**અ. મુદ્દા**] પુરાવો; સાબીતી. (૨) મુનાનું મળ; જેને માટે મુનો થયો હોય તે ચીજ-વાત વગેરે તે; પાથો.

સાક્ષી; પત્ની, ખાતરીની-જેથી મુનાની પુરવારી થાય એવી બાબત તે.

મુદ્રા, સ્ત્રી [સં.] ઉપરના દેખાવની મુદ્ર કરા તે; છાપ; આલેખ, મુદ્ર ચિહ્ન-થી આલેખિત દેખાવ. (૨) ચિહ્ન; નિશાની; રેખા. (૩) છાપ; સિક્કા; મહોર. (૪) છાપવાના ધાતુના અક્ષરો અને તેનાં કારખાનાં. (૫) છાપવાનાં બીબાં અને તેનાથી છાપવું તે.:-મુદ્રાકિત=છાપેલું. (૬) એક પ્રકારનું યોગાસન. (૭) વિંટી; અંગૂઠી. મુદ્રાલેખ=આગલો અથ લેખ. તમમુદ્રા=અમુક દેવતા મંત્ર અને નિશાનીઓ અથવા પગલાં કોતરેલાં ધાતુના બીબાંને ગરમ કરાવી ચામડી ઉપર તેના યામ દેવડાવવા તે. છાપાંતિલક લીધાં એમ કહેવાય છે. ગાસાંઈ લોકો કાનમાં જે કુંડલાદિક લટકાવે છે તે.

મુદ્રાંકિત, વિં [સં.] છાપેલું; ટાપિ ઉપર સાહી લગાડી કાગળ ઉપર જે અક્ષરો દિકની છાપ લેવામાં આવે છે તે.

મુદ્રિકા, સ્ત્રી [સં.] જેની ઉપર નામ કોતરેલું હોય એવી વીટી; જેવડે છાપ મારી નથા સિક્કા પાડી શકાય એવી વીટી.

મુનશી, પું ઉર્દૂ કારસી અરબી વગેરેનો શિક્ષક.

(૨) લખાણ પત્રનું કામ કરનાર.

મુનસફ-પું દિવાની કળિયા સાંભળી ન્યાય આપનાર; ન્યાયાધીશ.

મુનસફી, સ્ત્રી મુનસફનું કામ તે. (૨) કોઈને પૂછ્યાગાછ્યા વગર પોતાની મરજી પ્રમાણે વતવા-કરવાની છૂટ-સદર પરવાનગી તે; પોતાના મનમાં આવે તેમ કુલ અમલ્યારે કાર્ય કરવાની છૂટ તે.

મુનાસખ, વિં [અ.] વાળખી; યોગ્ય; ઘટિત.

મુનિ, પું [સં.] ઋષિ; તપસ્વી; યોગી; મૌન રહી તપ કરનાર સાધુ. મુનિવ્રત=મુનિ જેવું-નાદિ બોલવાનું વ્રત તે.

મુનીમ, પું [અ.] પેદીનું કામ કરનારો મુખ્ય મુખારતો. શરાફની પેદીનો મુખ્ય કારભારી તે. (૨) આલયિયો.

મુનીમી, સ્ત્રી મુનીમગીરી.

મુન્ય, નં અણબોધ્યા રહેવું તે; મૌન; મુંગા રહેવું તે.

મુફત, જુઠું મફત.

મુફતી, પું મુસલમાન પંચાલિયો.

મુફ્લસ, વિં [અ.] ગરીબ; દીન; લાચાર; કંગાલ.

મુફ્લસી, સ્ત્રી ગરીબી; દીનતા; કંગાલિયન.

મુફ્સીલ, નં બહારગામ; પરદેશ.

મુખારક, વિં [અ.] ભાગ્યશાળી; સુખી; બહુ, બલે હો એવું; આખાદ.

મુખારકબાદી, સ્ત્રી સાદું થયા બદલ પ્રસન્નતા-ખુશાલી ખતાવવી તે; કોઈના કલ્યાણથી ઉપજેલા આનંદને લીધે તેનું તે સૌભાગ્ય આખાદ-ચાલુ રહો, એવો જે આશીર્વાદાત્મક ઉદ્ગાર તે; અભિનંદન; ધન્યવાદ.

મુમતી, સ્ત્રી જૈનમતિઓ મોંની ફાડ સામે લુગડાના જે નાનો કકડો બાંધે છે તે.

મુમનો, પું મુસલમાન ધર્મમાં ગયેલા હિંદુઓની એક જાતિ. એ લોકો રીતરિવાજમાં અને લૌકિક આચારમાં અરધા હિંદુ માફક અને અરધા મુસલમાન માફક રહે છે.

મુમુશુ, વિં [સં.] મોક્ષની ઇચ્છાવાળો; સુક્તિની ઇચ્છા રાખનાર.

મુમ્મી, સ્ત્રી (ફા. મૂમ્મીય. Mummy) માણસની ચરખીની મેળવણીથી બનાવેલી એક દવા. કચરાયેલા શરીર ઉપર લગાડવામાં અને પેટમાં આપવાના કામમાં આવે છે. મુમ્માઈ.

મુરખ, વિં મૂર્ખ; બેવકૂફ; મુરખનું નામ મિંતે. મુરખનો સરદાર-શિશોમણિ.

મુદ્રાખા, સ્ત્રીં મૂર્ખતા; મૂર્ખપણું.

મુદ્રધી, સ્ત્રીં મરધડી; કુકડી.

મુદ્રધો, પું કુકડો; મરધડો; મરધો.

મુદ્રધંગ, નં મોરધંગ, એક જાતનું વાળું.

મુદ્રછા, સ્ત્રીં મૂર્છા.

મુદ્રજ, નં [સ] એક જાતનું વાળું,

ઉં વીણા મુદ્રજ મુદ્રંગ ને મધ્યે મોરલી વાગેછ. ગિરધર.

મુરત, સ્ત્રીં મૂર્તિ. (૨) મુદ્દર્ત.

મુરતિયો, પું કન્યાને પરણવા આવનારો;

જમાઇ:-મુરતિયો સારો જ્ઞેજ્ઞે.

મુરતી, જું મૂર્તિ.

મુરખી, વિં [અ.] કુદખતો મોટો-

આગેવાન-વૃદ્ધ માણસ તે; વડીલ; ગુરુ-જન, શિરછત્ર; ઉપરી; મોટેડું.

મુરખો, પું [અ. મુરખા] ચાસણી

પાયેલો શળ ને કચુબરનો આથો તે; ખાંડમાં આથેલાં ફળાદિક તે.

મુરલી, સ્ત્રીં મોરલી; વાંસળી. મુરલીધર-

કૃષ્ણ. (૨) દેવને અર્પણ કરેલી છોકરી,

દેવસ્થાનમાં દેવને અર્પણ કરાયેલી જે

અવિવાહિત છોકરીઓ સેવાપૂજા કરવા ને

નાચવા રહે છે તે.

મુરવત, સ્ત્રીં [આ. મુરવત] ભાર-મોજ;

વજન; ગોરવ; પ્રતિષ્ઠા. (૨) અદ્ય;

વિવેક; સંખ્યાચાર.

મુરસદ, પું ગુરુ; ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર.

ઉં ધલમ અકલકે ખડે કહાવો, સખક

તમ સમજવો, મેં મુખસે કહું મુરસદ

મેરા, મહેરમ મોઢે ખતાવો. નિરાંત.

મુરાતખ, સ્ત્રીં [અ.] ગોરવ; પ્રતિષ્ઠા;

મોભો; વજન:- માન-મુરાતખ.

મુરાદ, સ્ત્રીં [અ.] ઇચ્છા; આશા; ઉમેદ.

મનોભાવ; હોંશ.

મુરાદિ, પું [સ] મુર દેવનો શત્રુ તે;

શ્રીકૃષ્ણ. મોરાદિ-મોરાદ.

મુરીક, સ્ત્રીં મેલી; શિખ્યા; ભક્તસ્ત્રી.

મુલક, પું [અ.] દેશ; જનપદ; પ્રદેશ;

અમુક નામ પાડેલો જે ભુભાગ-પ્રદેશ

તે. ઉં રડો રડો મુલક યુજરાત રડો.

મુલકળીરી, સ્ત્રીં દેશના વડાએ વસુલાતના

તેમજ બંદોબસ્તના કામ માટે પોતાના

તાબાના મુલકમાં આમતેમ કરવું-સ્વા-

રીએ નીકળવું તે. (૨) મુલક જોવા ક-

રવું તે; મુસાફરી.

મુલકી, વિં મુલક સંબંધી-મુલકને લગતું.

(૨) દિવાની; વસુલાતી-મુલકીખાતું=વ-

સુલાતીખાતું-મહેસુલી ખાતું.

મુલતવી, અં અદ્ધર; અદ્યમદ મોકુફ. કિં

પ્રં મુલતવી રાખવું-થોડા વખત પછી

હાથ ધરવા ઉપર રાખવું; તરત વેળા બંધ

રાખવું; થોડું ચાલ્યા-તપાસ્યા-આરંભ્યા

પછી ફરીને વિચાર ઉપર લેવા બંધ રા-

ખવું. (૨) છેવટનું માંડીવાળવું; બંધ

રાખવું:-કાશી જવાનું અમે મુલતવી

રાખ્યું. હવે જ્યારે જવાય ત્યારે ખડું.

મુલતાની, વિં મુલતાનનું-મુલતાન સંબંધી.

(૨) મુલતાનનો રહેવાસી:-જોડેની

ચાલમાં બધા મુલતાનીઓ રહે છે.

મુલદાર, નિં કિમતી; મોંઘું; મૂલ્યવાન. ઉં

મુલદાર મશર લાવજો. ક. દ. ડા.

મુલવવું, કિં સં મૂલ કરવું; કિંમત ફરજ-

વવી; વેચાતી લેવાને માટે કિંમત મુકરર

કરવી. ઉં કિયા ભાષાએ મોતીડાં મુલવ્યાં.

મુલાઈમ, વિં [અ] સુવાળું; નરમ; પોચું;

કમળું. (૨) પારીક વણાટનું; શીણું.

મુલાકાત, સ્ત્રીં [અ] મેળાપ; ભેટ; સમા-

ગમ. (૨) પરિચય; સહવાસ. (૩) સંબંધ;

એકકલક; મેળ.

મુલાખું, વિં જરાક ખાડું; તાંત્રી નજર

જોનારું; મહોખું.

મુલાન્ને, પું [**અ. મુલાહજ**] મલાન્ને:
મયાદા; અદ્ય; આમન્યા; વિવેક; શરમ-
લાળ. કિં પ્ર૦ મુલાન્ને પાળવો-રાખવો=
અદ્ય રાખવી.

મુલામ, વિં [**અ. મુલમ્મઅ**] સસ્સ:
મુંદર. (ર) રસવું-ઢોળ ચઢાવવો તે.

મુઠ્ઠાં, પું [**ફા.**] મુસલમાન-હોરાઓના પડિત;
ધર્મ અને ન્યાયનું સાહિત્ય જાણનારો
અને ઉપદેશ આપનારો ગુરુ. કિં મુઠ્ઠાં
નીકિલ્યા માર્ગે, મેં જોયું તે દિશ, પાણી
અધિક તેથી પડયું, રાજા છાટો રીશ.

મુવાહું, ન૦ બિલ્લોહનું ગામ; મો-વાહ-મહ
-વાહ તે મુવાહું;—ખાર મુવાહું.

મુવાળો, પું નિમાળો; વાળ; કેશ; ખાલ.

મુવું, વિં મરી ગયું; ખેરગયું. એવો અર્થ
પતાવે છે. ખાતું; ટકું ઘોઘું એમ
તિરસ્કાર અને દ્વેષાભાં કહેવાય છે. મુવો
એ ગયો તો. મુવું મારે શું કરવું હતું. મુવો
નહારો છે એવું નામ ન લેતાં. કિં પ્ર૦
મુવા પહેલી ઘેર. મુવા પહેલી મોકાણ.
મુવો વરને બળી જન. મુવા નહિ ને માંદા
પડ્યા. મુઠ્ઠ ભેંશના મોટા ડોળા. મુઠ્ઠ-
મુવો, મુવું. મરવા-નાશ પામ્યાના તિર-
સ્કારમાં-પાપ ગયું, એવો અણગમનાં અર્થ
રાખે છે.

મુરકેટાટ, વિં વાંસા પાછળ હાથ બાંધેલા
હોય એવું; ખેતીને કાણીથી હાથ પીઠે
બાંધવા તે. કિં પ્ર૦ મુરકેટાટ બાંધવું=વાંસા
સાથે હાથને બાંધી લેવા; એવી રીતે બાં-
ધવું કે જેથી પીઠે બાંધેલા હાથ બિલકલ
ચસકે નહિ.

મુરકેલ, વિં [**અ. મુરકિલ**] મહેનતે-
મહાશ્રમે બને એવું; અધકું; કઠણ; દુઃસા-
ધ; મુસીબત પડે એવું; વિષમ.

મુરકેલી, સી૦ મુસીબત; મહેનત પડતી તે;

અ-વગર મહેનતે ન બને-થાય એવી જે
ફર્કટના તે; કઠણાઈ.

મુષ્ઠી, સી૦ [**સં.**] મુઠી.

મુસદ્દી, વિં [**અ.**] મુસદ્દો બનાવી જાણ-
નાર; લખાણ કરવામાં કાબેલ તે; કારકુન;
મહેતો; અચ્છી ઇમારતથી લખાણ કરી
જાણનારો તે. (ર) રાજ્ય કાજ કુશળ;
રાજ્યનીતિ-કારસ્થાન કરી અથવા રમી જાણે
એવો તે.

મુસદ્દા, પું [**અ. મુસદ્દા**] ઉંડા અર્થ
વાળી ઇમારતનું લખાણ તે; યુક્તિદાર
લખાણવાળો લેખ તે; ખરડો; લખાણની
રૂપરેખા તે; ખોળિયું.

મુસલમાની, વિં (**ફા.**) મુસલમાનનું-સં-
બંધી-તેને લગનું; ઇસ્લામી;—મુસલમાની
ધર્મ; મુસલમાની રીતરિવાજ-ભાષા વ-
ગેરે. તે મુસલમાનીમાં બોલે છે.

મુસદ્દો, પું નિમાજ પઢવાની ચટાઈ.

મુસળ, ન૦ (**સં**) ખાંડવાનું ઓળર-સાંબેલું.

મુસળખંડી, સી૦ ચોખા. (ર) ખાંડવું તે;—
હવે ખેરને મુસળખંડી કરવી પડતી નથી.

મુસળધાર, વિં મુસળ-સાંબેલા જેવી જાડી
ધારાવાળું. અર્થાત્ પુષ્કળ-ધોધમાર;—પછી
મુસળધાર વરસાદ પડ્યો.

મુસળસ્નાન, ન૦ જેવું તેવું એટલે કે, શરીર
પલળ્યું ન પલળ્યું થાય એમ નહાવું તે; જેવું
તેવું સ્નાન તે.

મુસળી, સી૦ (**સં. મુસલી**) એક જાતની
ઓષધિ. એ વસાણામાં પડે છે અને શક્તિ
આપનાર છે. (ર) નાનું મુસળ; ખરાદ-પ-
રાઈ; બતો.

મુસળું, ન૦ (**સં. મુસલ**) ડાંગર ખાંડવાનું
ઓળર; સાંબેલું.

મુસાફર, પું (**અ.**) વટેમાર્ગ; પ્રવાસી;
પથી.

મુસાફરી, સી૦ દેશપરદેશ કરવું તે; પ્રવાસ; પંથ.

મુસદ્દો. પું. દિવસ અથવા મહિનાનો પગાર તે; દરમાયો.

મુસદ્દિય, પું. (અ.) સાથે રહેનારો; મિત્ર; સાથી તે.

મુસીબત, સ્ત્રી. મુશ્કેલી; મહેનત; કઠણાશ.

મુસ્તફીન, વિ. (અ.) મક્કમ; મજબુત; ચોટી રહેવું તે. (૨) જોરાવર.

મુહૂર્ત, ન. (સં.) કોઈ સાઈ કામ આરંભવાનો અનુકૂળ ને શુભ દિવસ-વખત; પણ ચોધડિયું તે. (૨) ૪૮ મિનિટ-એ ઘડી જેટલો સમય તે.

મુળયું, વિ. મધું; સધળું. (૨) અ. તમામ; જરાએ જરા; ખિલકેલ; તદન.

મુળાપાણી, સ્ત્રી. મુળાની જુડી; મુળાનાં પાનની ભાજી.

મુળિયું, ન. ઝાડ છોડવા વગેરેનું ભોંયમાંથી રસકસ વસનાઈ મૂળ-શાખા તે; જડ.

મુળો, પું. મૂળમાં થતા ક્ષેણ કંદની ભાજી.

મુઝેલું, વિ. મરી અઝેલું; મરણ પામેલું.

મુઝણી, સ્ત્રી. રાધિકા ચોખાને ચોળી મરચું મીઠું નાંખી બનાવેલી રોટલી.

મુઝું, વિ. (સં. મૂક) જેને વાચા ન હોય તેવું; અવાચક જેને બોલતાં આવડતું ન હોય તેવું; મૂક. કહે. મુઝાને સ્વપ્ન આવ્યું તે મિચારો શું કહે? મુઝો ખાંડ ખાય=અર્થાત્ મનમાં ને મનમાં હરખાય-ખીજને શું કહે? (૨) મુઝયુપ; છાતુંમાંનું.

મુઝ, સ્ત્રી. નાક નીચે ઉપલા ઝોડ ઉપર મુરખને જે વાળ આવે છે તે. ૩૦ પ્ર. મુઝો મરડવી= કરડાગી કરવી. મુઝમાં હસવું=મનમાં રાજી થવું; સામાની ઠીક થકડી થાય છે, એમ મલકાવું. મુઝનો વાળ=માનીતો. માણસ.

મુઝાણું, વિ. મુઝોવાળું; જેને મુઝો હોય તેવું. (૨) મરદ; પ્રતાપી; જોરાવર. (૨) ઉમર લાયક; આધેડ; વૃદ્ધ:-મુઝાળો સાથ.

મુઝ, ન. એક જાતનું-કામ જેવું પ્રસ. એ અવિચ્છિન્ન ગણાય છે અને તેની દોરીઓ દોરક વખાય છે. બ્રહ્મચારી એના દોરડાનો કદોરો રાખે છે.

મુઝ, વિ. કંજુસ; કૃષણ; બખીર. (૨) મુઝું બોલે નહિ એવું; અક્ષલ વગરનું; હોંસ વગરનું.

મુઝડો, પું. થોડો; જેને મોટે કાળા ને શરીર ઘોળાવાળ હોય એવો વાછડો.

મુઝણ, સ્ત્રી. મુઝાવું તે; અમુઝણું; મુઝવણ.

મુઝવણ, સ્ત્રી. અકળામણ; ગભરામણ; બેચેની; અગ્રતા; ક્ષોભ; કિચાર; ઉદ્વેગ; આકળતા.

મુઝવણી, સ્ત્રી. મુઝવણ; અકળામણ. (૨) મુશ્કેલી; મુઝવણ.

મુઝાવું, ક્રિ. અ. અકળાવું; ગભરાવું. (૨) અટકી-અટકીને શ્વાસ ચાલવો તે; રિખાવું; કંટાળવું. (૩) મનમાં ને મનમાં મુઝાવું.

મુઝ, ન. [સં.] માથું; ડોકું; મસ્તક.

મુઝન, ન. મોડાવવું તે; વાળ લેવરાવવા તે.

મુઝાળ, સ્ત્રી. માથાની બોપરીઓની માળા તે.

મુઝવું, ક્રિ. સ. બહુ ઝીણી ધારવાળા હથિ-આરથી વાળ લેવા; મોડવું; વત્તુકરવું. (૨) છેતરવું; ફોસલાવવું; ધતવું. (૩) દીક્ષા આપવી; પોતાના મતમાં લેવું.

મુઝી, સ્ત્રી. મુઝ; થાપણ. (૨) મુદલ; અસલ રકમ તે.

મૂક, વિ. [સં.] મુઝું; જેને વાણી-વાચા ન હોય તે; અવાચક.

મૂકવું, ક્રિ. સ. મેલવું; મૂકવું; રાખવું. જુ. મૂકવું.

મૂક, વિ. [સં.] અમુજ; અગાન; કંઈ સમજે નહિ એવું-મૂખ. (૨) ગાંડું થેલું. મૂક મતિ=જેની મુદિ ચળી ગઇ હોય એવું-જેની મતિમંદ હોય એવું.

મૂતર, ન. [સં. મૂત્ર] પ્રાણીઓના ઘોડી-માંથી છૂટું પડીને બહાર નીકળે જતું.

જે પ્રવાહી તે; મૂત્ર; પિશાબ.
 મૂત્ર, નં [સં.] મૂત્ર; પિશાબ.
 મૂત્રકંથ, પું [સં.] મૂત્રપિંડને લગતો એક રોગ.
 મૂત્રપિંડ, પું [સં.] છાતીની બમોઝને પીઠ તરફના એક પાસે લોહીને ગાળી શુદ્ધ લોહી અને મૂત્રને જુદાં પાડનારા એ માંસલપિંડ-ગોળા જેવા અવયવ તે.
 મૂત્રલ, વિં મૂત્ર વધારે કરાવે એવું; મૂત્ર વર્ધક. (આસઠ.) મૂત્ર લાવનાર.
 મૂત્રાશય, નં [સં.] મૂત્રપિંડે લોહીમાંથી છૂટું કરેલું મૂત્ર બહાર નીકળના પહેલાં એકદું થાય છે તે કાથળી; કુક્રંકા.
 મૂત્રાહ, નં જે દારે મૂત્ર બહાર પડે છે તે.
 મૂર્ખ, વિં [સં.] અકલ વગરનું; અભણ; આવડ વગરનું; એાછી શુદ્ધિતું. (૨) રીતભાત-વિવેક વગેરે સમજે નહિ એવું; સ્વાદ સમજે નહિ એવું.
 મૂર્ખતા, સ્ત્રીં મૂર્ખપણું; મુરખાઈ; કમ અકલ. (૨) અણસમજણપણું.
 મૂર્ખઈ, સ્ત્રીં મૂર્ખતા.
 મૂર્ચના, સ્ત્રીં [સં.] શુદ્ધિ થોડીવાર માટે જતી રહી હોય એવી સ્થિતિ તે; મૂર્ચા; અચેતનતા; એશુદ્ધિ; એભાન અવસ્થા.
 મૂર્ચા, સ્ત્રીં [સં.] મૂર્ચના; એશુદ્ધિ; એભાન અવસ્થા. કોઈ રોગાદિકને કારણે અથવા એવો કંઈ આચકો લાગવાથી એભાન થઈજવું તે. કિં ૫૦ મૂર્ચા આવવી=એભાન થઈજવું; મૂર્ચાવળવી=ચેતન-ભાન આવવું.
 મૂર્ચાગત, વિં મૂર્ચામાં પડેલું; મૂર્ચિત; મગજ ઉપર કોઈ જાતનો અઘાત-આચકો લાગવાથી અચેત થઈ ગયેલું.
 મૂર્ચિત, વિં મૂર્ચામાં પડેલું; એભાન; અચેત થઈ ગયેલું.

મૂર્ચના, સ્ત્રીં [સં.] સ્વરને ઉચ્ચ થઈવા ખેંચીને પાછો નીચે ઉતરવો તે; સ્વર ધ્રુવણી; સ્વરમાધુર્ય.

મૂર્તિ, વિં [સં.] મૂર્તિમાન; જને આકાર હેતુ તે; મૂર્તિ-પ્રતિમા જેવું.

મૂર્તિ, સ્ત્રીં [સં.] ધાતુ પત્થર, દાંત, લાકડું કે માટીની દેવ દેવી વગેરેની પ્રતિમા-આકૃતિ તે; પુતળું; છબિ; તસવીર; બાવલું. (૨) સાધુ-સંત:-આ મઠમાં કેટલી મૂર્તિ રહે છે મહારાજ? (૩) કોઈ પણ ચીજનો તેને મળતો આકાર તે. (૪) શરીર; દેહ મૂર્તિપૂજક=મૂર્તિને પૂજનારો-માનનારો તે.

મૂર્ધન્ય, વિં [સં.] માથાને-અગતું; તાળવા ઉપરના ભાગનું. જામ તાળવાને ઉપલે ભાગે અડતાં ઉચ્ચરતું હોય એવું; મૂર્ધસ્થાની અક્ષરો.

મૂર્ધસ્થાની, વિં મૂર્ધન્ય. ઈ, ચ છ જ ઝ ઞ ય ને શ. આ અક્ષરો તાળવે જામ અડકાડયાથી બોલાય છે.

મૂલ, નં [સં. મૂલ્ય] કોઈ ચીજની કિંમત; દામ; દર; ભાવ; મૂલ્ય. (૪) પારખ; પરીક્ષા; તુલના. (૩) મળુરી; મહેનતાણના દામ. (૪) ઝાડ-છાડવા વગેરેની જમીનમાં ગયેલી જડ તે. (૫) આદિકારણ વગેરે, જુઓ મૂળ.

મૂલક, વિં અસલ કારણરૂપ; મૂળરૂપ; અસલ-ઉત્પત્તિ થવામાં જે પાયા-આધાર રૂપ હોય તે.

મૂલ્ય, નં [સં.] કિંમત; દામ; દર.

મૂલ્યવાન, વિં કિંમતી; મૂળવાળું; મોંઘું; ઉચાભાવનું.

મૂષક, પું [સં.] ઉંદર.

મૂસ, સ્ત્રીં [સં. મુષ] ધાતુ ગાળવાની કુલડી; ધાતુનો રસ કરવાને બાફીમાં મૂકવાનું કુલડું-કંઈ. (૨) બીયું.

મૂળ, નં [સં મૂલ] વનસ્પતિ-ઝાડ છોડવા વગેરેની પૃથ્વીમાંથી રસ ચૂસનારી જંદ; જમીનમાં રહી વનસ્પતિને પોષણ ખેંચી આપનારો મુખ્ય અવયવ તે. ભૂશાખા. (૨) પાચો; મંડાણ. (૩) અસલ; મુખ્ય ઝીજ તે. (૪) આદિ કારણ; ઉત્પત્તિ સ્થાન:-નીલ નદીના મૂળની શોધ કરવાને કેટલાએ યુરોપિયનો ગયા હતા. (૫) ઓગણીસમું નક્ષત્ર. (૬) આધાર; ટેકા. (૭) સંખ્યાનો ધાત તે; :-ધનમૂળ. (૮) ભંડોળ; પુંજ. કિં ૩૦ મૂળ ધાલવું-નાંખવું-જડ ધાલવી, ઉંડા દાખલ થઈ જવું; અચળ થવું; દંડ થવું. મૂળ શોધવું-ઉત્પત્તિ સ્થાન શોધી કાઢવું; અસલની શોધ કરવી. મૂળ કાઢી નાંખવું-નાશ કરવું; ફરીને થાય નહિ એમ કરવું; જડ ઉખાડી નાંખવી.

મૂળપીડિકા, સ્ત્રી ૦ [સં] પ્રસ્તાવના; ઉપોદ્ધાત; શરૂઆતનું પ્રતિચારપ લખાણ. પારિભાષિક કથન.

મૂળપુરુષ, પું ૦ [સં.] વંશ-કુળનો આદિ પુરુષ તે; પૂર્વજ.

મૂળાક્ષર, પું ૦ વર્ણમાળાના અસલ અક્ષરો તે.

મૂળાડિયું, નં ૦ નાનું બાંટું મૂળ.

મૂળી, સ્ત્રી ૦ મૂળના ઝીણા ઝીણા ફળુગા તે.

મૂળે, અ ૦ પહેલેથી; અસલથી; (૨) નામ માત્રે; કંઈ હોયજ નહિ એમ:-મૂળે માંડી નહિ ત્યાં રંડાપો શાનો ?

મૂળ, પું ૦ (સં) વનમાં રહેનારું એક ચોપણ બકરા જેવું પ્રાણી; હરણ; કુરંગ. (૨) પાંચમું નક્ષત્ર.

મૂળઘર્મ, નં ૦ (સં) હરણનું ચામડું તે. બહુ ચારી અને ઝડપ વગેરે તપ્સ્વીઓ ઓઢવા પાથરવાને રાખે છે.

મૂળજળ, નં ૦ રેતાળ જમીન ઉપર કલાં સૂકી કિરણ પડતાં દૂરથી પાણી વરસતું હોય એવા જે ભાસ થાય છે તે; મરીચિકા; ઝાંઝવાં.

મૂળતુષ્ણ, સ્ત્રી ૦ મુગંજળ.

મૂળનયની, સ્ત્રી ૦ મૂગ જેવાં ચંચળ નેત્ર-વાળી સ્ત્રી.

મૂળપતિ, પું ૦ સિંહ; વનરાજ.

મૂળમદ, પું ૦ કરતૂરી; હિમાલયમાં થતા એક ભતના મૂગની નાભીમાંથી મળતું બહુજ ઉચ્ચ સુવાસવાળું એક દ્રવ્ય. ઉં ૦ મૂગમદ લેપ કરેલો ગળે છે, ચિહ્ન ન હોય નીહું આ ગરલનું.

મૂગયા, સ્ત્રી ૦ [સં.] શિકાર; આખેટ.

મૂગલાંછન, નં ૦ [સં.] ચંદ્રમા; ચાંદો.

મૂગદ્દી, સ્ત્રી ૦ મૂગની માદા; નાની હરિણી.

મૂગલોચના, સ્ત્રી ૦ મૂગ જેવાં ચંચળ-સુંદર લોચનની સ્ત્રી તે.

મૂગસર, નં ૦ [સં. મુગશીર્ષ] મુગશિર નામનું એક નક્ષત્ર તે.

મૂગાક્ષી, સ્ત્રી ૦ [સં.] મૂગનયની.

મૂગાંક, પું ૦ ચંદ્ર; ચાંદો; જેના બિંબમાં મૂગનું ચિહ્ન છે એવો તે.

મૂગી, સ્ત્રી ૦ હરિણી; કુરંગ. (૨) એક વનસ્પતિ. ઉં ૦ મૂગી અરણી તે મરેદી. પ્રેમાનંદ. એનું ઘી સાચુના રોગ ઉપર વપરાય છે.

મૂગેન્દ્ર, પું ૦ [સં.] મૂગામાં ધન્ડ જેવો-મુખ્ય તે; સિંહ; વનરાજ.

મૂણાલ, નં ૦ [સં] કમળ; કમળ તંતુ.

મૂણાલિની, સ્ત્રી ૦ [સં.] નલિની; કમલિની.

મૃત, વિં ૦ [સં.] મુંએલા; મરી ગયેલું. (૨) પ્રેત; શય. (૩) બાળીને ભસ્મ કરેલું એવું; મારેલું. (૪) મુડલાલ થઈ ગયેલું.

મૃતસંજીવની, સ્ત્રી ૦ [સં] મુંએલાને જીવતું કરવાની વિદ્યા; એક તાંત્રિકકળા તે.

મૃતક, નં ૦ મરેલું; શય; પ્રેત. (૨) મરનાર.

મૃતસૌખ્ય, નં ૦ મરી ગયેલાનું સૌક્ય તે.

મૃત્તિકા, સ્ત્રી ૦ [સં] માટી; મટાડી.

મૃત્યુ, નં [સં] મરણ; મોત; પ્રાણીઓમાં
જે ચેતન્ય હોય છે તેનું નીકળી જવું તે.

મૃત્યુપત્ર, નં [સં] વસિયતનામું; વિલ.

મૃત્યુલોક, પું. મરણ ધર્મવાળાં પ્રાણીઓનું
વાસસ્થાન-જગત તે; પૃથ્વી ઉપરના લોક
પ્રાણીઓ વગેરે તે; જગત; દુનિયા.

મૃત્યુજ્ય, પું. [સં.] મહાદેવ; શિવ.

મૃદંગ, સ્ત્રી. [સં] હાથવતે ઠોકાને વગાડ-
વાનું એક ચર્મવાદ્ય; પખવાજ.

મૃદુ, વિ. [સં] કોમળ; નરમ; યોગ્ય. (૨)
મધુર. (૩) સુંવાળું લીલું.

મૃદુતા, સ્ત્રી. મૃદુપણ; કોમળપણ; નરમાશ.

મૃદુલ, વિ. મૃદુ; નરમ; કોમળ.

મૃન્મથ, વિ. તદન માટીનું; સૂતિકામય.

મે, પું. [સં. મેષ] મેહ; મહે; વરસાદ;
મેઘ; મેહલો. (૨) ખ્રિસ્તી વર્ષના પાંચમો
મહીનો. (૩) સ્ત્રી. અમલ; સત્તા.

મેક્ષણ, પું. કસાર હલાવવાનો લાકડાનો દંડો;
લાંબો ચાટવો.

મેખ, સ્ત્રી. ખાલી; લાકડાનો જમીન અથવા
ભિંત વગેરેમાં ઠોકા બેસાડાય એવો અણી-
વાળો ખીલો. (૨) ચુંક; કીલ; ખીલડો. (૩)
ખીટી. (૪) કાચર; ઢાંસ; સાલ. કિં. પ્રં.
મેખમારવી=કાચર મારવી; આડખીલી નાં-
ખવી. સજડ કરવું; હદ બાંધી નક્કી કરી
નાંખવું. ૧૬૬ નાંખવું.

મેખચું, જી. મેખચું.

મેખળ, નં લડાઈનું એક હથિયાર. (૨)
કંદોરો. (૩) લંગર; લાડ; વચમાં અથ-
ડાયા ને ખડખડા કરે એવું જે તે; ત-
રીલું-હળમેખળ.

મેખળા, સ્ત્રી. [સં મેક્ષણ] સ્ત્રીઓનો કંદોરો;
સેર; રસના; કાંચી. (૨) ફરતી ગોળવર્તુલ
રેખા અથવા મયાદા તે.

મેખિયું, નં મેખું; અફીણી.

મેખી, વિ. અફીણી.

મેખું, નં અફીણી.

મેગની, સ્ત્રી. ઘેટાંની હગાર. મેઘનું છાણ.

મેગળ, પું. [સં. મદગલ] હાથી; ગજ;
માતંગ. જેને મદ કરતો હોય એવો મોટો
અને જીવાન હાથી.

મેઘ, પું. [સં.] વરસાદ; મેહ; મેહલો;

મેઘધનુષ, નં તડકા હોય અને વરસાદ
પડે ત્યારે જે દિશામાં સૂર્ય હોય તેની
સામેની દિશાએ ફરફરમાં ફરેલો વક્રી-
ભવન થવાથી સાત રંગવાળું જે અર્ધ
ગોળ વર્તુલ રૂપાય છે તે; મછ; ઇન્દ્ર
ચાપ. મછ તણાવો, એમ કહેવાય છે.

મેઘરવો, પું. વસંત ઋતુમાં આપા વગેરે
ઝાડેને ખૂબ મહોર આવી તેનાં નાનાં
નાનાં ફૂલમાંથી જે ઝીણી મધુની છાંટ
વરસે છે તે; વરસાદની ફરફર જેવી
ફૂલમાંના મધુની છાંટ. મેઘરવાથી આ-
પાનાં પાંદડાં ગળ્યાં થઈ જાય છે પણ
મધ વરસી જવાથી ફૂલમાં-મહોરમાં મ-
રવા બંધાતા નથી.

મેઘરાજ, પું. મેઘ તે. (૨) મેઘના શાસક-
ઇન્દ્ર તે:-રાજમાં રાજ તો મેઘરાજ.

મેઘાકંબર, નં મેઘનાં વાદળોનો જમાવ
તે; ઘેરમો. (૩) છત્રીવાળી અંબાડી;
હાથી ઉપરની સુંદર બેઠક. (૩) ઠંઠારો;
ઢોળ, દિમાક; ઠંઠારો.

મેઘકું, નં નાના પુતળા જેવું છોકરું; પુતળું.

(૨) ખીલાની માફક જમીનમાં ઠોકી
બેસાડાય એવી લીવી. (મેસણીવાળી નહિ.)

મેજ, નં ટેબલ; ખુરસીમાં બેસી લખાય
એવી લંચી પાટિયાની ઘોડી.

મેજર, પું. [સં] ઢુકડીનો નાયક; મોટો
જમાદાર. (૨) માપ; ભરત.

મેડક, નં દેડકું; દાદર.

મેડી, સ્ત્રી. નાનો સુંદર મેડાપરના એકાદ
ખંડ તે. નાનો આગલો મેડો; સ્વપ્નમૃદુ.

મેરો, પું. મકાનમાં એક એકની ઉપર જે પાટિયાં નાંખીને બનાવેલું રહેવા લાયક બાળિયું તે.

મેઢ, પું. ઘેટો, મેઢી, ઘેટી, મેઢું=મેઢુંગાડરું; ગાડર.

મેઢ, પું. [સં.] લિંગ; નરઈ દ્રિય.

મેઢું, જુ. મહેણું; ટાણું.

મેતર, પું. [સં. મહત્તર] મોટાઢેઢ; ઢ-ડના મુખી.

મેતરાણી, સ્ત્રી. ઢેઢડી; ઢયડી; ઢડી.

મેથિયું, વિ. મેથીના મસાલો ચઢાવેલું; મેથી-વાળું;--મેથિયાકેરી. મેથિયાં=મેથીના મસાલો ચઢાવી બનાવેલાં અથાણાં.

મેથી, સ્ત્રી. [સં. મેથિકા] એક જાતની દિલ્લ વનસ્પતિ અને તેનાં બી-દાણા તે; એક જાતનાં વસાણા ને મસાલા તરીકે વપરાતાં બિયાં તે. એ સ્વાદે જરા કડવી હોય છે. તે પૌષ્ટિક છે અને તેનાં પાક મસાલો વગેરે કેટલીક વાનીઓ બને છે. મેથીપાક=મેથીના લાડુ. (૨) માર.

મેઢ, પું. [સં.] પ્રાણીઓના શરીરમાંનો એક રસ-ધાતુ તે; હાડકાંમાંનો ખાવો; મેઢર; ચરબી.

મેઢની, સ્ત્રી. [સં.] આલમ; દુનિયા. (૨) લોકોનો ખૂબ મોટો જમાવ-જથ્થો તે.-તમાસાને કંઈ તેડું હોય? ત્યાં તો કેટલીએ મેઢની મળી છે.

મેઢાન, [જ. મયદાન] ટેકરા, ગાડ કે મકાન રહિત ખુલ્લી સપાટ રેતાળ જમીન તે; ખુલ્લી સપાટ જમીન; રણ. કિં. પ્ર. મેઢાન કરવું=ખુલ્લું કરવું; પાંધર કરવું; જમીનદસ્ત કરવું. મેઢાનપડવું=પહાર-ખુદ્ધા પડવું; આગળ નીકળવું; જાહેરમાં આવવું.

મેઢિની, સ્ત્રી. પૃથ્વી; જમીન; ભૂમિ. (૨) દુનિયા; આલમ.

મેઢી, જુ. મેઢી.

મેઢ, પું. [સં.] બહિ; ભોમ. બહિદાન આપવું તે; ચર.--અશ્વમેઢ.

મેઢા, સ્ત્રી. [સં.] બુદ્ધિ; સારી યાદાસ્ત-વળી બુદ્ધિ તે.

મેઢાવી, વિ. [સં.] બુધિલાળી; મતિમાન. સ્મરણ સક્તિ સાથે ઉચ્ચ બુધિવાળું-ઉડી ગંભીર મતિવાળું.

મેના, સ્ત્રી. પોપટની મારક શાખવાડીએ તે એલે એવું કાચર જેવડું એક પંખી; સારિકા.--મેના પોપટની વાર્તા. એ પોપટની માદા નથી પણ પોપટી તરીકે તેને ખોટી રીતે ઝાળખાવવામાં આવે છે. એ પોપટથી જુદી જાતનું પંખી છે. (૨) પાર્વતીદેવીની માતા.

મેને, પું. મ્યાનો; મિયાનો; પેડીના ઘાટની પાલખી.

મેમણ, પું. મુસલમાનોમાંની એક જાતિ અને તે જાતિમાંના માણસ તે.--આફ્રિકામાં ખોળા અને મેમણો વેપારમાં બહુ ફાવી ગયા છે.

મેમનો, પું. નાકનું જડાવ ધરેણું; કાંટો; નાસામણિ; ચુક.

મેમાન, પું. મહેમાન; પરોણા; અતિથિ.

મેમા, સ્ત્રી. મહેમાની; પરોણાગત; આતિથ્ય.

મેર, પું. [સં. મેરુ] સૌથી મોટો એક પર્વત તે. (૨) માળાનો મોટો મણકો. એ મણકાથી બીજા મણકાની ગણતરી શરૂ થાય છે. (૩) સર્વથી મોટું ઉપરી તે; નાયક; અગ્રગણ્ય હોય તે; શિરોમણિ; મુગટ.--એ કોના માથાનો મેર? (૪) એક જાતના લોક. વાઘેર અને મેર લેકા.

મેરમેરાયાં, ન. દિવાળીની રાતે છોકરાં જે શેલડીને સાંઠે મસાલ કરે છે તે. (૨) બળતું--જ્વાળાએ બળતું ઉંખાડિયું તે.

મેરાઈ, પું. દરજ્જો; સહ; કપડાં સાંધવા-સિવવાનું કામ કરનારો તે.

મેરાયું, ન. બળતું ખોરાણું; મસાલ. દિવાળીના

રાતે છોકરાં શેલડીને સ્થંડે જે કાકડો બાંધી-
મસાલ-દીવો કરે છે તે. (૨) ઉંખાડિયું;
સળગતું ડાહ્યું-હાથે પકડીને ઉંચું રાખે-
હું-ધરેહું તે. મસ્કરીમાં વ્યંગમાં હુકકા, છોકરું
વગેરે:-અપીણી બાધને માન શાં? લગાર
મોનિયું કયું એટલે આ મેરાયાં લઈ લઈને
રાવણે ચાલ્યા. ધર કામથી પરવાર્યા કે
તરત મેરાયું લઈને વહુ મેયર ચાલ્યાં.

મેરૂં, પું. [સં.] એક સૌથી મોટો પૌરાણિક
પર્વત. એમ કહેવાય છે કે તે સાવ મો-
નાનો છે અને સૂર્ય તેની આસપાસ
કરે છે.

મેરી, સ્ત્રી. મેરી; સ્ત્રી; અમળા; બાધડી:-
મરદ કે મંદરી?

મેરેયું, જી. મેરાયું.

મેલ, પું. (સં. મેલન) એકાદ ઠંઠાણે અથવા
એકાદ ચીજ ઉપર પડેલો કે તેમાં ભળી
ગયેલો જે નકામો ખરાબ પદાર્થ તે; મળ;
કચરો; બગદો; કાટ: કઠા-રમડો વગેરે તે.
(૨) શરીરમાંથી નીકળેલો, ઝરેલો અથવા
આમ તેમથી એકઠો થયેલો કચરો. મળી
-કાદવ-મલ તે:-કાનનો મેલ. (૩) પ્રવા-
હીમાંનું નકાસું કસ્તર વગેરે તે; અવશેષ.
(૪) મનમાંની છુપી વાત; ગૂઢ આશય;
મનમાં જે ઘોળાયા કરતું હોય તે:-એ
મનનો મેલ કયાં આપે છે.

મેલડી, સ્ત્રી. નીચ જાતિની ભૂત થયેલી સ્ત્રી;
ચંડાળભૂતડી. મલિન દેવી. કિં. પ્રં. મે-
લડી મૂકની=ભૂતડી વળગાડવી. શત્રુને મારવા
અથવા હેરાન કરવાને મેલી દેવતાને તેની
પર મંત્રથી છોડીદેવી.

મેલડું, કિં. સં. મૂકડું; સ્થાપડું:-ખડિયો
અહિં મેલ. (૨) છોડડું; જતુંકરડું; છોડી
દેવું:-એમો કડો. મેલ. એક આનો છૂટ
મેલ. (૩) મુક્ત કરવું; નહિ પકડી રાખવું;
મૂકી દેવું. ઉં. તું કુવા માંહેમો કેવડો ને

હું વાડી માંહેલી વેલ, તેં કે દી જાલ્યો
શેલો ને મેં કે દી કિયું જે મેલ. (૪)
સરવા-સરકવા-આગળ જવા દેવું:-પેચ
થવા હવે દોરી મેલ. (૫) પીરસવું:-લાહુને
દાળ તો મેલ. (૬) જમે કરાવવું; રોકવું.
સો રૂપિયા શરાફને ત્યાં વ્યાજે મેલ. (૭)
રહેવા દેવું: રાખી જવું; હવાલે રહેવા
દેવું:-છોકરાને અહિં મેલતો જા, હું ભણા-
વીશ. (૮) તજવું; છોડી દેવું:-ટવ પડી તે
મેલવી બહુ મુશ્કેલ છે, અશીશુ મેલ.

મેલાણ, નં. વિસામો લેવાને બાર-મોળે
કિતારવાવું-નીચે મેલીને ખેસવાનું કામ;
મુકામ; થોડી વાર થાક ખાવા થોભવાની
જગા. (૨) છુટકારો; મુક્તિ; છુટાછેડા.
(૩) ડગલું; કદમ.

મેળાપ, પું. મિલાપ; મુલાકાત; સમાગમ;
સંપ કરી એકઠા થવું-મળવું તે. (૧)
બેટ; મોટો; મેળાપ.

મેલાવવું, કિં. સં. મુકાવવું; મોહવાવવું; જમે
કરાવરાવવું; છોડાવવું; તળવવું; બંધનમુક્તિ
અપાવવી; અંદર નંખાવવું; પીરસાવવું.

મેલી, સ્ત્રી. એર; જરાયુ:-મુએહું વાહડું
આવ્યું ને મેલી પડી નરિ તેથી ગાય
મરી ગાન.

મેલીવિદ્યા, સ્ત્રી. ભૂત પલિત કાલવાની અંત
મારણજનરણની વિદ્યા તે; ક્રોધનું અહિત-
નુકસાન કરવાની કહેવાતી મંત્રવિદ્યા તે;
મુંદાઓટી વિદ્યા.

મેલું, વિં. મંદું; મલિન; મેલવાળું. (૨)
અશુદ્ધ; અપવિત્ર. (૩) અતુદાર; ખુશ્ત
મનનું નહિ એવું; કપડી; મીઠું.

મેલું, નં. ભૂત પ્રેત વગેરે તે; વળગણ; છુપું
નડે એવું જે તે:-એને મેલું વળગ્યું છે.
(૨) નરક; મળ; કચરો:-મેલું ઉપાડવું=
મોરવું. વાળવું.

મેલો, પું. મેલો; મેકલો; મેલ; વરસાદ.

(૨) મેઘસ્તુતિનું ગીત:-મેવલો જા. મોસમ આપ્યા છતાં બ્યારે વરસાદ આવતો નથી ત્યારે ગરીબ લોકો કાદવનો મ્હે બનાવી પોળોમાં ગાતા પાણી રેડાવતા અને મામતા કરવા નીકળે છે. ઉં મેવલાની માએ વિજળીને પૂછ્યું કહેની મારા મેવલાની પેર, હો વિજળી. ઓતર ગાળ્યો ને દખખણ વરસ્યો, વરસ્યો ચારે ખંડ, હો વિજળી; કુવામાં બોલ્યા કાચ્યા હો વિજળી વનમાં બોલ્યા મોર, હો વિજળી; મેવલા જાએ મારે મહિયેરીએરે. વગેરે.

મેવાડી, વિં મેવાડનું-મેવાડ સંબંધી. (૨) મેવાડની સ્ત્રી.

મેવાડો, પું એક રાગ-ગાવાનો. (૨) મેવાડથી આવી ગુજરાતમાં રહેલા બ્રાહ્મણની એક નાત અને તેમાંનો એક જણ તે. મેવાડા બ્રાહ્મણ, સુતાર, વગેરે ઘણી જાતિઓ છે.

મેવાસ, પું મહીકાંઠામાંનો ભિલ્લ લોકનો પ્રાંત; ભિલ્લ, હુંટારા અને બીજા અણધડ લોકના વસવાટવાળો હુંગરી પ્રદેશ.

મેવાસી, વિં મેવાસનું-મેવાસ સંબંધી.

મેવો, પું ખાવા જેવાં લીલાં અથવા સુકાં મીઠાં જળ તે; કળકળાદિ તે. આમાં કેરી, અંજીર, દ્રાક્ષ, સંતરાં, લિંચુ; કેળાં, અને અનાસ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. (૨) તેથી મીઠી મીઠવાળાં બી વગેરે પણ મેવામાં ગણાય છે. બદામ, પિસ્તાં, ચારાળી, સુકી દરોબ વગેરે. મીઠું ને રસદાર જળ તે. (૩) મિઠાઈ વગેરે.

મેશી, વિં કંજુસ; કૃષણ; બખીલ.

મેથ, પું [સં.] થેટો. (૨) પહેલી રાશિ.

મેષાન્મેષ, અં આંખ ઉઘાડવી અને મીઠવી તે; પલકાર.

મેસ, સ્ત્રીં મેશ; કાળજા; મસી; બળતા ઉપરના (કારખન) કાળા ધુમાડાની રજ તે. મોઢે મેસ ધસવી=જુઠું કરવું; અપજશ મેવો. મેસ

આંબની=આંખને ગુણુ થવા અને સારી કાળજ બણાવા માટે તેમાં હલકી આંગળીએ કાળજ લગાડવું.

મેસરી, વિં મહેશરી; શેવ; વેણુવ

(૨) જેમના વ્યવહારમાં જૈન અને વેણુવ એક ધર્મ ચાલે છે એવા-વાણિયા:-મેસરી જૈનમાં અને જૈન મેસરીમાં કન્યા આપ લે કરે છે. વર વેણુવ સંપ્રદાયનો હોય અને કન્યા જૈન માખાપની હોય તોપણ ચાલે, એવા કલ્યાણલક્ષી તે મેસરી.

મેસુર, નં એક જાતની મિઠાઈ; ચણાના લોટની સુખડી.

મેહલાયત, સ્ત્રીં મહેલ; અંદરનાં અંત:પુર વગેરે તે; મોટા મહેલની અંદરનાં જુદાં જુદાં મકાનો-ખડો વગેરેનો સમુદાય તે.

મેહલો, પું મોહોલો; મહોલો; શેરી; પોળ; વાસ.

મેહલો, પું મેહલો; મેઘ; વરસાદ.

મેળ, પું મળવાપણું તે; એકમેક થઈ ગયેલું હોય એવું, નહિ જુદાપણું તે. સંપ; જ-માવટ; મિત્ર થવાપણું તે:-દૂધ સાકરનો મેળ. પતિપત્નીનો મેળ; સુસંગતા. (૨) મળવું-બળવું આવવું; બરાબર બેસી જવું તે. ગોઠવણ; સંસ્થાપન; બંધ બેસવું-જોગ, અતુકલ આવવું તે:-અત્યારે એ વાતનો મેળ નહિ ખાય. (૩) મુલાકાત; મેળાપ. (૪) જરૂર; અગત્ય; અટકળ; શુભાર; અ-ડસટો. (૫) લેખુ; ગણતરી; જમાઉધારની સમતા. (૬) રોજને રોજ હિસાબ લખવાનો ચોપડો:-રોજમેળ. કિં પ્રં મેળ આવવો=એક મન થવું; સંપ થવો. બંધ બેસવું થઈ રહેલું. જોય મળવો. અવસર આવવો. મેળ ખાવો=એકતાર થઈ જવું; બળી જવું; એકરસ થવું. ચણાનો લોટ

દાળમાં નાંખ્યો કે તરત મેળ ખાધો. મેળ મળવો=એકદિલી થવી. જન્મા ઉધારની રકમો મળરી; સરવાળો એસવો.

મેળવણી, નં મેળવવું તે; મિશ્રણ. (૨) દૂધ જમાવવાને તેમાં નાંખવામાં આવતી ખટાશ તે; અખરામણી.

મેળવણી, સ્ત્રીં મેળવવું તે; ભેગું કરવું તે.

(૨) મેળવવાની સ્ત્રીજ તે; એક મુખ્ય સ્ત્રીજમાં બીજી સ્ત્રીજ મેળવાય છે તે.:- આ શાકમાં કંઈ મેળવણી જોઈએ. (૩) સરખામણી; સરખું કરી જોવું તે; સુકા-ખલો. તુલના, મિશ્રણ.

મેળવણું, કિં સં એકઠું કરવું; ભેગું કરવું; મિશ્ર કરવું. (૨) સરખાવણું; સરખું મળતું છે કે નહિ તે જોઈ લેવું. (૩) મેળાપ કરાવવો; સુલાકાત-સમાગમ કરાવવો. (૪) પ્રાપ્ત કરવું; રળવું; કાઢપણ રીતે કપાળે-હાથમાં-તાળામાં લઈ લેવું. (૫) મંચદ કરવો; સાંચવું. (૬) એક રાગ-એકરસ-ને એકતાર કરવું.:-સર મેળવવો. (૭) આખરવું.

મેળાપ, પું સુલાકાત; ભેટ; સમાગમ; સંયોગ; ભેટ.

મેળાવડો, પું મિત્રો, ઓળખીતા કે ખીજા ઘણા માણસોનું એક સ્થળે એકઠું થવું તે; મિજલસ; સભા; પરિષદ; મિત્ર સહકારી વગેરેનું ભેગા થવું તે. (૨) એક ખીજને મળવાને ભેગા થયેલાં માણસોનો સમૂહ તે; ઉં સળજ મેળાવડોરે. ક. દ. ડા. ટાળું; જમાવ; મેળાવો; મેળો.

મેળાવો, પું ઘણાનું એકઠા થવું તે; ઘણા માણસોનો જમાવ તે; સંધ; ટાળું; જમાવ.

મેળે, અં આપોઆપ; પોતે, જાતે, એમ.

(૨) ખુશીથી.

મેળો, પું મેળાપ; સુલાકાત; ભેટ; મેટા:-આપદીકરાનો મેળો થયો નહિ. (૨) જમાવ;

મેલાવડો; ઘણા જનનું એકઠા થવું તે. (૩) તમાસો; બાળક ને માણસનો સંધ તે; કાઢ ઉત્સવની ઉજવણી નિમિત્ત ગમત કરવાને ભેગા થયેલા લોકો તે; જાતરા.

મેંડક, નં દેડકું; મંડૂક.

મેંદી, સ્ત્રીં ઘેટી; ગાડરમાદા.

મેંડું, નં ઘેટું; ગાડર.

મેંદો, પું ઘેટો; ગાડરનર.

મેંદી, સ્ત્રીં નાનાં લીલાં પાંદડાંની એક બાગ્યત વનસ્પતિ. એમાં પાંદડાં વાટીને પગે અને હાથે લગાડ્યાં હોય તો ચામડી ઉપર લાલ રંગ ચઢે છે. એનાં ફૂલનું અત્તર થાય છે:-હેનો. ૨૦ પ્ર૦ મેંદી મુકવી=હાથ પગ ઝાલીને મેસી રહેવું; હાથનો ઉપયોગ નહિ કરતાં મેસી રહેવું; કામને માટે હાથ નહિ વાપરવા. વડું તો હાથેપગે મેંદી મુકી હોય તેમ રહે ને સાંતુ નણુંદ અટવાય.

મેંદો, પું ધોયેલા ધડેનો ઝીણો ભેટ; ખર સુલી. ખૂબ બારીક ભુકો તે; જ્યાં કણી ન હોય એવો બારીક આટો તે. મેંદો જેવું=મહુજ બારીક વાટેલું-દળેલું હોય એવું. (૩) ધડે વગેરેનું સત્ત્વ તે.

મેંશ, સ્ત્રીં મસી; કાજળ. ૨૦ પ્ર૦ મેંશનો ચાંદ્રો=અપજ્વલ; અકાર્તિ થાય એવું કાર્ય-પગલું તે; લાંછન.

મે, માર્ધ; મા.

મેક, પું મરડ; ઝીણી પત્થરની કાંકરીવાળી ચીકણી માટી અને તેમાંના ચુનાના કાંકરા તે. (૨) આંખળો; સ્વખાની ટેક.

મેકાશિંગ, સ્ત્રીં એક જાતની ઓષધિ-વનસ્પતિ. આંખળા પડેલી શિંગ. આ દવામાં વપરાય છે.

મેડિયો, પું મરડિયો; મરડ. ઉં કહે નરનો ખરને લાભ શો, મિસરી ભર કે મેડિયા.

મેડો, પું મરડો; આખવાય; વારંવાર જળસ પડે અને પેટમાં પીડ આવ્યા કરે એવો અસ્થિરનો રોગ.

મૈત્રી, સ્ત્રી [સં.] મિત્રતા; દોસ્તી બાધ-
બધી.

મૈથુન, નં [સં.] મૈત્રુ નૈકાવું તે; મળવું
તે; નરનાદાનો સમાગમ તે.

મૈથુની, વિં મૈથુનથી લખેલી; તે સંબધી;
તેને લગતું; મૈથુનીસંધિ. સંયોગનન્ય.

મૈથત, સ્ત્રી મરણ; મરણ; મૃત્યુ; મૌત. (૨)
મૌકાણ. (૩) વિં મરનાર; મરી ગયેલું.
મૈથત ખરચ=મરનાર પાછળ કરવામાં આ-
વતું ખરચ તે.

મથર, નં [સં. માતૃગૃહ] સ્ત્રીને પોતાનાં
માબાપતું ઘર અથવા વતન તે; પિયર;
ઉં મને મારે મથર વળાવે રે, ઓધવ-
રાજ અમને.

મૈયા, સ્ત્રી મા; માતા; અંબામૈયા. (૨)
બાબી; સાધુડી.

મૈલ, પું [જં.] લંબાઈતું અમુક અંતર
નૈટલું ત્રાપ તે; લંબાણ ત્રાપ. આપણો ગાઉ
દોઢ મૈલનો ગણાય છે. માઈલ.

મૌઈ, સ્ત્રી એકાદ બિલ્લસનો ખંને બાળુ
અબ્બી કાંઠેલો લાકડાનો કકડો; ગિલ્લી.
ગીલીડંડની રમનમાં દંડથી ગુજરવાનો
નાનો કકડો.

મૌઈલું, નં બિલ્લસ લાંબું અબ્બીવાળું પણ
ચુડું લાકડું અથવા તેવું બીજું જે કંઈ
હોય તે. (૨) ગડબ; લાંબો સખત સોળે,
માંસ પાકતી લાંબી ગાંઠ; ખેડથી જા-
ગ્યાં મૌઈલા જેવી ગાંઠ થાય છે.

મૌકસ, અં બાધે ભારે; ખાસ નામ કામ
દીધા વગર; મૌકસ નહિ એમ; અનિ-
શ્રિત; મૌકમ. (૨) દેખાય નહિ તેમ,
સ્પષ્ટ સમજાય નહિ એવી રીત.

મૌકલણું, કિં સં. એક ટેકલેથી બીજે
ટેકલે જામ તેમ કરવું તે; રવાના કરવું;
બેજવું; પહોંચાડવું; ઘેરવું. (૨) વળાવવું.
મૌકળાર, સ્ત્રી જગતી છૂટ તે; મગતાશ;

માગ; વિશાળતા; ખૂબ ખાલી જગા
હોવી તે.

મૌકણું, વિં છુટવાળું; ખૂબ જગા હોય
એવું; બેઠેએ તેમ વાપરી ચકામ એવી
મગતાશતું. (૨) ખલ્લું; ઉઘાડું; ઘણાનો
સમાવેશ થાય એવું. (૩) ઉદાર; ખુલ્લા
હોયું; સખી. (૪) નિષ્કપટી; નિખાલસ.
મન મૌકણું રાખશે તો સૌ થઈ રહેશે.

મૌકાણું, સ્ત્રી મરનાર પાછળ સ્નેહી સંબ-
ધીએ એકાં થઈ રેવું ફૂટવું તે; મરનાર
પાછળ શોક કરવો તે. (૨) પાચમાંલી;
ખરાખી; સત્યાનાશ. (૩) જેને માટે પરિ-
તાપ થાય-દિલગીર થવું પડે એવું કામ તે;

મૌકુંડ, અં [જં.] બંધપાડેલું; રહેવા દીધેલું;
કાઠી નાંખેલું. (૨) પડતું રહેવા દેવું તે.

મૌકુંડી, સ્ત્રી બધી; બંધ પાડી દેવું તે; મુ-
લતવી રાખવું તે.

મૌકું, પું [સં.] સંસારની માયામાંથી છુ-
ટકારો; મુક્તિ; છુટવું તે; ઉદાર; સહગતિ;
બ્રાંતિરહિત થઈ અન્નમાં એકાકાર થઈ
જવું તે.

મૌખ, પું લાગ; તાલ; અનુકૂળતા; યોગ્ય
પ્રસંગ. (૨) તંબુમાંનો વાંસ.

મૌખરે, અં સૌથી આગળ; અગ્રે; આગલા
ભાગમાં. ( ) ઉચ્ચ સ્થાને. આગેવાનીમાં.

મૌખરે, પું ટોળાં-ઓળ કે પંક્તિની આ-
ગલી જગા તે; ખુલ્લી જગતું મથાળું તે;
આગલો ભાગ-જગા તે; બહાર પડતી
જગા. (૨) ઉચ્ચસ્થાન, અગ્રસ્થાન.

મૌગ, પું મગ; એક જાતનું કઠોળ. (૨)
ખન્ને લમણા ઉપરની લટ-લટરો તે. ઉં
મૌગ સમાંકરે મોતીએ.

મૌગર, વિં મૌગ-મગની ગર=છોડાં કાઢી
નાંખેલી એવી-દાળ તે; છોડાં રહિત; જેનાં
છોડાં કાઢી નાંખ્યાં હોય એવું-કઠોળ અ-
થવા દાળ તે.

મેગરી, સ્ત્રી. મુળાની સાથે થતી એક જાતની શાકશિંગ. એ હાથ દોઢ હાથ લાંબી કાળીને આંગળી જેવી પાતળી થાય છે અને લીલા શાક તરીકે વપરાય છે. (૨) હથોડી જેવું લાકડાનું ખાંડવાનું ઓળર; મુઠગર; ખાંડવા અથવા ડોકત્રા-ટોલ્લા મારવાનું હથોડી જેવું લાકડાનું ઓળર;—લાડું ખાંડવાની મેગરી.

મેગરેલ, વિ. મેગરાનું—જેમાં મેગરાનાં ફૂલની વાસ હોય એવું—તેલ તે; મેગરાનું તેલ તે; કુલેલ; માથે નાંખવાનું મેગરાનાં ફૂલની વાસવાળું તેલ.

મેગરો, પું. મેધરો; ધાળાં મુગધિદાર ફૂલનો એક વેલા જેવો છોડવા અને તેનાં ફૂલ તે. આ બાગાયત ફૂલગ્રાંથી કેટલીક જાતો થાય છે:—૫૮, હળરી શિરષી ને દૂધ મેગરો. (૨) ખાંડવા-ટોલ્લા દેવાનું હથોડી જેવું ઓળર; મેઠી મેગરી. (૩) ઉપરથી ગોળ અણ્ણિદાર કે સાદો સપાટીથી હચો ઘાટ તે; નાના શિખર જેવી મુંદર આકૃતિ તે; કાંગરો. (૪) કાંગરા કાંગરા જેવા ઘાટનું ઘરણું તે. (૫) વાટના મોં ઉપર બળતી મેંશનો જે ઢીચકો બાહે છે તે; દિવેટના બળતા ભાગ ઉપર બાંહેલો કાંચલો; ગુલ.

મેગલ, પું. એ નામના તુર્કસ્તાનના રહેવાસીઓ; મુસલમાનની એક જાત.

મેગલાઈ, સ્ત્રી. મેગલેનો અમલ તે; મેગલશાહી. (૨) વિ. મેગલેના રાજ્ય અમલ જેવું; મેગલનું; મેગલને લગતું;—મેગલાઈ ઠાક, મેગલાઈ અદમ.

મેગલી, વિ. મેગલનું—સંબધી; મેગલાઈ. **મેગમ,** અ. બાપે ભારે; નામ કામ લીધા વગર. (૨) વિ. ચોક્કસ નહિ એવું; અદ્યત્ત; અનિશ્ચિત.

મેગવારી, સ્ત્રી. વધારે કિમ્મત આપવી પડે

એવી જે વેચવા સાટવાની હાલત તે; મોઢ; ભારે કિમ્મત હોવાપણું; મોઢું હોવું તે; ભારે ભાવ.

મેઘું, વિ. ભારે મૂલનું; જાસ્તી કિમ્મતનું; કિમ્મતી; ધણી મહેનત મળે એવું; વધારે ભાવનું; સોંધાથી ઉલટું. (૨) ન મળે—જી પ્રાપ્ત થાય નહિ એવું; અતિમિષ્ટ; વહાલું. ઉ. મોઢી કરીના નિજ આંખરને મોઢી કરી તે તો તુજ તાંડણીને.

મેઘ્યક, વિ. [સં.] છોડવનાંર; છુટું કરનાર;—પાપમેઘ્યક.

મેઘ્યણ, સ્ત્રી. મેઘ્યની સ્ત્રી; મેઘ્યણ.

મેઘ્યન, ન. [સં.] મુકાવવું તે; છુટકારા થવા; છોડવું મુકા થવું તે.

મેઘ્યરસ, પું. એક જાતની ઝોપધિ; એક જાતનો વનસ્પતિ પુંદર.

મેઘ્યાવું, કિ. અ. કરમોડાવું; અંબળાઈ જવું; સહેજ વાંકું કે તેડું થઈજવું; અંબળાવું;—તેનો પગ મેઘ્યાઈ ગયો.

મેઘી, પું. કેળવેલા ચામડાના બોડા વગેરે ચીજો બનાવનાર માણસ અને તેનો ધધા કરનારી એક નાત તે; પગરખાં સિવનાર.

મેજ, સ્ત્રી. [અ.] ખાંડું પીવું રમવું ને આનંદ દર્શાવવું તે; મન ગમે તેમ આનંદ બોલવવું તે;—તમે તો રાજમહેલમાં રહી ખૂબ મેજ કરો છો. (૨) આનંદ; હરખ; ખુશી ખુશાલી; ઉલ્લાસ. (૩) મજા; સેલ; રંગ-રાગમાં ગુલતાન રહેવું તે; ગમ્મત કરવી; આનંદ રહેવું અત્યે બેઠેકર રહી મહાલ્યા કરવું તે. (૪) ધ્વજા; મરજી;—તમારી મેજમાં આવે તેમ કરો.

મેજલી, સ્ત્રી. જરિયેલ પાવડાં માસડિયો તે; સ્ત્રીઓની સારી ને કિમ્મતી બનાવટની બેઠીઓ; કપડાનાં ભરેલાં પ્રગરખાં.

મેજડું, ન. પગરખું; પગે પહેરવાનું કપડાનું—કે કન વગેરેના દોરાઓ ગુચેલાં ખાસડું.

કહે. પાણી પહેલાં શા માટે મોજડાં ઉતારવાં ?

મોજણી, સ્ત્રી. મોજવું-માપવું-ભરવું તે; (જ-મીન-પાક વગેરે) અંદાજ કાઢવા તે; ખેતર-જમીન વગેરેનું માપ-ભરતર કરવું તે. (૨) લેવું; જાણવું તે.

મોજણીદાર, વિ. જમીન વગેરે ભરનાર; માપ કાઢનાર; માપણી કરનાર તે.

મોજ, પુ. આંગળાં અને પંજે ઢંકાય તેમ પગે ઘાલવા-પહેરવાની કપડા કે દોરાની ગુંથણીની બનાવટ તે; મોજાં એવું એક વચન મોજે. (૨) પાણીમાં જે છોળા આવે છે તે; તરંગ; લહેરા; ધોડા, હોડા.

મોજાર, અ. માં; માંહે. ઉ. તે ગમે વન મોજાર-મોઝાર.

મોજ, વિ. મોજ કરનાર; આનંદી; વિલાસી; લહેરી; મોજ માણુનાર. (૨) મનમાં આવે તેમ કરનાર; મનસ્વી.

મોજણું, વિ. મોજ.

મોજુક, અ. [જ.] તૈયાર; હાજર. (૨) વિ. હયાતીમાં હોય એવું; નહિ નાશ પામેલ; હયાત.

મોજે, અ. અમુક ગામ-સ્થાને એમ. (મોજે -હિંદી=વજ્રી; મોજણીમાં એક વિભાગ તરીકે મોજાયેલા જમીનનો કંકડો-ખેતરો ગામ કે તાલુકાનો વિભાગ તે.) તાલુકે; ભિલ્લે એમ. મોજે-મોજે વીરમગામ.

મોજેજે, પુ. [જ.] ચમત્કાર; અદ્ભુત લીલા; ન સમજાય એવું જે અજબ તે, ફેવી બનાવ.

મોજે, પુ. પગે પહેરવાનું ગુથેલું પ્રમુખે બરોબર એસતું કાંબળી જેવું કપડું. (૨) તરંગ; લહેર; ધોડો. (૩) રેલમાં તણાઈ આવેલા કાંપ તે; પાણીની તરી. (૪) વાટી; જમીન; ખેતરનો જુમખો.-જુમી શબ્દ રાજ્ય એ પડિતજને એ મોજ જમીન બહીસ આપી.

મોટપ, સ્ત્રી. મોટાપાણું; મોટાઈ; ગોરવ; વડી-લપણું. (૨) શોભા; પ્રતિષ્ઠા. (૩) મગજખી; અહંકાર.

મોટમ, જુ. મોટપ.

મોટણું, ન. અનાજ ભરવાનો કાથળો; મોટલો. **મોટાઈ,** સ્ત્રી. મોટાપણું; મોટપ. (૨) ગર્વ; અભિમાન; મમત્વ. (૩) ઉદારતા.

મોટિયું, ન. અનાજનો થેલો.

મોટિયો, પુ. વેતરો; અનાજ ભરેલા કાથળો ઉડાવનાર.

મોટીબાઈ, સ્ત્રી. વરતી મોટી બહેન; મોટી નણંદ.

મોડું, વિ. [સં. મહત્] કદ, વિસ્તાર, ઉચાઈ, લંબાઈ, પહોળાઈ; વય, અને ગુણ વગેરેમાં સાધારણ રીતે જોઈએ તે કરતાં વધારે એવું તે.-અર્થાં દળમાં આ દળ મોડું છે. રણીમાં સહરા મોડું છે. જાડોમાં તાડ મોટો છે, નદીઓમાં નીલ મોટી છે, આમાઓનના પટ મોટા છે, બચ્ચાંમાં આ મોડું છે ને ગુણોમાં પરાંપકાર મોટો છે. (૨) સાઈ; શ્રેષ્ઠ; ઉજ્જવળ.-એવું બાગ્ય મોડું છે. (૩) સંખ્યામાં વધારે. પેલી રકમ મોટી છે. (૪) અગત્યનું; જરૂરી; નહિ ચાલે એવું.-લગનનું કામ મોડું છે. (૫) ઉદાર, સખી, સહન કરે અને જવા દે-નહિ મોડું લગાડે એવું. એવું મન મોડું છે. (૬) સંભાવિત; ઇજ્જતદાર, આગેવાન.-તેજ ગામનો મોટો માણસ છે. (૭) વડીલ, માન આપવા યોગ્ય; કહ્યું સાંભળવા જેવું.-કાકો કપકો દે તે સાંભળાએ, એ મોટો છે. (૮) મહાન-તેણે મોડું પરાક્રમ કર્યું. (૯) ભારે; વજનદાર. આ મોટું સૌથી મોડું છે. (૧૦) અતિશય; પ્રાદ; કારી.-આ કુખ મોડું છે, ઇશ્વર સાઈ કરે ત્યારે ખંડે. (૧૧) ચઢાઈ; ઉજ્જવળ-મોડું. એવી મોટી મોટી વાતો ના

કર. (૧૨) મોટાંધર=ખાનદાન; શુદ્ધ; આ-
ખરદાર:-મોટાં ધર. ઉં અમે મોટાં ધરની
વડુવારૂં, તમે કાનકુંવર નારકારૂં, (૧૩)
અસહ:-મોટું મૂળ આ છે. (૧૪) ઉચ્ચ:-
એને હમણું મોટી જગા મળી. ૩૦ પ્ર૦
મોટાભા થયું=આગળ પડીને-જાણી હુંજ
આગેવાન કર્તા છું એમ જણાવે કામ કરવું
તે; આગળ પડવું; મોખરે ધપવું. કહે
મોટે પાટલે એસાડવું=વખાણ કરવાં; કલા-
વવું. માન આપવું. મોટું પેટ રાખવું=
સહન કરવું; લોહીતો છુટ ગળી જવો;
અવશુણ ઉપર પણુ ગુણુ કરવો તે; કાઢતો
પણુ દોષ માફ કરવો. મોટું માથું=વયે નાનું
પણુ પદવીએ મોટું-વડીલ એમ. મોટાની
મોટી વાત, અડધો રોટલો ને આખી
રાત. મોટા સૌથી મોટા, વગેરે.

મોટેથી, અં ઉતાવળે; મોટે ઘોટે; ભારે અવાજે.
મોટેરૂં, વિં મોટું; વયોવૃદ્ધ; વડીલ.
મોટાપેસો, પું દોઢપેસો તે; સાડાચાર
પાછો સિદ્ધો.

મોઠ, સ્ત્રીં ખાવું-પીવું તે; ખાઉધર.
મોઠ, વિં વાણિયા, સુતાર તેમજ બ્રાહ્મણની
એક નાતવું સાદું નામ. જુઠું મોઠ.
મોઠ, પું મેરૂં; ટેક; અભિમાન. (૨) જુદ;
આગ્રહ.

મોઠવું, નં મોઠવું; છાણું વગેરેની તગરડી;
છાણોનો ગોઠવીને કરેલો ઢગ; ગંજ;
ઢગલી. (૨) ઘાસની પુળીઓની ગંજ;
ઝાઘલો. કહેઠું આંધળી બેશે મોઠવું દીઠું.
મોઠવું, કિં સં મરડવું; આંખળીએ તોડી
નાંખવું; ભાગવું. (૨) માન ભંગ કરવું.
મોઠા, પું હાજરી પત્રક; ગામઠી નિશાળોમાં
જેમ જેમ છોકરા આવતા જાય તેમ તેમ
હાજરી દાખલ તેમનાં નામ લખાતાં જાય
છે તે મોઠા કહેવાય છે. મોઠા વંચાવા.
મોઠિયું, નં મોં તરફનો ભાગ તે; વાસણ

વગેરેનો મોં આગલો ભાગ. (૨) ભરેલા
વાસણમાંની મોં આગલી વસ્તુ તે; મોં પાસે
જે ભરેલું હોય તે. ગોળના માટલા વગેરેમાં
વેપારીઓ મોઠિયું રાખે છે અને અંદર
બેળ હોય છે. (૩) મોં ઉઘડે નહિ તે
માટે કુતરાં ને ઘોડા વગેરેને મોઢે જે જાળી
દાર ગુંથણીની દોરડીઓ બાંધવામાં આવે
છે તે; શિકી.

મોઢી, વિં મરાઠી ભાષાની લિપિ. મરાઠી
મોઢે છે પણ લખે છે મોઢીમાં; મોઢીમાં
લખેલો લેખ તેનાથી વંચાય નહિ.

મોઢું, વિં મુકરર વખત પછીવું; જોઈએ
તેટલા સમય ઉપરાંત તે; અસુર; નકી
કરેલા વખત પછી તે; વેળા પડી ગઈ હોય
તેવું. ઘણી વાર ઉપરવું. (૨) મોઢું.

મોઢ, પું બ્રાહ્મણોની એક નાતવાચક ઝોળખ
તે. તે નાતનો એકાદ માણસ તે. (૨)
મોઢ; શુભ પ્રસંગે સુધાડિયા નામના ઘાસનો
બનાવેલો જે મુગટ સ્ત્રીઓ પહેરે છે તે;
સ્ત્રીઓને માથે પહેરવાની ઘાસના સાંદા
અથવા ખરેની બનાવટ. (૨) સાંદાવાળા
ઘાસવું મોયાંવાળું રાડું. : મોઢ વિણુવા
કહેવાય તે.

મોઢવું, જુઠું મોઢવું.
મોઢું, નં [સં. મુચ્ચ.] મુખ; વદન; મોં.
(૨) ચહેરો; માથાનો આગલો ભાગ તે.
(૨) ઝોઠ વચ્ચેની શાડ અને તેની અં-
દરનો દાંત ને જીભવાળો પોકળ ભાગ તે.
(૩) વાસણ વગેરે ઉપરવું બાકું તે; દાર.
(૪) વાટ; રસ્તો. ગુમડાવું મોઢું. કિં પ્ર૦
મોઢું ઉતરી જવું=જુઠા પડવાથી અથવા
વિવાદમાં હારવાથી શીકા-આંખા થઇ જ-
વાવું. મોઢું આપવું=મોક્ષવા દેવું-
સાંભળવું તે. આવવું=મોંમાં ચાદીઓ પડી
લાળ ગળવી, -લોકવું=રોવું; શરમાવું, લાજ
કાઢવી. -બતાવવું=મળવું. શરમાવું, -હલા-

વવું=ખાઈ. મોહવું: કાલિએ ભણવો.-
મહાવવું=રીસે બરાવું. નારણ થવું. મોહે
મહાવવું=અતિશય લાઠ લકાણવાં, બહે-
કાવવું. મોહે કહેવું=મુઠે સહિ પણ હા-
નરાજીપુર જે કષ્ટ કહેવું હોય તે કહેવું
તે. મોહે કરવું=માદ રાખવું; જેમ બોલી
જવાય તેમ કરવું; પાઠે કરવું-પર આવવું
=યાદ આવવું, મલકાવવું=હસવું. રાખવું
=માનવું; શરમાઈને કહેનારના માન ખા-
તર કરવું. ભડભડવું=ખાઈ ખાઈ એમ
થવું. નવાળવું=શોક કરશે, રોવું. મોહું
બહાર કાઢવું=બહારમાં આવવું; ઉઘાડા
પડવું. મોહે લાગવું=ભાવવું, સ્વાદ પડવો.
મોહું સિવી લેવું=નહિ બોલવા દેવું. કાળું
મોહું કરવું=ચરતા રહેવું; યુદ્ધ-ખ-
રાખ કામ કરવું. તિરસ્કાર કરી કાઢી
મૂકવું. મોહે માચું=અપ્રાપ્તસાર. મોહામોહ
=અર્થ. મોહું આંધીને માર મારવો=મારવું
તેમ વળી શેવા પણ દેવું નહિ તે. મુંગે
મોહે માર ખાવો તે. મોહાની મિઠાશ=
પ્રિય બોલવાપણું તે; વિવેકથી બોલવું
તે. મોહાની વાતો=ખાલી ઉકાંસ, હવાઈ
કિંહી, મોહાનું છુદું=વાચાળ, બહુ બોલું.
મોહાપર થુંકવું =તિરસ્કાર કરવો. મોહા-
પરથી માખે નહિ ઉડવો=કંઈ નહિ ખનવું;
પરાક્રમ-બળ રહિત, ખાયલું; નાદાર; દમ
વગરનું. મોહામાં આંગળી ધાલવી=પરાણે
બોલાવવું; બોલવાની ફરજ પાડવી. ચકિત
થઈ જવું; હાજરી જવું. મોહામાં લીલું
તરણું લેવરાવવું=સાચાર ખનાવી દેવું; ખૂમ
નમાવવું; છુલ્લખમે કરી નાંખવું. મોહું ગં-
ધાવું=મુદ્દ-ખરાખ દેખાવું; અહિસાઈ લા-
ગવું. સોઠમાં નિદા થવી. મોહું ઠેકાણે
રાખવું=નિદાઈ લેવાએ તેમ મંજીર ચહેરા
રાખવો (મજરી કરતાં) મોહું ભાગવું
=અશીત કે લાંચથી ચાડી કરતાં અટ.

કાવવું=જેમ કહીએ તેમ મુંગે મોહે કર્યે
ખામ એવું ખનાવવું તે; મોહેવાણુ દેવું=ખા-
લાય નહિ એમ કરવું.

મોણ, નં મોયણ; બહુજ થોડા પ્રમાણમાં
કોરા લોટને પાવણું કી કે તોલ તે માણ.
મોણમોણ, અં ગોરગોર, છુટછુટ; તરત ભાગી
જાય-કણેકણ જુદા પડી જાય એવું
એમ; મોરમોર. (૨) 'માણમાણ' જેમ
તેમ કરતાં; પરાણે; બળાત્કારે. :- મોણમોણ
સમજાવી લાવ્યા ત્યારે વળી તમે માન
આપ્યું નહિ એટલે પાછા રિસાઈ ગયા.

(૩) ધીરધીર; આસ્તે રહીને.

મોત, નં [આ] મરણ; મૃત્યુ.

મોતિયું, નં મોતિયું; છાપરાને છેડે જ્યાંથી
તેવ પડે છે ત્યાં વળીએ સાથે બેસાડવાખા
આવવું પાડિયું.

મોતિયો, યું મોગરો; કાંગરો. (૨) હોશ; શક્તિ
આય. (૩) આંખની ટીકી પર આવતી લુરી
છારી તે; પડળ. (૪) જળ બિંદુ; છોટા;
પાણીનો કણ તે. ૩૦ ૫૦ મોતિયા મરી જવા
=થાકી જવું; નાહિમતથઈ જવું; ઢીલાપડી
જવું. મોતિયો આવવો=કીકી ઉપર છારી
વળતી, પડળ આવવાં મોતિયા છૂટવા=અતિ-
શ્રમથી-અથવા મોટા ભયથી પરસેવો થવો.

મોતી, નં [સં. મૌલિક] કાળ માછ-
લીના શરીરમાંથી નીકળતી રસીનાં બિંદુથી
ઠથી છીપમાં બંધાયેલા સહેજ ધોળો લાલ
-પિળાશ પડતો કણ-દાણો તે; મુકતા,
મુકતાદળ; ગોળ મણકો, મણિ; છીપમાંથી
નીકળતો સુંદર દાણાદાર ગોળ પદાર્થ
તે. (૨) કીડિયું. છીપમાંથી નીકળતો દા-
ણો તે. ખરાં મોતી ને મોતીની છીપના
કકડા કરી ઘસીને ખનાવેલા નાનાં મણકા
કે કાચના તેવા કણ તે-ખેટાં મોતી.
કાચનાં મોતી ફટકિયાં મોતી કહેવાય છે.
મોતીના જવાહીરમાં મણતરી છે-દીરા

મોતીની દાળીના. ૩૦ પ્ર૦ મોતીએ ચોક પુરવા=મોટા મોટા ઉત્તરના અને ઉત્તરનાના મનોરથ કરવા. હવામાં કિલ્લા બાંધવા, બકાસ ભારવી; ફુલાવું. મોતીએ વધાવવું =બહુ જાન આપવું, સારી સત્કાર કરવો.

કહે૦ મોતીનાં પાણી ઉતારવાં=માન ઉતારવું ભાર ભાંગી નાખવો. મોતી પડેલવાં =ઝીણું તે ધ્યાન દઈ કરવાનું કામ કરવું. વિધું તે મોતી=જે થયું તે કામ; વહેલું તે પહેલું; સીધું ને સાફ; કરવાનું તે કરી નાખ્યું એટલે પાર એમ. હીરાની જેતી ને મોતીની રેતી=હીરા બળાને કાયલો થઈ જાય અને મોતીનું પાણી ઉતરી જાય એટલે થઈ રહ્યું=અર્થાત્ હીરા મોતી કરતાં સોનું ૩પું સાફ. મોતી-સર=મોતીની સેર; મોતીનો હાર તે.

મોતીચુર, વિં મોતી જેવી ઝીણી કળીને લાડુ તે; મોતીયાં લાડુ,

મોતીયો, પું મોતીનો દાણો તે. (૨) મોતિયો; પડળ. (૩) જળકણ. (૪) ફક્તો.

મોથ, સ્ત્રીં ચીડા નામના ઘાસના મળમાં થતી મુગંધીદાર કળી ગાંડ તે. આ ઝોસડ કવાથ ચૂર્ણ વગેરેમાં વપરાય છે.

મોઢ, પું આનંદ; હર્ષ; ખુશી. (૨) સ્ત્રીં ગાડા-માં અનાજ ભરતા પહેલાં પાથરવાનું મોઢું જડા વણાટનું કપડું તે; ગાડામાં પાથરવાની મોટી ચાદર.

મોઢક, પું [સ્ત્રીં] લાડુ.

મોઢવું, કિં અં ખુશી થવું; રાજ થવું; આનંદવું.

મોઢિક, જું મોઢક.

મોઢી, પું અનાજ, ગોળ અને લી વગેરે ખાવાની ચીજો વેચનારો વેપારી. (૨) મોઢી ધરનો =રાજ્યનો કોઠારી; બંડારી.

મોઢીખાનું, નં હરજીવે દાણોફુણી ખોરાક પુરો પાડનારું ખાનું; અન્નના વગેરે આપનારું બંડાર; મોઢાર.

મોનિયુ, નં ઉપરચોટિયું આભંત્રણ; માણેક નોતરું, ખંડ નહિ પણ માણમાણ કહેલું તે; સાર લગાડવા, માન રાખવાને કહેલું તે:- તમે જમવા બેસતા હતા ને એ આવ્યો તેમ છતાં તમે મોનિયુએ કહ્યું નહિ. માનામંત્રણ.

મોખેડ, પું પારસીઓને ધર્મક્રિયા કરાવનારો ગોર તે.

મોલ, પું છાપરાનો મુખ્ય અને સૌથી ઉંચો ભારવટિયો તે; ભારવટિયો; બે કરા ઉપર રાખવામાં આવતાં છાપરાનો ભાર-ઝીલનારાં જે લાંબાં આડ લાકડાં તે. (૨) મુખ્ય ટેકા; જેની ઉપર ખીજનો આધાર હોય એવો મુખ્ય તે; મુખી; આગેવાન; વડો; વડીલ.

મોલણ, સ્ત્રીં ધર-કુટુંબની મોટી વહુ; મોટા છોકરાની ધણિયાણી; પટરાણી; પાટવણ. (૨) જેનું ચણણ હોય અને જે ધરની કરતા કરાવતા હોય તે મુખ્ય સ્ત્રી.

મોલામ્ર, વિં મોલનો બડો છોડો તે-તેના જેવું; રમૂલ; મુઠું. મોલામ્ર મુદિ=રમૂલ-મુદિ. એથી ઉલટું કુશામ્ર મુદિ.

મોલાદાર, વિં વજનદાર; પ્રતિષ્ઠિત; સંભાવિત; જેનું વજન અને ભારભોજ હોય એવું.

મોભારિયું, નં વચલા ઉંચો મોલ (જ્યાં આગળથી બંને બાજુ છાપરાના ઢાળ ઉતર છે તેની) ઉપર ઢાંકવાનું પહોળું નળિયું; મોલ ઉપર ઢાંકવાનું મોટું નેવ. મોટી બડી ઠીપ.

મોભારો, પું છાપરાનો સૌથી ઉંચો ભાગ તે; છાપરાનો સૌથી ઉંચો ને વચગાળાનો ભાગ તે; કે જ્યાંથી એક બાજુ તરફ છાપરાના ઢાળાવ ઉતરે છે.

મોલી, વિં જેની ઉપર મુખ્ય આધાર રહેતો હોય તે; ધર અથવા કુટુંબનું સૌથી મોટું =વડીલ માણસ તે.

મોરો, પું. મોટાપણું; મોટાઈ; મોટાપણું

માન અથવા પ્રતિષ્ઠા તે; ભાસ્કોળ; વજન;
કલત; આપણ; દરજ્જો.

મોમ, નં. [કા.] મીણ. મોમમતી.

મોયડી, સ્ત્રી. દોરના મોં ઉપર આવતે રહે
એવો તેને બાંધવાનો દોરડા વગેરેનો બળો
તે; અગિયું. મોયડો.

મોર, પું. [સં. મયૂર] સુંદર રંગદાર લાંબાં
પિંછવાળું એક મોટું પંખી; મયૂર; દેહને
નર. ૩૦ પ્ર. મોરમારવો=દાવ છતવો.
ન્યાલ થવું.

મોર, પું. મહોર; મહોર; આંખા આંખલી વગેરે
ઝડોને આવતાં નાનાં નાનાં ફૂલોના ફાલ તે.

મોર-પુ, વિ. મોરપુ; મોં રાખીને કામ કર-
નાર-મોલનાર તે; મોં બેઠું શરમાય અને
તેને પ્રિય લાગે તેવું મોલે કે કાર્ય કરે
એવા સ્વભાવનું-માણસ તે.

મોરચંબ, પું. [હિ.] ઘાંતની વચમાં રખીને
વગાડવાનું એક વાળું; ઘોડાલિયું.

મોરચી, સ્ત્રી. મુરછી.

મોરચો, પું. લડવાની તટખંધી, શત્રુને બરોબર
જવાબ દેવાય તે માટે સેનાના આગલા
ભાગમાં કરેલી ગોઠવણ; શત્રુને હલ્લો ઝીલી
તેને મહાત કરાય એવી મોખરા ઉપર કર-
વામાં આવતી વ્યૂહરચના; શત્રુને હરાવાય
અને બરોબર નિશાન લાગે એવી રીતે
કિતાના અથવા મેદાનના ઉંચા ભાગમાં
તોપો મોઠવી લડાઈની કંઠેકાટ તૈયાર કરવી
તે; વ્યૂહ. (૨) સેનાનો આગમો ભાગ તે
તેની ગોઠવણ. કિં. પ્ર. મોરચો મારવો
=દાવ છતવો; શત્રુને જાણે માંડી હરાવવો.
શત્રુના મોરચાને તોડી પાડવેલું મુખ્ય-
અગ્રણું કાર્ય કરી-સાધી લેવું તે.

મોરડ, નં. ફૂંધી વગેરેનાં બળિયાં. (૨) મોરસ.
મોરડી, સ્ત્રી. મયૂરી; દેહ. (૨) મોં-દોરડી;
મોયડી.

મોરકુશુ, નં. [સં. મયૂરકુશુ] લાંબાનો
લીલા રંગનો અને ઝેરી ખાર-કાટ તે.
Black Vitriol.

મોરલી, સ્ત્રી. વસંતી; બંસી. મોરલીધર=કૃષ્ણ.
(૨) દેવને અર્પણ કરાયેલી ને દેવસ્થાનમાં
સેવા ને નામ કરવા રહેલી કન્યા-છોકરી.
૩૦ પ્ર. મોરલી બળવવી=શુભળી કુંડીને
સંધવું; રસોઈ કરવી તે.

મોરવણ, નં. દેવતા સળગાવવાને છાણાંનો
ભુકો મૂકવો તે; મોર. (૨) અપરામણ;
મેળવણ.

મોરવડું, કિં. સં. આપરવડું; મેળવડું;
જમાવડું. (દ્રવ.)

મોરવું, કિં. અ. મહોરવું; મહોર આવવો;
આંખા-આંખલી વગેરે ઝાડને નાનાં નાનાં
ફૂલોના ફાલ આવવો; ફૂલવું; પુષ્પિત થવું.
-આંખો મોરચો. મોરે એટલા મારવા
બાકે તો આંખો ફસાઈ પડે.

મોરવેલ, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ.

મોરસ, પું. દરિયા કિનારે થતી વનસ્પતિ;
એક ભાજ. એ શાક તરીકે ખવાય છે.

મોરાણી, વિ. મુખ્ય; પ્રધાન.

મોરાપી, પું. ગુનો પકડી આપનાર મુખ્ય
માણસ. સરકારથી મારી મેળવી પોતાના
ગુનેગાર સાથીઓનો ગુનો જાહેર કરનાર.

મોરિયો, પું. ઘડો; દોરિયો. (૨) સામા
જેવા એક જાતના અણુમેડ જમીનમાં
પાકેલા કણુ-ચોખા. એ ફરાળમાં વપ-
રાય છે.

મોરી, સ્ત્રી. એઠવાડનું મંડું. મેલું પાણી જ-
વાની નીક તે; ખાળ; મર. (૨) મોયડી;
અગિયું.

મોરું, નં. મહોરું; સેતરજનું રમકકું-મેડ-
સોમડું તે. (૨) રમણીય પ્રતણું; નમ.

મોરે, અ. આમળા-માલ મોરે શા. (૨)
સાથે.-હું મોરે હોડ તો મરું મોરન

શા બાર છે ?

મોરો, પું સાપના મોમાં-તાળવામાં રહેતો ગોળ ચક્તી જેવો પદાર્થ તે. એમ કહેવાય છે કે, એમાં ઝેર ચૂસી લેવાની શક્તિ હોય છે. જળો જેમ લોહી ખેંચે છે તેમ એ ડંખવાળા ભાગ ઉપર લગાડતાં તમામ ઝેર ચૂસી લે છે.:-સાપનો મોરો.

મોર્ય, અઃ આગળ; પહેલાં; અગ્રે. (૨) સાથે.

મોત, પું કરસણ; તુલ. (૨) મહોત; રા-જમદિર. (૩) લીલો પાક; ઉત્પન્ન.

મોલવી, પું [ફા.] મુસલમાની કાયદા પ્રમાણે ન્યાય દેખાડનારો મુસલમાન મુલ્ક પંડિત; શરેહના અર્થ પ્રમાણે મન આપનારો. (૨) વિદ્વાન; પંડિત.

મોટલેદાર, વિં મહોલ્લાવાળો; મહોલ્લાનો કમરદાર-ચોકી કરનારો અથવા મહોલ્લાની તપાસ રાખનારો માણસ.

મોટલો, પું મહોલ્લો; ગામ અથવા શહેરના જુદા જુદા કોકના વસવાટના જુદા જુદા ભાગ તે; શેરી; પેળા; પ્રાંત; વાસ.:-મુલ્કમોલ્લો.

મોવણ, નઃ મોવાણ; આરા-લોટને જરાક ખેંચાળા-નેલી કરવાનું જે રોહ-ચીટ્ટ થી અને તેજ વગર તે; આટાને કરમોવવાનું તેજ થી તે.

મોવાસો, પું દારના મોમાં થતો એક રાગ. આ રાગથી ઘણું દોઢ મરી જાય છે.

મોવાળ, પું ધરવટ; ધરાળો; ખૂબચંદલ સંબંધ તે.

મોવાળો, પું મુવાળો; વાળ; કેશ.

મોવું, કિં સઃ મહોવું; થી અથવા તેલથી આટો કરમોવવો. (૨) ઘડ વગેરે અનાજ સળે નહિ તે માટે તેને ઝેરડિયું લગાડવું તે. (૩) ચીકટવાળું કરવું; ચોળવું; ચોપડવું; વહાવું; હાથદેવો.

મોસમ, સ્ત્રીં ઋતુ, અસૂક પાક, શાલ, અને

નવી ઉત્પત્તિ વગેરે થવા માટેનો થોડા વખત તે.:-કપાસની મોસમ.

મોસલ, પું [અ.] સરકારના હુકમથી તે-હવા આવેલો ને તાકીદ કરનારો એલીફ.

મોસબી, સ્ત્રીં મોમ્યાસા તરફથી આવતી નારંગી; ખટ મધુગ રસવાળું એક ફળ.

મોસાળ, નઃ માનું પિયેર; દાદાનું ઘર.

મોસાળિયાં, નઃ મોસાળ તરફનાં સગાં તે; મામા અને માસીઓ વગેરે તે.

મોસાળું, નઃ માખાપ તરફથી છોકરીને સી-મંત વખતે અને છોકરીનાં છોકરાંને જનોઈ અને વિવાહ વખતે કરવામાં આવતી રીતની બ્રહ્મીસ, પોષાક વગેરે.

(૨) મોસાળ તરફની રીત-બ્રહ્મીસ કરવી તે. ને તેને લગતું સરવસ. (૩) મોસાળામાં ગવાતાં ગીત તે. મોસાળામાં માણેકમોતી.

મોહ, પું [સં.] ૩૫ ગુણ ને છટા વગેરેની રત્ન લાગવી તે; ૩૫ ગુણ ઉપર શિદા થઈ જવું થેલા થઈ જવું તે; પ્રેમાસક્તિ. (૨) માયા; અગ્નિ; સંસાર ઉપરનો ગાદ અતુરાગ તે.

(૩) ભ્રાંતિ; મર્યાદા; મોહાશી; બ્રમ-બ્રમણ.

મોહક, વિં મોહ લગાડે એવું; સુંદર; મનોહર; આકર્ષક.

મોહકમ, વિં ઘાયું મોહક; ભારે; પુષ્કળ; ખૂબ; અતિશય.

મોહમળ, સ્ત્રીં મોહની આંટીધૂટી; મોહપાશ.

મોહન, વિં મોહ લગાડે એવું; મોહ પેદા કરે એવું. સુંદર; રમણીય. (૨) નઃ મહોવું તે; કામણ; વશીકરણ.

મોહનમાળા, સ્ત્રીં મોનાના ઝીણા તારના ગુથળીના મણકાઓની માળા અથવા દાર તે; એક જાતનું સુંદર કંઠામરણ.

મોહખત, સ્ત્રીં [ફા.] ખ્યાર; સ્નેહ; પ્રીતિ; પ્રેમ. (૨) મામા; મિત્રતા; એસવા કહેવા જેવો મૈત્રીસંબંધ તે; રોહલાવ.

મોહબાણુ, નઃ મોહનાં બાણ તે; મોહક

તપન કરે-પ્રેમ પ્રકટાવે એવું ધક્ષણ તે.
મોહર, સ્ત્રી૦ મહોર; છાપ. (૨) કુંડીને
વગાડવાનું વાળું; વાંસળી; બંસી.

મોહરમ, ન૦ મહોરમ: મોહોરમ; મુસલ-
માની વર્ષનો પહેલો મહીનો; જે મહીનામાં
તાયુત આવે છે તે મહીનો. તાયુત કા-
દવા-ખનાવવાના દિવસો વગેરેને લગતો
તહેવારનો સમય તે.

મોહોર, ન૦ મહોર; રૂપ, ગુણ, અને ચતુરાધ
વગેરેમાં આગળ પડતું નંગ તે. (૨) સેત-
રંજની બાઈનું રમકડું. એમાં ખતરીસ
મોહોરાં હોય છે. અંકવાળી મૂર્તિ-આકૃતિ
તે. એમાં હાથી ઘોડા ઉંટ તે પાયદળ વગેરે
હોય છે. નંગ; સુંદર રમકડું; ખેલાણું.

મોહોલ, પું૦ મહેલ; મોલ; રાજમંદિર;
હવેલી.

મોળ, સ્ત્રી૦ પેટમાં વાયુ થવાથી મોઢામાંથી
જે પાણી-લાળ છૂટે છે તે; મોંમાં વાર-
વાર પાણી આવવું તે. મોત્તમ; લાળો.
(૨) ઉઢાણુ-ણી. (૩) ઈંટેક પથરની હાર તે.

મોળવું, કિં૦ સ૦ કાપીને કકડા કરવા; સ-
મારવું; સુધારવું. (૨) ભાગવું; મોટવું.

મોળાઈ, વિ૦ મા તરફનાં-સગાં; મામાનું.-
મોળાઈ ભાગ્યજીવન.

મોળિયું, ન૦ કાપડાં કનખા મોળી વગેરેની
આંખની જરિયેલ પટ્ટી. (૨) પટ્ટા જેવી જરી
અથવા કસખીકાર. (૩) સ્ત્રીએને શોકમાં
પહેરવાનો તમામ લાલ કે કાળો સાદસો
તે. (૪) મોળ; કસખી ફેટો. ઉ૦ જળ-
ક્યાં જળક્યાં વીરા માથે મોળિયાં; જળદી
જળકી ભોળઈ માથે છાપ, મેમિફ મોંવા.

મોળી, સ્ત્રી૦ ચણના લોટની પાતળી સેવ;
પાતળો તાંતણા જેવો ખાવાનો પદાર્થ.

મોળું, વિ૦ ખાર, ખટાશ, અથવા ગળપણ
જેમજે તેટલા પ્રમાણમાં ન હોય એવું.

મોળો ભાત; મોઢા-ભૂણ વગરનો. મોળી
દાળ-ખટાશ વગરની; અને મોળો દૂધ-
પાક=પુરતા ગળપણ વગરનો. (૨) સ્વાદ
વગરનું:-આ કુવાનું પાણી સાવ મોળું છે.
(૩) તેજ, ચંચળાઈ, શૌર્ય ઉત્સાહ વગ-
રનું; મંદ; શિથિલ; ટાકું. (૪) લખલખાટ
વગરનું; નહિ આકર્ષ; નમળું; ફીકું.

મોળેણુ, વિ૦ મામાની:-મોળેણુ બહેન. મા-
માની છોકરી.

મોં, ન૦ [સં. મુલ્ય] મોઢું; મુખ; વદન.
(૨) ચહેરો. માથાનો આગસો ભાગ,
એમાં કપાળ, આંખો, નાક, ગાલ, કાન,
મોંતી ફાડ હટપટ્ટી વગેરેનો સમાવેશ
થાય છે. મોં એટલે બે આઠ વચ્ચેની
જેમાં દાંત અને જીભ હોય છે તે શાક;
જે વડે પ્રાણીઓ ખોરાક લે છે તે. રૂ૦
પ્ર૦ મોં ઉપર શાહી ઢોળાવી=ફીકા પડી
જવું; શરમિંદા પડી જવું; કલંક લાગવું;
જુઠા પડી જવું. મોંમઢવું=રીસ ચઢવી;
નાપુશ થવું; ઇતરાજ થવું. મોંજીયું=એ-
કનું એક; એકપુરું; ખોટનું-લાટકું છોકરું.
ઉ૦ જ્યારે વડું હું મળી છું મોરેધારે. ત્યારે
દીકરાનાં મુખ જેવા સાંટ, તલસે ઘરડેનાં
મોંનયા માટે, મોહન૦ મોંધાઈ જવું=પાછા
પડીજવું; હડીજવું; રડી ઉડવું. મોંમથું =
પત્નો; શોધવાનો રસ્તો; મુલાકાત:-આનું
મોંમથું કેમ જણાવું નથી. મોં લંકડું:
વિલાપ કરવો; રાવું. મોં મૂકીને=છૂટે મોઢે;
મુકાકંઠે. (૨) શરમ જાંડીને. મોં લેવાવું=
શરમાઈ જવું. મોં ઉતરી જવું; ખાંખા પડી
જવું. મોંમાં મગ ભરવા=મુંગા રહેવું. મોંમાં
માવું=મોંને શોભે નહિ એવું, જેમ આવડે
તેમ, ખરામ અધટિત-ભુંડું બાપણુ કરવું.
ગાળ વગેરે. મોંમાં આવે તેમ=વગર વિચારે;
કંઈ પણ વિચાર કર્યા વગર. મોંછંડાવું=
શરમ ભગાવી, શરમ-અદમ્ય લાગવી, વિવેક

—મોંટાનું માન નહિ મુકાવું એમ. મોં
આવણું=શોક પડવી, શરમ લાગવી. મોંમાં
ચાંદીઓ પડી જતી. કહેવું મોં ખાય ને
આંખ લાજે=વિવેકથી કામ કરવું.

મોંકાણુ, સ્ત્રીં મરનાર પાછળ ઘણા જાણે
એકઠા થઈ શોક કરવો તે; મરનાર પા-
છળ શોક અને વિલાપ કરવાને એકઠાથલું
તે. ૩૦ પ્ર૦ મોંકાણુના સમાચાર=મુરા
શોકના સમાચાર તે; માઠાવાવડ.

મોંકાણુયું, વિં મોંકાણુ કરનાર. (૨) માડું;
ખુંડું; અચુભ. (૩) દીણ પગલાંનું.

મોંધમ, વિં મોંધમ: ચોકસ નહિ એવું;
બાધભારે; અંતરપટે: વગરનામે.

મોંધવારી, સ્ત્રીં ઉંચે ભાવે વસ્તુઓ મળે
એવો વખત તે; ઉંચા દરનો વખત.

મોંધાઈ, સ્ત્રીં મોંધાપણું; ઉંચો દર-ભાવ હોવો
તે. (૨) મોંધવારી. (૩) પોતે દુર્લભ—ઝટ
નમળે એવી કિમ્મતનાં છીએ, એવો દેખાવ
ડાળ કરવું તે; અલભ્યતા બતાવવી તે;
પોતાનું વજન વધારવાને પોતાની મોટાઈ
દેખાડવી તે. (૪) લાડ, માન, વગેરે તે.
અગત્ય-જરૂર બતાવવી તે:—હવે ચાલ
મોંધાઈ કર્યામાં માલ નથી, નહિ તો
મોતીનાં પાણી ઉતરી જશે.

મોંધું, વિં [સં. મહાર્ષિ] વધારે મૂલતું;
કિમ્મતી: ઘણી મહેનત અથવા મોટો બ-
દલો આપનાં પણ ન મળે એવું: દુર્લભ;
ભારે કિમ્મતનું.

મોંજેણું, ન૦ મોંજેણું તે. (૨) મોંજેયાની
વધાઈ; મોં જોધને ભેટ આપવી તે.

મોંજેયણું, ન૦ મોંજેણું.

મોંજેયું, વિં મોં જોયા કરીએ એવું; દુર્લભ;
મોંધું. (૨) માખાપને માત્ર એકનું એક
હોવાથી બહુજ વહાલું અને લાકડું; એક-
પુરું; એકનું એકજ એવું.

મોંડું, વિં મોંડું; નફી વખત થઈ ગયા પછીનું;

વખત વીત્યા બાદ બનેલું; આવેલું—અસુરે;
અસુર: નાં મોં; મુખ.

મોંનિયું, ન મોંડે મોંડું—સાફ લગાડવું તે;
મોંજે મોં મેળાપ થતાં અલાવડું કરવું તે;
મોંઢાનું; ખાલી; ઉપરચોટિયું કહેણું; આ-
મંત્રણ તે.

મોંમાથું, વિં યથાર્થિ; ઇચ્છાનુરૂપ; મોં
જેવું માંજે ઇચ્છે કે ખાવાનો ભાવ કરે એવું.

મોંમાર, વિં બોલવે બહાદુર; છપાય નહિ
એવું; બાહોશ.

મોંમડું, ન૦ વર કન્યા જ્યાં પરણવા બેસે
છે તે મંડપ; કન્યાની માતાનું ઘર અને
તેના આંગણમાં વિવાહ માટે બાંધવામાં
આવતી ચોરીના મંડપ તે. ૬૦ મોંમરામાં
તો મંગળ વરલાં ચારે.

મોંર, અં આગળ; મોંખરે.

મોંરખું, વિં મોં રાખાને બોલે એવું;
હાથ હા કરનારું.

મોંરડી, સ્ત્રીં મોંચડી; ઢોરને મોંજે ધાલ-
વાતું ગાળિયું. મોંરડો; મોંજે બાંધવાનો
ગાળો.

મોંવડ, અં આગળ; અંજે; પાસે.

મોંવાસો, પું ઢોર ગાય વગેરેને થતો મોનો
એક રાગ તે.

મોંવાળાનું, કિં અં મોં ઢાંકીને રોવું; રડવું.
મરનાર પાછળ શોક કરવો; વિલાપ કરવો.
મોંસાળ, ન૦ મોંસાળ, મામાનું ઘર તે; મા-
તાનું પિયર.

મોંસાળું, ન૦ મોંસાળ તરફથી ભાણેજનને
આપવામાં આવતી ભેટ અને ભેટઆપવા
જતાં કાઢવામાં આવતો વરસોડો તે.

મો, વિં નરમ; કુંમળું. (૨) ઘણા દહાડાનું
ભૂખ્યું; ખાવાને તલસી રહેલું; કંમાલ.

મોંઝિક, [સં] મોતી.

મોંડું, ન૦ મોંડાનું ફૂલ; મહુડું.

મોંડો, પું [સં. મધુક] મહુડો. એનાં ફૂલ

મહુદાં. આના દાર થાય છે અને મોડાનાં
ખી ડોળ. તેમાંથી ડોળિયું નામનું બંધુ તેલ
નીકળે છે.
મોત. ન૦ [સં.] મુશું રહેવું તે; મોઢું
મોલવું નહિ તે; ચુપકીરી.
મોખર્થ, ન૦ [સં.] મૂર્ખતા.
મોવર, સ્ત્રી. [સં.] પળછ; ઘલુપની તાંત-
દારી તે.
મોલ, સ્ત્રી. [સં.] મથાળું; શિખર; ટોચ.
(૨) કલગી; છોળું.
મોલ્ય, ન૦ [સં.] કિંમત; મૂલ.

મોલર, સ્ત્રી. મહુઅર; મોરલી; વાંસળી.
મોલ, સ્ત્રી. [સં.] મુળની દોરી; મુળની
દોરીનો કંદોરો તે. (૨) બેનોઇ.
મ્યાન, ન૦ મેન; તરવાર, છરા વગેરે ધાર-
વાળાં હથિયાર રાખવાની ખોળી.
મ્યાનો, પું. [ફા.] પેટી ધાટી પાલખી;
મિયાનો.
મ્હાન, વિ. [સં.] કરમથેલું; કતરી ગથેલું.
મ્હેચ્છ વિ. [સં.] હિંદુ ધર્મ નહિ માનનારો
તે; આર વર્ણમાં અને હિંદુધર્મમાં જેનો
સમાવેશ ન હોય તે.

ય.

ય, પું. [સં.] શુભરાત્રી લિપિનાં સાહચીસમો
મૂળાક્ષર અને છઠ્ઠીસમો વ્યંજન વર્ણ.
એવું ઉચ્ચાર સ્થાન તાળુ છે, અને તે અરેષો
સ્વર ને અરેષો વ્યંજન ગણાય છે. (૨)
સ્પષ્ટીકરણમાં, ભાર દ્વયતાવવામાં, તેમજ
પણ અને વળી, ખી, એવા અર્થમાં
શબ્દની આગળ જોડાય છે.:-રાતે પોપટ
પાંખો ફફડાવે તોય એમના ભણકારો
વાગે છે. ય. યો. રં. પ્રં. ય:પલાયન=
નાસી જવું.:- લડતાં લડતાં આપમે કંટા-
ળીને તે ય:પલાયન કરી ગયા.:-તમેય
આવજો.
યકારે, પું. [સં.] ય એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે.
યક્ષ, ન૦ [સં.] કલેશુ; કાળજી; પિતાશય.
યક્ષ, પું. [સં.] ઘોડાના જેવાં મોંના ઉપ-
દેવ; કુખેરના આશ્રિત અને નોકર. મેઘ
દૂતનો નાયક યક્ષ હતો. યક્ષ; કિન્નર;
અંધર્વ, વગેરે અર્ધા અર્ધદેવમાં ગણાય
છે. (૨) પ્રેત્યોનિના એક મલિન પિશાચ;
જક્ષ. યક્ષરાજ=કુખેર; ધનપતિ. યક્ષરાત્રિ=
દિવાળી. યક્ષકર્દમ=સુગંધિ દ્રવ્યોને ધસીને
ખનાવેલો ભેપ, ચંદન.

યક્ષિણી, સ્ત્રી. [સં.] યક્ષની સ્ત્રી. (૨)
દુર્ગાદેવીની પરિચારિકા. (૩) એક જૂત
વતિની મલિન દેવતા; જુતડી; જલ્દણી.
નાશ કરનારી ખરાબ દેવતા.
યખ, પું. [ફા.] યરક; હિમ; ટાંઢાડું.
યગજી, પું. [સં.] પિંગળતા આઠ ગણ-
માંનો એક ગણ. ત્રણ અક્ષરનો સમૂહ
તે ગણ. ય ગણના ત્રણ અક્ષરોમાં પહેલો
અક્ષર લઘુ ને ખીન જો ગુરૂ હોય છે.:-
યશોદા, યસામે, બવાડો.
યજન, ન૦ [સં.] પૂજન; સેવા કરવી તે.
(૨) હોમવું-અલિ આપવો તે; યજ કરવો-
અગ્નિ સળગાવી તેમાં હુત દ્રવ્ય હોમવાવું
જે કર્મ તે; યજ યાગ વગેરે તે; જગન.
યજમાન, પું. [સં.] યજન-હોમ-યજ
કરાવનારો ગૃહસ્થ તે; બ્રાહ્મણ પાસે
યજ કરાવી તેને દક્ષિણા આપી યજ્ઞલ
લેનારો તે; યજ્ઞદિક દ્વારા બ્રાહ્મણને
આશ્રય આપનારો તે. (૨) આશ્રય આપ-
નારો; પોશિદો; દક્ષિણા વગેરેથી બ્રાહ્મ-
ણને પોષનારો તે; દાતા; દેનાર; પાળનાર.
યજમાનવૃત્તિ, સ્ત્રી. યજમાન ઉપર આજ-
વિકા કરવી તે; યજમાનને ત્યાંથી મળતાં
અન્ન, વસ્ત્ર અને દક્ષિણાઓ વગેરે ઉપર

યજ્ઞરો કરવો તે; જજ્ઞમાંની
યજ્ઞવું, કિં સં [સં. યજ્ઞ] અગ્નિમાં
હોમ કરવો; અગ્નિ આપવો; હોમવું;
અગ્નિને આહુતિઓ આપી નામ કરવા.
(૨) પૂજવું; સેવા કરવી.

યજ્ઞવેદ, પું [સં. યજ્ઞવું] યજ કરવાના
મંત્રોનો સમુદાય-આગે વેદ તે.

યજ્ઞવેદી, પું [સં.] યજ્ઞવેદ ભણેલા અને
તે પ્રમાણે યજ કર્મ કરનારો આદ્યજ્ઞ તે.
યજ્ઞવેદમાં કરમાવ્યા પ્રમાણે કર્માદિક
કરનાર-યજ્ઞવેદથી દીક્ષિત હોય તે; યજ્ઞ-
વેદનો અભ્યાસી. વિં યજ્ઞવેદ પ્રમાણેનું.
યજ્ઞવેદી કર્મ-અંધ્યા વગેરે.

યજ્ઞ, પું [સં.] વેદમાં કહેલા વિધિ
પ્રમાણે વેદ મંત્રથી અગ્નિમાં હોમ કર-
વાનું એક કર્મ તે; હોમ કરવો તે; યાગ;
મખ; મેધ; અગ્નિ આરાધન અને અગ્નિને
આહુતિઓ આપવી તે. યજ્ઞનારાયણ=
યજ્ઞદેવતા.

યજ્ઞપશુ, નં [સં.] અગ્નિમાં બલિ તરીકે
હોમવાનું પ્રાણી તે. (૨) અજ; અજ્ઞાન;
અજ્ઞસમજી-પશુ જેવો માણસ તે. આખરે
જેનો વધ કરવાનો હોય તેવું પાણેલું તે
પૂજેલું પ્રાણી વગેરે તે.

યજ્ઞયાગ, પું હોમહવન; મખ; મેધ.

યજ્ઞશાળા, સ્ત્રી [સં.] યજ કરવાની જગા;
હવન-અગ્નિ હોત્રનો ઓરડો તે.

યજ્ઞોપવીત, નં યજ કરીને ધારણ કરેલું
સૂત્ર તે; ઉપવીત; જનોઈ; બ્રહ્મસૂત્ર.

યતિ, પું [સં.] સાંસારિક ઉપાધિ અળગી
કરી મોક્ષને માટે યત્ન કરનારો તે;
ત્યાગી; યોગી; સંત. (૨) હંદ-રાગમાં
આવતો જે વિરામ તે; અટક. (૩) જૈન
સાધુ. ઉં યતિ ને ગૃહમેધીના, ધર્મ
અન્યાન્ય સાધવા.

યતિક્ષિત, અં [સં.] જૂરાક; લગારક;
(૨) સહેજ; કંઈક; ક્ષેપ; અપ.

યત્ન, પું [સં.] ઉદ્યોગ; મહેનત; શ્રમ;
કોશીશ. (૨) વ્યવસાય; ઉપાય, કોઈ કાર્ય
કરવા-સાધવા માટે જે કંઈ પણ ઉદ્યોગ
કરવો પડે તે-યત્ન; ખંતથી કામ કરવું
ચલાવવું તે.

યત્નતઃ, અં યત્નથી; ઉદ્યોગપડે.

યત્ર, અં [સં.] ત્યાં; જે ઠેકાણે.

યથા, અં [સં.] જેમ; જેવી રીતે; જે
પ્રકારે. (૨) જેવું; જેવી રીતનું યથા રાજન
તથા પ્રગ.

યથાક્રમ, અં એક પછી એક એમ; જેમ
હોય તેમ; અનુક્રમે; પહેલું તે પહેલું
અને બીજું તે બીજું, એમ અસત્ત ગોઠવાય
પ્રમાણે.

યથાતથ્ય, અં જેમ હોય તેમ.

યથાનુક્રમ, અં જેવો અનુક્રમ હોય તેજ
અનુક્રમ પ્રમાણે.

યથાન્યાય, અં ન્યાય જેમ થતો હોય તેમ;
કાયદેસર-રીતે એમ. (૨) વાળખી.

યથાબુદ્ધિ, અં જેવી બુદ્ધિ હોય તે પ્રમાણે;
બુદ્ધિના પ્રમાણસર; યથામતિ.

યથામતિ, અં જેવી મતિ હોય તે પ્રમાણે;
જેમ મતિ પહોંચે તેમ.

યથાયુક્ત, અં જેમ ઘટતું હોય તેમ; જેમ
શોભે તેમ.

યથાયોગ્ય, અં યથાયુક્ત; જેમ જોઈએ-
જેમ ઘટતું હોય તેમ. (૨) પું નમ-
સ્કાર; ઘટતું હોય તેવું નમન તે; ઘટિત.

યથાર્થ, અં જેવી રૂચિ-માવ હોય તે
પ્રમાણે; ધ્વજા પ્રમાણે; મરજી માફક.

યથાર્થ, અં જે પ્રમાણે અર્થ થતો હોય
તે પ્રમાણે; બરાબર; ખરેખર; આખેહુબ.
(૨) સત્ય; સાચું; ખરું; જેવું હોય તેવુંજ
બરાબર એમ.

યથાવિધિ, અં જેવો વિધિ હોય તે પ્રમાણે
બરાબર; વિધિ પ્રમાણેજ એમ.

યથાશક્તિ, અં જેવી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે;

શક્તિ અનુસાર-ગણ પ્રમાણે.

યથાર્થિયત, અં જેમ હોય-ધર્મિત હોય તેમ; જેવું જેમએ તેવું એમ; યોગ્ય; યથોચિત.

યથાજ્ઞાન, અં જ્ઞાન પ્રમાણે; જેવી સમજ હોય તે પ્રમાણે; મગદુરસર.

યથેચ્છા, અં જેવી ઇચ્છા હોય તેમ; મરજી માફક.

યથેષ્ટ, અં ઇચ્છાનુરૂપ; જેમ હીક લાગે તેમ; યથાર્થિય.

યથોક્ત, અં જેમ કહેવાયું હોય તેમ; જે હુકમ; હુકમસર.

યદા, અં જ્યારે; જે વખતે.

યદિ, અં ને; જોડે.

યદ્યદ્ધા, સ્ત્રીં [સં.] સ્વેચ્છા: સ્વતંત્રતા. (૨) અં એની મેળે એમ; વગર યત્ને, કુદસ્તી રીતે એમ; આદરડું; અણુચિત-તબ્યુ એમ.

યદ્યપિ, અં [સં.] અગર જો; જો; જો કદાપિ; આમ છે તોપણ.

યદ્વાત્કા, અં જેમ તેમ; ગમે તેમ; હામ ઠંકાણા વગર.

યમ, પું [સં] મરણ પછી જીવને તેનાં કૃત્ય પ્રમાણે શિક્ષા કરનાર દેવ; મૃત્યુનો દેવ તે; પ્રેતપતિ. (૨) ઇન્દ્રિયોને જીતવી તે; સંયમ. (૩) ભયંકર અને ઉગ્ર દેખાવનો માણસ; કાળ; જમ; જીવોને કર્માનુસાર યોજનાર દેવ.

યમક, પું [સં] ગદ્યપદ રચનામાં સર્વજ્ઞ-સમ્પત્તિય અક્ષરોની આગ્રતિઓ આણવી તે; અનુપ્રાસ; ઝડઅમક, એક શબ્દલંકાર. ઉં જાણીતો; નહતો પંથ જોઈને જાણી તો થયો, જાણીતા થઈને કાંઈ જાણીતા તમાખતે.

યમદૂત, પું જમ; જમદૂત; પ્રાણીઓના જીવને કર્માનુસાર શિક્ષા કરવા યમરાય પાસે લઈ જનારા તેમનાં દૂત-જમસુસ-સિ-પાદ તે.

યમન, પું કલ્યાણ રાગનો એક ભેદ.

યમપારા, પું [સં] મૃત્યુના દેવનો શંસો તે; જમનો દંડુકા-કારકો. જે વડે ખોળિયામાંથી જીવને ખેંચી લેવાતો કહેવામાં આવે છે તે; જમની દેરી.

યમપુરી, સ્ત્રીં [સં.] જમપુર; મૃત્યુના દેવનું રહેઠાણ. (૨) મરણ પછી જીવોને જ્યાં લઈ જવાતા કહેવાય છે તે સ્થાન. ત્યાં જીવોને તેમના કર્મ પ્રમાણે શિક્ષા થાય છે અને તેવી યાતનાઓનાં ત્યાં રાખેલાં સ્થાનમાં મુકવામાં આવે છે:-નરક; અસિપવનું વન; વરતરણી નદી વગેરે સ્થાનો યમપુરી અથવા યમલોકમાં છે.

યમી, સ્ત્રીં [સં] યમની બહેન તે. (૨) વિં જોણે ઇન્દ્રિયોને કબજે રાખેલી હોય એવો-માણસ. ઇન્દ્રિયો ઉપર જેના કાબુ હોય તે.

યદ્દમ, પું [સં] ક્ષયરોગ; ખે; ખય.

યવ, પું [સં] જવ; ઘઉંથી ઉતરતું પણ ઘોળા છોડાવાળું તેનાજ જેવું લંબજોળ એક અનાજ. આ શિયાળામાં થાય છે. Barly.

યવક્ષાર, પું [સં] જવખાર; Skala-petre.

યવન, પું [સં] હિંદુ આચાર-ધર્મનો નહિ એવો માણસ તે; યુના કે ગ્રીસદેશનો વતની તે. મુસલમાન; ખ્રિસ્તી વગેરે કાંઈ પણ પરધર્મી માણસ તે; મ્લેચ્છ.

યવાગૂ, સ્ત્રીં [સં] રાખ; કાંજી. (૨) ઝો-સામણ.

યરા, પું [સં] જે હેતુએ ઉદ્યોગ કરાતો હોય તેમાં ફતેહ મળવી તે:-આ કામમાં તમને મથ મળશે નહિ, અર્થાત્ ફતેહ પામશો નહિ. (૨) કાર્તિ; આખર. (૩) જય; ફતેહ. (૪) ભાગ્યશાળીપણું; દૈવકૃપા. જશ; ધન્યવાદ; સાખાશી; ખ્યાતિ; વાહવાહ; સાદું ખોલાવું તે.

યશસ્વી, વિં. યશ પામેલ; જેને જશ મળ-
તો હોય કે મળ્યા હોય તે. (૨) ભાગ્ય-
શાળી; સુભાગી. (૩) પ્રખ્યાત; નામાંકિત.
યશ્વિ; સ્ત્રીં [સં] લાકડી; સોટી. (૨) પા-
તળા ને ઉંચો આકાર તે.-હેલયશ્વિ.

યશ્વિકા, સ્ત્રીં [સં] લાકડી; સોટી.

યંત્ર, પું. (નં) [સં] એવી જાતની યનાવટ
-ઝોડવણ, કે જેથી કોઈ કામ સહેલાઈથી
અને ઝટ થાય; ચક્કરચક્કર ફરે અને તે-
ના વેગના બળથી કેટલુંક કામ થાય એ-
વી રચના તે; સંચો; કળ; કરામત. (૨)
દેવ દેવીના મંત્રનું અથવા તેમનાં અમુક
ચિહ્નનું ગોળ ખાનાં પાડીને યનાવેલું
મંડળ અથવા સ્વસ્તિક ફલક-પતરું પતા
કરું તે.-ચંદ્રાકરણુના યંત્ર; હોરવનો યંત્ર.

યંત્રણ, નં [સં.] યંધન; પ્રતિબંધ; રો-
કાણ; અટકાવ; કમળે.

યંત્રવિદ્યા, સ્ત્રીં સહેલાઈથી અને ઝટ ધણું
કામ થાય એવી યનાવટો યનાવવાની
વિદ્યા તે; યંત્રશાસ્ત્ર.

યંત્રશાસ્ત્ર, નં યંત્રવિદ્યા.

યંત્રશાસ્ત્રી, પું. [સં.] યંત્ર યનાવવાનું ને
સમારવાનું કામ જાણનારો.

યંત્રિત, વિં. [સં.] નિયમમાં હોય એવું;
યંત્રના જેવું વ્યવસ્થિત; નિયમપદ્ધ. (૨)
અંકુશમાં-અંધમાં રાખેલું હોય એવું; અ-
ધાયેલું; રોકાયેલું.

યા, અં. [ફા.] એર; અશ્વવા; કે; વા.

યાકુત, નં [ફા.] માણેક; એક જાતનો કિમતી
પથ્થર; રત્ન.

યાકુતી, સ્ત્રીં ભાંગના ધીમાં મસાલો મેળવી-
ને તંપાર કરેલું માદક દ્રવ્ય; એક જાતનો
કુરીપાક.

યાગ, પું. [સં.] અગ્નિ અને દેવને અ-
ગ્નિ મારફતે બલિ-ભોજ આપવો તે;
હોમ; હવન; યજ્ઞ; જપ;

યાચક, પું. [સં] યાચના કરનાર; માગણ;
ભિક્ષુક; જાચક.

યાચના, સ્ત્રીં [સં] યાચવું-માગવું તે; ભી-
ખ. (૨) કરગરવું તે; કાલાવાલા; પ્રાર્થના.

યાચવું, ક્રિં સં [સં] માગવું; ભીખવું.
(૨) કરગરવું; કાલાવાલા કરવા; પ્રાર્થના
કરવી.

યાજ્ઞયા, સ્ત્રીં [સં.] પ્રાર્થના; અરજ. (૨)
કાલાવાલા; આજીણ. (૩) ભીખ; માગણી.

યાજ્ઞિક, વિં [સં] યજ્ઞ-યાગ કરનાર; અગ્નિ
હોત્ર રાખનાર. (૨) ગુરુ; ગોર.

યાતના, સ્ત્રીં [સં] નરકનાં દુઃખ તે; મહા-
પીડા; સંકટ; કષ્ટ; યમનો માર-દંડ તે.
પીડાવું-શિયાવું તે.

યાતુધાન, પું. [સં] દૈત્ય; રક્ષસ.

યાત્રા, સ્ત્રીં [સં] ગ્રામાંતરગમન તે; દેશાં-
તરમાં યરવું તે. પવિત્ર તીર્થસ્થાનોમાં દેવ-
દર્શન અને સ્નાનાદિક માટે ફરવું તે; જા-
તરા. (૨) તહેવાર ઉપર અથવા દેવ પ્ર-
તિજ્ઞાની યાદ માટે કે કોઈ મતના માહા-
ત્મ્ય માટે અમુક દેવસ્થાનમાં ઘણા લોકો
સાથે મળીને ઉત્સવ કરવો તે.

યાત્રાળુ, વિં યાત્ર કરવા ફરનાર; પ્રવાસી; તી-
ર્થમાં ફરનાર; યાત્રિક; તીરથવાસી.

યાત્રિક, યાત્રાળુ.

યાત્રી, જુઠું યાત્રાળુ.

યાદ, સ્ત્રીં [ફા.] સ્મરણ; સ્મૃતિ; ફોમ; સરત.
(૨) આગળ જે જોયું અથવા સાંભળેલું
મનમાં આણવું તે; નહિ વિસરી જવું
તે. (૩) યાદી; નોંધ.

યાદગીરી, સ્ત્રીં યાદ; સ્મરણ. (૨) જેને
જોવા સાંભળવાથી અમુક વસ્તુ કે વાત
યાદ આવે-મનમાં ઉપસ્થિત થાય એવું
કાર્ય; ચિહ્ન કે એધાણી તે; સંભારણું.
(૩) નામ; નામના; વખાણ.

યાદદાસ્ત, સ્ત્રીં સ્મરણશક્તિ; આગળ જો-

યેલી કે સાંભળેલી બાબત ધરીને મન આગળ ઉભી કરવાની શક્તિ તે; યાદ.

યાદદાસ્તી, સ્ત્રી ૦ સ્મરણશક્તિ; યાદ કરવાની શક્તિ.

યાદી, સ્ત્રી ૦ યાદ રહેવા માટે લખી રાખેલું જે ટાંચણ તે; ટીપ; ટિપ્પણ; નોંધ; ઓળખિયું. (૨) અરજી. (૩) મુદ્દાઓનું ટાંચણ; મુદ્દાની વાત મળાવવાનો લેખ-પત્ર; રફો; ચીઠી; યાદ દાખલ લખેલો પત્ર તે.

યાદશ, વિ ૦ [સં] જેવું; જેમ; માફક.

યાન, ન ૦ [સં] વાહન; ગાડું; સવારી કરીને જવું તે. (૨) સ્વારી; ચઢાઈ; આક્રમણ. રાજનીતિ પ્રમાણે સંધિનો એક પ્રકાર. :- સંધિ, વિગ્રહ; આસન; યાન; સંશ્રય; દ્વેષભાવ.

યાને, અ ૦ અથવા; વા. (૨) બદલે.

યામ, પું ૦ [સં] પહોર; ત્રણ કલાક જેટલો કાળ તે. (૨) ક્ષમા. (૩) અટકવું-થોભવું તે.

યામિની, સ્ત્રી ૦ [સં] રાત્રિ; રજની; નિશા; જામિની.

યાર, પું ૦ દોસ્ત; મિત્ર. (૨) આશક; પ્રીતમ. (૩) પ્યાર; પ્રેમ.

યારખાજ, વિ ૦ પ્રેમધેલું; પ્રીતિલું; કામી; કામુક.

યારી, સ્ત્રી ૦ દોસ્તી; મેત્રી; પ્રેમબંધન-ગાંઠ. સ્ત્રીપુરુષ વચ્ચેનો પ્રેમ તે. (૨) ઇશક; પ્રેમ. (૩) શબ્દ છુટા મૂકવાનો દોર તે. (૪) મદદનો હાથ; પ્રભુ-ભાગ્યની મહેર-બાની, મુશોગ; સહાય. :-ન્ને ભાગ્યદેવતા યારી આપે તો આ વખતે જરૂર લાભ થાય.

યાલ, સ્ત્રી ૦ ઇમાલ; કેશવાળી; સિંહ વગેરેની ગરદન ઉપરના વાળ તે.

યાવક, પું ૦ અળતો; લાખમાંથી બનાવેલો લાલ રંગ.

યાવત્ અ ૦ [સં] જ્યાંસુધી; જેટલે જગી; જ્યાં લગણુ. યાવત્ચંદ્રિકાકરેન્ન્યાં જગી

ચંદ્રમા અને સૂર્ય હોય ત્યાં જગી; હમેશને માટે; નિરંતર ચાલ્યા કરે એમ.

યાવની, વિ ૦ [સં] યવન સંબંધી, પરદેશી ને પરધર્મનું એવું તે; મ્લેચ્છનું; હિંદુને લગતું નહિ તે. :-યાવની ભાષા=મ્લેચ્છભાષા.

યાહુદી, વિ ૦ [અ. યહુદી] હિંદુ લોક તે; જુડિયાનો રહેવાસી; જ્યુ લોક.

યાહોમ, અ ૦ એકદમ આંધળિયાં કરીને (પડવું તે) મરણિયો થઈને; આંખો મીચીને; જેમ થવાનું હોય તેમ થાય એમ કરીને. ઉ ૦ યાહોમ કરીને પટો વાણે ફતેહ છે આગે.

યાત્રિક, વિ ૦ [સં] યત્ર સંબંધી; કરામતી.

યુક્ત, વિ ૦ [સં] નેડાયેલું; મળેલું; બળેલું. (૨) યોગ્ય; લાયક; નેકમ્મિ તેવું.

યુક્તિ સ્ત્રી ૦ [સં] કળા; તદબ્ધીર; કરામત.

(૨) ઉપાય; મલાજ. (૩) હિકમત; કુતર; મલમ. (૪) ચાલાકી; ચતુરાઈ; ખૂબી. (૫) રચના; યોગવણ.

યુક્તિમાન, વિ ૦ યુક્તિવાળું; ચતુર. (૨) કસખી; કુબરી; મલગી.

યુગ, પું ૦ [સં.] પૌરાણિક રીતે પાડેલા કાળના ચાર મોટા ભાગમાંનો દરેક તે; મોટા હાંખાળ કાળવિભાગ. :-સત્યયુગ; દ્રાવરયુગ; ત્રવેરે.

યુગલ, ન ૦ [સં] નેડું; જુગલ; દંપતી.

યુગેયુગ, અ ૦ વખતો વખત; દરેક કરી કરીને આનતા કાળે; બંધાબવ.

યુગ્મ, ન ૦ [સં.] નેડું; દંપતી; બેની બેસતે.

યુત, વિ ૦ [સં.] જેવું; યોગ્ય; લાયક. (૨) યુક્ત; લાળું. :- શ્રીયુત.

યુદ્ધ, ન ૦ [સં.] લડાઈ; સંગ્રામ; વિગ્રહ. વડવાડ; મારામારી.

યુદ્ધવિદ્યા, સ્ત્રી ૦ [સં] લડાઈ સંબંધી વિજ્ઞાન તે; લડવાની યુક્તિઓ, રચનાઓ; અને ગોઠવણો વગેરે સંબંધી જ્ઞાનને કહેવાય તે; લડવાની કળા તે.

પુનાની, વિં [અ.] પુનાન દેસનું-તે સંબંધી; ધરાનું; સુસંભાની. પુનાની વેદ.

યુરોપીયન, વિં યુરોપ સંબંધી; યુરોપનું. (૨) યુરોપનું વતની તે.

યુવતી, સ્ત્રી [સં.] જુવાન સ્ત્રી; જુવતી; જુવતી; યૌવના. સોળથી ત્રીસ વર્ષની વયની સ્ત્રી તે.

યુવરાજ, પું [સં.] જુવન રાજકુંવર; પાટલી કુંવર; ગાદીનો વારસ રાજપુત્ર તે; રાજનો મોટો એકરો.

યુવરાણી, સ્ત્રી પાટલી કુંવરની વહુ તે. નાની જુવાન રાણી તે.

જુવાન, વિં [સં.] કમરમાં આવેલું; પ્રજોત્પત્તિને યોગ્ય વયે આવેલું; તરૂણ. (૨) જુવાન માણસ. સોળથી ત્રીસ વર્ષની વયનો મરદ તે.

જુવાવસ્થા, સ્ત્રી [સં.] તારૂણ્ય; યૌવન; જોખન. (૨) જુવાનીનો વખત તે; જોખનકાળ તે; યૌવનાવસ્થા.

યૂકા, સ્ત્રી [સં.] જૂ.

યૂથ, નં [સં.] ટાળું; સમૂહ; મંડળ; ગોર.

યૂપ, પું [સં.] યજ્ઞશાળામાં યજ્ઞના પથુને બાંધવાનો થાંભલો.

યોગ, [સં] એનું નેડાવું; એકકાં થવું; મળવું તે; મેળાપ; મેળ; સંગમ. (૨) સંધિ; સંબંધ. (૩) લગાડવું તે; યોજના; ઉપયોગ. (૪) રીત; પ્રકાર; રીઠ; ઢબ. (૫) યાન; વાહન. (૬) મારફત; દારા. (૭) બંધબેસતાપણું; યોગ્યતા. (૮) લાગ; તાકડો; પ્રસંગ. (૯) બંદોબસ્ત; જોડવણ; જોગ; સાંધણ.

યોગ, પું [સં.] ચિત્તવ્રતિઓનો નિરોધ કરવો તે; આસન, પ્રાણાયામ, ધ્યાન વગેરે દારા અંતઃકરણની દ્વિર સાથે એકાગ્રતા કરવાનો પ્રયત્ન તે. અતંજલિ મુનિએ

શોધી કાઢેલી અસંખ્ય સાધનાની એક રીત અને તેને લખતું વિગ્રાન તે.

યોગક્ષેમ, નં [સં.] અમ વસ્તુ અને આરોગ્યથી સારી સ્થિતિ મેળાવે અશ્વલે તે; કલ્યાણ; સુસ્થિતિ; આપ્તાદી. ઉં યોગક્ષેમ સદા આપે વિશ્વરૂપી કુટુંબને.

યોગમાયા, સ્ત્રી દુર્ગદેવી; દુર્ગા; એક અદ્ભુત કાર્ય કરવામાં કુશળદેવી. (૨) જગતનો અંત આણી એવી પરમેશ્વરની શક્તિ તે.

યોગરૂઢ, વિં [સં.] વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે તેમજ બોલવામાં લગીરે અર્થબેદ ન હોય એવું. - યોગરૂઢ શબ્દ.

યોગાભ્યાસ, પું [સં.] યોગતત્ત્વનો અભ્યાસ તેમજ તેની પ્રક્રિયાઓનો મહાવરો પાડવો તે. યોગ એટલે શું અને તેનું તાત્પર્ય-અર્થ શેઠ, વગેરે વાંચીને મનમાં ઉતારવું-સમજવું તે; અને આસન, ધ્યાન, પ્રાણાયામ વગેરેથી તેમાં બતાવેલી પ્રક્રિયાઓ જાતે કરીને અનુભવ લેવો-કરી જાણવાનો મહાવરો પાડવો તે. યોગાભ્યાસી તેનો મહાવરો કરનારો અને શિષ્યનાર તે; જેને પ્રક્રિયાઓ આવડતી હોય તે.

યોગાયોગ, લાગ બેલાગ; અનુકૂળ પ્રતિકૂળ તે.

યોગાસન, નં [સં.] ધ્યાન ધરવા-સમાધિ લેવાને યોગશાસ્ત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બેસવાની જે તરેહ; જુદી જુદી રીતિઓ-હય તે.

યોગિની, સ્ત્રી [સં.] ઉપદેવી; દુર્ગદેવીની પરિચારિકા; અર્ધ દેવતા. (૨) જોગણી; મેલીટી. (૩) સાધુકી; તાપ્ત્રી.

યોગી, પું [સં] યોગ સાધનારો; ધ્યાન અને સમાધિ વગેરે યોગની પ્રક્રિયાઓથી અશ્વલું ચિંતન કરનારો; તપસ્વી; સાધુ.

યોગીશ્વર, પું [સં] યોગીઓમાં ઉપર જોવો તે; મોટો યોગી; મહા તપસ્વી.

શોભ, વિ. [સં.] ખેસતું; ખરોખર આવતું-
પડતું હોય એવું તે; છાજતું; માફક. (૨)
ઘટતું; શોભતું; ખલતું. (૩) સમ; સમાન;
સરખું. (૪) લાયક; પાત્ર. (૫) ચતુર;
દક્ષ; કુશળ.

શોભતા, સ્ત્રી. [સં.] લાયકી; પાત્રતા; પ્ર-
તિષ્ઠા. (૨) ઉચિતપણું; અર્હતા. (૩) આખર.

શોભાશોભ, વિ. શોભ તે અશોભ તે.

શોભક, પું. [સં.] શોભના કરનાર; રચના-
પ્રેરણા કરનાર; ખનાવનાર; ધડનાર;
જોડનાર; વસ્તુ, વાત, અને કલ્પના વગે-
રેને શોભવનાર તે.

શોભન, પું. [સં.] ચાર ગાડ જોડે છેકું-
માપ તે; લંબાણતું માપ-બરત તે.

શોભનગંધા, સ્ત્રી. કસ્તૂરી. (૨) મત્સ્યગંધા;
વ્યાસની માતા, પાંડવોની દાદી.

શોભના, સ્ત્રી. [સં.] અંધખેસતી રચના-
જોડવણુ તે; વ્યવસ્થા; રચના; જોડાણ.
(૨) જુદાઈ; કરામત; હિકમત.

શોભનીય, વિ. [સં.] શોભવા શોભ્ય;
જોડવાલાયક.

શોભણું, કિં. સં. [સં. યુજ્ઞ] જોડતું;
રચતું; જોડવણું; ખનાવણું; ખેસાડવું. (૨)
ખેસતું કરવું; સાંધવું; મેળવવું. (૩) મૂકવું;
સામેલ કરવું, સાથે જોડવું.

શોધ, પું. [સં.] સૈનિક; લડવૈયો; સિપાઈ.
(૨) શસ્ત્રીર; મરદ.

શોધો, પું. [સં.] સૈનિક; લડવૈયો; સિપાઈ.
(૨) શસ્ત્રીર; પહેલવાન.

શોનિ, સ્ત્રી. [સં.] સ્ત્રીની જનનેદ્રિય.
(૨) જન્મસ્થાન; ઉપતિની જગા. (૩)
આધિકારણ; મૂળ. (૪) અવતાર; જન્મ.

શોધિતા, સ્ત્રી. [સં.] સ્ત્રી; બાઈડી; નારી.

શોવન, નં. [સં.] વિવાહને શોભ વધ
તે; જુવાની; તારણ; જોખન.

શોવના, સ્ત્રી. [સં.] જુવાન સ્ત્રી; તરણી;
જુવતી.

શોવરાજ્ય, નં. [સં.] ગાદીવાસનું જે
પદ તે; પાટવીકુંવરનો અધિકાર તે; યુવ-
રાજપદનો-આધો તે.

૨.

૨, પું. [સં.] આઠવીસમો મૂળાક્ષર અને
સત્તાવીસમો મૂલ્કસ્થાની વ્યંજન વર્ણ. ૨,
લ અને ડ એક બીજાને સ્થાને પ્રાંતપ-
રતે વપરાય છે. ખોરણું=ખોયણું; પાલ-
ણું=પાયણું; સાડલો=સાલલો. રકાર.

૨૬, સ્ત્રી. રાઈ; રૈ; લાલ રંગના ઝીણા ગોળ
તૈલી તે તીખા વસાણાનાં બી. (૨) રતિ.
હં ૨૬ તું તો ૨૬ થઈને આવી રે.

૨૬થિત, સ્ત્રી. રચત; પ્રજા; ગામ કે દેશમાં
એકાદ રાજ વગેરેને તાબે એક જથ્થે રહેતા
જે લોક તે; ખેડૂત, ધંધાદારી અને ખીજ
જે સાધારણ લોક તે. (૨) રાજ કે જ-
મીનદાર વગેરેએ જમીન તથા આશ્રય
આપીને શોખેલા ખાણુઓ તે; આશ્રિતો:-
અમે કૃષ્ણ તંબાદી ૨૬થિત નથી. શ્લોક ૬૧

રીગર વગેરે સંસ્થાનિક લોક.
૨૬જક, સ્ત્રી. લેવા આપવામાં આનાકાની
કરવી તે; હા ના કર્યા કરવી તે; વિવાદ.
(૨) ભાંજગડ; પંચાત; તકરાર. (૩)
હડ; આગ્રહ; જી. કિં પ્રં ૨૬જક કરવી=
હા, ના કરવી; સામસામા આનાકાની કર્યા
કરવી; પંચાતી કરવી.

૨૬મ, સ્ત્રી. [અ.] ગણતરીવાળો અમુક
આંકડો તે; સંખ્યા; ગણતરીવાળો અમુક
એક જુમલો તે. (૨) ચીજ; વસ્તુ; બા-
બત; ખીના. (૩) પેટા કલમ; આખા-
માંનો અમુક એકાદો વિભાગ-અવયવ-
ઘટક તે. ૨૬મઅંધ=જથાઅંધ; એક જુ-
મલે; મોટા આંકડે-સરવાળે; અથવા સાથે,
સામજી. (૨) જુમલે જુમલે; કમસર; ૬-

રેક સંખ્યાવાર; રકમવાર એમ; બાંધી રકમે.

રકાન, પું [ફા.] ધારે; નિયમ; કાતુન.
(૨) રીતરિવાજ; ચાલ.

રકાખ, પું [અ.] પેંગહું; ઘોડાપર ચઢવાને અને બેઠા પછી પગ ટેકવવાને રાખેલાં જીનમાંનાં કડાં તે. રકાખદાર=ખી-જમતદાર.

રકાખા, નં બેડાતી જમીનનો તે ભાગ કે જેમાં તુલ ખરોખર ઉગતું ને ઉછરતું હોય નહિ તે; ખેતર કે જમીનની આસપાસની જગા.

રકાર, પું [સં.] ૨ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે; ૨ એમ.

રકાખી, સ્ત્રી [અ.] નાની છાછર થાળી; નાતું ટાટ; તખકડી.

રકેળી, સ્ત્રી રકાખી.

રકકે, પું રકકો; ચીઠી; ટુંકો લેખ. (૨) ઠરાવ; નિયમ; બંદોબસ્ત.

રક્ત, વિં [સં.] લાલ; રાતું; લોહીના રંગતું.

રક્ત, નં [સં.] રૂધિર; લોહી.

રક્તકેઠ, પું જેમાંથી લોહી મિશ્ર રાતું ચીકણું પાણી-રસી ઝર્યા કરે અને ચામડી ખવાતી ને બોદાતી જય એવો એક ભયંકર ત્વચારોગ; રક્તપિત્ત.

રક્તચંદન, નં [સં.] રાતા રંગની સુખડ; રાતા રંગતું એક સહેજ સુગંધિવાળું લાકડું અને તેતું ઝાડ તે; રતાંજળી.

રક્તપિત્ત, નં લોહી અને પિત્ત બેઠના વિહારથી થતો એક ચેપી આગર. ૧૬ જાતના કોઈમાંનો રોગ; પત; રક્ત પ્રમેહ.

રક્તખીજ, પું [સં.] એક રાક્ષસ; જ્યાં લોહી પડે ત્યાં ફરી ફરીને ઉત્પન્ન થાય એવો એક દૈત્ય. (૨) માકણ.

રક્તચાવ, પું [સં.] શરીરમાંથી લોહી

વહેવું તે; લોહીતું વહી-તીકળી જવું તે.

રક્તારાધ, નં [સં.] લોહીને રહેવાની જગા; હૃદય; કાળજી; અંતઃકરણ; ફેફસાં.

રક્ષક, પું [સં.] રક્ષણકર્તા; રખવાળ; ખચાવ કરનાર; પાલક. (૨) ચોકીદાર.

રક્ષણ, નં [સં.] રખવાળું; રખવાળું કરવું તે; સાચવવું તે; ખચાવવું કે નહિ તુલસાન હાનિ થવા દેવાં તે; પાળવું તે; ખચાવ, સાચવણી, સંભાળ.

રક્ષણું, કિં સં રખવાળું-રક્ષણ કરવું; ખચાવવું; સંભાળવું; સાચવવું; ઉગારવું. (૨) પાળવું.

રક્ષા, સ્ત્રી રાખ; રાખાડી; ટાઢી; સેલી.

રક્ષા, સ્ત્રી [સં.] રક્ષણ; ખચાવ; સંભાળ; તપાસ. (૨) રક્ષણ કરે એવું જે તે; રાખડી. રક્ષાખંધન=આશીર્વાદ દઈ હાથને કાંડે મંત્રિત દોરો બાંધવો-રાખડી બાંધવી તે.

રક્ષિત, વિં [સં.] જેનું રખવાળું કરેલું હોય તે; જે રક્ષણ નીચે હોય તે; સંભાળમાંનું; સાચવેલું; આશ્રિત; પાળેલું.

રખડ, સ્ત્રી રખડવું તે; આમ તેમ અર્થ વગર ભટકવું તે; ફેરા આંટા ખાધા કરવા તે. અથડામણુ; ભ્રમણુ; રખડપટ્ટી.

રખડપટ્ટી, સ્ત્રી રખડ; આમ તેમ ખાલી ફેરા આંટા કર્યા કરવા તે.

રખડવું, કિં અં અહિં તહિં નકામું અથડાવું-ફેરા આંટા ખાવા; રજળવું. (૨) નિરાશ થવું; ધારેલું કામ નહિ થવું; નાસીપાસ થવું; રહીજવું; ફાંશ મારવાં.

રખડાઉ, વિં આમ તેમ રખડનાર; રજળનાર; નકામું કર્યા કરનાર; સ્થાયી નહિ એવું.

(૨) હરાયું; ભટકણુ; સ્વેચ્છાચારી.

રખડાટ, પું રખડામણુ; રખડ, રખડપટ્ટી તે.

રખડામણુ, સ્ત્રી અથડામણુ; ફેરા આંટા ખડવા તે; ભ્રમણુ; નકામી રખડપટ્ટી.

રખડામણી, સ્ત્રી ૦ રખડ; અથડામણ; ર-ખડાટ.

રખડાવણું, કિં ૦ સં રખડે એમ કરવું; રખડાવણું; ભરાવણું; ફેરા ખવડાવવા. (૨) નહિ ફાવવા દેવું; નહિ ડોકાણે પડવા દેવું; એકેકે અર્થે સરે નહિ એમ કરવું.

રખડેલ, વિં ૦ રખડતું ફરનાર; ભટકનાર; ભટકણ; સ્વેચ્છાચારી; નહિ સ્થિર વાસતું એવું; જ્યાં ત્યાં ભટક્યા કરે એવું.

રખતી, સ્ત્રી ૦ સાંભાતું માન અને આણીના વખતવું કામ કરી તેની આખર સાચવવી તે; માન.

રખપત, સ્ત્રી ૦ પત રાખવી તે; સાખ-આખર સંભાળવી તે.

રખરખ, સ્ત્રી ૦ મંદવાડને-અસુખને લીધે બાળક વગેરેએ વારંવાર અણુગમે કયાં કરવો તે; અણુગમાને લીધે વારંવાર બેચેની ખતાવવી તે. વારંવાર ઝીણું ઝીણું રડવું તે. (૨) તલસવું; તલપવું; વળખાં મારવાં.

રખરખવું, કિં ૦ અં તલપવું; તરસવું; નહિ એન પડવું ને ઝીણું ઝીણું રાવું અથવા વારંવાર અણુગમે કયાં કરવો તે.

રખરખાવટ, સ્ત્રી ૦ રખતી; આખર અને આણીનું કામ સાચવી લેવું તે; રખાવટ.

રખવાળ, પું ૦ રક્ષક; રક્ષણ કરનાર; સાચવનાર, ચોકસી રાખનાર તે. (૧) પાળક. (૩) ખચાવનાર; સંભાળનાર.

રખવાળી, સ્ત્રી ૦ રખવાળનું કામ તે; સાચવવાનું કામ. (૨) સાચવવાના કામનું સમજાવ તે.

રખવાળું, ૩૦ રક્ષણ; સંભાળ; સાચવણી; સંભાળ; રક્ષક; રાખક. (૨) રક્ષણ કરવા માટેનું લવાજમ તે; ચોકી.

રખાપત, જી ૦ રખાવટ. રાખપત તે ર-ખાપટ.

રખાવટ, સ્ત્રી ૦ કોઈ આખર ઇજત અથવા આણીના વખત સાચવી લેવો તે; કોઈનું રાખવું-સંભાળવું તે. (૨) પક્ષપાત; તરફદારી; ઉપરાળું.

રખી, પું ૦ ભંચિયો.

રખીસર, જી ૦ રખી; રખેસર પણ ખોલાય છે.

રખું, વિં ૦ રક્ષણ કરનાર; સાચવનાર; સંભાળનાર.:- ઘરરખું બાઈડી. વળી પગ-રખું; અંગરખું વગેરે.

રખે, અં ૦ કદાપિ; કાણુ જાણુ; રખેને.

રખેવાળ, પું ૦ રખવાળ; ચોકીદાર.

રખેળવું, કિં ૦ સં રાખવાળું કરવું; રાખમાં રગદોળવું; અનાજ વગેરેને સળે નહિ તે માટે રાખમાં ભેળવવાં-અથવા રાખ અનાજમાં ભેળવવી તે.

રખેા, પું ૦ રખવાળ; રક્ષણ કરનાર. ખેતર-માંનાં ઝાડ અને પાકની તપાસ રાખનાર તે. (૨) વસાવેા-બીલ.

રખેાટવું, કિં ૦ સં આંકારી ચિહ્ન કરવું; રેખા-આંકા પાડવો; લીટા દોરવો; નિ-શાન-આકૃતિ વગેરે પાડવા માટે રેખાઓ ખેંચવી તે. (૨) રખેળવું.

રખેાચિયો, પું ૦ રખેા; રક્ષણ કરનાર; રખે-વાળ; ચોકિયાટ.

રખેાપું, નં ૦ રખવાળું; રક્ષા; રક્ષણ કરવું તે. (૨) રાખવા-સાચવવાનું લવાજમ તે-મહેનતાણું; ચોકી; રખવાળું કરવાનો બદલો આપવો તે.

રખ્યા, સ્ત્રી ૦ રાખ; રાખોડી; હેલી; ભસ્મ.

રગ, સ્ત્રી ૦ નાની નાડી; નસ; રક્તાવૃક્ષિની; શિરા. (૨) સ્વભાવનો ઝોક; મનોવૃત્તિ; પ્રકૃતિ; તબિયત. રગ જ્યેષ્ઠી-વિચારણી=સામાની મનોવૃત્તિ સમજીને વર્તવું તે. (૩) મૂર્ખ; બેદર-રેગરગનો ભોમિયો=બધી વાતનો-ખર્ચનો જાણીતો. રગ હાથમાં આવવી=સ્વભાવનો ઝોક તે.

રંગડ, સ્ત્રીં હેરાનગતિ; રંજડ; પજવણી; રંગડાટ. (૨) ખૂખ ધસવું-રંગડું તે; માલેસ કરવું તે; જોરથી મસળવું તે; ચંપી. (૩) મહેનત; પરિશ્રમ.

રંગડફગડ, અં નેમતેમ; બહુ સારી રીતે તેમ છેક ખરાય રીતે પણ નહિ એવી રીતે નીભવું-ચાલવું તે; ધીરધીર; આસ્તે આસ્તે, નેમતેમ કરીતે.

રંગડમલ, વિં અખાડામાં રંગડી રંગડીને રીઠું થયેલું હોય એવું; કસાયેલું ને કસ-રતથી હાથપુટ થયેલું હોય એવું; ભરેલા પુટ અંગનું. (૨) જંગલી જેવું; ખૂખ માતેલું-જડું; તરેહવાર.

રંગડવું, કિં સં હેરાનકરવું; પજવવું. વિતાડવું; રંજડવું. (૨) જોરથી ચાંપવું-ચોળવું; મસળવું; માલેસ કરવું; ખૂખ દખાવવું. (૪) ખૂખ વાટવું; ઘુટવું; લસો-ટવું; કચરી ઘુટીને ખારીક કરવું. દુઃખ દેવું; પીડા કરવી:- એને ભૂત રંગડે છે. મર્દન કરવું. (૪) ગડગડવું; યુલાંટો ખાતાં સરકવું, ગડવું:-મોભારથી રંગડતો રંગડતો નીચે પડયો.

રંગડાટ, પું હેરાનગતિ; પજવણી; રંજડ. દુઃખ; પીડા:-એને કંઈ ભૂત પ્રેતનો રંગડાટ હોય તો જતિ ભુવો બોલાવો. (૨) વેઠ; વૈતરં; સખત મહેનત તે. (૩) ગડ-બડવાથી થતો ઘોંઘાટ તે.

રંગડાવણું, કિં સં હેરાન કરાવવું; પજ-વાવવું; પીડા કરાવવી. (૩) જોરથી-ખાર દબને ધસાવવું-માલેસ કરાવવું:- નસ બાઝી ગઈ હોય તો તેલ રંગડાવો. (૪) ઘુટાવવું:-જુલું જુલું અનુપાતોમાં સો વાર રંગડાવે ત્યારે શતપટ્ટી ભસ્મ થાય. (૫) ચોતાની જાતે ફરે ને આગળ વધે એમ સરાવવું-ગમડાવવું; યુલાંટો ખાતું ગડગડે એમ કરવું.

રંગડાણું, ફેગન થવું; દુઃખી થવું. (૨) પીડા પડવી. (૨) ગુલાંટ ખાતાં ગડગડવું. (૩) વટાવું; મસળાવું; દખાવું-ચંપાવું.

રંગડો, પું જાડો ગાડો પ્રવાહી. (૨) પ્રવા-હીની નીચે ફરેલો કચરો; કાદવ; રોડો. રંગડોળવું, કિં સં થળ અથવા કાદવ ભેગું કરી નાંખવું. માટી-મેલ વળગે એમ જમીન સાથે ભૂસી-ધસી રફ કરી નાંખવું; કીચડવાળું કરવું જમીન-પાક સાથે ભેળી દેવું. ઉં તુજ સરિખા કે કે મેં તો રણ રંગડોળી નાંખ્યા. ખર-ડવું; મેલું કરવું; રજ-મેલ ચોંટાડવો. નવી સાલ કચરામાં રંગડોળી. (૨) ખૂખ વાપરવું; ધણી મહેનત આપવી. જમીન દોસ્ત કરીનાંખવું.

રંગણ, પું [સં.] પિંગળ પ્રમાણે ત્રણ અક્ષરનો એક ગણ ગણાય છે. આવા આઠ ગણ છે તેમાંનો પહેલો ને છેલ્લો શુર ને વચ્ચે લઘુ અક્ષર હોય એવો ગણ તે:-રામજી; ગોમતી; ફાળકો.

રંગત, નં [સં. રક્ત] લોહી; રૂધિર; રક્ત. રંગતરોડી-સૈનિક નોકરીની આજીવિકા. લોહી રેડવું પડે એવી નોકરીથી ગુજારો કરવાનું કામ તે.

રંગતરોચડો, પું જોથી વહેતું લોહી બંધ થાય અને ધા રૂઝાય એવી એક વનસ્પતિ-છાડ તે; એક ઓષધિ.

રંગશાવણું, કિં સં આશામાંને આશામાં રાખ્યા કરવું; કેટલી આજીજ અને વાર લગાડ્યા-રાહ જોવારબ્યા પછી થોડું આપવું તે; રકઝક કરાવવી; રાહ જોવ ડાવી શુંકવી નાંખવું; ખાલીજ ખોટી કરવું. (૨) વિતાડવું; હેરાન કરવું; પજવવું; વળખાં મરાવવાં; (૩) મહેનત આપવી; આશા આપી દુઃખી કરવું. (૪) મુલ-તવી રાખવું.

રમણુ, કિં અં કરગરણુ; કાલાવાલા કરવા.

રગસિયું, વિં ચાલે, ઉણું રહે અને વળી

હેલા ખાતું ખાતું ધીરે ધીરે ચાલે એવું :-

રગસિયું ગાહું. સુસ્ત; આગસુ. ગતિમાં

ઝડપવાળું નહિ એવું.

રગિયું, વિં હઠીલું; મતીલું; તંતી.

રગાડ, વિં ખૂબ જાડું; ઘટ; ગાહું. ધિંચું;

ચલ્લક:-જાડું રગાડ.

રધવાર, પું હાંડળાફાંડળા થઈજા ઉતા-

વળ કરવી તે; ઉતાવળનો જાભરાટ, ખાવરા

થઈજવું તે; ગાભરા પડીજવું તે; ખૂબ

ઉતાવળ કરવી તે.

રધવારિયું, વિં ખૂબ ઉતાવળ કરી પોતે ને

પોતે ગાભરું પડી જાય એવું; આકળા-

ઉતાવળિયા સ્વભાવનું; આકરું; ખાવરું.

૩૦ પ્રં રગવાયું. ભૂત=ખડુ ઉતાવળિયું;

કોઈ કામ કરવા કે ખાવાપીવાને અધીરું

થઈજાય એવું.

રધવાયું, વિં આકરું; ગાભરું; ખાવરું; ઉતાવ-

ળિયું. (૨) એયેન.

રચના, સ્ત્રીં [સં.] યુક્તિસર કરેલી સરસ

ગોઠવણુ-ખનાવટ તે. (૨) શોભા; હાઠ.

ખનાવવું તે; રીતસર સફાઈથી વસ્તુઓ

વગેરેની સુંદર ગોઠવણી તે-રચના. (૩)

વ્યવસ્થા; સરજત તે; ચમત્કારી ઘટના.

ઉં રચના રચનાર રે ધણી, કરણાણુ

કરેણા કરે ધણી. પદ્યરચના=કવિતા; (૪)

દેખાવ; આલોક. (૫) છટા; ખૂણી.

રચણું, કિં સં [સં. રચ] યુક્તિસર

ગોઠવવું; એક એક સાથે શોભે અને સાંડું

દેખાય એમ સજ્જ કરવું; વ્યવસ્થામાં

મૂકવું; યુક્તિથી માંડવું. (૨) ઉણું કરવું.

ખંધાવવું; ચણવું-ચણાવવું.

રચામણી સ્ત્રીં રચવાનું મહેનતાપણું; રચવા

ખાટેનો બદલો.

રચાવણું, કિં પ્રં રચના કરાવવી; ખના-

વરાવવું; ગોઠવાવવું; વ્યવસ્થા કરાવવી.

ખંધાવવું; ઉણું કરાવવું.

રચિત, વિં [સં.] રચેલું; ગોઠવેલું; યુક્તિ

સર રચના કરેલી હોય એવું.

રચ્યું-રચ્યું, વિં મશગુલ; એકતાર ને એક

મન થઈ ગયેલું હોય એવું; એકજીવ;

તક્ષીન; આસક્ત; ચુલતાન.

રચ્યક, વિં ધણું; પુષ્કળ; અતિશય. (૨) પૂર્ણ.

રજ, વિં જરા; થોડું; અલ્પ; લગાર; કિચિત.

રજ, નં [સં.] અટકાવ. સ્ત્રીનો (૨)

સ્ત્રીં કરતર; ઝીણી ધૂળ-કણ; કકડી તે;

આણુ. કહેવું રજનું જળ=કાગનો વાધ.

રજઈ, સ્ત્રીં રજઈ.

રજક, પું [સં.] ધોખી; પર્યટ; ધાવક.

(૨) [અ. રિજક] સરજિત; નિર્માણ;

ભાગ્યમાં લખાયેલું હોય એવું તે; દાણો

પાણી; પ્રારબ્ધ.

રજકણુ, નં રજ; આણુ; ઝીણામાં ઝીણી

કરચ તે; કણી; ઝીણા અતિ સૂક્ષ્મ રેતી

વગેરેનો કણ તે. (૨) છિમ્પાડી; ખારીક ધૂળ.

રજત, નં [સં.] રૂપું; ચાંદી; ધોળા રંગની

કિમતી ધાતુ.

રજની, સ્ત્રીં [સં.] રાત; રાત્રિ.

રજનીકર, પું [સં.] ચંદ્ર; ચંદ્રમા; ચાંદો.

રજનીચર, વિં રાત્રિએ ભટકનાર; રાતનો

ફરનાર. (૨) પું રાક્ષસ; દેસ. (૩)

ચોર; નહારો માણસ.

રજપૂત, પું [સં. રાજપુત] રાજનો

છોકરો-રાજ કરતા વંશનો માણસ; ગરા-

સિયો; ક્ષત્રિય. એ નામની લડાયક-ચરવીર

જાતિ તે.

રજપૂતાણી, સ્ત્રીં રજપૂતની સ્ત્રી; રજપૂત

જાતની સ્ત્રી; ગરાસણી; ક્ષત્રિયાણી.

રજવાડું-નં રજપૂત લોકનું રાજ્ય સંસ્થાન

તે; રજપૂત રાજનું રાજ્ય તે:-કહિંક રજ

વાડામાં નોકરી લેો તો દીક.

રજવાડો, પું. રજપૂતનો દેશ-સંસ્થાન તે.
(૨) જ્યાં રજપૂતો રહેતા હોય તે મુલક કે વિભાગ તે. (૩) રાજા અને તેના કુટુંબ પરિવારને રહેવાનો મહોલ્લો-મહેલ વગેરે તે.

રજસ્વલા, સ્ત્રી. [સં.] જેને રજ આવેલું હોય એવી સ્ત્રી; અડકાવવાળી સ્ત્રી; અભ-ડાયેલી; અળગી બેઠેલી સ્ત્રી.

રજા, સ્ત્રી. [અ. રિજા] છૂટ; છુટી.
(૨) પરવાનગી; હુકમ; આગ્રહ. (૩) મંજુરી; કમુલાત; અનુમતિ. (૪) રૂપસદ; ફરાગતી. કિં. પ્રં. રજા લેવી=જવાનો-કામ કરવાનો કે નોકરી ઉપરથી ગેરહાજર રહેવાનો હુકમ મંજુરી અથવા અનુમતિ લેવી; જવું; ચાલી નીકળવું; છુટા થવું. રજા આપવી=રૂપસદ આપવી; કાઢી મૂકવું; નોકરી ધંધા ઉપર નહિ રાખવું.

રજકળા સ્ત્રી. મોત; મરણ.:-રણમાં જઈએ છીએ ને રજકળા થાય તો કુટુંબને તમે પાળજો. (૨) દેવજોગ. (૩) અકસ્માત મરણ કે મોટી આક્રમ આવી પડવી તે.

રજઈ, સ્ત્રી. આહુ આહુ રૂબરૂં આઠવાનું ગોઠવું; રૂબરૂ સુંદર આસ્તરણ; પ્રચ્છદપટ.

રજાણ, વિ. [અ. રજીલ] નીચ; હલકટ.
(૨) બેશરમ; નિર્લજ્જ.

રજીયું, નં. રેતદાની; કાળી રેતી રાખવાની ઝીણું કાણાવાળી દાખડી.

રજી, સ્ત્રી. રજ; ઉત્પાદક રસ-દ્રવ્ય તે; વીર્ય.

રજી, વિ. [અ. રજીઅ] મોં સામે ધરેલું; નજર આગળ લાવી મૂકેલું; દાખલ કરેલું; હાજર; તૈયાર; તરતજ હાથ આવે એવું. કિં. પ્રિં. રજી કરવું=મોં આગળ લાવી મૂકવું; હાજર કરી દેવું.

રજીઆત, સ્ત્રી. રજી કરવું તે; મોં નજર આગળ લાવી દેખાડવું તે; દાખલ કરવું તે. હાજર કરવું તે. (૨) મોઢામોઢ કરી દેવું.

નજરો નજર દેખાડવું તે. (૩) કમુલાત; મેળાપ.

રજેરજ, અં. તમામ; લગારેલગાર; જરાએ જરા.

રજી, સ્ત્રી. રજાઈ; પાતળી અને રંગિત ઓઢવાની ગોઠડી.

રજીગુણ, પું. [સં.] દરેક પદાર્થમાં રહેલા ત્રણ ગુણ-ધર્મમાંના બીજો ગુણ. પ્રાણી પદાર્થમાં જે કામધુંસ-પ્રવૃત્તિ રહેલી છે, તે એ ગુણને લીધે છે. મનુષ્યમાં-આલોકમાં રજીગુણ આગળ પડતો છે, દેવોમાં સત્ત્વગુણ ને દેવોમાં તમેગુણ આગળ પડતો છે. રાજસીદ્ધિ-ઝગઝગવું-દીપવું; તેજસ્વિએ રહેવાનો એ ગુણ છે. વિષયી ગુણ; ગર્વ; લોભ, કામ ને ક્રોધ વગેરેની પ્રવૃત્તિ કરાવનારો ગુણ તે.

રજીગુણી, વિ. રજીગુણનું; રાજસીદ્ધિનું; વિષયી; પ્રવૃત્તિમય સ્વભાવનું.

રજીટી, સ્ત્રી. ઝીણું રજકણ તે; પારીક કચરો-ધૂળ વગેરે રજ.

રજીડિયું, નં. માળિયું; કાનરિયું; નીચો મેડો.

રજીણો, જી. રજીયણો.

રજીદર્શન, નં. [સં.] ઉમ્મરે આવતાં સ્ત્રીને

જે રજ-આર્તવ જણાય છે તે; અડકાવ આવેલો તે; સ્ત્રીએ અભડાવા માંડવું તે; સ્ત્રીએ પ્રજેત્વપતિને યોગ્ય ઉમ્મરે પહોંચવું તે. રજીદર્શન:-થયા પછી ત્રણ વર્ષ લગી લાયક વર ન મળે તો કન્યાને પરણાવવી નહિ.

રજીયણો, પું. ઊંચાડી અને જીવજંતુ ખંખેરવાનો સુંવાળા રેસાનો અથવા ઉંનનો સાવરણો; જતિઓનો ઓઢો; ચલવો; લાકડીને એક છેડે ઉંનનો ગુચ્છ બાંધીને બનાવેલું જીવ મરી જાય નહિ એવું ઝાટકણું.

રજી, સ્ત્રી. [સં.] દોરડું-ડી; તાંતણો; તાંત.

રહ્યું, કિં અં આમ લેજ નકામા ભટ-
કવું-આથડવું, રખડવું; ભમવું; કમકાજ
વગર અમરતા આમતેમ કર્યા કરવું.

રહ્યાટ, પું રખડાટ; અથડામણ; ભમણ.

રહ્યાવણું, કિં સં આમતેમ નકામા અ-
થડાવણું-ભટકાં મરાવવાં, ભમાવણું તે;
રખડાવણું. (૨) રખડવું રાખવું; અડ-
ધેથી પડતું અધૂરું મેલીદેવું; નહિ પાર ઉતા-
રવું; અથવચ છોડી દેવું; રસળાવણું;
નકામો વખત કાઢી નંખાવવો.

રહણ, નં રટવું-ખોલખોલ કરવું તે; વારં-
વાર એકની એક બાબત કે અમુક નામ
મેઢે લાવ્યા કરવું તે; જપ, જપ.
નામ દીધા કરવું તે. ઉં રટણ રામના
પુણ્ય નામનું. (૨) અટન; અથડાવું-વા-
રવાર એકને એક માર્ગ-ક્ષેત્રને ખુંધા
કરવું તે. (૩) ધણે અભ્યાસ રાખવો તે;
મહાવરો; ટેવ પડી જવી તે; મેઢે ચઢી
જવું તે. જાણીતું; મેઢે થઈ ગયેલું; વારં-
વાર જમ્યા કરવું તે.

રહણ, વિં ખગડી-મોઢાઈ-સડી ગયેલું; ખ-
રાખ થઈ ગયેલું; નકામું પડી ગયેલું
હોય એવું; કુત્સિત; નરસું; કિતરી ગયેલું;
સત્ત્વહીન થઈ ગયેલું.-રહણમાલ.

રહ, જું રહ; મોહિની.

રહણું, વિં સહેજ સહેજમાં રોષ જાય
એવું; વારંવાર રડયા કરે એવું; કાંગણું.

રહતીચુરત, વિં રડતા અથવા હાલસી ચહેરાતું;
તેજ વગરનું-માણસ. (૨) ઝાંખું; કંગાલ.

રહવડવું, કિં અં રખડવું; આમતેમ અ-
થડાયા કરવું; રખડવું.

રહવું, કિં અં રોવું; રૂઢ કરવું; રૂખ
રોકતો લીધે આંખમાંથી પાણી અને કં-
ઠમાંથી ધરધર એવો અમીઝ કાઢવો
રોકતો સ્પર્શ કરવો; રૂખ દર્શાવવું. (૨)
નિરાશ થવું; નિરુપાય થઈ જવું; પોક

મૂકવી; બળાપો કરવો; હારવું; નાસીપાસ થવું.
રહકુટ, સ્ત્રીં રોવું ને કુટવું તે; રોક કરવો તે.

(૨) બળાપો; રોજનો કલેશ કંકાસ.

(૩) ઝમકો; વાંધાસાંધો; પંચાતી; ઉદોગ;

રહકક.-રોજ ઉઠીને આ શી રહકુટ.

હાયહોશ.

રહકુટો, પું રહવું અને કુટવું તે; રહકુટ. (૨)
પંચાત; ઝગડો; બળાપો.

રહરહ, સ્ત્રીં સામસામે અથવા એક આમ
તો બીજું તેમ રડયા કરે એવું તે; રો-
કળ; કલેશકંકાસ. પોક મૂકીને રડવું તે;
રડારોળ.

રહરોળ, સ્ત્રીં રડારહ; પોકપોકમૂકીને ધણાં
જણે સાથે રડારહ કરી મૂકવી તે; રોક-
કળ; એકદમ ધણાં જણે એક સાથે રોવા
માંડવું તે.-ઝોળો આવ્યો કે રડારોળ
થઈ રહી.

રહાવણું, કિં સં રોવાવણું; રહે તેમ ક-
રવું. (૨) નિરાશ કરવું; છેતરવું; છેહ
દેવો; વિશ્વાસઘાત કરવો; ફરેખ દર્શકાણું
ખાધજવું; હાડી દેવાવણું; છુંટી-ફના
ક્રાંતિયા કરાવી દેવું.-ગહસ્થના છોકરાને
ખિચારાને જુગારને રસ્તે ચઢાવી એણે
રડાવ્યો-પાયમાલ કરી નાંખ્યો.

રહીઉઠવું, કિં અં નહિ બની શકવું; હિ-
અત જતી રહેવી; નિરૂપાય-નાસીપાસ
થઈ જવું. (૨) સાથે લીધા પછી મૂકી
દેવું-અધૂરું મૂકી દેવું; હાથ ધોઈ નાંખવા;
નહિ બને એમ નિરૂપાયે કહી દેવું. પાછા
પડીજવું; હારીજવું.

રહણું, વિં અભાવ અને અણુગમનો ઉદ-
ગાર; વહાલસોઈ ગાળા આ શબ્દ માત્ર
સ્ત્રીઓજ વાપરે છે. રહ્યું; રહ્યોને રહી.-
રહ્યું! રોજ ને રોજ રવવા જવું તે કેમ
કરવે? રહ્યો આકરે મારા આચારો ખરો છે.
રહી, રોજ ને રોજ કહી પાછા કેમ આવે?

જેને માટે ક્લેશ થાય-મહેનત પડે અને કંટાળો આવે એવું.

રડયુંખડયું, વિં આમતેમ કહિં પડેલું અથડાતું; ખરી નીચે પડી આમતેમ કાઢા જગાએ રવડી-ગળડી ગણેલું હોય એવું; હમેશતું નહિ પણ આકસ્મિક:-ગામડા-માં કહિકે રડયુંખડયું શાક મળે. (૨) અં કવચિત્; જવડ્યે.

રડ, સ્ત્રીં રડ; લેહ; લગતી; મોહિતી.

રઢિયાર, વિં ધણી વિનાતું; સુતું; રેઢિયાળ; રવડવા પર ચઢેલું; રખડાક; ભટકણ.

રઢિયાળ, વિં રપાળું; સુંદર; મોહ કપળવે એવું. (૨) રઢ લાગે એવું; વહાલ-પ્રેમ કાળે એવું. ઉં રાધે! રઢિયાળીરે.

રણુ, નં [સં] યુદ્ધ; લડાઈ; સંગ્રામ. (૨) લડાઈનું મેદાન; યુદ્ધક્ષેત્ર; સંગ્રામભૂમિ. [ઋણ] દેવું; કરજ; દેણ. (૪) રેતીવાળો સપાટ પ્રદેશ; મેદાન; રાત. જ્યાં રેતી વધારે હોઈ ઋડપાન ને વનસ્પતિનો જ્યો થોડો હોય એવી સપાટ ભૂમિ. કચ્છનું રણુ, સહરાનું રણુ, અને ગોખીનું રણુ. કિં ૫૦ રણુ ચઢવું=લડાઈમાં કિતરવું; લડવા જવું. ઉં વળી વળી શીખ શી માગતી, રણુ ચઢતાં રણુધીર, લો આ શિરને પરવરો, નાની નણુંદના વીર. રણુ ખેડવું=લડાઈઓ મારતી; યુદ્ધ કરવાં. દેશ પરદેશ યરવું ને દુઃખાદિક સહેવાં.

રણુકાર, પું ધાતુ ઠોકવાથી-અક્ષળાવાથી નિકળતો અવાજ તે; રણુકા.

રણુકારો, પું [સં. રણત્કાર] ધાતુનો અવાજ. ઉં રણુકારો રપાતણો, ખેંચે ચિત ખચીત.

રણુકું, વિં ધળ રેતી ને કચરા પુંખ વગરનું; ચોખ્ખી કડણ સપાટીવાળું; રેતી વગરનું. કાફે; ચોખ્ખું:-રણુકી જમીન-રણુકા રસ્તો.

રણુકો, પું ધાતુ ઠોકવાથી કે અક્ષળાવાથી

નિકળતો અવાજ-ઝણુકાર તે; ધાતુનો અવાજ:-રણુકાદાર રૂપિયો.

રણુક્ષેત્ર, નં [સં.] લડાઈનું મેદાન; રણુભૂમિ.

રણુજંગ, પું મોટી અને સખત લડાઈ તે; મોટું યુદ્ધ.

રણુઝણુ, સ્ત્રીં ધાતુના અવાજનો ઝીણો ખણખણાટ; ઝણુઝણુ થવું તે; ધાતુના અવાજનો ઝીણો થરથરાટ તે. (૨) યુંજર; યુંજરવ.

રણુઝણુવું, કિં અં ઝણુઝણુ એમ થવું; ઝીણો ઝીણો ધાતુનો અવાજ થવો તે; વાગવું; ઠમકવું.

રણુઝણાટ, પું રણુઝણુ; ખણખણાટ; ઝીણો ઠણુઠણાટ; રણુઝણુ થવું તે.

રણુતૂર, નં લડાઈનું વાગું; તૂર; તતુકું.

રણતકાર, પું ધાતુમાંથી અવાજ નિકળવો તે; ધાતુનો અવાજ તે; રણુરણુ એવો અવાજ; રણુકી રહેવું તે.

રણુથંભ, પું [સં. રણસ્તંભ] લડાઈના મંડાણની નિશાનીનો વાવટો; લડાઈનું પગરણુ દેખાડનારો થાંભલો. મોટી લડાઈનું મંડાણુ તે.

રણુધીર, વિં લડાઈમાં ધીરજ રાખનાર; લડાઈમાં હિંમનથી દઢ-મક્કમ થઈ રહેનાર; લડવાથી કાયર નહિ થનાર.

રણુભૂમિ, સ્ત્રીં [સં.] સંગ્રામભૂમિ; લડાઈનું મેદાન; યુદ્ધ કરવાની જગા.

રણુમહ, પું ખૂબ લડાઈઓ લડવાથી પાવરધો થયેલો લડવૈયો; ચોક્કો; રણુ ધુમનારો શરવીર; જોધ.

રણુરણુવું, કિં અં અવાજ નિકળવો-થવો તે; ખડખડવું; રણુઝણુવું; સમ સમ એવો અવાજ થવો. (૨) પવન વાતાવરણુ વિં-ધાતાં રણુ રણુ એવો અવાજ થવો; સણુ-સણુવું; રમરમવું:-વાતાવરણુને વિંધતા બાણો રણુરણુી રણા.

રજ્જુરણાટ, પુ'ં રજ્જુરણ એવો અવાજ થવો તે; સજ્જુરણાટ:-વાતાવરણમાં એક ખાળુના તીર રજ્જુરણાટ કરી રહ્યા. બેરહાર ગતિને લીધે હવામાં થતા અવાજની ધ્રુસ તે.

રજ્જુવગડો, પુ'ં ઉગડ ને બીક લાગે એવો લુખો પ્રદેશ; વગડો; ઝાડપાન વગરનું ખાલી વન તે.

રજ્જુવટ, સ્ત્રીં લડાઈની સાખ-ટેક તે. (૨) લડાઈની રીતિ નીતિ તે; લડનારની આંટ અને રીત તે; યુદ્ધ ધર્મ તે.

રજ્જુવાટ, સ્ત્રીં બહારવટ.

રજ્જુવાધ, નં [સં.] લડાઈનાં વાળં; લડ-વૈયાઓને શર અઢાવનારાં વાળં તે.

રજ્જુવાસ, પુ'ં રાણીવાસ; રાણીઓને રહેવાનું સ્થાન તે; અંત:પુર; જનનખાનું.

રજ્જુશિંગુ, નં રજ્જુમાં લડાઈ વખતે સૈનિકોને શર અઢાવવા વગાડવાનું શિંગડું અથવા શિંગડાના ધાટનું કુંકીતે વગાડવાનું વાળું; તતુડું; તુરાઈ. ૩૦ પ્રં રજ્જુશિંગુ કુંકવું=જાહેર કરવું; લોક જાણે એમ ઉઠાડું પાડવું; જોડેથી સૈનિકો જણાવવું; વખાણ કરવાં. (૨) કદરૂપું અને તરેહવાર આકારનું; જાડું; સ્થૂલ; બેડોળ:-મોટી રજ્જુશિંગા જેવી છે, રજ્જુશિંગડું.

રજ્જુસંગ્રામ, પુ'ં [સં.] ખુલા મેદાનની મોટી લડાઈ; મોટા જંગ; જખ્ખર લડાઈ ચાલતી તે. (૨) લડાઈનું મેદાન; રજ્જુભૂમિ; યુદ્ધક્ષેત્ર.

રજ્જુસ્તંભ, પુ'ં [સં.] જે સેનાઓની વચ્ચે લડાઈની નિશાની દાખલ ઉભો કરેલો લડાઈના વાવટાનો થાંભલો. હારજીતની આંટનાં થાંભલો.

રજ્જુહાક, સ્ત્રીં લડાઈના મેદાનમાં હાક વગાડી દેવી-ત્રાસ પોકરાવી દેવો તે; સૈનિકોમાં ત્રાસ ત્રાસતી ખૂબ પડતી તે; સંગ્રામ દરમિયાન પોતાના પરાક્રમથી શત્રુનાં સૈન્યમાં ધાક પાડી દેવી તે. (૨) લડાઈની કીકિ-

યારી; મારોમારોનો હોકારો તે.

રજ્જુરખંધ, પુ'ં [સં] **ઋણાનુબન્ધ**] પૂર્વ જન્મના માગતા લહેણાનો સંબંધ તે; દેણું સંબંધ; લહેણુંદેણું:-અમારો અને એમનો જેવો રજ્જુરખંધ હશે તેવું થયું.

રજ્જુંગણ, નં [સં.] લડાઈનું મેદાન; રજ્જુભૂમિ; યુદ્ધક્ષેત્ર.

રજ્જિત, વિં ગાળનું; રજ્જુરણ થઈ રહેલું હોય એવું; વાગનું; રજ્જુકાર કરતું.

રજ્જિયું, વિં દેવાદાર; ઋણી; કરજ. (૨) ઉપકાર તથા આવેલું; આભારી; આશિયાળું.

રણી, વિં [સં] **ઋણી**] દેવાદાર; કરજ.

રણી, સ્ત્રીં કણી; દાણો; લગડી. ધાતુને ગાળી દાળીને પાડેલો નાનો કણ; ધાતુ દાળતાં પડેલી નાની ગડી-કણી તે; કરચ. કિં ૫૦ રણી પાડવી=સોના-રૂપાનો રસ કરી તેને દાળવો તે; સોના રૂપાના રસના કણ પાડવા.

રત, સ્ત્રીં [સં. **ઋતુ**] ઠંડી ગરમી ને વરસાદ વગેરે તેમજ પાક ને તેની કૃત્તિ વગેરેને લઈ પાડવામાં આવેલા કાળના પેટા વિભાગમાંનો અલેકેક સમય તે:-શિયાળો ફાળો, ચોમાસું:-શિયાળાની રત. ફરી-ઓની રત. રત રતનો પહેરવેશ ને રત રતનાં જમણ. મોસમ: ઋતુ; વેળા; સમય. (૨) વિં પરાયણ; લાગેલું; પ્રેમવાળું:-ભકિતરત.

રતન, નં [સં. **રત્ન**] રત્ન; જવાહીર. (૨) ઉત્તમ એવું તે; શોભારૂપ તે; અલંકાર; જૂવણ. (૩) આંખની કીકી.

રતનજેત, સ્ત્રીં એક આપણિ-વનસ્પતિ:-રતનજેતના પાનનો રસ આંકુના પાનને લગાડ્યા પછી તે વડે લિંગુ દાખવામાં આવે તો લિંગુમાંથી લાલ લોહી જેવો રસ નિકળે. આંખની દવામાં પણ રતનજેત કામ આવે છે.

રતલ, પું. અણુક-ભારતું એક માપ; સાડી-સાડીસ રૂપિયાભાર જેટલું વજન તે; એક સુરતી શેર.

રતખા, પું. રાતા રંગના સોજાને એક બાળ રોગ; શરીર પર રાતા ચકામાં પડે એવો રોગ. આ લોહી વિકારનો રોગ હોઈ બાળકમાં દેખાય છે. માના કોઠા પરથી તે બાળકમાં ઉતરતો કહેવાય છે.

રતાશ, સ્ત્રી. લાલાશ; રક્તા; રાતાપણું. (૨) રાતા રંગનો આભાસ તે; થોડું રાતું તે.

રતાણ, નં. રાતા રંગના માવા-દળનો કંદ; શકરકંદ.

રતાંજલી, સ્ત્રી. રાતા રંગની સુખડ; રક્તચંદન.

રતાંધણું, વિ. રાત આંધળું. જેને રાતે દેખાતું ન હોય તે; દહાડે દેખાય પણ અંધાં થતાં દેખાય નહિ એવી અંધવાળું.

રતિ, સ્ત્રી. [સં.] પ્રીતિ; વહાલપ; પ્રેમ. (૨) વિપય ધ્રુવ તે. (૨) ભોગ-સંભોગ. (૪) કામદેવની સ્ત્રી.

રતિપતિ, પું. [સં.] કામદેવ.

રતી, સ્ત્રી. કિમતી ધાતુ જેખવાનું એક નાતું વજન-માપ તે; ચનોડી ભાર જેટલું વજન તે. ચનોડી; ગુંજ; એક રાતા રંગનું નાતું બી. (૨) ગત; એક; વલણ; સંભોગ. :- એના કર્મની રતી. નસીમ; ભાગ્ય. રતીપુર = રતી-ચનોડી ભાર; જરાક. રતીભર = રતી પ્રમાણ; ગુંજપુર; જરા; કિંચિત, લગભગ, અલ્પ. :- એમાં એનો રતીભર વાંક નથી.

રતુ, સ્ત્રી. [સં. ઋતુ] રત; મોસમ; અસુક કાળ તે; વેળા; સમય. (૨) અડકાવ.

રતુમક, વિ. રાતું; લાલ. (૨) સહેજ રાતું; રતાશ પડતું; જરા રાતું હોય એવું.

રતોવાઈ, અ. રાતે ને રાતે; રાતોરાત; રાતમાં ને રાતમાં એમ. :- એ તો એવો બી-ચો કે, રતોવાઈ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

રતોવૈ, રતોવાઈ.

રત્ન, નં. [સં.] કિમતી ને તેજશ્વર પત્થર-નંગ તે; હીરો, માણેક કે નીલમ કોઈ જાતનું નંગ હોય તે; જવાહીર. (૨) અસુક જાત કે વર્ગમાં સૌથી સરસ હોય એવું તે; સૌથી સાફ ને ભૂષણ રૂપ તે. :- નરરત્ન.

રત્નગર્ભા, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; ધરા; ભૂમિ.

રત્નજડિત, વિ. રત્ન, હીરો, માણેક વગેરે નંગ ખેસાડેલું; નંખવાળું; જવાહીરથી જડેલું-ધરેલું. મુંઠ હોયો વગેરે. :- રત્ન-જડિત સિંહાસન બેઠો રાજા વિક્રમરાય.

રત્નાકર, પું. [સં.] રતનાગર; સમુદ્ર; દરિયો.

રથ, પું. [સં.] ચાર પૈડાં ને બે ધુમ્મટવાળી ગાડી; વહેલ. (૨) લડાઈની ગાડી.

રથકાર, પું. સુતાર; શિલ્પી.

રથયાત્રા, સ્ત્રી. અશાઢ સુદિ ૨ નો તહેવાર. જગન્નાથજીનો રથ ખઠાર શરવા કાઢેલો અને તે નિમિત્ત ઉત્સવ વગેરે કરવાં તે.

રથી, પું. [સં.] રથમાં ખેસીને લડનાર મોટા ચોદો; વીર લડવૈયો.

રથક, પું. મોટી અને છાણનો થર; થેપ તે. માટી અને છાણનું બહું લિંપણ તે.

રથા, સ્ત્રી. [સં.] પોળ; શેરી; મહોલ્લો; ધ્રુગિયું.

રઠ, વિ. નકામું; નહિ કામનું; નિરર્થક; બાક તલ. (૨) તુચ્છ; માલવમરતું; નિરૂપયોગી.

રઠકરતુ, કિ. સં. કાઠીનાંખનું ખાતલકરતું; નકામું ગણી ઉડાવી દેવું; છેડી નાંખવું. (૨) નહિ સ્વીકારવું; નાખંજીર કરવું.

રદન, પું. [સં.] ઘંત. :- રદન વડન મોટાં, બીજરા બુરિકસ. રત્નો. (૨) હલ્ક; હેલું; કાળજી. :- રદન શેકવાં-હલ્ક બજાવું; હામ દેવું; ચિંતા કરાવવી.

રદિયો, પું. એક વાતને રદ કરે એવી તેની સામે રળુ કરેલી જે બીજી વાત તે; પહેલી આપતને રદ ગણાવરાવે એવી તેના જ.

વાળ રૂપ વિરૂદ્ધમાં રજી કરેલી ખીજ બાળત.
એક વાતને ઉલટાવી નાંખે એવો તેની
સામેનો જવાબ તે.

રહી, વિં નકામું; નિરુપયોગી; રદ બાતલ.
(૨) નકામી પડેલી રદ બીજો તે; ભા-
ગાર; નિરુપયોગી કાગળો અને સરસા-
માન વગેરે તે.

રનતન, વિં આમતેમ વેરાયેલું; છુટું છ-
વાયું; વિખરાયેલું.

રનોડી, વિં જંગલી; વગડાડિ; રાની.

રન્નાદે, સ્ત્રીં રન્નાદેવ; જવારા વાવીને ખેસા-
ડવામાં આવતી એક દેવતા; દેવી કે જેનું
સ્થાપન જવારા વાવીને કરવામાં આવે છે
તે; માતા; દેવી; દુર્ગા. (૨) સૂર્યની સ્ત્રી.

રપાટી, સ્ત્રીં ગડબડી; એકદમ દોટ મૂકવી
તે. (૨) સખત કામમાં લેવું તે; રપેટી.

રપોટ, પું રિપોર્ટ; હેવાલ; હકીકત; વૃત્તાંત.
રફતેરફતે, અં અસ્તેઆસ્તે; ધીમિધીમે,
થોડેથોડે.

રકુકરવું, કિં અં પ્રાટેલા કે તણાયલા
લુગડામાં વાણુતાણુ જેવાજ તાર નાંખવા;
તૂણવું. પાઘડીના છેડા, શાલ અને સા-
ડીઓ વગેરેમાં વણાટના તૂટેલા તાર કાઢી
નવા દોરા નાંખવા તે.

રકુગર, વિં રકુ કરનાર; તાર-દોરા નાંખી
આપનાર; તૂણનાર.

રકુચકર, નં શત્રુથી થયેલી હાનિ-તુક-
સાન. (૨) દાવપેચ. (૩) અચોક્કસ
મગજનું; ગાંડું; ઘેલું. કિં પ્રં રકુચકર
કરીજવું=કુપાકુપ નાસીજવું; પલાયન કરી
જવું; ખબર પડે નહિ એમ ખસીજવું.

રફેફફે, અં આમતેમ વિખેરી નાંખેલું એમ;
ઉલટ સુલટ; આક્રુપાક્રુ-ઉધુચવું કરેલું તે.
(૨) ફનાશાંતિયા; પાપમાલ; ખરાબખસ્ત.

રખારણ, સ્ત્રીં રખારેણ; રખારીની સ્ત્રી; ભ-
રવાડણ; રેકાની સ્ત્રી.

રખારી, પું ગાયો-અકરાં ઘેટાં વગેરે દૂધાળ
પશુ રાખનાર અને પાળનાર એકજાતિ; પશુ
ધનવાળો ગોવાળ; આહીર; ભરવાડ; રેકા.

રખી, વિં રવી; શિયાળું; ભેળે, ઝાકળ અને
તાપથી ઉછરતું તથા પાકતું એવું.:-રખીપાક.
(૨) નાં ભેળે ઝાકળ અને તાપથી
થતો જે શિયાળું પાક તે.:-રખી તૈયાર
થશે ત્યારે અનાજના ભાવ ઠેકાણે આવશે.

રખખર, નં એક જનતના ઝાડનો નિર્વાસ-
સ્સ. એ સ્થિતિસ્થાપક હોય છે, રખર.

રલસ, પું [સં.] આનંદ-હર્ષના ગભરાટ;
ખુશાલીનું ગાંડપણ; ગભરામણ; અતિહરખની
આતુરતા. (૨) ઉતાવળ; ત્વરા; હર્ષવેગ.

રમકઝમક, સ્ત્રીં રમણીય ઝમઝમાટી તે;
રમત-ગમ્મતમાં ઉપડતા ને મુકાતા પગને
લીધે વાગતાં ઝાંઝરનો સુસ્વર મળેનો ઝમ-
ઝમાટ તે; મોજમાં નાચતાં-લટકે હિંડતાં
વાગતાં ઝાંઝરની રણજળીની હલક તે; રમઝમ
ચાલવું તે; ઝાંઝરના મળેના ઠમકા થાય
એવી લીલાગતે ચાલવું તે. ઉં રમકઝમક
ચાલો, ચાલતાં લાજ રાખો, નહિ અમ
ધર આવાં, છાજશે સત્ય જાણો.

રમકડું, નં માટી, કાચ, લાકડું કે લુગડું
લઈને બનાવેલો પુતળો જેવો કે ખીજે
કાઠિ ઘાટ તે; પુતળી; બાવડું; બાળક
ખુશી થાય અને લઈને રમે એવી વસ્તુ-
બનાવટ તે. ખેડોના. (૨) મન ખીલે
આનંદ પામે એવી ચીજ-માણસ તે; પ્રિય
ચીજ-વ્યક્તિ; લાડડી-વહાલી-ગમ્મતની
ચીજ. ઉં માઈ રમકડું રિસાયુરે શામ
ળિયાળ. (૩) રંગીલું-મોજાલું-આનંદી
માણસ.:-આ તો એક રમકડું છે. કિં
પ્રં રમકડું થઈ રહેવું=રમકડાની મારફ
કાઠને વશ રહી જેમ તે ખેલાવે તેમ
ખેલવું; ખીજને વશવર્તી રહેવું તે.

રમખાણ, નં તોફાન; ધાંધલ; ધિંમાણું.

(૨) મોટા ઝગડો; જંગ. (૩) નાસ-ભાગ, મારામાર અને ખેચતાણુ જેવું થવું તે. (૪) બંદ; શિતર; મારશડ.

રમચિયું, નં રમચી પલાળવાનું લાકડાનું ખામણિયું (સુતારનું.)

રમચી, સ્ત્રી સોનાભેર; લાલમાટી; રંગી.

રમજન, પું [ફા] હીન્દી સંવનના નવમો મહીનો.

રમઝમ, વિં રમઝમ; અવાજ કરતું; વાગતું; લટકદાર ચાલે ચાલતાં વાગતાં ઝાણી ધુધરીઓવાળાં ઝંઝરથી થતા ઝલુકારવાળું.

રમઝમાટ, પું રમઝમ ઝંઝરોનો ધણુધણાટ થઈ રહેવો તે; ઉતાવળી ક્રિસાલ ભરી ચાલને લીધે થતો ઝંઝરોનો થોર તે.

રમણ, પું [મં.] રમનારો તે; ભોગી; સ્વામી; પતિ; વર:-રાધારમણ. (૨) નં રમવું તે; ખેલવું-ગમ્મત ઉડાવવી તે. (૩) ગેલ; ગમ્મત; રમતનો ઉદ્દમાત; રંગમાં ઉસ્કેરાઈ જવું તે:-રમણે ચડવું=કોઈ વાતમાં એકતાર થઈ જઈ તેમાં યયાં કરવું-મંડયા રહેવું તે. ઉં વિંઝણ રમણ ચડયો રે.

રમણભમણ, અં વેરણખેરણ; આમતેમ રમણતું અને અથડાતું પડેલું હોય એમ; અસ્તો-વ્યસ્ત તળે ઉપર-ઉલટસુલટ-આમતેમ.

રમણિક, વિં ખુશી ઉપજાવે એવું; આંખને સાફ લાગે એવું; સુંદર; રૂપાળું.

રમણી, સ્ત્રી રમનારી-ગમ્મત કરાવે એવી સુંદર અને રસુજી જીવાન સ્ત્રી તે; વિલાસી મોજીલીને સુંદર સ્ત્રી.

રમણીય, વિં [સં.] આંખને ગમે-પ્રિય લાગે એવું; મનપ્રસ થાય એવું; સુંદર; રૂપાળું.

રમણીયતા, સ્ત્રી સુંદરતા; આંખ અને મનને આનંદ ઉપજાવે એવી જે અલૌકિકતા તે; મનોહરતા.

રમણ, નં રમવાની જગા તે; આંગણ; ખુશી મળેની જગા; મેદાન; યોગાન. (૨) આરસાખમાંનો એક ભાગ તે.

રમત, સ્ત્રી રમવું-ખેલવું તે; ખુશી-મોજને માટે જે સ્વાભાવિક હિલચાલ અને ચેટા કરવી તે; ગેલ; ગમ્મત. (૨) ખેલ; તમાસો. (૩) રમવાની ચીજ. મઝા, મોજ, લીલા, ક્રીડા.

રમતગમત, સ્ત્રી મનને આનંદ અને આરામ મળે એવી જે પ્રવૃત્તિ-વર્તણૂક વગેરે તે; મોજ; ખેલ; ખેલવું અને મનને ગમે તેમ કરવું તે.

રમતારામ, વિં જ્યાં ત્યાં ફરતું ફરનાર; એક ઠેકાણે ટકીને નહિ રહેનાર; જ્યાં જ્યાંએ ત્યાં આનંદ ફરતું જણાઈ આવે એવું તે; સર્વવ્યાપી. (૨) જેને એક ઠેકાણે ટકી રહેવા જેવો પ્રેમ અંધારેથી નહાય એવું; વિતરાગી; રાગદ્રોષ વગરનું.

રમતિયાળ, વિં રમવા ઉપર જેવું મન રહેતું હોય એવું; ગમ્મતની પ્રવૃત્તિમાં રહેનાર; રમતમાં જ જેના વૃત્તિ હોય એવું; આનંદ-ખુશી ઉપજાવે અને ખીજાને ખુશી ઉપજાવે એવી મોલીચાલી અને પ્રવૃત્તિવાળું માણસ તે; રમવામાં ધ્યાનવાળું:-આ છોકરાં બધાં જ રમતિયાળ થઈ ગયાં; ધાક જોઈએ સાહેબ. (૨) ગમતી; મોજ; આનંદી.

રમતું, વિં ખેલતું; ગમત કરતું; પોતાને આનંદ મળે એવી પ્રવૃત્તિ કરતું-રમતમાં પડેલું તે. (૨) ઢીલું; નહિ ખેસતું; અંદર ફરતું રહેતું હોય એવું; નહિ સખત; અથવા કડક એવું તે.

રમરમાટ, પું રમ, રમ, એવો હવામાં અવાજ થવો તે; સણુણ એવો અવાજ; સડસડાટ; સપાટાબંધ. (૨) ઉતાવળે ચાલતાં અથવા ઉતાવળી ગતિને લીધે થતો અવાજ તે; રમ રમ થાય તેમ:-

ખેડુત કુસરે બેઠા કે તરત બળદો રમ-
રમાટ ચાલવા લાગ્યો.

રમરમાવવું; કિં ૨મ રમ એવી અવાજ
જાય એમ અવાવવું-હાકવું-મારવું; જો-
રથી ચાલવવું. (૨) ઝાપટવું; મારવું;
ઠોકવું. હવામાં અવાજ થામ તેમ જો-
રથી ફેંકવું-નાંખવું અથવા ફેરવવું તે.
રમવું, કિં અં [સં. રમ્] મનને આનંદ
થાય એવી રીતે આચરવું-હિલચાલ કરવી-
ખેલવું; ગમ્મત કરવી; ક્રીડવું. (૨) લાડવું;
સાફ લાજે એમ કરવું. (૩) તમાસો
કરવો; રમત કરવી. (૪) ભટકવું; રખડવું;
આમ તેમ આનંદ કરવું અને મોજ કરવી;
આનંદ માણવો; હસારત કરવી; જેલ
કરવાં. (૫) ગોડવું; ગમવું; મનખેસવું;
પ્રિય લાગવું;—લાં મન રમે છે.

રમરતાન નં મારી મૂડી ખુદી ફોડીને અસ્તો
વ્યસ્ત કરી નાંખવું તે; ફાડી તોડી આમ
તેમ વિખેરી નાંખીને તરેહવાર સ્થિતિમાં
મૂકી દેવું તે. (૨) તોફાન; રમખાણ;
ધડમધડા; ધાંધલ; ધિંગાણું; મારફાડ ને
ભાગફાડ તે. ત્રાસ પડે એવો જંગ મચાવી
દેવો તે.

રમળ, પું ભવિષ્ય કહેનારાઓ પાંચ ધાતુનો
ખનાવેલો પાસો રાખે છે તે.

રમળી, વિં રમળનો પાસો નખાવી લાભ-
લાભ કહેનાર; જોશી.

રમા, સ્ત્રીં [સં.] સુંદર સ્ત્રી; રમકડા જેવી
સુંદર ને મોજલી સ્ત્રી. (૨) લક્ષ્મી.

રમાડવું, કિં સં રમે એમ કરવું; ખેલવું.
(૨) પોતાની રમતમાં સામેલ રાખવું; રાજ
જાય તેમ સાથે રમવું; પોતે રમવું ને ખી-
ળને તેમાં ભાગ લેવરાવવો તે. (૩) ગમ્મત
કરાવવી; ગમાડવું. (૪) એવી લેહ-લગાડવી
કે પોતાની ક્રીડાએ કમળ કર્યા કરે; આ-
શામાં રાખવું. (૫) મઢાવવું. (૬) છેતરવું.

રમાડો, પું રમત જેવું લાગવું તે; રમતાના
જેવો આનંદ લાગવો તે; ગમવું તે;
મન ખુશીમાં રહેવું તે; મનને રમત રમવા
જેવો આનંદ મળવો તે; ગમહડો; વિચેદ-
એને મન રમાડો થાય એવી વસ્તો કરો
ને હરોહરો.

રમુજ, સ્ત્રીં મન ખુશ થાય એવી પામત તે;
ગમ્મત; મોજ; ટિંખળ. (૨) ટોળ; મ-
રકરી; કફો.

રમુજ, વિં ગમતી; વિનંતી; આનંદ ઉત્પન્ન
કરે એવું; ટિંખળી; હસવું આવે અને
આનંદ ઉત્તરવે એવું; ટોળી.

રમ્ય, વિં [સં] મનને અને આંખને આનંદ
ઉપગતવે એવું; રમણીય; રૂપાળું; સુંદર;
શોભિતું.

રમ્ય, નં [સં.] રત્ન; જવાહીર; હીરો.
ઉં વાયે ફરકે મુંછડી ને રમ્ય જીવકે દંત.
રમણી, સ્ત્રીં [સં. રમણી] રાત; નિશા;
રજની.

રવ, પું [સં.] નાદ; અવાજ; સાદ.

રવઈ, સ્ત્રીં રવે; દહિં ભાગવાતું ઝાળર.

રવરવ, અં કડક તીખા અથવા ચામડીને
ઉરકરે એવા રસ-સ્વાદ વગેરેની જે અ-
સર તે; અકલકરાની જીભ ઉપર થતી
એવી અસર તે;—અકલકરો મોંમાં નાંખ-
વાથી જીભ રવરવ થાય છે.

રવણીય અક, વિં વતીપાતિયું; વલ્લવલિયું.
(૨) દાધારેયું; થેલું.

રવા, પું ઝીણા કણ, દાણા તે. ધાતુનો રસ
હરી જઈ પડેલી નાની ઝાળાઓ તે. (૨)
હરાવ. (૩) વિં અણુદળ; થોડ્ય; લઘુક.
(૪) સમકાંત; બરાબર.

રવાદાર, વિં દાણાદાર; કણવાળું; નાની
ગાંઘડીવાળું; કણકીદાર. (૨) કિમાર પર
ખાએલી ગાંઘડીવાળું.

રવાદારગી, સ્ત્રીં રવાદારી; તરફદારી; પક્ષ-

પાત. (૨) વખાણુ; તરેણી લઈ સાંઠે
બોલવું તે. (૩) કોઈએ સોંપેલી રકમ ચીજ-
માંથી હાથ મારી લેવો તે; ઉચાપત કરવું;
દલાલી કાઢવી તે.

સ્વાનગી, સ્ત્રીં વદાયગીરી; સ્વાના થતા
માણસને ભેટ દાખલ કર્મ આપવું તે;
કોઈને જતી વખતે બક્ષીસ આપી તે.
(૨) જવું તે; વદાય થવું તે; બહારગામ
જવું તે; ગમન. (૩) દેશમાંથી માલ વ-
ગેરેનું બહાર-બીજે દેશ જવું તે; નિરગ-
મન; નિકાશ; નિરગમ.

સ્વાના, અં વદાય; મોકલવું-જવાદેવું તે.
કિં પ્રં સ્વાના કરવું=મોકલવું; ભેજવું;
વદાય કરવું; જવાને પ્રેરવું. (૨) નિકાશ
કરવું; બહારગામ મોકલવું.

સ્વાને, અં વદાય; મોકલેલું એમ; ભેજવું
તે; વદાય કરેલું.

સ્વાનાચીઠી, સ્ત્રીં માલ બહાર લઈજવાની
પાવતી; નિકાશ માટેનો પરવાનો-પાસ.

સ્વામ, નં સ્વાજ; સ્વાજ; શિસ્તો; ધારો;
ચાલ. (૨) રૂઆપ; દમામ. (૩) એક-
જાતનું વાનું.

સ્વાયો, પું સ્વયો; ધારો; ચાલ; રૂઢિ.

સ્વાલ, સ્ત્રીં ઘોડા અને બળદ વગેરેની ચાલની
એક તરેહ; નહિ ઉતાવળી નહિ ધીમી
એવી ઘોડા વગેરેની જે ચાલ તે. (૨)
આસ્તે; ધીરે; કુદરતી ચાલની હમે.--તમે
ધુંસરે ખેસો પણ હાકતા નહિ, સ્વાલે સ્વાલે
બળદને એમની મેળેજ ચાલવા દેજો.

સ્વિ, પું [સ્વ] સર્વ; સ્વરજ; સવિતા; ભા-
સ્કર; આદિત્ય.

સ્વિવાર, પું [સ્વ.] આદિત્યવાર. સાત
વારમાંનો એકવાર.

સ્વમી, વિં સ્વમી; સિયાણુ; ઝૂંકળ, ભેજ અને
તાપને લીધે પાકનારૂં. (૨) નં સિયાણુ
પાક. જવ, ઘઉં, ચણા, વટાણા વગેરે.

(૩) કવાયન; સૈનિકની આવડતની ત-
પાસ તે.

સ્વેઉ, પું સ્વિવાર; આદિત્યવાર.

સ્વેશ, પું ધર-મકાનના આગલા ભાગના
મેડાપરથી બહાર ઝુલતો રહે એમ ધસા-
વેલો ભાગ તે; છત્તું; ઝડેપું, અટારી,
ડાખલી. (૨) સ્વિજ; ચાલ; ધારો; નિયમ.

સ્વે, સ્ત્રીં સ્વમ, દહિ ભાગીને છાશ કરવાનું
છેડે ફૂલડાવાળું એક વતરણું-એજાર. નાનો
ફૂલડાવાળો વલોવવાનો દંડુકો-વાંસ; સ્વેયો.

સ્વેયાં, નં ચાર કકડા થાય એમ ચીરીને
મસાલો ભરી પકવાય એવાં શાકફળાં.--ર-
વેયાં વંત્યાક-વેંગણુ. ડોડકાં, કેળાં; નાના
બિડા, પાતળી નાની કાકડી વગેરે શાક
ફળનાં સ્વેયાં થાય છે. (૨) ચીરી મ-
સાલો ભરીને બનાવેલું શાક તે.

સ્વેયો, પું સ્વયયો; દહિ વલોવવાનો ફૂલ-
ડાંવાળો વાંસ. (૨) ચાલ; સ્વિજ; ઘણા
વખતની ચાલ કરતી રૂઢિ તે.

સ્વે, પું દાણા દાણાદાર લોટ તે; જડો
ઝીણા કબુ કણવાળો આટો. (૨) સોના-
રૂપાના ધાતુના રસના કણ-દાણા-નાની
ગોળી તે. સોનારૂપાનો નાનો કકડો-કરચ;
માસલો. (૩) ગોળનાં ગચિયાં-ચાકી; કપડામાં
ગાંસડી માફક બંધાયેલો ગોળ તે.--સ્વાનો
ગોળ. (૪) ફૂલ; પાસા; હેઠાં તે.

સ્વમ, નં [સ્વ] તેજનો પ્રસાર તે; કિરણુ;
કર; મરોચિ. (૨) દોરી; રાશ; અછોડો.

સ્વ, પું [સ્વ] પાણી જેવો પાતળો નેરેલો
એવો પદાર્થ તે; દ્રવ; પ્રવાહી. (૨) વન-
સ્પતિમાંથી નિકળતું પ્રવાહી તે; નિર્ધાસ;
ચીક. (૩) પાકેલાં ફળાદિકનો ગાદો
દ્રવ-પ્રવાહી. તે--કેરીનો રસ. (૪) ધાતુ-
માટી વગેરે કઠણ પદાર્થને ગરમી લાગ-
તાં થતો જે પ્રવાહી દ્રવ તે. (૫) ખાર
વગેરે કેટલીક ચીજો મેળવતાં થતું જે

પાણી તે. (૬) શરીરના અંધારણમાં રહેલો ને દીલો ને પાણી જેવો પદાર્થ તે-લોહી વગેરે. (૭) શરીરમાંના પ્રવાહીઓનો તે વિકાર કે જે શરીર ઉપર જુદા જુદા રોગને નામે દેખાય છે તે. રતવા, ચક્રામાં, માંસનાં ગડગુમડ-ફેણા, ગોળીનો ભરાવો સોજા, અને શરદીને લીધે નાક આંખ-માંથી પડતું પાણી-સજેખમ વગેરે રસના રોગો તે. (૮) પારો, ગંધક; વગેરે અનિજ દ્રવ્યો તે. તેની દવા તરીકે બનતી અનાવરો. (૯) ખાંડ, ખાંડે, મીઠું કંઠવું વગેરે જીભથી પરખાતા સ્વાદ તે. એ ખટરસ કહેવાય છે ને તેમાં, ગળું, ખાંડ, ખાંડું, કંઠવું, કપાણું અને તીખું, એ છ રસનો સમાવેશ થાય છે. (૧૦) મનોવૃત્તિ ઉપર જુદી જુદી બળતની અસરો ઉત્પન્ન કરે એવા ભાવો તે. આ કાવ્ય રસ કહેવાય છે અને તેમાં શૃંગાર, હાસ્ય, કણ્ણા, વીર, રૈદ્ર, ભયાનક, ખીભત્સ, વીર અને અદ્ભુત એ નવ રસનો સમાવેશ થાય છે. (૧૧) છ અને નવનો સંકેત તે. (રસ=૬ રસ=૮) (૧૨) ખૂબી; ગુણુ. (૧૩) અર્થ; લાભ. (૧૪) ગમ્મત; મજા; આનંદ. (૧૫) મમત; હઠ; ચડસ. (૧૬) ધાતુ. પ્રીતિ; અનુરાગ, પ્રેમ; ઉમળકો. ગીલી ગીલી થવું તે. કિં ૫૦ રસ પડવો=સ્વાદ લાગવો; મજા પડવી, રસ જામવો=પ્રવાહી ચીકનું ડરવું-ગુંદર થવો. (૨) ગમ્મત પડવી, મજા આવવી. રસે ભરાવું=કરકેરાવું; ઉતેજન મળવું; જોશ ચઢવો. (૨) ચઢસે ભરાવું; મમતે ચઢવું. રસખાણુવો=ભાવની-સમજીને ઉમળકાથી અનુભવવું, ભોગવવું. રસકપૂર, નં પારાની મેળવણીનો એક પદાર્થ. આ ઔષધ તરીકે વપરાય છે. ગંધક અને પારાનાં ફૂલ પાડી અનાવેલી એક દવા. રસકસ, પું દ્રવ પ્રવાહી ને તેનું સત્ત્વ તે; કુશરતી રીતે નિકળે એટલો રસ અને કૃત્રિમ

રીતે-દાખી-કચરીને કાઢેલો જે ગાદો રસ-સત્ત્વ તે કસ. રસના મૂળમાં રહેલું જે સત્ત્વ તે-કસ. વસ્તુની સર્વ શક્તિ તે; રસકસ; તમામ સત્ત્વ. (૨) રસાળતા; કથા-દ્રુપતા;=જમીનનો ગંધો રસકસ સુસાઈ જાય ત્યાં લગી ખેડુતો તેમાં ખાતર નાંખતા નથી. આદ્રતા. ૨૫ને રસની ઉત્પત્તિનું કારણ તરવ એક, અર્ક.

રસણિયો, પું એક ધાતુ ઉપર બીજી ધાતુનો રસ-રંગ આપનાર; દોળ ચઢાવનાર; રસી જાણનાર. ધાતુનો રસ કરી તે બીજા ઉપર ચઢાવનાર.

રસજા, વિં [સં.] રસને સમજનાર; રસ-ભોગી; રસનો અનુભવ લેનાર; રસિક; રસનો જાણકાર.

રસદાર, વિં રસવાળું; રસથી ભરેલું; રસાળ; મિષ્ટ.

રસના, સ્ત્રીં [સં.] રસ લેનારી ઇન્દ્રિય; જીભ. હં રસનાએ નામ દે નળ તાળું, જાપ જપતીરે જાય. (૨) સ્ત્રીઓને કમ્મરે પહે-રવાની સેર; કંદોરો; મેખળા; કાંચી.

રસનેન્દ્રિય, સ્ત્રીં [સં.] રસ ગ્રહણ કરનારી ઇન્દ્રિય તે; સ્વાદેન્દ્રિય; જીભ.

રસખસ, વિં રસથી પરિપૂર્ણ; રસમય; રસ રસ ને રસથી ભરેલું એવું તે; રસથી પિગળતું.

રસભંગ, પું રસમાં ભંગ પડવો તે; રસ-ક્ષતિ; આનંદમાં-ચાલુ રસ વાર્તામાં આ-તરો પડવો તે; આનંદ પ્રવાહની તૂટ-ખોટ તે.

રસમ, સ્ત્રીં ધણા કાળથી ચાલી આવતી જે વ્યાવહારિક રીત તે; રિવાજ; રવૈયો. પદ્ધતિ; ધારો; ચાલ.

રસમય, વિં રસ રૂપ; રસથી ભરપૂર એવું તે; રસવાળું; આનંદરૂપ. રસ સિવાય જેમાં બીજું કંઈ હોય નહિ એવું; રસ રસને રસવાળું તે.

રસમંડળી, સ્ત્રીં રસની મજા લેનારાઓનું

ટાણું—સમૂહ તે; રસિકોનો મેળાવડો તે.
રસરાજ, પું० [સં.] રસોમાં રાજા જેવો
 રસ તે; શૃંગાર રસ. (૨) પારદ; પારો. (૩)
 પ્રેમ. (૪) પારામાંથી બનાવેલું ઔષધ.
રસવંતી, સ્ત્રી० એક જાતની ઔષધિ; એક
 દવા.

રસવાદ, પું० રસે ચઢવું તે; સરસાઈના જુ-
 સ્સાથી જરકરાયેલી લાલત; મમત; પ્રિય.

રસવું, કિં० સં० ધાતુનો રસ કરી તે બીજી
 ધાતુ પર ચઢાવવો; ઢાળા ચઢાવવો; પટ
 દેવો. (૨) સુશોભિત કરવું; રંગવું; ધોળવું.

રસસિંદુર, નં० જસત. પારો અને બીજી
 મેળવણીઓથી બનાવેલું ચૂર્ણ.

રસળવું, કિં० અં० નકામો કાળ કાઢવો;
 રામાટામા કરવા; ઢીલ કરવાને નકામા આમ
 તેમ ક્યાં કરવું; ભટકવું.

રસળાટ, પું० રસળવું તે; નકામો વખત કાઢી
 નાંખવો તે; રામાટામા કરી વખત કાઢવો;
 કામમાં ઢીલ ક્યાં કરવી તે.

રસા, સ્ત્રી० રસવતી પૃથ્વી; ધરા; ભૂમિ.

રસાતળ, નં० [સં. રસાતલ] સાત પાતા-
 ળમાંનું પાંચમું પાતાળ; નીચેનું પાતાળ.
 રસાતળમાં અનંત નાગ રહે છે. (૨)
 પૃથ્વીની સપાટી તે. કિં० પ્ર० રસાતળ
 ઘાલવું=પાયમાલ કરી નાંખવું; દુદ્દશામાં
 આણી મૂકવું; છેડે નીચું પાટી નાંખવું.
 રસાતલ જવું=તદન ભાગી પડવું; ભોંય
 ખેસી જવું. (૨) હાહાકાર થઈ જવો;
 મજબૂથ થવો; મોટી પામ્યાલી થવી. (૩)
 નસંતાન જવું.

રસાયન, નં० [સં.] જુદાં જુદાં દ્રવ્યોની
 મિલાવટ અને પૃથક્કૃતિ તે; પાર્થિવ
 વસ્તુઓ ક્યાં ક્યાં દ્રવ્યોની બનેલી છે તે
 જાણવાનું અને જુદાં જુદાં દ્રવ્યોને એકઠાં
 કરીને નવી બનાવટો બનાવવાની જે ક્રિયા
 અને જ્ઞાન તે. (૨) પાસની મેળવણીવાળી

દવા. (૩) કીમિયો. રસાયનશાસ્ત્ર=રસા-
 યનની વિદ્યા તે.

રસાયની, વિં० રસાયન જાણનાર; દ્રવ્યોનાં
 ગુણવગુણ-ધર્માધર્મ જાણનાર. (૨) કીમિ-
 યાગર. રસાયનિક=રસાયનને લગતું—સૈમંધી.

રસાઈ, પું० [સં.] આંખો; કેરીનું ઝાડ. (૨)
 ફળદ્રૂપ. (૩) રસવાળું; સ્વાદિષ્ટ.

રસાલદાર, પું० ઘોડેસ્વાર પલટણનો ફપરી;
 ઘોડેસ્વાર દુકડીનો નાયક.

રસાલો, પું० [કા.] ઘોડેસ્વાર પલટણ. (૨)
 અમલદાર અથવા ગૃહસ્થનો ઘરખટલો
 વગેરે તે.

રસાવતું, કિં० સં० ઢાળ ચઢાવરાવવો; ધાતુનો
 રસ બીજા પાત્ર ઉપર ચઢાવવો તે.

રસાળ, વિં० સ્વાદિષ્ટ; રસવાળું; જેમાં રસક્ષ
 હોય એવું. (૨) આનંદ ઉપજાવે એવું.
 (૩) ફળદ્રૂપ=જેમાં પાક સારો થાય એવી
 રસવાળી જમીન તે. (૪) ખાવા યોગ્ય—
 રસ-સ્વાદવાળું અન્ન.—ગુજરાતની ભૂમિ
 રસાળ હોઈ તેમાં બધી રસાળ પાકે છે.

રસાળું, વિં० રસવાળું; બહુજ સ્વાદિષ્ટ; રસાળ.

રસાંજન, નં० પારાના અંશવાળો દવા દાખલ
 વપરાતો સુરમો. (૨) એક જાતનું ઝાડ.

રસિક, વિં० [સં.] વિષયો ઉપર પ્રીતિવાળું;
 કાવ્યાદિક ઉપર પ્રેમવાળું; રસમાં જેને
 અભિરુચિ હોય એવું; રસને સમજનાર;
 ગુણુચ; કદરદાન. (૨) સામાનું મન ખુશ
 કરે એવા રસથી ભરેલું.—રસિક કાવ્ય.
 (૩) ભાવિક; રસવાળું.

રસિકતા, સ્ત્રી० [સં.] રસિકપણું.

રસિકા, સ્ત્રી० [સં.] રસ સમજનારી સ્ત્રી;
 રસભોગી; વિદાસી; વિષય-કાવ્ય વગેરેમાં
 પ્રીતિવાળી સ્ત્રી.

રસિયજી, વિં० રસ લાલચું; રસધેલી; રસ
 બેનારી; રસ માણવાને કલ્પ. (૨) ચક્ર-
 સીલી; અલ્પરાગી; ભાવિક.

રસિકું, વિં રસભોગી; હોંસીલું; કાડીલું;
રસ લાલસાવાળું; રસમાં પ્રીતિવાળું.

રસિકો, પું રસિક; વિલાસી; મોજ; રસ-
વિષયભોગી; રસ માણી જાણનાર.

રસિકું, વિં રસમાં પ્રીતિવાળું; રસલાલચું;
ભોગી; રસમાં એકતાર થઇ જાય એવું તે.

(૨) રસવાળું; સ્વાદિષ્ટ; રસથી ભરેલું.

રસી, સ્ત્રી [મ.] દોરી; રાશ; દોરડી. (૨)
શરીર-ઝડ વગેરેમાંથી નિકળતું ચીકણું
પ્રવાહી તે. (૩) પર; પાત્ર; ભેરું પાણી.

રસીક, સ્ત્રી [અ.] પાવતી; પહોંચ. નાંખું
મરસામાન વગેરે લીધાની ચીઠી તે.

રસેલું, વિં ધાતુનેા રસ ચઢાવેલું-ખીડેલું-
સાંધેલું; ઢોળ ચઢાવેલું.

રસેદ્રિય, સ્ત્રી [સં.] રસને ગ્રહણ કરનારી
દ્રિય તે. કાવ્યાદિકનેા, વિષયભોગ વગેરેનેા
રસ, જે દ્રિય ગ્રહણ કરે છે તે. (૨)
જીભ; રસનેદ્રિય; જિહ્વા.

રસો, પું જોડો-રંગડા જેવો પ્રવાહી તે; શાક,
અથાણું અને મુરખ્ખા વગેરેનેા મસાલાદાર
જોડો રંગડો. (૨) દોર.

રસોઈ, સ્ત્રી રસ આવે તેમ વસ્તુને પકવવી
તે; રાંધવું તે.-રસોઈ કરતાં આવડવી જો-
ઇએ. (૨) રસ આવે એમ પકવેલું અન્ના-
દિક ખાવાનું તે; રસ આવે તેમ રાંધેલું
હોય તે; ભોજન; જમણ; ખાવાને તૈયાર
કરેલી રસદાર બીજો તે. ઉં રાંધી
રસોઈઓ એમ રહીરે. પાક; ખોરાક; સ્વા-
દિષ્ટ પકવાન. કિં પ્રં રસોઈ કરવી=
રાંધવું.

રસોઈયજી, સ્ત્રી રાંધનારી; રાંધવારણ; ર-
સોઈ કરનારી સ્ત્રી.

રસોઈયો, પું રસોઈ કરનારો પુરુષ; રાંધવારો;
રાંધનારો; ખપરચી; ભઠિયારો.

રસોડું, નં રસોઈ કરવાની જગ્યા-ઝોરડી તે;
પાકથાળો; રાંધણી; ભોજનશાળો; ખપરચી
ખાલું; ભઠિયારખાલું.

રસોળી, સ્ત્રી વરસોળી; શરીરમાંના રસવિ-
કારની શરીરની સપાટી ઉપર ઉપસી આ-
વેલી ગાંઠ તે.

રસ્તો, પું માર્ગ; વાટ; રાહ. કિં પ્રં ર-
સ્તો કાપવો=ચાલ્યા જવું; રસ્તે પડવું=કા-
મમાં લાગી જવું; ઉઘમે ચઢવું. (૨) પ્ર-
પંચમાંથી ખસીજવું. (૩) મરીજવું. રસ્તો
પાડવો=ગુચવણ ટાળવી; માર્ગ કાઢવો;
રિવાજ પાડવો.

રહસ્ય, નં [સં.] મર્મ; ભેદ; ગુપ્તભાવ;
અંતરની ઇચ્છા-લાગણી તે.

રહિત, વિં [સં] વગરનું; વિનાનું.-વિ-
ધારારહિત; ધનરહિત.

રહીજવું, કિં અં અકડાવું; અવયવની હિ-
લચાલ બંધ પડીજવી. (૨) પાછળ રહેવું.

રહીરહીને, અં થોડી થોડી વારે એમ; વચમાં;
વખત લઇલઇને.

રહીશ, વિં રહેવાસી; વતની; રહેનાર.

રહેણાક, પું રહેણાણ; મુકામ.

રહેણી, સ્ત્રી રહેવાની રીત; આચાર; આ-
ચરણ; રીતભાત; વ્યવહાર. રહેણી કરણી=
રહેવાની અને કામકાજ કરવાની જે ઢંગ
-વર્તન-રીતભાત તે.

રહેમ, સ્ત્રી [ફા.] મહેરયાની; કૃપા; દયા;
કરૂણા. રહેમનજર=કૃપાદષ્ટિ.

રહેમિયત, સ્ત્રી રહેમ; કૃપાદષ્ટિ; માયા;
હિલસોજી.

રહેવાસ, પું રહેવાની જગ્યા; રહેણાણ; મકાન.
(૨) રહેવા-રહાનેા સમય તે.

રહેવાસી, વિં રહેનાર; વતની; વસનાર;
નિવાસી.

રહેવું, કિં અં વસવું; એક સ્થાને મુકામ
કરવો; કાયમનું ઘર કરવું. (૨) ટકવું;
ઠરવું.-આંગળીપર લખેલી શી રીતે રહે ?
(૩) માવું; સમાવું.-આ ટેમલના ખાના-
માં ચોપડો નહિ રહે. (૪) ચોખવું; ખોટી
-ચવું.-મારાથી યોગ્યા વગર નહિ રહે-

વાય ? (૫) ગમવું; એન પડવું.:-પરદેશ-
માં એકલું રહેવાશે નહિ. (૬) અટકવું;
થોભવું.:-વરસાદ રહે એટલે જાઓ. (૭)
નિર્વાહ કરવો; આજીવિકા ચલાવવી;
ચુનરો કરવો.:-પાંચ રૂપિયાના પગારે કેમ
કરીને રહેવાય ? (૮) જવાવું; જવતા રહેવું.
:-વા ભરખીને કંઈ રહેવાય ? (૯) વખત
કાઢવો; કાળ ગુજારવો; જ્યાં ત્યાં આયુષ્ય
ચલાવી લેવું.:-હવે રોષને રહેવાનું છે.
(૧૦) બાકીહોવું, બચવું; વધવું.:-હવે
તારા બે રૂપિયા રહ્યા. (૧૧) આચરવું;
વર્તવું; ચાલવું.:-તું મોટો થવો હવે રી-
તમાં રહે. સ્થિતિ કરવી, પુરું કરવું; તજ
દેવું, વગેરે અનેક અર્થમાં જુદા જુદા
ક્રિયાપદ સાથે જોડાઈ વપરાય છે.:-સહ
રહેવું; પડી રહેવું. રહેવાદેવું; જમીરહેવું;
થઈરહેવું, વગેરે. [સં. રહું = છોડી દેવું-
ભાગવું-નાસી જવુંતો ઉલટાઈ ગયેલો અર્થ
ગુજરાતીમાં રહ્યો છે.:-રહું=જતા રહેવું
ત્યારે ગુજરાતીમાં રહે-વું=સ્થિર થઈ એક
ઠેકાણે વાસ કરવો.] ઘણે ઠેકાણે ઉલટા
અર્થ પ્રાકૃતમાં થઈ ગયેલા છે.

રહું, અં. બસર્થ; ખલાસ, પતીગયું એમ;
અંત આવી ગયો એમ.:-તમને ન પાલ-
વતું હોય તો રહું. બસ; ધાર્યું; પત્યું.

રહુંસહું, વિં. બાકી બચેલું; થોડું અવશેષ
રહેલું-એવું; વધેલું; એટુંજુટું.:-હવે શું ?
સૌ પતી ગયું, તેમ છતાં કંઈ રહુંસહું
હોય તો ગરીબ લોકને આપો.

રજાતર, નં. કમાણી; પેદાશ; પ્રાપ્તિ; રજો;
અજન. (ર) લાભ; નફો; ફાયદો.

રજાવું, કિં. અં. કમાવું; પેદા કરવું; ઉદ્યોગ
ધણી કરીને બદલો મેળવવો. (ર) નફો
કરવો; લાભવું; ખાટવું; પ્રાપ્ત કરવું; મહે-
નત મજૂરી અથવા કામકાજનો બદલો
મળવો.

રજાઉ, વિં. કમાઉ; પેદાગર; રજનાર તે.
રજિયાત, વિં. રાજ; પ્રસન્ન; ખુશ. કિં.
પ્રં. રજિયાત થવું=રાજથવું; ખુશ થવું.
રજિયામણું, વિં. સુંદર; મનોહર; આખને
પ્રિય લાગે એવું; સુશોભિત; મન ખુશ
થાય એવું.

રળી, સ્ત્રી. ખુશી; હરખ. (ર) હેંશ; ઉમંગ.
ઉં. નાથ કહે લાવો દિવસ રખે ખાળો,
અંતર્યામી પામ્યા રળીરે. રૂમિયીહરણ.
રળી રાશે=આનંદ; ખુશખખતીમાં. (ર)
ઘટતી રીતે; ગજા પ્રમાણે.

રળો, પું. રળાતર તે; કમાણી; પેદાશ. (ર)
લાભ; નફો; ફાયદો.

રંક, વિં. ગરીબ; પામર; રાંકડું; ધનહીન
તેમજ બળ રહિત તે. (ર) નરમ; શીળું.
રંકરંજ, સ્ત્રી. ગરીબોને રગડવાં તે; અણ-
સમજી, નિર્ભજ અને ધન રહિત કંગાલ
માણસોને પળવવાં તે.

રંગ, પું. [સં.] કાળું ધોળું લાલ, એવો જ
વર્ણાંતર ભેદ તે; આંખથી પરખાતો
પ્રકાશની છાયાનો વર્ણ ધર્મ તે; વર્ણ;
વાન; પ્રકાશનાં કિરણની ભિન્ન ભિન્ન
છાયાનો દેખાવ તે. રાતો, પીળો ને વા-
દળી, એ ત્રણ સુખ્ય રંગોના મિશ્રણથી
જુદા જુદા ધણા રંગ બને છે. (ર) પ્રેમ
પ્રીતિ, અનુરાગ.:-હવે એનો રંગ લાગ્યો.
(૩) આનંદ; મોદ; ખુશાલી.:-તે રંગમાં
છે. (૪) તાન; મઝા; રમુજ.:-હવે તે
રંગમાં આવ્યો. (૫) કેશ; નિશો; ખૂંમ;
અમલ. ગાંજો ભાંગ, અડીણ વગેરેની
કેશ તે. (૬) તુરંગ; યુદ્ધો; તખ્તિયત; મ-
નની મોજાણી સ્થિતિ. (૭) રાહ; ઢ્ય;
રીત.:-રંગે રંગે ચાલવા દો. (૮) આખર;
શોભા. ઉં. જાણે મારા બાપાજી સાથે આવે
ને મારા સસરાનો રંગ રાખે. સ્ત્રીગીત.
(૯) અં. ધન્ય; શાપાશ. :-રંગ છે, વીરા !

અમારો રંગ રાખ્યો. (૧૦) વનરપતિ અને પાર્થિવ પદાર્થોમાંથી નિકળતા જુદી જુદી છાયાના રંગમાંનો પ્રત્યેક તે. ગળી-માંથી નિકળતો કળારંગ; કસુંબીમાંથી નિકળતો લાલ રંગ; માટીમાંથી રંગીનો લાલ રંગ વગેરે તે. કિં ૫૦ રંગ રાખવો=આખર-શોભા-ગૌરવ રાખવું, ટેક રાખવો. રંગે રમવું=આનંદભરે ભોગ કરવો. રંગ પુરવો=વધારવું, મરચું મીઠું નાંખીને વાત કરવી; બહલાવવું. રંગમાં રહેલું=તાનમાં-મોજમાં રહેલું.

રંગમંડ, વિં વિષયી; કામી; (૨) વ્યસની.
રંગમંડ, નં રંગ લગાડવાનું આજ્ઞ-પિંછી.
(૨) રંગવાનું કામ તે.

રંગતાળી, સ્ત્રી આનંદનો ઉછાળો, હરખના ઉભરાનો તાળોડો-તાળી તે; આનંદ ઉત્કર્ષનો અવાજ-ઉદ્ગાર; મોજમજાનું પ્રહસન તે. ઉં રંગતાળી રંગતાળી રંગ તાળીરે રંગમાં રંગતાળી.

રંગદા, સ્ત્રી કટકડી.
રંગદાર, વિં રંગવાળું; સારા-ભલુકદાર-રંગનું; રંગિત.

રંગપાણી, નં કદી જેવે બનાવી પીને આનંદમાં રહેવું તે; અમલ કરી આનંદ ઉઠાવવો તે. (૨) કસુંબો કાઢવો, ભાંગ કુટવી, ગળેને તૈયાર કરી પીવો વગેરે કદી પીણાની મોજ માણવી તે; કંઈ રંગપાણી કરો તો રાવણું મળે.

રંગબહાર, પું તમાસો.

રંગબાણ, સ્ત્રી મોજમજા; ખુશી ખુશાલી તે; આનંદઉત્સવ.

રંગબેરજી, વિ. ચિત્રવિચિત્ર; જુદા જુદા રંગનું; ભાતભાતનું. (૨) તરહવાર. (૩) મનમાં બ્રમ ઉપજવે એવું; મોહક; આંજ નાંખે એવું. (૭) મોહિની. ઉં રંગ બેર-ગી પસારી, માયા તોરી રંગ બેરંગી પસારી

રંગભૂમિ, સ્ત્રી કથા કરવા; માયન કરવા, નાટક ને ભાષણ કરવા માટે બનાવેલો ચોતરો; નૃત્ય ગાન નાટક અને ખેલ કરનારાઓ માટે પ્રેક્ષકોની સામે બનાવેલો ઉચો ભૂમિપ્રસ્તાર તે. નૃત્યસ્થાન; નૃત્ય-ગાન કરનાર માટે ઉભો કરેલો માંચડો; નાટકશાળાનો આગલો પ્રસ્તાર. (૨) અખાડો; તાલીમખાતું. (૩) રણક્ષેત્ર; મહાલવાની ભૂમિ.

રંગભેર, અં આનંદભેર; ખુશીખુશાલી સાથે; હરખભેર; ઉત્સાહ ભર્યો. ઉં અમે આપ્યાં તાં રંગભેર રમવારે, રંગભેર રાતલડી.

રંગભોગ, પું આનંદે ભોગવવું તે; આનંદભેર વિષયાદિક સુખનો ભોગ લેવો તે; વિષયાનંદની રમતગમત તે.

રંગમંડપ, પું કોઈ ઉત્સવ વત અને રમત ગમત વગેરે ઉજવવા માટે બનાવેલો સુંદર માંડવો તે; રંગપુરી તથા ચિત્ર કાઢી શણગારેલો મંડપ. (૨) રંગભૂમિ. (૩) દેવમંદિર આદિક આગળનો છુટો ચોક ને ચાચર.

રંગમહેલ, પું રમતગમત અને વિષય ભોગ વગેરેની મોજ-આનંદ માણવાને લાયક બનાવેલું સુંદર મંદિર તે; સુશોભિત-આનંદ માણવાને લાયકનું ઘર સ્થાન તે; રંગ-મહોલ. ઉં એકદિન કે કદી કદી મહીપાળ, મળીને મંડળીરે લોલ, ચઢતાં રંગમહેલને માળ, પડયો ધરણી ઢળીરે, લોલ. ક. દ. ડા.

રંગરાગ, પું ગાનતાન; મોજમજા; રમત ગમત.

રંગરાતું, ત્રિં વિષયાનંદથી મલકાતું; રંગભું; વિષયાનંદ મસ્ત. ઉં રંગરાતો મદમાતો; વાંસલડીમાં ગીત ગાતો. દયારામ.

રંગરૂપ, નં વર્ણ અને લાટ તે; સ્વરૂપ. (૨) જાતભાત; આકાર; પાત ને રંગ વગેરે વાળો દેખાવ.

રંગરેજ, પું. વસ્ત્રોને રંગ ચઢાવવાનો ક્રમ
કરનારો; કપડાં રંગનાર. છિયો, ભાવસાર,
વગેરે રંગારા ને છાપગરા તે.

રંગરેણ, સ્ત્રી. મોજામજાની રેલછેલ; આનં-
દાતિરેક; આનંદ-ગમતની ઝડિઓ તે.
(૨) આનંદભેર ખૂબ મંગળાચાર કરવો
તે; કંકે અને કેસુડી વગેરેનો રહેમચો થઇ
રહે એમ આનંદ ઉઠાવવો તે. (૩) બેહદ
ખુશાલી તે; ખૂબમજા.

રંગલો, પું. મરકરો; એલફેલ બોલીને હસાવી
ગમત કરાવનારો તે; વિદ્વપક; જુદાણ;
તરકડિયો. (૨) રંગલો-તાની-ગમતી
માણસ. ઉં તરવું, તરકરવું ને તંતરવું, તે
રંગલા! આઠે આપ કળાય.

રંગણું, કિં. સં. રંગ ચઢાવવો; રંગજુકત
કરવું. (૨) રંગમાં બોળવું-રંગથી ઘોળવું,
અને રંગવાળું કરવું કે રંગ ચઢાવવો. (૩)
અમુક વિચાર ઉપર ચઢાવવું; ઉકેરવું;
ખીલવવું; ચઢાવવું. (૪) વધારવું; મીઠું
મરચું ભભરાવવું:-કાઠ વાત રંગીને
ના કહેતો? (૫) લોહી તરી આવે-નિકળે
એમ મારવું તે:-એકવાર એનાં ઠાંડાં
રંગાને, તરત પાંચરો થશે.

રંગરસ, પું. આનંદ-મોજામજા કરવી તે;
વિષયરસનો આનંદ લેવો તે; આનંદનો
રસા સ્વાદ તે; ચમન.

રંગાઈ, સ્ત્રી. રંગવાની મજુરી-મહેનતાણું
તે; રંગામણ-મણી તે. (૨) રંગવાની
રીત-આવડ-કસમ તે; રંગવાની ઢબછબ.

રંગાટ, પું. રંગવું તે; રંગ ચઢાવવાનું ક્ષેત્ર
ને કળા તે.

રંગાટી, સ્ત્રી. રંગવાનું કામ તે. (૨) રંગ-
વાની જે રીત તે-રંગ આપવાની કળા.

(૩) કપડાં વગેરે રંગવાનું કારખાનું તે.
રંગાટીનું કામ-રંગ ચઢાવવાનું કામ, રંગ-
રંગનું કામ.

રંગાડું, નં. રંગવાળું પાણી ભરવાનું કુંડું; રંગ
ખનાવવાનું કાસણ.

રંગામણ, નં. રંગવાની મજુરી-મહેનતાણું
તે; રંગ ચઢાવી આપવાનો ખદલો તે.

રંગામણી, સ્ત્રી. રંગામણ તે.

રંગારો, પું. રંગ લગાડનારો; ધરગાડી વગેરે
રંગનારો તે. (૨) રંગરેજ.

રંગાવણું, કિં. સં. રંગ કરાવવો; રંગ ચઢા-
વવો; રંગે એમ કરાવવું. (૨) અમુકમત
કે વિચારવાળું-અમુક અભિપ્રાયનું ફરી
નાખવું. (૩) લોહીતરી-આવે એમ મરા-
વણું:-એનાં હાડકાં રંગાવો (મરાવો), તો
સાફ, કારણ કે તે વગર ઠેકણે આવશે નહિ.

રંગાણું, કિં. અં. રંગવાળું થવું; રંગ ચઢવા;
ચિતરાણું; રંગથી ઘોળાણું-પુરાણું તે.
(૨) રાત્રીયણું; લોહી જુદાણું થવું; વાગવું.

રંગી, વિં. રંગીલું; આનંદી; મોજા; ગમતી
સ્વભાવલું; લહેરી. (૨) અતુરાગી. (૩)
સ્ત્રી. રાતારંગી માટી; રમચી. રૂં. પ્ર.
રંગીભંગી-ગાંજની કપ કરનાર; વ્યસની;
ગંજરી. કપ લઈને આનંદમાં રહે એવું;
લહેરી.

રંગીત, વિં. [સં. રંગિત] રંગવાળું;
રંગિલું:-રંગિત જુગડાં.

રંગીન, વિં. રંગિલું; રંગવાળું; જેને રંગ
ચઢાવેલો હોય એવું. (૨) રંગી; આનંદી;
ખુશિમજા; હસમુખ.

રંગીલું, વિં. મોજા; આનંદી; લહેરી; ગુલામી.
(૨) ચહેરા અને બીજા અંવયવો ઉપર થઈ
આવતો લાલ-લોહીનો સોગંદ (રોગ) તે.

રંગચંચે, અં. આનંદભેર; હસતે અને;
ખુશીથી; ચિત્તા તકરાર; કંઈપણ તકરાર
કે ટંટા વધારા વગર એમ:-રંગચંચે બહુ
પતી ગયું એકલે બસ.

રંગાગિયું, નં. જુદા જુદા રંગના બુકા ભ-
સ્વાના ખાનાવાળું પાત્ર; જમીન ઉપર

ગડખડાવતાં કાણાંમાંથી રંગ બહાર પડે
એવી બનાવટનું ભુંગણું; રંગોળી. (૨)
જેમાં રંગ ઘોળવામાં આવતો હોય તે
કુંડ કે પાત્ર તે; કંકાવટી. (૩) સુતાર-
વહેરણિયા વગેરેનું રમચી પલાળવાનું કંઠોડું.
રંગોળી, સ્ત્રી ૦ રંગથી પાડેલી-ઓળો તે; જ.
મવા બેસનારને પંક્તિ પાડવા માટે રંગ
બેરંગી ભુકાથી પાડેલા જે પાટ-ઓળો
તે. (૨) રંગના ભુકા ભરીને ગમડાવતાં
રંગીત ઓળો પડી રહે એવી બનાવટનું
ભુંગણું. કિં ૫૦ રંગોળી પુરવી=માનવતા
પરોણાઓને પંક્તિ બંધ બેસવા માટે
જમીન ઉપર રંગના ઓળો બને આ-
સનનાં ખાનાં વગેરે પાડી શોભા કરવી તે.
રંગ, વિ ૦ જરા; લગાર; રંગ. (૨) હલકું;
તુચ્છ. (૩) સ્ત્રી ૦ રંગડ; પીડા, દુઃખ તે;
સુસ્કેલીઓની પરપરા તે. :-કેટલી રંચ
ખંચી એને ઉછેરો. (૪) ઝગડો.
રંગ, સ્ત્રી ૦ પીડા; દુઃખ; સંકટ; રંગડ; રગ-
ડાટ રંચ. (૨) મહેનત; સુસ્કેલી દુઃખ સ-
હેવું તે. કિં ૫૦ રંગ ખંચવી=રગડાટ
સહેવો.
રંગક, વિ ૦ આનંદ ઉપજાવે એવું; ખુશ કરે
એવું; રિઝાવે એવું; મોહક; આકર્ષક. :-
મનોરંગક (૨) સ્ત્રી ૦ ભડકો-ભડકો ઉમત્ર
કરે એવી બંદુકના દારૂની ચપટી; બંદુ-
કની અંદરનો દારૂ સળગે એમ તેના કાન-
કાણામાં પુરવાની સળગી ઉઠે એવી ભુકી
તે; જામગરી. (૩) મમરા; ઉસ્કેરણી.
કિં ૫૦ રંગક મૂકવી=જામગરી મૂકવી.
ઉસ્કેરણી કરવી. રંગક પાછ જવી=કુસ
થઈ જવું; નહિ ફૂટવું-ઉસ્કેરાવું તે; પાછા-
પડી જવું.
રંગજન, વિ ૦ ખુશી કરે એવું; રળિયાત કર-
નાર; રંગ ચઢાવે એવું, આનંદ ઉપજાવ-
નાર. :-મનોરંગજન.
રંગજી, કિં ૦ સં [સં. રંજ] રંગવું; રંગ-

વાળું કરવું. (૨) ખુશ કરવું; આનંદ ઉપ-
જાવવો; પ્રસન્ન કરવું. (૩) પીડવું; દુઃખ
દેવું.

રંગડ, સ્ત્રી ૦ મનને વારંવાર કલેશ થાય તે.
સંતાપ; દુઃખ; પીડા; રંગડવું તે; વિતા-
ડવું તે. ઉં રાતે તો માટે રંગડ. (૨)
બગાડ. (૩) ધિંગાણું; તોફાન.

રંગડણું, કિં ૦ સં રંગ પહોંચાડવી; દુઃખ
દેવું વિતાડવું; પીડવું; દમવું; સંતાપવું.
(૨) તોફાન-ધિંગાણું કરવું; માથું ફેંકાડ-
વવું.

રંગિત વિ ૦ [સં.] રંગેલું; રંગ ચઢાવેલું;
રંગીન.

રંગડા, વિ ૦ રંજથેલું; હેરાન; કાયર; અક-
ળાયેલું. (૨) ચિઠાયેલું.

રંગડો, પું ૦ રાંડેલો પુરખ; વિધુર. (૨) આયલો;
નામરદ; કન્યાારાશી; રાંડ જેવો ભાયડો તે.

રંડા, સ્ત્રી ૦ [સં.] સ્ત્રી પ્રતિ વપરાતી એક
ગાળ; તિસ્કારમાં સ્ત્રી પ્રતિ વપરાતો તુચ્છ
કાર તે. ઉં કેઈ રંડા આવીરે મારી દારા-
મતી છંડાવી કેઈરે ભામિનીએ સુજને
ભોળવ્યોરે. (૨) વિધવા; રાંડેલી સ્ત્રી તે.
(૩) નકારી-દુષ્ટ કંકાસિયણ સ્ત્રી તે.

રંડાપો, પું ૦ રાંડેલી હાલત તે; વૈધવ્ય; વિધ-
વાપણું. (૨) દુર્ભાગ્ય; કમનસીબી. :-રંડાપો
તો રોકડો.

રંડાયેલું, વિ ૦ બેલ-સાથ વગરવું; સ્ત્રીનો
પુરખ ને પુરખની સ્ત્રી મરી ગયેલી હોય
એવું રાંડેલું વિધુર.

રંડાણું, કિં ૦ રાંડવું; સ્ત્રી પુરખમાંવું એક
મરી જવાથી બીજાની એકલવણ હાલત
થવી તે; રંડાપો આવવો; દંપતીમાંવું એક
મરી જવાથી બીજાને દુઃખ થવું.

રંડી, સ્ત્રી ૦ વેસ્યા; રાંડ; કસબણ; પાતર.

રંડીબાજ, વિ ૦ વેસ્યાઓના છંદમાં પડેલ;
છિનાળવો; વ્યભિચારી; લુચ્ચો.

રંડીબાણ, સ્ત્રી ૦ વેસ્યાઓના ઠંદ તે. રંડીમાં

ફરવું ને વિષયમાં રચી પચી રહેવું તે.
વેશ્યા સંગની આસક્તિ તે.
રંદો, પું લાકડું સાફ કરવાનું ઓળર; સુતા-
રનું લાકડું સુંવાળાં કરવાનું હથિયાર.
કિં પ્ર૦ રંદો ફેરવવો=સાફસુધ કરવું;
સરલ-સીધું કરવું; ટાપટીપ કરવી.
રંધવારો, પું રસોઈઓ; રંધનારો; ભટિયારો.
રંધામણી, ન૦ રંધવાની મળુરી તે; રંધામણી.
(૨) પુટપાક; અંદરને અંદર સિઝાવું તે;
અંદરનો બરાદો-ધામ-અકળામણ તે.
રંધામણી, સ્ત્રી રંધામણ; રસોઈ કરાવ-
વાની મળુરી.
રંધાવું, કિં અ૦ પાકવું; ચઢવું; બઢાવું;
સીઝવું. (૨) તૈયાર થવું; ફાયદો થવો.
રંધો, પું રંદો.
રંધ, ન૦ [સં.] છિદ્ર; બોલ; કાણું. (૨)
ખેડ; દોષ; ચાંદ; દૂષણ.
રંભા, સ્ત્રી [સં.] એક અપ્સરા; પરી;
રૂપાળી સ્ત્રી. (૨) કેળ; કદળી. રંભા-
ફળ=કેળું.
રંભોડ, વિં [સં.] કેળ જેવા બિડવાળી
તે; સુંદર બંગવાળી સ્ત્રી.
રા, પું રાજ; રાવ; હાકિમ. ઉ૦ રેલો ચાલ્યો
રાની વાડીએ, શેખા૦ (૨) પ્રભુ; ક્ષત્ર.
(૩) સ્ત્રી લક્ષ્મી. (૪) વહાર, સહાય. (૫)
ફરિયાદ:- કાણુ રા ખાય છે.
રાધ, સ્ત્રી એક જાતના તીખા મસાલાનાં
ખી. એના દાણા ઝીણા, ગોળ, ને ઝાંખા
લાલ હોય છે. તેમાંથી તેલ પણ નીકળે
છે. તે તીખા અને દાહક છે. મસાલામાં
અને ઔષધમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે.
રે. કિં પ્ર૦ રાધ ચઢાવવી=તેજ કરવું.
ઉશ્કરવું. રાધ મર્યાં લાગવાં=લાગણી
હુખાવી; રીસ ચઢવી; ખેડું લાગવું. કહે
રાધના પાર રાતે વહી ગયા. રાધ મર્યાં=
અદેખાઈ સામે ઝેર આવવું. આંખમાં રાધ

મર્યાં પાડવાં.
રાધજગ, જંગ, પું રાધજગ [સં. રાજ-
સૂચ] રાજનો દિગ્વિજય દર્શક યજ્ઞ તે;
વિજયનો યજ્ઞ-સમારંભ તે; વિજય-આનં-
દની ઉજવણીનો મોટો દાહમાઠ તે; કોઈ
મોટો સમારંભ:-એણે શો રાધજગ
માંડ્યો ?
રાધતીકેરી, સ્ત્રી મસાલામાં આગળ પડતી
રાધવાળી આથેલી કેરી તે; રાધ જેમાં
નાંખેલી હોય એવી કેરીનું અથાણું તે.
રાધતું, ન૦ શાક અને ફળ વગેરેની કચુંબર કે
છીર નાંખી રાધ ચઢાવેલું દહિં તે; રાધ
ચઢાવેલા દહિંમાં ફળની બારીક કચુંબર
નાંખીને બનાવેલો લેલ પદાર્થ. (૨) કચું-
બર; છીર; છુટો:-એનું રાધતું કર=કકડા
કર. કિં પ્ર૦ રાધતું કરવું=છુંદી નાંખવું;
કકડા કરી નાંખવા. (૨) બરાખી-હાનિ
કરવી; કચરીનાખવું.
રાધમીઠું, ન૦ રાધ અને મીઠું એકતે. (૨)
અદેખાઈ; બળતરા; ઝેર. (૩) મેલી-
નખળી નજરના ઉતાર માટે આ બે વસ્તુ
દેવતામાં નાંખી દુયંકો કરવામાં આવે છે.
ર૦ પ્ર૦ રાધ મીઠું પડવાં=અદેખાઈ
આવવી. (૨) તેની આંખો ફટજે. એક
શાપ. કોઈનું સાડ જોઈ બળનાર ને માટે
કહેવાય છે.
રાઉત, વિં રાવત; હોંશિયાર; બહાદુર; બા-
હોશ; કામમાં એકકો હોય એવું; આવડત
વાળું હોંશિયારીવાળું:-કામની રાઉત છે.
રાજ; સર્વથી ચઢી જાય એવું.
રાઉસ, વિં બરાબર; વાજબી.
રાઝેણુ, સ્ત્રી રાયણુ; રાયણુ; એક જાતનું
જળ ઝાડ. (૨) રાઝેણુનું પાતળી ખારેક
જેવું પીણું ફળ તે.
રાકા, સ્ત્રી [સં] પૂર્ણચંદ્રવાળી રાત્રી;
પુનમની રાત; જે દિવસે પૂર્ણચંદ્ર થતો

હોય તે દિવસની રાત તે. (૨) શરદ પુ-
નમ; પૂર્ણિમાની રાત.

રાકાપતિ, પું. [સં.] ચંદ્ર; ચાંદો; પૂર્ણિમા-
નો સોળે કળાનો ચંદ્રમા તે.

રાકેશ, પું. [સં.] પૂર્ણિમાનો પૂર્ણ ચંદ્ર તે.

રાક્ષસ, પું. [સં.] કદરૂપો પણ શરીરે મોટો
અને ભયંકર દેખાવ તેમજ ક્રૂર સ્વભાવનો
દેવ અને માણસનો વેરી તે; દૈત્ય; દાનવ;
અમુર. (૨) ગિયામણા દેખાવનો અને
દુષ્ટકૃતિ તથા ક્રૂર કર્મ કરનારો માણસ
-જન તે; જેની પાપ વૃત્તિઓ હોય અને
દેખાવે ભય ઉપજાવે એવો પાપી મા-
ણસ તે.

રાક્ષસણી, સ્ત્રી. રાક્ષસની સ્ત્રી. (૨) રાક્ષસ-
ના જેવી ક્રૂર ને ભયંકર દેખાવની સ્ત્રી.

રાક્ષસી, વિ. રાક્ષસના જેવું; રાક્ષસ સંપત્તી.

(૨) મોહું; ભ્રમ્ય; જંગી.-રાક્ષસી કદતું

છહું. (૩) ભયંકર; વિકરાળ; ગિયામણું.

(૪) પાંથી; ક્રૂર; નિર્દય-હાર કરાળ. (૫)

ખરાબ, નહાંડું; હીણું. (૬) કઠોર; કર્કશ.

(૭) ઉચ્ચ; ઉચું. એટલી અંદરના બાગ-

માં રાક્ષસી ઝાઝાથી ભરેલાં મોઢાં વનો

આવેલાં છે. (૮) રાક્ષસ જાતિની સ્ત્રી.

રાક્ષી, સ્ત્રી. મોહાની ફાડતી બન્ને બાજુએ

આવેલી તીણી અણીવાળી ફાડવાની ઉભા

ખીલા જેવી દંતુડીઓ તે; ચીરવા-ફાડવા-

ના અણીદાર દાંત.

રાખ, સ્ત્રી. વસ્તુ બળી ગયા પછી પાછળ જે

ભુકા અવશેષ રહે છે તે; ખાખ; હેલી;

ભરમ; રાખેડી; રખ્યા, (૨) રાખેણી સ્ત્રી.

ઉપનાયિકા. (૩) અં. કંઈ નહિ એમ;

નકામું-અમરતુ એમ; ફોગટ.-એનાથી શું

અને ? રાખ ! કિં. પ્ર. રાખ ચોળવી=

પાયમાલ થવું. (૨) ખાવા વેરાગી થઇ જવું;

બીખ-બીખતી. રાખ ચોળાવવી= નિર્ધન

થઈ જાય એમ કરવું; વેરાગી-બિખારી

અવસ્થા. રેવાણું કઠાવણું.

રાખડી, [સં. રક્ષ.] ભૂત પ્રેત અને અભિ-

ચારાદિકથી રક્ષણ થવા માટે મંત્રેલી

અંગ ઉપર બાંધી રાખવાની જે દોરી-

પટ્ટી વગેરે તે; મંત્રેલું રક્ષાસત્ર. (૨)

કોઈ જાતનું વિદ્ય નડે નહિ અને દુશ્મ-

નના અભિચારો સામે રક્ષણ મળે, તે

માટે બળવને દિવસે શુર-સ્નેહીજન વગેરે જે

મંત્રેલે દોરો બાંધે છે તે. (૩) ગર્ભનું ર-

ક્ષણ થાય તે માટે પહેલીવાર ભારેવાઈ

થયેલી સ્ત્રીને પાંચમે મહર્ત્ત જે મંત્રેલું

સત્ર બાંધવામાં આવે છે તે. કિં. દુર્બળ

ની દીકરી રાંકડી, આચાર કરી બાંધો

રાખડી. મામેડું. રાખડી ઘણું કરીને નણુંદ

બાંધે છે. કિં. રાખડી તો હુંજ છુંની

બાંધનારી, ભાભલડી.

રાખપત, સ્ત્રી. કોઈના અણીનો વખત સાચવી

લેવો તે; આખર, સાખ, અણીની વેળા

રાખવી તે.

રાખરખાવટ, સ્ત્રી. અન્યોન્ય સાહાય કરવા-

નો વ્યવહાર તે.

રાખવું, કિં. સં. [સં.] રક્ષણ કરવું;

પાળવું; (૨) સંધરવું; મૂકી છાંડવું;

જળવવું. (૩) બચાવવું. ઉગારવું.-

માર ખાતો રાખ્યો. (૪) સંભાળવું; સાચ-

વવું.-તું માંડે રાખે છે તો હું તાંડે રાખીશ.

(૫) રાંકવું; ઉપયોગ માટે સાચે રહે તેમ

કરવું.-તેણે ચાકર રાખ્યો. ચાર આસન

-જગ્યા રાખી. (૬) બહાર નહિ કાઢવું;

પાછું હાકાવવું; અંદર રહેવા દેવું. (૭)

પડતું મૂકવું; શેષ રહેવા દેવું.-આ. કામ

કોને માટે રાખ્યું ? (૮) જમાવવું;

એકઠું કરવું. (૯) પોતાનું કરવું; અંગનું

-ઉપયોગનું કરી લેવું; વહોરવું. (૧૦)

માન આપવું. (૧૧) અટકાવવું.-તુરંગ-

માં રાખ્યો. (૧૨) ભોગવવું. (૧૩) છોડી

દેવું; તળવું.-લહાલા ! તમે મને આહિં

સાતી શા માટે રાખી ગયા. ખીખા ક્રિયા

પદો સાથે જોડાઈ વિવિધ અર્થે વપ-
રાય છે.

રાખસ, પું. રાક્ષસ.

રાખસી, વિ. રાક્ષસી.

રાખેલું, વિ. પાળેલું; ઉછેરેલું. (૨) કપળ
ભોગવટામાંનું. (૩) વધારેલું. (૪) રક્ષણ
કરેલું. જુ. રાખવું.

રાખોડી, સ્ત્રી. રાખ; ખાખ; ભરમ.

રાખોડો, પું. રાખ; ભરમ.

રાગ, પું. [સં.] સ્વર તાલીને ગાવાના જે જુદા
જુદા ઢાળ તે; મધુર લાગે એવી રીતે
સૂરમિલાવટ કરી અવાજ કાઢવાની રીત
તે; ગાવાની રીત તે; ગાવાની દબે વાણીને
ગોઠવવાની રચના તે; પદ્યબંધ કળા; મીઠા
સાદ કાઢવો તે. દેશી; ચાલ; પદ. (૨)
અવાજ; સાદ; ઘાંટી. (૩) સુગંધિવાળું દ્રવ્ય
તે; રંગવાળો લેપ તે; ચંદનાદિક. (૪)
પ્રીતિ; પ્રેમ; ઈચ્છા; અભિલાષ. (૫) ક્રોધ;
ગ્રસ્તો:-રાગે ભરાવું. (૬) ચીઠ. (૧૦)
એસતું આવવું-ગોઠવું તે; આતુકૃત્ય:-
એ એ જાણને સારો રાગ આવે છે. કિં.
પ્ર. રાગ કાઢવો=ગાવું; લલકારવું. રાગે
પડવું=સરાડે ચઢવું; બરેખર ચાલવા માંડવું.

રાગડો, પું. મોટા લાંબો રાગ કાઢવો તે. (૨)
મોટાથી ગાયું તે. (૨) મોટા સાદ; ઘાંટા.
(૩) બેંકડો.

રાગણી, સ્ત્રી. રાગિણી, કામળ સૂરવાળાં જુદા
જુદા રાગનાં મિશ્ર પદોવાળી મધુર રચના
તે. મોટા મોટા રાગને કેટલીક રાગણીઓ
હોય છે.

રાગમાળા, સ્ત્રી. જુદા જુદા રાગોનો જથ્થો
તે; જેમાં ઘણા રાગો સાથે ગવાતા હોય
તે; આવલી. (૨) પિંગળ.

રાગાંધ, વિ. [સં.] કામ ક્રોધાદિકને લીધે
જેને કંઈ ગમ પડે નહિ એવું; વિષયાંધ.

રાગી, વિ. [સં.] લાગણીરાળું; કામ

ક્રોધાદિકની અસરવાળું. (૨) વિષયી. (૩)

પ્રેમી-અનુરાગી.

રાગોટવું, ના. ધા. સૂર એસાડવાને ગણ-
ગણતા ગાયા કરવું; રાગ કાઢ્યા કરવો;
વારંવાર ગાયા કરવું તે.

રાગોટો, પું. ખુશીમાં ગમે તેવી રીતે મોટાથી
સાદ કાઢવો તે. (૨) બેંકડો.

રાધુ, પું. પોપટ; જેવું શીખવાડીએ તેવુંજ
અનુકરણ કરો બોલનાર એક પંખી.

રાચ, ન. રાજ; ઓળંગર; હથિયાર. (૨) ધ-
રમાં વાપરવાનો સામાન:-રાચરચીલું.

રાચવું, કિં. અ. ખુશીથવું; પ્રસન્નથવું;
રાજથવું. (૨) શોભવું; સુંદર દેખાવું;
ખલવું; જાજવું.

રાજ, ન. ઓળંગર; હથિયાર; કારીગરનું વત-
રાણું:-સુતારનાં બધાં રાજ હવે વિલાપત-
થી આવે છે. (૨) સાળમાંના દોરા ઉં-
ચાનીચા કરવાનાં લાકડાં અને વજન તે.
(૩) પહોંચેલું-પાંસડું કરે એવું; હોશિયાર
-કામોલ:-એના ધરમાં એ તો એક રાજ છે.

રાજ, પું. [સં.] રાજ; ભૂપ. (૨) સ્વામી
શેઠ. (૩) વિ. સુંદર, શોભીતું; રઢિયાળું.
ઉં તમે ગોવાળિયા મત કીધી રાજ!
મારે ઘેર શીદ આવ્યા ? કિં. પ્ર. રાજ,
આવવું=અમલ-સત્તા પ્રાપ્ત થવી; શેઠાઈ
કરવાનો વખત મળવો. લાક્ષણિક-અગાં
એસવું (સ્ત્રીએ) એમ કે કામકાજ કરવું
ન પડે અને હુકમ બંધ જોષ્ટી તીજ મા-
ગી લેવાય. રાજથવું=ઓલાઈ જવું; ગુલ
થવું-દીવાનું. દીવો રાજ થયા પછી ચોર
ખૂણામાંથી બહાર નિકળ્યો.

રાજકદૈવક, ન. આસમાની સુલતાની; રાજ
કે દૃશ્વિર તરફનો ઓચિંતો કોપ-કટકો તે.

રાજકન્યા, સ્ત્રી. [સં.] રાજકુંવરી, રાજ-
પુત્રી.

રાજકવિ, પું. રાજનો માનિ તો અ

તરફથી જેને આશ્રય મળતો હોય એવો કવિ તે.

રાજકોળ, નં રાજ્યને અને રાજ્યને લગતું કામકાજ તે; રાજ્યના અંગતું કામ. (૨) રાજનીતિ.

રાજકીય, વિ. [સં] રાજસંબંધી; રાજ્ય ને રાજ્યને લગતું; રાજ્ય પ્રકરણી.

રાજકુમાર, પું. રાજપુત્ર.

રાજકુમારી, સ્ત્રી. રાજપુત્રી.

રાજકુંવર, રાજકુંવર, રાજપુત્ર.

રાજકુંવરી, સ્ત્રી. રાજપુત્રી.

રાજગરી, સ્ત્રી. હુંગળી; પ્યાજ; કાંઠા.

રાજગરો, પું. ઝીણા ધોળા દાણાનું એક અનાજ. એનો લોટ ને ધાણી થાય છે અને હિંદુઓ કૃષ્ણહાર તરીકે ઉપયોગ કરે છે.

રાજગાદી, સ્ત્રી. રાજ્યને ખેસવાનું આસન; સિંહાસન. (૨) રાજના ઓઢાનું સ્થાન-રાજની સત્તા-અમલ ખળવણીનો અધિકાર તે. (૩) રાજ્ય; સરકાર.

રાજગાર, પું. રાજનો ચુર; રાજપુરોહિત.

રાજચિહ્ન, નં. [સં.] ' રાજ્ય છે ' એમ જણાવ-ઓળખાવ એવા જે હાડ-સાજ તે.

:- છત્ર, ચામર, છડી, અને મુગટ વગેરે.

(૨) રાજ મળે એવાં હાથ અને પગ ઉપરનાં ચિહ્ન તે. (૩) રાજના સિકાની છાપ અથવા નિશાન તે.

રાજંત, નં. [સં. રજંત] ચાંદી; રૂપું. હં. કનક રાજંત આદિકે ચુકત, જુગતા પર્વત જેહ. રત્નો.

રાજંતું, વિ. શોભતું; સુંદર; દીપતું; ખલતું.

(૨) ચોખ્ખું; પરામર; ઘટિત.

રાજતેજ, નં. રાજતેજ.

રાજદરબાર, પું. [રાજદ્વાર] રાજ્યને રહેવાનું અને દરબાર-સભા ભરવાનું મોટું-ભવ્ય મકાન-દોહી વગેરે તે; રાજ મંદિર. (૧) સરકારી કામકાજ કરવાની કોઠી મકાન તે; કચેરી; રાજસભાનું મકાન.

:- અમારે રાજદરબાર નથી ચઢ્યું.

(૩) સરકાર.

રાજદરબારી, વિ. રાજ્યનું અને રાજ્ય સંબંધી તે; રાજદારી. (૨) સરકારી.

રાજદંડ, પું. [સં] રાજના એક ચિહ્ન તરીકે ગણાતી છડી તે. (૨) રાજ્યને કરેલો દંડ-શિક્ષા તે. ધન, માર, કે તુરંગ વગેરેની સજા. (૩) પ્રજાને વશ રાખવાની રાજની સત્તા તે; શાસન સત્તા તે.

રાજદૂત, પું. [સં] રાજનો હજુરિયો; રાજનો સિપાઈ. (૨) રાજનો જનસુત; રાજને છુપી વાતમીઓ લાવી આપનાર.

રાજદ્રોહ, પું. [સં] રાજ અથવા રાજ્યને નુકસાન-હાનિ થાય એવો વિચાર, વર્તન, અથવા કામ તે; રાજ અને રાજ્યને દગા દે એવું તે; રાજ કે રાજ્યને પુરું થા કરવો પ્રયત્ન કરવો-દેવો તે; રાજને રાજ્ય પ્રતિ ભક્તિને બાવના રાખવાનો જે પ્રજાનો ધર્મ છે તેમાં એવદાઈ.

રાજદ્રોહી, વિ. રાજ અથવા રાજ્યને દ્રોહ દેનાર, રાજ કે રાજ્યને નુકસાન-હાનિ થાય એવું કરનાર; રાજભક્તિ રહિત; રાજ ને રાજ્ય પ્રતિ રૂંચતો જે ધર્મ છે તેમાં ચૂકનાર.

રાજદ્વાર, નં. [સં] રાજને રહેવાનું અને રાજકોળ કરવાનું સ્થાન તે; રાજમહેલ અને રાજસભા-કચેરીનું મકાન તે; રાજમહેલ. (૨) સરકાર.

રાજદારી, વિ. રાજ અને રાજ્યને લગતું; રાજસંબંધી; રાજ્યકીય. (૨) રાજ્ય અને રાજ્યને શોભે એવું; મોટું વેભવી.

રાજધાની, સ્ત્રી. રાજ્યનું મુખ્ય શહેર; રાજ્યમાં રહેતો હોય તે શહેર; પામતખત; રાજનગર-નગરી; મોટાં ભવ્ય મકાનો, રાજમંદિરો, કચેરીઓ અને કિલ્લા કોઠા-વાણી રાજ્યનું મુખ્ય શહેર તે.

રાજપુત્ર, પું. [સં] રાજકુમાર.

રાજપુરુષ, પું. [સં] રાજ ને રાજ્ય કાળ-માં સલાહ આપનારો; પ્રધાન; દિવાન; રાજની સાથે ખેસનાર સભ્ય.

રાજપીજ, વિ. ઉમદા-કંઠ્યા તુખમતું; રાજ-વંશતું; જેનામાં રાજ અંશ હોય એવું.

રાજભક્તિ, [સં] પોતાના રાજકર્તા ઉપર પ્રેમ રાખવો અને તેતું યોગ ક્ષેમ હમેશ ધન્યતા કરવું તે; રાજ અને રાજ્ય ઉપર ભાવ રાખવો તે; વફાદારી.

રાજભોગ, પું. [સં] મોટું જમણું; સુખ્ય ભોજન તે; મહાપ્રસાદ. દેવમંદિરમાં ઠાંકા-રજીને જે સુખ્ય ભોજન-પ્રસાદ ધરાવવા-માં આવે છે તે. (૨) વૈષ્ણવ મંદિરમાં થતાં સુખ્ય ઠાંકાર ભોજન-નાં દર્શન તે.
:-રાજભોગમાં દર્શન.

રાજમંદિર, ન. [સં] રાજનો મહેલ તે; રાજગૃહ.

રાજમાન્ય, વિ. રાજની માન પામેલું; જેને રાજ્યપ્રતિષ્ઠા મળેલી હોય એવું; પ્રતિષ્ઠિત.

રાજમાર્ગ, પું. [સં] ધોરી રસ્તો; જમણું; સુખ્ય માર્ગ તે.

રાજમુદ્રા, સ્ત્રી. [સં] રાજની મહોર; રાજ સિક્કો; રાજની છાપ.

રાજયોગ, પું. રાજ થવા જેવાં ગ્રહયોગ તે. (૨) મનને ધૃશ્વરમાં એકાગ્ર કરવાનો માર્ગ તે: સુભાગી લક્ષણ.

રાજરોગ, પું. અસાધ્ય અને લંબાણ મંદ-વાડ ચાલે એવો રોગ તે; ક્ષય.

રાજલક્ષ્મી, સ્ત્રી. રાજની સમૃદ્ધિ તે; રાજ્ય સમૃદ્ધિ.

રાજર્ષિ, પું. [સં] તપ કરીને ઋષિ થયેલો ક્ષત્રિય તે; ક્ષત્રિય તપસ્વી. (૨) ઋષિઓમાં રાજ જેવો માટે માનવાળો ઋષિ તે.

રાજવણ, સ્ત્રી. રાજસી-રાણી જેવી સુભાગી સ્વપ્રસાદી અને સારી એવી જાજરમાન

ત્રી તે; નસીબદાર સ્ત્રી; રાણી, ઠકરાણી.
રાજવંશી, વિ. રાજવંશતું; રાજના કુટુંબ-તું; ખાનદાન.

રાજવી, વિ. રાજવૈભવવાળું; રાજના જેવું તે. (૨) રાજ; રાજકુમાર અથવા મોટી જાહોળલાલીવાળું.

રાજવૈદ, પું. રાજ અને રાજ્યનો આશ્રિત વૈદ તે; રાજને ત્યાં જેવું માન હોય તે વૈદ. (૨) વૈદોમાં ઉત્તમ વૈદ તે; વૈદોનો વૈદ=રાજવૈદ-ધ.

રાજવૈભવ, પું. [સં] રાજની સુખસાહેબી તે. (૨) રાજના જેવી મોટી સુખસાહેબી તે; ઉંચા પ્રકારનો કાઠમાઠ; મોટી જાહોળ-લાલી; ધન, અધિકાર અને સુખસાજ વગેરે સૌ ઉંચા પ્રકારનાં અને અતુટ્કળ હોય એવી સ્થિતિ તે.

રાજશ્રિયાવિરાજિત, વિ. રાજલક્ષ્મીવડે શોભિત; રાજના જેવી ઉંચી સુખ સંપ-ત્તિએ યુક્ત તે; રાજશ્રીએ અલંકૃત.

રાજશ્રી, વિ. રાજના જેવાં સુખ સંપત્તિ ને વૈભવ હોવાં તે; વા રાજ જેવું તે. (૨) રાજ લક્ષ્મી; રાજના જેવાં એશ્વર્યવાળું.

રાજસ, વિ. [સં] રજોગુણ વિશિષ્ટ; રજો-ગુણી; રજોગુણ પ્રધાન. (૨) વૈભવી-મો-જી; સુખોપભોગી. ઉ. ગૃહસ્થાવટ રાજસ રીત. સામળ. (૩) આકળું; ઉચ્ચ સ્વભાવતું.

રાજસત્તા, સ્ત્રી. [સં] રાજનાં જે અધિ-કાર, અમલ અને બળ વગેરે તે; રાજની અમલ બળવણીની જે શક્તિ તે; રાજબળ. (૨) રાજનો પ્રતાપ; દોર તે; રાજ હકુમત.

રાજસલા, સ્ત્રી. [સં] રાજ્ય સંબંધી વિચાર કરનારોઓની મંડળી તે; રાજ, સામંત અને પ્રધાન વગેરે પ્રજાના આજી-વાનોનું મંડળ તે. (૨) રાજ્ય સંબંધી વિચાર કરવાને ભેળા થવાનું જે સ્થાન તે; રાજ અને પ્રધાનોને મળવાનું સ્થાન.

(૩) મોટા મોટા રાજ્યોનું મંડળ તે.

રાજસૂય, પું. [સં.] એ નામનો એક અગ્નિહોત્ર; સાર્વભૌમ રાજ્યએ ખીન્નને હરાવેલા-તામે કરેલા છે, એમ સાબીત કરી આપનારો યજ્ઞ તે; અશ્વમેધ.

રાજહંસ, પું. [સં.] સૌથી મોટા અને દેખાવે સુંદર એવો હંસ તે; જેની ચાંચ અને પગ સુરેખ લાલ હોય અને જે મજેની સુંદર ચાલવાળો હોય તે હંસ. ઉં જે ચાલે તુજ ચાલ હાલ જગથી, તે રાજહંસો ગયા.

રાજા, પું. [સં. રાજન] અમુક પ્રજાથી વસાયેલા વિસ્તાર ઉપર અમલ ચલાવનારો જે શરવીર-પ્રતાપી માણસ તે; અમુક હદવાળા દેશની પ્રજાએ પોતાનું રક્ષણ અને વ્યવસ્થા કરવા માટે ઉપરી સ્થાને પસંદ કરેલો વડો તે; વૃષ; ભૂપ; નરપતિ; ભૂપાળ. (૨) અમુક વર્ગ-જાતમાં સૌથી સરસ અને મોટું તે. :-રાજહંસ. (૩) ઉદાર, ભોળો અને જેને કશી કાળજી ન હોય એવો માણસ. :-એ તો રાજા માણસ છે. (૪) સ્વામી; માલીક; સુખત્યાર; વડો. :- એ તો ગામ ધરના રાજા છે. (૫) સુખ્ય; શ્રેષ્ઠ; અને ખાસ એવું જે તે. :-શાક દાળમાં શું ખાવું રાજા સાથે (લાડુ-મિષ્ટાન્ન) લડોને? રાજા જેવું-ભોળિયું; ઉદાર; નિખાલસ. રાજાભોજન=મોટા ઉદાર દિલનો માણસ; દાનવીર. કહેનું યથા રાજા તથા પ્રજા=જેવો રાજા તેવી તેની રેયત.

રાજાધિરાજ, પું. સૌથી મોટામાં મોટા રાજા તે; સાર્વભૌમ રાજા; સામ્રાટ; શહે-નશાહ; ચક્રવર્તી રાજા; રાજાઓનો પણ રાજા તે.

રાજિ, સ્ત્રી. [સં.] ઓળા; પંકિત; હાર.

(૨) લેખા; આંકો; રામરાજિ.

રાજિત, વિ. [સં.] શોભતું; સુંદર લાગતું;

લખાવવાપાટવાળું; અલંકૃત.

રાજિયો, પું. રાજા; વડો; સરદાર; રાજવી. ઉં કિયા રે સુલકનો રાજિયો. (૨) શાકની ફટણીનું ગાણું; શાક ઉપજાવે એવી હલકનો એક રાગ; મરસિયો. (૩) મોટેથી ગુણ દોષ બતાવી શોક કરવો તે; રોવું તે. : તારો રાજિયો ગાઉ, તું અહિં શીદ આવ્યો ?

રાજી, વિ. [અ. રાજિ] મનને ગમતી રીતે કમુલ; મન ખુશી થતું હોય તેવું; ખુશી; પ્રસન્ન. (૨) અતુમત; અતુદ્વલ; ગમતું હોય એવું. કિં પ્રં રાજીકરવું=ખુશીકરવું; પ્રસન્ન થાય-આનંદ પામે એમ કરવું. રાજી ખુશીથી=મનની પ્રસન્નતાના ઊર્મિએ એમ; ખરા ખુશ દિલથી.

રાજીનામું, નં. ખુશીથી કાઠાખાત, અથવા કામ વગેરે ઉપરથી હાથ ઉઠાવી લેવો તે; મન પૂર્વક પોતાનો હક, દાવો કે કામ છોડી દેવાનું લખી દેવું તે. ઇચ્છાથી નોકરી છોડી દેવાની અરજ કરવી-લખી આપવું તે.

રાજીપો, પું. રાજીખુશી તે; રાજીપણું; પ્રસન્નતા. (૨) સુસંબંધ; સુસંપ; મનની ખરેખરી ઇચ્છા તે; સંમતિ અંતઃકરણનો મત તે; પ્રસન્નપણું તે.

રાજીવ, નં. [સં.] એક જાતનું સુંદર કમળ-ફલ; કમળા; પદ્મ. :-રાજીવલોચન=કમળા નેત્ર; પદ્મનયન. રામ રાજીવલોચન.

રાજેન્દ્ર, પું. [સં.] રાજાઓમાં ઈન્દ્ર જેવો રાજા તે; રાજાધિરાજ; વડો રાજા.

રાજેશ્રી, વિ. રાજેશ્રીવાળું; રાજલક્ષ્મી સુકત; રાજના જેવા ઉમદા ઉદાર ગુણ અને વૈભવી ઠાકમાઠવાળું એવું તે.

રાજો, પું. રાજા; વૃષ; ભૂપાળ. (૨) મોટા, વડો, પ્રતાપી માણસ. અબણુ લોકમાં વપરાય છે. :-અમારો રાજો તો ખુબ બાજુ માણુ છે.

રાજ્ય, નં [સં.] અમુક રાજની હકુમતમાં નો પ્રદેશ તે; રાજની તાપાનો વિસ્તાર તે. (૨) રાજથી કરાતી જે પ્રજા વ્યવસ્થા તે; અમલ બજવણી; વ્યવસ્થા અને તેનું પરિપાલન કરવાને રાજ્યે ચલાવેલું જે ધોરણ તે; અમલ ચલાવવાની રીત. પ્રજાની સુવ્યવસ્થા અને તેમનું રક્ષણ કરવાને લગતી ગોઠવણ તે. (૩) સત્તાનો સ્વચ્છંદે કરાય એવો વિસ્તાર.

રાજ્યકીય, વિં રાજ્ય સંબંધી; રાજ્યને લગતું. (૨) સરકારી.

રાજ્યતંત્ર, નં પ્રજા અને દેશને આપાદ, સુખી રાખી તેનું પરિપાલન કરવાની સંકલના તે.

રાજ્યભ્રષ્ટ, વિં [સં.] રાજ્યથી ઉતરી ગયેલું; પદચ્યુત, રાજગાદી ઉપરથી હટાડી મૂકેલ.

રાજ્યમંડળ, નં રાજ્ય સંબંધી વ્યવસ્થા ને વિચાર કરનાર સામંતો અને પ્રધાનો વગેરેનું મંડળ તે.

રાજ્યાભિષેક, પું [સં.] રાજને રાજગાદી ઉપર બેસાડવાની જે ક્રિયા તે; ગાદીએ બેસાડવું તે; રાજ તરીકે બહાર કરવું તે; કારોનિશન.

રાજ્યાસન, નં [સં.] રાજ્યપદ તે; રાજગાદી; રાજ્ય કરતા રાજને બેસવાનું જે આસન તે. સિંહાસન; તખત.

રાહ, સ્ત્રી રાહ્ય; રાહ; ચીસ; કીકિયારી; બચતી કે હાખની તીણી ખૂસ. (૨) મોટા બારે સાદ; ઘોડા; હોકારા. (૩) કળિયા; તકરાર; લડાઈ. (૪) ફરિયાદ. (૫) અતુરાગ; આસક્તિ; હેડો. ઉં શળિયામાં લાગી છે રાહ, એહ વાત મને કહીને દેખાડ. સામળ.

રાહડું, નં જુવાર બાળરી અને સરકટ વગેરેનો સાંઠો તે; સળી કરતાં જુડું ને વાંસ કરતાં પાતળું જુવાર વગેરેનું સુકું ઘાસનું થડ તે.

(૨) ધર. (૩) તીર; બાણ:-ત્રણ રાહ નાંખ્યાં તેમાંનું એકને નિશાન પર લાગ્યું નહિ. (૪) કડિયાનું એક બોળાર.

રાણ, નં રાન; જંગલ. (૨) સ્ત્રી રાયણ. **રાણી,** સ્ત્રી રાજની સ્ત્રી; મહિષી; રાજ્યકર્તાની સ્ત્રી; ક્ષત્રિયાણી; રજપુતાણી. (૨) સ્ત્રીઓમાં મોટી રૂપાળી અને રૂઆબદાર સ્ત્રી તે; સ્ત્રીજાતિ કે ટાળાની વડી; જેનું ચલણ- સત્તા હોય તે સ્ત્રી. મધમાખોની રાણી. ૩૦ પ્રં રાણીનો સાજો=બહેનના અધિકારે હિન્મત અને બહેનના વૈભવે વૈભવી થઈ ફરનાર; શેખાખોર; અહ-કારી-મૂર્ખ માણસ તે. રાણીનો ખટમલ=રાણીનો સાજો-બહેનની સાહેબીએ રાતોપીળો થાને ફરનાર તે.

રાણીબધ, જય, સ્ત્રી રાણીને પેટ જન્મેલી; કુંવરી; રાજપુત્રી.

રાણીબધો, પું રાણીને પેટ જન્મેલો; કુંવર; રાજપુત્ર. કહેં રાણીબધો કે બીબીબધો.

રાણીપ, જુવં રાણી.

રાણીવાસ, પું રાણીએને રહેવાનો મહેલ-વાસ તે; જનાનખાનું; અંતઃપુર; રણવાસ.

રાણી, પું રજપુતરાજ; મોટા કુળવાન રાજ તે. (૨) મોટા અને પોતાના વર્ગમાં શ્રેષ્ઠ તે:-ધોધર; ઘોઘોરાણી. (૩) ડોળી; દમામી; ભભકો રાખનાર; ખાલી મોટાધવાળો તે; રાજના ઘરખાટલાનો મુખ્ય ખવાસ:-ગોઘોરાણી.

રાત, પું હજમ; વાળદ; ગાયજો. માનથી હજમને સંયોધવામાં વપરાય છે. હજમની માનની અટક. (૨) અં બેદરકારી ને તુચ્છકારમાં વપરાય છે:-દૈવરાત બળે.

રાત, સ્ત્રી [સં. રાત્ર] સૂરજ આશમીને ફરી ઉગે તે દરમિયાનનો વખત; સૂર્ય રહિત અંધારાનો ટંકનો અને આરામ લેવાનો વખત; નિશા; રજની. ૩૦ પ્રં રાતના રાજ=રાતે જગનાર. રાતનો રાણી=

ધુવડ. રાતવરત=રાતને વખતે; કદાપિ રાતે
જ એમ.:-રાતવરત કામ પડે તો શું કરવું ?
રાતક; નં ખડખડિયાં; સુવાળી.
રાતકરિયું, નં રાતા ગળચટા ગર્ભનું કંદકજ;
સુળાની જતનું એક લાલકંદ; ગાજર;
ગાજરિયું.

રાતકિયો, પું રાતો જુવાર.

રાતડી, સ્ત્રીં રાત; નિશા. ઉં શિયાળુ વેરણ
રાતડી. (૨) વિં રાતાવર્ણની:-રાતડી
ગાય, કુતરી.

રાતદહાડો, પું રાત અને દહાડો તે. (૨)
અં રાતે તેમજ દહાડે એમ; ચાલુ ને
ચાલુ એમ; રાજ; હમેશ; નિત્ય. (૩)
વારંવાર; પુનઃપુનઃ; ફરીફરીને.

રાતખ, સ્ત્રીં તાજે તાજી વસ્તુઓ રાજને
રાજ મળ્યાજ કરે તે માટે બાંધેલી ખરીદ
તે; ચાલુ ખરીદ; વારો; નેક. ઉં રાતખ
રાણીને આપવા, આવે તથાળી ઘેર;
બીધાં બાસક પાનનાં, પચાસ પહોચાડે
ફેર. સામળ. (૨) સીધું; બત્યું. રાતખ,
પણ બોલાય છે.

રાતર, સ્ત્રીં રાત; રાત્રી.

રાતલડી, સ્ત્રીં રાત; રજની; નિશા. ઉં રડી
શરદ પુનમની રાતલડી.

રાતવાસો, પું પોતાના ઘર સિવાય બીજે
ઠેકાણે રાત રહેવું તે; મુસાફરીમાં, ખેત-
રમાં કે બીજે સ્થળે રાત કઢવી તે; રાતે
વાસ કરવો તે:- તે અહિં આવ્યો તો
ખરો પણ રાતવાસો રહી વહાણેજ ચાલ્યો
ગયો હતો.

રાતવું, કિં સાથે રાતવાસો રહેવું; સ્ત્રીયુ-
રમવું સાથે રહેવું.

રાતું, વિં [સં. રક્ત] ઉગતા સૂર્યના જેવા
વર્ણનું; લોહિત; લાલ; ચતોલીના રંગનું;
આલસી. (૨) લોહીનું બરેલું ને દહાડો:-
રાતું રાયણ જેવું. (૩) ઉજળતા- ઉમંગી

લોહીનું; આનંદિત; ઉત્સાહી. (૪) આસ-
ક્ત; મમ; તક્ષીન. (૫) કેમપણ જતની
લાગણીથી ઉશ્કેરાયેલું; આકળું:-રાતા-
પીળા કેમ થઈ જાયો છો ?

રાતેરાત, અં રાતેજ; રાતે ને રાતેજ;
રાતેવાઈ.

રાત્ર, સ્ત્રીં રાત; નિશા; રજની.

રાત્રી, સ્ત્રીં [સં.] સૂર્ય આશમીને ફરી ઉગે
તેની વચ્ચે વખત; અંધારા ને આશમનો
સમય; રાત.

રાત્રીચર, વિં રાતને વખતે બટકનાર; રાતે
ખારાક શોધવા ફરનાર. (૨) રાક્ષસ; દેત્ય;
અસુર. (૩) ચંદ્રમા.

રાધા, સ્ત્રીં વર-પ્રેમ ઘેલી સ્ત્રી. ૩૦ પ્રં
રાધાઘેલી= પ્રેમ ઘેલી; વર ઘેલી. (૨)
તણ પાયાની.

રાધકા, સ્ત્રીં શ્રીકૃષ્ણ પર મોહિલી એક ગોપી;
બ્રહ્માણુ કુમારી. ઉં સજની શામાટે
રિસાણી કે રાણી રાધિકારે, લોલ.

રાત, [સં. અરણ્ય] ખૂબ ઝાડવાળો જ
ભાગ તે; જંગલ; વન. (૨) ઝાડપાન
રાહત ઉગડ પ્રદેશ તે; મોડું મેદાન; રણ.
(૩) જંગ; જંધા. ૩૦ પ્રં રાત રાત
ચઢજવું=પાયમાલ ચઢજવું; ધરખાર કે
હરેઠકાણા વગરના ચઢજવું; હેરાન- થઈ
જવું. મેદાલ ચઢજવું:-એનું કુટુંબ રાત-
રાત અને પાનપાન ચઢજવું.

રાતડી, વિં જંગલી; વનેફ; અશિક્ષિત;
અસભ્ય; નહિ કેળવાયેલું; અવિવેકી. (૨)
મૂર્ખ.

રાતવું, વિં વનેફ; રખડાક. (૨) જંગલી;
અસ્થિર મનનું; ઉડખંગ.

રાત્રી, વિં જંગલી; રાતનું. (૨) અણસ-
મણુ; અવિવેકી; અસભ્ય.

રાપડી, સ્ત્રીં ખેતરમાંનું ઘાસ કાઢી નાંખ-
વાનું ઓજાર. ૩૦ પ્રં રાપડીએ બાજરી=

દિગ્બલ સામી બાજરી-એટલું ઉચું કર-
સણુ એમ.

રાપી, સ્ત્રીં ચામડી કાપવાનું ઓબર. કહેં
રાપીને ધા=આડકતરી કમુલાત.

રાફ, પુંં રાફડો. ઉં રાફમાં સાપળ ફૂફે,
માંસિ કુધવે ધોય, વૈદરભી વનમાં વલવલે.

રાફડો, પુંં જમીન ખણી માટી બહાર કાઢવાથી
માં પર પોચા માટીના ઢગલાવાળું ઉંદર વગે-
રેનું દર. (૨) ઉધેધએ માટી બહાર કાઢીને
કરેલો મોટો ઢગલો તે. કિં પ્રં રાફડો
દાટવો=ઉભરાઈ નિકળવું; એકદમ ધણા
જલુનું બહાર પડવું; ખૂબ ઉભરાવું.

રાખ, સ્ત્રીં ઘેંસ; દીલું ભરકકું; કાંછ; રાખડી.

રાખડિયું, વિં રાખજેવું; દીલું; પોચું.

રાખડી, સ્ત્રીં લોટ અને દવાઓના બુંદા
ઉકાળીને બનાવેલું પેય; કાંછ.

રાખડું, નં રાખડી. (૨) વિં રાખડી જેવું.

રાખેતો, પુંં નિત્યનિયમ; ચાલ; ધારો;
રિવાજ. (૨) હમેશનો જે નેક હોય તે;

નિખાળુંક:-રાખેતાનું કામ પહેલાં કરવું.

રાભો, પુંં ગોવાળ; ખેડુત; ગામડીઓ. ઉં
આભો થયેલો આ ઉભો રાભો યદી કર
રાસડી.

રામ, પુંં [સ્ત્રીં] સર્વત્ર વ્યાપીને રહેલો
પરમાત્મા તે; ઈશ્વર. (૨) ઇશ્વરાંશી જીવ તે.

(૨) હેંશ; જીગર; દમ; હિમ્મત; ઉમંગ.

(૩) આતે:-આજથી રામ ચઢતા થશે.

રામ પાંચ પ્રમાણે વ્યાજ મળશે. ૩૦ પ્રં

રામરાખ્ય=પ્રજાને સુખ અને અભય હોય

તેવું રાખ્ય તે. કિં પ્રં રામ મોક્ષવા=મરી

જવું; થઇરહેવું. રામ શરણ થવું=મરણ

પામવું. રામ રમી જવા=ટાડું પડીજવું;

નિર્જીવ થઈ જવું. સત્ય જતુંરહેવું. રામનું

નામ દેવું=માયા છોડી દેવી; શાંત રહેવું;

નિર્મળ થઈ રહેવું. કહેં રામ નામે પતથર

તરે=મોહાને નામે કામ કામ. રામને કાળા

નહિ અને સીતાને જાળું નહિ=એક પક્ષ

આળસ હોવા; અન્ને સરખાં હોવાં. રામનું

સ્વપ્ન ભરતને કૃષ્ણ=એકની ભાવના બી-

જાને દ્રષ્ટે તે. રામચક્રર=મોડું મીડું; કુડાળું;

ગોળ ચક્રર. રામગાંડિયું=વેતા વગરનું.

રામગોટીલો=ગોળ દડા જેવું સ્થૂલ; ખૂબ

જડું અને ઘિયું તે. રામરામ=રેળ લેતાં

કરવામાં આવતી સલામ; જેગોપાલ; છેઘી

સલામ. રામ ઠાઠિયું+સાલપોલિયું; ભાગ્યું

તૂટ્યું; નહિ મજાનું; માલવગરનું.

રામકળી, સ્ત્રીં એ નામની એક રાગિણી;

એ સવારમાં ગવાય છે.

રામકી, સ્ત્રીં બાવી; સાધુડી. બિખારણ.

રામગોવાળિયો, પુંં નાગો નાગો બટકે

એવો નાંતો છોકરો; નાદાન છોકરો.

રામઝી, પુંં એક રાગ.

રામજણી, સ્ત્રીં મિજલસ વગેરેમાં વૃત્ત તે

ગાન કરનારી સ્ત્રી; નાચ કરનારી-ગાનારી;

તાયફો. (૨) વેસ્થા; કસમણ.

રામડોળી, સ્ત્રીં કડકડી; ઠાઠડી.

રામઢોલ, નં મોટું ઢોલ તે; નોખત. (૨)

ખૂબ જડું-મેટોળ દેખાય એવું સ્થૂલ તે.

રામણદીવો, [સ રામણીયક] રમણિક-

મંગળ-આનંદ ઉદાસમાં પાસે રાખવાનો

શુભ સૂચક દીવો તે; મંગળ દીવો; શકુ-

નનો દીવો. વરઘોડામાં વરની માતા જે

મંગળ દીપ રાખે છે તે. ઉં ચાલે શયી

પ્રથમ રામણ મોઢવાળાં; ગાતી વિવાહ

ગીત કિન્નરીઓ રૂપાળાં.

રામદુવાઈ, સ્ત્રીં રામની આણ; રામને નામે

આણ કરતી તે. રામને માટે એટલી

રાજભક્તિ તેમ એટલી ધાક હતી કે તેમની

આણાનું કેષિ ઉઘંધન કરતું નહિ, તેથી

‘રામની આણ’ રામદુવાઈ એવી વિશ્વાસ

અજ્ઞા ચાલ્યા કરે છે.

રામજમમી, સ્ત્રીં રામજમમી; મિત્ર સુહિ

નોમનો રામ જન્મનો દિવસ તે.

રામનૌમી, સ્ત્રીં રામનવમી; રામજયંતી.

રામપગલુ નં રામનાં પગલાં પાડેલું મિના-
કરીવાળું ધરણું; રામના પગનું જેમાં
ચિહ્ન-છાપ હોય એવી ચકતી તે.

રામપાત્ર, નં શકોરું; ખટોરું; ચપણિયું; રામૈયું;
માટીનું મોટું કોડિયું. (૨) ઠીકરું; તુચ્છ
બીજ તે.:-એમાંથી એને શું રામપાત્ર
મળવાનું છે ?

રામફળ, નં એક જાતનું ફળ. એ ફળ ભુખરા
રંગનું મરધીના ઈંડા જેવા આકારનું થાય
છે અને તેમાંથી કાળો લાખો ફળિયો
નિકળે છે.

રામબાણ, નં રામનું નિષ્કળ જાય નહિ
એવું બાણ તે; કારી-હૃદય વિધી નાખે
એવું હુઃસહ તીર તે. ઉં રામબાણ વાગ્યાં
હોય તે જાણે. (૨) વિં રામના બાણની
માફક નિષ્કળ જાય નહિ એવું; આ-
બાદ અસર કરે એવું; જેની અસરને માટે
શંકાજ રહે નહિ એવું આબાદ, ધારી
અસર કરે એવું :-રાબાણ ઉપાય; રામ-
બાણ આસહ.

રામબુઝારું, નં જાડું અને એડોળ લાગે
એવું માટીનું બુઝારું, ઢાંકણ તે; ગોળા વગેરે
ઉપર ઢાંકવાનું જાડું અને એડોળ માટીનું
શકોરું. (૨) વિં રૂપ રંગ કે ઘાટ ગટમ
વગરનું; ખેડોલ; વરવું; તરેહવાર:-એને
રામબુઝારા જેવીને કોણ રૂપાળી કહે ?

રામરસ, પું રામની ભક્તિ રહે તે; રામ ઉપ-
રની અત્યંત ભક્તિનો પ્રેમ તે. (૨)
મીઠું; લણ. ઉં રામરસ બીન શીકું અજ.

રામરાજ્ય, નં [સ] રામનો ન્યાયી, સુખ
કર, સુલેહ, સંપવાળો અમલ તે; રામના
અમલ જેવો ન્યાયી, સુખકર અને કોઈ
વાતે જરાય ભય રહે નહિ એવો ચોખ્ખો
ને સીધો રાજ્ય કારખાર-વહીવટ તે;

નિર્ભય-સુલેહનો અમલ:-અમારે અહિં
તો રામરાજ્ય છે, અર્થાત્ કશો ભય
કે દુઃખ નથી.

રામરોટી, સ્ત્રીં રાંધેલા અન્નની ભિક્ષા તે;
તૈયાર રોટલા તે; શંભુમેળાની સંપાડળ
રસોઈ તે. (૨) માલપુંવા.

રામા, સ્ત્રીં [સં] સુંદર-રમણીય સ્ત્રી તે;
રૂપાળી સ્ત્રી. (૨) નારી; વનિતા; સ્ત્રી.
ઉં રસ્તે જતાં રામાઓનાં ટોળે ટોળાં
દેખું. વેનચરિત.

રામાનુજ, પું [વં] વિષ્ણુની ભક્તિવાળો, પણ
વેદાંત તરફ પૂર્ણ જોડવાળો એક સંપ્રદાય
સ્થાપનાર આચાર્ય; તત્ત્વજ્ઞાનના વેદાંતને
લગતા કેટલાક અંથ બનાવનાર-વેદાંતની
એક શાખા સ્થાપનાર મહંત; અને તે-
મનો પંથ તે. રામાનુજ=રામાનુજ સં-
પ્રદાયનું; રામાનુજના અનુયાયી તે.

રામાયણ, નં [સં] અયોધ્યાના રાજા દુ-
શરથના પુત્ર રામચંદ્રની કથા તે; રામ
કથા; રામચરિત. (૨) લંબાણ વાર્તા કે
કથાનક તે; લંબાણ ટાયલું; જેમાં સાં-
સારિક લડાઈ ઝગડાની લંબાણ વાત હોય
તે.:-હવે તમારું રામાયણ રહેવા દે.

રામી, પું બાગવાન; માળી. (૨) જેની ઉપર
રામ નામ છાપેલાં હોય એવી પિછોડી.

રામૈયું, નં ચપણિયું; કોડિયું; ખટોરું; શકોરું.
રામૈયો, પું શંદ વગરનો કેસ; રામનું નામ
દબને ઝીલવામાં આવતો કેસ અથવા તે
રીતે પાણી કાઢવાની રીત તે.

રામોસી, પું સિપાઈ; પટાવાળો. (૨) પહે-
રેગીર; પગી; ચોકિયાટ. (૩) હુંટારાની
એક જાત.

રાય, પું રાજ; મોટો-ધનવાન માણસ તે;
રાજ્યશ્રીથી શોભતો માણસ; વેભવી જન.

રાયઆંબળાં, નં મોટાં આંબળાં તે.

રાયકવાળા, પું આજણીની એક જાત; રાયકા

ગામમાં જઈ તે નામે ઝોળખાયેલો ઝો-
દિય આજણોમાંનો એક ભાગ-શાખા તે.
મોટરાના મોઢ તેમજ રાયકાના રેફ અથવા
રાયકવાળ આજણ તે.

રાયકો, પું. રયારી; ભરવાડ; ઉંટ રાખનાર
અને ચારનાર-ગોવાળ તે. આગળ રાયકા
સાંઘણીઓ ખેડતા.

રાયજાડી, સ્ત્રી. રાજકુંવરી; રાણીને પેટ જન્મેલી
પુત્રી તે.

રાયજાડું, વિ. સારું; સુંદર; રૂપાળું; મજેનું
રાજને શોભતું. :-તમે તો ખાસું રાય-
જાડું કયું, લોકને જશ આપવો હોય તો
આપે ન આપે તેમાં શું?

રાયજાડો, પું. રાજકુંવર; રાજનો પુત્ર. ઉ. રૂઢું
દિસે છે રાયજાડા રૂપ તમારું. ક. ૬૦ ડા.૦

રાયણ, સ્ત્રી. એક જાતનું રણઝાડ; રાએણ.
આ ઝાડ મોટું થાય છે અને ઉનાળામાં
તેને ખારેકના ફળિયા જેવાં પીળાં ફળ
આવે છે. એમાંથી નિકળતા બીની મીઝ-
માંથી તેલ નિકળે છે. પીળાં રાયણ રણ
સુકતાં ઝાંખા લાલ રંગનાં અને છે ને તે
કોકડી કહેવાય છે. રાયણ બહુ ધીમે વધતી
હોવાથી એમ કહેવાય છે કે, તે સો વરસે
ફળે છે. એનું લાકડું લાલ ને બહુ સંગીન
હાય છે.

રાયણકોકડી, સ્ત્રી. સુકાં રાયણનાં ફળ તે.

રાયત, સ્ત્રી. [જ.] રાહિયત; આરામ; આ-
સાએય; વિસામો. (૨) નિરાંત; હંડક;
ઠાઠક. (૩) કિશાયત; કાયદા પડતું; કમી;
ઝોણું.

રાયતીકેરી, સ્ત્રી. રાહ ચઢાવીને કરેલું કે-
રીતું અથાણું.

રાયતું, ન. રાઈતું; શક ફળતું હીર ભેળવા
રાઈ ચઢાવેલો દહિનો મઠો તે.

રાસ, સ્ત્રી. દેવદાર અને બીજાં કેટલાંક ઝાડ-
માંથી મળતો જવાળાઆહી ગુંદર; એક
જાતની લાખ.

રાવ, પું. રાજ. (૨) સ્ત્રી. રસિયાદ; અ-
રજ. (૩) મદદ; સહાય; કુમક. (જ) આ-
ડી. કિં. પ્ર. રાવ ખાવી=દુઃખ ધોકારનું
પોતાને ષડતા દુઃખને માટે દાંડ માગવી.

રાવડી, સ્ત્રી. રાવડી; ઝંખું; ડાખલી. (૨)
નાનો તંબુ.

રાવડી, સ્ત્રી. રાવડી; ઝંખો; ઇજી. (૨)
નાનો તંબુ.

રાવણિયો, પું. ગામની ચાણી કરનારો; રા-
વણું ભેળું કરનારો ચારનો હવાલદાર.

રાવણ, પું. [સ્.] રાક્ષસોનો રાજ. એને
હસ માથાં ને વીસ હાથ હતા. રામચં-
દ્રની સ્ત્રી સીતાનું હરણ કરવાથી થયેલી
લડાઈમાં રામને હાથે એનું મરણ થયું
હતું. રૂ. પ્ર. રાવણ જેવું=સુજેલું; રૂલેલું;
રસવિકાર કે સોળનાં પાણી ભરાવાથી ભારે
થયેલું. :-રાવણ જેવા પગ થઈ ગયા છે.
ભારે ને ભયકર; બિયામણું. :- રાવણ
જેવું મોં કરીને બેઠાં.

રાવણું, ન. ગરાસિયા અને ગામના આગે-
વાનોની મિજલસ; જમીનદાર અને
મોટા માણસોની મંડળી. (૨) ગામના
રહેવાસીઓ કે અસુક નાતના અને બીજા
અગેવાનોનું પંચ-જમાત તે. (૩) સિપા-
ઈએને રહેવાનું ઠેકાણું-થાણું તે. કિં. પ્ર.
રાવણું કરવું=મિજલસ ભરવી; પંચ બોલા-
વવું. મિત્રો અને ઝોળખીતાઓને એકઠા
કરી ગમત-વાતચીત કરવી. ગરાસિયા
અને પાટીદારો વગેરેની આશીર્વાદ-કસુંબાની
મિજલસ તે.

રાવત, પું. ઘોડેસ્વાર; લડવૈયો; થોડો. (૨)
ઘોડાવાળો; ચરવાદાર. (૨) શસ્ત્રી; હોશિ-
યાર; આહોશ; ચાલાક; મરદ; જોરાવર. :-
રતન કામ દાજમાં તો રાવત છે.

રાવગિયો, પું. રાવળ નામની શ્વર જાતનો
માણસ તે. આ લોક ગામમાં પોળામાં માગી
ખાય છે, પાટીઓ વણે છે અને દાતણ

વેચવા ને ઢાલ વગાડવાનો ધધો કરે છે.

રાવળું, નાં રાવળું.

રાશી, સ્ત્રીં બળદ-ઘોડા વગેરેનો અછોડો તે; રેન; લગામ. (૨) દોરકું; લાંબી અને જડી રસી. રાશ પંદર હાથની ગણાય છે. (૩) બડોળ; નિધિ; સંચય. (૪) સરખાપણું; મળતાપણું; મેળ. (૫) પંત્યાળું; ભાગીદારી. (૬) રાશિ.

રાશડી, સ્ત્રીં અછોડો; રેન. (૨) દોર; જડી દોરી. ૬૦ ઘડુલો ન ખડે મારી રાશડી ન પહોંચેરે.

રાશિ, સ્ત્રીં [સ્ત્રીં] કાલિદત્તનાં તાટક ચક્ર-માનું અકકેક તે; તારાઓનો અમુક સમૂહ તે; નક્ષત્રનાં ઝુમખાં-ભગણુ. રાશિઓ, :-મેષ, વૃષભ, મિથુન, કર્ક, સિંહ કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક, ધન, મકર ને કુંભ એમ ખાર છે. (૨) ઢગલો; ઢગ.

રાશી, વિં નહાં; ખરાય; નરસું; નળણું. :- એને ન બોલાવવો, રાશી માણસ છે.

રાવણા, સ્ત્રીં રાસ્ના; એક ઓપધિ.

રાષ્ટ્ર, નાં [સ્ત્રીં] રાજ્ય; સરકાર; અમલ. (૨) અમુક રાજ કે પ્રજા હસ્તકનો જોડલો પ્રદેશ તે; સુલક; દેશ; જનપદ.

રાષ્ટ્રીય, વિં [સ્ત્રીં] રાજ્ય સંબંધી; રાજ-દારી. (૨) પ્રજાકીય; પ્રજાનું; જનપદ સંબંધી.

રાસ, સ્ત્રીં રસી; દોરી. (૨) અછોડો; રેન; ચોકડા સાથે બાંધેલું-મોંરડાને બાંધેલું દોરકું તે. (૩) [સ્ત્રીં] ગોળ કુદડીએ ફરતા રમવું-ગમત કરવી તે; ગોળાકારે ફરતાં ગાલું ને દાંડિયા રમવા તે. (૪) સરખાપણું; મળતાપણું; મેલ. (૫) પંત્યાળું. (૬) ગરબાની પેઠ મોટે રાત્રે ગાવાનું નાનું કથાનક તે; ખરી બનેલી વાર્તાની કવિ-તાઓ તે; પ્રાકૃત કાવ્ય પ્રબંધ. અંદ ખારો-ટનો પૃથુરાજ રાસ-સો.

રાસડો, પું કાઈ ખરા બનેલા બનાવેલો

ગરબો. :-મહલાવરાવનો-હીરાલાલ ફોજ-દારનો રાસડો.

રાસધારી, પું કૃષ્ણ ગોપીના કુદડીએ રમવાના ખેલ કરી બતાવનારા. રામચરિત અને કૃષ્ણ ચરિત બજરી બતાવનારાઓ તે.

રાસભ, પું [સ્ત્રીં] ગધેડો; ખર.

રાસલી, સ્ત્રીં ગધેડી; ખરમાદા.

રાસમંડળ, પું રાસનો ખેલ કરી બતાવનારાઓનો સમુદાય તે.

રાસલીલા, સ્ત્રીં રાસનું ખેલન તે; દાંડિયા રસ-દાંડિયા રમતાં ગાલું ને ગોળ કુદડીએ ફરવું વગેરે તે.

રાસી, વિં રાશી; નહાં; ખરાય; નરસું; છુંડું.

રાસુ'દો, વિં રાતના પાછલા ભાગમાં દેખનારો; રતાંધળાથી ઉલટું. (૨) આંધળો.

રાસો, પું વીર રસવાળું કાવ્ય કે કથાનક તે; ખરા બનેલા બનાવનું અથવા તેવાજ બનાવરી બનાવનું કથાનક-કાવ્ય તે. :- પૃથુરાજ રાસો.

રાસ્ત, વિં [પુ.] સાચું; સત્ય; ખરું. (૨) વાજબી; યોગ્ય; નેક; પ્રામાણિક.

રાસ્તી, સ્ત્રીં રાસ્તપણું; સાચવટ; સત્ય; ખરાપણું; ધમાનદારી.

રાસ્ના, સ્ત્રીં [સ્ત્રીં] એક ઓપધિ.

રાહ, પું [પુ.] રસ્તો; માર્ગ. (૨) રીત; ચાલ; ઢાળ. (૩) વાટ; ખોટી રહેવું તે. (૪) સમધારણપણું; એક સરખી ચાલ-રીત તે. :-રાહે રાહે બેલને ચાલવા દો. કિં ૫૦ રાહ જોવી=વાટ જોવી; પ્રતિક્ષા કરવી. ૩૦ પ્ર૦ રા'મારવો= ફેડી દેખી બગાડવું; ભૂલ કરી દેવાથી ધારેલી ધરણા રદ જતી રહેવી.

રાહદારી, વિં માર્ગે જનાર તે; વેટમાણું; પ્રવાસી; રસ્તે ચાલનાર. (૨) એક ટેકા-છેથી બીજે ટેકાણે માલ-વસ્તુ વગેરે લઈ જવાની રળ ચીડી.

રાહવટ, સ્ત્રીં સ્ત્રી પુરૂષે અંસાર માંડી સાથે

રહેલું તે; લમ હકના ભોગવટો તે; સહવાસ.
શક્તિય, નં [સં.] રહિતપણું; નહિ હોવા-
પણું; અભાવ.

રાહુ, પું [સં.] એક યુરો ગ્રહ. (૨)
નાશરો દુષ્ટ માણસ તે; તોફાની માણસ;
રક્ત કરનારો:- એને રાહુને ક્યાં અહિં
લઈ આવ્યા.

રાળ, સ્ત્રી એક જાતની લાખ; જવાળા
આહી ગુંદર.

રાળવું, કિં સં રાળી નાંખવું; માંડીવાળવું;
પનાવી દેવું. (૨) રાળવાળું કરવું; રાળ
નરવી તે.

રાળો, પું રાડો; હઠ, આડોઈ. (૨) આડા
થઈ રાઈ ઝગડો મચાવી ધોંધલ કરી
મૂકવી તે.

રાંક, વિં શરીરથી, મનથી અને ધન વગેરેથી
તમગું તે; નિર્જળ; સાત્ત્વ; નિર્ધન. (૨)
ગરીબ; મિચાફ; દીન; કંગાલ; નિસ્તેજ;
અસહનશીલ; નાહિમત; રડી દે એવું;
દયા આવે એવું.

રાંકડું, વિં રાંક; ગરીબ; દીન.

રાંકું, વિં રાંકડું; રાંક; ગરીબ. (૨) સહેજ
સહેજમાં રાઈ જાય એવું; નિર્માય.

રાંમ, સ્ત્રી રાંધ; કાટ કિણની દિવાલને
લગતો નીચલો ભાગ, ઉપકંઠ:-કાટની
રાંમિ આવીને પડેલા.

રાંમો, પું ધામે ધામે ચાલનારો.

રાંમોળી, સ્ત્રી રંગોળી; રંગાવલી; રંગદાર
વેલની ઝોળા-હારો તે. દક્ષણીઝોળાં પંક્તિ
પાડતા પહેલાં જમીન ઉપર સહો કરી
વાટેલા રંગની ઝોળા એકંકો પાડે છે તે.

રાંમો, પું અભણ ગામડિયો; ગમાર; નાગ-
રિક વિવેક નહિ જાણનારો; યુસો.

રાંમજી, સ્ત્રી અમજમ થયા કરે એવો વાત
રક્તનો એક રોગ.

રાંમણી, સ્ત્રી રાંમજી.

રાંદ, સ્ત્રી વાંકું આકું તે; વાંધા; વિરહતા;
મતભેદ; મતભેદનો કીનો તે. (૨) ખોટું
વિરહ હોય એવું જે તે; અવળું તે.

રાંદું, વિં વાંક; મરડાવું; વળેલું; આડું;
સીધું નહિ તે (૨) ખોટું; જુકું; અ-
સત્ય; અવળું; ફરી ખોલેલું એવું; :- તે
સગારે રાંદું ખોલતો નથી-આડું; વિરહ.

રાંદ, વિં રાંદેલી; વિધવા; જેનો પતિ મરી
ગયેલો હોય તે. (૨) વેશ્યા; પાતર.
રાંડખાજ, વિં રંડીખાજ; અનીનિમાં પડી
ગયેલ.

રાંડખાજ, સ્ત્રી વેશ્યાગમનાદિક અનીનિ તે;
રંડીખાજનો છંદ તે.

રાંડવું, કિં અં દંપતીમાંનું એક મરણ પા-
મવાથી પીળની જે હાલત થવી તે; સ્ત્રી
એ પતિ અથવા પતિએ પત્ની ગુમાવવી
તે. આ રાંડી ને તરત છોકરો રાંડેલો.
(૨) માલીક સરદાર અથવા જેના વડે
યશ શોભા હોય તેના મરણથી આગલી
શોભા ને સ્વરૂપ જતું રહેલું તે. સુરપાળ
જેવો સરદાર પડતાં ગુજરાત રાંડી. દયા-
જનક સ્થિતિ થવી.

રાંડવો, પું આપલો; રાંડોમાં રાંડીરાંડોમાં
એસી વાતો કરનારો; ખેરાં જેવું ખોલવું
ચાલવું હોય તે; જતાની; નામદ.

રાંડીછાંડી, વિં રાંડેલી અથવા તળએલી જુ-
વાન સ્ત્રી તે. :- કોઇ રાંડી છાંડી ખાઈ
મળે તો મિયાં ધર કરે.

રાંડીરાંડ, વિં રાંડેલી નિરાધાર સ્ત્રી; વિધવા.
રાંડવું, નં પાણી કાઢવાનું દોરકું; રસી.

રાંડો, પું નારંગો; થોડો કામચલાઉ ખોરાક
લપ્તેલો તે.

રાંદેલ, નં જવારા વાવી દેવીની પૂજનું સ્થાપન
કરવું તે; જગ વાવવા; રનાદેવ; દેવી પૂ-
જનનો એક પ્રકાર. ઉં તમને કિયા ભાઈ
મનાવે રાંદેલ રા' રા' રે.

રાંધણીકાં; સ્ત્રી૦ શીંગી સાતમને દિવસે ટાહું ખાવાને રાંધી મૂકવાની આગલા દિવસે પડતી છઠ તે; નર્મદાની ઉત્તરે તરફના શુભરાતના ભાગમાં આવણુ વદિ અને દક્ષિણ તેમજ સુરત તરફના ભાગમાં આવણુ વદિ છઠનો દિવસ તે.

રાંધણીયું; ન૦ રાંધવાનું ઠેકાણું; રસોડું.

રાંધણીયા, પુ૦ રાંધનારો; રસોડીયા; રંધવારો.

રાંધણી, સ્ત્રી૦ રસોડું. (૨) રાંધવાની તરફ-દશ તે; રાંધણું તે:-ખીજાઓ કરતાં મેવાડાઓની રાંધણી સારી.

રાંધણું; ન૦ રાંધણું તે; રાંધવાની રીત.

રાંધણું; કિં સ૦ અનાદિક ખાવાને યોગ્ય થાય એમ અગ્નિ ઉપર તૈયાર કરવાં; બાફવું; પકવવું; ગરમી આપીને વસ્તુ રંધાય તેમ કરવું; સીકવવું; ચઢાવવું. (૨) ઉપભોગને માટે તૈયાર કરવું; :- બારિસ્ટરો ને સોલિસિટરો બહુજ રાંધીને આપે છે. તેમને તો કોર્ટમાં માત્ર બોલવાનું જ બાકી રહે છે. આપે દેશ પરદેશ ફરી પેઢીઓ સ્થાપી હવે આ ચિરંજીવીને તો રાંધણું ખાવાનું છે.

રાંધ, જુ૦ રાંધડી; કળખી.

રાંધડી, સ્ત્રી૦ કળખી; અનાજના કરસણમાં ઉગેલું ધાસ કાઢી નાંખવાનું ખેડૂતનું ઓળર.

રાંધણું; કિં રાંધડી ફેરવવી.

રાંધી, સ્ત્રી૦ ખરપડી; ચાંખડાં કાપવાનું મોચીનું એક ઓળર. કહે૦ રાંધીનો ધાન્નને પોતાનો દોષ કહેવો તે.

રાંધ, પુ૦ રાંધડો.

રાંધડો, પુ૦ રાંધડો; કાઢીઓ વગેરેએ જમીન ખજાને પાડેલું દર અને તેના મોં ઉપરનો માટીનો ઢગલો તે; ઉધકાએ માટી કાઢીને બનાવેલો ઢગ.

રાંધી, પુ૦ ખાડો ખોદવાનું ઓળર. (૨) રાનો; અભણ ને અણધર ગામડિયો.

રિકાળી, સ્ત્રી૦ રકાળી; છીયું.

રિખણું; કિં અ૦ ધુંટણીએ હિંદીયું; ધસણી કરી; પેટે ચાલવું; ઉ૦ રિખતા આવે રામજી, ચકોરને જેમ ચંદ્ર ઉદ્ભવ.

રિચવણું; કિં સ૦ ખુશ કરવું; પ્રસન્ન કરવું.

રિચવટ; સ્ત્રી૦ રીચવવાની કળા-મુક્તિ તે; ખુશ કરવાની કળા.

રિક્કિ, સ્ત્રી૦ લક્ષ્મી; પૈસા ટંકા ને તેની સાહેબી; દોલત; આખાદાની. રિક્કિસિક્કિ=પૈસા ને સાહેબી.

રિપુ, પુ૦ [ર] શત્રુ; દુશ્મન. (૨) જનસુસ; બેદ.

રિપાઈ પુ૦ [ર] કોઈ બનાવનો હેવાલ કે હકીકત તે; વૃત્તાંત. (૨) કોઈ બાગત અને બનાવનું ટાંચણ-તોષ તે. ગપ; લોકવાયકા.

રિયાણું; કિં અ૦ દુઃખમાં સમજવું; ધણી દિવસ લગી દુઃખમાં પડ્યા રહેવું; પીડાવું.

રિવાજ, પુ૦ ચાલ; ધારો; નિયમ; વહીવટ; રસમ; પદ્ધતિ; શિસ્તો. (૨) મહાવરો; અભ્યાસ. (૩) આચાર.

રિસ્વત, સ્ત્રી૦ રસવત; લાંચ.

રિષ્ટ, વિ૦ ખોટું; નહાંક; ખરાબ.

રિસામણી, સ્ત્રી૦ રિસાણું તે; રીસ ચઢાવવી તે; રીસ; ઇતરાજ; રજાણું.

રિસામણું; ન૦ રીસ ચઢાવવી તે; રિસાણું તે; રીસ; ગુસ્સો; ક્રોધ: (૨) રીસ ઉતારતી તે; ગુસ્સો ચડેલો હોય તે ઉતારી-રાજી કરવું તે. રિસામણાં મનામણાં=રિસાણું અને મનાણું=મનવણું વગેરે તે.

રિસાણું; કિં અ૦ રીસ ચઢાવવી; નારાજ થવું; અપ્રિય વાતની ઉલટ લાગણી થતી તે. (૨) ગુસ્સે થવું; ક્રોધે ભરાવું. (૩) ચિંતાવું. ઉ૦ રિસાણાં રસિક સંગાથે રે રાધા, બેહુ નહિ શ્યામસુંદર સાથે બાધા.

રિસાળ, વિ૦ સહેજમાં રિસાય એવું; સહેજ રીસ ચઢાવે એવું; રિસાળણું. ઉ૦ રિસાળ

રિસિક રાધાનારે, આપા નવ રહો મુગટ મણિ.

રિસાળવું; વિં રીસ ચકાવે એવું; સહેજમાં નાપુશ થાય અને બોલે આલે નહિ એવું; રિસાળ.

રિંગણી, સ્ત્રી વેંગણનો છોડ; વંતાકડી. (૨) વેંગાર્થ=વિં નીચીખામણીનું.

રિંગણ; નં વેંગણ; વંતાક; એક જાતનું શાકફળ. (૨) ઠિંગણું.

રિંછ, નં [સ્. ક્રમ] આખે શરીરે જાડા-વાળવાળું એક દિસક પ્રાણી. એને શરીરે ખરસટ જાડા ને લાંબા વાળ હોય છે, તેના નખ મોટા ને મોં મોટવા જેવું હોય છે. તે પાછંત્રા પગ પર ઉભું થઈ શકે છે.

રિંછડી, સ્ત્રી રિંછની માદા.

રિંછડું; નં રિંછ. (૨) ખૂબ વાળવાળું ને બડબડિયું તે. (૨) જેને શરીરે વાળ હોય તે.

રીકડીક, સ્ત્રી માથાકુટ; તકરાર; કલહ. (૨) હાના; આનાકાની.

રીચ, સ્ત્રી ખુશી; આનંદ; હરખ; પ્રસન્ન થવું તે. (૨) ખુશી થઈને કંઈ આપવું તે. ભેટ; બક્ષીસ. (૩) શીખ; રાજપો; કૃપા; મહેરમાની;

રીચવણી, સ્ત્રી ખુશાલી; ખુશ થાય એમ કરવું તે; ખુશી થવાનું કારણ તે.

રીચવું; કિં અં ખુશી થવું; પ્રસન્ન થવું; રાજ થવું; રાજ્યાત થવું. ખીજની રીત ભાત, કામકાજ અથવા દેખાવથી આનંદ ઉપજવો તે.

રીક; સ્ત્રી ખૂમ; રાઠ; ચીસ.

રીક, સ્ત્રી રીડ, ખૂમ; ચીસ.

રીકું; વિં વપરાઈને મજબુત થયેલું; પાકું; કઠણ; ઝટ ભાજે નહિ એવું. નીકું માટલું.

(૨) કુખ અને સખતી વેકીને અનુભવી થયેલું; સહન કરીને સખત થયેલું;

અનુભવી; કઠણ મનનું; મહાર્થ જાણ નહિ એવું; ખડતલ.

રીત, સ્ત્રી કામકાજ કરવાનો, વર્તવાનો-ચરિત અલાવવાનો માર્ગ તે; પદ્ધતિ; રીત; વર્તન વર્તણૂક. (૨) ધારો; નિયમ. (૩) ચાલ; શિસ્તો; રસમ; ધણો વળત ચાલતું આવેલું ધોરણ-માર્ગ તે; રીયો. (૪) પ્રકાર; તરેહ. રીતભાત=વર્તણૂક; ચાલચલગત. રીતસર=ચથાવિધિ; જેમ આચારવાનો રિવાજ હોય તેમ આચરણ કરવું તે; ધારાસર; ચથાનુક્રમ; જેમ ઘટિત હોય તેમ. અર્થ રીતસર કરવામાં આવશે.

રીતભાત, સ્ત્રી વ્યવહારમાં કાર્ય કરવાની-ચાલવાની પદ્ધતિ-રીત તે; વર્તણૂક; આચરણ; આચારપ્રકાર. ચાલચલગત. (૨) કરકરિયાવર.

રીતિ, સ્ત્રી રીત; પ્રકાર; આચાર; પદ્ધતિ.

રીધ, સ્ત્રી રિધિ.

રીખવું; કિં સં દુઃખ દેવું; હેરાન કરવું; પીડવું; વિતાડવું. કિં અં રિખાવું દુઃખી થવું; પીડાવું.

રીમ, નં [જ.] કાગળના વીસ દસ્તાનેા જથ્થો તે; પાંચસે કાગળનો પડો.

રીર, સ્ત્રી ચીસ; ખૂમ; તીણો દુઃખ-ભય વગેરેનો અવાજ.

રીસ, સ્ત્રી ખીજના બોલથી કે કામથી મનમાં જે અપ્રિય લાગણી થઈ આવવી તે; રોષ, ચીદ; મનમાં ખોડું લાગવું તે; ક્રમન; નાપુશી. (૨) ગુસ્સો; ક્રોધ; કોપ. અણુગમો; અભાવ; અપ્રીતિ અને ધિક્કાર ઉપજવો તે; મનમાં અપ્રિયતાનો ક્ષણિક ગુસ્સો ચડવો તે. અણુમનાનો આધાત તે. કિં ૫૦ રીસ કરવી=અપ્રિય લાગવાથી ઉઠાસી આણવી; કોપ-રોષ કરવો. રીસ ચઢવી=ખોડું લાગવું. અણુમનાપણાના

કોષિનો આવેશ ચઢેવો.

૩આખ, પું. [ફા.] રોહ; ભભકો; અધિકાર-અભિમાનનો તોરી શકડ દેખાવ તે; દયામ; રાળ.

૩આંટી, સ્ત્રી. ઝીણા સુંવાળા ને ઢુંકા વાળ તે; રૂંવાં.

૩હકાર, વિ. જેમાં ૩ ભરેલું હોય એવું; રૂએલ.

૩એલ, વિ. જેમાં ૩ ભરેલું હોય એવું; રૂવાળું.

૩કકો, સ્ત્રી. સંક્ષેપમાં લખેલી કોઈ મતલબ; ઢુંકી ચીડી; ઢુંકોક્ષેપ.

૩કિત, સ્ત્રી. મનનું વલણ; ધ્વિજા; ભાવ; જે વખતે જેવો ભાવ વૃત્તિ તરફ મન હોય તે (૨) રૂપ; તાવ; પ્રસંગ; સમય સમ-મનું જે સ્વરૂપાંતર તે:- ૩કિત જોધને વાત કરશો તો શવશો.

૩ખડ, નં. ઝાડ; વૃક્ષ; વનસ્પતિ. (૨) તરી; કાંપ.

૩ખસત, સ્ત્રી. રળ; છુટી. (૨) બરતરફી.

૩ખયું, કિં. અં. પસંદ પડવું; ગમવું. (૨) ઠીક પડવું; કાવવું. (૩) સ્વાદલાગવો; ભાવવું.

૩ચિ, સ્ત્રી. [સં.] ભાવ; મરજી; ધ્વજા; અભિલાષ. (૨) મન; મનોભાવ; (ખાવાની વસ્તુ કરવાની) સ્વાદ. (૩) તેજ પ્રસાર; ઝગઝગાટ; પ્રભા; કાંતિ.

૩ચિકર, વિ. સુંદર; મનોહર; મનને પ્રસન્ન કરે એવું. (૨) ખાવાની ભાવના ઉપ-જાવે એવું; સ્વાદ.

૩ચિર, વિ. [સં.] સુંદર; સુશોભિત; મનોહર; દિલપસંદ. (૨) સ્વાદ; મધુર; ગમે ભાવે મન પસંદ પડે એવું તે.

૩જવાત, સ્ત્રી. રજુઆત; હાજર કરવું; મોં આખળ ધરી દેવું તે; રજુ કરી દેવું તે; નિવેદન.

૩જી, વિ. [સં. જાજી] સરલ; સ્પષ્ટ. (૨) કામળ; નરમ.

૩જીયું, કિં. અં. શુભકાપર નવી આમડી

વગેરે આવવું; લા પુરાવો; દરદ મટવું. ૩ઠંયું, કિં. અં. ગુસ્સે થવું; રોષે ભરાવું; નાખુશ થવું; ક્રોધે ચઢવું; કાપવું.

૩કું, વિ. સાફ; મજેનું. (૨) રૂવાળું; દેખાડવું. (૩) સુંદર; સુશોભિત. (૪) બહું; નહિ યુદ્ધ. ઉં. રૂડો મુલક ગુજરાત રૂડો, જગદર્તાઓ જગમાં ખૂબ લડયો.

૩દન, નં. [સં.] રોવું-રડવું તે; વિલાપ; આકંદ. દુઃખ પોકારવું તે; વિલાપન; ગળગળું દયાજનક ગળામાંથી બોલવું તે. ૩ં પ્રં. અરણ્ય રૂદન=કોઈ સાંભળે નહિ એમ દુઃખ પોકારવું-કંઈ કહેવું તે; દાદ પ્રતીકાર કે આશ્વાસન મળે નહિ એમ વલવલવું-બોલવું તે. કિં. પ્રં. રૂદન કરવું=રડવું વિલાપ કરવો.

૩દય, નં. હેયું; મન; હૃદય. ઉં. ના વિસાર-શોરે-રૂદયામાંથી રામ.

૩દિત, વિ. [સં.] રડવું; રોએલું.

૩દ્ર, પું. [સં.] શિવ; શંકર; મહાદેવ. (૨) વિં. ઉચ; ભયંકર. (૩) સંકેત.

૩દ્રતાલ, પું. [સં.] ગાયનાંનો એક ઠોકો-તાલ તે; જોરથી નરખાં ઉપર મારવામાં આવતી થાપ તે.

૩દ્રાક્ષ, સ્ત્રી. [સં.] હિમાલયની તળેટીમાં થતું એક જાતનું ઝાડ અને તેનાં બિયાં તે; ૩દ્રાક્ષ, સાપની કરોડના મચ્છકા જેવું બી હોય છે અને તેને વિધીને માળા તથા ખેરખા કરવામાં આવે છે. શિવ ભક્ત ૩દ્રાક્ષ ધારણ કરે છે.

રેદ્રી, સ્ત્રી. ૩દ્ર-મહાદેવની સ્તુતિ તે; મહા-દેવ ઉપર અભિષેક કરતાં ભજુવાનો સ્તુતિપાઠ તે:-આશ્વિનના છોકરાને ૩દ્રીના આવડવીજ જોધએ.

રોંધર, નં. [સં.] લોહી; રક્ત; પ્રાણી-ઓના શરીરમાં હરહમેશ રરતું રહેતું લાલ પ્રવાહી તે.

રોહ; વિં [સં.] રોહિણી; અટકાવેલું; ખાળેલું ખાંધેલું.

રુખરુ, અં મોહામોહ; મોં આગળ-સંમુખ રજુ કરેલું હોય એમ; હજુરમાં હાજર કરેલું-રાખેલું હોય એમ; સમક્ષ; સામે નજર આગળ; પ્રત્યક્ષ એમ.

રૂમઝૂમ, અં હમક હમક ચાલુ અવાજ કરતું હોય એમ; આમતેમ ફરતાં ઝંઝરની ધુધરી-ઓના ચાલુ અવાજ કરવા તે; ઝીણા અવાજની ધુસ થઈ રહેલી હોય એમ. ઉં રૂમઝૂમ રૂમઝૂમ નેપુર વાગે. (૨) ઝીણી ફરફરે થોડો થોડો વરસાદ વરસ્યા કરતો હોય એમ; કંઈક અવાજ કરતું ઝીણું વર્ષણુ તે :- રૂમઝૂમ રૂમઝૂમ વરસાદ તો હતો ને વાડોમાં તમરાંના અવાજ થઈ રહ્યા હતા.

રૂમડી, સ્ત્રીં એક છેડે પાતળી અને બીજે છેડે પહોળા શિંગડીને નિર્વાત કરીને શરીરમાંથી નહાઈ લોહી ખેંચી લેવાને લગાડાય છે તે; ભુંગળી:- રૂમડી મુકાવવી, એમ કહેવાય છે. સાંધાઓ ઉપર વાધુને લીધે થીજ ગયેલા લોહીના ગૂંઠા વિખેરી નાંખવાનો-રૂમડીથી લોહી ખેંચી લેવાનો ઉપાય.

રૂમેમસ્તકી, સ્ત્રીં એક ઓપધિ; એક જાતનો સુંદર.

રૂર, નં [સં] એક જાતનું હરણુ. એનાં ચામડાં પવિત્ર ગણાતાં અને ધર્મચારીઓ તે પોતાની પાસે રાખતા. ઉં ઓઢી ત્વચા રૂરની.

રૂવાંટી, સ્ત્રીં શરીર ઉપરના કુમળા ઝીણા વાળ તે; રૂંઆંટી; રૂઆં-વાં તે.

રૂવાંડું, નં કુમળો ઝીણો ઢુંકો વાળતે; રૂં-વું.

રૂવાન, નં [ફા] રામ; મહું.

રૂવું, નં નાનો સુવાળો સુવાળો તે.

રૂવેલ, વિં રૂ એલ; રૂબરૂ; રૂનું.

રૂવો, પું રૂઓ; ચણિઆરાની અણી જેમાં ફરતી રહે છે તે; વચમાં નાની અણી રહે એવા ખામણવાળો ઉંચરામાં ખેસાડવાનો લોખંડનો કકડો-ચોરસ પાશેરો તે.

રૂખનાઈ, સ્ત્રીં લખવાની સાહી; રોશની; મસી. (૨) રોશની; દીવાઓનો ઝાક ઝમાળ.

રૂરવત, સ્ત્રીં પોતાનું કામ કાઢી લેવાને બીજાને ક્યું કંઈ આપવું તે; લાંચ; લાલચ.

રૂપા, સ્ત્રીં [સં] રીસ; રાગ; ક્રોધ; ગુસ્સો.

રૂષ, વિં [સં] રિસાયેલું; કુપિત; રીસે ભરાયેલું. (૨) અં ગુસ્સો.

રૂસણું, નં રૂશણું; લાડનું માન ધરવું તે. રીસ રાખવી તે.

રૂંઉં, નં રૂવું; કુમળો ઢુંકો સુવાળો તે; ખ. વ. રૂઆં.

રૂંઆંટી, સ્ત્રીં રૂવાંનો ભરાવો તે; કુમળા સુવાળો તે.

રૂંઆંડું, નં [સં રૂહાંકુર] નાનો કુમળો સુવાળો-વાળ તે.

રૂંયું, નં રોવું; રડવું; રૂન:-છોડ સાંભરે ને રૂંયું, આવે, માવિતરનો જીવ એવો.

રૂંછાં, નં નાના-સુવાળા કે તંતુ-તાંતણાનાં ઘટિયાં;લાંબા ઢુંકા વાળ કે તાંતણાનાં છુંડાં.

રૂંડ, નં [સં. રૂણડ] ધડથી જુડું પાડેલું એક મસ્તક તે; માથું; ડોકું; રૂંડમાળ= માથાંની માળા તે. શિવ ધારણ કરે છે. રૂંડમુંડ=મુંડેલું ગોળમટોળ માથું અથવા માથા જેવું ગોળમટોળ હોય એવું જે તે. રૂંડભુંડ=આકારની રૂપરેખા જણાય નહિ એવું ભારે ખેડાળ-સ્થૂલ તે.

રૂંધન, નં [સં] અટકાવ; રોકાણ. (૨) ગુંગળાટ.

રૂંધવું, કિં સં અટકાવવું; રોકવું; ખાળવું.

(૨) શુભગણાવું; અંદર ને અંદર ઘોળાય
એમ કરવું તે.

રૂઢાણું, કિં અં રોઠાણું; ખંચાણું. (૨) શુ
ભગણાવું; અંદર અંતરમાં અકળાણું; ગોટા-
ણું-ધુમાણું;—ખાસ રૂઢાણું છે.

રૂઢાણું, નં રૂઢું; રૂઢાણું.

રૂઢું, નં રૂઢું; રામ;—એને રૂઢે રૂઢે કોધ
વ્યાપી ગયો.

રૂ, નં વનસ્પતિનાં કેટલીક જાતનાં જિંડવાં-
માંથી નિકળતાં મુલાળા જેવાં તંતુ રૂપી
પદાર્થ; તુર; કપાસનાં બી ઉપરના ઘોળા
તંતુ તે. કપાસનું, સીમળાનું; આકડાનું
વગેરેનાં તંતુઓ રૂ કહેવાય છે, પરંતુ કપા
સનું રૂજ વધારે ઉપયોગમાં છે. એની
બહોળી ખેતી થાય છે અને એ રૂનાં ક-
પડાં બને છે. બીજાં રૂ ઓસિકાં વગેરે
ભરવાનાં કામમાં આવે છે.

રૂઆળ, પું ભભકો; રોફ; દયામ; તોર;
જળકી.

રૂઢએ, અં રીતે; પેઠે; પ્રમાણે રૂઢે; મારક-
તે; વડે; ચોળે.

રૂઢેલ, વિં રૂઢેલું હોય એવું; રૂવાળું.

રૂકાર, પું રૂઢેલો અક્ષર અને ઉચાર તે.

(૨) કમુલાત; હા પાડવી તે.

રૂક્ષ, વિં [સં] ખડખડકું; નહિ લીસું; હુ-
પું; સુકું; કફશ. (૨૨) કઠોર; કઠણ.

રૂક્ષત, સ્ત્રીં કઠોરતા; કઠણાશ, મુંવાળાપણું;
કામળાશ નહિ એવું તે.

રૂખ, સ્ત્રીં સમય સમયનો વા-ધાટ-વિચાર
તે; યોગ; પ્રસંગ; અનુકૂળતા. (૨) તર્ક;
કલ્પના; અનુમાન; અટકળ; ક્યાસ. મોખ;
તાલ. (૩) હેતુ. (૪) વલણ. ભાવ તાલ-
ની; વધવટવાળી કાઠી તે;—રૂખ જોઈ-
ને માલ વેચજો.

રૂપી, પું [ક્રષિ] તપસ્વી; વિદ્વાન-સંત;

તપ કરનારો વિતરાગી બ્રાહ્મણ.

રૂઝ, સ્ત્રીં અંકુર; ભોંયમાંસ-ચામડી આવવી

તે; ધા-ગુમડ પુરાવાં તે; રૂઝું તે. આ-
રામ થયો તે; દુઃખ દરદનું સરખું થઈ
જવું તે.

રૂઝણું, કિં અં ધા-ગુમડું માંસ ચામડીથી
પુરાવા માંડવું; અંકુર આવવા માંડવાં;
દુઃખ દરદ મટવા માંડવું; નવું માંસ આવી
ધા સારો થવા માંડવો તે. (૧) શાતા
વળવી; આરામ થવો;—પુત્ર મરણનો ધા
રૂઝથો નથી તે પહેલાં બીજો ધા થયો.

રૂઝાણું, કિં રૂઝવા માંડવું; પુરાણું; ધાનો
ખાડ-અને ગુમડાં વગેરેના ખાડ પુરાઈ
જઈ સમ થવું. (૨) દુઃખ દરદ કમી થવું.

રૂઝણું, કિં અં રીસે ભરાણું; કોપણું; ગુસ્સે
થવું; મહેરબાની ઉતારી નાંખવી; કોધે
ભરાણું.

રૂઢ, વિં વપરાઈને રીઠું થયેલું; અમુક અર્થમાં
વપરાઈ સિદ્ધ થયેલું; વ્યવહારમાં અમુક
રીતે અમુક અર્થે સર્વ કાષ્ટએ સ્વીકાર્યું હોય
એવું તે. વ્યુત્પન્ન; લોકપ્રસિદ્ધ; ખ્યાત;
ચાલુ વાપર-વ્યવહારનું.

રૂઢિ નં [[સં] વ્યવહારમાં ચાલ્યાથી દૃઢ
થયેલી રીત; વર્તન પ્રકાર તે; લોકમાં
ઘણો વખત થયાં ચાલી રહેલો ચાલ-
પ્રચાર-આચાર તે; રિવાજ, રવૈયો. રૂઢ
થઈ ગયેલો-ખણાઈ-આચારાઈને સર્વમાન્ય
થયેલો રિવાજ તે.

રૂણ, નં [સં ક્રમ] હેવું; ફરજ.

રૂતુ, સ્ત્રીં [ક્રમ] મેસમ; તક; શીતા-
દિક વિભાગ તે.

રૂપ, નં [સં] રંગ, આકાર અને રચના
થી આખને ગમે એવો દેખાવ તે; રૂઝ-
દર્શ; સુરત; ચિત્ત; ધાર; ડોળ; ધુમસુ-
રતી; ક્રાંતિ; તેજ-સ્વરૂપ. (૨) ધર્મ; સ્વભાવ;
પ્રકૃતિ. (૩) વલણ; ગતિ-ક્રમ;—રૂપે રૂપ
લે છે તે હવે પછી જણાશે. (૪) વિં
જોવું; સરખું;—સમાન. સમ; મધ. રૂપ રંગ

—આકારવર્ણ વગેરે સુકત ધટમ તે; સ-
મપ્રાલોક તે; સ્વરૂપ.
રૂપક, નં [સં] કોષ બાપતને અસુકતું
રૂપ આપવું તે; ઉપમા; બનાવટ. (૨)
નાટક; ખેલન. (૩) એક અર્થાલંકાર. (૪)
ગાયનમાં એક તાલ.
રૂપવતી, વિં રૂપાળી; સૌંદર્યવાન; કુટીડી;
પ્રુપસુરત.
રૂપાળું, વિં રૂપવાળું; સુંદર; સારા-આંખને
ખમે એવા દેખાવતું; સૌંદર્યવાન; પ્રુપ-
સુરત; સુશોભિત.
રૂપિયો, પું રૂપાનો ચલણી સિક્કો; સાળ
આના, છાપેલી-કરાવેલી કિમ્મતનો સિક્કો;
રૂપૈયો. (૨) લક્ષ્મી; ધન; દોલત.—રૂપિયો
રૂપિયાને લાવે. ગાડી ઘોડા રાખવા
એ તો રૂપિયાનાં કામ. રૂં પ્રં ખોટો
રૂપિયા=ન ચાલે એવો સિક્કો તે. (૨)
આખરે ખોટો ફરે—મરી જાય એવો (માદો)
માણસ.—તમારો સગો ભલે ફરે ફરે, પણ
આખરે ખોટો રૂપિયો છે. કિં પ્રં રૂ-
પિયો આપવો=વિવાહનું ખાતું આપવું.
રૂપું, નં [સં. રૂપ્ય] ધોવા રંગની એક
ચકચકતી ધાતુ; ચાંદી; રજત.
રૂપેરી, વિં રૂપાનું; રૂપા જેવું; રૂપાની બ-
નાવટનું.—રૂપેરી કસબ. રૂં પ્રં રૂપેરી
બંધ છૂટવા=નાડીઓ તૂટવી; મરણ ચિહ્ન
જણાવા.
રૂપૈયો, પું રૂપિયો; રૂપાનો ચલણી સિક્કો.
રૂપરૂ, [ફા.] હજુર; હાજર; સંખુબ; નજર
સામે; સમક્ષ; મોઢામોઢ.
રૂપરૂં, કિં અં મસ્ત થઈ સ્વચ્છંદે ફરવું;
ધ્રુમવું; માલવું. (૨) ધ્રુમવું; આમતેમ-
જેમ ફાવે તેમ મારમાર કરવું; ગાંડા થઈ
કંઈ કમ કે વિચાર વગર કાપણી કરવી;
લડવું. (૩) તાનમાં ચઢી જેમ ફાવે તેમ
ખેલવું, ફરવું વર્તવું વગેરે તે.
રૂમાટ, પું રૂમવાનો તોર—ગુસ્સો તે; આનંદ—

અભિમાન તે શૌર્યનો મલકાટ.
રૂમામસ્તાકી, સ્ત્રીં એક જાતની ઝોપધિ.
(૨) એક દવા; એક જાતનો યુંદર.
રૂમાલ, પું [ફા.] હાથ મોં લૂછવાનો કકડો;
લુગડાનો ફટકો; હજુરિયો; અંચુલો.
રૂમ, પું [જં] નિયમ; ધારો; કાનૂન. (૨)
સામાન્ય નહિ પણ વિશેષ એવો ઠરાવ.
(૩) શિસ્તો.
રૂમર, સ્ત્રીં [અ.] લીટીઓ દોરવાની ચપટી
કે ગોળ નાની લાકડી; આંકણી.
રૂવાન, નં [ફા. રવા] શય; મહડું.
રૂવું, નં રૂવું; રૂંક; નાનો કુમળો સુવાળો.
રૂશાલું, નં લાકડી રીસ ચઢાવવી તે; લાકડું
માન; રીસ બરાવું—કૃત્રિમ રીસ તે.
રૂસ્વત, સ્ત્રીં [અ. રિશ્વત્] કામ કરી આ-
પવાને નહિ હકતું કંઈ લેવું—આપવું તે.
લાંચ.—લાંચરૂસ્વત એમ બોલાય છે.
રૂસ્વતખોર=લાંચિયો.
રૂહ, નં [અ.] પ્રાણ; જીવ; જીવાત્મા; પ્રાણી
ઓમાંનું જીવતરવ તે.
રૂ, અં ઝો; હે; અરે; દુઃખનો; નિસાસાનો
અથવા સંબોધન કરવાનો ઉદ્દગાર. (૨)
સર ખિલાવટ—અને લહેકણીને માટે કવિ-
તાના પદને છેડે આવતો ઉદ્દગાર.—અલ
ખેલીરે! અંખેમાત જોવાને જઈએ લોલ.
રૂખ, સ્ત્રીં [સં. રેખા] લીટી; આંકો; છેકો.
(૨) વળ; વળિયું. (૩) રજ; કરચ;
કકડી. (૪) નાની ચકતી; જડ; દાંતમાં
મારેલી સોનાની ખીલીનો ચપટો અને
ટીપકી જેવો ભાગ તે. (૫) અં લગારે;
કિંચિત; જરાએ.
રૂખતો, પું ફારસી ને હુદ્દ કવિતાનો એક
હાળ; રાખો લહેકો.
રૂખા, સ્ત્રીં [સં] લીટી; આંકો. (૨) શુભ-
શુભ દર્શક ચિહ્ન; ચામડી ઉપરના કાપા-
વળિયાં તે. કમગતિ. (૩) વિપુલવૃત્તને છેડી

ઉત્તર દક્ષિણ દુવ તરફ જતી લીટીઓ તે; દક્ષિણોત્તર સૂન.

રેખાંશ, પુ.ં [સં.] ગોળાની વિભાગથી કરનારી દક્ષિણોત્તર રેખાઓથી પડતા વિભાગ તે. પૃથ્વીના ગોળા ઉપર એકાદ કદિપત સ્થળથી બીજા સ્થળ લગીનું પૂર્વ પશ્ચિમ દોરેલી રેખાઓથી મપાતું અંતર. હિંદુસ્તાનના ભેશીઓ ઉજ્જનથી રેખાંશનું માપ લેતા.

રેચ, પુ.ં પેટ અને આંતરડાંમાંના મળ પાતળો ચંદ બહાર પડવો તે; હગમણ. (૨) જ્યેષ્ઠી મળ પાતળો ચંદ નીકળે તે ઓસડ; જ્યુલાપ; સારકઔપધ. કિં પ્ર. રેચ આપવો=ધમકી આપવી; ભય લગાડવો; દાખ બતાવવો; ગભરાવવું; બીવડાવવું.

રેચક, વિ.ં ઝાડા થાય એવું; સારક; પેટમાંથી મળ કાઢે એવું.

રેચકું નં મનરો; સળી; ફેલું; કોઈ વાત સાંભળે ને ઉશ્કરાય એવું ફડફડ-ચાંદવું તે.

રેજ, અ.ં જેર; હરવેલું એમ; પરાજિત. (૩) તાબે; હવાલે.

રેજ, વિ.ં જોડકાનું; જુદે જુદે પાસે-એક એક મળીને બે થાય એવું;—રેજ દાવ.

રેજું, નં બે પાસના એક એક અંકની જોડ તે; સરવાળે સામગ્ર બે તે; બેલું; જોડું; જુગ. પાસા બાજીની રમતમાં. (૨) કુમ-તું; કલગી; ફેંટાનો હવામાં ફરફરતો રહે એવો છોડા તે. (૩) ભાલા ઉપરનો વાવટો; વાવટાવાળા ભાલા-ધરોની જોડ. ઉં તારાં રેખા ફરફટાં મેલ, માંડવી જશે તો મારી હોંગકેંગ બેટ. (૪) મોજ; જમત.—રેખાંશકાવવાં=જમત-મોજ કરવી.

રેજો, પુ.ં સુતરાઉ અથવા રેશમી કપડાનો એક કકડો; ખંડ.

રેજણ, નં રહેઠાણ; રહેવાનું ઠામ-ઠેકાણું તે; મુકામ; વાસ. (૨) આશ્રમ.

રેઠ, સી.ં પુ.ં; કેડો; પાછળ પડવું તે; અનુસરણ.

રેઠવણું, કિં સં ગમડાવણું; તળે ઉપર થતું થતું પડે એમ ઠેલી મૂકવું; રગડાવણું. (૨) રેડે એમ કરાવણું. (પ્રવાહી) (૪) નિભાવી લેવું; ચલાવણું.

રેડણું, કિં સં પ્રવાહીની ધાર કરવી; એક પાત્રમાંનું પ્રવાહી બીજા પાત્રમાં અથવા નીચે પડે-રેલે એમ કરવું તે; ધણુડો કર-વો; ધાર કરીને ઢાળણું-નાંખણું; નામણું.

રેઢિયાળ, વિ.ં રખડાઉ; ભટકતું; હરાયું. (૨) નખાણું.

રેઢિયાણું, નં રખડાઉપણું; આમતેમ અમ-સ્તા ભટક્યા કરવું તે. (૨) વિ.ં નહિ સુરપદ એવું; તરેહવાર; લક્ષ રહિત; ઉપલક્ષિયું. (૩) નકાફે, નરમ્મ; ખરાબ.

રેઢિયું, વિ.ં જાડું; ધદ; ગાઢું; માવાદાર. (પ્રવાહી.) રેઢિયોકસુંબો.

રેડું, વિ.ં રજળણું; છુટું; બેકાર; રખડણું; સંભાળ વગરનું; નધણિયાતું. (૨) ગાઢું; જાડું.

રેણ, સી.ં રેન; રાત; રાત્રિ. ઉં ઝાઝી રેણ ગદ જગજીવન, તેણે નિદ ખુમારી. બ્રહ્મ-નંદ. (૨) રેણ; રેત. (૩) ધાતુની સાંધ મેળવવાનો મસાલો, મિશ્રણ, રહેણ તે. કિં પ્ર. રેણ કરાવણું=રેણાવણું; સાંધાપુરાવવા, સંધાવણું.

રેણી, સી.ં રાત; રાત્રિ.

રેણી, સી.ં રહેણી, રહેવાની રીત તે; ચાલ; આચાર; વર્તણૂક; રહેવાની-જીવન શુભ-રવાની કળા-રીતભાત વગેરે તે. રેણી-કરણી, એમ કહેવાય છે.

રેણ, સી.ં રેતી; રેત; રજ; ધૂળ.

રેણકબીજ, નં એક જાતની ઓષધિ.

રેત, નં [સં.] વીર્ય; ધાત. (૨) સી.ં રેતી.

રેતડી, સ્ત્રી કાનસ; અતરડી; ધાતુ ધસી નાંખવાનું રેતીના કણુ જેવું કરકરું ઓળર.

રેતદાની, સ્ત્રી તાજી શાહી ઉપર નાંખવાની કાળી રેત રાખવાનું પાત્ર; રંજિયું; રેતદાન.

રેતરડી, સ્ત્રી ધાતુ ધસવાનું લુહાર-સોની વગેરેનું એક ઓળર; કાનસ; અતરડો.

રેતવી, વિં રેતીના ભેળવાણું; કણુદાર.

રેતાળ, વિં રેતવાળું; રેતીના ભરાવો હાથ એવું.

રેતિયું, નં રંજિયું; રેતદાની.

રેતી, સ્ત્રી નાની નાની કાંકરીવાળી રજ તે; કણુદાર ભુકો; કરકરી ધૂળ. રં પ્રં રે-તીમાં નાવ ચલાવવું=પોલપોલ ચલાવવું; ખોટાં ચલાવવું.

રેથળ, પું રથડ; થાપ; ક્રોષો.

રેન, સ્ત્રી રાત; રજની. (૨) રાશ; લગામ.

રેક, સ્ત્રી [સં.] સ્વર રહિત 'રકાર' નું તેની આગલા અક્ષર ઉપર કરાતું અર્ધ વર્તુલાકાર ચિહ્ન. ગર્વ=ગર્વ.

રેકુ, પું ખાતમીદાર; જાનસ; દૂત.

રેલ, સ્ત્રી ધણો વરસાદ થવાથી નદીમાં પાણી વધીને ઉભરાઇ જવું તે; પુર. (૨) ઊળ; પુષ્કળતા.-રેલછેલ. (૩) લોઢાની સડક; આગગાડી.-રેલગાડી.

રેલછેલ, અં રેલીને છલકાઇ જવું તે; ચારે તરફ ઉછળી-પથરાઇ રહેવું; ખૂબ ઉડવું-બાપી જવું-રહેવું-ઉભરાવું તે. ઉં વાડીમાં રેલછેલ મોગરો. સ્ત્રીગીત.

રેલવું, કિં અં પ્રવાહીતું વહેવું; રેલો ચાલવો. (૨) બધે ફેલાવું; પ્રસરવું; પથરાવું; પડવું. ઉં કુંવરી મારે કુંખના કુંગર આજ રેલ્યા, તે કુંખના મારગ મેલ્યારે.

રેલવે, સ્ત્રી [સં.] લોઢાની સડકનો રસ્તો તે; આગગાડી; રેલ.

રેલાવું, કિં અં રેલેરેલા ચાલવા; દરોડે-ધારે વહેવું-દડડવું. (૨) ફેલાવું; પ્રસરવું;

પુરની માફક બધે ફરી વળવું-બાપી જવું. રેલિયું; વિં ઢીલું હોવાથી પ્રસરી-ફેલાઇ જાય એવું.-રેલિયો ગોળ. (૨) રેલવું; પુરમાં તણાઇ આવેલું.-રેલિયો કાટ સોધો મળે.

રેલો, પું ઢીલા પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે; વહેણું; પ્રવાહ; ધાર; દફડો; જથામાંથી નીકળી નિચાણુ તરફ નદીની માફક લંબાણુ વહેવું તે. રેલો ચાલવો=વહેવું; ધારે ચાલવું. ઉં રેલો રાંની વાડીએ શોભા નંદનારે.

રેવડી, સ્ત્રી ખાંડની ચાસણીમાં તલ નાંખીને પાડેલી નાની ચકતીએ તે. (૨) ફળેતી.-રેવડી દાણાદાણુ=ગભરામણુ; મુસ્કેલીની સમય.

રેવતી, સ્ત્રી [સં] સત્તાવીસમું નક્ષત્ર. (૨) તુવેરની દાળ.

રેવન્યુ, સ્ત્રી [અં.] જમીન વગેરેના કરની જે સરકારી ઉપજ તે; જમીનનો કર; કિસ્ત; મહેસુલ તે. રેવન્યુ ખાતું=મહેસુલ વસુલ કરનારું ખાતું; જમાબંધીખાતું; કર ઉપરાતખાતું.

રેવવું, કિં અં ઝાલવું.

રેવચી, સ્ત્રી એક વનસ્પતિનો ગુંદર-ચીક. એનો ગુણ રેચક છે. રેવચીના ચીકને દૂધમાં ઉકાળી પાડેલા ગાંગડા, રેવચીના શિરાને નામે ઓળખાય છે.

રેવંત, પું ધોડો; અથ.

રેવાસી, જીં રહેવાસી.

રેવું, જીં રહેવું.

રેશ, વિં જરા; લગાર; કિંચિત.

રેશમ, નં [ફા.] એક જાતના કીડાએની લાળના તંતુ તે; હીર. સેતુરનાં ઝાડ ઉપર થતા કીડા ઝાડનાં પાન ખાઇ લાળના લાંબા ને લાંબા તંતુઓ કાઢે છે તે કાશીટો ગરમ પાણીમાં નાંખી કીડાને મારી નાંખી તેનો તાર-તંતુ ફાળકાપર ઉતારી લેવામાં આવે છે. કેટલીક જાતના

કરેળિયાં પાણી આવા તંતુઓ બનાવે છે.
રેશમી, વિં રેશમતું; હિરાળજા-રેશમી વસ્ત્ર.

રેશમ સંબંધી.

રેખા, સ્ત્રી [સં.] લીટી; રેખા. (૨) ફળ-
માંના તંતુઓ; બીજના કોટલાપરના સુ-
વાળા. (૩) વનરપતિની નેસ-નસ; તંતુ.

રેસ, વિં જરા; કિચિત; હગારેક. (૨)
સ્ત્રી રૂપિયાનો બારસેરો હિરસો-અંશ.

રેસ, પું તાર; તંતુ; ફળ, પાન વગેરેમાંના
તાંતણા, નેસ રેસાદાર-તંતુવાળું.

રેહેણી, સ્ત્રી રહેવાની રીત; રેણી; રહેણી.

રેહમ, સ્ત્રી રહેમ; કૃપા; દયા; મહેરબાની.

રેળવું, કિં સં છુટું પાડી નાંખવું; સમા-
ધાન કરી દેવું; વિખેરી નાંખવું.

રેળીનાંખવું, રેળી નાંખવું.

રેંકડો, પું રેંકળો; ચાર માણસ એસે એવી
બળદની ગાડી. મુંબાઈમાં ફરતી ભાડાની
બેલગાડી તે. (૨) રેંકડો; મોટેથી રોવું તે.

રેંકડું, કિં અં બેસ ગાય વગેરેનું બોલવું;
બરાડવું; આરડવું;

રેંકળો, પું બેલગાડી.

રેંગણ, નં રિંગણ; વેંગણ; વંતાક.

રેંણેંણ વિં નમાલું; હોશ વગરતું; નિર્મા-
લ્ય; નખળું; પોચું; સાલસ; ગરીબ.

રેંટ, પું કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ઉપર
જોડેલાં ઢોલકાંની માળા ફરે ને ચારા
ફરતી પાણી આવ્યા કરે એવો યંત્ર.

રેંટિયો, પું કાંતવાનું યંત્ર; રૂમાંથી તાર
કાઢવાનો એક સારો ધરગણ્યંત્ર.

રેંટડો, પું રેંટ; ધટખાળ.

રેંટ, પું માથે બાધવાનો દસળી કિનારનો
ઉપરણો; રેંટો; મોળ; પિછોડી.

રેંટલો, જીં રેંટલો.

રેંટવું, નં ગાડું; શકટ.

રેંચ, નં ધાતુનાં વાસણ સાંધવાની ધાતુ ને
ક્ષારની મેળવણી; ઝાળણ. તાંબા પિ-

તળતું અને સોનારૂપાનું રેંચ જુદી જુદી
ધાતુનું હોય છે.

રેંચવું, કિં સં ધાતુમાં પડેલું છિદ્ર, તરડ
અથવા સાંધ બીજા ધાતુથી પુરી પાકી
બંધ કરવી તે; ધાતુ ને ક્ષારથી તાંબા
પિત્તળની સાંધ સીડવી બંધ કરવી.-રેંચ
દેવું. તરડ, સાંધ કે છિદ્રને સાંધી-રેંચ
ઝાળણથી પુરીદેવું તે; ઝાળવું.

રેંદસો, પું જીવાન વાછરડો; ગોલ્લો-લ્યો
નાનો-ઉછરતો બળદ; વાછરડો. સ્ત્રી
રેંલ્લી-વાછરડી; નાની ગાય.

રેંસવું, કિં સં કાપીનાખવું ફાડીનાખવું;
ઉતરડીનાખવું.

રેંસીનાખવું, કિં સં ફાડી-ચીરીનાખવું;
ઝભે કરવું.

રે, સ્ત્રી રાહ; તીખાં તેલો એક મસાલાનાં
બીજ તે.

રેચત, સ્ત્રી દેશ ગામ અથવા શહેરમાં વાસ
કરી રહેલા જે લોક તે; જનસમૂહ તે;
પ્રજા; દેશમાંની જે વસ્તી તે; વસ્તીના જન.

રોક, વિં રોકડું; હાજરાહજીર; તરત રજી
થાય તેવું. ઉંચામ રૂપિયા રોક(ર)રોકાણ.

રોકકળ, સ્ત્રી રોવું ને કળકળવું તે; રડારડ
આકંદ.

રોકડ, વિં રોકડું; તરત ગણાય બતાવાય-
હાજર કરાય એવું. (૨) તરત ગણાય
પ્રત્યક્ષ કરાય એવું ચલણી નાણું તે; તાજ-
નગદ રકમ તે; સિક્કા.-હમણાં તિજો-
રીમાં ઝાડી રોકડ રાખતા નથી.

રોકડમેળ, પું જેમાં રોકડ રકમોનો હિસાબ
રાખવામાં આવતો હોય તે ચોપડી કે
ચોપડો તે; રોકડ-નાણાની ઉચલવાણ-
લનો હિસાબ તે.

રોકડિયું, વિં તરતજ નાણાં આપવા લેવાની
રીતવાળું; રોકડે વહેવાર કરનારું; તરત-

હાજરશહજુર. આપણેથી કામ ચલાવનારું. - શેષકિયું ધરાક. ઉધારે નહિ રાખનારું. (૨) પ્રજ્ઞના બરોબર ઉત્તર આપી દેનાર; હાજર જવાબી; તરત જવાબ દેનાર-વાયદેચકાવનાર નહિ.

શેકડી, સ્ત્રી તરતજ ચલાવી નાણામાં આપી દેવામાં આવતી મળુરી તે; કડિયા સુતાર વગેરેની મળુરી-લવાજમ-રોજી કે જે અઢી ત્રણ કલાકના કામને અંતે તરતજ શેકડે નાણે આપી દેવાય છે તે.

શેકડું, વિં તરતજ અપાય-ગણાય-વપરાય એવું; જેને માટે વામદો થાય નહિ તેવું; તાળું-તરત આપાતું એવું; નહિ ઉધાર; તરતનું; તરત હાજર કરવાનું; ચાલુ ચલાવું-નાણું, સિક્કા વગેરે. (૨) તરત જવાબ દે એવું. હાજરશહજુર. (૩) સ્પષ્ટ; ચોખ્ખું:- શેકડો જવાબ દીધો.

શેકણી, સ્ત્રી શેકવું તે; અટકાયત; અવરોધ. (૨) ખોટી; રેણી રાખવું તે.

શેકવું, કિં સં [સં. રૂઝ] અટકાવવું; ખાળવું; થોભાવવું; ખોટી કરવું; નહિ જવા દેવું; પ્રતિ બંધમાં રાખવું. (૨) કામે વળગાડવું; નોકરીમાં રાખવું; કામ કરાવવા દરમ્યાનો કરીને રાખવું:-મેં પાંચ નોકર તેને માટે શેક્યા છે=કામે લગાડ્યા છે. (૩) ઘેરીલેવું; અંતરવું; ખાલી ન રહે એમ કરવું; ભરીપૂરવું-તેણે બંધી જગા શેકી:-અધો માર્ગ ન શકશો.

શેકાણું, નં શેકવું તે; અટકાવ; અવરોધ; ખાળો. (૨) કામ સોંપી ખાળવું તે; કામ નોકરીમાં ખોટી રહેવું પડે તે. (૩) આંતરવું ઘેરીલેવું; પુરાઈ રહે એમ કરવું; દખાણું:-જમીનનું શેકાણું.

શેકણું, કિં સં અટકાવવું; ખાળવું; રહીજવું; અટકવું; (૨) ખોટી થવું; રાહ ભેતા રહેવું. (૩) ઘેરાવું; ઘુંચાવું. કામમાં હોવું.

શેકું, વિં અમુક આકારનું; અમુકના જેવું;

સરખું; સમાન; મળતું:-ભાલા શેકું ફળ હોય તે:કઠાર અને તરવાર શેકું નાનું ફળ હોય તે જમૈયો:-ભાલા શેકું શિંગડું. **શેકું,** સ્ત્રી શેકવું અને કુટવું તે; કલ્પાંત; આકંઠ.

શેખ, વિં શેકડું. (૨) નાં ઇચ્છા; આકાંક્ષા. (૩) રૂપ. (૪) દમાખ; શેક; ભભકો.

શેખણું, નં કળિયા ટંટામાં લોકનું ભેગા થવું તે; બખેડો; દિસાદ. (૨) ઘોંઘાટ.

શેખું, વિં શેકડું; અમુક જેટલી કિમ્મતનું. (૨) નાં બળતણ; લાકડાં.

શેગ, પું [સં] શરીર પ્રકૃતિનો બગાડ તે; વ્યાધિ; દરદ; આજર; પ્રકૃતિની વિકૃતિ તે. (૨) અંદરની રીસ; મગજબો; અડ તે; અંતરનો આંબળો. કિં પ્રં શેગ કાઢવો =મદ ઉતારવો; મન મનવવું. રૂં પ્રં શેગચાળો=શેગનો ફેલાવો-પ્રસાર તે.

શેગરાધ, નં શેગ અને વળગાટ વગેરે તે; શેગ જેવું જે કંઈ તે.

શેગાન, પું [ક.] તેલ, મીણ અને લાખ વગેરેની એક જાતની મેળવણીનું પ્રવાહી. એ લાકડાં, લુગડાં વગેરે ઉપર ચઢાવવાના કામમાં આવે છે. વારનિશ. કિં પ્રં શેગાન ચઢાવવો=ઉપર ઉપરથી સુશોભિત કરવું; ટાપટીપ કરવી.

શેગાની, વિં શેગાન ચઢાવેલું. (૨) શેગાન ચઢાવનાર.

શેગિયું, વિં શેગીલું; શેગી.

શેગિયું, વિં શેગી; શેગથી ઘેરાયેલું. (૨) શેગ ઉત્પન્ન કરે એવું.

શેગી, વિં શેખવાળું; આંદ; દરદી; આજરી; વિકારી.

શેગીલું, વિં શેગી.

શેગ, પું ચુનો.

શેચક, વિં રૂચે-ભાવે તેવું; પ્રકૃતિને અનુકૂળ આવે એવું. (૨) લહેબતદાર; સ્વાદિષ્ટ.

રોચડી, સ્ત્રીં જુઠું; લુચ્ચાઈ; અણચી.
રોચું, વિં જંગલી; અસભ્ય; અણસમજી.-
ગામડિયું-રોચું.

રોજ, પું [ફા] ઠહાડો; દિવસ. (૨) મ-
જુરનો એક દિવસનો મુસારો તે; એક
દિવસનું મહેનતાણું. (૩) અં હમેશ;
નિત્ય; સતત; ઠહાડો; અપ્પટ.

રોજગાર, પું રોજનો જે ધંધો-વેપાર તે;
આજીવિકા; નિવાહનું કામકાજ તે.

રોજગારી, સ્ત્રીં ધંધો; વેપાર. (૨) તોફરી-
ચાકરી, જેથી આજીવિકા ચાલે તે.

રોજનાયું, નં રોજમેળ; રોજ ને રોજ
લખાતો હિસાબ તે.

રોજનિશી, સ્ત્રીં રોજ ને રોજના કામની
નોંધ પોથી તે; રોજના કામની નોંધણી;
કચેરીમાં રોજ રોજ થતા કામનું ટાંચણ
તે; ડાયરી.

રોજમેળ, પું જેમાં રોજ ને રોજની જમા-
ખરચી થતી હોય તે ચોપડી.

રોજરોજ, અં હમેશ; નિત્ય; દરરોજ.

રોજિંદાર, વિં રોજને મુસારે કામ કરનાર;
રોકડી મળુરી લઈને કામ કરનાર.

રોજિંદું, વિં હમેશનું; રોજનું; દૈનિક.

રોજી, સ્ત્રીં જે ધંધો રોજગાર ઉપર ગુજરાન
ચાલતું હોય તે. (૨) ગુજરાન; આજીવિકા.

(૩) રોજની આવક; પેદાશ તે.

રોજો, પું [ફા] સુસલામની દીનમાં
કહેલો દિવસનો ઉપવાસ તે; દિન બર
ખવાય નહિ અને રાતે ખવાય એવો જે
ઉપવાસ તે. (૨) કપર; મોટા ને ધાર્મિક
સુસલામની સમાધ.

રોઝ, નં [જ. જ્ઞાણ] ઘોડાની આકૃતિને
મળતું એક વગડાઉ પ્રાણી; જંગલમાં
રહેતું હરિણની ભાતનું એક પ્રાણી. (૨)
ઉંડી સમજ વગરનું; ભોળું; સાદું અને
સરલ. રોઝ જેવું=અણસમજી. ઉં રોજ
રખડતો રોઝ રહ્યો.

રોઝડી, સ્ત્રીં રોઝની માદા. (૨) અણસમજી-
અથચળ સ્ત્રી; જેને શરીરે ખૂબ વાળ
હોય અને નાગરિક-સંસ્કાર ન હોય એવી
ભોળી ભલી સ્ત્રી.

રોઝડી, સ્ત્રીં ઘઉં અને બાજરી વગેરેના
લોટની પાતળી ગોળ ને વણેલા ખાવાની
ચીજ; પાતળો-ઝીણો રોઝલો તે; પાતળી
ભાખરી; ખાવાનો પદાર્થ. (૨) આજીવિકા;
પોષણ; ગુજરાન.

રોઝલો, પું જડીને મોટી રોઝલી તે; ભાખરી.
(૨) આજીવિકા; ગુજરાન; પોષણ. કિં
પ્રં રોઝલો થઈ જવું=ચગદાઈ જવું;
ચંપાવું; ચપટ થઈ જવું. રોઝલો વાળવે=
વાળાને ભેવડ વેવડ કરી નાંખવું; લોચો
કરી નાંખવું; સુથી નાંખવું. રોઝલા ભેગા
થવું=આજીવિકા મળવી. વખતસર-ખા-
વાને વખતે જવું. રોઝલો ટાળવે=કામની
આજીવિકા ટાળવી-જતી રહે એમ કરવું;
ગુજરાન તોડવું. રં પ્રં રોઝલાતું ભૂખું=
નાદાર; કંગાલ; આજીવિકા મેળવવાને
આતુર.-રોઝલાતું ભૂખું નથી=આજીવિકા
છે, એમ.

રોઝી સ્ત્રીં રોઝલી; રોઝલો. (૨) ગુજરાન.
રોઝીવહેવાર.

રોઝું, વિં પરિપક્વ થતા પહેલાં સુકાઈ ગ-
યેલું; કોચું; અપરિપક્વ; ચીમળાયેલું.
(૨) કોચું હોવાથી તુરં.-રોઝી સોપારી.

રોઝ, વિં રગડા જેવું; ગાઢું; રાખડી જેવું.
(૨) ખૂબ જડું.-જડુંરોઝ છે. (૨) [ળ]
સ્તો; માર્ગ; -રીચીરોઝ, સેંડહરડ રોઝ;
રોઝનરોઝ.

રોઝું, નં પત્થર છટ વગેરેના કઠકો; પેપોથો;
છટાથો; ભિંતમાંથી નિકળેલી છટનો કઠકો
તે; ઢેપું.

રોઝું, નં રોઝું; છટાથો. (૨) મોઢું ઝાણું.

(૩) વિં રખડવું; અથડાવું. (૨) ન ધણિયાવું.

શોભા, પું દગડ; મોટો સુંકો લોચો.

શોભ, પું ભેશમાં ચાલતો કનિયો; શિસાદ; બખેડો; તોફાન. (૨) રાતચોક્કી.

શોતરકું, વિં વારંવાર રડ્યા કરે એવું; રડકણું; બહુ રોનાઈ. (૨) સહેજ સહેજમાં રડી દે એવું પોચું.

શોદણાં, નં રડતાં રડતાં દુઃખ કહેવું તે; દુઃખની વાત; જીલમ-સીતમની વાત; વિતકકાં. શોદણાં રોવાં=દુઃખની વાત કહ્યા કરવી; દુઃખ પોકારવું; શોદડા.

શોદધ, પું શોભને દુઃખ પોકારવું તે; શોદણાં. (૨) બડબડાટ.

શોદન, નં [સં.] રોવું તે; વિલપન; આકંદ.

શોદા પું ખાડો; ગર્વ.

શોધ, પું [સં] અટકાવ; પ્રતિબંધ; ખાળો.

શોધક, વિં [સં.] અટકાવ કરે એવું; રૂંધનાઈ; ખાળે એવું.

શોધન, નં [સં.] રૂંધાવું તે; અટકાવ; ખાળો; પ્રતિબંધ.

શોધવું, કિં સં અટકાવવું; ખાળી રાખવું; અટકાવ કરવો; રૂંધવું. (૨) પુરી નાંખવું. શોકવું; ઘેરવું.

શોન, સ્ત્રી [અં.] બે ચાર સિપાઈઓએ રાતની ચોક્કી માટે ફરવું તે; રાતની ચોક્કી.

શોનક, સ્ત્રી [ફા.] છટા; મકાન અને મંડપ વગેરેનો ભભકાદાર દેખાવ તે; રચનાની શોભા. (૨) ઝલે; તેજ. (૩) નોંખ.

શોનકદાર, વિં ઝલેદાર; સુશોભિત; છટાદાર; ફક્કડ રચનાવાળું.

શોપ, પું શોપા; છોડવો; વનસ્પતિનો પ્રેરાહ; નાતું ઝાડ.

શોપણ, નં શોપવું તે; શોપાએલી હાલત તે. (૨) શોપવાનું કામ તે.

શોપણી, સ્ત્રી શોપવું તે; શોપવાનું કામ; ઘર ચાંપવાં તે; ચોપણી; વાવેતર.

શોપવું, કિં સં વનસ્પતિના નાના છોડને અથવા ડાળને એક ઠેકાણેથી ઉપાડી બીજે ઠેકાણે ધાલવાં તે; છોડ, કલમ, અને ડાળ વગેરેને એક સ્થળેથી લઈ બીજે સ્થળે જમીનમાં ખોડવાં; ચાંપવું. (૨) જમીનમાં દાટવું; ખોડવું; ઉછું કરવું; પાચો નાંખવો; સ્થાપવું; શરૂ કરવું. ઉંચું રચવું શોપો રાવણ.

શોપી, વિં શોરી; ડોળી; આડબરી.

શોપો, પું ઉગેલા કરસણનો પ્રેરાહ-ફણો તે; છોડ; એક ઠેકાણેથી ઉગેલી બીજે ઠેકાણે જમીનમાં ધલાવ એવો ફણો-છોડ તે. નાતું ફૂલઝાડ; નવો ઉગતો બાળ છોડ વગેરે તે; લીલી ને ફરીને મૂળ નાંખી જમીનમાં ચોટે એવી વનસ્પતિ તે. (૨) શોપણી; શોપવાનું કામ.

શોફ, પું [ફા.] સુંદર તેમજ તેજસ્વી દેખાવ તે; ભભકાદાર દેખાવ તે; ભભકો; ડોળ; ટાપટીપવાળી મળેલી સુંદરતા તે; મોટાઈ-નાને પહેરવેશ વગેરેનો છટાદાર દેખાવ તે. (૨) ડોળ; આડબર; પતરાળ:-શોફ મારતો નહિ, તાઈ કશું ચાલશે નહિ. (૩) પ્રતાપ; દમામ; કર્પ:-ઝોધે ચઢ્યો પણ કંઈ શોફ પડતો નથી.

શોફી, વિ ટાપટીપિયું; ભભકા રાખનાર; પોષાક વગેરેનો હાંમણ કરનાર. (૨) દેખવડું; શોભિતું; શણગારપ્રિય. (૩) શોખી; પતરાળખોર; ડોળી; આડબરી; ગર્વી.

શોખ, પું [અં.] મોટો ઝુલતો રહે એવો દગલો; ઝોલો; મોટો ખભેથી નાંખવાનો ખોચલો.

શોખડ, વિં અકલ વગરનું; યુદ્ધિહીન. (૨) અરસિક; નિરાનંદ. (૪) અચતુર; અજી-સમજી.

રોમડી, સ્ત્રી એક જાતનું ધરણું. ઉંઝ અસ્થા, લાખ ટકાની મારી રોમડીને; મોટા હીરા નહિત મારી હાર ને. રતનિયો. (૨) રોમડી-રોમડી. રૂપ-રોમ-ઉનની સુંદર સાડી; હીરામણ-ઉનનું ઉંઝી જાતનું નાજુક વણા-ટનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું વસ્ત્ર.

રોમ, નં [સં] શરીરપરનો નાજુક નાનો ને સુંવાળો સુવાળો તે; રૂપું. રોમ કૂપ; સુવાળાનું છિદ્ર; જેમાંથી પરસેવો નીકળે છે તે, વાળના મૂળ આગળનું નાજુક છિદ્ર. રોમશયુ=હળમ; ગાંબજો. રોમરાણ=રૂં-વાંટીની હાર તે. પેટ ઉપરની; રોમાવલી. રોમરોમ=રૂંવેરૂં; રમેરમે; અંગ્રોઅંગ. રોમહર્ષ=હરખને લીધે રૂંવાં ઉભાં થવાં તે.

રોમાવણી, સ્ત્રી [સં. રોમાવલી] રૂંવા-ટાંની હાર-ઝોળ તે; રોમરાણ. ઉંઝ રામા અંગની રોમાવણી, જેધ વનસ્પતિ મરતી બળી. પ્રેમાનંદ.

રોમાંચ, નં [સં] હરખ, ભ્રમ, ક્રોધ અને અન્યબળીથી રૂંવાં ઉભાં થાય એવું તે; રોમો-દગમ. ટાઢની-ગલીની કંપારી આવી રૂંવાં ઉભાં થવાં તે.

રોમાંચિત, વિં [સં] રૂંવાં ઉભાં થયાં હોય એવું; કંપારી આવી રૂંવાં ઉભાં થવાં તે.

રોમણું, સ્ત્રી રોહિણી નક્ષત્ર. (૨)નં રદન; વિલાપ. ઉંઝ રામા રોમણુ રોમથી, નયણે ભરિયાં નીર.

રોમલી, સ્ત્રી મછવો નાંમરવાની નાની બિ-લાડી; નાનું લંગર.

રોયું, વિં રહ્યું; પિટ્યું. લાહડી મળ તરીકે અને સહજ કંટાળા તરીકે સ્ત્રીઓ બોલે છે:-રોયું કામે નીહતું નથી.

રોહ, નં [અં.] હાજરી પત્રક, રજીસ્ટર. (૨) ચક્રર; ચક્રરૂં. (૩) વેલણું (૪) વિટો.

રોહું, વિં રહેણું, અહાવરા જેવું; અર્ધ

સમજવું; ચોકસ નહિ-રેતાં મનવું; ખાધું.

(૨) અચતુર; અચરું થેલું.

રોવરાવણું, કિં સં રહ્યવણું; રૂંવે રહે એમ કરવું; વિલાપ કરાવવો.

રોવું, કિં અં [સં. રૂ] રહવું; રદન કરવું; વિલપવું. (૨) ઝીણામંદ અવાજે-મળામાંથી ગણગણવું; શોકકરવો; અંતર દાઝવું. કહેઁ રોતો જાય તે સુવાની ખખર લાવે.

રોશન, વિં ચળકવું; ચક્રચકિત. (૨) જ્યેષ્ઠ; ખુલ્લું. (૩) પાપમાલી; સમુળો નાશ; મોટી ખરાબી; તુકસાની:-એણે તો રોશન વાળી નાખ્યું.

રોશનાઈ, સ્ત્રી તેજનો ભલુકો તે; તેજશક્તિ; પ્રકાશ; દીવાઓ કરી ખૂબ આનંદવાળું-પ્રકાશ કરવો તે; રોશની. (૨) શાહી-સહી લખવાની.

રોશની, સ્ત્રી તેજ; પ્રકાશ; જ્યોતિ. (૨) ભ-ભક; ચળકાટ. (૩) શાહ-હી.

રોષ, પું [સં.] રીસ; યુસ્સો; ક્રોધ.

રોહ, પું એક જાતનું ઘાસ.

રોહડો, પું એક ઝાડ. રોહડી; રોહીડો.

રોહિણી, સ્ત્રી [સં.] સત્તાવીશ નક્ષત્રોમાં ચોથું નક્ષત્ર તે; પાંચ તારાનો સમૂહ.

રોળ, પું ધરમાચકડી; ગોંધળ; અવ્યવસ્થા. (૨) તુકસાન; ખરાબી; પાપમાલી. (૩)

મરણાતિરેક; ધણું મરણ થવાં તે:-મર-ક્રીએ રોળવર્તાવ્યો. ઘાણ; ગળ્ય; ભર-ભરાટ. કિં પ્રં રોળ વળવો=ઘાણ નીકળી જવો. (૨) ખુબ વપરાઈ જવું:-કંસારનું જમણુ તો સાફ પણુ આવી ગોંધવારીમાં ધીની રોળ વળી જાય.

રોળવાણું, કિં અં ચિહ્નવું; યુસ્સો થવું; ખિન્નવાણું.

રોળણું, કિં સં ચોળવું; ખસાવવું; કચરી નાંખવું; રગદોળવું. (૨) મોટી નાંખવું; ખા-ખાલ કરવું; ધૂળ ચાટવું કરી નાંખવું. ઉં

તમારા ગર્વથી શેલા, રાગને રજુ રોગવા.
રોગાણું, કિં અં ચોળાણું; મસળાણું:-
 અંકી કરેણું અંગરણું ધળમાં રોળાણું.
 (૨) રમોળાણું; ખરડાણું. (૩) ખગડણું;
 પાપમાલ થવું (૪) જમીન પર લોટાણું.
 (૫) કામમાં વપરાણું.
રોળું, વિં મલિન; અસ્વસ્થ. (૨) અંધારા-
 વાણું; સૂઝે નહિ એવું:-રોળાંકાળી વેળા.
 ધુંધળીવેળા; સંધ્યાકાળ.
રોળો, પું મોટી ધમ્માયકડી-શોધાટ ને તો-
 દાન તે; આરતનેા યુમાટો. (૨) ભાંગ-
 ગડ; પંચાત. (૩) કમાઈ; પેદાસ.

રોખડી, સ્ત્રી સુતારનો રંદો.
રોખણું, નં પથર લાકડા વજેર ઉપર આ-
 કા પાડવા-તાણવાણું જોળર; ટાંકણું.
રોંચું, ૧૦ ગામડિયું.
રોંચો, પું અણસમળું; ખેડત; રામો.
રોંહો, પું ત્રીજ પહોરનું જમણ (૨) મોં મીઠું
 કરવું તે.
રોંદરસ, પું [સં] કાળ્યના નવ રસમાંનો
 એક રસ; કોધથી ઉત્પન્ન થતો રસ તે.
રોંરવ, નં [સં] પાપીએને શિક્ષા કરવાનાં
 સાત નરક સ્થાનોમાંનું પીળું સ્થાન; ખ-
 રાખ કારાગ્રહ-કુસ્થાન.

લ

લ, પું [સં] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાં ૩૯
 મોંને વ્યંજનોમાં ૨૮ મોં વ્યંજનવણુ -
 અક્ષર તે.
લકઞ્ચાલણું, કિં સં આણણું; લાવણું. (૨)
 ખરીદ કરી લાવણું; સાથે લઈને આવણું.
લકખડણું, કિં સાથે ભેળવણું; સામેલ ગણણું.
 (૨) સતાવણું. (૩) માની લેણું.
લકખેસણું, કિં આરંભણું; શરૂ કરણું; માંડણું.
લકલેણું, કિં ખુંચી લેણું; આચકીલેણું.
લકુઓ, પું લોપા; હાજર જવાખી, ચતુર
 ને ગમતી માણસ; ટોળી; મજકરો. (૨)
 નર્મસમીવ.
લકલો, પું સફીરના અમુક અંગની સંગ્રા
 જતી રહેલી તે; અર્ધાંગવાણું; પક્ષાધાત-
 વાણુસા એક એવો રોગ કે જેથી અવયવો
 પેતાણું કામ કરતા અટકી જાય. જીભને
 લકલો થતાં બોલાણું નથી અને હાથ
 પગને ચાપ તો તે હાલતા નથી.
લકલે, પું [સં] લ એવો ઉચ્ચાર અને
 અક્ષર તે.

લકીર, સ્ત્રી લીટી; રેખા.
લકુંદરો, પું વટેલો-લુઓ માણસ; રંડી-
 ખાજ; છસ્કી.
લકુંખો, પું નિતરતા સત્તવખો નવાલો;
 કોળિયો. (૨) લાભ; નફો; ફાયદો:-નું
 ત્યાં શો લકુંખો લેવા ગયો હતો?
લકકડ, નં લાકડું; કાઠી. લકકડ કામ=લાક-
 ડાનું બાંધકામ તે; એકલાં લાકડાંની રચના કે
 ખનાવટ તે. (૨) સુતારે કરવાનું કામ તે.
લકકડ પીઠ=લાકડાંનું ખજર. લકકડાટ=
 લાકડાંનો કોટ-આંતરો-વાડ તે. (૨)
 લાકડાંથી બાંધેલો માલ ઉતારવાનો દરિયા
 અથવા નદી કિનારાપરનો પુરતો; લાકડાંનો
 વાડો તે.
લકકડખોડ, પું લાકડાંને આંચ મારી ટાચ-
 નાઈ એક પંખી; સુતારિયો; વાડો.
 મોટાં જાડવાળાં જંગલોમાં આ પંખીઓ
 લાકડાંને ટાચતાં તેના રજુકારથી શિક્ષાઓ
 ગાજી રહે છે.
લકકડકકકડ, અં લાકડાંને બેખ પહેલી

આગળ વધારાય તેમ, લાકડાની માફક
ધક્કા મારીને. (૨) ધમધમકાર; સપાટે;
રોડીમાં લધને. (૩) દમ દમ માર મારીને.
દોરથી; જેરથી.:-લક્ષ્મીકંડ કામ લો.
કિં ૫૦ લક્ષ્મીકંડ લેવું=દાદ નહિ
આપતાં દમથી કાર્ય કરાવવું; કામમાં પલો-
ટવું (૨) દમ દેવો. ગુનો મનાવવાં માટે.

લક્ષ્મી, વિં લાકડા જેવું કંઠણ; નહિ
પોયું; સખત એવું તે.:-લક્ષ્મી લાકડા
ચણનાં લોટને ચાસણી પાઈ સખત બાંધે-
લા લાકડું તે; લક્ષ્મી લાકડું.

લક્ષ્મી, નં લાકડામાંથી બનાવેલું પાત્ર તે;
લાકડાનું પાત્ર અથવા ખાંડણિયો. કઠોડું;
વગેરે. (૨) તમાકુનો છુકા કરવાનું લાકડાનું
ખામણવાળું ગચિયું. (૩) વિં લાકડાનું.
લક્ષ્મીયો કુરળો પુરતો વગેરે.

લક્ષ્મી, વિં અમુક ચિહ્ન-રીતથી ઓળખાતું
(કયુતર.):-લક્ષ્મીકયુતર.

લક્ષ્મી, નં [સં.] મન અને દૃષ્ટિની એકા-
ગ્રતા તે; એક બાબત ઉપરની જે ચોટ
તે; ધ્યાન; જે તરફ મન ને નજર એક
તાર હોય તે. (૨) ચિહ્ન; નિશાન; ચોટ.
(૩) હેતુ; ઉદ્દેશ. (૪) મન; જીવ; ચિત્ત.
કિં ૫૦ લક્ષ્મી રાખવું=ધ્યાન રાખવું. એકા
ગ્રતાથી એક બિંદુ અથવા હેતુ ઉપર
ચિત્ત રાખવું તે; મન રાખવું. સિદ્ધ કર-
વાના આશય-હેતુ તરફ મનની જે એકા-
ગ્રતા તે; એક ચિત્તતા તે. લક્ષ્મી હેતુ=
ધ્યાન આપવું. (૫) સો હજાર તે; લાખ.
ઉં લક્ષ્મી ચોરાસીવાર.

લક્ષ્મી, નં [સં.] જેનાવડે વસ્તુ ઓળખ-
ખાય તે; ચિહ્ન; નિશાન. (૨) ચાસ-
ચલમત; વર્તણૂક; આચરણ. (૩) વ્યા-
ખ્યા; ઓળખવું ખ્યાન; નામ; જેમાં ઓ-
ળખાવવાની વસ્તુનું સ્વરૂપ આપેલું હોય
તે. (૪) ટેવ; લત. (૫) ગુણ; સ્વભાવ. (૬)
દેખાય; રૂપક:-કુલક્ષણ; સુલક્ષણ. મનુષ્ય

અથવા વસ્તુમાં કૌંસુસે તે ગુણાવગુણ, કે
જે ઉપરથી તે ઓળખાય.

લક્ષ્મી, વિં લક્ષ્મીવાળું; સુલક્ષણ; સારી
વર્તણૂકનું. (૨) ચતુર; ગુણવાન.

લક્ષ્મી, સ્ત્રી [સં.] એક મુખ્યાર્થમાંથી
બીજો સંબંધી અર્થ લેવાય તે.:-ગામ
બી ગયું-અર્થાત ગામ નહિ પરંતુ તેમાં
રહેનારા લોક તે. આ લક્ષણાશક્તિ કહે-
વાય છે. ભાવાર્થ. મુખ્યાર્થમાં રહેલો
બીજો જે શક્ય સંબંધી અર્થ તે-લક્ષણ.

લક્ષ્મી, કિં સં કોઈ નામ, નિશાન, હેતુ
વગેરે પર લક્ષ કરવું તે; ધારવું; તાકડું.
(૨) આશા રાખવી; વાટ જોવી. (૩)
શોધી કાઢવું; ધ્યાનમાં રાખવું. અટકળ
કરવી; જાણવું; નિશાન માંડવું.

લક્ષ્મી, વિં [સં.] તાકડું નિશાન
પાડનાર. (૨) ધારેલો હેતુ બર લાવનાર;
તાકાડી.

લક્ષ્મી, પું લાખ રૂપિયાની પુંજવાળો;
જેની પાસે લાખો રૂપિયા હોય તે.

લક્ષ્મી, અં લાખ લગી; લાખની સંખ્યા
લગણ; લાખે જેના અંદાજ હોય તેમ.

લક્ષ્મી, વિં લક્ષ ઉપર ધ્યાનવાળું; અમુક
હેતુ રાખીને કામ કરનાર; ધ્યાન રાખનાર.

લક્ષ્મી, સ્ત્રી [સં.] પેસો; સંપત્તિ; દો-
લત. (૨) ધન આપનારી દેવી; અથવા
ધન દેવતા તે. (૩) વિષ્ણુની સ્ત્રી. (૪)
શોભા; શ્રી. (૫) ભાગ્યશાળી સ્ત્રી. દસ
પ્રકારની લક્ષ્મી કહેવાય છે:-શેકડ પેસો;
ખેતર-જાગીર; સુખસાધન; વાહન; ઘેર;
સ્ત્રી; છોકરા; મકાન; ઘર; સુકુળમાં જન્મ
અને આખર ઇજત. વળી બીજે પ્રકારે:-
૧ ધન, ૨ ધાન્ય, ૩ પૃથ્વી, ૪ સ્ત્રી, ૫
પુત્ર; આરોગ્ય, ૬ આશ્રય, ૭ આવ-
રદા ૮ ઉદ્યમ, ૯ સંતોષ, ૧૦ જ્ઞાન.
કહેવું લક્ષ્મી આલ્સો કરવાં આવે ભારે ઝો
ધોવાનું=વખત નહિ વિચારવો; જે

વખલે ને લેવાય તે લક્ષલેવું.

લક્ષ્મીવાન, વિં [સં.] પૈસાદાર; ધનવાન;

શ્રીમંત; તત્વગર.

લક્ષ્ય, વિં [સં.] લક્ષ આપવા જેવું; લક્ષ આપી શકાય એવું; તાકી-ધારી શકાય તેવું.

લખ, સ્ત્રીં લત. (૨) લક્ષ્મી. (૩) વિં લાખ. ઉં લખચોરાસીનું લગકું, માથે વહેરી લીધું રે.

લખણી, સ્ત્રીં દાન-અક્ષીસની યાદી; ટીપ. આટલું આપીશ એમ જેમાં લખી આપેલું હોય એવો માગણનો કાગળ તે; ઉધરાણનો કાગળ-યાદી તે.

લખણું, નં લખવાનું વતરણું; ટાંકણું; કલમ; લેખણ. (૨) લખાણ; લખેલું તે. (૩) ભેટ-દાન-અક્ષીસ આપવાને કરી આપેલી યાદી-ટીપ તે લખણી.

લખત, નં લખાણ; લખેલું તે; લેખ. (૨) ખત; દસ્તાવેજ; ઠરાવનું લખાણ તે. લખતપતર=લખાણ કરેલું પતુ-પાન-તખતી વગેરે તે; દસ્તાવેજ.

લખપતિ, પું લાખો રૂપિયાનો આસામી તે; લખેશરી; મોટો ધનવાન.

લખમી, સ્ત્રીં લક્ષ્મી.

લખલખ, અં ઝળાંઝળાં. (૨) પ્રવાહી ઉછળતાં થતો એવો અવાજ તે.-કુતરે પાણી પીએ ત્યારે લખલખ થાય છે.

લખલખવું, કિં અં ઝળાંઝળાં થવું; ચકચકવું; તેજમારવું; પ્રકાશનાં કિરણોનું ઉડવું. (૨) લખલખ થવું; પાણી ઉછળવાથી લખલખ એમ થવું. (૩) જેમ તેમ ખોલખોલ કરવું; અડખડવું.

લખલખાટ, પું તેજનું ઝળાંઝળાં થઇ રહેવું તે; ઝળાંઝળાટ; હીરા મોતી અને તાછેલા સુવર્ણ વગેરેમાંથી ઉડતો તેજપ્રભાવ; લાવણ્ય. (૨) લખલખ થવું તે. (૩) અડખડાટ; લમરો; ઘોંઘાટ. (૪) લલાખણ; સંલોભ;

આનંદકિંસાહ અને કામકાજ વગેરેની જે તેજ-ધમાલ તે.

લખલુંટ, વિં પુષ્કળ; બહુજ; અતિધણું; ભરપુર; મેથુમાર;-આમ લખલુંટ ખરચ કરશે ત્યારે ખચશે શું ?

લખવું, કિં સં [સં. લિખ્] ટાંકણા-વતરણાથી સપાટીપર ખોદીને ચિહ્ન કે આકૃતિ પાડવી; ખોતરવું-કોતરવું-ખોદવું; ઉડો. આંકો પાડવો. (૨) પિંછી અથવા કલમ પ્રવાહી રંગમાં ખોળી લીસી સપાટી ઉપર ચિહ્ન કે આકાર પાડવો. આલેખવું; ચિતરવું; કાઢવું. (૨) ગ્રંથ કરવો; ખનાવવું.-એક ચોપડી કે નિર્મળ લખ. (૪) યાદ રહે-વિસરાય નહિ એમ કરવું.

લખાણ, નં લખેલું તે; લેખ. (૨) લખીને વસ્તુ ખતાવવી તે; લખવાની છટા.

લખામણ, નં લખવાનું મહેનતાણું; લખાવવાનો ખદલો તે; લખામણી; લખાઈ.

લખામણી, સ્ત્રીં લખામણ; લખાઈ તે.

લખારો, પું ખોલખોલ કરવું તે; અડખડાટ.

લખાવટ, સ્ત્રીં લખાણ કરવું તે; મોઢે નહિ પણ લખીને કામ કરવું તે. (૨) ધાસ્તી. (૩) લવારો.

લખાવવું, કિં સં લખે તેમ કરવું. (૨) ઝંપલાવવું; કુટીપડવું; તલપ મારવી.

લખવું, કિં અં ધસાઇ જવું; નિર્મળ થવું; શરીર લેવાવું.

લખિત, વિં [સં.] લખેલું. (૨) ભાષ્યમાં જે લખાયેલું હોય તે.-લખિત કંઇ મટે છે.

લખિતગ, વિં લખનાર; લખાણ કરનાર.

ઉં ચંપા નગરીથી લખિતગ લલિતા દાસીરે.

લખીઆપવું, કિં સં દસ્તાવેજ કરી આપવો; લખીને કપુલાત આપવી.

લખેશરી, વિં જેની પાસે લાખખો રૂપિયા

હોય તે; ધનવાન ઉં લખેશરી હશે તાત
જેહનો, મારે તે બાઈ શા કામનો. એમેકં.
લખોટવું; કિં સં લાખ લગાડી ને ધુંટવું;
જેમાં લાખ હોય એવું કાવણુ ચઢાવવું;
લાખ ચઢાવી ધુંટીને ચળકતું કરવું.
લખોટી, સ્ત્રીં લાખની ગોળી; મંજો; ડેરી;
છેકરાઓને રમવાની બોર બોર જેવડી
પત્થર, કાચ અથવા લાખની ગોળીઓ તે;
નાની ગોળી; લકટી.
લખોટો, પું મોટી લખોટી; લકટો; ઢીબો.
(૨) અગત્યના કાગળોનેા બીડો તે;
સરકારી હુકમ-તુમાર વગેરે ઘાલેલું મોટું
સીલખંધ પડખીડિયું.
લખખણ, નં લક્ષણ.
લખખુંપતું નં લખત; લેખ; ખત; દસ્તાવેજ.
લખ, સ્ત્રીં લોહિયાટ ઉપરથી મેલને લાગે
ટકો દેવાય છે તે; ટેકણ; ટેકો. (૨)
પાછલો ટેકો; આગલી ઠોકઠાક કરવા પા-
છલી તરફ જે જોર રાખવામાં આવે છે
તે. (૩) સુતર-વાળની લટ તે. (૪)
લગણ; લગી; સુધી.
લગડું; નં ગધેડાની પીઠપર માલ ભરવાને
મૂકવામાં આવતું ચોકડું. (૨) છાલકું;
ગધેડા ઉપર નાંખવાની ગુંથ; બન્ને બાજુ
માલ ભરાય એવી ડળી; પીઠે બંધાય એવો
ભારે ને કંઠાગા ભરેલો બોજ તે. ઉં લખ
ચોરાસી કેડે લગડું, માથે વહોરી લીધીરે.
લગણ, અં લગી; સુધી; પર્યંત; મર્યાદા-હદ
ખતાવે છે. (૨) પું બોજ; ભાર. (૩)
છેલ્લો અક્ષર લખુ હોય એવો ગણુ તે.
લગત, નં સંબંધ. (૨) લગતું; સંબંધવાળું.
(૩) પાસે; જોડે. આ પત્ર લગત ચેક છે.
લગતી, સ્ત્રીં સંબંધ; લાગતુંવળગતું. (૨)
વગ; તરફેણ; પક્ષ; સરખ. (૨) નજીક; પાસે.
લગતું, વિં સંબંધી; સંબંધ ધરાવતું; સાથે
હોય એવું. (૨) તરફકું; પાસેતું; નજીકતું;

સંબંધ-જોડણીમાં રહેલું.—મારા ધરને લ-
ગતી કુટી જમીન છે.

લગદી, સ્ત્રીં લુગદી; થપોલી.

લગન, નં લગ્ન; વિવાહ; સાદી; વરકન્યાતું
એક બીજી સાથે જોડાતું તે.

લગનગાળો, પું લગન કરવાના શુભ દિ-
વસો તે; લગનની મેસમ; થોડા દિવસમાં
જે વખતે ઘણું લગન થતાં હોય તે સ-
મય. ઉત્તરાયણથી માંડીને ભાદળી નોંમ લગી
શુભ-જ્યોષ્ઠા દિવસોમાં લગન થાય છે.
લગન પડો=લગનનો શુભ દિવસ લખી
મંગલાર્થ કંકુ ભરીને બનાવેલી લગ્નપત્રિકા
તે. લગનસરા=લગનગાળો.

લગનિયો, પું કન્યા તરફનો વરને તેડવા જ-
નારો માણસ :—મામે લગનિયો. (૨) ઠાઠ-
માઠયો—માણસ.

લગની, સ્ત્રીં લેહ; ધ્યાન; લક્ષ્યવૃત્તિ; મોહિ-
તી; રહ; ગુણાકર્ષણની આસક્તિ; લગન-
સંબંધ પાડવાતું એક સરખું લક્ષ લાગી
રહેલું તે. ઉં લગની લાગી નંદલાલસુ.

લગમગ, અં બહુ પાસે લગી એમ; પાસે;
નજીક; અડોઅડ; સમતલ સુધી પહોંચેલું એમ.

લગરીએક, વિં જરા; થોડું; કંઈક.

લગવાડ, સ્ત્રીં સંબંધ; લાગતુંવળગતું હોય
તે. (૨) આશુકમાશુકનો સંબંધ તે.

લગાડવું, કિં સં ચોપડવું; ચોળવું; ચામડી
પર ધી લગાડ. (૨) અડકાડવું; સ્પર્શ
થાય તેમ કરવું. ટેપલને હાથ લગાડતો
નહિ. (૩) કામ-ધંધે વળગાડવું; બગાડવું;
ચીકટાવવું.—નાપાસ થયો એટલે ધંધે
લગાડયો. (૪) બાળવું; સળગાવવું; પેટ-
વવું.—ચુલામાં લગાડ. (૫) લડાઈ કરા-
વવી. (૬) સારી-માડી અસર કરાવવી.
(૭) ધ્યાન આપવું; મનપર લેવું. (૮)
ચોળવું; ખંત ધરવી; ઘેરવું.—અભ્યાસમાં
જીવ લગાડ. હવે ભક્તિમાં મન લગાડો.

લગ્નમ, સ્ત્રી [સ્ત્રી] પશુને સ્થાપવા અને ધાર્યા પ્રમાણે સ્થાપવા તેના મોં અથવા નાકમાં જે નક્કરોરી ઘાલવામાં આવે છે તે; નાથ; ચોકડું; વાગ; નાથ કે ચોકડાની રાશ-દેરી તે. (૨) અકુશ; દાળ. (૩) મર્યાદા; હદ. (૪) અટકણ; અટકાવ, પ્રતિબંધ. (૫) વિવેક; શરમ;-એને મોટે લગ્નમ નથી.

લગ્નર, વિં યોડું; સહેજ; જરાક.

લગ્નરેક, વિં બહુ જ યોડું; કિંચિત.

લગ્નવણું, કિં સં લેપણું; ચોપણું. (૨) મારવું; ઠેકવું. (૩) લાચ પાડવું; કામમાં આણવું. (૪) સોજત કરવી.

લગી, અં સુધી; તક; લગણ; વેર. મર્યાદા-હદ ખતાવે છે.

લગીર, વિં જરા; યોડું.

લગે, અં ઉત્તેજનને માટે હં, બધે, એવા અર્થમાં વપરાય છે.

લગેકડગ, અં છેક પાસપાસે; એક બીજાને આડીને રહેલું હોય તેમ; લગભગ.

લગ્ય, અં પાછળ લાગેલું હોય તેમ; સાથે; જોડે. (૨) પાસે; નજીક.

લગ્ન, નં [સ્ત્રી] સંબંધ વગરનાં વરકન્યાનો યોગ તે; વરકન્યાનો પતિપત્ની તરીકે રહેવાનો સંબંધ-બંધ તે; એક બીજા સાથે જોડાવું તે; વિવાહ. (૨) વરકન્યાએ પતિ પત્ની તરીકે સાથે રહેવાને સાક્ષાત્કાર વિધિ કરવો તે; તે સંબંધી બેસંતી રીત, નાહજનનનો વહેવાર તે. (૩) વિવાહનો અવસર-ટાણું તે. (૪) પાંચ ધડી જેટલો સમય તે. જે રાત્રિનો સૂર્ય હોમ તે રાત્રિનું પહેલું ભ્રમ આણાય છે. (૫) લેહ; પ્રેમબંધ; મિત્ર લાગવું તે.

લગ્નકડાણી, સ્ત્રીં જ્યોતિષનું વિવાહ સંબંધ દર્શક મહત્ત્વ.

લગ્નમંડપ, સ્ત્રીં [સ્ત્રી] જેમાં લગ્ન જણા-

વેલું હોય તેવી પત્તિકા; કંઠાસરી.

લગ્નમંડપ, પું [સ્ત્રી] લગ્નનો વિધિ કરવાને અધિષ્ઠા મંડપો તે.

લગ્નિયા, સ્ત્રીં [સ્ત્રી] આઠ યોગિક સિદ્ધિઓમાંની તે સિદ્ધિ, કે જેવડે શરીરને લઘુ-હળવું કરી શકાય છે.

લઘુ, વિં [સ્ત્રી] નાનું; ટુંકું; સૂક્ષ્મ. (૨) હળવું; નહિ ભારે એવું. (૩) યોડું; અલ્પ; જરા. (૪) ઉચ્ચારમાં ભારે નહિ એવું; મૃદુસ્વરનું-સરનું. દીર્ઘથી ઉલટું; ઉચ્ચ:-લઘુ ઉચ્ચાર-અક્ષર તે.

લઘુતા, સ્ત્રીં [સ્ત્રી] નાનાપણું; યોડાપણું. (૨) હળવી હલક તે. (૩) નીચપણું.

લઘુતાઇ, સ્ત્રીં લઘુતા; હલકાપણું. (૨) ટુંકાણું; ઉચ્ચત્વ.

લઘુત્વ, નં લઘુતા; ટુંકાણું.

લઘુલાધારી, સ્ત્રીં એવી વિધા કે જેથી નાના અને હલકા બની શકાય; કવચ પ્રમાણે શરીરને નાનું અને હલવું બનાવાય એવી સિદ્ધિ-આવડ તે. (૨) એક જાદુઈ કળા; હાથ્યાલાકી; પેચવાળી તદ્દભીર; ઉંધું ચતું કરવાની, સામું માણસ સમજે નહિ એવી કળા તે.

લઘુશંકા, સ્ત્રીં પિશાચ કરવો તે; સુતરવું તે.

લઘ્યક, સ્ત્રીં જોર લાગવાથી, ભારપડવાથી અથવા આઘાતથી હાથ-પગના એકાદ અવયવનું લયકાણું-મરોડાવું, નમી પડવું તે; લગડવું-લટકવું થઇ જવું તે; લંધાવું તે; મચકોડ; કરમોડ. લયકલયક=ડીલું પડી-સાંધાનો સંબંધ શિથિલ થઇ ઝુલવું-ઝોલાવું લગડવું; લટકી પડી આમતેમ હાલવું ને અથડાવું.

લયકવું, કિં અં ભારથી અથવા ટપકાસથી સાંધામાંથી ખસી જવું-વાંકું વળવું; નમી-જવું; મરડાવું; મોચાવું; કરમોડાવું; લચી-જવું; ભારથી નમવું; ઉતરવું; ખોભરાવું.

(૨) જોખનના મદમાં ચાલતાં કમ્બરથી
મરડાવું-નમી નખાવું.

લચકો, પું પોચા-દીલા પદાર્થિના લેણા;
હાથમાં લઇ શકાય એટલા દીલા પદાર્થ
જેના થોડા જથ્થો તે. પાંચ આંગળાં
વચ્ચે રહે એટલો દીલો ને લોદા જેવો પદાર્થ
તે:-લચકો દાળ=દીલીદાળ-(પ્રવાહ નહિ.) લચકો લાખસી.

લચકડું, કિં સં ચોપડવું; ખરડવું; લપેડવું.

લચપચ, વિં રસ-પ્રવાહીથી ભરપુર; પ્રવાહી
ભળવાથી લોચા-લોદા જેવું થયેલું હોય
એવું; અંદરથી પ્રવાહી ટપકે એવું; તરખોળ.

(૨) યુદ્ધર જેવું.

લચપચવું, વિં પ્રવાહીપૂર્ણ-તરખોળ; લોદા-
લચકા પડે એવું; રસ વગેરે પ્રવાહીથી ભર-
પુર:-લચપચલી લાખસી.

લચલચવું, કિં અં સંધિથી દીલું પડી
લખડવું; પસરી જાય એવું અથવા લેતાં
લચકા થઈ સરી-પડી જાય એવું. (૨)
લચકડું.

લચવું, કિં અં વચમાંથી જરાક નમી જવું;
સાંધામાંથી મરડાવું. (૨) નરમહોરી મૂકવી;
આગ્રહ મૂકી દેવો. (૩) ફરી જવું; ખોલ-
રાવું. (૪) ત્રાંસુ થઇ નમી પડવું; સૂતર-
માંથી-સીધી લીટીમાંથી એકાદ બાળુ ધસી
જવું:-ભારથી ભારવટિયો લચ્યો ને ભારે
વરસાદથી કરો લચ્યો.

લચાંડ, વિં ભાથાફોડિયું.

લચાંડ, વિં ભાથાફોડિયું; તકરારી. (૨) ખેન
પડાવે એવું.

લચ્છન, નં લક્ષણ.

લચ્છો, પું કાચ ચઢાવેલા દોરાની આંટી;
ખાંજો.

લછ, સ્ત્રીં [સં. લક્ષ્મી] લક્ષ્મી; લાછ.

લછો, પું પગનું ધરેલું; સેરોતો પગમાં નાં-
ખવોતો ગુચ્છ. (લલ્લો!)

લજવણું, કિં સં શરમમાં નાખવું; લજ-
માવવું; લાજ લાગે એમ કરવું:-નહારો
પોપાક પહેરી તમે મને લજવો છો.

લજવાવું, કિં અં લાજ આવવી; શરમાવું.

(૨) શેહ પડવી; સંકોચ લાગવો;
ચાલતાં મળતાં ને મર્યાદા સાચવતાં-વિન-
યથી અચકાવું તે.

લજમણી, સ્ત્રીં સ્પર્શથી-લાજથી સંકોચાઇ
જનારી એક વસ્ત્રપતિ; ખીજનો સ્પર્શ
થતાં જેની પાંદડી નમીને પડી જાય છે
એવી વસ્ત્રપતિ.

લજમણું, વિં લાજ આવે એવું; શરમ
લગાડે તેવું. (૨) નહિ શોભતું; અચુક્ત
લાગે એવું; નહાંક.

લજવણું, કિં સં શરમ પહેલે તેમ કરવું;
શરમાવવું.

લજ્જા, સ્ત્રીં [સં.] લાજ; શરમ. (૨)
મર્યાદા; અદ્ય. (૩) સંકોચ. (૪) ફિટકાર.
લજ્જાવાન=લાજવાળું.

લજ્જાળુ, વિં શરમાળ; અદ્યવાળું; લાજે
એવું; મર્યાદાશીલ. (૨) લજ્જાવલીતો છોડ.

લજ્જાત, વિં [સં.] લાજેલું; લજ્જા પારેલું;
શરમિંદું.

લટ, સ્ત્રીં ચોટલામાંના વાળનું ફેલું; મોટા
લાંબા વાળમાંનો થોડાક વાળનો એક
જથ્થો-ગુચ્છ તે; જટિયું; લાંબા વાળની
એક સેર; વેણી; વાળની પાતળી જુડી.
(૨) હીર અને સૂતરના તારની પાતળી
જુડી. (૩) વડની તંતુદાર મુળી; પાતળી
વડવાઇ. (૪) ચોટલો શણગારવાની મોતી
પરોવેલી સેર; મોતીસેર.

લટક, સ્ત્રીં લળતા-નમી-લચી પડતા અં-
ગનો લહેકાવ તે; અંગ હિંદોળી લળાવીને
ચાલવાની ખૂળી તે; અવયવોનો મોહક
શોભીતો ગુકાવ તે; લટકો; અંગ મરડા;
અંગમંગ; વાંક. શોભીતું આયુ' હલાવવું;

હાથ સકેદી લગવું; ચાલતાં મરેડ લઇ અંગ લગાવવાં વગેરે તે. ઉં લટક ઉપર તારી-વારી જાઉં વારીરે. મચકોડ; મચકો; લટકોમટકો.

લટકણુ, વિં લટકનારું; લટકતું હોય એવું; લટકતું; લખડતું.:-એ વનમાં મેં કબી ન જાઉં; અને જાઉં તો લટકણુ રણ મેં કબી ન જાઉં. (૨) લટકતું રહેલું હોય એવું અંતરાણિયું તે. છંડાયેલું; કાર્ય કરવા જતાં અધવચ રહેલું એવું તે.

લટકણિયું, વિં લટકતું એવું; ઝુલતું-લટક્યા કરતું હોય એવું. (૨) નાં પાંદડી; લોલક; ધુલેર; લટકતું રહે અને ઝુલ્યા કરે એવું; સ્ત્રીઓના કાનનું એક ભૂષણ.

લટકતું, વિં લખડતું; ટિંગાતું; ઝુલાતું; લટક્યા કરતું. (૨) પૂર્ણ મૂલાધાર રહિત; ઉપરથી વળગેલું અને નીચેથી આધાર વગરનું. (૩) ઉદય વગરનું; એકાર. (૪) અધવચ રહેલું; અંતરાણિયું. કિં ૫૦ લટકતું મૂકવું=શરૂઆતમાં પૂછી, કામે લગાડી, અથવા નોંતરીને પછી અધવચ છોડીદિયું, પડતું મૂકવું, જવાદિયું; અર્થથી તણ દીધેલું.

લટકણું, કિં અં ઉપરને આધારે નીચેના આધાર વગર ઝુલતું રહેવું; લખડવું; ટંગાઇ રહેવું. (૨) આધાર રહિત થઇ જવું; ધારેલું નહિ પાર પડવું; રહી જવું નિરૂદ્ધમી થવું; અંતરિયાળ રહી જવું; નિષ્ણ થવું.

લટકાવવું કિં સં લટકે એમ કરવું; ટંગવું; ઝુલવું રાખવું. (૨) ઉપરથી આધાર આપી પાંખી-નીચેથી આધારરહિત કરવું; લખડે ટંગાઇ રહે એમ કરવું.:-થાય તે કર, જોઇએ તો ધંસીએ લટકાવને ! અદબદબ અંતરિયાળ રાખવું.

લટકણું, કિં અં ટંગાવું, ટિંગાવું; લખડવું; ઝુલવું રહેવું.

લટકણું, વિં લટકવાળું; શોભીતા મળેના મોહક અંગ મરેડવાળું લચ્ચી પડતી મોહક ચાલવાળું; મોં, હાથ પગ અને બીજા અવયવાની મોહક સ્વાભાવિક લટકવાળું તે; ચટકતી ચાલવાળું.:-લટકાળી સ્ત્રી.

લટકું, નં છટાદાર અંગચાળો; નખડું; મજેદાર અંગ તરછોડનેા લહેકો તે. ઉં અમુલખ લટકું લાખનું, છત્યા તે પામ્યા પાર. દયા.

લટકો, પું શરીરના એકાદ અવયવની મોહક છટાદાર હિલચાલ તે; ભાવ ભર્યા અંગ મરેડ; મોં, હાથ, કમ્મર પગ વગેરેના મચકોડ-લહેકાવ તે; છટાદાર મોહક અંગ ચાલન તે. (૨) છટાદાર મળેની લણી પડતાં અંગવાળી મોહક ચાલેના મરેડ; ગમન છટા; મદભર ગતિવાળી મળેની હલક તે. ઉં મોહો મોહો અંડરને ઝમકે, માહો મોહો લીલાગત લટકે. અભિનય; નખડું; ચાળો. (૩) ચપળ લહેકાવ; સહેજ નમી-ઝુલીને પાછું હટું તેમ થઈ જાય એવું ઝચુકલું તે; લહેજી; લળક.:-લટકો ઝટકો=સહેજસાજ; ખન્યું ન ખન્યું હોય એમ થઇ જવું તે; સહેજવાર એમ.:- મોટા કુટુંબમાં દહાડે તો વહુવર લટકો ઝટકો મળે એટલામાં શી વાતચીત કરે. લટકોમટકો=શરીરનેા અને આંખનેા ચાળો તે; ચાંપી ચાંપી-નમી લચ્ચી અંગ ભાગીને ચાલવું તે. ઉં લટકો મટકોને ચકટો તમારો.

લટપટ, સ્ત્રીં લાડવું અને પડવું-નખવું તે; ખૂબ લાડવું ને ગેલ કરવાં તે; ડાક અંગ નાંખી દઇ ખૂબ લટી પડવું તે.:-લટપટ પંખી ચતુરસુભણુ. (૨) લાલમેલ; ગાઢ સંખંધ; ઉદારસ્નેહ સંખંધ. (૩) ઝપટ; ઝપટ. (૪) ઉદાર-ખુલ્લા દિલની આપલે; અતિશય.:-ઝઝી લડપટ રાખશેા નહિ, ઝાંકે લલાઇ જશેા.

લટપટિયું, વિં લીસું; સ્નેહ દેખાડીને લટી

પડે એવું. (૨) ઉતાવળ; અવગણના.
 લાકડો, સીંચી લાકડો; લાકડો; નાની લાકડોનો.
 બુદ્ધિ. ઉં. લીધી લાકડો. લાકડો, રજુપતિ.
 (૨) લાકડોનાં; ફેરો.
 લાકડો, કિં. અં. સમજવું; લાકડો; નમી-
 પડવું; ફેરવી વાળવું. (૨) સંજ્ઞાવાળું.
 લાકડો, સીં. આપતેમ શરી આવવું તે; રેડકો;
 આટો; ફેરો.
 લાકડો, નં. વેણીથી છુટાવાળો પાતળો જથો
 તે; લટ; યુગ્મચેલી લટો તે; વાળનો
 ચુલો તે; બાપરાં. (૨) પાતળી ડાળીઓ-
 શાખાઓ અને વેલના આગલા અંકુરો
 વગેરે તે. કિં. પ્રં. લટિયાં પીખવાં=ભવાડો.
 ફેરોતો કરવો, ફેરો નાંખવું; મારવું.
 લાકડો, કિં. અં. લાકડું ને પગે પડવું;
 ગેસ કરવાં; નમી પડવું; રીસ ઉતારી નાંખી
 ભળીજવું; આચળ કરીધી. (૨) સમજાવું.
 લાકડો, વિં. બુલંતી; આનંદ નાચતી.
 લાકડો, અં. સહેજસાજ; ભેવાણું ન ભેવાણું
 હોય તેમ; અતિ ઉતાવળ; ઘાઘાં; નહિ
 નિરાંતે; નાસતાં ભાગતાં-ભમતાં થોડું ઘણું
 એમ; બળબળ.
 લાકડો, પું. લટર; લટ. (૨) શાખા જૂથ.
 લાકડું, વિં. લીન; તક્ષીન; એકદમ અધીન-વશ.
 (૨) પરાધીન; પરવશ. (૩) એકજ વિષયમાં
 ચિત્ત યોદી રહેલું હોય એવું; મશગુલ;
 એકતાર; લેંઘટ. (૪) સ્તબ્ધ; કંઈ પણ
 કરવાને અસક્ત; લોચા જેવું; નિર્જળ; મન
 તથા શરીરની હિલચાલ જેમી ખીજા ઉપર
 આધાર રાખવારી થઈ ગઈ હોય એવું તે.
 લાકડું, પું. જડી, ટુંકો અને મળ્યુત લાકડી;
 ડાંગ; ડંડો. (૨) વિં. શરીરે આર ને
 મળ્યુત; ધરમમ; પુષ્ટ ને બળવાળું. -એ
 તો હજી લઈ જવો છે.
 લાકડો, પું. ગાડાં ગાડી વગેરેની નામનીઓના તે
 લોખંડી દંડકો-ખીલો કે જેમાં પેશ પરાવ-

વામાં આવે છે; જેમાં આડીનાં પેશ પરા-
 વાસ છે તે લોખંડી દંડો. (૨) જડો ને
 મળ્યુત માણસ તે; તમે નહિ એવો બળ-
 વાન કડક વીર તે. (૩) જડો મહરપાટ.
 (૪) પાટલો; ઢાળકી; ચોટી લાકડી; સાથે-
 લી ધાતુનું મશિનું; ધર બળી મશું પણ
 સોના રૂપાના દાગીના અને રોકડ રૂપિ-
 યાના તો ગળીને લટા થઈ બેસેલા તે
 રાખના કચલા શોષતાં મળી આવ્યા.
 લાકડું, વિં. પુષ્ટ તેમજ મળ્યુત; શરીરે પોષાતો ને
 બળવાન. (૨) પું. જડી મળ્યુત લાકડી.
 લાકડો, પું. શરીરે પુષ્ટ મળ્યુત અને અકલે
 મૂર્ખ એવો તે; લાકડો. (૨) લુચ્છો.
 લાકડો, વિં. લાકડખોર; સહેજસહેજમાં લડી
 પડે એવું; લડકણું.
 લાકડો, વિં. લડે-કંકાસ કરે એવું; લડવાડિયું.
 લાકડો, સીં. એ જણ અથવા એ પક્ષ વચ્ચેનો
 ઝગડો તે; તકરાર; ટટો; કળિયો; મુક-
 દ્ધો. (૨) મારામારિયો ઝગડો; લડાઈ.
 લાકડો, કિં. અં. શરીરની ધારણ સમ-
 તોલતા જતી રહેવાથી ઉચલી પડાવું; ગોથું
 ખાઈ જવું; અંબળાઈ-ઢળી પડવું; ધારણ
 તૂટવાથી પડીજવાવું.
 લાકડો, નં. ગોઠિમડું; ગોથું; ગુલાંટ; અ-
 ડાઈયું; લાકડી પડાવું તે. શરીરની
 ધારણ-સમતોલતા જતી રહેતાં ઉચલી
 પડાવું તે; સમતોલતા નહિ રહેવાથી આમ
 તેમ ડોલડોલા થઈ જવાવું તે. -આ લડ-
 થઈયાં ખાતો કેમ ચાલે છે? પીધેલો છે
 કે શુ? ?
 લાકડો, વિં. અલપચર; લક; આલેશ પીધેલ
 ને હલપુષ્ટ એવું તે.
 લાકડો, પું. લાકડો; લાકડો; લક. (૨) ખા-
 લેશ પીધેલ તોરાની છાકરા તે.
 લાકડો, કિં. અં. લાકડી રહેવું; રંચાઈ
 રહેવું; બુલવું; મુકવું. (૨) લાલ વગર

રહે-જવું; અરસે રસ્તે ગયા પછી નીચેનો
આધાર જતો રહેવો અને નાસીપાસ થવું;
નિશ્ચય જવું. (૩) પાતલ રહેવું; નહિ
ભેખાવું; ઇચ્છા-ક્રમેદનું અધુરું જવું.

લડકાવિજ્ઞાન; નં. લખડી પડાવું તે; કોકર
પાદ પડવું તે. (૨) વિં લડખડનું રહેતું
હોય એવું.

લડખડાડા; જીં. લડાડાડા તે. (૨) મસ્તી
તોડન.

લડકાડ; જીં. લડકાડ; ટટો; તકરાડ; કબિયો;
મારામાર; ઝગડો. (૨) ખેલાખેલ.

લડકુ; કિં. અં. ગાળાગાળ કરવી; ખિલવું;
તકરા કરવી. (૨) મારામાર કરવી; સામ-
સામા હાથનો અને હથિયારનો ઉપયોગ
કરવો; ખળ ખતાવવું; કાપાકાપી કરવી.
(૩) બે જણે અથવા બે પક્ષવાળાએએ
પોતાનો મન-વિચાર સાખીત કરવાને મ-
થવું; કબિયો-વાદવિવાદ ચલાવવો-પોતાનું
સંસ્થાપન ખરું છે એમ ખતાવવા કોઇ પણ
રીતે ખીળના-વિરુદ્ધવાળાના સાથે મોઢેથી
કે હથિયારથી તોડ કાઢવાને મથવું તે.

લડકૈયા; પું. લડનારો; ચોદા; શરવીર; સૈનિક-
જનક; સિપાઈ. (૨) લડાઈ લડવામાં પાવ-
રથી તે; લડનાર-લડી જળનાર; જેને
લડતાં આવડતું હોય તે. —ગુલામ અચ્છો
લડકૈયો છે. કુસ્તીખાન.

લડકાડકુ; કિં. અં. સમતોલપણું નહિ રહે-
વાથી આસતેમ લળી પડાવું; લહેરથી
મદથી પગ આસતેમ શરી જવાને લીધે
અડખડિયાં ખાવાં; ડોલતા લથડતા પગે
ચાલવું. ઉં. લડકાડલી માથે.

લડકાડા; જીં. અં. અં. અં. અં. ટટો કર્યા
કરવો તે; બળમગ્નથી કર્યા કરવી તે; લડા-
લડ; ખાઈખાઈ; પડવડા; કબિયો; કંઠાસ.
લડકા; જીં. લડકુ; તે; બે ચાલુસોએ અથવા
સામસામા બે પક્ષોએ પોતપોતાના વિચાર

અને હેતુએ-સાથે બે. લાખમાને ચારી-
રિક તેમજ માનસિક ખળ એક ખીળ તી
સામે અજમાવવાં તે; ઝગડો; તકરાડ. (૨)
વાદવિવાદ; ખેલાચાલી; ટટો. (૩) કબિયો;
મુક્તમો. (૪) ખાને પક્ષે શસ્ત્ર લઈ એક
ખીળ સામે બીડવું-મારામારી કરવી તે.
અણખનાવ-બે બાધએને લડકા છે. કંઠાસ;
ગાળાગાળ. સંઘામ; યુદ્ધ; જંગ.

લડાઈખેર; વિં. લડકણું; લડકાર; લડે એવા
સ્વભાવનું.

લડાક; વિં. લડકણું. (૨) લડાવેલું; લડકું.

લડાયક; વિં. લડકણું; લડકાડ; (૨) લડવેલું.
લડી શકે એવું. (૩) લડવામાં કામ લાગે
એવું; લડાઈના ખરતું. —લડાયક વહાણો.
લડાડાડ; જીં. સામ સામે લડાઈ કર્યા કરવી
તે; લડમલડા; વડાવડી. (૨) રોજનો
કબિયો તે.

લડાડાડી; જીં. લડાલડ; લડાઈ; વડવાડ;
ટટો; ફિસાદ.

લડાવડુ; કીં. સં. બે જણે લડે એમ કરવું;
ખઝાડનું. (૨) કુસંપ કરાવવો; કબિયો
કાવવો. (૩) લાડ કરાવવું; વહાલથી
રમાડવું; કલાવવું; જે માટે તે આપી તથા
જે કહે તે સહી ખુશીમાં રાખવું; —લાડ
લડાવવાં; પંપાળવું; હલાવિહિલાની રાખવું.

લડકું, નં. ચું. છણું; આડી. (૩) સોનીનું તાર
વિંટવાનું ઝોળર. (૪) લડકું, લાડ;
લાડવો; ગોળો.

લડકુ; જીં. અં. અં. અં. રીન; પદ્ધતિ. (૨)
આદત; ટવ. (૩) મહારો; ખખ.

લડકુ; જીં. લડકું.

લડકનાર; વિં. કણસલાં તોડીને એકાં કર-
નાર; ખાજનિયાં વગેરે વિંચુનાર; પાક
ઉતારનાર.

લડકુ; કિં. સં. અનાજનાં છોટ ઉપરથી
ખાજરી, વગેરેનાં કણસલાં તોડવાં; દાંણ

કાંઠામાં માટે કણસલાં એકઠાં કરવાં; પા-
કેલા છાંડ પરનાં હાથિયાં ચુંટી લેવાં. (૨)
ચુણ લેવો; સંધરવું. (૩) ૧જ પામવું;
જેમવવું. (૪) સાંતળવું; જાણીલેવું. (૫)
થોડે થોડે િંણી વિણીને ભેજું કરવું.

લત્તા, સ્ત્રી વળી વળી અમુક કર્યા કરવાતું મન
થવું તે; હમેશ મનમાં થયા કરતી ધજ્જા-
ભાવના તે; જેની તરફ વારંવાર લક્ષ જવું
હોય તે ધજ્જા કે મનનું વલણુ તે. લેહ;
ધ્યાન; લગતી. (૨) આદત; ટેવ. (૩)
વસન; છંદ.

લત્તા, સ્ત્રી [સં] વેલ; વેલી; એવા વન-
સ્પતિ કે જેના વેલા નિકળતા હોય તે.

લતાચુંદ, નં [સં] વેલીના માંડવો; વેલ
મંડપ, જેની પર લીલી વનસ્પતિના વેલા
ચઢેલા હોય એવી ઝુંપડી-કુંજ; કુટિ તે.

લતામંડપ પું [સં] વેલનો માંડવો; કુંજ.

લતાડ, સ્ત્રી યુક્તિથી ફરી જવું તે; ફરીને
તોળવું તે; ફરી પાછડી ખાંધવી. (૨) જળ
પ્રપંચ; તરકટ. (૩) ગોથ-ગોથ ખચડાવી
પતંગને ખીજ બાજુ ખેંચી લાઈજવો તે.

લતાડવું, કિં સં ખરામ કરવું; માઠી હા-
લતમાં આણવું; કાષ જાતની લાથી ખ-
રામ થયું હોય તેમ થવું. (૨) જુદે-
જુદું તાકવું.

લતિકા, સ્ત્રી [સં] લતા; વેલ; વેલી; વેલા-
ની વનસ્પતિ.

લત્તાં, અં લુગડાંની સાથે જોડાઈને વપરાતો
એક શબ્દ-લુગડાંલત્તાં લેવાં છે ?

લત્તો, પું અમુક પ્રદેશ-જિલ્લા કે મહોલ્લાને લગતો
અમુક નામે જોળખાતો વિભાગ તે; મુલક;
ક્ષત્રી રાજ્ય અથવા ક્ષેત્રને લગતો ભાગ.
(૨) મહોલ્લો; વાસ; પોળ-પાડો તે. (૩)
જિલ્લો; વિભાગ, પ્રદેશ; ક્ષેત્ર.

લલ્લપથક, અં પાણીથી ભિંજાયેલ એમ; તર-
ખોળ. (૨) અટ્ટવાળિયે આવે તેમ; લપડે

અને પગે અપડાય એમ.-વરસાદ આવ્યો
તેથી લલ્લપથક થઈ ગયો અને એવાં
લલ્લપથક કપડાં પહેવાં હતાં કે ચાલ જો
અટ્ટવાળિયે આવે; સથરપથર; વેરણુ ઘેરણુ.
લલ્લપથક, વિં પ્રવાહીથી ભરપુર ભરેણું હોય
એવું; ખૂબ પલળેણું-ભિંજાયેણું એવું. (૨)
અં લલ્લપથક એવું હોય તેમ; કાષ દીલા
પદાર્થમાં હાથ પગ પડી ખરડાયાં હોય
તેમ. (૩) લીન; તલીન; ચકચૂર; મસ્ત.
લલ્લાવણું, કિં સં પીઠ પર ભરાવણું;
ઉપર સિંચાવણું; પશુઓની પીઠ પર માલ
નખાવવો.

લપ, સ્ત્રી પીડા; આપદા; સંતાપ; પંચાત;
ઉપાધિ; લક્ષર. (૨) ચીકણો માણસ; માયું
પકવનારો. (૩) અં ઉપરા ઉપરી સપા-
ટા બધ ઉપાડતાં થતો એવો અવજ;
ઉતાવળે ખોલતાં થતો અવાજ; લપલપ
એમ, ચટ, ચટ, ઝટ. કિં પ્રં લપલપ
કરવું=વચમાં ખેલ ખેલ કરવું તે.

લપકારો, પું જામ અથવા ખીજ કાઢી અંદરના
અવચરનું કે માંસ પેસીતું ઉતાવળે ધુજવું તે.

લપકો, પું ચીકણા ગંદા પદાર્થના કોચો;
ગળદો. (૨) લોદો; લચકો. નરકનો. (૩)
મહેણું; ટાણો. કિં પ્રં લપકા તોડવા=
ટાણા મારવા. ખોલચાલમાં અને કામકા-
મમાં દોષ કાઢ્યા કરવા.

લપકોઝપકો, પું તાણખેંચ; સહેજ કાઢ
કામ થયું ન થયું કરી નાંખવું તે; ઝટા-
ઝટ કંઈકે ખનવું ખનાવવું તે. (૨) સહે-
જતાજ એમ; થોડું ઘણું એમ.

લપજપ, અં ધામજેલ; પેસનિકળ; લપટ.

લપટ, સ્ત્રી અપટ; ઝૂંટ (૨) તલપ. (૩) ખીંચે
ખીંચે ચઢવું તે; લહેર (૪) પેચ; દાંતિ. (૫)
એકાએક યુગધિ ઉડી આવતી તે.

લપટ, વિં તલીન; એકતાર; મમ. (૨) એ-
કદમ અતિ ચિકાસને લીધે ચોટાઈ હોય

એવું; સજડ વળગેલું-આગેલું હોય તેવું.
અન્યતઃ ચીકણું; ચીવટ.-ચીકણું લપટ.
ચોટી નય એવું.

લપટપટ, સ્ત્રીં ઓચિંતી ઝડપ-ઝૂંટ મારવી
તે. (૨) લાપેટાપોટ; લપટપપટ.
(૩) જે કંઈક થોડું ઘણું થવું-હાથ આપ્યું
તે ખરૂં એમ.

લપટવું; કિં સં લપેટવું; વિટાળવું; ગુંડા-
ળવું; એકાદ ચીજની આસપાસ ચારે બાજુ
હુમ્મું કે કામળ વિટાળવાં. (૨) આંખળામાં
ભેવું; પેચમાં-વળમાં ગુચરીનાંખવું; વિંટ-
લાઈ નય એમ કરવું.

લપટાવું; કિં અં ચોટી જવું; લીન થવું;
શુભતાન થઈ જવું. (૨) જાળમાં-શંદામાં
જવું; ફસાવું; લાલચમાં પડવું; ગુંથાઈ
જવું; વળગી રહેવું. (૩) આંખળો આપ્યો
હોય તેવું થવું; ચિકાશમાં ખરડાવું.

લપટું; વિં દીકું; રમતું; પેચમાં બરાબર
પકડ રાખે નહિ એવું; અંદરના ગાળાને
નહિ બે-તું; ગાળા-કાણા કરતાં પાતળા
કદનું; દીલા થઈ ગયેલા ફેરતું અથવા
પેચતું તે. (૨) ચીકણું; બીચું; નરમ. (૩)
લાલચું; લોલપ; સહેજમાં અતુકલ થઈ
નય એવું. (૪) લાસરિયું.

લપડવું; કિં સં [લં લિપ] ચોપડવું;
ચીકણું લગાડવું; લપરડવું; લપેડવું; લેપન
કરવું.

લપડાક; સ્ત્રીં તમાચો; લાપોટ; ધોલ. (૨)
હાવ; મહેલું; ટાણો. કિં પ્રં લપડાક-
મારવી=ટાંચો મારવો; ચોકતો ચોદવો;
પટકો મારવો; બનાવવું.

લપરડવું; કિં સં લપેડવું; ચોપડવું; લગા-
ડવું; લેપન કરવું; ખરડવું.

લપરડો, પું આલ પ્રવાહીનો લેપ; ભડી ને
ચીકણી ચીજનું લેપન તે; ઓધરાળો.

લપલપ, અં અપથપ; ઉપરા ઉપરી લપલપ

એવો અવાજ થાય તેમ; ઝડપથી; ઝડ-
પથી; છમ હાલો કરતી હોય તેમ.-
લપલપ ખાઈ ગયો. (૨) સ્ત્રીં. વલવલાટ;
ખકવાહ; ખડખડ.-લપલપ ના કર.

લપલપાટ, પું લપલપ કરવું તે; ઉતાવળે
સમજ્યું ન સમજ્યું બોલબોલ કરવું તે;
ખકખકાટ; લવારો; બોલબોલ. (૨) ઝ
ઝ જેમતેમ ઉતાવળે કરી નાંખવું તે.

લપલપિયું; વિં લપલપ કરનારું; ઉતાવળિયું;
ઉત્પાતિયું. (૨) લવરીખોર; બોલકણું.

લપવું; કિં અં સંતાવું; છુપાવું.

લપસણું; વિં લપસી જવાય એવું; સરકણું;
પગ ખસી નય એવું; લીચું.

લપસવું; કિં અં સરકવું; ખસી જવું;
સરવું; પગ નહિ ફરવો; પડી જવાવું.

લપસિંદર, નં ઘણું લાંબું ને ટાપણું એવું
તે; ખૂમ લાંબું; કંટાળો આપે એવું.

લપાટિયો, પું યુસટિયો; લપટાક મારનારો.

લપાવું; કિં અં ઓઠે ભરાવું; આશ્રપમાં
સંકારાઈ બેસવું; સંતાવું; છુપાવું; અંગ
અંકચી બીજના ઓઠામાં ભરાઈ બેસવું.

લપુકલપુક, અં ડરથી મનતું-અંગતું ઉઘ-
ટવું ને સંકોચાવું તે; ભયથી મન અને
ગાત ઉપર થતી અધીરતાની અસર તે.
લપુકલપુક; ભયની થરથરાટી.

લપુકું, વિં જેના પેટમાં વાત રહે નહિ
એવું; લપલપિયું; વેલકું; અલાવડું. (૨)

લપુ લપુ, અં લપુક લપુક; મન અને ગાતનું
સંકોચાવું ને વિરત થવું તે; ભયની અસર.

લપેટવું; કિં સં ઢંકાય તેમ વિટાળવું;
ઓટો લઈ લંકવું; પકમાં ધાલવું; કોઈ
વસ્તુ ઉપર હુમ્મું કે કામળ વિટવા તે;
ઢાંકી દેવું; વેદન કરવું. (૨) સડાવવું;
સાચે નેડવું; સામેલ કરવું; ફાંદામાં ભેવું;
ગુંચવવું.

નહિ એવું તે. (૨) નકતર; ખેન. (૩) પળવે, હુખી કરે તે કંઠાળો આપે એવું માણસ, કામ વગેરે તે; સાથે વળ-
એકું ન છેડી દેવાય એવું છતાં પળવે
કંઠાળો આપે તે. (સ્ત્રી છેડકરાં પરિવાર
વગેરે તે.) :-સાથે આ લક્ષ્ય કયાંથી
લાવ્યા ? અણુગમનું એવું તે-સૌ.

લક્ષ્યકં નં નાકના ચીકણા મળેનો લોદો;
લિટનો લપકો; નાકનો મળ.

લક્ષ્યગાઈ, સ્ત્રીં લક્ષગાપણું; લુચ્ચાઈ; ઇજત-
આત્મરૂની દરકાર વગર અનીતિએ ચાલ-
વાપણું તે; નકટતા; ઉદ્વેગ; ખેશરમીપણું.
(૨) ધૂર્તતા; રીતભાત નીતિરીત તેમજ
સાસાસત્ય જોયા વગર સ્વચ્છદે ચાલવું તે.

લક્ષ્યગાઈ, પું. લક્ષગાની માથક વર્તવું તે;
લક્ષગાઈ કરવી તે; લક્ષગી વર્તણુક તે.
ખે તેમ એલેલ અસત્ય ખોલવું; ઉદ્વેગ-
પથી અનીતિએ વર્તવું વગેરે આચ-
રણો તે.

લક્ષ્યું, વિં જેની લુચ્ચામાં સાખ હોય
એવું; જુદું; નિર્લજ, અને નીતિશ્રદ્ધ
તે; ડેકાણા-વિશ્વાસ વગરનું; અસત આચ-
રણવાળું. (૨) ખંધું; શકું. (૩) કપટી;
દમલખાળ.

લખ, પું. [પા.] ખોહ. (૨) લાળ; મુખ-
માંથી નિકળતું પ્રવાહી. (૩) અં લપ;
એવો અવાજ; ઉતાવળે હાલતાં-ધુળતાં
થતો એવો અવાજ. (૪) ઝટ.

લખલખ, અં લપકે લપકે; ઝટઝટ; ઉતા-
વળે ચાટતાં થતો એવો અવાજ.

લખલખકે, અં દમમાં જોવું; દમકાષીને-
પાશમાં કામ કરાવવું હુકા દેવો તે બળા-
ધારે; ખેરશી; દબ્બેર; નામરજીએ.

લખલખકું, કિં અં કુચરના આધારે નીચેની
તરફ ઝુલતા રહેવું; લટકવું; ઇંગાઈ રહેવું;

લખલખાઈ, મુખવું, અધર રહેવું. (૩)

લેય-હાથમાંથી જતું રહેવું; ખારેલું અર-
ધેથી તરીજવું; નિષ્કળજવું.

લખલખવણું, કિં સં લખડે એમ કરવું;
લટકાવવું; ઉપરથી ચીકટાવી નીચેથી
ઝુલતું રહે એમ કરવું; ટાંગવું; ઝુલાવવું.
(૨) આશા ભંગ કરવું; નહિ સફળ થવા
દેવું; નાસીપાસ કરવું.

લખલખડે, વિં પોચું અને સુંવાળું; નરમ;
સ્નિગ્ધ. (૨) દેવત વગરનું; પાતળું; કૃશ;
ક્ષીણ; નમળું; લખોતકં.

લખાચિયો, વિં ચિંચરિયો; લુગડાંના ચુંથા
રાખનારો.

લખાચો, પું. મેલાં શટલાં લુગડાંના લોચાનો
જયો; જેવાં તેવાં લુગડાં વગેરેનું ચોટલું;
ડુચાનો જયો તે. (૨) લુગડાં, હુચા; વગેરે
જેવો તેવો સર સામાન અને કપડાંનો
જયો તે. :-આ તારો લખાચો લખળ.

લખાઈ, વિં [મ] જુદું; અસત્ય ખોલનારકે.
લખાડી, સ્ત્રીં જુક; જુહાણું; અસત્ય.

લખુલખુ, અં અવયવનું બયને લીધે શિથિલ
થવું તે થરથરવું; અંતરની ખાંકે અવ-
યવનું ઢીલા થઈજવું તે; વેપથુ; થરથ-
રાટી; ઢીલા પડો જવું તે. લખુલખુક
થવું તે. 'શું થશે ને શું નહિ' એવા
બયના વિચારે મન અને શરીર ઉપર થતી
અસર તે. :-ગામમાં વાઘ ખારવાની વાતો
કરતા હતા પણ જંગલમાં આવ્યા એટલે
લખુલખુ થઈ ગયા.

લખુલખુક, અં લખલખ; લખલખ; લખુ-
લખુ થવું તે.

લખુલખી, નં લખુલખુ થવું તે.

લખેલું, નં મો; મોહું; માથાનો આમલો
ભાગ. (૨) હાથ; આખો નીચેનો ગાલ
ને જડખાનો ભાગ તે. :-પોલ મારી લ-
ખોચું ફરવી નાંખીય.

લખેલું, વિં [સ.] મળેલું; મામ; લખેલું.

લખિય, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] પ્રાપ્તિ; લાભ; ઉપજ; મળવું તે.

લખ્ય, વિ. [સ્ત્ર.] મળે એવું; પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું; પહોંચાય; લેવાય એવું તે.

લખણ, નં. ગાલની બાજુનો કાન આગળનો ભાષા નીચેનો ભાગ તે; કપાળનાં બે પડખાં તરફનો ભાગ-અવયવ પ્રદેશ તે.

લખ, પું. [સ્ત્ર.] નાશ; વિધ્વંસ; પાચમાલી. (૨) જમતનો નાશ તે; પ્રક્રય. (૩) ગળીને એક થઈ જવું તે. (૪) એકાગ્રતા; કોઈ બાબત-વસ્તુમાં લીન થઈ જવું તે; એકલક્ષતા.

(૫) ગાયનમાં સૂરની જે એકતારતા તે; સ્વરની એકતાલતા-એક્ય તે, સ્વરનું ધીરે ધીરે એકાકારતામાં વિરમવું તે; વિરામ.

લખાનવ, સ્ત્રી (નં) ગેરિયત; શન્મ; લાજ. (૨) ધિકાર; ફટકાર; ફટ. (૩) કુદુઆ.

લખાનત, સ્ત્રી (નં) ગેરિયત; શન્મ; લાજ. (૨) ધિકાર; ફટકાર; ફટ. (૩) કુદુઆ.

લખાનત, સ્ત્રી (નં) ગેરિયત; શન્મ; લાજ. (૨) ધિકાર; ફટકાર; ફટ. (૩) કુદુઆ.

લલકાર, પું. આનંદ ભરે લાંબો સૂર કાઢી ગાવું તે; આનંદે છુટે મોંએ સૂર કાઢવો તે; આનંદી-લલિત લાંબા સૂરનો સળસળાટ તે. (૨) લલિત ધ્વનિ; ચનચનાટ તે.

લલકારવું, કિં. સં. આનંદભરે લાંબે સ્વરે ગાવું; છુટે મોંએ-આનંદી કંઠે સ્વર તાલુકો; મોટે રાગે સૂર ખેંચીને ગાવું તે.

લલકારવાવું, કિં. સં. લાલચમાં નાંખવું; લાલચ આપવી; લલચાય-લોભાય તેમ કરવું; મળવાનું મન કરે એમ કરવું. (૨) ભનાવવું. (૩) મોહિત કરવું; આકર્ષવું.

લલકારવું, કિં. સં. લાલચમાં પડવું; લોભાવું; ચાહેના થવી; લોભમાં લેવાવું. (૨) મોહિત થવું; પ્રેમ લાભવો.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] વિલાસી-લહેરી-ક્રીડા-સક્ત સુંદર નાચુક સ્ત્રી તે; રસિક અને વિલાસી સ્ત્રી; જુવાન, પ્રેમ લેલી રઢિયાળી બાળા તે.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લલકારવું, સ્ત્રી [સ્ત્ર.] નાચી લગી લકડતી રહે એવી લાંબી માળા તે; મોટા અને લાંબો હાર; કંઠી.

લવરી, સ્ત્રી [સં. લઘુ ઉપરથી.] વગર સમજે તેમ સંબંધ વગર ગમે તેમ બોલ બોલ કરવું તે; બકવા; લવારો. રાગના બેરમાં, કેદમાં કે મગજના બગાડથી સંબંધ વગર અતિશય બોલ બોલ કરવું તે, કિંમ પ્રાં લવરીએ ચઢવું=વગર સંમત અને સંબંધનું બોલબોલ કરવું; ગમે તેમ બોલ્યા કરવું; મગજની સમતા વગરનો બકવાદ.

લવલવ, સ્ત્રી લવરી; બકવા; લવારો.

લવલવવું, કિંમ અં નકામું લાભવગરનું બોલ બોલ કરવું; વગર સમજે સંબંધ વગરનું જેમ ગમે તેમ બોલ્યા કરવું; લવરી-લવારો કરવો તે; બકવું; નિરર્થક બપડયા કરવું.

લવલવાડ, પું લવરી; બકવા; લવલવ-લવ લવ કરવું તે.

લવલી, સ્ત્રી [સં.] એક જાતની વેલી; લતા.

લવલેશ, વિં જરાક; કંઈક; કિંચિત; તા-લામત્ર.

લવવું, કિંમ અં લવારો કરવો; વગર કારણે વગર સંબંધનું બોલબોલ કરવું; બકવું; બકબડવું.

લવંગ, [સં.] એક જાતનો ગરમ તેજનો અને તેનું ઝાડ તે; લવિંગ. લવંગલતા. લવંગિયું=વિં લવંગ જેવું નાનું ને તીખું.

(૨) નાં કણીબૂધણ.

લવત્રી, સ્ત્રી લવરી.

લવાબજ, [સં. લાઘવ] બોલવા ચાલવાની લાચકી તે; વિવેક; મર્જાદા બોલીની મિઠાશ; રીતભાત-આચાર વર્તણૂક વગેરે માં લાચકી ને મિઠાશ-મુલામતપણું તે.

લવાબમ, નં [અ.] અમુક મુદતે આપવાની રકમ તે; વરસુંક; મુકરર કરેલો મુદતનો દર-ભાવ કે મૂલ તે. (૨) મજૂરી; કામનો બદલો; કસૂરી; હક્કસાહ. (૩) હપતે આપવામાં આવતું નાણું તે.

લવાદ, પું [અ.] પક્ષકારો વચ્ચે પડેલો વધી પતરી આપનાર; પંચાતિથો મધ્યસ્થ બેક પક્ષની વાત સાંભળી તોડ લાવી આપનાર પંચ.

લવાદી સ્ત્રી લવાદનું કામ તે; તકરારની પતવણી સંબંધી પંચાત તે.

લવાર, પું લુહાર; લોદું ગાળવા ને ઘડવાનો ધંધો કરનારા લોકની નાત તે. લવારવાડો=લવારવાસ; લુહારવાસ; લુહારનો મહોલો તે. કહેં લવારવાડે સોય વેચવા. જ્યાં જેની કિમ્મત નહિ ત્યાં તેનો ભાવ કરવો; સ્થાન પસંદગીની અનાવડ-મૂર્ખતા.

લવારી, સ્ત્રી લવારો; બકવા; લવલવ, મિથ્યા ભાષણ.

લવાડ, નં બકરીનું બચ્ચું. (૨) ધાવણું બાળક.

લવારો, પું લવારી; બકવા; લવલવ.

લવિંગ, નં લવંગ.

લવિંગિયું, વિં લવંગ જેવું નાનું અને તીખું.

(૨) નં કણીબૂધણ; લવંગ જેવું નાનું કાનની યુરતું ધરણું.

લવજ, પું [અ.] શબ્દ; બોલ.

લવો, પું લડવો; લોવો; મસ્કરો; વિરૂપક.

(૨) બોલવા માટે જીભના છેડાનું સારી રીતે હાલવું તે; જીભનો લોભો; જીભની હિલચાલ તે:-હવે બોલતાં લવો=લવો વળતો નથી. સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરવાને ધ્રુવ પ્રમાણે જીભ હલવી શકાવી તે.

લરકર, નં [જા.] લડનારા માણસોનો સમૂહ તે; લડવૈયાનું ટોળું-સમુદાય તે; સેન; ફોજ. (૨) ઝુંડ; ટોળું; માણસો વગેરેનો મોટો સમૂહ તે; જૂથ.

લરકરી, વિં લરકર સંબંધી; સૈનિક; ફોજનું.

લસણ, નં [સં. લઘુ] ઉપવાસવાળો એક કંદ; કળીદાર કંદ. મસાલા અને આસડમાં એનો ઉપયોગ થાય છે.

લક્ષણિકા, વિ. લક્ષણની મેળવણીવાળું;
જેમાં લક્ષણ મેળવેલું હોય એવું. (૨)
લક્ષણ જેવું; લક્ષણની કળીના આકાર
અને રંગનું.

લક્ષણિકા, પું. લક્ષણની કળીના જેવા રંગનું
નંગ, કિમતી પત્થર હોય તે.

લક્ષણ, વિ. શોભતું; સુંદર. (૨) ઢીલું; નરમ.

લક્ષણિકા, અ. પૂણ લાંબું એમ. લાંબું લક્ષણ.

લક્ષણિકા, પું. લાંબા લીટા; આકે; ઉઝરડો;
કાપ; રેખા. (૨) સપાટી ઉપર લખાણ
લક્ષણ તે; લક્ષણિકા. એ લક્ષણિકા સુંદર
ધરી આપ.

લક્ષણિકા, વિ. સુંવાળું અને સ્નેહથી ભર-
પુર; તાળું, તાતું ને ધીથી ભરેલું. લક્ષ-
ણિકા લાપસી. (૨) ચળક ચળક થતું;
તેજ મારતું ને લલિત લાગતું. (૩) મો-
જમાં ડોલતું નાચતું હોય એવું; સ્નિગ્ધ;
મધુર; ભરપુર ભરેલું.

લક્ષણિકા, કિં. અ. સ્નેહથી ભરપુર હોવું.
(૨) તેજથી-કાંતિથી ચળકવું; તેજ મા-
રવું. (૩) મોજમાં-આનંદથી ડોલવું-
નાચવું.

લક્ષણિકા, અ. લક્ષણ, શાસ આલસો
હોય તેમ; સારી રીતે ઉઘાતું હોય તેમ;
નિર્ભય નિદ્રા આવી રહેલી હોય તેમ. ન
તે લક્ષણિકા ઉઘે. સારી રીતે; કંઈપણ
ખબેલ વગર; પૂર્ણ શાંત એમ. લક્ષણિકા;
શાસની ધોર ખેલે એમ.

લક્ષણ, કિં. અ. ચળકવું; ઝળાઝળા થવું.
(૨) શોભવું; ખલવું; સ્ફૂરે લાગવું. (૩)
રમવું નાચવું; ધનધન થવું. (૪) સરી-
ળવું; સરકવું.

લક્ષણિકા, કિં. સ. લક્ષણિકા વાટવું; લક્ષણ
વાટવું; પુટવું પીસવું; ઝીલું કરવું. આ
માનીક શય-સુશાયમ થાય એમ કરવું.

લક્ષણ, પું. ખાવણી ટવ-ભાવ તે; બિહવા-

સ્વાદ; મોહ; લગણ (સ) ચાગો; મરેડ.
લક્ષણ, સી. લક્ષણ; તરંગ; મોલું; નાની
છોળા. આણીમાં કેવી લક્ષણ આપ્યા કરે
છે. (૨) ઝાપટ; ફરકું; મંદ પવન આ-
વેના-લાગેવા તે. શીળા પવનની લક્ષણ.
(૩) તરંગ; ઉભરો; વેળા. ભાઈ તે લક્ષણ
આવે તેમ નાચે એવા છે. (૪) આનં-
દની ખુસાલી મોજમજા. એને લક્ષણ છે,
શા માટે સુજી જેવા રહે.

લક્ષણ, સી. તરંગ; મોલું; ધીરી નાની
છોળાની પરપરા તે. સરેશ્વરમાં રથના
લાક્ષણ જેવી લક્ષણિકા આવી રહી હતી.

લક્ષણ, કિં. અ. લહેવું; જાણવું; સમજવું.

લક્ષણ, ન. ઇળ; લાભ; નફો; પરિણામે જે
કંઈ ઇળ પ્રાપ્તિ થવી તે. તેજાન કર્યું તેમાં
યું લક્ષણ મળ્યું, ખાલી ફળેત થયા.
(૨) કમાઈ; આપણત.

લક્ષણિકા, સી. શુભ કાર્યમાં, ઉત્સવના મેળા-
વડામાં તથા રમત ગમત અને ગાયન
વગેરેમાં ભાગ લેનારને કંઈ ખક્ષીસ
આપવી તે; લક્ષણ આપવું તે; સમા-
મિતી ભેટ; ધનામ. ગરમે માંડીએ તો
લક્ષણિકા લક્ષણ પડે. (૨) ખક્ષીસ ભેટ-
ધનામની ચીજ-વસ્તુ તે.

લક્ષણ, ન. લાણ; લક્ષણ. એક વર્ણના
વર્ગના અથવા નાતના ફરક ધર જન અથવા
કુટુંબ દીક ભેટ-ખક્ષીસ આપવી તે; ખક્ષી-
સની વસ્તુ. પેત્રના વર્ગમાં નાતમાં
નામ અથવા માટે ધાતુપાત્ર વગેરેની વહે-
ચણી કરવામાં આવે છે તે. એથી કુટુંબ
કે વ્યક્તિત્વની ગણતરી અને પિંચાત
થાય છે. તમારી નાતમાં કેટલાં લક્ષણ
નોતરાં છે? ૨૦ પ્ર. લક્ષણનોતરે
વ્યક્તિત્વની ગણતરી એક વર્ગ-સમૂહના
ધટકાવચ્ચ તરીકે ગણના તે.

લહરિયું, કિં સં ચોતાના વર્ગના કે ઓળ-
પીતાઓમાં જાણીદારી આપવું; વહેંચવું;
પાંડુ; પિછાનવાળાને ભેટ-પક્ષીસ વહેંચી
આપવી તે.

લહાવો, પું ઉપભોગાનુભવ; લાભ; ભોગવટા.

ઉં મેડક લે ન લહાવો, જળના વાસી
જ્યાં પાપાવે. (૨) એસ્ત્રો; ઓરતો.

લહિયો, પું લખવાનું કામ કરનારો; પુસ્તકનો
ઉતારો-નકલ કરવાનું કામ કરનારો; લેખક;
લખનાર.

લહી, સ્ત્રી લાહી; લાઘ; ભેળ; કાંજ; ધઉના
મેંદાને પાણીમાં ઢીકાળીને ખનાવેલ કાંધ
પરુ સીકડાવવાનો ચીકણો પદાર્થ તે.

લહે, સ્ત્રી લેહ, તાન; મેડા; અનુરાગ;
મેહ; નલહે લાગી, લહે લાગી. (૨) એક
ચિત્ર થઇ જવાનું તે; એક લક્ષપણું;
એક ધ્યાન-લહે એને લહે લાગી ખરી.
(૩) આતંદ આવવો તે; મજા પડતી તે.
(૪) સ્વાદ લાગવો; એક ભાવ થવાનું
તે; લહેજત.

લહેકડું, કિં અં હવામાં ધરધરી રહેવું;
ઝૂલી રહેવું; ઝૂકવું; ઢકવું; અદર-હવામાં
નાચી-રમી રહેવું. ઉં લીલી લતાઓ
લહેકે, રમું.

લહેકો, પું આકર્ષણ કરે એવું જે અંગ
સંચાલન તે; મનોહાર આજો; અંગવિક્ષેપ.
(૨) તાણી ઝુલાવી આપીને બોલવું
તે; આપણી-જાની બેસ-પહુ લહેકા
કરવી ના.

લહેર, સ્ત્રી લહેર; હેર; મંદ પવનની આપડ;
પરંકા-સીંચણપુત્રી કુંક. (૨) પવનને લીધે
મધ્યમાં આવતાં નાનું જાનું મેળ તે;
તરંગ; લહેરી. (૩) આપણી સાલ જેવી
વાંકડી-મીઠી હિંમતી લીટીની ભાત તે;
તરંગ:-લહેર ભાતવું લહેરિયું. (૪) વિચા-
રનો ભાવ-ભાવો તે; તરંગ-ભાવો.

(૫) કેશ, ઉંધ અને આનંદની ખુમારી.
(૬) સુશક્તિની શક્તિ; આબાદી. (૭)
મોજમજા; આનંદ:-લહેર મારવી=આ-
નંદમાં-મોજમજામાં રહેવું. (૮) મદ;
અહંતાનો કોકો. (૯) ઓઠળી.

લહેરિયું, નં વાંકડિયા લીટાની ભાતવું
સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લુગડું. (૨) એક
ધરણું. (૩) મદ, ખુમારી, ઉંધ વગેરેનું
ઝોકું; ઝુલન. (૪) ઓઠળી.

લહેરી, વિં આનંદી; મનમોજી. ભિંચિવાળું.
(૩) રંગીલું; તાની. (૪) કેશી; વ્યસની.
(૫) ખ્યાલી. (૬) છત્કી; વિલાસી; તરંગી.

લહેવું, કિં સં ધ્યાનપર લેવું; સાંભળવું;
(૨) સમજવું.

લહેડું, નં લહેડું; લોહું; લોખંડ.
લહેડું, કિં સં લુછવું; તુછવું. (૨)
ઉપરથી ઝટકી નાંખવું; ધસારીને સાફ
કરવું. (૩) ચોટિલું-વળગેલું લપ્પેલું.

લળકડું, કિં અં લળવું; નીચા નમવું;
ઝૂલવું લમડવું. (૨) લટકતાં હાલવાથી
અળકવું; તેજ મારવું; લળાં લળાં થવું.
(૩) શોભવું; દીપવું; સાફ દેખાવું. (૪)
ખાવાનો ભાવ થવો:-એની જમ લળકે છે.

લળવું, કિં અં નીચું વળવું; નમવું;
ઝૂકવું; નમી પડવું. ઉં આંખા લળી લળી
જમ. (૨) તેજ મારવું; અળકવું. (૩)
પ્રેમથી ઉભરાવું. (૪) ભાવના મારથી
નમી જવાવું. (૫) સ્વાદ લાગવો; ભાવવું;
રસ આવવો; ખાવાનો ભાવ થવો.

લળીપડવું, નમી પડવું; ઝોક આવવો;
મારથી નમવું; લચી પડવું:-ધાંચણો તો
ધરણે લચી પડતી હતી.

લંક, સ્ત્રી (નં) લંકા; રાવણની નગરી. ઉં
લંકપુત્રી સળગી અળગી, ભલકારથી રાવ-
ણની જમિ બાગી. (૨) કમ્પરનો સંકેત;

સાંઘ; કપરથી બારે પહોળા ને નીચે જતાં
પાતળા એવે; જે ઘાટ તે; વાંઝાપણું;
સંકડામણી મરોડ; કમ્બર આગળનો પાતળો
—સાંકડો જામ તે. ઉંઝેરી કટિનો લક.
કિં પ્રં લક લાગવું=લકા જીવારી;
મોટા જળ મળવો; બીજવાર ઉદ્યોગ કરવાનો
રહેજ નહિ એવી ફતેહ મળવી, તરી જવા-
વું; પાર પડી જવું; લકા સોનાની ખાંધલી
હતી તેમ રાવણના હાથમાંથી જતી લેવી
એ પણ મહા મુશ્કેલ હતું એટલે લકા
જીતવાથી ધન માટે અને પરાક્રમ કરવા
માટે નામ કરવા માટે ફરીને બીજો ઉદ્યો-
ગ કરવાની જરૂરજ રહે નહિ. આવી મા-
ન્યતાથી 'લક લાગવું—લખાડવું' કહેવાય છે.
લક જીતાડ એટલે પરક્રમથી નામ કરવાની
કે ધન મેળવવાની જરૂરજ રહે નહિ, એ-
વો રૂઢાર્થ થયો.

લકા; અંબી રાવણની નમરી. હાલનો સિંહલ-
દીપ. (૨) એક જાતની આતસખાજી; દા-
રખાનું. કિં પ્રં લકા કરવી=આગ લગાડવી;
ખાગવું; ફેંકી દેવું. લકા લુટવી=ખૂમ ધ-
ન મેળવવું; મોટા ખજાના મેળવવા; ખૂમ
સોનું મેળવવાનો ઉદ્યોગ કરવો. લકા
ખાગવો=સૌ જણે એમ કરવું; ખુલ્લું કરી
નાખવું; મંત્ર બંધ કરવો; પહેલેથી ઉધાડું
પાડી દેવું; ખરામ કરવું. કહેઠું લકાની લાડી
ને લોધાનો વરજન જોગ ખાય એવી વાત
તે, ન સધાય—જ ન સંજોગ મળે એવું
તે; ખડ દૂર દૂર—અશકમ હોય એવું તે.
લકા લુટણી ત્યારે ડોસી કહે મારી
પ્રણીએ ગઈ=મોટાને કોઈ પૂછે નહિ
ત્યાં સાધારણ નાનાની થી વાત ! (૨)
સૌ સાની પીડ પોકારે. લકામાં સોનું શા
કાખતું ? દૂરની વસ્તુ તેની થી આશા-
ભાવના ? અલભ્ય વસ્તુનો શો લોભ કે
ભાવના. એમ મનાડ કે રાવણે સોનાની

લકા ખધાવી હતી એટલે તે સોનાની ખાણ-
જ હતી સોનું તો લકાનુંજ એમ સૌ માનતું.
આ માન્યતાને લીધેજ 'લકા, ખડ વહાણ
પુરાવો ને સોનાં મંગાવો. એમ ગીતાનાં
મવાય છે.

લગડ, વિં લુહું; લંગડાડું; ખોડું; પ્રંથુ;
ખાંગળું; પમની ખોડને લીધે ચાલતાં ખોડ-
ગાતું હોય એવું તે. લંગડખાં=લંગડો.

લંગડાણું, કિં અં ખોડાણું; ચાલતાં લંધાણું;
સંડું ચલાણું; હિંડતાં નીચા ઉચા ને વાંકા
ચુકા પગ પડવા—ચુકાવા તે.

લંગડું, વિં લુહું; પ્રંથુ; ખાંગળું; ખોડું;
હિંડતાં ખોડગાતું હોય એવું; ચાલવાને
અશક્ત એવું.

લંગર, નં વહાણની ખિલડી; નાંગર. (૨)

પગનું લુધરીઆવાળું ધરણું; જંઝર. (૩)

એક છેડે વજન બાંધેલી દોરી; જોલો નાં-
ખવાની દોરી. (૪) દારકતાર; એકએકની
પાછળ લાગેલું—વળગેલું હોય એવું જૂથ;
ટાળું; મોટા સમૂહ;—આંખાવાડિયામાં વાંદ-
રાંનાં લંગર ને લંગર ફરે છે.

લંગરવા, નં લંગર; જોળખો; છેડે વજન
બાંધેલી છોકરોને રમવાની—જોલો નાંખવાની
દોરી. (વળગણું; જોલાખેંચ)

લંગરણું, કિં સં જમીનમાં ખુપી બેસે
એવા ઘાંતવાળું દોરને છેડે બાંધેલું વજન
—ખિલાડી—નાંગર નાંખીને વહાણને થોભા-
વવું; નાંગણું; લંગરવાર કરવું; લંગર
નાંખી વહાણ—હોડી વગેરેને પાણીના હેલા
કે જોટ સાથે ધસપાડ જાય નહિ એમ
એક ઠેકાણે સ્થિર કરવાં. (૨) એક બીજાની
પાછળ જોડણું; વળગાડવું; જોલરણું. (૩)
આંતરણું; હાંદામ નાખવું.

લંગરિયાં, નં લુધરીઆવાળાં પગમાં આંખ
જિયાં; નાનાં આંકરિયાં.

લંગરિયું, વિં લંગરણું. (૧) નાં અંધર;

આંખાળિયું. જી. લંગૂરિયું.

લંગરી, સીં કુલરીઓવાળું પગનું ધરણું; ઝંઝર; તોડા. ઉં સુંદર બાળક રૂપપાળું, ચરણ લંગરી વાગેરે. દયા.

લંગાર, સીં લાંબીહાર; પકિત; ધાલ. (૨) સાંકળી; એક એકને અંકાડે અંકાયેલું હોય એવું તે.

લંગાણું, કિં અં લંધાણું; લંગડાણું; પમ તાણી-તરછોડીને ચલાવું તે; ખોડાણું; ઝોક લખ દિડાણું.

લંગૂર, નં [સં. લંગૂર.] પુચ્છ; પુંછું. (૨) વાંદું; માકડું. ઉં પ્રતીહાર અચરત પામીઓ લહર જોઈ લંગૂરની. સામળ. (૩) લંગૂરવા=પિછો; કેડો. (૪) લક્ષ્.

લંગૂરિયું, વિં પુંછડાવાળું; પુંછડિયું. (૨) નાં માકડું; વાંદું; (૩) લક્ષ્.

લંગોટ, પું ખેંચીને સખત વાળેલી લંગોટી; કાછોટો. રૂં પ્રં લંગોટબંધ=લંગોટ છુટ્યો ન હોય તેમ; અહચારી અવસ્થામાં; સંયમમાં. કિં પ્રં લંગોટ મારવો=સંસારથી દૂર રહેવું; સાધુ-વેરાળી થઈ જવું.

લંગોટિયું, વિં લંગોટી વાળીને ક્યાં કરે એવું; બાળ-અપુખ્ત અવસ્થાનું; નાનું. લંગોટિયામિત્ર=આલ્યાવસ્થામાં દોસ્તદારી બંધાઈ હોય એવા દોસ્ત; બાળમિત્ર; સાથે રમનારા; લંગોટી પહેરી સાથે ફરતા હોય એવા સોબતી. લંગોટિયો વસ્તાર=પુત્રસંતતિ; કન્યા નહિ પણ છોરાઓ જ હોય એવો. લંગોટિયું ધન, વગેરે.

લંગોટી, સીં એમ લંકાય તેમ કમ્બરે બાંધેલા દોરા સાથે ખેંચીને બાંધવાનો લુમડાનો કકડો; નાબીથી બે પમ વચ્ચે લઈ પાછળ કમ્બરના કદોરામાં ખોસી સમાય એવડો વેત પહેળો ને દોઢેક હાથ લાંબો ધપલો. કિં પ્રં લંગોટી-વાળીઆવા થયું; સાધુ-વેરાળી થઈ જવું; સંસાર છોડી દેવો.

(૨) માલમિલકત મુખાની દેવાં; બધું હઠાવી દેવું; ગરીબ થઈ જવું.

લંગોટા, પું મોટી લંગોટી; કચ્છ. (૨) વેરાળી; બાવો; સાધુ; લંગોટી વાળનારો.

લંબન, નં [લં] લાંધવું તે; લાંબણ; ઉપાણ કરવું તે; ઉપવાસ. (૨) કુદી જવું તે; કુદો; હદ કુદી આમળ જવું તે. (૩) દેવ, રાજા કે શાસ્ત્ર વગેરેની આજ્ઞાનો અનાદર તે.

લંબણું, કિં અં નહિ જમવું; ઉપવાસ કરવો, ખોગક નહિ લેવો. (૨) નહિ ખાવાની હઠ લઈ ખેસવું; લાંબણો કરી. (૩) ઓલંગવું; કુદી જવું; અનાદર કરવો.

લંબી, સીં કુટાવનારી; રાજ્યા ગાઇ કુટણી કરાવનારી; ભાટડી; વડારણ કે હમમડી તે.

લંબો, પું સરણાઈ વગાડવાનો ધંધો કરનારો. લંબોર, વિં સુંદર જંગવાળો; રૂપાળી સી. (લંબરવા?)

લંચન, જી. [સં. લાન્-છન] લાંચન, લાખું; ચિન્ન; નિશાન. (૨) કાળાટીલી. (૩) ખોડ.

લંક, વિં લાંઠ; દાંડું; દાંડિયું. લાંકિયું. (૨) લુચ્ચું; ધર્મ. (૩) તોડાની; વટેલ.

લંક, વિં લંકાડ; જી. (૨) દાંડું; લાંકિયું. (૩) લુચ્ચું. (૪) પું પુરપની ધન્દી.

લંકોર, વિં મોટી જમ્બરનો કુંવારો અને ઠેમણા વગરનો; રડેલો; સંસાર બ્યવહાર બહારનો (બહિષ્કૃત) નાગો; રખડેલ; રિયર ગૃહસ્થાશ્રમી નહિ એવો.

લંપટ, વિં [સં.] વિષયમાં લપટાઈ ગયેલો; કામી; કામાનુરક્ત; કાચું; લાગુ-મચ્છો રહેતાર; વિષયમાં લદ્દ થઈ ગયેલો; લુચ્ચો; રંડી નાજ.-સીલંપટ, બ્યભિચારી.

લંબ, વિં [સં.] લાંબું; દીર્ઘ. (૨) વિસ્તીર્ણ; વિશાળ. (૩) ઓળખો; લંબર;

પાણી માપવાની દોરી. (૪) કાટખુણા.
 લંબકર્ણ=ગધેડો. લંબોદર=ગણેશ.
 લંબકર્ણ, વિં [સં.] લાંબા કાનવાળું. (૨)
 ના. ગધેડું.
 લંબગોળ, વિં અંડાકૃતિ; અંડાકાર; મધ્ય-
 માંથી સામસામી બે બાજુ તરફ ગોળ થતી
 લાંબી સપાટીવાળું.
 લંબાધ, સ્ત્રીં લંબાણ; દીર્ઘતા; લાંબું બરેલું
 એવું તે; લાંબું અંતર તે.
 લંબાણ, નં લંબાઈ; દીર્ઘતા; મોટા દૂર
 લગીના વિસ્તારવાળું એવું તે. (૨) છેદું;
 દૂર લગીનું અંતર-માપ તે; વિસ્તાર;
 ફેલાવો.
 લંબાવણું, કિં સં લાંબું કરવું; વધારવું;
 તાણી-એચીને દૂર લગી બધા એમ કરવું;
 ઘણો વખત લે એવું કરવું; દૂર લગી પહોં-
 ચાડવું; ઘણો વખત ચલાવવું.
 લંબાણ, કિં અં લાંબું થવું; ઘણો વખત
 ને દૂરને અંતરે પહોંચવું; વધવું; તણાવું;
 એઆવું; ચાલવું.
 લંબુરા, વિં શિરસ્તાથી વધારે ઉંચું કે લાંબું
 હેલ્ય એવું; લાંબું; ઉંચું; દીર્ઘ.
 લંબોચાધ, સ્ત્રીં સીધી ઉંચાઈ.
 લંબોદર, વિં [સં.] લાંબા પેટવાળું; કાંદ-
 વાળું. (૨) ના. ગણપતિ.
 લાઈ, સ્ત્રીં લે; લાઈ; લાહી; ઘઉં વગેરેના
 આટાને પાણીમાં ઉકાળીને બનાવેલો ચીક-
 ણો પદાર્થ તે; કંછ; ખેળ.
 લા-ઉલાળ, વિં લાત્યાર; નિરૂપાય; ધલાળ
 થાય એમ ન હોય એવું; અશરણ.
 લાઉલરકર, નં સાધનવાળું લસકર; રાજા અને
 ફાજા સૈા તે; લાલ લસકર; રાવ અને લસકર;
 જે કોઈ મદદ કરનાર હોય તે સૈાની સસુ-
 દાય. (૨) મોટા સ્સાલો; કુટુંબપરિવાર;
 ખચ્ચા-છાકચં સૈા તે; વસ્તાર:-મિલાડી-
 ખાઈ તો એમનું લાઉલરકર લખમે આવ્યાં

છે. (૩) સહાય; કુમક:-જા તારાં લાઉલ-
 રકર લખમે આવ્યો, પછી વાત!
 લાએક, વિં લાયક; યોગ્ય.
 લાકડ, નં લાકડું; કાષ્ટ; કાઠી. (૨) લાકડાનું;
 કાષ્ટ સંબધી:-લાકડકામ.
 લાકડકુકડ, નં આખાંને બાજ્યાંતરમાં લાકડાં
 વગેરે તે; લાકડાંના કકડા વગેરે તે; કાષ્ટકુટ.
 લાકડસી, વિં લાકડાં જેવા કાષ્ટ-લાકડું તે;
 લકડ સદશ; ચણાના આટાના ચાસણીથી
 બાંધેલા લાકડું તે. (૨) કણસાઈ.
 લાકડસાઈ, વિં લાકડસી લાકડું; કણસાઈ.
 લાકડાં, નં લાકડું (ખ. વ.) લાકડ; લાકડ;
 લકડ; કાષ્ટ; કાઠી; વનસ્પતિનું સ્થૂલાંગ
 તે; જાડનાં હાડ તે.
 લાકડિયું, વિં લાકડાનું; લાકડાની બનાવટ
 તે લકડિયું:-તમાકુ કરવાનું લાકડિયું. (૨)
 કઠોડું; આખા લાકડામાં ખાનાં પાડીને
 મસાલો ભરવાને બનાવેલી બનાવટ.
 લાકડી, સ્ત્રીં હાથમાં પકડાય એવો પાતળો ને
 લાંબો લાકડાનો દડો-કકડો; દંડ; જેષિકા;
 લાહી; કાઠી; સોટો; ડાંગ. શાખથી હાથમાં
 રાખવાની લાકડી-છડી; સોટી: કિં પ્રં
 લાકડી કરવી=આંગળી કરવી; ઉશ્કેરવું;
 તકશર મારામાર કરવાને સાન-ઈસારો
 કરવો તે. લાકડી ઉગામવી=મારવા જવું,
 -તકવું-બીક બતાવવી. એક લાકડીએ
 હાંકવું=નાના મોટા ઉપર એક સરખો દોર
 ચલાવવો; એક અણે મુકવું; સૈાને સરખાં
 ગણી હુકમ પઠાવવો. લાકડી લેવી=મારવા
 તડવું; બેર વાપરવું; લખવા તેમજ થવું.
 અંકકિતને લીધે ચાલવા મોટું ટેકા લેવો;
 ધરકપણ આવવું. લાકડીના ઉલ્લી=મારા
 માર-લડાઈ થવી.
 લાકડું નં [સં. લકુટ-લગુટ.] જાડનું
 કબેર તે; જાડના કબેરમાં કુલપાન વગરનો
 લીલો અથવા મુકો એકાદ બામ-કકડો તે;

કાકા; દાર. કેટલાક અહીં કાકા-લાકડાં
 ઘરખાંધખાંને સરસાખાં કરવાના કામમાં
 આવે છે, અને કેટલાકનાં બાળવાના કામમાં
 આવે છે. ધમારતી લાકડું અને બળતણું
 લાકડું ક્રિ. પ્ર. લાકડું ધાલવું=વચમાં
 નવી આકરી બાળત છુસાકવી; કર-દાણ
 -રિવાજ વગેરે હરકત કરે એવી બાળત
 આકખીલી દાખલ કરી દેવી તે. પોતાના
 સ્વાર્થની બાળત વચમાં અઢાવી દેખી;
 પગ પેસાસે કરવો તે. લાકડે માંકડું વળ-
 ગાડવું=એક બીજાને અનુકૂલ પડે નહિ
 એવાં બે માણસને સાથે બેઠી દેવાં અને
 ન અને એવું બેયા વિચાર્યા વગર ગમે
 તેવા કિલટ સુલટ સ્વભાવનાં વરકન્યાનો
 સંબંધ બાંધી દેવો; એક બીજાને હમેશ
 તકરાર થાય તેમ કરવું; ચોખ્ખતા બેયા
 બળ્યા વગર સંબંધ બાંધી દેવો તે. લાકડાં
 લડાવવાં=એકને આમ ને બીજાને તેમ
 કિલટું સુલટું સમજાવી ઝગડો-તકરાર થાય
 તેમ કરવું; સાચાં જુઠાં કરી લડાઈ કરા-
 વવી. લાકડાં સંકારવાં=લડનારાંને લડવાને
 હોતબન આપવું. તકરાર લંબાય એમ
 કર્યા કરવું; કુરુકેરણી આપસ કરવી તે.
 લાકડાંમાં જવું=મરી જવું. કહે. લાકડાની
 તરવારે મહીનો ખાખો=પોલપોલ દમમાં
 ને દમમાં કામ કર્યે જવું; આકાંખર ખોટા
 દેખાવમાં ને દેખાવમાં કામ ચલાવ્યે જવું
 તે. સત્ત્વ બળ વગર કામ કરવું તે; ખોટું
 ખોટું દમમાં ચલાવવું તે. (૨). આકખીલી;
 નડતર-આપણા કાચમાં આ શું લાકડું.
 એનું લાકડું ન. બેઠાએ. લાકડા જેવું
 ખરડ; નહિ. નરમ; મુકું; રસ કસ વગરનું;
 લુપ્ત. (૩). બળતણ.

લાક્ષણિક, વિ. [સં] લક્ષણથી બાણવા
 બેઠા બે અર્થ વગેરે તે; લક્ષણયુક્ત;
 સાંકેતિક; લક્ષણ સંબંધ. (૨) અસાધ્ય;

સ્વભાવલક્ષક; ગોણ; અપ્રધાન વિશિષ્ટ
 ગુણબોધક. (૩) પારિભાષિક; લક્ષણ સંબંધી.
 લાક્ષી, સ્ત્રી. [સં] લાખ; લાલ રંગનો અઢનો
 ચીકણો ચીક-ગુંદર.

લાખ, વિ. [સં.] લક્ષ; સે. હજાર;
 ૧૦૦૦૦૦. રૂ. પ્ર. લાખ રૂપિયાનું માણસ;
 પ્રમાણિક-સત્યવાદી બહું માણસ. (૨)
 કિમતી; અમૂલ્ય; મોંઘું. ઉં લાખ ટકાની
 મારી લેખડી બે. -લાખ ટકાની વાત=
 ખરી અમૂલ્ય વાત એમ. ઉં અન્યથા
 વત મૂકવું આજ, લાખ ટકાની પોઈ છે
 લાખ લાખ વાતની એક વાત=દુકામાં
 એમ; ઝાઝી વાત નહિ પણ દુકામાં સારાંશ.
 કહે. લાખ જાળે પણ સાખ ન જશો.
 લાખના ભટકા કોડીએ સંધાય નહિ. લાખ
 પંચોતરી=લગાડી; વધારી વધારીને બોલ-
 નાર. લાખો વણગરો=લાખ પોઠી રાખ-
 નારો મોટી વણગરો ધણી. લાખે લેખાં=
 સોએ કે હજારે નાહ પણ બ્યાં લાખે
 લખાણ આલતાં હોય તે; નાનું નહિ
 પરંતુ મોટે સાથે આલવું એવું કામ-
 વ્યવહાર લાખોની લેખડ દેવડ તે.
 (૨) અગણિતપણું.-ભાષને ત્યાં લાખે
 લેખાં છે ત્યાં સો પચાસનો શો હિસાબ!

લાખ, સ્ત્રી. [સં. લાક્ષી.] અઢમાંથી
 નીકળતો લાલ રંગનો ચીકણો ચીક; એક
 જાતનો વૃક્ષ નિર્વાસ. પિંપર-એરડી વગેરે
 કેટલાંક અઢોને એક જાતની કીડ લાગતાં
 તેમાંથી રસ ઝી. આ ચીક ક્રિયન થાય છે.
 આને માળી ચોખ્ખી લાખ બતાવવામાં
 આવે છે; (૨) એક જાતનાં જીવડાંનાં ખેખાં-
 માંથી બનેલી લાલ રંગની ચીકણી બ-
 નામક; લાલ રંગ; અજાતો. આગળ સ્ત્રી-
 એ અનના વડે પગરંગતી શાહી કરવામાં
 તેનો ઉપયોગ થતો. લાખ પાણીમાં નહિ
 પણ ગરમી લગાડતાં યોગ્ય છે.

લાખણુ; કિં સં લાખવાળું કરવું; મારીનાં વાસણો ઉપર લાખ ચઢાવવી. (૧) લાખની સીલ મારવી; રહેણું; બંધ કરવું. (૩) નાંખવું; ફેંકવું. સુરત તરફ લા ને ફેંકણે ન બોલાય છે.:-મારી લાખ્યો; મારી નાંખ્યો; ફરી લાખ=ફરી નાંખ.

લાખિયું; વિં લાખનું; લાખવાળું; લાખ ચઢાવેલું; લાખેલું. (૨) નાં લાખનું કંકણ અથવા કડું તે.:-લાખિયા કંકણ કાશીમાં સારાં બને છે.

લાખું; નં જન્મથી પડેલો શરીર ઉપરનો લાખના જેવો-લાલ ડાઘ તે; શરીર ઉપરનું ચાકું; લાંછન; ચુંજ; ચિડન.

લાખેણું; વિં પ્રતિષ્ઠિત; આપરદાર; પ્રમાણિક ને ભલું એવું. (૨) ઉંચા ચુણવાળું; અમૂલ્ય; જેનાં ચુણની રૂપની, ભલાઈની કિંમત ન અંકાય એવું. ઉં લાખેણી લાડી લઈ ગયો રે.

લાખેલું; વિં લાખેલું; લાખ ચઢાવેલું.

લાખેટો, પું લખેટો; લાખની સીલ મારી બીડેલો કાગળ તે; લાખથી બંધ કરેલા કાગળનો બીડો તે. (૨) લાખની મોટી લકટી; લખેટી; લાખની ગોળી.

લાખ, પું કામ કરવાને યોગ્ય વખત-લાભ-કારક સંજોગ તે; વક; તાલ; પ્રસંગ; યોગ્ય અવસર; અનુકૂલ જોગ; તાકોડો; દાવ; ચોટ; ધાર્યું પાર પડે એવી જોગવાઈ તે. (૨) ટેકણું; પાછલું-ઝીલણું, આધાર.:-લાખ રાખીને પછી બીલો ઠોકો કે જેથી પાટિયું ધણે કે ફાટે નહિ. કિં પ્રં લાખ આ-વો=તક મળવી. લાખમાં આવવું=લવમાં-ચોટમાં આવવું. (૩) ચુકિત; કળ; સંવળ.:-લાખે લાકડું ફાટે; અર્થાત્ જુકિતએ લાકડું ચિરાય જોરથી નહિ. કાર્ય કરવાને અનુકૂલ-કાર્ય સિદ્ધ થાય એવો વખત-જોગ તે લાખ.

લાગઠ, અં હમેશ; ચાલુ; એક પછી એક ચાલુ એમ; જારી; બંધ ન પડે એમ; એક સરખું; સતત; નિરંતર.

લાગઠું; નં અંતરનો ચાલુ સંબંધ તે; ગા-ઠો સંબંધ; એક બીજને લાગુ ને લાગુ રહેવું તે; બે જણ વચ્ચેનો ચાલુ ગાઠ સંબંધ;-દોસ્તી તે. (૨) ખરાબ સંબંધ. આ પુરૂષનો. (૩) ધરવટ; પરિચય; સંબંધ.

લાગણી, આં અંતરમાં થતી સારી મા-હી અસર તે; મનોવ્રત્તિ; ભાવના. પ્રેમ, દયા અને ક્રોધ વગેરેની અસર તે.:-દયાની લાગણી. (૨) ગાન; બોધ; સમજ. (૩) ડંખ; દાઝ; મનમાં ખુપીને પ્રેમ, વાત્સ-લ્ય, દયા, અભાવ, વગેરે સંબંધી જે અ-સર કરનારો વિચાર તે.

લાગત, આં લાગેલું-એઠેલું તે; ખેસરામણી; ખરચ; આપવું-ખરચવું પડેલું-અઢેલું જે મૂલ તે.

લાગતું; વિં લાગેલું હોય એવું; સંબંધવાળું.

લાગતું વળગતું; નં સંબંધ રાખતું હોય એવું જે તે; સંબંધ; લાગેલું અને વળ-ગેલું હોય એવું તે; જેની સાથે કંઈ સં-બંધ જોડાયેલું હોય એવું તે-સ્નેહ, આ-ળખાણ; સગાઈ; પરિચય; આર્થિક સંબં-ધ વગેરે હોય તે.:-મારે ને એને કંઈ લાગતું વળગતું નથી. વળી લાગતા વળગતા=અચુક વાત-કામ વગેરે સાથે જોડાયેલા અથવા સંબંધવાળા તે.

લાગણાગ, પું સંબંધનો જે હક અને હિ-સ્સો તે; સંબંધીઓનો જે સાધિકાર ભાગ કે હિસ્સો તે; વહેંચણી; વાટણી.

લાગલાગટ, અં ચાલુ; નિરંતર; હમેશ; જાર; તાલડતોય. (૨) એક પછી એક ચાલુ ધારામાં એમ; ઉપરાઉપરી; સંબંધમાં સાથે સાથે. (૩) તરતજ; તેજ વેળાએ. લાગણું; અં તરતજ; તેજ વેળાએ; સંબં-

ધર્મો સાથે સાથેજ.

લાગવું, કિંઅં. [સં. લક્ષ] સંબંધ થવો; સ્પર્શ થવો; અથડાવું; અડકવું; ઝપટાવું. —મારા હાથને એનો પગ લાગ્યો. (૨) વાગવું; આધાત થવો; ઘા-કાપ પડવો. —પટા ખેલતાં તરવારની અણી લાગી. (૩) ફૂટવું; બાઝવું; વળગવું. —કેળે કેળાં લાગ્યાં. (૪) જણાવું; દેખાવું; ભાસવું. —તે ડાકણ જીવી લાગે છે. (૫) સારી માહી લાગણીની—અસર થવી. —એને સહેજમાં ખોડું લાગે છે.

તે હસીને બોલ્યો તેથી મને બહુજ સાડું લાગ્યું. (૬) ભાવના થવી; મન થવું; હાજત થવી; ઇચ્છા ઉપજવી. —ભૂખ તરસ લાગતી; —પેશાબ લાગવો. (૭) બળવું; સળગવું; ભડકા થવો. —આ લાકડાં લાગતાં નથી; લાય લાગતી. (૮) ચોટવું; લપેડાવું; ઉપર ટકવું; લિંપાવવું; લિંબવું; વળગી રહેવું; ચીકટાવું. —તેલિયા કાગળ પર શાહી લાગતી નથી, મારવાડીને લુગડે પાણી લાગતું નથી. (૯) કિંમત પડવી; મૂલ્ય બેસવું; ખર્ચ થવું. —ઘોતરતા મને પાંચ રૂપિયા લાગ્યા. મુંબઇ હરવાખરો લઈ આવતાં પાંચ પચીસ રૂપિયા લાગશે. (૧૦) જડવું; મળવું; પ્રાપ્ત થવું. —એનો મને કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. (૧૧) સંબંધી થવું; સગપણ હોવું. —તે એનો બાપ લાગે છે. (૧૨) ભાસવું; દીસવું. —એને ફતેહ મળે એમ લાગે છે. (૧૩) કામે વળગવું; ઉદ્યોગે ચડવું; જોડાવું; લાગુ થવું. —હવે એ ખરેખરો ધંધે લાગ્યો. (૧૪) બેસવું આવવું; લાગુ પડવું; અનુકૂળ આવવું. —આ તાળાને એકેકે કુચી લાગતી નથી; દસમી કલમ એને લાગશે. (૧૫) મચ્છા રહેવું; પછવાડે પડવું; વળગ્યા રહેવું; કેડા લેવો. —તે મારી

પુટી લાગ્યો છે. (૧૬) હેરાનગતિ પહોંચવી; ડુબ થવું; સતાવું. જીભગરો લાગ્યો. (૧૭) રીસ ચઢવી; તીવ્ર લાગણી થવી; મનમાં આવવું. —કંઈ કહેતાં એને ચટકો લાગે છે. (૧૮) ઉપયોગી થવું; સહાયકારક નિવડવું. —તે મને આજે કામ લાગ્યો. બીજા ક્રિયાપદ સાથે જોડાઈ વિવિધ અર્થે વપરાય છે. સર થઈ ચાલુ રહેવું. —તે ખાવાને રોવા લાગ્યો. ૩૦ પ્રાં પગે લાગવું = નમવું, વિનય કરવો. કામ લાગવું = ઉપયોગી થઈ પડવું. ચટકો લાગવો = રીસ ચઢવી. રંગ લાગવો = રસ પડવો; મોહિત થઈ જવું; વળગ્યા રહેવું; ચડસ પડવો; અનુરાગ ચઢવો. શાપ લાગવો; પાપ લાગવું; હાય લાગવી; વગ લાગવી; અચળો લાગવો. વગેરે.

લાગુ, વિં લાગેલું; વળગેલું હોય એવું; સાથે જોડાયેલું; સંબંધ હોય તેવું. (૨) મળવું; અંધમેસવું; અનુકૂળ આવવું. (૩) પ્રેમમાં—મોહમાં પડેલું; અતુરત. (૪) ચાલુ; જતી. કિં ૫૦ લાગુ પડવું = સામેત્ર થઈ જવું; સાથે જોડાઈ જવું. પ્રેમમાં—મોહમાં પડવું; સંબંધ બાંધી દેવો. લાગુ થવું; પાછળ પડવું; પુંડ લેવી. સાથે બળવું; સામેલ થવું. બેસવું આવવું. —આ ચાવી લાગુ થશે. લાગુ પડવું = પાછળ પાછળ જવું. લાગેલું, વિં અડકેલું; વળગેલું. —મોહનો છોડા એની બિંતને લાગેલો છે. (૨) બાગેલું; ચોટેલું; લિંપાઈ રહેલું. —જોડાને કચરો લાગેલો છે. (૩) મોહમાં પડેલું; સંબંધે જોડાઈ રહેલું. (૪) બળેલું; સળગેલું.

લાગી, પું સત્તાથી ન'ખાયેલો—બાંધી આપેલો જે દાણુ—કર—વેરો વગેરે લેવાનો હક—અખતિયાર તે; હકનો કર; દાણુ; વેરો; દાણુ; જકાત; હાસલ; હકસાઈ. (૨) લાગવું ન

જનમ હેતુ તે; સંપત્તિ; સગપણ. (૩)
પણી; કંઠી.

લાજવ, નં [સં.] નાનાપણું; લઘુત્વ; નાનું
છેતું કદ-આકાર તે. (૨) હળવાપણું;
હલકાપણું. (૩) નીચતા. (૪) નાળુકપણું;
મુદના; કામળતા. (૫) ચપળતા; ચંચ-
ળાઈ. (૬) કુલકપણું. નાનમ; લઘુતા.

લાચાર, વિં [ક્રા.] નિરૂપાય; પોતાનાથી
કંઈ બની શકે નહિ એવી સ્થિતિમાં
આવી પડેલું; અશક્ત; નિરાશ; અસમર્થ.
(૨) ગરીબ; ચંક; દીન; પામર.

લાચારી, સ્ત્રી કંઈ બની શકે નહિ એવી
હાલત તે; અશક્તતા; નિરૂપાયતા. (૨)
ગરીબાઈ; દીનતા. સાધન-શક્તિ રહિતપણું.

લાછ, સ્ત્રી [સં. લક્ષ્મી] લક્ષ્મી; ધન;
દોલત. ઉં વિદ્યા આગળ લાછ હિંદે છે
આણું એટલી સામળ. લાછકુંવર=લક્ષ્મીના
છોકરા; ધનવાનના પુત્ર; પૈસાદાર વર.

લાછાં, નં લાછો-લાછા (પું.) હાથેળી
અને પગનાં તળિયાં બળવાં-દાઝવાં તે;
ગરમ કરેલા તવેથાને લિખડો ને છાશ
છાંટી દરદીનાં તળાં શેકવાં-ડામવાં તે.-
લાછાં લેવડાવવાં. અમુક જ્ઞાતના દરદના
ઉપાય તરીકે ગરમ લોખંડથી તળાં દઝાડવાં
તે. ૩૦ ૫૦ લાછા લેવડાવવા=ત્રાસ આપવો;
ખૂબ સંતાપવું; ત્રાહ ત્રાહ પોકરાવવી.
અરમ રેતીપર ચલાવવું. અગ્નિ દિવ્યની
એક ક્રિયા=શિક્ષા તે.-અધિકારીઓ લાછાં
લેવડાવે છે.

લાછો, પું હીરની પોચીને સુવાળી આંટી-મું-
છળી તે; હરમ ને સુવાળા રેખમની કાકડી
-રાળજો તે. ૩૦ ૫૦ હીરના લાછો જેવું
સુવાળું અને નરમ સ્વભાવનું-જેમ વા-
ળાએ તેમ વળે એવું; જરાએ કડક ન-
હિ એવું. સીધું ન સુવાળું.-એકરો તો
કિરામ લાછો એવો છે, વધુ લાંબો છે. (૨)

તળિયાની દાઝ-ડામ તે.-લાછો લેવડાવવો.
લાજ, સ્ત્રી [સં લજ્ઞા] મનનો સંકાપ્ત
તે; શરમ; છોભાવું તે (૨) અદ્યમ; મર્યા-

દા; મલાજો; વિવેક. (૩) વડીલો અને વર
વગેરેની અદ્યમ રાખવા માટે વહુઓ ને
જીવાન સ્ત્રીઓ માથા ઉપરનો છોડો મોં
પર જેથે છે તે; મોં ન દેખાય એમ વ-
સ્ત્ર રાખવું તે; ધુંધટો; આણું ઝોડવું તે.

-ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં સ્ત્રીઓ વડીલો-
ની લાજ કાઢે છે. (૪) માન; પ્રતિષ્ઠા;
આખર; રેક; સાખ.-આટલી વખત થોડાં
નાણાં ફીરતે મારી લાજ રાખે. કિં પ્રિં
લાજ રાખતી=આખર-સાખ સાચવતી; માન
જાળવવું. કહેવું જેણે મૂડી લાજ તેને
નાણું રાજ. લોકલાજ=લોકમાં નિંદા થ-
વાનો ભય-માન-પ્રતિષ્ઠા ભંગનો ભય તે;
વ્યવહાર મર્યાદા તે; મીડા; હી; લજ્જા.

લાજમ, વિં [આ.] ઘટિત; થોડ્ય; લાપક.

લાજલજમણી, સ્ત્રી શરમ; લજ્જા; સં-
કાપ્ત.-માગતા લહેણની બાળતમાં એને
લાજલજમણી લાગવાની નહિ, ચોખ્ખો
છે. (૨) લાજુપણું-આંખી કે પવનનો
સપાટો લાગતાં પાતરીઓ કરમણ જાય
એવી એક નાની વેલ-છોડ તે.

લાજવાળું, વિં શરમાળ. (૨) આખરદાર;
વ્યવહારભંગની ખીક રાખનાર.

લાજણું, કિં અં શરમાવું; મનથી સંકા-
પાવું; જાજ આવવી; અદ્યમમાં રહેવું.

(૨) માન ભંગનો દર રહેવો; રેકમાં રહેવું;
આખર માટે ખીડું.

લાજી, [સં.] ડાંગેરની ધાણી; સમરા; કર-
પરા. લાજીડો=લજ વિધિમાં વરક-આ
વેડીમાં જે ડાંગેર હોય છે તે કિયા-વિધિ;
એક વૈરાહિક વિધિ.

લાજાણી, સ્ત્રી લજમણી; સ્પર્શથી જેની
પાતરી જરમણ છે એવી એક નાની વેલ.

લાભળું, વિં લાભવાળું; શરમાળ. (૨)
લાભભણીનો છોડ.

લાભુલાડી, વિં શરમાળ; મોં સંતાડતું ફરે
એવું; ચખરાક-નિડર-ધૂષ્ટ નહિ એવું.
સ્ત્રી પુરુષ અને બાળક સૌ માટે વખરાય
છે. આ છોકરો જરા લાભુલાડી છે તો.

લાડ, સ્ત્રીં ધાતુ અથવા લાડકાની ધરી તે;
ચાક વગેરેની વચ્ચે રહેતો જડો ખીલો
તે; લઠ્ઠો; મધ્યે રહેલો ખીલો; કેન્દ્રાધાર
(૨) ચરખાની ધરી. (૩) પાણીનું ધરતું મોટું
લાડકું કે જેના ફરવાથી તૈલી બિયાં પિલાય
છે;—લાણીની લાટ. (૪) સોરઠીમાં નક્કી કરે
લા નંબર તે; મોટા જથ્થાનો એકાદો ભાગ.
(૫) લાકડી; સળિયો. (૬) તરંગ; મોન્ને;
વેઢ—ઓડો. લાટખંધ=જથાખંધ; નહિ છૂટક.
અં સામે; સામટી રીતે.

લાટાનુપ્રાસ, પું [સ્.] કવિતાની રચનામાં
આવતો એક શબ્દાલંકાર; સમ ઉચ્ચારવાળા
એક વર્ગના અક્ષરતું આવર્તન તે; વર્ણ-
સંગાધ; ચમક. ઉં મોટું એણે કીધું કામ
માટે દેશે મોટું માન, મોટા મોટા મહીપતિ
મહીપતરામ. ક. દ. ડા.

લાટી, સ્ત્રીં લાકડાંની વખાર—દુકાન; લકડ
પીઠ. (૨) લખાણની એક રીત, શૈલી.
લાટી; ગાઈ વગેરે. (૩) લાટ દેશની ભાષા;
ભરચીભાષા; દખ્ખણ તરફની ગુજરાતી.

લાયો, પું મોન્ને; તરંગ; ઓડો.

લાડી, સ્ત્રીં જડી અને મજબુત લાકડી; જેઠિ-
કા, ડાંગ.

લાડો, પું ધાતુનો ભારે પાસલો; લગડી. (૨)
દગડ. (૩) તરંગ; ઓડો; મોન્ને.

લાડ, નં ગ્રેમના ઉભરાથી ખેલાવવું તે; ખવરા-
વવું અને ખેલાવવું વગેરે જે વહાલસોયું
વર્તન તે; સારી સ્તુ આપી, હસારી ખેલાવી
બાળકને રાજરાજ રાખવું તે; બાળક,
સ્ત્રી વગેરેને પ્રસન્ન રાખવ તે. (૨) પ્રસન્ન
રાખવાનાં સાધન અને વર્તન તે. (૩) હેત;

ગ્રેમ; વહાલ. (૪) લાટ દેશનું વતની;
વાણિયાની એક નાત.

લાડકું, વિં લાડકું; લાડમાં રાખેલું—અત્યંત
વહાલું. લાડકડી=લડાવેલી અને વહાલી
છોકરી; લાડી; લાડકી; લાડકવાર્મ. (૨)
માનીતું; ખૂબ વહાલું.

લાડકવાઇ, સ્ત્રીં લાડકી છોકરી; વહાલી
છોકરી. લાડકવાયો=લાડકો. લાડકવાયું
=વહાલું ને લડાવેલું; લાડમાં રાખેલું.

લાડકાલાડ, પું. જ્ઞેનાઇ ને વિવાહ વગેરે અવ-
સરે સ્નેહીસગાં તરફથી ભેટ અપાતી
મિઠાઇ તે.

લાડકું, વિં વહાલથી કલાવી રાખેલું—ફિછેરેલું;
વહાલું ને રમીડવા જેવું; લડાવેલું; વહાલુ
લાગે એવું; મોજમાં—આનંદમાં રાજ રાખેલું
હોય એવું; કાનું; સ્વચ્છંદમાં ફિછેરેલું ને
વહાલથી પાલન કરેલું. લાડકી=લડાવેલી
છોડી. લાડકો=લડાવેલો છોકરો; બાળેલો
અને ખૂબ લાલન પાલન કરી વહાલમાં
રાખેલો.

લાડણી, સ્ત્રીં લાડધેવી કન્યા;—નવવધૂ. (૨)
માનીતી; વહાલી.

લાડણો, પું લાડધેલો—છોકરો—વર તે. લાડ-
કડો; લાડવાયો. ખૂબ લાલનપાલનમાં ફિછેરેલો
ને વહાલો. (૨) માનીતો; ગ્રેમપાત્ર પુત્ર.

લાડસી, સ્ત્રીં લાડમાં ફિછેરેલી—કન્યા કે સ્ત્રી;
લાડકવાર્મ. જં આખમરોમ અલખેવડા,
લાડગી લાનું. (૨) કાલી; લાડ નર ઓડી;
રમતિયાળ—રસુજી.

લાડવ, સ્ત્રીં લાડકી સ્ત્રી; માનીતી સ્ત્રી;
ગોંધીવડ.

લાડવાઇ, સ્ત્રીં લાડકી; વહાલી; જેને ખૂબ
લાડ લડાવવામાં આવતાં હોય એવી.

લાડવયું, વિં લાડકવાયું; લાડકું; લાડમાં
સુખથી મોજમાં રાખેલું એવું. વહાલ
અતાવ ર આગવ લાડ કરનાર—લાડ
માણુનાર તે; કાલુષેલું. લાડવાયો=લાડકો,

લાહલી રાખેલો છોકરો, વહાલો પુત્ર તે.
લાહલું, કિં અં લાહ કરવું; વહાલ બતાવનાર આગળ રિસાલું; આનાકાની કરવી; માન ધરવું; ગેલ કરવાં; કાલાં કાઢવાં.
લાહવો, પું પાણી ધી વગેરેમાં પલાળેલી વસ્તુ તે એ હાથ વડે દાખીને બનાવેલો ગોળો; માટી; આટો; મિઠાઈ વગેરેના ગોળ લેદિ. ગોળો; લાહુ; મોદક. (૨) શુદ્ધ વગેરેની ગોળાકાર ભાત તે; ચંદ્રક. (૩) લાભ; નફો; ફાયદો; પ્રાપ્તિ.:-એમાંથી લાહવો છે ?
લાહસલું, વિં લાહથી કાલું થઈ ગયેલું; વહાલ-લાહથી આગળ જેવા સ્વભાવનું બની ગયેલું; લાહયેલું; આવળું; કાલું; વધારનાં ગાંડાં કાઢતું. ઉં મારી લાહનંદેલી લાહણી.
લાહાલાહ, સ્ત્રીં લાહ લાહ કરવું તે; વહાલનાં આવરણાં; કાલાં કાઢ્યા કરવાં તે, વારંવાર રસાલું ને મનાવું તે.
લાહી, સ્ત્રીં લાહકી; લાહવાળી; માનીતી; ખૂબ વહાલી-વહુ, છોકરી, સ્ત્રી વગેરે. આનંદમાં મોજમજામાં રાખ્યા કરેલી સ્ત્રી અથવા કન્યા તે.
લાહીલું, વિં લાહકું; લાહવાલું; લાહમાં ઉછેરેલું-રાખેલું તે.
લાહ, પું ધડ, બાજરી અને ચણા વગેરેના લોટના ધી ગોળ નાંખીને બનાવેલો ગોળો તે; લાહવો; મિઠાઈ વગેરેનો ગોળો; મોદક. (૨) ફાયદો; લાભ; પ્રાપ્તિ.
લાહવો, જીં લાહવો.
લાહો, પું લાહમાં ઉછેરેલો જીવાન છોકરો; માનીતો; લાહકવાયો છોકરો; વર. ઉં લાહોલાહી જમરે કંસાર.
લાણુ, નં લહાણુ; લાભ; નફો; ફાયદો.:-વાપને છોડીને શું લાણુ કાઢશો ? (૨) મનામ; અક્ષીસ; પરિતોષિક.
લાણી, સ્ત્રીં લહાણી; ધણીને લાભ થાય એમ વહેંચી આપવું તે; લહાણું તે; અક્ષીસ કનામ-વહેંચી આપવાં તે. (૨) ધણી

જણના લાભ માટે વહેંચવાની વસ્તુ તે; ધણી જણમાં લહી આપવાની સીજ તે. ગરબો મંડાવશે ત્યારે લાણીઓ પણ લહાણોને ? (૩) કાપણી.
લાણું, નં લહાણું; ધણી જણના લાભાર્થે કરવામાં આવતી વહેંચણી તે; ધણી જણને લાભ થાય એમ અથવા મંડળ કે નાતમાંના દરેકને મળે એમ વહેંચવું તે; વહેંચણી; વાટણી; અક્ષીસ વહેંચી આપતી તે. (૨) લહાવાની-વહેંચણીના વસ્તુ-ચીજ તે. લાણું નોતરું-નાતિમંડળમાંની વહેંચણી-વાટણી અને આમત્રણનો હક તે; મંડળના સભ્ય તરીકેનો હક-અધિકાર તે.:-નાતના લાણુ નાતરના સભ્યને હક છે.
લાત, સ્ત્રીં પગથી કરેલો આઘાત-ઝપટ મારવી તે; પદાઘાત; પાટું; કિં પ્રંગાત મારવી=તરછોડી નાંખવું; નહિ દરકાર કરવી; નહિ સ્તીકારવું-કડુલ રાખવું.:-તેણે નોકરીને લાત મારી. લાત ખાવી=તુચ્છકાર સહયો.
લાતા, સ્ત્રીં બંદર ઉપર વહાણમાંથી ઉતરેલો માલ રાખવાની જગા; મોટી ખુટ્ટી વખા-સ્તી જગા; પીડું; પીડ; વખાર; કોઠી. વચાક માલ ભરી કે ગોઠવી રાખવાની જગા.
લાદ, સ્ત્રીં ઘેડા ને ગવેડા વગેરે પશુના મળ; ખડ ખાનારાં પ્રાણીઓનાં લિંડાં.
લાદલું, કિં સં પીઠ પર વાહન નૈકા પર ભરવું-સિંચવું તે; ખડકલું; ઉત્તે ગવેડાં વગેરે પ્રાણીની પીઠ ઉપર માલ સામાન વગેરે ભરવા સિંચવાં તે; ભાર ભરવો.
લાદી, સ્ત્રીં ફરસબ ધીનાં પત્થરનાં પાતળાં ચોસલાં; પત્થરની નાની અને પાતળી તખતી; પત્થરનાં પાટિયાં. (૨) ફરસ બધી.
લાહલું, કિં અં પ્રાપ્ત થવું; મળવું; જોડવું; પાવું; હાથ લાગવું; ઉં એક હીરો લાહ્યો છે મારા હાથમાંજો. (૨) જમીન કાદવ સાથે વહાણ વગેરેનું ચોંટી બેસવું; અથ-ડાવું; અટકી પડવું; થોભી જવું.:-છાતર

અપ્રાતમાં સહેજ વહાણુ લાધી જાય છે.

(૩) વહાણુ ઉપર અથવા ભાર ખરદારી પ્રાણીઓની પીઠ ઉપર માલ ભરવો-ખડકવો.

લાનત, સ્ત્રીં શરમ; ગેરિયત.

લાપટ, સ્ત્રીં લાપોટ; થપડાક; તમાચો.

લાપટિયો-અધરણિયાતને ગાલે કુંકુનો હાથો મારનાર-દિયેર.

લાપન, નં અન્વય પાડી અર્થ કરવો તે; અર્થ રાત કરવું તે.

લાપસી, સ્ત્રીં આફેલો લોટ-આરો તે; કંસાર; લાપસી.

લાપી, સ્ત્રીં લાંપી.

લાપોટ, સ્ત્રીં લપડાક; તમાચો; થાપટ.

લાપોટયું, નં ગાત્ર અને ગળા આગળ થઈ આવતો સોજતો એક રોગ; એક જાતનો તાવ, કે જેમાં કાત આગળ લાપોટ વાગી હોય એવો લાત્ર સોજે થઈ આવે છે. આ એવી રોગ છે.

લાફાલાફ, સ્ત્રીં જેમ ફાવે તેમ ફેંકવું; વેડ-વું તે; ઉડાડવું તે; લખલુંટપણું. (૨) મોટાઇમાં ઘણું ખરચવું-ઉડાડવું તે. (૩) ફુંગ, ફુંગાશ; બડાશ.

લાફવેડા, પું ઉડાડવેડા; જેમ ફાવે તેમ ઉડાવવાની ટેવ-વૃત્તિ તે.

લાફે, પું પોલા હાથની થાપટ; લપડાક; તમાચો; પાછળથી બોચી પર થાપટ મારવી તે લાફે.

લાબડી, સ્ત્રીં લાવરી.

લાબડ, નં લાવરી; એક જાતનું પ્રાણી. (૨) વિં પોચું ને સુંવાળું હોય એવું; અક્ક-ડપણ વગરનું. (૩) કુમળું; નરમ.

લાભ, પું ફાયદો; નફો; લાભિય; પ્રાપ્તિ તે.

(૨) નાપણિયા-મપારાનો માલ આપતા પહેલાં ઉચ્ચરતો શકુન; જેખાએ પહેલું તોલું જેખનાં એક એમ નહિ પરતુ 'લાભ સવાયાં' એમ કહી છે તે લાભ-કારી-લાભ કરે એવું.

લાભવું, કિં અં [સં. લભ્] લાભ કરવો; કમાવું; રળવું.

લાભાલાભ, પું લાભ અને અલાભ તે; નફો-તુક્તાન. (૨) ઠાઠ.

લાભોજીલાભ, પું ઉડાડવેડા કરવા તે; લાભ છે લાભ છે એવી ડફારી અંધર ચલાવે જવું-ઉડાડવા કરવું તે.

લાભણીદીવો, પું રામણીદીવો; નામણીદીવો. વરતી માતા વરસાડામાં જે શકુનનો દીવો હાથમાં રાખે છે તે. દેવને નમન કરી કાર્ય સિદ્ધિ માટે ઉપાડેલો શુભ શકુનનો દીવો.

લામા, પું ટિમેટના બૌદ્ધ મતના વડા આચાર્યનો ધલિકામ અથવા કિપતામ તે. ટિમેટના બૌદ્ધધર્મ રાજ્યનો વડો તે-લામા.

લાય, સ્ત્રીં આગ; અગ્નિ. (૨) બળતરા; આગ; તીવ્ર લાગણી; કારી હુમ્મ લાગવું તે.

લાયક, વિં [ફા.] યોગ્ય; ઘટિત. (૨) પાત્ર; ગુણવાન. (૩) અનુરૂપ; સમાન; સરખું.

લાયકાત, સ્ત્રીં યોગ્યતા. (૨) પાત્રતા. (૩) કામ કરવા-પસંદગીને યોગ્ય ગુણ હોશિયારી વગેરે હોવાપણું તે; લાયકી.

લાયકી, સ્ત્રીં લાયકપણું; પાત્રતા; યોગ્યતા. (૨) વિવેક; સભ્યતા; વિનય.

લાયરી, સ્ત્રીં બોલવાની બડાઈ; આડંબર; ચાપલુસી. (૨) પતરાજ; બેડસાઈ.

લાયલેપા, પું ત્રાસ; તોખાતોખા; ખેન. (૨) મહા-મુશ્કેલી વેડવી કે ખમતી પડે એવું તે.

લાર, સ્ત્રીં લહાર; હાર; બોળ; પંક્તિ; લીટી જેવી સીધી પંક્તિ-પરંપરા તે. (૨) ટાળું; સમૂહ; ધાડું:-ખીડાઓની લાર.

લારી, સ્ત્રીં [અં. Lary] લેઝન સડક ઉપર ધોકેલીને ચત્રાવાય એવી ખુટ્ટી ગાડી; ઢેલણુગાડી. એ રેલવે સડકની તપાલ માટે ઉપયોગમાં આવે છે.

લાડ, નં લહાડે; ટાળું; ધાડું; સમૂહ; મંડળ;

ધણા જણાઓ-પ્રાણી જીવાત વગેરેની ધાડ-
ની ધાડ તે. (૨) અંખરું; લકરું. ઉં મન
મૂઠી દેજે માયાનું લાડું.

હારે, અં ઝોળખધ; હારે. (૨) સાથે; સં-
ગાથે. (૩) ટોળે; ધાડે. હારે આવે ને
હારે જાય. ધણાંઓના ટોળા સાથે આવે
ને ટોળા સાથે જાય તે. સંધોડે; સંધવારે;
ટોળાખધ.

હાલ, પું છેલ-ફાંકડો જીવાન; રંગીશો;
ધક્કી; બાંકો. ઉં ભલે હાલ ! તમારો
મારી સુખકું હાલ રાખો રે. કે. ભોજક.
વરણગિયો. (૨) રાતા રંગનો પંખી. (૩)
રાતા રંગનું નંગ; માણેક. (૪) સ્ત્રીં મા-
ણેકની કણી-મણકો; રાતું લોલક; કિમતી
પત્થરનું નંગ; ચુની. છેલ કડીમાં આગળ
પાછળ બાજુઓએ મોતી ને વચમાં લંબ-
ગાળ હાલ હોય છે.

હાલ, વિં રાતું; રાતા રંગનું; રક્ત; લોહિત.
હાલચ, સ્ત્રીં હાલની આશા તે; હાલસા;
કંઈક મેળતી લેવાની ભાવના-ઈચ્છા તે;
લોભ; ગળ. (૨) લોભથી મોહમાં પડવું
તે. (૩) લાંચ. રૂં પ્રં હાલચ આપવી=
ફાયદો ખતાવવાં. હાલચમાં પડવું=લોભ
લાગવો; કંઈક મળવાની આશામાં લોભાવું.
હાલચ રાખવી=કંઈક મળવાની ઈચ્છા રા-
ખવી તે. ઉં હાલચમાં લપટાયા.

હાલચટક, વિં હાલ સુરખીદાર; તેજ મારતી
હાલાશવાળું; ચટકદાર હાલ; રાતુચોળ;
હાલસુરેખ.

હાલચોળ, વિં ખૂબ રાતું; ઘણું હાલ.
હાલચું, વિં હાલચવાળું; હાલસા રાખનારું;
લજીતાવાળું; કોઈ સ્વાર્થ સાધી લેવાની
કામનાવાળું. (૨) ખાવા-ભોજનવાની ઇચ્છા-
વાળું; સારું ખાવાપીવાની હાલચ રાખ-
નારું. આ છોકરું જરા હાલચું છે એટલે
કોઈ મિઠાઈ અપીને કહવાઈ કાઢી લે.

હાલજી, પું કુટુંબીયે ચાલતા શ્રીકૃષ્ણની બાળ

મૂર્તિ તે; શ્રીકૃષ્ણના બાળ સ્વરૂપની પ્રતિમા.
હાલન, નં [સં.] હાડ; હડાવવું તે; હા-
થમાં હલાવી રાખવું તે; હાડમાં હથેલવું-
રાખવું તે. હાલનપાલન=સારી રીતે રા-
ખવું અને પાળવું તે.

હાલપાલ, નં હાડકોડથી પાળવું-મોડું કરવું
ને ખુશીમાં રાખવું તે; ખૂબ આસના
વાસના કરવી તે.

હાલપ્યાઈ, સ્ત્રીં આગ; હાય; અગ્નિ. એના
કામમાં હાલપ્યાઈ મૂકો. બળ્યું, એવા અર્થમાં
વપરાય છે.

હાલમહાલ, વિં રાતુચોળ; ખૂબ હાલ. (૨)
સુંદર; સુરેખ; ફાંકડું. (૩) દિલ બહલાવે
એવું; મદ-આનંદ-ઉત્સાહ ઉપજાવે એવું.

હાલસા, સ્ત્રીં [સં.] હાલચ; લોભ; તૃષ્ણા.
(૨) ઇચ્છા; આશા; કામના; આતુરતા.

હાલા, સ્ત્રીં [સં.] મોંની લાળ. (૨) પું
ગુલાલા. (૩) હાલાઈવાળો રંગીશો જન તે.
ભાઈ તો હાલા સાહેબ છે.

હાલાઈ, સ્ત્રીં છેલાઈ; રંગીલાપણું; ફાંકડાઈ.
હાલાજી, પું ફક્ક; ખુશ મિજાજ; રંગીશો.
ફક્ક થકને-વાણગિયા થકને કરવું અને
રળવા કે વ્યવહાર તરફ બેદરકાર રહેવું,
એવી ટીંતિનો માણસ તે. (૨) ગૃહસ્થ;
સમ્યજન-પંખાય તરફ.

હાલાશ, સ્ત્રીં રતાશ; રક્તતા. (૨) જેમાં
થોડો હાલ રંગનો અંશ હોય એવું તે.

હાલિત્ય, નં [સં.] ભાષણ અને કવિતા
વગેરેમાં આવતી મજેની સુંદરતા તે; શબ્દ
અને પદની ગોઠવણ અને તેમના અર્થનું
સૌંદર્ય તે. શબ્દ હાલિત્ય; પદ્ધતિ
અને અર્થ હાલિત્ય. (૨) સુંદરતા; સૌભા;
કાન્તિ; હાવણ્ય; સુરેખપણું; મન હસે-
આનંદિત થાય એવું જે વાણી વગેરેનું
માર્દવ ને માધુર્ય તે. લલિતપણું; છટા;
આતુર્ય.

લાલિયો, પું. ઢેડો; અત્યંત. સુરત તરફ વપરાય છે.

લાલી, સ્ત્રી. લાલાશ; રક્તિમા. (૨) સુંવાળી ચામડીમાંથી સ્વચ્છ લોહીની જે તેજ ને લખલખાટ દેખાય છે તે; સારી તંદુરસ્તીને લીધે શરીર-ખાસ કરીને ગાલ ઉપર દેખાતી રાતા અને સ્વચ્છ લોહીની સુરખી તે; નવા, તાજા, સ્વચ્છ અને રાતા લોહીની ચામડી પર દેખાતી ભભક તે. (૩) લાળી; જીભ; ધંટમાંનું લોલક.

લાવ, પું. લહાવ; ઓરિયો; લાભ; ઓરતો; મનનો અભિલાષ તે.

લાવણી, સ્ત્રી. લલકારાય એવી ચર્ચાતી વાતની કવિતા; એક રાગ-અથવા લાળ તે.

લાવણીપત્રક, નં. સરકારી લહેણાનું આ-સામીવાર પત્રક તે.

લાવણ્ય, નં. તેજસ્વી છતાં કોમળ-મૃદુતાપૂર્ણ સુંદરતા તે; સૌંદર્યનો લખલખાટ; સુંદર ને મોહક તરલત્વ તે; નાજુક સુરેખપણું; હડતી છટાવાળી સુંદર ભભક તે.

લાવણ્યતા, સ્ત્રી. લખલખાટી.

લાવરી, સ્ત્રી. એક જાતનું પંખી. એ ખેત-રોમાં ફરે છે ને ભોથામાં રહે છે.

લાવર, નં. એક પંખી; લાવરી. (૨) કુતરાનું બસવું.

લાવલશ્કર, નં. સરંજમ સાથેનું મોટું લશ્કર; બધું-તમામ લશ્કર.

લાવવું, કિં. સં. આણવું; લઈ આવવું; પાસે આવે તેમ કરવું. (૨) ખરીદ કરી આણવું; વેચાતું લઈ આવવું. -બજારમાંથી કાપડ લાવ્યો. તું શું લાવ્યો? જ. ટોપી. (૩) ખાંધ કરવું; વાસવું. કિં. પ્રં. લાવી મકવું. -ઢેકાણે આણવું; ખેસવું કરવું; ખેસાડવું.

લાણું, જી. લહાણું.

લાવો, પું. લહાવો.

લાશ, વિં. ખરખાદ; નકામ. (૨) છેલ્લું. (૩) ઘુસાનીમાં આવી ગયેલું. કિં. પ્રં. લાશ

જવું-નકામ થઈ પડવું; પાયમાલ થવું; ખતમ થવું. (૨) મેહાલ થઈ જવું; ખરખાદ જવું.

લાસ, સ્ત્રી. મડદું; શબ; લોથ. જનાવરની લાસ ને માણસનું મડદું.

લાસરિયાપણું, નં. કહેવું ને કરવું નહિ-બોલ્યું નહિ પાળવાપણું; લપસી જવાપણું; આમતેમ ફરી જવાપણું તે.

લાસરિયું, વિં. વિસરબોણું; કામઠેકાણા વગરનું; બોલ્યું નહિ પાળનાર; ધડા વગરનું.

લાહ, જી. લાય; આગ. (૨) ભૂખ. (૩) રેશમી કપડું.

લાહાણું, જી. લહાણું; સૌને સરખે હિસ્સે પાંતીએ વહેંચી આપવું.

લાહાળો, પું. જીવતો કાયલો; અંગારો; લાળો.

લાહી, સ્ત્રી. લાઇ; ખેળ; ઘઉં વગેરેના લોટને ખારીને બનાવેલો ચીવટપદાર્થ.

લાહો, જી. લાય; આગ. (૨) ઉગ્ર વેદના. અંતરનો બળાપો.

લાહેરી, સ્ત્રી. પતરાજી; ખેડસાઈ; ચાપલુસી. (૨) દોહડહાપણું.

લાળ, સ્ત્રી. [સં. લાલા] મોહાનો ચીકણો પ્રવાહી. ખટાશ અને ગળાપણું જોતાં મોંમાંથી આ પ્રવાહી છુટે છે. સુકો ખોરાક મોંમાં નાંખી ચાવતાં લાળથી ભિન્ન નરમ થાય છે અને પચે છે.

લાળિયું, નં. તાજી ઉંખી; કણુ ભરાતું કણસલું. (૨) વિં. લાળ પડતી હોય તેવું છોકરું; (૩) નાં. લાળથી બદન પલળે નહિ તે માટે બાળકને પહેરાવવાનું ગળે નાખવાનું જાડું કુડતું.

લાળી, સ્ત્રી. કાનની નીચે લપડતી કુમળી ચામડી તે; યુટ. (૨) લોલક.

લાળો, પું. અંગારો; બળતો કાયલો.

લાંક, પું. પાતળી વસ્તુનો વાંક-મરોડ તે. કમ્મર વગેરેનો. ઉં. સિંહાકારે કટીનો લાંક. મારો રંગ જેણે ડાખા પગનો લાંક.

લાંગ, પું. એક જનતત્વ કઠોળ. એના દાણા
વટાણા જેવડો પણ જરાક ચપટો થાય છે.

લાંગડલેથ, નં. [જ.] લાંગો પાટ; એક
જનતત્વ સુતરલ કપડું.

લાંગર, નં. લંગર; વહાણ થોભાવવાની
મિલાટી.

લાંગરવું; કિં. સં. લંગર નાંખીને અટ-
કાવવું; વહાણ થોભાવવું; ઉછું રાખવું.

લાંધ, સ્ત્રીં લાંધણ કરવી તે; ભૂખ્યા રહેવું
તે; ઉપવાસ.

લાંધણ, સ્ત્રીં ઉપવાસ; ભૂખ્યા રહેવું; નિરા-
રાહાર રહેવું તે.

લાંધણી, સ્ત્રીં ગાડીના ધુસરા નીચે મૂક-
વાની થોડી તે.

લાંધણું, નં. હેણદાર હેવું પતાવે ત્યાં લગી
લેણદારે ભૂખ્યા તરસ્યા તેને આંગણે ખેસી
રહેવું તે. લાંધણું ધાલવું એમ કહેવાય
છે. લાંધણું ધાલવું=ખાવાપીવાના સોગન
લઈ આડા થઈ ખેસવું.

લાંધવું, કિં. અં. ભૂખ્યા તરસ્યા ખેસી રહેવું;
ભૂખ્યા રહેવું; ઉપવાસ કરવો.

લાંધો, પું. લાંધણ; ઉપવાસ. (૨) લાંધણું.

લાંચ, સ્ત્રીં કામ કાઢી લેવા સાર કોઈને
છાતું માતું કંઈ આપવું તે; રસ્વત. કિં.
પ્રં. લાંચ આપવી=કામ કાઢી લેવાને
પૈસા કે બીજી કંઈ વસ્તુ આપવી. લાંચ
લેવી=કામ કરી આપવાને બીજાથી છાતું
માતું કંઈ લેવું તે.

લાંચખાઉ, વિં. લાંચિયું; લાંચ-રસ્વત લેનાર.

લાંચખોર, વિં. લાંચ ખાનાર; રસ્વત લેનાર.

લાંચવું, કિં. અં. નમીનવું; વાંકાવળવું. (૨)
રસ્વત આપવી.

લાંચિયું, વિં. લાંચ લેનાર; રસ્વતખોર.

લાંચું, વિં. કમી; ઓચું; ન્યૂન:-એને કંઈ
લાંચું પડ્યું ?

લાંછું, નં. લાંછન; ડાઘ; બદો.

લાંજો, પું. વાધો; નડોતર.

લાંક, વિં. વશમાં રહે નહિ એવું; લેણી;
મસ્તાની. (૨) ખંધું, ધર્મ. (૩) શક.

લાંકાઇ, સ્ત્રીં-લાંકપણ; નખકુંપણ. (૨)
ખંધાઇ; ડાંકાઇ; લુચ્યાઈ. (૩) યાદતા.

લાંકિયું, વિં. વશમાં રહે નહિ એવું; નિર-
કથ; તોફાન કરે એવું; નખકું. (૨)

લુચ્યું, લાંચું; તોફાની; ખંધું; કોરસ્તાની.

(૩) જખર; ન જાણ્યું રહે એવું; નહિ
પકડાય એવું.

લાંકો, પું. લાંક માણસ; લાંગો; જખરો. (૨)

ધર્મ; લકું; કથું આપે પરખાવે નહિ
અને કામ કાઢી નય એવો. (૩) ચાર;

રાખેલો.

લાંણ, નં. લાભ; નફો; ફાયદો. (૨) લલાવે;
ઝારિયો.

લાંદો, પું. પલળેલા દ્રવ્યનો લોચો; લચકો.

લાંપ, પું. [જ. લેપ] દીવો; બતી.

લાંપડું, નં. સુકું ઘાસ; ચીમળાચેલું ઘાસ.

લાંપી, સ્ત્રીં સપેતાને ઝેરડિયામાં ધુટીને
ખનાવેલી ચીકણી લુગદી. એ કાચ ચોઠ-
વાના અને તરડો પુરવાના કામમાં આવે
છે. લાંખી.

લાંખડગિયો, વિં. શરીરના પ્રમાણમાં જેના
પગ લાંખા હોય તે; લાંખા પગવાળો.

લાંખલાત, પું. આગલા વર્ષના રંગિરના
છોડ તે; ખડધો.

લાંખી, સ્ત્રીં લાંપી; સપેતામાં દિવેલ નાંખી
ધુટીને ખનાવેલો ચીકણો પદાર્થ.

લાંખીકુંકી, વિં. આડતિડી; એકફેલ. (૨)
પંચોતી; ચિકાસ; ચચો. (૩) ઝાળાગાળી;

તકાર.

લાંખીનગર, સ્ત્રીં દૂર લગીનો-પરિણામનો
વિચાર કરવો તે; ખનવાની-કરવાની વાત

ખાખત-સંખધી આગળ શું થશે તેનો
વિચાર રાખવો તે:-લાંખી નજર પહોંચાડીને

કામ કરવો નહિ તે શસાઇ નથી.
અગમચેતી.

લાંબુ, [સં. લામ્બ] સીંધી લીટીએ વધારે આગળ વધેલું હોય એવું; પહોળાઈ કરતાં બીજી તરફ વધારે લંબાણ હોય એવું.:- ધર લાંબુ છે પણ પહેળું નથી. પત્તે બરોબર છે પણ કપડું લાંબુ બહુ છે. ટુંકાણથી ઉલટું. (૨) ઘણું; મોટું.:-એ હવે લાંબુ જવશે નહિ. (૩) ઉંચું.:-આ છોકરો પાતળો છે એટલે લાંબો લાગે છે. (૪) વિસ્તારવાળું; ફેલાવાવાળું.:-લાંબાં સગાં એટલે નાતમાં તે ફાવે છે. લાંબાં વાર્તાઓ. (૫) અં. આલે; છેટ; દૂર.:-અહિંથી ગામ તો હજી બહુ લાંબે રહ્યું. કિં. પ્રં. લાંબા થવું=સૂઝ જવું; પગ પસારીને પડવું. લાંબા થઈ જવું=પાયમાલ થઈ જવું; મરી જવું. લાંબુ કાઢવું=ઘણું જીવવું. લાંબુ ચાલવું=મામલો લંબાવો. દીર્ઘ; વિશાળ.:-ઉનાળાના દહાડા લાંબા અને શિયાળાના ટુંકા.

લાંભુ, નં. લાંબું; વિભાગ; અંશ; હિસ્સો, (૨) પાડેલા સરખા ભાગમાંથી કયો કાણે લેવો તે નક્કી કરવાને નાંખવામાં આવતી તે ભાગ-જગ્યા દેખાડનારી ચીજ-કાપડી તે.

લાંબુ, નં. જી. લાંભું.

લિખિત, વિં. [સં.] લખેલું.:-હસ્તલિખિત.

લિખ્યાદ્ય, પું. શિલાલપ. પથર ઉપર અવગા અક્ષર લખીને ઉતારેલા લખાણને બીજા કાગળ પર છાપવાની કળા તે.

લિપિ, સ્ત્રી. [સં.] એક એક ઉચ્ચારનાં ચિન્હ અથવા શબ્દનાં ચિહ્નથી મનોગત જણાવવાની લેખક કળા તે. ભાષામાં મોલાતા મોલને વર્ણ રૂપે આજ્ઞાપ્રદ માંડવાની રીત તે; લખવાની ભાષા; લખાણની પંક્તિ તે. લિપિધારા=જોડણી; લખવાની કળા તે.

લિમ, વિં. [સં.] લિંપાયેલું; ખરડાયેલું.

(૧) મોખડેલું. (૨) મથકલ; તક્ષીન; તદા

કાર; વ્યાપ્ત; સંમિશ્ર; ભળેલું; રચીપચી રહેલું; આસક્ત.:-એમાં લિપિ થઈ ગયો તે પાછો આવ્યો નહિ.

લિપ્યા, સ્ત્રી. [સં.] ઇચ્છા; વાંછ; મન કામના; આશા.

લિપ્યાસવ, પું. લિંપડો ખાવાનો મહોત્સવ; ચેત્ર સુદિ પદ્મો. એ દિવસે લિંપડાનાં પાન અને તેનો રસ પીવાનું માહાત્મ્ય છે.

લિલમ, નં. કાનની વાળી વગેરેમાં પરાવવામાં આવતો હીરો અથવા કિમતી રત્ન વગેરે તે; લાલ; લોલક.

લિલવટ, નં. કપાળ; ભાવ. ઉં. લિલવટ ઉપર શેભે કુંકુમ ખિંડુ કીધું; દયારામ.

લિલાઉ, નં. લિલાગ; હરાજ; ધણા ચાહકો વચ્ચે કિમત પોકરાવી જે વધારે આપે તેને માલ વેચવાની રીત તે. Lilao આ ચિનાઈ શબ્દ પોટુગીઝો મારશલ લિદમાં આવેલો છે. (કરકરિયા.)

લિલાણુ, નં. લાલાપણું; તાજ વનસ્પતિ તે; વનસ્પતિની જે તાજ હાલત તે. (૨) લિલાનરીથી ભરપુર હાથ એવું તે; લલોતરીવાળી જગા. (૩) વિં. લીલું; નહિ સૂકું; ભીનું; સહેજ આર્દ્ર; ચવડું.

લિલામ, નં. હરરાજ; કાગળણી.

લિલામું, નં. સાધાતથી લોહી ખાંચી જઈ ચામડીપર પડેલું લીલા રંગનું ચાકું, ચકાકું.

લિલાસા, સ્ત્રી. વનસ્પતિની તાજગી તે; વનસ્પતિમાંની આર્દ્રતા-લીલાપણું તે. (૨) વનસ્પતિ જેવા રંગની જે છટા-મલક તે; નીલત્વ; લીલારંગપણું. (૩) બિનાશ; જલાંશત; નહિ સુકાપણું તે; આર્દ્રતા.

લિલોતરી, સ્ત્રી. લીલોતરી: જે કંઈ તાજ વનસ્પતિ તે; ઝાડ છોડવા ને ધાત્ર વગેરે તે; ભાજપાલો; યકાકું.

લિસોદી, સ્ત્રી. [સં. લિચ] ઝીણી નાની

રેખા-લીટી તે; પાતળા ડુંકા-હમરડો તે.
લિસોટા, પું. મોટા ને વાંકા આડો અવળો
લીટા તે. આંકો સાપ ગયાને લિસોટા રહ્યા.
લિસેટ, નં. [એ. List] ચાદી; ટીપ.
લિંગ, નં. [સં.] ચિહ્ન; નિશાની. (૨)
જાતિ દર્શક સંજ્ઞા અથવા ચિહ્ન. (૩)
મહોદેવની પિણ્ડી-ખાણુ તે. (૪) સહઅતા
અર્થ દેહત્વ. પ્રજેતપાદક અવયવ.

લિંગદેહ, પું. [સં.] સહમદેહ; ઈન્દ્રિય,
પ્રાણુ, મન અને યુદ્ધિ સમન્વિત અદૃશ્ય
જીવ તે; સ્પૃહદેહથી ઉલટો દેહ-માનવા
માત્ર-કર્મસંસ્કાર જેને વળગેલાં હોય એવો
જીવાત્મા.

લિંગશરીર, નં. [સં.] લિંગદેહ.
લિંગાપત, વિનં. ગળામાં શિવલિંગ રાખનારા
લોકની જાતિ. (દખખણુમાં.)

લિંટ, સ્ત્રી. શ્વેભ; નાકમાંથી નિકળતો ગાઢોને
ચીકણા મળ.

લિંટિયું, વિનં. લિંટ ગળ્યા કરતા હોય એવું
ગંદું-છાકર. (૨) લિંટ લેવાનો રમાલ.

લિંડી, સ્ત્રી. ઉંદર, ખકરી વગેરેના મળતી
અરગોલી; અરગોલીના આકારની હમાર.

લિંડીપિંપર, સ્ત્રી. લાંબી ગોળ લિંડી જેવા
આકારની ઝીણી પિંપર. એક જાતની ગરમ
ઓપધિ.

લિંડું, નં. [સં. લોહ] અરગોલા જેવો કઠણ
મળ તે. ઉંટ, અપેડાં ને ઘોડાનો મળ તે.

લિંપણુ, નં. લિપેલું તે; છાણુ માટીનો લેપ તે.
કહે. ધૂળ ઉપર લિંપણુ ન રહે ન ટકે
એવું અફળ કામકાજ-બોલવું વગેરે તે.:-
એને કહેવું-કપકો દેવો તે તો ધૂળ ઉપર
લિંપણુ છે.

લિંપણું, કિં. સં. છાણુમાટીની ગાર કરી
જમીન ઉપર લગાડવી; લેપ કરવો; ચોપડવું;
વહાવું; લગાડવું; ગારાનો થર-લપરડો
કરવો તે. (૨) કોઠા/ઢીસો પદાર્થ બીજા
પદાર્થ ઉપર ચરની માધ્યક લગાડવો. લીપણું.

ઉં. લીપી ધારા દિલધરી, ભૂમિ ભલી
ચીતરેલ.

લિંબડી, સ્ત્રી. નાનો લિંબડો.

લિંબડો, પું. [સં. નીમ્બ] લીમડો; એક જાતનું
મોટું ઝાડ, એનાં સર્વાંગ કડવાં હોય છે.
બીજો મીઠો લિંબડો થાય છે તે જાતજ
તદન જુદો છે. એનાં પાંદડા સુગંધિદાર
હોય તે કઠી વગેરેમાં વપરાય છે.

લિંબુ, નં. [સં. નીમ્બ] ખાટા રસથી
ભરપુર એક જાતનું નાનું ફળ. એ ખટાશ
તરીકે દાળ શાકમાં નિવોલી ખવાય છે
અને એવું અથાણું પણ થાય છે. રંગવાના
કામમાં અને ઓસડ તરીકે પણ તેનો
ઉપયોગ થાય છે. (૨) કોઠા-નારંગી જેવડું
બીજું એક મીઠા રસથી ભરેલું ફળ થાય છે,
તે મીઠું લિંબુ કહેવાય છે. તે તાજા ફળ
તરીકે ખાવા-ચુસવાના કામમાં આવે છે.
લીલામેવામાં તે ગણાય છે.

લિંબોઢ, સ્ત્રી. લિંબોળીના ધાટનું પહોળા
મોનું એક વાસણ. (૨) લિંબોળી

લિંબોડી, સ્ત્રી. લિંબોળી (૨) એક જાતનો
સોનાનો દાગીનો.

લિંબોળી, સ્ત્રી. લિંબડાનું રાયણુ જેવું પણ
કડવા રસથી ભરેલું ફળ. એ પાકતાં સહેજ
ગળ્યું થાય છે, તે ઉપરથી પ્રાદ વયે પહો-
ચવા છતાં પણ કડવા સ્વભાવના માણુ-
સને યાણે મારતાં એમ કહેવાય છે કે,
પાકતાં તો લિંબોળીએ મીઠી થાય છે.
લિંબોળીના ઢલિયા પીલતાં તેમાંથી ગંધાતું
તેલ નિકળે છે. એ તેલથી કીડ મરી
જાય છે. ગરીબો તેને દીવે પણ બાળે
છે. એનો યોગ ક્યારાઓની જીવાતનો
નાશ કરે છે.

લીક; સ્ત્રી. લીટી; પંક્તિ; હાર. (૨) હદ;
સીમા. ઉં. હસે લોક રૂપે હલવાળી, નાંખે
કાંકરા ને પાડે તાળી. પ્રિમાનંદ.

લીખ, સ્ત્રી. નિખાળા-વાળામાં પડતાં બૂંઓનાં

ઝીણાં ઇંડાં તે. (૨) ઝીણાં જંતુનાં ઇંડાં.
લીખિયું, નં લીખ કઢી નાંખવાની ઝીણા
દાંતાની કાંસકી.

લીટી, સ્ત્રી. રંગ કે શાહીથી ખાડેલો સીધો
આક્રિષ્ટ તે; રેખા; છેકા. (૨) હાર; પંક્તિ;
ઓળ. (૩) પદ; કડી. (૪) થોડુંક લખેલું
હોય તે. (૫) પા રૂપિયાનો અથવા આખી
વસ્તુના ચોથા ભાગનો સંકેત તે. (૬) પહો-
ળાઈ નહિ પણ લંબાઈ હોય એવી પાતળી
રેખા; આડ. (૭) હદ; સીમા. કિં. પ્રં.
લીટી દોરવી=છેકા કરવો; રદ કરવું. (૨)
હદ બાંધવી. (૩) લખવું.

લીટી, પું. ભડી લીટી; આંકો; ઉતરડો. (૨) છેકા.
લીદ, સ્ત્રી. પશુઓની લિંડા જેવી હગાર.

હાથી, શ્વેડા અને ગધેડાંની હગાર-લાદ તે.

લીધરો, પું. લખાચિયો; ચિંથરિયો.

લીધે, અ. તેથી; તેટલા માટે; કબૂલ
રાખ્યા પછી.

લાન, વિ. [સં.] તક્ષીન; એકતાર. (૨)
સમાઈ ગયેલું; ગરકાવ. (૩) લેહ લાગેલી
હોય એવું; એકાગ્રચિત; (૪) નમ્ર. કિં.
પ્રં. લીન થવું=એકતાર થવું; તક્ષીન
થઈ જવું.

લીપવું, જુ. લિંપવું.

લીમડો, પું. લિંખડો; નીચ્ચ.

લીલ, સ્ત્રી. સેવાળ; ચાલુ પાણી રહેવાથી
બિંત અને પત્થર વગેરે ઉપર બાજી
નાની અને સુંવાળી ચીકણી વનસ્પતિ તે.
(૩) નદી વગેરેમાં થતી રેશમના તાર-નિમળા
જેવી સુંવાળી ને લાંબી વનસ્પતિ. (૨)
વાહડી; જુવાન ગાય. ઉં. લીલ પરણાવવી
નીલોદવાહ.

લીલછાણું, વિ. લીલું; લીલી જાલડું; ઉપરથી
લીલું દેખાતું પણ અંદરથી પાકેલું હોય એવું.

લીલઆણું, નં. લીલાણું; આંદ.

લીલવડ, સ્ત્રી. લીલોતરી; તાજ વનસ્પતિ;

તાજ છોડવા-શાક વગેરે તે.

લીલવણી, સ્ત્રી. લીલોતરી; તાજ બાજ વગેરે
વનસ્પતિ; સુકવણીથી ઉભડું.

લીલવા, પું. વાલ; પાપડીમાંના દાણા;
કઠોળના લીલા દાણા.

લીલવેણું, સ્ત્રી. સુકાતાં પણ લીલા રંગની
રહે એવી સળીનું ધાસ. આ સળીઓની
ટાપલીઓ અને કરંડિયા વગેરે થાય છે.

લીલવો, પું. વાલ પાપડીના લીલો કણ;
કાંઈ પણ કઠોળ વગેરેનો લીલો દાણો તે.
(૨) ટણિયો.

લીલા, સ્ત્રી. [સં.] કીડા; ખેલ; તમાસો.
(૨) અહલુત કરામત; ખુબી; ચમત્કારી
બનાવ. (૩) વેષ; અવતાર; સ્વાંગ. (૪)
વિલાસ; વિનોદી ગમત. કિં. પ્રં. લીલા
કરવી; રંગરાગ ભર્યા વિલાસ કરવા. (૨)
મરી જવું.:-મહારાજે મઠ કાલે લીલા કરી.

લીલાલહેર, સ્ત્રી. આપાદી; આનંદ-મંગળ
હોવાં તે; સુખ કરવું એવું જે ભરપૂરપણું તે;
મોજમજ; સુસ્થિતિ; પૂર્ણ સુખ રૂપતા. (૨)
આનંદ ઉપજાવે એવું પૂર્ણિત. જેથી આ-
પાદી-વિભૂતિ વધે એવી આનંદ રૂપતા તે.

લીલાંપાણી, નં. ધુટેલી ભાંગનું પાણી તે.

લીલીષોડી, સ્ત્રી. ભાંગ. (૨) ભાંગની કેદ.
જેમ પછેરી નાચે કૂદે તેમ લહેર ચડા-
વનારી ભાંગની કેદ તે.:-આવાજ લીલી
ષોડીએ ચઢે એટલે અગમનિગમની વાતો
કરવા મંડી જાય. (૩) સુંદર ષોડી.:-
લીલીષોડી ને લીલો આપકો.

લીલીયા, સ્ત્રી. લીલી ચાહ; સુકી પણ પાન
લીલા રંગનાં લાગે એવી ચાહ તે;
ચાની એક જાત. (૨) કુશ-કાબના જેવું
એક જાતનું સુગંધિતાર બાગાયતી ધાસ.
આની લાંબી પાનડો થાય છે તે લીલીયા
તરીકે ઓળખાય છે. એનો ઉકાળો કરી
લોક પીએ છે અને ન્યાસ પણ લે છે.

લીલીપીઠ, સ્ત્રી. કાક ખખર; પકાક; જ્યાં લીલીવરી સાક વેખાન હોય તે જ્યાં.

લીલુ, [સં. લીલુ] વનસ્પતિ જ્યાં રંગનું ચોરથુઆના રંગનું; આસખાની અને પીળા રંગ એકઠો કરવાથી જે વર્ણ બને છે તેથી છટાનું; સહેજ કાળી-પીળી છાયાનું.

(૨) પાણીવાળું; પથપથુ; ભીનું;—આ

દ્ર. —આ જમીન અને ધોતિયું એક લીલાં છે. (૩) રસકસ ભરેલું; તાણું; નહિ સુકું;—લીલીમેવો. (૪) પૈસાટકાવાળું;

સુખી-ધનવાન; તાણું;—એ તો કાઠ લીલી માણસ શોધે છે. (૫) સાફ; ઉજળું;—એ

શું લીલું કરશે? કિં પ્રં લીલું કરવું; સાફ કરવું; કલ્યાણ-ઉદય કરવો તે. લીલું

પીળું થવું=એકદમ ગુરસે થઇ જવું; ક્રોધ કરવો. (૨) છેલ-શકડ બનવું-થવું તે;

રોફ મારવો; ભબકો કરવો;—લીલા પીળા થઇને થયાં તેથી શું કંઈ કમાઈ જાયું? ૩૦

પ્રં લીલી લેખણુ=તાળે લેખ. (૨) ધીકતી પેદી-કામકાજ. લીલે તોરણુ=કાર્ય સિદ્ધ થયા વગર; એમને એમ; વગર પરણવે;—

એને લીલે તોરણ પાછો કાઢ્યો. લીલુંપીળું તરેલવાર રંગવાળું. મળેનું સુંદર રંગીન;—

વહુવાર માણસ લીલાંપીળાં પહેરીને ફરેસ્તો કહે. લીલા ઝાડ તળે જાણે મરે એવું; અચ-તુર; સહેજ મળે એવું હોય તે પણ મેળવી

ન શકે એવું; ભોળું; નિર્ભળ. (૨) આળસ; અકુશળ; આવડ-હોંશિયારી વગરનું; ભોટ.

લીલુ, વિં નરમ; કણ વગરનું; લપટું; ચીક-ટ ને સુંવાળું;—આ લી લીલુ છે. (૨) નહિ ખડખડું; સાફ; નહિ ખરસટ; ખાડા-ગોખા

વગરનું; હાથ લીસી ભરકી જાય એવું; સું-વાળું. (૩) સાફ; સ્વચ્છ; અકલ્પિત; (૪) ધીરું; સરકણું; અક્રમ રહે નહિ એવું;

ખાલી જાય એવું;—એ જરા લીસો મા-ણસ છે, એટલે એની સાથે લિખિત

કશર વગર કામ પડાય નહિ. લાસરિયું.

લીલ, સ્ત્રી. લીટી. (૨) હલ; સીખા.

લુએ, પું. લુએ; કણકતો ચોળો; કણકતો રોટલો-રોટલા કરવાના લોચો. કિં પ્રં

લુઆ કરવા=પાડવા=કણકતો નાના નાના ગોળા કરવા પૂરી વગેરે વણવા માટે. લુઆ

દાખવા. ચાંપવા=મદન.

લુખરી, સ્ત્રી. ખુબલી.

લુખસ, સ્ત્રી. ચામડી લુખી પડી જઇ ખ-ણ જ આવ્યા કરે એવો એક તવ્યારોગ; ખુબલી.

લુખિયું, નં તમાકુ પીવાની માટીની ચુંગી; નાની ચક્રમ.

લુખુ, વિં [સં. હજ] જેમાં સ્નેહાંશ અને સુંવાળાપણું ન હોય એવું; સ્પષ્ટ વગરનું;

રક્ષ. (૨) ચોપડયા વગરનું; ખળે વળગે એવું. (૩) શાકધિ વગરનું; એકલું;—લુખી

રોટલી-ખીચડી વગેરે. (૪) તેજ વગરનું; ભભક રહિત. (૫) ધન વગરનું; ગરીબ;

ખાલી; વિત રહિત;—એ લુખા માણસ પાસેથી તમે શું લેશો?

લુગડાં, નં માણસને પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્ર; લુગડાં લવાં એમ કહેવાય છે. કિં પ્રં

લુગડાં લેવાં=આપડે લેવી; લુટવું; હરા-વવું; ફળેતો કરવો;—સૌ દેખતાં એણે

મારાં લુગડાં લીધાં. ૩૦ પ્રં લુગડા બોળ=લુગડાં સાથે-લુગડાં બોળવાં પડે

તેમ. કહે. લુગડે માણસ ઉજળું અને વહ-વારિયું ગણાય છે.

લુગડે, નં વસ્ત્ર; વસન; પટ. (૨) સાલ્લો; સ્ત્રીએને પહેરવાનું વસ્ત્ર તે.

લુગત, નં રાખકોપ; સમૂહ.

લુગદી, સ્ત્રી. એકઠો પદાર્થ પ્રવાહીમાં ધુટીને બનાવેલી લીલી ગોળા; લોચો તે. તેલ-

પાણી વગેરેમાં કાઢ ચીજને ખરલ કરીને બનાવેલો ચીકણો લોહો તે;—લોખીની લુગદી.

લુચ્ચ, સ્ત્રી. ખંધા; ડગવિધા; લુચ્ચાપણું.

(૨) દોંગાઇ; કપટથી છેતરતું તે; ઘોંઘાઇ;
અનીતિએ ચાલવું તે; ધૂર્જિતા.

ભુચ્યું, વિં. ખંધું; સમજી-કપટ કરી કે
ભોળવીને કામ દાદી લે એવું; પકડું; કમ.

(૨) જુગતીવાળું; છળભેદ જાણનાર. જુ-
દાણું, ચોરી ને દોંગાઇવાળું.

ભુજિયું, નં. જુજવાનું કપડું; અંજુછો.

ભુજવું, કિં. સં. જુજવું; બીનું કે મેલું હોય
તેને કપડું કેરવી સાળ કરવું; લોવું;
ધસીને કોઈ કરવું.

ભુજ્યાં, નં. જુજ્યાં; મીઠું-જુજ્ય ચકાવેલાં
ચીરિયાં; કાતળી વગેરે તે.

ભુજહરામ, વિં. જુજહરામ; કૃતધ્વી; જેવું
ખાય તેવુંજ ખોદનાર; નિમકહરામ. જુજ-
હરામી=કૃતધ્વતા; નિમકહરામી.

ભુજી, સ્ત્રી. ખારાટ જમીનમાં થતી એક
જાતની ભાજ; પહેલે વરસાદે એની મેળેજ
ઊગી નિકળતી ઝીણાં પાદડાંની ભાજ.

ભુજો, પું. માટી, ઘટ, અને જો વગેરેમાં
રહેલો એવો ક્ષાર કે જે ચોમાસામાં એ-
લળે છે. મેજ; હવા અને જમીન ભિત વગે-
રેમાં વરસાદને દીધે ભિનાશ આવવી તે;
માટી વગેરેમાંના ક્ષારતું એગળવું તે;
ભિંતને છારી વળવી તે:-આ ભિતે જુજો
લાગ્યો છે.

ભુમ, વિં. [સં.] નાશ પામેલું; ઉડી ગયેલું;
રહી ગયેલું; વચમાંથી જતું રહેલું.

ભુમોપમા, સ્ત્રી. [સં.] અસંપૂર્ણ ઉપમા
તે; વચમાં એકાદ ગુણદર્શક વિશેષજી રહી
જતું હોય એવી ઉપમા તે.

ભુખ, વિં. [સં.] લોભાયેલું; લાલચું; જેને
લોભ લાગેલો હોય એવું.

ભુખક, પું. [સં.] લોભાયેલો; જેને લાલચ
લાગેલો હોય એવો, શિકારી; વ્યાપ.

ભુખાવું, કિં. અં. લોભાવું; લલચાવું; લોભ
લાગવો.

ભુખ્યું, નં. વચ્ચાં ફળદૂલ અને પાનવાળો

ગુચ્છ; ફળદૂલવાળો માંભર; ખુમખું.

હુલરી, સ્ત્રી. હાસી; ચાકરડી. ઉં. આહિરકાં
અમો કપમગમુરે; હુલરી લાગ્યો રંગ.

હુલી, સ્ત્રી. જીભ.

હુલું, વિં. ટટાર રહી શકે. બહિ એવું; લંગડું;
ખોડું. (૨) ઢીલું; ઉલું રહી શકે નહિ
એવું; શકિત-ખળ વગરતું:-તે પંચે જુલો
છે. (૩) નિર્જળ; અશક્ત.

હુવાણી, સ્ત્રી. હુવાણાની સ્ત્રી.

હુવાણો, પું. રજપૂતમાંની વેપાર કરનાર
એક જાતિ-નાત અને તેનો એકાદ જણ તે.

હુવાર, પું. હુદાર; લોહું ધડનારાઓની એક
નાત અને તેનો એકાદ જણ તે.

હુવારજી, સ્ત્રી. હુવારની સ્ત્રી; હુદાર જાતિ-
સ્ત્રી; હુવારજી.

હુવો, પું. રેટલી કે પૂરી વણવાને બનાવેલો
કણકનો નાનો ગોળો; હુઓ.

હુશ, વિં. નરમ; દીલું; શિથિલ:-થાકીને હુશ
થઈ ગયો.

હુશહુશ, અં. ઉતાવળે; ઝટઝટ; જલદી જ-
લદી:-તે હુશહુશ ખાય છે.

હુંગી, સ્ત્રી. વાળ ઝીલવાની હળમની નાની
પિછોડી-રમાલ તે; હુગડાનો કકડો.

હુંચી, સ્ત્રી. દોડતાં દોડતાં એકદમ ઉલટા
ફરી જવું તે:-સવરે હુંચી ખાઈ શિકા-
રીના થોડાના પેટમાં કાવી મારી.

હુંટ, સ્ત્રી. [સં. હુંટ] હુંટવું તે; ચોરી.
:-લાં વારવાર હુંટ થાય છે. (૨) હુંટેલી
જે ચીજને અને માલમતા વગેરે તે:-અ-
મારના ઘરમાંથી એમને ખૂબ હુંટ મળી.

(૩) અપહરણ.

હુંટણી, પું. હુંટ પાકનારો; ચોર; હુંટારો.

હુંટકા, સ્ત્રી. ચોરી; તરકરી:-આ રસ્સે
વારવાર હુંટરાટ થાય છે.

હુંટવું, કિં. સં. [સં. હુંટ] અપહ-
રણથી-સામાને માર મારીને તેની પાસે
જે કંઈ માલમતા વગેરે હોય તે લેઈ લેવી.

ખજાલારે જીનવી લેવું; ચોરવું. (૨) ઘણા જણે એક સાથે પડી પડી જે કંઈ હાથ આવે તે કપડીને લઈ લેવું.:-વરસાડાની વાડી હુંટવી. (૩) ફરોડા પાડી ગામ ધર વગેરેમાંથી જેને જેમ કાપે તેમ જે હાથમાં આવે તે ઉપાડી જવું. (૪) સામાની સારી વસ્તુને ઉપયોગ કરવો. જેમન હુંટવું. (૫) છેતરી સમજાવી કે ભોર કરી ખીજના માલ ઉપર હાથ ચલાવવો.

હુંડાઈ, વિ. હુંડી લેવા જેવું; હુંટવું; ચોરીનું. હુંડાઈ માલ. (૨) નધણિયાનું.

હુંડાર, પું. [સં. હુંટક] હુંડારો; ચોર; ફરોડા પાડનારો.:-હુંડારની ટાળી.

હુંડારો, પું. ચોર; તસ્કર. ભોર વાપરી ખીજની માલમિલકત હરી લેનારો.

હુંડાહુંડ, સ્ત્રી. જેને જેમ કાપે તેમ અને ન્યાયી જેમ હાથ લાગે તેમ જે તે હુંડી લેવું તે; આમ તેમથી હુંડાહુંડ કરવું તે; પરાયો માલ જેને જેમ ગમે તેમ ભોર વાપરી લઈ લેવો તે. ઘણા જણે એક સાથે કાઠ ગામ કે ધરમાં પેસી જે કંઈ જોયું તે લઈ લેવું.

હુંડાવવું, કિં. સં. કાઠ હુંડે તેમ કરાવવું. (૨) ઉઘડી નંખાવવું; રફેરફે કરાવવું.

હુંડાવું, કિં. અં. હુંડને ભોગ પડવું; ચોરથી ખલભતા લઈ લેવાયી.

હુંડાખણું, નં. દાસવ; ગુલામગીરી.

હુંડી, સ્ત્રી. ધરનું કામકાજ કરનારી ચાકરડી; કુદી; ગુલામડી.

હુંડો, પું. હલકું-ધરંગનું કામકાજ કરનારો ચાકર; દાસ; ગુલામ. મજૂરી-મહેનતનું કામકાજ કરાવવા વેચાતી રાખેલો દાસ.

હુંડે, પું. લડી; ધર્ત. (૨) પતિ; ધણી ? (૩) વિ. વસતું; જમડું.

હુંડવું, કિં. અં. [સં. હુંડ] આગેટવું. (૨) ભોંભાડીએ ચાલવું; ટિંચણીએ કિંડવું.

હુંડ, પું. લોકો; લગ્ન; લોભો.

હુંબ, સ્ત્રી. કુમખું; ફળ-પાનના ભરાવાવાળી ડાળી; ગુચ્છ.

હુંબુંબું, અં. કુમખે કુમખે; માંજરે. (૨) માંજર. ફૂલ ફળના જથ્થાવાળી ડાળખી એ ડાળખીએ એમ; લટરેલટરે.

હું, સ્ત્રી. તપેલી જમીન પરનો ઉત્તો વા તે; ગરમ પવન અને તડકાથી આવતી બિમારી તે; ઉત્તો પવન લાગવાથી આવતો તાવ તે.:-આ છોકરાને લૂ લાગી છે.

હૂંહ, સ્ત્રી. રેટલી કે પૂરી વણવાની કણકની ગરગોલી.:-પાપડની હૂંહ.

હૂં, સ્ત્રી. ગરમ પવનનો કપાટો લાગવાથી આવતી બિમારી; તડકાનો તાવ.:-ખપેરે બહાર રખડવાથી લૂક લાગે છે.

હૂંણ, નં. મીઠું; નિમક; સપરસ; ખાવાનો ખાર. (૨) ખાધાનું એકશાન; ખીજને ત્યાં ખાવાથી તેનો આપણા ઉપર ચઢેલો ઉપકાર તે; અન્ન, જળનો આભાર.:-મેં એનું લૂણ ખાધું છે તે હલાલ કરીશ. કિં. પ્રં. લૂણ ઉતારવું=અલાખલા દૂર રહે તે માટે વરના માથા પર નિમક વાળવું-ફેરવવું. વરને કોઈની નજર લાગે નહિ તે માટે બહેન તેની પાછળ ઘોડે બેસી એક વાણીમાં મીઠાના કાંકરા ભરીને તેના માથા પર ફેરવ્યા કરે છે તે. લૂણ ઉતારનારી 'લુણારી' કહેવાય છે.

હૂંમ, સ્ત્રી. ફળ, ફૂલ પાન ભરેલી ડાળી; હુંબ; કુમખું; ગુચ્છ. (૨) ડાળી-ઉપલી શાખાને લાગેલો ફળોનો મોટો જથ્થો તે.:-કળાંની હૂંમ. (૩) અં. સાળ.

હે, સ્ત્રી. લેહ; રહ; અનુરાગ; આસક્તિ; લગ્ન; મોહિની. (૨) સ્વાદ; રસ. (૩) એકતાન-એકતાર થઈ જવું તે; તક્ષીનતા; એક ધ્યાનપણું. (૪) અક્ષ; વ્યસન; ટેવ; આદત. (૫) ગમત; મજા.

લેકિન, અં. [ફા.] પણ; તોય; તથાપિ.

લેખ, પું. [સં. લિણ] લખેલું તે; લખેલો નિર્મલ કે લખાણ તે. (૨) ખત; કરાર, વગેરે.

લેખક, પું. લખનારો; કર્તા; લેખ ઉપજવી કાઢનારો. (૨) લલિયો; લખનાર.

લેખણ, સ્ત્રી. [સં. લેખિની] આક્ષર કાઢવાની કલામ; ટાંકણું; પિંછી; લખવાનું વતરણું. કિં પ્ર. લેખણ ચલાવવી=લખાણ પડી કરવી. (૨) ઉતાવળે લખવું.

લેખન, ન. ખોદવું તે; ખોતરવું=કાતરવું તે; ખોદેલું હોય એવું ને તે. (૨) લખેલું તે; લખાણ. લેખન કળા=લખવાની કળા તે; જેથી સાફ લખતાં આવડે તે.

લેખપત્ર, ન. લખાણ; લખેલું હોય તે. (૨) ખત; દસ્તાવેજ સંબંધી ને લખાણ-કરાર વગેરે તે.

લેખવણું, કિં અ. ગણવું; ગણકારવું; દર-કાર રાખવી; હિસાબમાં લેવું.

લેખવું, કિં અ. ગણવું; હિસાબમાં લેવું; ધ્યાન પર લેવું.

લેખા, સ્ત્રી. લિપિ; લીટી; રેખા.

લેખાવટિયો, પું. ચોપડા વગેરે લખનારો માણસ; લેખક; લખાણ કરનારો. (૨) ગણિત જાણનારો; જોશી; ગણક.

લેખિની, સ્ત્રી. [સં.] કલામ; લેખણ.

લેખું, ન. લખાણ. (૨) વગર આંકડા માંડયે મોંઝે ગણાય એવા હિસાબ તે; હુંકા સહેલા હિસાબ. (૩) ગણતરી; હિસાબ. (૪) પ્રમાણ; માપ; ગણુ.— રાજકુળનારમાં એનું શું લેખું ?

લેખે, અ. હિસાબે; દરમુજબ. (૨) દરકાર રાખીને; વસ્તે; અર્થે.—પરમેશ્વરને લેખે. કિં પ્ર. લેખે લાગવું=મનરે પડવું; સાર્થ થવું; કામ લાગવું.

લેખત, સ્ત્રી. લેખત; લલેખત; મગા; ગમત. (૨) સ્વાદ; રસ.

લેખો, પું. આંખ ઉઘડે તે બીજ થાય એટલો વખત તે; નિમેષ; પળ વાર. (૨) પલકારો. લેખવું, કિં અ. આઘોટવું; થોડીવાર સુવું; આકું થવું.

લેણ, ન. લલેણું; માગવું; લેવાનું તે. (૨) ગીલીદંડાની રમતમાંનો એક દાવ. (૩) લે એવું—(પ્રત્યય.)—જીવલેણ=જીવ લે એવું.

લેણદાર, વિ. માગનાર; આપેલું પાછું લેનાર; લેણદારથી ઉલટું લેણદાર; લેણિયાત.

લેણદેણી, સ્ત્રી. લેવાદેવાનો પૂર્વ સંબંધ તે; જાણુનુંબંધ; અમુકની લેવાની સરજત હોય એવો સંબંધ તે.

લેણિયાત, વિ. લેણદાર; માગનાર; આપેલું પાછું લેવાનો હકદાર તે; ધીરનાર; જેનું ખીજપર લહેણું હોય તે.—છોકરો લેણિયાત થઇ આવ્યો છે તે લેણું વસુલ કરી જતો રહેશે.

લેણું, ન. આ જન્મનું અથવા પેલા જન્મનું માગવું તે; પાછું લેવાને આપેલું હોય તે; દેવાથી ઉલટું. (૨) ખીજની પાસેથી લેવાનો સંબંધ તે; સુસંબંધ; સુખ થાય એવો સંબંધ તે.

લેતાણુ, સ્ત્રી. ભય ભરી ગભરામણુ; લેમેલ; હાથવાય. (૨) એકદમ ઉતાવળે કામ કરી દેવાની વ્યાકુળતા તે.

લેપ, પું. [સં] જડા-ગાઠ પાણીમાં કાલ-વેલા દ્રવ્યનું લિપણુ તે; ઠીલા પદાર્થનું લેપન તે; ખરડ; ચોપડેલું-લગાડેલું દ્રવ્ય તે. (૨) પાતળો થર; લપેડો. (૩) ચોપડાનું-ખરડ કરવાનું ઓસડ તે.

લેપટી, સ્ત્રી. લોંબા જેવા દ્રવ્યની લુગટી.

લેપડો, પું. ચોપડો; ચથરડો; થર.

લેપન, ન. લેપ કરવો તે; લગાડવું-ચોપડવું તે; લેપ; ખરડ.

લેપણું, કિં સ. લગાડવું; ચોપડવું; (૩)

લેખવું; વળવળવું; લેવવું. ઉ. ચક્ર ચક્રને લેવે. (૩) આલેખવું; દૂધી જવું—લેખવું જુઓ. લેખવું.

લેફા, પું. લેફા; લપકા; વળગેલો દાઢવ મળ વગેરે તે.

લેખાસ, પું. [પા.] પોષાક; પહેરવેશ. (૨) પહેરવા આઢવાની રીત—લેખ તે.

લેખાયુ, વિ. લઇ પડેલું; ઉડી આવડ હોશિયારી વગરનું; ઉપરચોટિયા જાનવાળું.

(૨) પારકુ થોકું થોકું લઈ પોતાનું છે એમ ખતાવનાર; કાઇ કામમાં દોડા દોડી કરનાર, લઈને નાસીજનાર.

લેખેલ, સ્ત્રી. લેવા મૂકવાની ઉતાવળ તે; ઉતાવળે કામ કરી દેવાની ગમરામણ; ધાધ.

(૨) વિણાયુદા, મરવાની તૈયારી. (૩) લેતાણુ.

લેર, સ્ત્રી. લડેર; પવનનો મંદ મંદ તરંગ તે; વાયુનો ધીરે ને ઉતાવળો ઝપાટો તે.

(૨) પવનને લીધે હાલતા પાણીપર આવતી નાની છોળો તે; ઝીણી તરંગમાળા; કપડાની કરચલી જેવી પાણીની સંપાટી પરની હિલચાલ તે. (૩) આનંદી વિચારનો ઉછાળો; ગમતનો ઉભરો. (૪) કેશની ખુમારી.—આવાજી ગાંઠની લેરમાં છે. (૫) ઉંઘની અસર. ઉંઘ—આળસના થેનતું ડોલન તે. છે.જ; ઉભરો; ખળકો. (૬) આનંદ; મોજ; ગમત; તન મનની પ્રસન્નવસ્થા; સ્વાસ્થ્ય.—અધ્યાંય લેરમાં છે. કિં. પ્ર. લેરે ચઢવું—ગમતમાં ઉત્સાહ ઉભરાવું; તરંગે ચઢવું; સ્વચ્છંદતાએ બોલવું આલવું તે. લેર કરવી—આનંદે સુખ ભોગવવું; મોજમજા માણવી. લેરમાં હાવું—સુખી. હોવું. લાક્ષી આલક્ષીની જાહેર તે.

લેરખડું, ન. લેરખું; ખુમખું.

લેરખું; વ. રૂલ. રૂળ કે પાન વગેરેના હારથી

નમીતે, ખતનમાં ખુલી રહેલું ડાળખી વાળું ખુમખું; રૂળ રૂલના જથ્થાથી ખુલ્લી ડાળા; મંજરી; માંજર; લુમખું.

લેરિયું, ન. લહેરની ભાતવાળું લુમડું; આંકળીદાર તરેહનું લુમડું. લેરિયાં—લહેરલહેર જેવી ભાત—તરેહ તે.

લેરી, વિ. મનમોહ; તરમી; આનંદી; ખુશાલ ચિત્તનું. (૨) વાચે ચઢે એવું; વાચલ; કેશાણુ વગરનું.

લેલાઠ, ન. કપાળ; ભાલ. ઉ. કીલડી તપે લેલાટરે.

લેલી, સ્ત્રી. લાલ રંગની ચકલી.

લેલું, ન. કડિયાનું કેલ પાથરવાનું ઓળર; લેલો.

લેલુંદ, વિ. જેમ લેવાય ને લુંટાય તેવું; ન ધણિયાનું. (૨) લેવા લુંટવાની છૂટ હોય એવું; ઉડાવવાને ખુલ્લું મુકાયેલું હોય એવું તે.

લેલુર, વિ. ઉંચે ઘેરયેલું; ઉંચેડું. (૨) ચીરે તરફથી મળતું ને ખુલતું એવું તે; ખૂંચ લાંચું—પહોણું ને પહોચતું એવું; તંબ કે કુંકું પડતું નહિ એવું.

લેલેમજવું, વિ. હાલ બેહાલ; નિર્ગત; ખુરીને કાપર ને નિર્મળ થઈ ગયેલું.

લેલો, પું. કડિયાનું ઓળર; લેલું.

લેલટાં, ન. નાનાં માછલાં.

લેવક, સ્ત્રી. ઉધાર લેવાનો વ્યવહાર તે; લેવું કરવું તે.

લેવડરેલક, સ્ત્રી. લેવા દેવાનો વ્યવહાર તે; આપલેનો સંબંધ; લેખુદેણ.

લેવડાઉ, વિ. સ્થિતિ.

લેવડાવડું, કિં. સ. લઇ લે એમ કરાવવું; ઉપજાવવું; લેવડાવવું. (૨) ખરીદ કરાવવું. (૩) લે—પારણ કરે—પ્રદે—અહાર તળે ખાય એમ કરાવવું;—લેવડાવડું;—લેવડાવડું, વગેરે.

લેવાડેવા, અં ૬૦૪ પશુ જાતનો સંબંધ;
આપના લેવાનો સંબંધ; લાગણું વગગણું.
મારે કંઈ લેવાડેવા નથી; લેવા આપના ।
સંબંધ તે.

લેવાણું, કિં ૨૦ શરીરે સુકાણું; શીકા પડી
જયુ. (૨) હુટાણું.

લેવું, કિં સં ૬૦ દ્રવ્યો અને અવયવોવડે
ગ્રહણ કરવું; ધરવું; ઝાલવું; પકડવું; ગ્રહવું
ગ્રેવું; ધારણ કરવું;—ધડો લે. શીખ લે.
(૨) ઉપાડવું; ઉચ્ચકવું. (૩) અંદર દાખલ
કરવું; ગણવું. (૪) ખેંચવું; વળગવું. (૫)
કપ્પલ કરવું. (૬) ખરીદવું; કિંમત આપી
કળને કરવું;—એક રૂપિયામાં આ ચોપડી
મજા છે તું લે. (૭) આણવું; લાવવું.
(૮) તોડી પાડવું; હરવું; નાશ કરવો.
(૯) ધમકાવવું; ઠપકો આપવો. (૧૦)
ઉચ્ચારવું; બોલવું; રટવું;—ધ્વનિરવું નામ
લે. (૧૧) અસર કરવી. ખીજા ધાતુઓ
સાથે મળતાં જુદા જુદા અર્થ થાય છે;—
કિં ૫૦ કામ લેવું=ચાપથી તકેદારી
રાખીને કામ કરાવવું. મોં લેવું=મોં આવી
જાય એવી દવા લેવી. પત લેવી=ટેક તો-
ડવો, આપણે ભાગવી. પશુ લેવું=નહિ
કરવાનો ઠરાવ કરવો. ગુણ લેવો=આભાર
માનવો. ચપ્પણ લેવું=ચાડી ખાવી, બીખ
માગવી, ખનવું. લોહી લેવું=તાજ થવું
લહાય લેવી=દેવાણું કાઢવું. હાથ લેવી=
શાપ લેવો; શોષાઈવું; નખગા પડીજવું.
મન લેવું=ખીજા માણસના મનનો ભેદ લેવો.

લેવુંદેવું, નં ૬૦ લેણુંદેણું.

લેશ, વિં કિંચિત્, જરાક; રજ. લેશમાત્ર=
ચોક્ક; અલ્પ; રજ.

લેસ, સ્ત્રીં જરિયેલ કોર-પડી તે; જરીની
કિનાર.

લેહ, સ્ત્રીં તલ્લીનતા; તાન; રાગ.

લેહકવું, કિં ૨૦ ઝુલવું; લપડવું. (૨) મરોડે

ડોલવું; હિલોળાણું.

લેહકો, પું ૦ અવયવનો ઝુકાવ; મરોડદાર
હિલોળ તે; ચાળો; હાથ અને પગ વગેરેનો
રૂઆબદાર મરોડ તે. (૨) લટકો.

લેહલીન, વિં એકતાર; તલ્લીન, મથગુલ.
ઉં લક્ષેવતા લેહલીન વાસના, પરખે પર-
ખનહારોરે. નિરાંતમક્ત.

લેહજત, સ્ત્રીં [આ. લજ્જત] રસ; રુદાદ;
અંદરની મન રીઝવે એવી ખુબી તે.
(૨) મઝા; ગમત આનંદ મોજ; રસ
મિઠાશ.

લેહજે, પું [આ. લહજ] આંખ મિચા-
ધને ઉઘડે એટલો અલ્પ વખત તે; ફણ;
પગ.

લેહજું, નં મગણું (૨) લેણુંદેણું. (૩)
ભિડીની દોરી વણતાં એક પછી એક
અકેકું છોડું આપવું તે.

લેહર, સ્ત્રીં લહેર; લેર, તરંગ. (૨) વેળ;
વા; મનનો તર્ક-ધેડો તે.

લેહરિયાં, નં વાંકી ચુંકી હારો-ઓકળીઓ
તે; પવન અને પાણીના તરંગોથી રેતી
ઉપર પડતી લહેરની ભાત તે.

લેહરી, વિં વાપલ; તરંગી. (૨) મોજ;
ગુલાખી; આનંદી.

લેહવું, કિં સં જણવું; સમજવું. (૨)
પિછાણવું; ઓળખવું; મનમાં આણવું.
ઉં જો ચિત્ત આણથી ઉપજે ભાઈ!
એમ નિપજતાં લેહવાય. ધોરા.

લેંકવું, કિં ૨૦ ઝુલવું; લપડવું; ડોલવું;
ફરફર થવું. (૨) મરોડે ચાલતાં અથવા
હિલચાલ કરતાં શૌભવું-સુંદર લાગવું.
ઉં એવી લીલી લટકો લેંકે, રહુપતિશમ.

લેંકાવવું, કિં સં લહેકાવવું; ઝુલાવવું;
વિંઝવું; હિલોળાણું. (૨) તાણી-લંબાનીને
ખેસવું; દીર્ઘ ઉચ્ચાર થાય તેમ ખેંચીને
ઉચ્ચાર કાઢવો. (૪) ધુળાવવું; ફરકાવવું.

લેંકો, પું ૦ લહેકો, હાથ વગેરે અવયવ હિ-

ભોળી-લાંબા ડુંકા કરીને ચાળા કરવો તે; લટકા; મરોડ. (૨) ચાવી ચાવીને ડહાપણના બોલ બોલવા તે; ઈર્ષ ઉચ્ચાર થાય તેમ ખેંચીને બોલ કાઢવો તે:-હરે તારા લેંકા જવા દે, સાંભર્યું ? લેંકાનું, કિં અં બોલાવું; લંબડાવું; ચાલતાં પગ ખેંચાવો.

લેંચી, સ્ત્રી બાળકની સુંથણી; ચોરણી.

લેંકું, વિં જરા ગાંડા જેવું-અદર્પણી જેવું તે; ચાલાક ને તેજસ્વી નહિ એવું; દાધારેયું; ભોળું, ચારમાક નહિ એવું તે. લેંચો, પું કમ્મરથી છુટીએ પહેંચી રહે એવું પુરુષ કે સ્ત્રી સિવેલું કમ્મરે પહેરવાનું કપડું; ચોરણો; સુરવાળ; સુંથણો. ભેડ પગને માટે જુદી જુદી બોલ હોય એવો દાધરો.

લેંચી, સ્ત્રી પાતળી ને કુમળી બેપડી રોટલી; મોટી સુંવાળી-પોચી રોટલી:-કેળાં લેંચીનું જમણુ.

લે, સ્ત્રી લાહી; લાઈ; પેસ્ટ. (૨) લોકોને લાગતા વળગતા એમ:-લોક લે. લોકો અને લોકોની પાછળ રહેનારા વગેરે એમ. ઉં લોકલે પું વાત કરે છે.

લેચો, પું લહિયો; લેખક; નકલ કરનાર; પુસ્તકોનો ઉતારો કરવાનો ધંધા કરનાર.

લો, અં લોહ; લોહું. (લોહ ઉપરથી.)

લોહ, નં લોહી; રૂધિર; રક્ત, (૨) લૂધ; કચુકની ગોળી.

લોહનું, વિં લોહાનું. (૨) લોહી.

લોક, પું [સં.] નહિ જણીતાં માણસો તે; વસ્તીમાંનાં માણસો તે; જન. (૨) તર્ક-શક્તિ ને યુદ્ધિવાળાં પ્રાણીઓથી વસાવેલો દેશ જમિ; ખંડ વગેરે તે:-માનવલોક; દેવલોક; સ્વર્ગલોક, વગેરે. (૩) દુનિયા; જગત; ખલક; આલમ; મૃત્યુવશજ્ઞ સર્વ.

(૪) પ્રભ; ચત. (૫) કામ; જાતિ; વર્ગ વગેરેમાં વહેંચાયેલો માનવસમૂહ તે:-કોળીલોક; ધોળી લોક કિં વસવાયા લોકે વિપ્ર સંધાતે પાડયો વાંધો. (૬) માણસ જાતિ તે; માનવ. ત્રણ લોક=સ્વર્ગ. મૃત્યુ અને પાતાળ. સાતલોક=ચૂર, ભુવર, સ્વર, મહર, જન, તપ અને સત્ય. ભૂલો-કમાં ખીળ સાત લોક ગણાય, એટલે ચૌદ લોક થાય છે.

લોકડિયાં, નં સાધારણ લોક તે. કવિતામાં વપરાય છે.

લોકપાળ, પું [સં.] ગ્રામ દેવતા; દિશા-જોતું રક્ષણ કરનાર દેવ તે.

લોકપ્રિય, વિં [સં.] જન સમુદાયમાં જોજો પ્રેમ ચાહ ઉત્પન્ન કરેલો હોય તે; લોકને ગમતું-માનીતું એવું તે.

લોકમત, પું [સં.] આસપાસની વસ્તીમાં અમુકને માટે જે સારો ખોટો વિચાર બોલાતો હોય તે; લોકાભિપ્રાય; સામાન્ય માણસો જે સાઈ ખોટું કહેતાં હોય તે.

લોકલાજ, સ્ત્રી લોકમાં લાજ લાગવી તે; લોક શરમ; લોકમાં સાઈ ખોટું બોલાય તેનો જે ડર તે.

લોકચાચકા, સ્ત્રી લોકમાં બોલાતી-ચર્ચાતી વાત તે; લોકમાં વગર આધારે ખીન સત્તાવાર રીતે જે કંઈ વાત થતી હોય તે; ગપ; અશ્વા.

લોકાઈ, સ્ત્રી લોકપણું; પસાપણું.

લોકાચાર, પું લોકમાં ચાલતો આચાર તે; લોકમાં ખોટો ભાંગે ચાલતો જે આચરણ પદ્ધતિ હોય તે; વ્યવહાર; રીત; ચાલ. ઉં લોકાચારથી ઉલટું, સાચું ખોટું ગણાય; 'મા' કહેવાય, પરંતુ ના 'ખાખી વડુ' કહેવાય.

લોકાપવાદ, પું [સં.] લોકમાં અમુકને માટે જે બુદ્ધિ મેલાવાયું તે; લોકો તરફથી મુકાતો દોષ તે; લોકમાં નહાઈ કહેવાયું તે.

લોકાચત, પું [સં.] ચાર્વાક મત, કર્મ અને ઇશ્વર વગેરે પ્રાચીન સિદ્ધાંતોને નહિ માનનારાઓનાં એક મત-સંપ્રદાય. ગમે તે રીતે ઇશ્વરને નહિ માનનારાઓનો પંથ તે; નાસ્તિક મત તે.

લોકીક, નં સર્ગો રનેહી કે ઝોળખીતાને ત્યાં થયેલા મરણ ટાલે દુઃખ કરવા-દુઃખ વિસરાવવા જવું તે; રોવા-કાણ કૂટવા કે નાંખવા જવું તે; ખરખરો.

લોકો, પું લોક; જન; જનતા; પ્રજા; રેવતઃ માણસો. (૨) નહિ ઝોળખીતા અને નહિ જાણીતાં એવા માણસો તે.

લોકોત્તર, વિં [સં.] લોકમાં ઉત્તમ ગણાયું હોય એવું; આલોકમાં શ્રેષ્ઠ હોય એવું; અતિ ઉત્તમ; લોકમાં ન હોય એવું; ઘણું સરસ; દેવી.

લોકોપકાર, પું [સં.] સૌ લોકનું સાફ કરવું તે; સૌ લોકના કલ્યાણની વાત-બાબત તે; સાર્વજનિક કલ્યાણ.

લોખંડ, [સં. લાંઘ.] લોહું; લોહ; ખંડ; લીણું; કાળી પાણી કંઈ અને ધસવાથી ચક્રચક્રિત થનારી એક સાધારણ થઈ પડેલી ધાતુ. એનાં ઝોળર વગેરે બને છે.

લોખંડી, વિં લોખંડનું; લોહની બનાવટનું. (૨) લોખંડના જેવું દઢ, ભાગે તૂટે નહિ એવું; સખત; મજબુત. (૩) કંઈક :- લોખંડી મુકો.

લોચક, વિં લોચા જેવું પોચું; રૂના લોચા જેવું. (૨) નં લોચો; લોહિ; પિંડ; ગોળો. (૩) સ્તન; કુચ. (૪) સુતારનું હથિયાર-ઝોળર. (૫) કાળજી. (૬) સાપની કાંચળી.

લોચન, નં [સં.] આંખ; નેત્ર; નયન; ચપ્પ. ઉં લોચન મનનો હો રાજ, ઝગડો

લોચન મનનો. (૨) ચુંડી નાંખવું; તોડી નાંખી દેવું. ઉતારી લેવું. તે તો વસ્તર લોચન કરી ગયો.

લોચના, સ્ત્રીં ભેચેની; અમુખ.

લોચણું, કિં અં આમ તેમ આજોટવું; ગોથાં ખાવાં; લોચણું. (૨) ચુંથણું; લોચા જેવું થઈજવું. (૩) ચહાણું; તલ-સવું. (૪) ખોલખોલ કરવું.

લોચાણું, કિં અં લોચા જેવું થઈ જવું; ચુંથણું-એક સરખું નહિ રહેવું પણ એક બાજુ તરફ એકઠું થઈજવું. (૨) મિચાણું; પાંપણો આજસથી એળે એળે ખિટાઈ જવી.

લોચા, પું [સં. લુંચ.] લોહિ; લચકા; ગોળો; લીલા વટ પદાર્થનો થોડો ભાગ તે. (૨) ડચ્ચો; ભેથું થઈ મયેલું કપડું કે બાળે પદાર્થ તે. (૧) નહિ સુલાચમ થઈ જતાં લચકા-ગોળો જેવું આમ તેમ થોળાયા કરવું તે.-મોંમાં લોચા વળે છે. (૨) ગડબડ ગોટાળો. (૫) નહિ સમજાય-વેચાય એવું કરી નાંખેલું તે. (૬) વાંધો; તકરાર. કિં પ્રં લોચા વાળવા-ગડબડ ગોટાળો કરવો. બુદ્ધિ-મુશ્કેલ-સમજાય તેવું સ્પષ્ટ નહિ લખવું ખોલવું તે; ગોંધણ કરી મૂકવું. લોચા કાઢવા-ચોખ્ખું કરવું; દેવું લહેણું. ખંડે ખોડું-હંધું ચતું જે ગડબડગણું હોય તે બધું જોઈ નિકાલ કરવો. લોચા પોચો-કપડું અથવા મિંજાયેલા ચૂર્ણ જેવું જે એક આકારમાં કટક-અકટ રહી શકે નહિ એવું તે; લોહા-લચકા જેવું; પિંડ જેવું.-લોચા પોચો માડીનો નેછલ છમિલો લાડીનો. સત્યભામાખ્યાન.

લોહ, પું [સં. લોહ.] અનાજ વગેરેનો ખારીક છુકો તે; આટો; ચૂર્ણ. (૨) જેર; લુકલી; રેત; ઝીણી કચુંખર; ગર. કિં પ્રં લોટ માગવો-ભીખ માગવી. ક ગાલ મિખારી અર્ધ જવું. લોટ શાકનો-ગાંધારી

મારક અને તેમ બકતું; વિકળતા-કાચરતા દેખાઈની; સાધન રહિત સ્થિતિ ખતાવવી. ૩૦ પ્ર૦ લોટ ચાટવું=પાયમાલ કંગાલ હાલતે જઈ પડેલું; નિર્ધન; સાધનરહિત; લોટ ચાટતો કયો=પાયમાલ કયો; ખરાબ કરી નાંખ્યો એમ. કહેવું હસવું ને લોટ શકવો=એમાંથી એકેકે ખરાબર બની શકે નહિ એવું મોખ્ખું સે. લોટ શકે ને હસવા જાય એટલે લોટ મોંમાંથી ઉડી જાય અને ખરાબર હસાય નહિ અને ખેલ ખગડે. સાથે ન બને એવી બે બાબતો કરવા જેવી મૂર્ખતા કરવી તે. લોટ ઉડવો=સડી જવું; પાયમાલ થઈ જવું; બિખારી થઈ જવું; ખલાસ થઈ જવું; કંઈ અવશેષ નહિ રહેવું. લોટકું, ન૦ માટીનું નાતું વાસણ; ઢોચકું; સહેજ મોટા ચૈડવો; લોહું.

લોટણ, ન૦ [સં. લુટ.] લોટવું તે; લુંકન; આગોટવું તે; લોટવાની ટેવ તે. ગંધિયાં, લોહાં અને ઉંટ વગેરે પ્રાણીઓ લોટીને થાક ઉતારે છે. એક પ્રાણી આગોટે એટલે ખીજને તેમ કરવાનું મન થાય છે.:-અરધી નદીએ ગયા એટલે ઉંટ કહ્યું કે મને લોટણ આવ્યું છે. ગંધિયા! તને જેમ ખેતરમાં જુકણ આવ્યું હતું તેમ મને લોટણ આવ્યું, હું શું કરું, હું તો લોટીશ. (૨) વિ૦ લોટવું હોય તેમ ઉડનાઈ, કપુતરની એક ગત.

લોટપોટ, વિ૦ મોઢ માથે-અધુ સરીર ઢાંકીને કુતેલું-પડેલું; મોટમોટ થઈ એટીને પડેલું. (૨) થાક અથવા અશક્તિથી નિઃસત્ત્વ થઈ પડેલું; આપ વગર થઈ એલું; બોલવું ચાલવું અંધ કસી પડેલું.

લોટકું, કિં૦ અ૦ [સં. લુટ.] સૂત્રને આક્રમ તેમ સરીર ફેરવ્યા કરવું; સુતા સુતા આગોટલું; સરીરને આમ તેમ મગડાવ્યા કરવું. (૩) સૂત્રું=મીઠીવાર લોટીબજો. લોટિશું, ન૦ ધંટીના સળામાંથી લોટ વાળી

લેવાનું લુગડું; લોટ ઉસરડી લેવાનો કપડાનો કકડો તે.:-ધંટીમાંથી કુતરાં લોટિયાં લઈ જાય છે. (૨) વિ૦ માટીના લોટાના તળિયા જેવું; મોડું રોડું.:-લોટિયા વહેરા. લોટા જેવા મોડા માથાવાળો.

લોટી, સ્ત્રી૦ નાનો લોટો; કસલી. (૨) માટીનું નાતું લોટા જેવું વાસણ.

લોહું, ન૦ માટીના કળસિયો; ઢોચકું; માટીનું નાના ઘડા-ચૈડવા જેવું વાસણ તે.

લોટો, પું૦ નાના ઘડા જેવું ધાતુનું પાણી પાત્ર; કળસિયો; તાંબિયો. ૩૦ પ્ર૦ લોટે જવું=ઝાડેજવું; હગવાજવું.

લોહ, પું૦ લોહ; તરંગ; છોળ. (૨) તાપથી માટી ગળી જઈને બાકેલો ગૂઠો.

લોહી, સ્ત્રી૦ લોહી; તવી.

લોહું, ન૦ લોહ; લોહું; લોખંડ. (૨) હથિયાર. (૩) લોહાનું ઓળર.:-આ સુતારનાં લોહાં-ઢાં સારાં નથી.

લોહ, પું૦ મોળે; તરંગ; છોળ.:-દરિયામાં ભરતી ચઢતાં મોટા લોહ આવે છે. (૨) હિંદોળો; હિલોળ. (૩) માટી મળ વગેરેનો કંઠણ ગૂઠો તે.:-અંધકોશને લીધે એના પેટમાં લોહ બાકી ગયા છે તે નિકળશે ત્યારે તાવ ઉતરશે. (૪) લોહાનો લૂઠો-લાટ તે.:-ચરખામાં એક લોહાનો લોહ ને ખીજ લાકડાની લાટ એ બેની વચે કપાસ લોહાય છે. લોખંડનો પાટડો.

લોહવું, કિં૦ સ૦ બે લોટો વડે કપાસમાંથી કપાસિયા ને ૩ જુદાં પાડવાં; ખીલવું; કપાસને ૩ જુદાં પાડવાં. કપાસ લોહવાનો સામો ‘જન’ ચરખો લાટોથી ખીલવું.

લોહી, સ્ત્રી૦ તવી; તવો. (૨) ખડેન.

લોહું, ન૦ [સં. લોહ.] લોહું; લોખંડ; ખંડ; પોલાહ; કાળી ને કંઠણ ધાતુ. (૨) ઓળર; હથિયાર; વતરણું; મોલા ઢાર! કાલે તમે કામે આવશે એવી ખાતરી

તો ત્યારે પડે કે જ્યારે તમે લોહાં અહિં મુકતા નહો.

લોથ, સ્ત્રી. લાસ; મહુડું; શય. (૨) ટટાર રહી ન શકે એવું થઈ ગયેલું તે; નિઃસત્ત્વ થાકીને લોથા જેવું થઈ ગયેલું હોય એવું તે. (૩) વિ. ઠાડ; બેહોશ; ઢીલું-નરમ થઈ ગયેલું.

લોથડી, સ્ત્રી. ભરસાડમાં શેકેલી ભાખરી.

લોથલું, કિં. અ. પીકાને લીધે એન નહિ પડવાથી પથારીમાં આમતેમ આળેટવું; આમતેમ ગોથાં-ગરબડિયાં માર્યા કરવાં; ગરમથલ કર્યા કરવું; આમતેમ લોટયા કરવું. (૨) આરામ માટે વળખાં મારવાં; અજખો કર્યા કરવો.

લોથિયું, વિ. નરસું; નકાદું; ખરાય. (૨) માલ વગરનું; નિઃસત્ત્વ; કંઈ કામનું નહિ એવું; લોથાડ; નકાસું.

લોઠવું, કિં. સ. ખુંદવું; શુંદવું. ?

લોધર, ન. [સં. લોઘ્ર] એક ઓષધિ; એક જાતના ઝાડનું છોશિયું. દવા તરીકે વપરાય છે. (૨) એક ઝાડ.

લોધો, પું. દોગો; લોધો ને મજસુત ખાંધાનેા માણસ; લઠું.

લોપ, પું. [સં.] નહિ દેખાવું તે; નગર બહાર હોવું તે; જતું રહેવું તે; અભાવ. પ્રત્યક્ષ નહિ જણાવું-દેખાવું તે.

લોપડોપડ, ન. ચીકટ; ધી, તેલ વગેરે ચીકણાં દ્રવ્યો-તેલો વગેરે તે.

લોપલું, કિં. સ. એલંગલું; ઉથાપલું; નહિ માનવું; અવશ કરવી.-તેણે મારી આસા લોપી.

લોખડી, સ્ત્રી. ઉતનું ખારીક વણાટનું સુંદર વસ્ત્ર; સ્ત્રીએને પહેરવાની સુંદર ધાખળી; ખારીક વણાટનું ઉતનું કાપડ-એ કાપડની ઓઢણી વગેરે તે. ઉ. અથ્વા ! લાખ ટકાની મારી લોખડીને.

લોખાન, પું. એક જાતનો શુંદર એ પસ કરવાના લેખન દવાના કાષમાં આવે છે.

લોહ, પું. [સં.] કોઈ વસ્તુ મેળવી લેવાની તીવ્ર લાગણી-ધ્રુષ્ટા તે; તૃષ્ણા; લાલચ. કહે. લોહ પાપનું મૂળ. લોને લક્ષણ અથ. લોલાવલું, કિં. સ. લલચાવલું; મેળવવાની ધ્રુષ્ટા કરાવવી; લાલચમાં નાંખવું.

લોલાવું, કિં. અ. લોભમાં પડવું; લાલચું થવું.

લોભિયું, વિ. લોભી; તૃષ્ણાવાળું. કહે. લોભિયા હોય ત્યાં કુતારા ભૂખે ન મરે.

લોભી, વિ. લાલચું; જેને કોઈ વસ્તુ મેળવવાની ઘણી ધ્રુષ્ટા હોય એવું; તૃષ્ણાળુ.

લોભ, ન. [સં.] રોમ; વાળ; કેસ; રૂંડ; નિમાળો.

લોભડી, સ્ત્રી. પાતળી કાંપળી; ખારીક વણાટની ધાખળી.

લોભવિલોભ, વિ. ઉલટું મુલટું; અવળું સવળું. (૨) સમવિષમ; વહેરો આંતરો.

લોહું, જી. લોહિયું.

લોલ, વિ. ચચળ; ફરફર થતું હોય એવું; ઝુલવું ને રમવું. (૨) સુંદર; સુરેખ. લચીને તાળી પાડતાં રાગની ટુકમાં વધારાતો લલિત શબ્દ. ઉ. સજની શા માટે રિસાણી, કે રાણી રાધિકારે લોલ.

લોલક, ન. ઝુલવું લટકણિયું; લટકતી ને ઝુલતી એવી વસ્તુ.-ધંટની જીભ, લોળિયું વગેરે. ધડિયાળનું લોલક; પેંડુલમ.

લોલણી, સ્ત્રી. લટકાળી સ્ત્રી; લાડલી; સુંદર સ્ત્રી. ઉ. શીલ સતોષ કહો તો તુસીએ ઘણું; અનાન ધુધરા મુકાલું. હોં લોલણી, સાચી સમજણ મુકિને ખોટીરે લાગે.

લોલા, સ્ત્રી. જીભ.

લોલિયું, ન. લોળિયું; કણસલું; ઉખી; કંઠી. (૨) પ્રિ. નમાલું.

લોલુપ, વિ. [સં.] લાલચું; લોભિયું; ધ્રુષ્ટાવાળું; ધ્રુષ્ટ.

લોહી, કિં સં. લહોલું; લૂહલું; કપડાથી
પાણી-મેલ વગેરે ધસી કાઢવાં તે.

લોહ, નં [સં.] લોહ: લોખંડ:—લોહભસ્મ.
લોહકાન્ત=અમરકપહાણ.

લોહચુખક, નં અમરકપહાણ; અચસ્કાન્ત;
લોહાને ખેંચવાના ગુણવાળું એક દ્રવ્ય;
પત્થર.

લોહકંડ, નં લોહ; લોહ; લ્હોહ.

લોહર, વિં લાંબો ને જડો લોહાનો સળિયો.
પાતળો લાંબો ને કડક માણસ-લોહરિયો.
નિર્લજ, બેશરમો.

લોહપુ; જીં લોહ; લૂહલું.

લોહિયાળ, વિં લોહીનું બરેલું; રથૂવ નહિ
પણ જેનામાં તાળું ખૂબ લોહી હોય એવું.

લોહિયાળું; વિં લોહીવાળું; લોહીથી ખર-
ડાયેલું હોય એવું. ઉં મુખ લોહિયાળું પેલે
કથું ને જાણુ. માંએ બાળક મથું. સામળ.

લોહિયું; નં પેણી; કદાર્થ. (૨) તવો; લોહી;

લોહી, નં [સં. લોહ] પ્રાણીઓના શરી-
રમાં રરતું રહેતું લાલ-લોહિત પ્રવાહી
તે; રધિર; રક્ત; ખૂત. (૨) તુકમ.
(૩) સગપણ. કિં પ્રં લોહી આવતું=
શરીર ભરાવું; પુટ થવું. લોહી ઉઠતું=
કોષ ચડવો. લોહી ઉડીજતું=ક્રીકા પડી
જતું. શરમિંદા થઈ જતું; આંખા પડી જતું.
લોહી પડવું=જાતી કે ગુંદામાંથી ચોખ્ખુ
લોહી નિકળવું. લોહી પીવું=સંતાપવું;
દુઃખ દેવું; હેરાન કરવું. લોહી બળવું=ચિં-
તા થવી; સોસાઈ જવાવું; સંતાપ થવો.
લોહી મુતરાવવું=ખૂબ સીતમ ગુબારવો;
મહા દુઃખ દેવું ને દુઃખી કરવું. ત્રાસ
આપવો. રં પ્રં લોહીનું તરસું=દુઃખ

દેનાઈ; સંતાપનાઈ. લોહીના કાળિયો=મહા

દુઃખ ને શોકનો ભોગવટો; દિલગીરીનું

ખાતું તે. લોહિયાળો મોઢે=મોટા શોકને

વખતે; કારી થા વાગેલો હોય તેવે સમે.

મોઠા લોહીનું=વહાલ ઉત્પન્ન કરે એવા

શરીર અને સ્વભાવનું; વહાલ આણું એવું.

લોહીલુહાણ, વિં લોહીલોહી થઈ ગયેલું;

લોહીના ઓધરાળાવાળું; લોહીચુનું.

લોહિયું, નં કાનની યુટનું ધરેણું. (૨)
કણસલું.

લોળો, પું જીભના ટેરવાનો ભાગ તે.

લોંકડી, સ્ત્રીં એક નાતું ચોપથું જનાવર.

લોંડાપણું; નં ગુલામગીરી; દાસત્વ.

લોંડી, સ્ત્રીં ધરકામ કરવાને વેચાતી રાખેલી
સ્ત્રી; દાસી; ચાકરડી.

લોંડો, પું ગુલામ; દાસ; ચાકર; હલકાં ધર-
કામ વગેરે કરવાને વેચાતી રાખી લીધેલો
માણસ તે.

લોંદો, પું લયકો; ચીકણા નરમ પદાર્થનો
લોચો તે.

લોંબડી, સ્ત્રીં [સં. ગોમ.] ઉનનું બારીક
વંચુટનું કપડું તે.

લોંઓ, પું લકડો, લોવો. મોટા માણસો
અને રાજાઓ આગળ તગકડાં કરનારો-
હાજરજાણી માણસ; મસ્કરો; વિદ્વંષક;
વેદાસિક.

લોંકિ, વિં [સં.] લોકમાં ચાલતું એવું;
સંધારણ. (૨) દુનિયાદારી (૩) ખરખરો.

લોંહાલ, વિં [સં.] લાલ રંગનું; રાતું.

લ્યાનત, સ્ત્રીં ધિક; ૪૮; શરમ; કિટકાર. (૨)
નામોશી; બદનામી.

લ્યાળો, પું અંગારો; બળતો કાચલો.

૧, પું [સં. જુ] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો
૪૦ મો અને વ્યંજનોમાંનો ૨૯ મો વર્ણ.

(૨) અં અથવા; વા. (૩) અને.

૧૪, સ્ત્રીં વૈ; વાઇ. વાયુનું દરદ; ફેફસે. આ
દરદથી માણસના હાથ પગ અને મોં વ-
ગેરે ખેંચાઈ જાય છે, ફીણ આવે છે અને
બાન જતું રહે છે.

૧૪૬, પું [સં. વૈષ] દવા કરનાર; ચિ-
કિત્સક; કવિ રાજ; વૈદ. ઉં દ્રાટયું ગુમડું
વધદ થયો વેરી; મોહન વહેલા આવજો
મયુરંથી.

૧૪૭, નં દવા આપવાનું કામ તે; પ્રાણીનો
રોગ જોઈ તેના પ્રતીકાર માટે ઉપચાર
કરવાનું કામ-ધંધો તે. વૈદ. (૨)
ફરી નાંખવું તે; દવાની માફક કચરી
નાંખવું તે.-તારી પાસે આવે તો તું એનું
વધું કરજે.

૧૪૮, પું [સં. વૈશાખ] વૈશાખ વિક્રમ
સંવત્સરના સાતમો ને શાલિવાહન શકસં-
વત્સરનો બીજો મહાનો. ઉં વપ્શાખે
વાવલિયા વાયા.

૧૫, સ્ત્રીં [સં. વજુ] પરણેલી-પત્ની;
આઈડી; ધણિયાણી. (પુરુષની.):-મોતી
લાલની વડે-મોતીલાલની પત્ની. (૨) છોક-
રાની, બાઈની, બાણેજ ભતરીજની કે
રનેહી સંબંધીની-વરવાળાં તરફની સગા-
ધએ પરણેલ તે; છોકરાની સ્ત્રી તે. ઉં
વઉરે વઉ મારાં મરદાર વઉ લંકા લખી
દેખાડો કહ. (૩) પરણેલી સ્ત્રીના નામ
આગળ સાસરિયાં તરફથી પત્નીને અર્થે
લાગડતો શબ્દ:-ગિરિજાવઉ; શામાવઉ
(૪) ચીરો; તરક; દ્રાટ:-પગમાં વઉઓ
પડી જાય છે.

૧૫૨, નં વહુવર; પતિપત્ની; ધણી ધણિ-
યાણી. (૨) નવું પરણેલું વરકન્યાનું જોડું
તે. (૩) તરવ પરણીને આવેલી નવોઠા;

વરવાળી-સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી; માથે વડીલો
હોય એવી જુવાન સ્ત્રી. ઉં ઓશિયાળી
દિસે દમણી, વહુઅર આવી સાસુ ભણી.
પ્રેમાનંદ, લાટકી-માનિતી વહુ તે. ઉં
વહુઅર વહેલાં આવજો, વહુવર; વધુવર.

૧૫૩, નં વહુવાર; સાસરિયાંમાં વહુ-
રથે રહેલી જુવાન સ્ત્રી; પાટી સમજણ
વાળી નહિ એવી જુવાન-વરથેથી વહુ તે.
વહુપણમાં રહેતી એવી તરણ સ્ત્રી. ઉં
વહુઆર માણસરે, ડાહ્યાં બહુ થશે માં,
જળ ભરવા એકલકારે, હવે પછી
જશે માં. દયારામ.

૧૫૪, નં [સં. વકટુ-એક] ગીલી દંડાની
રમતમાં મોઢ અને ગળી(બદી) ની
વચ્ચેનું અંતર તે. એ અંતરાળ ભરતાં
વકટ ભરતી, એમ બોલાય છે. વકટરેડ=
એક બે, એમ ગણુનીમાં બોલાય છે.

૧૫૫, કિં અં [સં. વિ-કુ] ફરી
જવું; વિકાર પામી બદલાવું; પટલાઈ જવું;
વિપરીત થઈ જવું. (૨) ફાટવું; બહે-
કવું.-ચક્રો ઉંદર કોળ થાય. (૩) જો-થી
ફુટી નિકળવું; શલ્યુ.-તડકો નિકળવો,
રાંપડી તીથી ને પછી જાગરીના છોડ
એવા વકયાં કે કંઈ પૂજોજ નહિ. (૪)
આહું-વાંકા થવું. (૫) સામા થવું; છટ-
કવું; ખસીજવું.

૧૫૬, પું [સં. વિક્રય] વેચવું તે. (૨)
વેચાણુ. (૩) વેચાણથી ઉપજેલા પૈસા
તે. (૪) વેચાણને લગતું નામું તે. (૫)
બદલે-કિમ્મત આપીને લીધેલું હોય તે.
કિં પ્રં વકરો કરવો=વેચવું; માલ
વેચીને નાણાં કરવાં તે.

૧૫૭, કિં અં વકરે એમ કરવું;
ચકાવવું; ઉરફેરી મૂકવું. (૨) બહેકાવવું;
સામું થાય એવું બતાવવું. (૩) બળ
આણવું; ધણધણાટી આણવી. ઉં વક્રો-

દરે વકારી, એક મુક્તી તેને શિરે મારી.
વકાસત, સ્ત્રી [અ.] વકીલનું કામ તે;
વકીલ તરીકેના ધર્મો તે.

વકાસતનામું; નં વકાસત કરવાની સત્તાનો
લેખ; મુખ્યત્વારનામું તે.

વકાસ, પું ખીલવું તે; અવકાશ, તરડ; ખોલ:-
ખાસણમાં વકાસ છે.

વકાસવું, કિં અં દાડવું; પહોળું કરવું
ઉઘાડવું. (૨) મોં દાડીને ટકટક બોલ્યા
કરવું; નહિ કાવવાથી નાસીપાસ થવું તે
બેસીરેવું. (૩) કિં અં ઉઘડવું;
ખીલવું; પ્રકુલ્યવું.

વકી, સ્ત્રી [અ. વાકિઅ] વકી; સંભવ;
બેગ. (૨) વટ; વાચદો; રાહ. (૩)
ઉમેદ; આશા; ધારણા. (૪) અંદાજ;
મદાર. મચ્છેલા સમયની આશા. વકી
રાખવી=આશા-રખી રાખવી. (૩) લાગ;
પ્રસંગ; કોઈ વસ્તુ ખનવા-થવાનો સંભવ
હોના તે.

વકીલ, [અ] પર રાખના દરખાસ્તમાં રાખેલો
પોતાનો માયુસ તે; એલચી. (૨) આડ-
તિયે; સત્તાથી કામ કરનારો મણસ.
મુખ્યત્વાર. (૩) કનસાફની અદાલતમાં
પક્ષકારો તરફની દલીલો કરનાર સનંદી
માયુસ. અમુકની તરફથી સત્તા-લક્ષ કાય-
દેવર લડત ચત્રાવનારો માયુસ.

વકીલાત, સ્ત્રી વકીલનું મામ-ધર્મો તે.
(૨) વકીલપણું; ખીલાની તરફથી દલીલ-
વિવાદ ચત્રાવવાનું કામ તે

વકુફ, સ્ત્રી [અ વકૂફ] સમજ; અક્ષત.
(૨) હાપણ; શોણપણ; ધીરજ અને
જાનવાળી યોગ્યતા ત. વકુફદાર=સમજી;
હાથ; વકુખ.

વકુફર, પું [અ. વકૂફ] ભરબોજ; માન
મતંગો; મોભો; વજન. (૨) દાખ; માની-
શેહ. (૩) લાખકીવાળી રીતમાત; દંગ.
(૪) વિં લાંઠ; કપડું; તોફાની; ખકું ને

આકરા મિળનનું:-વકુરનો પિંડ. કિં
પ્રં વકુર ખોલો=વજન શુભાવણુ; હલકા
પડીજવું.

વકતબ, વિં [સં.] બોલવા જેવું; ખોલ-
વાને-યોગ્ય કહેવા જેવું તે. (૨) બાષણ;
ઉકિત.

વકતબતા, સ્ત્રી [સં.] બોલવાપણું; કહેવા
જેવું ને તે. (૨) અપવાદ; દુષણ.

વકતા, વિં [સં] બોલનાર; બાષણકાર;
કથા કરનાર:-શ્રોતાવકતા.

વકતુવ, તં [સં.] બોલવું તે; બોલવાની
શક્તિ-છટા તે; બાપણછોપ. છટાદાર
રીતે બોલવાની સદાઈ તે

વકત્ર, નં [સં.] મોં; મોઢું; મુખ; વદન
(૨) ચહેરા.

વકું, [સં.] વાંકું; આફ; તેકું. (૨) વળેલું.
(૩) ઉલટું; વિરુદ્ધ.

વકતા, સ્ત્રી [સં.] વાંકાપણું; વાંકડાઈ;
વાંક; આડ.

વકી, વિં [સં.] વાંકી ગતિએ જનાર;
વાંક ચાલનાર. ( ) એક રાશિનાંથી
બીજી રાશિમાં જતું રહે એવું વકનો
અંક. વકોબવન=કિરણાનું ઉલટાં-સામે
અડાપડવું તે.

વકોક્તિ, સ્ત્રી [સં.] કટાક્ષનું બોલવું તે;
વાંક માં હેલું તે. (૨) મહેણું; ટાણો;
ફપકો. (૩) એક કાબ્યાલંકાર.

વક્ષસ્થળ, નં [સં.] છાતી; પેટની ઉપ-
રની પાંસળીઓની પેટી તે.

વક્ષમાણ, વિં [સં.] આગળ કહેવામાં
આવનારું તે; આગળ પર બોલવાનું તે.

વખ, તં [સં. વિ.] વિષ; ઝેર. (૨) દેવ.

વખત, પું [અ. વકૂત] કાળ; સમય.
(૨) મોસમ; ઋતુ. (૩) સંધી; લાગ;
તક; બેગ. (૪) માહી હાલત. (૫)
મોઢું. (૬) નવરાજ; કુરસદ. (૭) ખીલી

દંડાની રમતમાં એક દાવ. ૩૦ પ્ર૦ એ
વખત=કવખત-ચોાવ અવસરે નહિ એમ,
મોસમનો વખત નહિ તે.

વખવખ, સ્ત્રી૦ ખાઉખાઉ; ભૂખનાં વળખાં,
વલોપાત; વખવખાર; વખવખો. કોષ
પ્રકારની ધ્વજાની તૃપ્તિ માટેનો વાલોપાત
તે. (૨) કણકણ; રગરગ. (૩) વિણાચુંટા.

વખવખવું, કિં૦ સં૦ ખાઉખાઉ કરવું;
વળખાં મારવાં; શંકાં મારવાં. (૨) રગ-
રગ કરવું; કણકણવું.

વખવખાટ, પું૦ વખવખ; વલોપાત. અત્ર
પાણી અથવા ખીજ કોષ ધ્વજાને તૃપ્તિ
કરવા માટે વલોપાત કર્યા કરવો તે;
વળખાં મારવાં તે (૨) ખાઉખાઉ
કર્યા કરવું તે; ખાઉધરા વેડા. (૩) કકણાટ.

વખવાદ, પું૦ વિખવાદ; દેખ; ઝેર. (૨) ટટો;
કનિયો.

વખાણ, ન૦ [સં. વ્યારવ્યાન] પરમેશ્વ-
રના ગુણ ગાવા તે; તીર્થકરોનો ગુણાતુવાદ
ગાવો તે. જૈનોમાં. (૨) તારીક; સ્તુતિ;
પ્રશંસા. (૩) શાખારી.

વખાણવું, કિં૦ સં૦ તારીક કરવી; ગુણ
ગાવા. (૨) માન આપવું. પ્રશંસા-સ્તુતિ
કરવી. કહે૦ વખાણી ખીચડી દાંતે વળગી.

વખાણું, ન૦ લોકમાં વ્યાખ્યાન રૂપ થઇ
પડેલી જે શિખામણની ધાત તે; શિક્ષા વ-
ચન; લોકસત્ય; ઉખાણું; કહેલી.

વખાર, સ્ત્રી૦ [પ્રા. વલારિઅં] વેચવા-
નો માલ રાખવાનું સ્થાન-મકાન તે; કોઠાર;
કોઠી; માલ ભરેલી દુકાન. કિં૦ પ્ર૦ વખારે
નાંખવું એછી અગત્ય આપવી; ટાહો આ-
વકાર આપવો. લંખાણુ પર-પડ્યા ખ તે
રાખી મૂકવું. બહુ દરકાર કે ઉત્સાહ નહિ
દેખાડવો તે.

વખારિયો, વિ૦ વખારનો માલીક. (૨) વખાર
ઉપર રહેનારો નોકર. (ગોઠાઉનકિપર)

વખારી, વિ૦ વખારિયો. કહે૦ છપ્પન વખા-

રી ને ભારે કુંચી.

વખુટ, વિ૦ વિખુટ; બુથથી જુદું પડેલું;
સાચમાંથી છુટું પડી ગયેલું.

વખું, વિ૦ પક્ષતું; તરફતું; ચાહ-પ્રીતિ-વલ-
ણવાણું. પિયેરવખું બાધડી. (૨) ના૦
પક્ષ; આથ; વગ; સહાય.

વખેરવું, કિં૦ સં૦ વખેરવું; જુદા પડે એમ
કરવું; છુટું કરી નાખવું; વેરી નાખવું (૨)
પાથરવું; પહોળું કરી નાખવું. (૩) એક
જયે નહિ રહેવા દેવું; છિન્નભિન્ન કરી
નાંખવું; ભાગ-ભેડાગ છુટાં કરી નાંખવાં.

વખો, પું૦ વિપત્તિ; ભૂખનું દુઃખ અથવા હેરા-
નગતી; સંકટ; આજીવિકાની મુશ્કેલી-
તંગીનું દુઃખ તે.-વખાના માર્યા દેશ છોડી
પરદેશ આવ્યા તો અહિંએ દુકાળ પડ્યો.

વખોડવું, કિં૦ સં૦ [પ્રા. પક્ષોડ] ખોડ
કાઢવી; નિંદવું; સાંઈ નથી એમ કહેવું;
ધિક્કારવું; રદ ગણવું; ખોડ-દોષવાળું દરા-
વવું; નહિ વખાણવું.

વખોરો, પું૦ ટેમલ-કખાટ વગેરેનું ખાતું તે.
(૨) પાન પેટી.

વગ, સ્ત્રી૦ [ફા.] ઝોળખાણ-પિછાણનો
જે સારો સંબંધ તે; શિક્ષારસ. (૨)
લાગ; તક; અવસર; ચોગ. (૩) જગા;
માગ. (૪) પક્ષ; તરફણ; લાગત; સંબંધ-
પરિચય.-તે મારી વગનો માણસ છે.
(૫) સત્તા; ટેકા. ૩૦ પ્ર૦ વગેરે કરવું=
લાગ ને સગવડ હોય તે પ્રમાણે કાર્ય કરવું.

વગડવું, વાગવું; વગડાવવું.

વગડાઉ, વિ૦ જંગલી. રાની.

વગડો, પું૦ [સં. વાટિકા] જંગલ; રાન.
વગડાં, ન૦ શંકાં; વળખાં.-જ્યાં ને ત્યાં વગદાં
થું વિણો છો ?

વગર, અ૦ [અ.] સિવાય; વિના; ચણ.

વગવસીલો, પું૦ સહવાસથી ઉત્તમ થયેલો
મુસબંધ તે; મોટાની સહાય તે; ઝોળ-
ખાણુ અને સહવાસને લીધે ખીજની ઉપર

સત્તા ચલાવી શકારી તે; સહવાસતું ચલાવું.
વગસગ, સ્ત્રીં વગ; વસીલો; શિક્ષરસ. (૨)
સમાવેશ થાય એવી જગો; સગવડ.
વગળા, નં [સં. વિગલ] ભેગ મેળવણી;
મિશ્રણ. (૨) ભ્રષ્ટતા. (૩) કપટ.

વગાડવું, કિં સં આઘાત અથવા કુંકથી સખ્દ
નિકળે એમ કરવું; ઠોકીને કુંકીને અવાજ
થાય એમ કરવું.—ઢાલ વગાડવું=ઠોકીને—
આઘાતથી અને ભુંગળ વગાડવી=કુંકીને
પવનપ્રીતિ. (૨) વાગે—આઘાત થાય એમ
કરવું; અથડાય—અડગાય—ધા પડે એમ
કરવું.—જો જો ખરછી વગાડતા ? (૩)
લાગવું; મારવું.—ઢોર વગાડે તેમાં આપણે
શું કરીએ ?

વગિયું, વિં વગતું; તરફણું; પક્ષવું. (૨)
ઓળખીતું; સંબંધવું. (૩) નાં વગ
વાળાને આપવું—પાપવું તે; તરફદારી;
પક્ષપાત.—વગિયાં કરવાં.

વગુ, અં જયે; તરફે. (૨) બાવુ; તર-
ફેણ.—જાણુ એક વગુ કરો=એક બા-
વુએ કરો.

વગુતવું, કિં અં ગુંચાવું; ભરાવું; સંકટા-
મણમાં આવી પડવું.

વગુતી, વિં (સ્ત્રીં) ભટકતી; રખાતી;
અસચરિતવાળી—સ્ત્રી.

વગેરે, અં અમુક અમુક અને બીજા સર્વે
એમ; ઇત્યાદિ; અમુક અને બીજું કેપ
લક બધું—એમ તે.—કશી જગજાથજ
વગેરે બધીએ જતરાઓ કરી, તમે છોકરાં
વગેરે સૌ આવજો. અમુક અને બીજું
બાધેમારે.

વગો, પુંવગ; બાવુ; અમુક ભાગની જગા.
વગોણું, નં [સં. વિગળના] નિંદા; ફજેતી;
લોકમાં ખોટું બોલવું તે.

વગોવવું, કિં સં નિંદા કરવી; ચોતાના
માણસના દોષ બીજાને કહી તેની ચાલ

ચલગતને હીણું લાગે એમ કરવું; ઈજ્જત
કરવું; ખરાખોટા દોષ બહાર મૂકી સામાની
અકીર્તિ થાય એમ કરવું.

વગોળવું, કિં સં વાગોલવું; ઢોર વગેરે
પ્રાણીઓ ચાવેલાને ફરીને ચાવે છે તે;
ફરીને ચાવવું; મમળાવવું.

વધરડું, નં [સં. વિગ્ન] વધેડું; વધરણું;
હરકત; અડચણ. (૨) વિદ્ધ; આડખીલી;
અપાય. (૩) [વિગ્નહિત] નિંદા કાઢવું
એવું તે; સેળભેળ થઈ ગયેલું અને કુશ-
કામાં કાઢી નાંખેલું એવું—અનાજ વગેરે—
બગદો તે.

વધરણું, નં વિદ્ધ; હરકત; અડચણ. (૨)
આડખીલી.

વધરો, પું [સં. વિગ્નહ] ટંટો; કનિયો;
અણબનાવ. (૨) વિદ્ધ.

વધળવું, કિં ઝરવું.

વધાર, પું મર્યાં રાષ્ટ્ર ને હિંગ વગેરે તેવમાં
તડતડાવી દાળ—શાક વગેરેમાં છમકારવાં તે;
ખોરણી. (૨) મમરો; દુચકો.—તમે વધાર
ર ના મૂકતા.

વધારણી, સ્ત્રીં હિંગ. (૨) વધાર કરવાની
દળ તે.

વધારવું, કિં સં વધાર કરવો; ખોરણી
કરવી; છમકારવું. (૨) લાભ કરવો; ફળ
મેળવવું; નફો કરવો; અર્થ કાઢવો—સર-
વો.—મારી પાસેથી લીધું એમાં એણે શું
વધાર્યું ? ગયું તો બીજાના હાથમાં ? (૩)
તીખી—મીઠી ધુણી દેવી.

વધારિયાં, વિં મસાલાની તીખી મીઠી ધુણી
દીધેલાં; વધારની વાસ આપેલાં ખોરણી
દીધેલાં.

વચકવું, નં વાંકું; આડું; વાધો. અરધેથી
આડું પડવું તે.—એને વચકવું ના પડે તે
સંભાળજો.

વચકવું, કિં અંવચ્ચેથી—અરધેથી છોડાઈને

જવું; સરકવું; રિસાવું; છટકી જવું; બે-
દિલ થવું.

વચકાવું, કિં અં રિસાવું; વચ્ચેથી છટકી
જવું. (૨) વાંધા પાડી વિરૂદ્ધ પડવું; છેડાવું.
વચકેલ, વિં વઢેલ; આડે આડે ઉતરી પડેલું;
છટકેલ; નહિ હાથમાં રહેલું એવું તે. (૨)
અટક્યાળું; આડું; રિસાવેલું. (૩) તોફાની.
વચકો, પું બેઢિલી. (૨) વહેમ. (૩) વાંધા.
વચગાળો, અં વચ્ચે; અરધે રસ્તે; દરમિયાન;
મધ્યે. (૨) અંતરાળે. (૩) અવકાશમાં;
ખાલી રહેલા ભાગમાં; મધ્યાંતરે; મહિં મહિં.
વચગાળો, પું વચમાંનું અંતર; બે ચીજ
વચ્ચેનો માગ તે; વચલો ભાગ; આંવરો;
વચમાં આવતું જે કાંઈ તે.

વચડવું, કિં અં વલુરવું; ઉતરડા પાડવા.
વચન, નં [સં.] શબ્દ; બોલ. (૨) વાણી;
ભાષણ; કથન. (૩) કયુલાત; કોલ; બોલની
દબ્બતા ઉપર ખીજાને વિશ્વાસ આપવો
તે. (૪) પ્રતિજ્ઞા; પણ; ટેક. (૫) મહેણું;
ટાણો; મર્મનો બોલ. (૬) પ્રમાણ વાક્ય;
ઉદાહરણ. (૭) વ્યાકરણમાં એક અને
અનેક એવી સંખ્યા બતાવવાની સંજ્ઞા.
કિં પ્રં વચન આપવું=કયુલાત-વિશ્વાસ
આપવો. વચન કાઢવું=બોલવું; ઉચ્ચાર
કરવો. વચન તોડવું=શરી જવું; બોલ્યું ન
બોલ્યું કરવું. વચન પાળવું=જેમ બોલ્યા
હોય તેમજ કરવું; બોલ્યા પ્રમાણે વર્તવું.
વચન લેવું=કોલ-વિશ્વાસ-ખાતરી કરી લેવી.

વચનાથ, વિં તાબેદાર.

વચનિકા, સ્ત્રીં ઉદાહરણ; પ્રમાણતું કથકું;
વિદ્વાનના વચનની પ્રતિષ્ઠિત તે.

વચની, વિં વચનવાળો; વચન-બોલથી કરે
નહિ એવું. એકવચની માણસ છે. (૨)
પ્રમાણિક; સત્યવાદી.

વચલીમ, વિં કહેવા બોલ; બોલવાને થોભ
હોમ તે. (૨) દુષ્કાલે ચેષ્ટા. (૩) નં
કહેતી; મહેણું; ટાણો. (૪) દુષણ; લાંછન;

નિંદા. વચનીયતા=દુષણ; દોષ. (૨) નિંદા;
બોકમાં નકાડે બોલાવું તે.

વચમાં, અં વચ્ચે.

વચરમાવું, કિં અં પાણી અને ઠંડકને
અભાવે કુમળી વનસ્પતિનું કરમાવું તે;
તાજગી જતી રહેવી; શાકભાજી વાસી
રહેવાથી ચિમળાવાં તે. (૨) વચળવું (?)
વચલાવાંધાવું, વિં મધ્યમ સ્તરનું; સાધા-
રણ હાલતનું; ઘણું ઉંચું-સાડું નહિ
તેમ ઘણું નીચું કે નરસું પણ નહિ એવું;
માધ્યમિક. આ મોંવવારીમાં વચલા
વાંધાલા લોકને દુઃખ છે, ગરીબને નહિ.

વચડું, વિં વચમાંનું; વચ્ચેનું; મધ્યમ (૨)
નાં વચમાં જે હોય તે.

વચવચ, સ્ત્રીં વચલી બાજબ તે; બડબડાટ.

વચવચાટ, પું વચમાં વચમાં ઉઠ્ઠાતાઈથી
બડબડાટ; વગર પૂછ વચમાં બોલ બોલ
કરવું તે; બડ બોલાવણું. (૨) ચાપલ્ય.

વચળવું, કિં અં જુવાનીના મદમાં છટી
જવું; મર્યાદા બહાર જતા રહેવું. એકરો
વચળી ગયો. (૨) વચમાં વિદ્ય નડવું;
હરકત પડવી; કચળી જવું; ઉંચ વચળી
ગમ. (૩) ડાગળી ખસી જવી; ગાંડા ચર્દ
જવું; ચળી-મહેકી જવું. વચળેલ=વિચળેલ;
ખંડકી ગયેલ; ફાટી ગયેલું; મર્યાદા બહાર
જતું રહેલું હોય એવું તે; નિર્લબ્ધ.

વચાળું, નં કોડી, અને પેટી પટાસ વગેરે સર-
સામાન વચ્ચેની ખાલી અવ્વડ જગા તે; બે
વસ્તુ વચ્ચે રહેલો અવકાશ-ખાલી જગા. કોડી
વચાળે હાથ ધાલતો નહિ, એરંજર
હોય તો કરડે. (૨) ખુણો; ખાકું; માણું. -
ખુણેવચાળે જુઓ ઝીણી ચીજ એટલે
કહિં પ્રડી હશે તો જડશે.

વચેદ, વિં વચલું; મધ્યમ.

વચ્ચે, અં બન્ને બાજુ સરખું અંતર હોય
તેવે દેખાણે અથવા ત્યાં એજ ગામ ગામની.
વચ્ચે એક એક થાણું. (૨) કોઇ કામ

અથવા વાતને વચ્ચે ભાગે, કામની અંદર; મધ્યમાં. (૩) અન્યોન્ય પ્રતિ; એક બીજાની મહિમાહિ; પરસ્પરના સંબંધે. —મારી તમારી વચ્ચે શી શી વાત થઇ તે તમે કોઇને કહેતા નહિ. (૪) જાહેરમાં; ખુલ્લેખુલ્લા; સૌ કોઈ જાણે તેમ. —ગામ વચ્ચે કુવે તે કોઈ ઉડે. કહે ને કોઈ ઉતળે પણ કહે. વચ્ચાં; દરમિયાન; અંદર; માં. કિં પ્ર. વચ્ચે આવવું = દરમિયાનગીરી કરવી. વચ્ચે પડવું = હાથ ધાલવો; સમાધાન કરવું; અંતરાળમાં ઉભા રહેવું.

વચ્ચોવચ, અ. મધ્ય ભાગે, વચ્ચે; કેન્દ્રસ્થાને. વચ્ચ, પું. [સં. વત્સ] છોકરું; બાળક; બચ્ચું. ગાયનું બચ્ચું.

વચ્ચનાગ, પું. [સં. વત્સનામ] વચ્ચનાગ; એકઝેરી ઔષધિ. aconite. આ બહુ ઝેરી વનસ્પતિ છે અને તે ઝેર બહુ કારી હોય છે. ઉ. વ્યભિચાર વેર્થો વચ્ચનાગ, સમજ મન મારારે.

વચ્ચિયાત, પું. મોટા વેપારી તરફથી માલ ખરીદ કે વેચાણ કરવા પરદેશ ગયેલો ગુમાસ્તા-નોકર માણસ તે; આદતિયો.

વચ્ચટવું; કિં અ. જોરજોરથી બોલનાર સંગીત છોડી દેવો; જોરથી ઉપડવું = જુદું પડવું; છુટવું; જોરથી ઉડી નિકળવું; જેની સાથે જોડાયેલું હોય તેની સામેના આકર્ષણ —જોરથી ટૂટવું; છુટું પડવું. (૨) ફુટવું; સ્ક્રોટ સાથે ઉડી પડવું. —તીર-ગોળી, પથ્થર વચ્ચટયો (૩) હેડો છોડવો; સ્વતંત્ર રમતું થવું. —બાળક વચ્ચટયું. (૪) વિયોગ થવો.

વચ્ચડું; વિ. જુદું; છુટું; અળગું; આધું ખસેડેલું, નોખું.

વચ્ચેરી, સ્ત્રી. ઘોડીનું માદા બચ્ચું; નાની ઘોડી; ટટવાણી. (૨) તિસ્કારમાં છોડી-જુવાન કન્યા-ઝેરી તે.

વચ્ચેરી, પું. ઘોડીનું નર બચ્ચું; નાનો ઘોડો; ટટવો. (૨) તેજ ને જુવાનીનું જોર દેખા-

ડવા માટે વપરાયમાં છે તેજ-છોકરો; જુવાનિયો.

વછો, પું. [સં. વિચયોગ] વિજેગ; જુદાઈ. ઉ. મેં જાણ્યું વધુવછો નહિ પડે, પૂરો મનની આશ. નાકર. અભિમન્યુ આખ્યાન. (૨) વિચ્છેદ; ભેદ; ફાટકુટ.

વછોડવું; કિં સ. બાળેલું-ચાંટેલું હોય તેને જોરથી ખેંચી બીજાથી અળગું કરવું; જોર કરીને જુદું પાડવું; આધું ખસેડવું. (૨) ધીરે ધીરે સંગ-હેવા-વ્યસન મુકાવવું; ઓછું કરતાં કરતાં તદન મૂકી દે એમ કરાવવું. વ્યસન, ટેવ, કુસંગ; પ્રેમ વગેરે માટે વપરાય છે. (૩) છોડવું; ફાડવું; એક ઠેકાણેથી છુટી વેગભરે દૂર જાય એમ કરવું. ગોળી અને તીર વછોડવાં.

વછોડયું, વિ. વિખુટું પડેલું; વિયોગી. ઉ. ટોળા વિછોડઈ મરગલી.

વજન, ન. [જ.] ભારેપણું તે; જોળ; તોલ; ભાર. (૨) તોળવાનું કારણ; જોખ. (૩) ભારજોળ; મોભો; માન. (૪) પ્ર. ભાવ; જોરવ; શેલ; વજર. (૫) દયાણ; (૬) વજ.

વજનદાર, વિ. ભારે; વજનવાળું; જોળદાર; સંગીન. (૨) ભારજોળવાળું; માન આ-ખર ને શેલ પડે એવું; પ્રતિષ્ઠિત.

વજનસર, વિ. પ્રમાણમાં જોખએ તેટલું; ઘટતા વજનનું.

વજનરખડું, ન. એક જાતનું કઠણ બી. રિં-છના મોમાં રખાવી મંતરેલું જેથી નજર લાગે નહિ એવું મનાતું એક જાતનું કાળું બી. એ છોકરાંના હાલરામાં રાખવામાં આવે છે.

વજનંતર, ન. વાજનંતર; વાજનંતર; વાળું.

વજન, સ્ત્રી. મતિ; બુદ્ધિ. (૨) વૃત્તિ; વલણ. (૩) કાંકાં; વળખાં; જમણા. ઉ. અખાણવ તણી એ વજન, અજને હામે પૂરે અજન,

વળાડવું, કિં સં વળાડવું; અળવવું: ઠોક
છ કે પવન પુરી વાળમાંથી અવાજ
કાઢવો.

વળકેદાર, વિં જેને સરકાર તરફથી વળકેદાર
—ધનામી જમીન—મળેલી હોય તે; જમીન-
દાર; જાગીરદાર; ગરાસિયો; દેસાઈ.

વળકે, પું રાજા કે સરકાર તરફથી ધનામ
દાખત મળેલી વાડીની જમીન તે; વાડી
—આગ બગીચો બનાવવા જેવી જમીનનો
કકડો તે; ધનામી—આગાયતી જમીન તે.

વળર, પું [જ.] પાદશાહને સલાહ આ-
પનારો મુખ્ય મસલતિયો; પ્રધાન; મંત્રી.
(૨) સેતરજમાંનું પાદશાહથી ઉતરતી પં-
ક્તિનું મહેલું.

વળરાધ, સ્ત્રીં વળરપણું; પ્રધાનનો ઓહો
અમલ અને કારકિર્દી તે.

વળરાત, સ્ત્રીં વળરાધ; પ્રધાનવટું. (૨) વ-
ળરનો દરજ્જો. (૩) વળર તરીકેની
સાહેબી તે.

વળરો, સ્ત્રીં વળરાત.

વળુ, નં ચળુ; હાથ પગ અને મોં ધોવાં તે.
ચળુ કરવું.

વળુદ, નં સત્ય; ખરાપણ. (૨) વાસ્તવિકતા;
વિશ્વાસ કરવા જેવું તે. (૩) મૂળ; આ-
ધાર. (૪) વિં સાચું; ખરું; ખાતરી
લાયક.

વળે, સ્ત્રીં ગણેલ; નગદમાં નાહ પરંતુ પાકેલા
અનાજ વગેરેમાં હિસ્સો પાડીને લેવાતી
મહેસુલ—રાજ્યકર—માલકીનો કર તે.

વળેવળતિયું, વિં ભાડું જમે થાય અને
બાજ ખાતે મંડાય એવી સરતવાળું
ખાતું અથવા લખત તે.

વળજર, નં વળ; ધનનું બહુજ કહણુ હ-
થિયાર (૨) વિં અતિ કહણુ; કદીએ
ભાગે, વળે કે તૂટે નહિ એવું શસ્ત્ર.—વળજ-
રખાણુ.

વળુ, નં [સં] ધનનું આયુષ. (૨) ભાગે,
તૂટે વળે કે ખડિત થાય નહિ અને જેના
પર પછાડે તેનો ભુકો કરી નાખે એવું એક
અતિ કહણુ અને મજબૂત હથિયાર. (૩) વિ-
દ્યુત, વિજળા; વાદળના આશાળનો અગ્નિ
તે. (૪) હીરા—એ પણ બહુ કહણુ હોય
છે.) ખીજથી ધસાય છેદાય નહિ પરંતુ
ખીજને ધસે છેદે એવું જે તે. (૫)
દીઠું; ફૂલની ડાંડી; તે સળેખડી કે જેને
ફૂલ લાગેલું હોય.—દેવને ચઢાવવાનાં ફૂલ
છે તેનાં વળ કાઢી નાંખ.

વળુદંતી, સ્ત્રીં એક ઓપધિ.

વળુલેપ, પું એવો લેપ કે જે ઝટ ઉખડે
કે ખરે નહિ. (૨) વિં કદી ઉખડે કે ખરી
પડે અથવા ખસે નહિ એવું તે; સખત;
ખરેખર સળજડ; જેમાં પવન કે પાણી
પણ નિકળી શકે નહિ અથવા જેને કોઈથી
કોઈ રીતે આધુપાધુ કરી શકાય નહિ
એવું તે.

વળુ, વિં [સં] વળને ધારણુ કરનાર;
ધન; દેવોનો રાજા.

વટ, પું [સં.] વડ; એક મોટું જાડ. એની
શાખાઓ અને ફાલ ધણો વધે છે, અને
ડાળમાંથી નવાં મૂળિયાં ફૂટી નીચે લખડી
ચડતું રૂપ લે છે.

વટ, પું (સ્ત્રીં) ટેક; પણ. (૨) આખર;
ધીર. (૩) [જાટ] ધીરધાર કરવાની
જગા—સ્થાન તે; બળરના અર્થમાં—ના-
ણાવટ.

વટક, સ્ત્રીં ઉપરામણી; વધારાની રકમ. (૨)
તુકસાની; ખોટ; બદલો. કિં પ્રં વટક-
વાળી—બદલો વાળો; વેર વાળવું.

વટકવું, કિં અં વટકી જવું; રીસથી
પ્રાંતકેળ થઈ જવું; વંકાવું; છટકી-
જવું. અવળું થઈ જવું.

વટકીજવું, કિં અં વટકવું; વંકાવું; છટ-

કી-એકાદશ જનું. પાટુ ખસી ખસી જનું.
વડસોનું, કિં અં સ્વભાવિ ને ધર્મ તણને પર-
ગતિ ને પર ધર્મ સ્વીકારવો; કુખાચાર
બ્રહ્મ જનું; પતિતજનું.

વડસોનું, કિં સં વડસે એમ કરવું; સ્વ-
ધર્મ કે અસલ કુખાચાર તજવવો.

વડસોનું, કિં અં વડસીજનું; આચાર
બ્રહ્મજનું.

વડસેલ, વિં વડસેલું; ધર્મબ્રહ્મ.

વડસો, વિં નરનું; પાછ.

વડસોનું, સ્ત્રીં ડારી જેવું વાસનું; તાંબડી.

વડનું, કિં અં થઈ ચૂકનું; જનું રહેલું;
પસાર થઈ ગયેલું હોવું. (૨) પાછું હડવું;
ઓસરવું. (૩) નાસીજનું; આધાપાછા
થઈ સંતપ્તજનું.

વડહુંકમ, પું સંમધવાળા સર્વ જનુ તરફ
લખેલો હુંકમ; સુખ્ય હુંકમ.

વડંતર, વિં વડંતર; ધરેણિયાત; રૂપિયાનું
વ્યાજ નહિ ને ધરનું ભાડું નહિ એવું;
વડાવથી જેવું અંતર ભાગી નાંખવામાં
આવેલું હોય એવું. વ્યાજ વડંતરનો ધંધો.

વડાણ, પું [સં; વાતાન] એક જાતનું
કડોળ. કિં પ્રં વડાણવાળી જવાનાસી
જવું; સટકીજવું.

વડાણું, નં ધૂળિયા પાટી ઉપર લખવાની
લાકડાની કલમ; વતરણું.

વડાન, પું [હિ] વળતર; તાકીદે વચ્ચલ
કરવા માટે અવેજ લેતાં કંઈ એણું
લેવું અથવા કાપી આપવું તે. (૨) મોટા
સિકાનું પરચરણ લેતાં જે એજ આવે
તે; વેચાણ, રોકડ વગેરે ઉપર બદલો-
વળતર આપવું લેવું તે.

વડાજનું, કિં સં એક જાતનું નાણું આપી
બોજી જાતનું-પરચરણ નાણું લેવું; ખુરદો
કરવો. બદલો કરાવવો. (૨) હુડી; નોટ,
વગેરેનાં રોકડ નાણું કરવાં તે. (૩) પસાર
કરાવવું; પાછળ મૂકવું; એજાનું; છોડવું.

(૪) કચરાવવું; લોટ કરાવવો; બીણું કરા-
વવું; ભગાવવું; શુકો લામ એમ કરાવવું.
વડાવું, કિં અં શુકો થવો; લોટ થવો;
ચુરો થવો. (૨) કચરાવવું; છુંદાવું; ભિડાવું.
(૩) ખૂબ મહેમત લેવી; ધસાવું:-નાનો
ગુમાસતો ઘણું વટાય.

વડાળ, પું વડલાવું તે; વડલાવણું,
બ્રહ્મતા:-વહાલામાં વળી વડાળ શો ?
વડાળનું, કિં સં કોઈએ કોઈની ધર્મ
છોડાવવો; આચાર મુકાવવો. (૨) નદિ
અપતું પાચ તેમ કરવું. (૩) પોતાના
મત ધર્મમાં લાઇ આવવું; જનમ ધર્મ-
ચારને તબીબી પોતાના મતધર્મના
આચારમાં આણવું. (૪) કિં અં ટપી
જવું; ઉપરી જવું; આગળ જવું; અમુક
કરતાં ક્રોડ કે કનિષ્ઠ જનનું:-છોકરો
એના બાપને વડાળે એવો છે.

વડાળો, પું વડાળ; બ્રહ્મતા. (૨) વમળ.
વડિકા, સ્ત્રીં [સં] ગોળી.
વડી, વિં ટેકરાળું. (૨) ધીરધાર કરનાર:-
નાણાવડી. (૩) ધારણ કરનાર:-કંઠાવડી.
કુંક ધારણ કરનાર=પાત્ર વિશેષ.

વડીક, અં પણ; સુહાંત.

વડીજવું, કિં પસાર કરી જવું; દૂર જતા
રહેવું; એલાંજી જવું.

વડું, વિં [સં. જત-ત્વ] ત્વ ને પણ ના
અથમાં સમ્પત્તિ આગળ જોડાય છે:-
પ્રધાનવડું.

વડુંક, પું [સં] બટક; જાજક છોકરો.

વડુંકાર, પું ઢંગ; રીતભાત; પ્રહુકો.

વડુંકો, પું ઢંગ; વડુકાર.

વડેણું, નં વતરણું; વડાણું.

વડેઆચું, વિં વાટે જનાર; સહકારી; સુસા-
દર; પ્રવાસી.

વડ, પું [સં. જત] સારી જગ્યા આપ.
નાઈ એક મોટું અને ઘટાદાર આડ. આ

ઝડ મોટા વિસ્તાર ઉપર ફેલાય છે અને તેનાં ઢાળાં ડાળાંમાંથી મૂળિયાં ફૂટી લગ્ન-ડતાં લગ્નડતાં જમીનમાં જઈ પહોંચી ભોંય ઉતરી નવા વડનું રૂપ લેછે. અણી ખોર જેવાં અંદરથી અંછર જેવા દાણાનાં એને રજ થાય છે. એની શાખાને પાન તોડતાં દૂધ જેવો પ્રવાહી નિકળે છે. કહ્યું આપ તેવા ખેટા અને વડ તેવા ટેટા. વડનાં વાંદરાં ઉતારવાં=ખટું તોડાન કરવું. તોડાની છાકરા માટે કહેવાય છે કે 'આ! એ તો વડનાં વાંદરાં ઉતારે એવો છે.

વડકણું, વિં વડકણું; તકરાર કરે એવા સ્વભાવનું; વડવાડિયું; તકરારી; લડકણું; ટંટાખોર; સહેજ વાતમાં કળિયો કરે એવું; વડકારું. ઉં વડકણી વડુએ ફીકરો જાણ્યો.

વડકારું, વિં વડકણું; કળિયાખોર; લડ-વાડિયું; તકરારી; મિનજી.

વડકણવડું, કિં સં ખીજવડું. (૨) ધમ-કાવડું. (૩) વડવું.

વડલીફ, પું મોટા-મુખ્ય સાથી તે; વડો-મિત્ર, મંડળનો આગેવાન.

વડવાડ, સીં વડવાડ.

વડવા, પું પિતૃઓ; પૂર્વજો. [જં.] સીં થોડી.

વડવાડ, સીં વડ અને પિંપર વગેરેનાં ડાળમાંથી ફૂટીને લગ્નડતાં મૂળિયાં તે; વડ અને તેની જાતનાં ઝાડોને ડાળમાંથી મૂલ જેવા જે રેસા ફૂટે છે તે; વડની જટા.

વડવાગોઠા, સીં [સં. જલગુલ્લી] એક જાતનું રાત્રિચર પંખી. આ પંખી આખો દિવસ મોટાં ઝાડને ડાળે ઉંધે માથે લટકી રહે છે અને રાત્રે આરો કરવા આમતેમ ઉડી જાય છે. આ પંખી ઈંડાં મૂકતું નથી પણ બચ્ચાંને જન્મ આપે છે.

વડવાડ, સીં વડવાડ; લડાઈ; ટટો; કળિયો; ખાસખાસ. ખાસખાસ.

વડવાડિયું, વિં ટંટાખોરિયું; લડકણું. (૨)

વડવાડિયાં=એક જાતનાં પંખી; ચીખડી વગેરે. વડવાગલાં.

વડવાનજી, પું [સં. જલવાનજી] સમુદ્રમાં રહેલો અગ્નિ તે; સમુદ્રના તરિયામાં રહેલી ગરમી તે. (૨) જળમાંની પૌરાણિક અગ્નિદેવતા. એનું મોં થોડી જેડું ને શરીર જવાળાઈપ કહેવાય છે.

વડવું, કિં અં મોલચાત્ર કરવી; કળિયો કરવો; જાળવું; લડવું. (૨) સં ઇપકા આપવો; ચીકવું; ખીજવું.

વડવો, પું આપ અથવા માતા આપ તે; દાદો; આગંત. વડવા=પૂર્વજો.

વડસસરો, પું સસરાનો અથવા સાસુનો આપ તે.

વડસાવિત્રી, સીં વડસાવિત્રી; એ નામનું જે સુદમાં આગતું એક વ્રત. નવાં પરણેલાં વરવડુએ સૌભાગ્યને માટે તેનું આરાધન અને વ્રત પૂર્ણ વગેરે કરવાં તે.

વડસાસુ, સીં સસરા કે સાસુની મા તે. ઉં વડસાસુ ધણું મોટું માણસ.

વડહુધ્ધ, વિં મહાબાહુ; અજવાન; સમર્થ. જાણો હાથ, મોટો સહાયક.

વડાઈ, સીં મોટાઈ; લોકમાં મોટા ગણાવાપણું તે. (૨) આગર, કળિત, કીર્તિ.

(૩) અભિમાન; પરાજન; ફૂલાશ. વડાગઢે, વિં દરિયા કિનારા ઉપર ખોદેલા કુવાઓના ખારા પાણીને સુકવીને બનાવેલું; મોટા અગરનું-મીઠું. પાસાદાર ગાંગડું મીઠું.

વડારણ, સીં ગોલી; ખવાસણ; રાણીની દાસી.

વડાવડ, સીં લડાલડ; ટટોફિસાદ. (૨) એક ખીજ સાથે ટટો કર્યા કરવો તે:- એમના ઘરમાં નિત્ય વડાવડ થવાની.

વડાવડી, સીં લડાલડી; ટટો; કળિયો; વડાવડ.

વડાવા, પું. બાપદાદાઓ; પૂર્વજો.
વડાડસાંત; સ્ત્રી. વિનાયક શાન્તિ.

વડિવાઇ, સ્ત્રી. બાપાની અથવા માની મા તે;
દાદી.

વડિયો, -પ્રતિસ્પર્ધિ; સામાવાળિયો. (૨) સમા-
નતા ધરાવનારો:-સમેવાડિયો,=પોનાની
સમાન હોય એવો તે; ભીરું; સમખળવાળો
-સરખેસરખો તે.

વડી, સ્ત્રી. [સં. વટી] ગોળી; ગરગોલી;
નાની લયદી. (૨) ચોળાની દાળને વાટી
મસાલો નાંખી તેની નાની લુગદાઓ
બનાવી સુકેવેલી જે ગરગોલીઓ તે; વડી-
ઓ:-વડીઓપાપડ, વડી વંતાકડું શાક.

વડીસ, વિ. મોટું; માનનીય, પૂજ્ય; મુર-
ખી. (૨) શુરુજન કુટુંબ સગારનેહી
તેમજ ઓળખીતાંમાંનું જે માનનીય મોટું
માણસ તે. (૩) પું. વડવો; દાદો; પૂર્વજ:-
વડીલોપાજિત=દાદાએ પેદા કરેલું; વડવા-
ની (માત્રમિલકત) તે; વારસે મળેલું;
વડીલનું કમાયેલું એવું.

વડું, વિ. મોટું. (૨) વૃદ્ધ. સગપણ, ઉમ્મર,
શુણ, પદવી અને ઓદ્ધા વગેરેમાં મોટું;
ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ તે. કિં. પ્ર. વડું કરવું=પુજાવ-
તું:-દીવો કંડો કરીને સ્પર્ધા.

વડું, ન. અડદની દાળ વાટી તેની તળી કા-
ઢેલી નાની પણુ જડી થેપલીઓ તે; ધારી
(નાગરમાં) અડદની જડી પૂરિ:-વડાં
પૂરી ને બાકળા.

વડે, અ. એ અને થી વિભક્તિઓનો પયાંય:-
-ગોળાવડે વાધ મરાયો. એ તમારા
વડે પૂજ્ય છે. (૨) મારફત; લીધે; દ્વારા;
યોગે, સાધને, વગેરેના અર્થમાં વપરાય છે.

વડોવો, પું. દાદો; આજો. (૨) પૂર્વજ:-
તારા વડોવાનું ઘર છે ?

વડકડું, વિ. લડવાડિયું; કળિયાબોર; સહે-
જમાં લડી પડે એવું.

વડવાડ, સ્ત્રી. અણખનાવ; તકરાર. (૨) કળિયો;
લડાઈ; મારામાર.

વડવું, કિં. અ. વડવું; લડવું. (૨) કે પાક
દેવો. (૩) તકરાર કરવી; વિવાદ કરવો.

વડાવું, કિં. અ. કપાવું; છેદાવું:-જિંકનારનું
નાક વઢાય.

વણુ, અ. વિના; વગર; સિવાય. (૧) પું.
કપાસના છોડ તે.

વણુકર, પું. સુતર, રેશમ કે રેસાના તંતુઓનું
લુગડું બનાવનાર; વણનારો. (૨) પું.
કપડાં વણવાનો ધંધો કરનારાઓની એક
નાત-મસલ તે.

વણુકરી, સ્ત્રી. વણાવવાનું લવાજમ-મજુરી
તે; વણાઈ.

વણુછો, પું. છાયો; છાંપડો. (૨) ઓથ.
ઝાડની છાયાની અપાંદા તે.

વણુજ, ન. [સં. વાળિજ] વેપાર,
ધંધો; વેચવું સાટવું તે. (૨) કાર્યસંબંધ;
વ્યવહાર.

વણુજર, સ્ત્રી. વેપારી માલની પેઠ તે; માલ
ભરેલા પોરીની લંગાર તે; કાપ્તો. (૨)
હેલ; એક સામગ્રી આવેલો માલનો જથ્થો.
:-કોલે તલની વણુજર આવી. વેપારી
માલની પરંપરા તે; દેશપરદેશના વેપારી
માલની આવળનો વહેવાર.

વણુજરી, સ્ત્રી. વણુજરની સ્ત્રી. (૨) વેપા-
રીની સ્ત્રી; શેઠાણી; વેપારણ. ઉ. વણુજરો
તું, હું વણુજરી, મુગટપર મેંવારી, મેંવારી.

વણુજરું, વિ. વણુજરમાંનું; યાંડાનું. (૨)
વેપારીનું; બજારું.

વણુજરો, પું. બળદોની પીઠપર માલ ભરી
દેશ પરદેશ લાવવાનાર વેપારી. (૨) દેશ
પરદેશ માલ લાવવાણુ કરવાનો વેપાર ખેડ-
નારી એક નાત અને તેમાંના માણસ તે;
પરદેશી માલનો આવરહાર વેપારી.

વણુતર, ન. વણવું તે; વણાઈ. (૨) વણવા-
ની તરફ-રીત તે. (૩) પોત; કુમાર:-

આ કપડાનું વણતર સાફ નથી. આછું વણતર હવે ના વણતા.

વણવું. કિં સં રેસા અને તંતુઓને એક બીજા સાથે આંખળી લાંબો દોર કે તાર બનાવવો; આંખળવું; આંખળા દંધ લાંબું કરવું:-દોર વણવો. (૨) આડા ઉભા તંતુઓ-તારને સાળ પર ચઢાવી ડાંકીને કપડું બનાવવું. ૩, રેશમ, શણ અને બીજા બ્રીલા રેસાઓની સંકલના કરવી તે. (૩) કણકના લુવાને વેલણવતે ચંદા જેવો બનાવવો; લુવાને પાતળો ને મોટો કરવો:- રોટલી ને પૂરી વણવી. (૪) વિસ્તારવું; વધારવું; બનાવટ કરવી; ખીલવવું:-વાત ને એવી વણીને મૂકી કે તરતજ રાખને ઘણઘણાટ લાગી આવ્યું. (૫) ચુંદી કાઢવું; ચઘડી દાખીને રોટલા જેવું કરી નાંખવું; પાચમાલ કરવું. ઉં વાટ આવ્યો નાંખે વણી. (૭) કેળવવું કચરવું; ગદડવું હુંપવું; ખુંદવું-દીકરી જણી ત્યારે વણી શે નહિ ? (૮) જુનું વિંજવું.

વણસણું, અં કિં પોપણ વગર બગડવું. ખરાબ થઈ જવું; કથળી જવું:- કરસણ વણરથું=પાણી વગર બગડથું-સુકાઈ-કર-માઈ ગયું. (વ) નાશ પામવું; પાચમાલ થઈ જવું. સુકાવું; કરમાવું; જીણ થઈ જવું; તેજ-તંદુરસ્તી ઉતરી જવી.

વણસાડ, પું બગાડ; કરમાઈને ખરાબ થઈ જવું તે; નાશ; ક્ષય; લય.

વણમાડવું, કિં સં ભેલાંડવું; તોડી ફોડીને ખરાબ કરી નાંખવું; બગાડવું. ઉં વણ-સાડ્યાં વન ઉપરન; લંકા બાળી ઉલંધીઓ ઉદધિ. (૨) પાચમાલ કરવું; નાશ પામે એમ કરવું. મટાડવું; ફિટાડવું. ઉં સિંહ બળદનો વન વિષે; વધ્યો હતો બહુ સ્નેહ, લોભી સુગલ શિમાળવે, વણ-સાડયો પણુ તેહ.

વણાઈ, સ્ત્રીં વણવાનું મહેનતાણું તે; વણ-નારનું લવાજમ તે; વણામણુ છી (૨) વણવાની-ખુબી કારીગરી તે. વણાટ:- આ પીતામ્બરની વણાઈ જરા આછી છે.

વણાટ, પું વણાઈ; વણતર. (૨) ક્રમાય; પોત.

વણાવવું, કિં સં કપડું બીજા પામે તૈયાર કરાવવું; બીજે વણુ એમ કરાવવું. (૨) રોટલી પૂરી કરાવવી; લુવાને વેલણથી ચંદા જેવો ગોળ ને પાતળો બનાવરાવવો.

વણિક, પું વેપારથી આજીવિકા કરનાર તે; ખેતી નહિ પરંતુ ધંધો કરનાર. (૨) ધંધો કરનારા વેપારીઓનો સમુદાય-નાન તે; ધંધાદારી જાતિ વિશેષ.

વણિયર, નં નોળના જેવું ભારે પુંછડાવાળું ને કાચરા રંગનું એક રાત્રિચર નાનું ચો-પણુ-પ્રાણી. એમ કહેવાય છે કે, એને ગોળ બહુ ભાવે છે.

વત, અં પેઠે; માફક; રીતે; પ્રમાણે. (૨) જેવું; સરખું; સમાન:-એ તો સોનાને લો-હવત ગણુ છે.

વતડવું, કિં અં વતંડવું; વતરડવું; વણર-વું; (૨) નખથી ચામડી ખણી નાંખવી; ઉઝરડી નાંખવું:-ચંદરે તો ચિદાય ત્યારે-વતરડી-વતેડી નાંખે. લુખસવાળો દરદી હમેશ ચામડી વતડ વતડ કરે છે.

વતન, નં પોતાનું મૂળ ગામ કે દેશ તે; અ-સલ રહેઠાણુ; જન્મભૂમિ:-હું મારે વતન ચુરત ગમે હતો; સ્વદેશ. (૨) વંશપરંપરા આજીવિકા ચાલ્યા કરે તે માટે સેવાના બદલામાં સરકાર કે રાજ્ય તરફથી અપા-યેલી જમીન, ખેતર વગેરે તે; બગીચા; ગામગિરાસ.

વતનદાર, વિં બગીચદાર; મજમુદાર; દેસાઈ.
વતનવાડી, સ્ત્રીં રાજ તરફથી રાખસેવાના

અદલામાં મળેલી જમીન વગેરે તે; સ્થા-
વર મિલકત:-હાલ તો નામની દેસાઈ
ગીરી છે, વતન વાડી તો દેહાડાનાં જ-
તાં રહ્યાં.

વતની, વિં રહેવાસી; રહીશ; રહેનાર:-
દેસાઈજી રસ્તાના વતની છે.

વતરડવું, જીં વતડવું; વતેડવું; વલુરવું;
(૨) નખથી ખજવું.

વતરજી; નં લખવા; ચિતરવા, કોતરવાનું
ઓળર, કલમ; પિંછી ટાંકણું તે:- નદારા
છોકરાને વતરજી ધણાં,

વતરેક, અં [સં. વ્યતિરેક.] સિવાય; વ-
ગર; વિના.

વતરોળ, અં વિના; વગર; સિવાય.

વતાગરો, પું વેતરો; હેલકરી; મજુર; મો-
ટલિયો.

વતાડવું, કિં સં વિતાડવું; ખુટવાડવું; ગુ-
ભાવવું. (૨) સતાવવું; પળવવું.

વતાવડું, કિં અં છેડવું; અડપહું કરવું;
અડવું; અડકવું; આંધવું કરવું:-એ ગાંડા-
ને વતાવશે નહિ, ગાળ દેશે. (૨) સળી
કરતી; બોલાવવું; ચીઠવવું; ડંઢેડવું.

વતીપાત, પું જીં વપતીપાત; સતરમો
થોળ.

વતીપાતિયું, વિં અડપહું; આંધવું; જપીને
એસે કે એસવા દે નહિ એવું-તોડાની;
ઉછાંછળું. (૨) ચંચળ. (૩) વિદ્ધ કરે એવું.

વતી, અં વિભક્તિનો પ્રસય; થી-થકી.
માટે, વાસ્તે એ; વડે. (૨) અદલે; માટે.

વડું, વિં [સં. વચિત] વડું; વધારે;
ધણું; અહ. (૨) વધેલાં વાળ, હળમત.

વતે, અં વિભક્તિ-પ્રત્યય; થી થકી; એ;
વડે:-હાથવતે. (૨) મારશ્તે.

વતેસર, વિં લંઆણવાળું; વિસ્તારવાળું.

(૨) નાં ટાપણું લંઆણુ પિંગળ. કથા-
નક:-વાતનું વતેસર ન કરતા.

વતેડ, સીં વલુર; ખજુળ, એગ:-કાળી દા-

દરને લીધે અહ વતેડ આવે છે. (૨)
ખુજલીનો રોળ.

વતેડવું, કિં અં વલુરવું; ખજુવું, ખંજ-
વાળવું. (૨) નખથી ચીરી નાંખવું.

વડું, વિં ધણું; વધારે; પુષ્કળવતુંએહું-
વધારેએહું. (૨) નં તથેલી હળમત તે.

વતસ, નં [સં.] વાળ; વાળક; એકરે;
અચ્યું. (૨) ગાયનું અચ્યું-વાહું.

વતસ, સીં પુત્રી; દીકરી. (૨) વાળકી. (૩)
વાહડી.

વધાવો, પું આશિષ અને સમતિના ભેટ તે;
ખુશાલીની બક્ષીસ તે. (૨) અમુક ધારણા
આંધી નાંખેલા દાણામાં એકી આવવી તે.

(૩) મંગળસૂચક પાસો તે; કાર્યારંભની
ફતેહ બતાવનાર પહેલું શુભ-મંગળ તે.
ઉં ભમરા પહેલો વધાવો મારે આવિયો.

વહ, વિં વધારે; ધણું; પુષ્કળ.

વધૂ, સીં વહ; જૈરી; સ્ત્રી; જીવાન બાહડી.
(૨) છોકરાની વહ તે. વરવધૂ.

વધેરવું, કિં સં અભિક્ષાન આપવું; ભોગ
આપવો. (૨) દેવની પ્રસન્નતા માટે પશુ
શ્રાદ્ધ વગેરે તેની આગળ દાપવું-ફોડવું
તે; વધ કરવો; ભોગ દેવો; ઝટકે નાંખવું:-
સ્ત્રીએ પણ મરદની મારફત ફેટલાય દુસ્મ-
નોને રાણીવાસમાં પેસતાં પેસતાં વધેરી
નાંખ્યા.

વધ્ય, વિં [સં] વધ કરવાને થોળ્ય;
મારવા જોગ.

વન, નં [સં]. ખૂબ ઝાડપાનથી ભરેલું
ક્ષેત્ર, ભૂમિભાગ તે; ખામ; બગીચો; વાડી.

(૨) ઝાડી; વગડો; જંગલ; અરણ્ય.

વનકુલ, નં ઝાડની ડાહ્યા રેસલું વન
તે; વનકુલ.

વનજીર, વિં વનમાં રહેનાર-જરનાર-ખાણી
તે. (૨) ચક્ષુ. (૩) વાનર. ઉં વનજીર
વીરો વધામણી.

વનહેવતા; સીં [સં.] વનની દેવી તે;

વનમાં રહેનારી જે શક્તિ તે; ધ્વિરની
વનમાં રહેલી જે શક્તિદેવતા તે

વનપ્રિયા, સ્ત્રી [સં.] કોકિલા; કોયલ.

વનભાળા, સ્ત્રી [સં.] દિવ્યણુ લગી લખ-
ડતી રહે એવી પુણ્યભાળ તે; કુલનો મોટો
હાર.

વનરાજ, પું [સં.] વનનો રાજ તે;
સિંહ. (૨) મોટો કેશાળીવાળો વાઘ. ઉં
એક વિકટ વનમાં વસે, સિંહ વડો

વનરાજ.

વનવાગળું, નં વાગેલ; એક દિવાંધ
રાત્રિચર પંખી. પંખીમાં વનવાગળું બ-
ચ્ચાને જન્મ આપે છે.

વનવાસ, પું [સં.] વનમાં જઈ રહેવું તે;
વનમાં વાસ કરવો તે. (૨) દેશવટો.

વનવાસી, વિં [સં.] વનમાં જઈ રહેલું;
વનમાં રહેનાર. (૨) જોગી, જાતિ ને
તપસ્વી વગેરે.

વનવિહાર, પું [સં.] વનોવન ફરવું તે.
(૨) આગ બગીચાની ગમ્મત મેળવવી તે;
વાડી ઉપવનમાં ફરવું હરવું ને આનંદ
માણવો તે.

વનસ્પતિ, સ્ત્રી [સં.] જમીન પર ઉગતાં
ધાસ, મોલ, છોડવા અને ઝાડપાન વગેરે
લીલોતરી; ઝાડપાલો; ઉદ્દભિજ્ય વગેરે
તે. વનસ્પતિવિદ્યા=ઉદ્દભિજ્યવિદ્યા; ઝાડ-
પાલો સંબધીનું જ્ઞાન વિજ્ઞાન તે.

વના, અં વગર; સિવાય; વણુ.:-મીઠા વના
નહિ આલે. વિના.

વનિતા, સ્ત્રી [સં.] નારી; સ્ત્રી; બાઈડી.
(૨) અનુરાગવાળી જીવાન સ્ત્રી તે.

વનેખા, પું પીડા; દુઃખ; સંકટ. (૨)
મુશ્કેલી; આફત; હેરાનગતી. (૩) અડ-
ચણુ; આપદ.

વનેચર, વિં વનચર; જંગલી. (૨) રખ-
ડાઉ; કમચક્કલ.

વનો, પું [સં. વિનય] વિનય; સભ્યતા;

વિવેકી શાંત વર્તન તે. કહેવો વનો વેરીને
વશ કરે.

વનેડવું, કિં સં બગાડવું; ખરાબ કરી નાં-
ખવું; મુક્તિથી મોઢવેલા કાર્યને અરધેથી
બગાડી નાંખવું.:-એણે કામ વનેડવું.

વનેડો, પું બગાડો; કોઈ કાર્યક્રમ અરધેથી
છિન્નભિન્ન થઈ જાય એવો જે ઝાડો-
વાંધો તે; વાદ; કાર્ય બગડે એવી મુશ્કે-
લી તે.

વપત, સ્ત્રી [સં. વિપત્તિ] વિપત્તિ; દુઃખ;
પીડા. (૨) મુશ્કેલી; હેરાનગતી; આપદ;
અડચણુ; હરકત.

વપન, નં [સં.] મુંડન; વાળ મોઢાવી નાં-
ખવા તે. (૨) હજમત; વળું.

વપની, સ્ત્રી વપન કરવાનું ઓળાર; અસ્રો.
(૨) વણવાનું સાધન.

વપરાવું, કિં અં વાપરમાં આવવું; કામમાં
આવવું. (૨) ખરચાવું.:-ધન છે પણ
વપરાવું નથી. (૩) ધસાવું; ઓછું થવું.

વપરાશ, સ્ત્રી વાપર; ઉપયોગ. (૨) ખપત.
(૩) ધાસ; ધસારો થવો તે.

વપલો, પું કોતક; અચરત.

વપા, સ્ત્રી [સં] મજાન; હાડકામાં રહેલો
ચીડણો રસ તે; ચરખી. (૨) રાફડો.

વપુ, વિં [સં] સુંદર. (૨) નાં શરીર; તન;
કાયા; દેહ.

વફા, સ્ત્રી [અ. વપ્તા] વચનને વળગી
રહેવું તે; પ્રમાણિકપણું; સન્નિષ્ઠા. (૨)
ભક્તિ; શ્રદ્ધા; વિશ્વાસ.

વફાદાર, વિં વચનને વળગી રહેનાર; સ-
ત્યવાદી; પ્રમાણિક. (૨) વિશ્વાસુ; ભક્તિ-
વાળું; સન્નિષ્ઠ.

વફાદારી, સ્ત્રી વચનને વળગી રહેતાપણું;
પ્રમાણિકતા; પરમભક્તિ; અચલિત શ્રદ્ધા-
વિશ્વાસ રાખ્યા કરવો તે.

વણુકણુ, નં પીડા; આપદ; દુઃખ.

વર્ણો, પું. મહતા; ભાર. (૨) મર્ચાદા; અદ્ય.

(૩) ઠાઠ; વૈભવ.

વર્ણન; નં. [સં.] હલ્લી થવી તે; ઓકારી.

વર્ણ, નં. વહેતા પાણીમાં થતાં કુંડાળાં તે; આવર્ત; ભમરી; પાણીની ધુમરીઓ તે.

(૨) વિચારની શુચ; ભ્રમ; આમ કહું કે તેમ કહું ? એવી વિચારની ડગમગ હાલ તે; શુચવારો ડામાડોળ હાલત તે; કિંકર્તવ્ય મૂઠતા તે.

વર્ણસવું, કિં. સં. અચુક કાર્ય છોડી દીધા પછી તેને માટે વિચાર કરવો; પશ્ચાત્તાપ કરવો; પસ્તાવું; ચિંતવું; વિચારમાં પડવું તે; વિમાસવું. કયું હોત તો ઠીક, એવો વિચાર આપ્યા કરવો.

વચ, સ્ત્રી. [સં.] જન્મથી માંડીને ગણતો જીવનકાળ તે; ઉચ્ચર. (૨) આયુષ્ય; આવરદા. ૩૦ પ્ર. નવીવચ=જીવાની; જોખન; યૌવન. વયોવૃદ્ધ=વયમાં મોટું; વૃદ્ધ.

વચણ, નં. વચન; વેણ; બોલ.

વચસ્થ, પું. [સં.] મિત્ર; દોસ્ત; સેબતી.

વચસ્થા, સ્ત્રી. સરખી વચની સાહેલી; સખી; સૈયર.

વચા, વિ. વચનું; ઉચ્ચરનું.:-સમવચી=સરખી વચનું.

વર, વિ. [સં.] સાહે; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

વર, પું. પરણવા યોગ્ય છોકરો-પુરુષ તે. (૨) પતિ; સ્વામી; ઘણી. (૩) તપશ્ચર્યા કે દેવારાધન કરવાથી જે અબીષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે તે; શુભાશિષ: દેણગી; પ્રસન્નતાનું ફળ તે; વરદાન.

વરક, પું. સોના રૂપાનાં પાતળાં પાનાં તે; વરખ.

વરકન્થા, નં. વિવાહિત છોકરો છોકરી તે; પરણતું સ્ત્રી પુરુષનું જોડું. ઉં. વરકન્થા પરણી પરવર્ધાં-ધ્રુવા.

વરખ, પું. વરક. (૨) ત્રીજી રાશિ. બ, વ,

ઉ. અક્ષર ઉપરનાં નામ એ રાશિમાં ગણાય છે.

વરખદી, સ્ત્રી. એક ઝાડ.

વરખાસન, નં. વર્ષાસન; સાલિયાણું.

વરખે, અં. વરસમાં.

વરગ, જી. વગ.

વરગણી, સ્ત્રી. વર્ગણી; વહેંચણી. (૨) વળગણી. (કપડાં નાંખવાની)

વરઘેડ, સ્ત્રી. વરઘોડાની સામે ઘોડે બેસીને જતી કન્યા સાથેનું સરગસ.

વરઘોડો, પું. વરનો ઘોડો તે. (૨) પરણવા જતા વરની રત્નેડી મંબંધી સાથેની સ્ત્રી તે; પરણવા જતા વરનું સરગસ. ઠાઠ માઠવાળી સવારી. (૩) રજેતી; ધાંધલ. ૩૦ પ્ર. વરઘોડાની વાડી=ચાર ધડીની શોભા. કિં. પ્ર. વરઘોડો કઢવો=ધર્તિંગ ઉજવું કરવું; વિદ્ધ આણવું. વરઘોડે ચઢવું=પરણવા જવું. (૨) રજેત થવું. (૩) જડેરમાં આગળ પડવું.

વરચણું, કંડાળવું; કાયર થવું.

વરચસ, પું. પીળેને ઓસિયાણું કરવાની રીસ તે.

વરજણું, વર્જવું; તજવું; છોડીદેવું.

વરજોળો, પું. ઉચાટ; સંતાપ; ફિકર; ચિંતા; કંટાળો આપે એવો ઉદ્વેગ તે; પીડા.

વરડણું, કિં. સં. ઉચરડવું; સાંભરી-ખણી ખોતરી લેવું. (૨) વર્ગ પાઠવા.

વરકં, નં. ફૂટેલો-ફણગાયેલો કોળાનો કણ; વાલ; વટાણા, મગ વગેરેના ફણગાયેલા દાણા.:-વાલ-મગનાં વરકં. (૨) વ્યંજન સાથે બેઠાનું ઉકારનું ચિહ્ન; ઉત્તુ નીચેનું પાંખડું.

વરણ, સ્ત્રી. [સં. વર્ણ] જાતિ; પ્રકાર.

(૨) પું. રંગ. (૩) અક્ષર. વરણચક્ર=જુદી જુદી જાતિનું-જેળ વળગવાળું; આ અને બાપ જુદાં વર્ણનાં હોય એવું; મિત્ર.

લેાહીનું. (૪) ખરાબ.

વરણાગિયુ, વિં જેને રૂપાળા દેખડાવવાનો કોડ હોય તે; ટાપટીપયું; હેઝાઇવાળું. વરણાગિયો=ક્રકડ થઇને ફરનારો; હેલ; રંગીલો. ઉં વેગળો રેની વરણાગિયા. દયા. વરણાગી, સ્ત્રીં વરણાગિયા થવું તે; સારા રૂપાળા દેખાવું તે; ટાપટીપ; રૂપાળા દેખાવાને માટે સજ્જાગાર સજ્જવામાં ચ પચીપ કરતી તે; સજ્જાગાર; શોભા. ગોસાંધજીના લાલના લગનમાં અધાં રવરૂપની વરણાગી નિદ્રે છે. કહેં વરણાગીમાં વાટ ફટી.

વરણાવરણી, સ્ત્રીં વરણાવરણી જે વહેં-ચણી તે. વણુઅમ ધર્મ તે. જન પ્રમાણે જુદા જુદા તકા પાડવા તે; ચુંટણી. (૨) વિં જુદી જુદી જાતનું. વરણાવરણી. પહેરવેશ.

વરત, નં [સં. જ્ઞત] ઇચ્છિત વસ્તુ મેળવવા માટે દેહને કષ્ટ આપીને નિયમ-અંયમ રાખીને કોઇ દેવનું પૂજન આરાધન વગેરે કરવું તે. (૨) મન્યતા, આધા. (૩)નિયમ; પણ; સંકલ્પ. (૪) પું કોસ ખેંચવાનો ત્રો-આમડાનો દોર તે. વાંલે ઉડ કુવામાં કિતાપી, વાંલે. વાંલા વરત વાલી શીદ લો છો ઘટે નહિ તમને રે. (૫) દોરતી ચરાઈ.

વરતડી, સ્ત્રીં પાતળો વરત-દોર તે.

વરતાણુયો, પું ગામનું રખવાળું કરનારો પગી; ચોરી શોધી આપનારો; ગામનો ચોક્કીદાર; તલાટીનો સિપાઇ. (૨)વળાવો; મુસાફરને ખીજ ગામ સુધી સહીસલામત વળાવી આવનારો.

વરતલો, પું કાપલો; આજોતિયું.

વરતયું, કિં અં [સં. વર્ત] વર્તવું; ચાલવું; આચરવું. (૨) પારખવું; જાણવું. (૩)

(૩) ખનવું; થવું.

વરતારો, પું બવિષ્યમાં ખનનારા ખનાવો કહેવા તે; હવે પછી શું થશે ? તે સંબંધીનું અનુમાન તે; જોશ જોવો તે; અગ-

મચેતી; થનાર વસ્તુનું આગળથી કરવામાં આવતું કથન તે.

વરતાવડું, કિં સં ફેલાવડું; પ્રસિદ્ધ કરવું.

(૨) ધધે લગાડવું. (૩) ઉડાડી દેવું; વેડફી નાંખવું; કાઢી નાંખવું. (૪) આપી દેવું; જોખમ નાંખી દેવું. વર્તાવડું=ચલાવડું.

વરતાવું, કિં અં પોષાવું; વપરાવું; જણાવું; પરખાવું

વરતી, અં વળતી; પછી; પછવાડેથી; ફેડે.

વરફ, વિં વરદાન આપનાર; દાતા; દયાળુ; વરદાની.

વરદાઈ, વિં વર આપનાર; કૃપાળુ. (૨) જેને વરદાન મળેલું હોય એવું; જેને દેવા-દિકનો વર મળેલો હોય તે; અરદાંથી.:- ચંદઅરદાંથી.

વરદાન, નં ભકતની ભકિત-તપ વગેરેથી પ્રસન્ન થઇ દેવ દેવીએ તેની આજ્ઞા પ્રતિ થાય એવું વચન આપવું તે; આશીર્વાદ; દુવા; કૃપાપ્રસાદ; વર.

વરદાંથી, જું વરદાઇ.

વરદી, સ્ત્રીં વરધી; ખચર; કહેણ; સંદેશ. (૨) દુક્રમ; આરા. (૩) રગ્ન; પરવાનગી. આગળથી કોઇ કામકાજને માટે આપવામાં આવતી ખચર તે.

વરધ, સ્ત્રીં સારા અવસરને માટે નક્કી કરેલા દિવસની આડે રહેલા દિવસ-સમય તે; સુદર્ત દરમિયાન આડા રહેલા જે દિવસો તે; સુદત પહેલાંનો વાર-વાસર-વાસો તે. ત્રીજી વરધે ગણપતિ જોસાડયા ત્યારથી વૈવાહિક ધામકુમ શરૂ થઇ છે. ઉં ત્રણ દીની વરધે લગન લીધાં આજ, શિશુ-પાળ આવે છે લેઇ એનો સાજ, બહેલા વળજે હોરાજ !

વરધચુંવાળું, નં જનનાચૌચ; બાળકની શક્તિ-જન્મનું સૂતક તે.

વરધસાંકળી, સ્ત્રીં બાળકની કોટે પહેરા-

વાતી વર્ષો વર્ષ એક એક અંકોડે વધારતા જવાની સાંકળી તે. જેનાં બાળક જીવતાં ન હોય તે માતા, જેનું એકકે બાળક મરી ગયું ન હોય એવી અખો વનકુંખની માતા પાસેથી સોના કે રૂપાનો એક અંકોડો લઇ તે પોતાના બાળકની કાંટે નાંખે તે જેમ જેમ વર્ષ થતાં જાય તેમ તેમ અકકેકા અંકોડો પેલી સાંકળીમાં ઉમેરતાં જાય. બાળકનો મરણુખય ટાળનારી સાંકળી-હાલકું.

વરમ, પું સોજો.

વરમાળ, સ્ત્રી પસંદ કરેલા વરને કન્યા જે ફૂલહાર પહેરાવે છે તે; સ્વયંવરમાં કન્યા જેને પસંદ કરી આરોપે છે તે ફૂલ માળા. (૨) હસ્ત મેળાપ કરાવી વર કન્યાના કંઠમાં જે સૂતરની આંડી નાંખવામાં આવે છે તે; વરને પહેરાવવાની માળા—હારાવલી તે.

વરરાજ, પું રાજ જેવા કાકામાઠથી પરણવા જનારો તે; પરણનાર-પરણવા જતો જીવાન તે.

વરસાદ, સ્ત્રી લડાઈ; તકરાર; ટંટો; કબિયો; મારામાર.

વરવાહિયું, વિં તકરારી; કબિયાખોર.

વરવું, વિં અશોભન; ખેડાળ; કદરૂપું; બદ-સૂત. (૨) નરમું; નહાઈ.

વરવું, કિં અં પસંદ કરવું; પરણવું; ચુંટી કાઢવું. (૨) જોડાઈ જવું; સંલગ્ન થવું.

ઉં વરિયા વરિયા શ્રી ગોરધનલાલ, મીરાં મન મોહનમુ બ્રાહ્મું.

વરવેશ, પું સારો વેશ.

વરસ, નં [સં. વર્ષ] ખાંર મહીના જેટલો કાળ તે; સાલ; પૃથ્વીને સૂર્યની પાછળ ફરતાં જે વખત લાગે છે તે. (૨) વાર્ષિક મુસારો તે; સાલિયાણું. —આગળ તેા મુખા-સ્તાને પાંચ રૂપિયાનું વરસ મળવું. ૨૦

૫૦ વરસ થવાં=ઐઘા-ધરડા થવું. (૩) ઉમ્મર; વય. —આ છોકરાને પાંચ વરસ થયાં.

વરસગાંઠ, સ્ત્રી ૬૨ વર્ષે આવતો જન્મનો દિવસ તે; જન્મદિવસ; સાલગીરી.

વરસપું, કિં અં [સં. વર્ષ] મોટે જથ્થે પણ વેરાતું વેરાતું ઉંચેથી પડવું; ઉપરથી આકાશમાંથી નીચે છંટાવું-વેરાવું તે; વરસાદ પડવો. (૨) ઉદાર થવું અને આપવું; મહેરબાની કરવી; નવાજેશ કરવી; છૂટે હાથે વેરવું. ઉં વીરો ક્યારે ગાળ્યો ને ક્યારે ગડગડ્યો, ક્યાં વરસ્યો અસાડો મેહ. સ્ત્રીગીત.

વરસાણુ, નં વર્ષો વર્ષ અમુક ધર્મભાગ આપવો તે; વાર્ષિક દેણગી-બક્ષીસ તે; સાલિયાણું.

વરસાદ, પું [સં. વર્ષ] આકાશમાંથી બિંદુરૂપે જે પુષ્કળ પાણી પડે છે તે; મેઘ; વૃષ્ટિ; મેહ. (૨) ઉંચેથી-ઉપરથી ધારાની માફક ધાણું પડવું તે;—તીર, પથરા અને ગાળોતો વરસાદ. કિં ૫૦ વરસાદ વરસવો=ધારાની માફક ઉપરા-ઉપરી પુષ્કળ વર્ષણુ થવું. ૩૦ ૫૦ વરસાદની પેઠે વાટ જોવી=અહુ આતુરતાથી રાહ જોવી. કહેવું વહુ, વરસાદ ને હુમાડો, ત્રણનો ગંધવા ગમે નહિ ને ત્રણ વગર ચાલે નહિ. વરસાદનો વખત તે ચોમાસું. વરસાત, એમ પણ બોલાય છે.

વરસાવવું, કિં સં ઉંચેથી નીચે પડે એમ કરવું; પાડવું; વેરવું; નાંખવું. (૨) ઉદારતા બતાવવી; ટુકવું; સારી પેઠે આપવું.

વરસી, સ્ત્રી મરનારની પહેલી વાર્ષિક તિથિ; વરનાંતે આવતી મરનારની મરણતિથિ. (૨) મરનારની પહેલી વાર્ષિક તિથિએ કરવામાં આવતી ક્રિયાને બ્રહ્મભોજન તે. આ અશુભ અવસર ગણાય છે તેથી

કહેવો વિવાહની વરસી. ઉલ્લસુલ્લસુ કરી નાંખવું-શુભનું અશુભ કરી નાંખવું, એવા ખરાબ અર્થમાં કહેવાય છે કે, એ તો વિવાહની વરસી કરે એવો તરેહવાર માણસ છે.

વરસુંડી, સ્ત્રી અળદ વગેરેની ખાંધે પડેલા આંટણનો પાક; ગરદનનો રોગ. (૨) ગળાપર ગાંઠો નિકળીને પાકે એવા રોગ; કંઠમાળ.

વરસુંડ, સ્ત્રી હજમ, ધોળી અને દરજી વગેરેને તેમના કામના મહેનતાણી તરીકે વરસદિવસે આપવા ઠરાવેલું બાંધું લવાજમ તે; ઉપડ ઠરાવેલું વાર્ષિક મહેનતાણું. વરસોત-સોંધ.

વરસોત, વરસોંધ; વરસુંદ; વાર્ષિક મહેનતાણું તે. (૨) દર વર્ષે મળતો હક તે.

વરસોવરસ, સ્ત્રી દરવરસ; પ્રતિવધ; હરહમેશ; વરસે વરસે ચાલુ સ્ત્રી.

વરસોળી, સ્ત્રી પ્રાણીઓના શરીર ઉપર નહિ દુખતી પણ કદે વધ્યા કરતી માંસની ગાંઠ; રસોળી.

વરસોંધ, સ્ત્રી જીવ વરસુંદ.

વરંગો, પુંઠો ઢોરને થતો એક રોગ.

વરાક, વિં [સં] કંગાલ; ગરીબ. (૨) નીચ; હલકટ; અધમ.

વરાગડું, વિં તડકે સુકાઇને હલકું ને પાસાં દાર થયેલું-મીઠું.

વરાટી, સ્ત્રી [સં] વાટિકા] કાઠી; નાની મજાનુત પોટલિયા જેવી છીપ.

વરાડ, સ્ત્રી ભાગ; હિસ્સો; વાટા:-વરાડે આવે તે તમે લો, વધારે શાના લો ?

વરાડું, નં [સં. વરાટ] દોરડું; દોરી; રજી.

વરાહ, સ્ત્રી લડાઈ; કળિયો; ટંગો. (૨) ભાગ ?

વરાહવું, કિં સં લડાવવું; કળિયો કરાવવો. (૨) નાં દોરડું; રોહવું.

વરાહિયા, પુંઠો એક જાતનો વેલો ને તેનાં

પૂલ. એમ કહેવાય છે કે એ વેલો કે તેનાં કુલ એ જાણુ ઉપર નાંખ્યાં હોય તો તેમને લડાઈ થાય.

વરાહિયે, સ્ત્રી વડે; થી. (૨) આધારે; સહાય-હુક-જોરને લીધે:-પગ વરાહિયે-પમવડે-પગને આધારે. વરસ સાંઈ છે ને પાકશે એ વરાહિયે હું જીવતી હતી, પણ તીડ પડ્યાં એટલે પગ ભાગી ગયા.

વરાધ, સ્ત્રી ઉધરસ, તાવ, કમ્બજિયત ને હાંફનો નાનાં છોકરાંને થતો જીવ લેણુ રોગ; ન્યુમેનિયા-ત્રિદોષ; બારે સસણી.

વરાધે, સ્ત્રી બહાને; મિષે.

વરાપ, સ્ત્રી અંતરાળની શાંતિ; રાયત; અપ્રવૃત્તિ:-બહુ હેલી થઈ હવે ડાંગર ચોપવાની વરાપ આપે તો સાંઈ. થોડા વખતની અટકાયત; વિરામ; અવકાશ. (૨) તલપ; ઈચ્છા; આતુરતા:-એને હુકાની વરાપ આવી છે.

વરાપિયું, નં કોરી ડાંગર પુંખીને કરેલું ધર, વરસાદ આવે તે અંતરાળમાં પાણી પાળને ઉગાડેલા છોડવા તે.

વરાસોહા, વિં [સં.] કમ્બર નીચેનાં માંસલ ઉંચા અવયવોવાળો સુંદર સ્ત્રી. ઉંચા ચાલ વરાસોહો ! ચાલ આ રંગમેલમાં, સમુદ્ર વલયા જુ ને, દેવયાનિની એલમાં.

વરાવવું, કિં સં પરણાવવું. (૨) ચુંડી કઢાવવું; આમંત્રવું. (૩) આપીદિવું.

વરાવું, કિં સં વરેલું થવું. (૨) વરણીમાં આવવું:-ચાર બ્રાહ્મણ વરાયા છે.

વરાધ, નં [સં.] જુંડ; હુકર; સુવર. વરાહાવતા-વિષજીનો ત્રીજો અવતાર.

વરાળ, સ્ત્રી પાણી અથવા બિનાસ ગરમ થતાં તેમાંથી ધોળા વાસુરૂપ જે ધુમાડી નિકળે છે તે; બાષ્પ; બાફ. આ વરાળ સ્થિતિસ્થાપક હોય છે અને તેને ઠંડી કે ટાલક લાગતાં તેનું ફરીને પાણી થય છે. વરાળનાં વાદળાં અને છે અને

તેને ઠંડી હવા લાગતાં વરસાદ રૂપે
પાણી થઈને પૃથ્વી ઉપર પડે છે. (૨)
ગુસ્સા-ક્રોધનો ઉદ્ગાર; દાઝ; લાગણીનો
ધ્વનિ. (૩) ભેસ; બળનો ઉછાળો; ક્રોધ-
નો ઉભરો; અહંકાર. વરાળમંત્રનાદના
ભેરથી ચાલે એવી કરામત તે; સાંચો.
આગગાડી, મિલો અને કારખાનાંના મોટા
સંચાઓ વરાળથી ચાલે છે.

વરાળિયુ, વિં વરાળવાળું; જેમાંથી વરાળ
નિકળતી હોય એવું-ઉતું. વરાળિયો શેક.

વરાં, નં વેળા; વખત.

વરાંગ, નં [સં] મસ્તક; માથું.

વરાગના, સ્ત્રીં [સં] સુંદર શરીરવાળી સ્ત્રી;
રૂપાળી સ્ત્રી.

વરાંગી, સ્ત્રીં સુધડ ને સુંદર સ્ત્રી; સુંદરાંગી.

વરાંસતું, કિં અં પસ્તાતું; પાછળથી અશ-
સોસ થવો. (૨) ભરોસે બહલું; છેતરાતું.

વરાંસે, અં ભરોસે; બાણે હોય નહિ તેમ.

(૨) મિષે; ભ્રમે. (૩) વડે; આશ્રયે.

વરાંસો, પું ભરોસો. આશ્રય; વિશ્વાસ.

વરિચાળી, સ્ત્રીં જરાની જાતનાં સુગંધિદાર
બિયાં; એક વસાણું. એ ઠંડી ને કદ
હરનારી છે તથા સુખવાસમાં વપરાય છે.

વરંબ, વિં [સં] વડું; મોડું; સર્વોત્તમ.
ઉપલ્લ; ઉપરનું.

વરી, અં ફરીથી; બીજાવાર; પુનઃ (૨) નાં
સાહી.

વરીડો, પું નહીં અથવા તળાવના સુકા
તળિયામાં ખલેલો કાચો કુવો; વીડા.

વર, નં કુતરાના જેવું માંસાહારી જંગલી ચો-
પણું; ટક; નાહર.

વરક, નં પલાળીને ફૂટવા દીધેલી ડાંગર;
ફણુમાવેલી ડાંગર.

વરણ, પું [સં] પાણીનો દેવ; પશ્ચિમ દિ-
શાતું રક્ષણ કરનારો દેવ. (૨) વેદનો એક
મોટો દેવ; ઇન્દ્ર.

વરણી, સ્ત્રીં ક્રિયા-કર્મ કરવાને આદ્ય

ચુંટી કાઢવો તે; ચુંટણી; વરણી. (૨)
શિક્ષા; સપડાવવું તે.

વરે, અં સાથે; સાથે.

વરેહી, સ્ત્રીં વરોહી; વર તરથી લગનની
પુશાલીમાં અપાયેલું જમણ. (૨) જનોઈ
લગન વગેરેની ક્રિયાઓમાં અપાયેલું પુ-
શાલીનું જમણ તે.

વરેકું, નં દોર; દોરકું.

વરો, પું નાતનું જમણ; નાત. મિત્રો વગેરેને
જમાડવા પાછળ વાવરવું તે; સ્નેહી સંબંધીને
ખાણું આપવું તે. ઉં વરો ન કરીએ
ધર વેચીને, જુગટડે ન રમીએજ. (૨)
પ્રથમ વપરાશ તે; ધણી અપત થઈ જતી
તે; વાપર-વાવર તે. :-અમારે ઘેર ખાંડ-
ગળપણનો બહુ વરો છે, તોપણ વરા કરતાં
વધારે ભરી રાખતા નથી.

વરોટો, પું વાટો-લાટ જેવો મોટો ગોળ
પથર તે; શેલ; રસ્તો સરખો કરવાને
કાંકરેટ દબાવવાનો ગોળ પથર તે.

વરોહી, સ્ત્રીં વરોહી; લગનની પુશાલીમાં વર
વાળાઓ તરફથી અપાતું જમણ-જમ-
ણવાર તે. :-વરની વરોહી.

વરોત, નં વરત; મોડું જડું દોરકું.

વરોત, નં વાંઝિયાપણું. (૨) ભરો. વરોલા=
ભરો. (૩) બરોળ; ડાખા પડખાના
હલ્લ નીચેનો એક અવયવ. તાવની બિ-
મારીમાં તે વધીને હોજરી ઉપર દબાણ
કરે છે.

વરોળતું, કિં સં વસોવવું.

વર્ગ, પું [સં] સમતીય વસ્તુઓ-પ્રાણી
વગેરેનો એકાદ સમુદાય તે; જ્યો. એક
જાતિયોનું ટાણું-મંડળ તે. :-દેવ વર્ગ;
પ્રાણીવર્ગ; મનુષ્ય વર્ગ. (૧) ભાગ-
વિભાગ; ટુકડી. (૩) મંડળ. (૪) ખંડ;
પ્રકરણ વગેરે. (૫) એક સંખ્યાને તેજ
સંખ્યાએ ગુણવી તે. :-૪×૫=૨૦ વર્ગ.

વગમળ, નં [સં] ગણિત પ્રમાણે અસુક

આંકની-વર્ગની મૂળ સંખ્યા કાઢવાની જે રીત તે, અને વર્ગનો મૂળાંક. :-૧૬ નું વર્ગમૂળ ૪; ૬૪ નું આઠ અને ૮૧ નું ૯. વર્ગીકરણ, નં [સં.] સરખે સરખી વસ્તુઓને એક જથ્થે કરવી તે; સમાનતાવાળી વસ્તુઓ નાતવાર જુદી પાડવી-વહેંચી નાંખવી તે; જથ્થા પાડવા; સરખાપણાને ધોરણે જુદું જુદું કરવું-પાડવું; વર્ગીકરણ; વર્ગ કરવા.

વર્ગીય, વિનં [સં.] સમતીય; એકજ વર્ગનું હોય એવું; સરખાપણામાં એક ખીજાને મળતું હોય એવું તે. (૨) વર્ગનું; વર્ગ સંબંધી.

વર્ગનીય, વિનં [સં.] તળવા જોગ; છોડી દેવા જેવું.

વર્ગનું, કિં સં તળવું; છોડીદિવું. (૨) રદ કરવું.

વર્ગિત, વિનં [સં.] તળવા જોગ; છોડી દેવા જેવું.

વર્ગ્ય, વિનં [સં.] ત્યાગ કરવા જોગ; તળવા લાયક.

વર્ણ, પું [સં.] રંગ; ભાત; તરેહ. (૨) અમુક ચિહ્ન અને તેનો ઉચ્ચાર કરવો; ઉચ્ચારનું રેખાત્મક ચિહ્ન તે; અક્ષર; હરફ; દરકત. (૩) સ્ત્રીનું જાતિ; ગોરા કાળા વગેરે ચામડીના રંગ ઉપરથી ઓળખાયેલો અમુક જન સમૂહ તે; નાત જાત; કર્માનુસાર પાડેલા મનુષ્યના વર્ગ-માંનો એક વર્ગ તે. —બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય તે શૂદ્ર. (૪) શ્રેષ્ઠ; વિભાગ.

વર્ણન, નં [સં.] કોઇ વસ્તુને તે જેવી હોય તેની કહી-લાખી જણાવવી તે; મથાર્થ સ્વરૂપાલેખન; ખ્યાન; હકીકત; વિવેચન; જેવું જોઇએ તેવું આલેખન તે. —ખડ્ડ સાઈ વનવર્ણન છે. (૨) તારીફ; વખાણ; પ્રશંસા. ઉં જોજન આજ જમ્યા જે

અમે, તેનું વર્ણન સજીએ તમો.કં દં ડાં વર્ણનીય, વિનં [સં] વર્ણન કરવા જોગ; વિવેચન કરવા લાયક. (૨) જેનું વર્ણન કરવાનું હોય તે. (૩) વખાણવા લાયક. વણ માલો, સ્ત્રીં અક્ષરમાળા; કકકા; મૂળા-ક્ષરો.

વર્ણવું, કિં સં વર્ણન કરવું; હકીકત જણાવવી. (૨) વખાણવું. ઉં અલ્પ મતિ અગ્રાની હું તે, કથી પેરે મુણ વર્ણ. વર્ણસંગ્રાહ, સ્ત્રીં એકજ સ્થાનના-જાતના વર્ણોનું એક પછી એક આવવું તે; સમતીય વર્ણોનું આવર્તન તે; વર્ણનુપ્રાસ. ઉં મોટું એણે કીધું કામ માટે દેશે મોટું માન, મોટા મોટા મહીપતિ મહીપતરામને.

વર્ણસંકર, વિનં જેનાં માથાપે ફેર હોય એવું; જેનામાં મિશ્ર વર્ણ હોય તે; વમળવાળું; વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થયેલું; મિશ્ર વર્ણનું. (૨) તોરાની; ઉચ્છૃંખળ; અનાડી; અયોગ્ય રીતભાતું.

વર્ણાવર્ણ, વિનં વર્ણ ને અવર્ણનું જેમાં ટેકાણું ન હોય એવું; ખીચડખાતું. (૨) શંભુ મેળા; સેળમેળ, ખીચડો.

વર્ણાશ્રિમ, પું [સં] જાતિવાર વિભાગ અને તેમનાં કર્તવ્યો વગેરેની જે વ્યવસ્થા તે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારે વર્ણના વિભાગ અને તેમને વહેંચી આપેલાં કાર્ય વગેરે કરવાની તેમની ફરજ વગેરેની વ્યવસ્થા તે. વર્ણાશ્રમ ધર્મ=વર્ણ વર્ણના વિભાગે આવરવાના જે ધર્મ-કર્તવ્ય-ફરજ વગેરે તે. વર્ણ પ્રમાણે અને વય પ્રમાણે મનુષ્યે કેમ ચાલવું તેને લગતાં ફરમાન તે.

વર્ણાચાર, પું [સં] વર્ણ-અક્ષરનું જે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ તે; અક્ષરે અક્ષર ખુલા સમજાય એમ બોલવું તે.

વર્તણુક, સ્ત્રીં આવરણ; વર્તવાની રીતભાત

તે; ચાલચલણ; ચાલ, વર્તન.
વર્તન, નં [સં.] સંસારમાં વર્તવાની જે રીત
ચાલચલણ તે; આચરણ. (૨) ચરિત;
વર્તણુક; આચાર.

વર્તમાન, વિં [સં] ચાલુ; ચાલતું. (૨)
આધુનિક; હાલમાં; ચાલુ જમાનાતું. (૩)
નાં સમાચાર; ખબર; જ્ઞાન; ચાલતી વાત
કે ચર્ચા તે. વર્તમાનકાળ=ચાલતો સમય.
આકરણમાં-ચાલતો વખત દેખાડનારી
ક્રિયા અને તેના પ્રત્યે વજેરે. મુખ્ય
ત્રણ કાળ છે:-જૂત-વર્તમાન ને ભવિષ્ય.

વર્તમાનપત્ર, નં જેમાં ચાલુ સમયના વર્ત-
માન-સમાચાર છપાતા હોય એવું પત્ર તે;
છાપું. રોજિંદું, અઠવાડિક, ને માસિક
વજેરે. જે પત્રમાં ચાલતા સમયની ચર્ચાઓ
આવતી હોય તે સામયિક લેખપત્રિકા.

વર્તણું, કિં અં [સં. વર્ત] અમુક રીત
પકડી તે પ્રમાણે ચાલવું; અમુક રીતે
આચરણ કરવું; ચાલવું; વ્યવહરવું; વર્તન
કરવું. (૨) હોવું; રહેવું; થવું; બનવું.
(૩) સં કિં પારખવું; જોવું; જાણવું:-
તેણે ભવિષ્ય વર્ત્યું.

વર્તણે, પું વરતારો; ભવિષ્યમાં બનનારા
બનાવ સંબંધી જ્યોતિષ જોઈ તે તારવેલાં
અનુમાનો તે. (૨) અંદાજ; આશરો; અડ-
સદો; કલણ:-વર્તણે કાઢવો=અંદાજ
કાઢવો; આશરે શું થશે? કેટલું થશે?
તે સંબંધી અનુમાન કરવું.

વર્તાવવું, કિં સં પરખાવવું; શું છે, કેવું
ને કેટલું છે તેનું અનુમાન કરાવવું. (૨)
ભવિષ્યમાં શું બનશે તે જ્યોતિષ પ્રમાણે
જેવરાવવું. (૩) વહેંચવું. (૪) છૂટાવવું.
(૫) વળગાડી દેવું; માથે મારવું; આપી
દેવું; અડાવવું; ચોરીનો માલ છે જેને
તેને જ વર્તાવી દોને!

વર્તિક, પું આવકલોકનો નર્તિ.

વર્તા, વિં [સં] અંદર, તરફ અથવા
હોનાર; રહેનાર. અગ્રવર્તી, સૌથી આગલ
રહેનાર; ચક્રવર્તી.

વર્તુલ, નં [સં] કુંડાળું; ગોળચક્રરું;
ગોળ આકાર તે. (૨) વિં એળ, ગોળ
આકારનું.

વર્ધક, વિં [સં] વધારનાર, :-પ્રબલિત
વર્ધક, આરોગ્યવર્ધન.

વર્ધન, નં [સં] વધારવું તે.

વર્ધમાન, વિં વધતું રહેતું; વધે જતું પ્રતિ-
દિન મુખ સંપત્તિમાં વધતું એવું તે;
ચઢતી દશામાં આવતું; આપાદ થતું;
ઉગતું.

વર્ધિત, વિં [સં.] વધેલું; લ'ખાણે જ્યે
વજેરે ગુણે માતું થયેલું.

વર્ધ, નં [સં.] રક્ષણ કરનાર-કવચ તે;
અખતર. (ધટ્ટદેવતું નામ કે મંત્ર તે.)

વર્ધ, વિં [સં.] ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ. (૨) મુખ્ય;
પ્રધાન.

વર્ધ, નં [સં.] પાર મહીના અથવા ૩૬૦
દિવસ જેટલો કાળ તે. (૨) ઉમ્મર; વય.
વર્ષ, નં વરસવું તે; વરસાદ, તીર, પત્થર
વજેરેનું મોટે જ્યે ઉપરથી નીચે પડવું-
વરસવું તે.

વર્ષિક, નં આવતા-આગલા વર્ષ દરમિયાન
શું ફળ મળશે તે સંબંધીનો જોશીઓ જે
વર્તણે કાઢે છે તે.

વર્ષા, સ્ત્રીં છ ઋતુઓમાંની વરસાદની ઋતુ
તે; અસાદ આવચ-વરસાદની મોસમ
તે; ચોમાસું; વર્ષાકાળ; વરસાદના દહાડા.

વર્ષાસન, નં વરખાસન; વરસું; આસણો-
પડિતો અને બીજા આશ્રિતો વજેરેને
રાજા કે ગૃહસ્થ તરફથી મળતી વાર્ષિક
આજીવિકા તે; સાલિયાણું; જવાઈ.

વર્ષા, નં મનનું જે તરફ વળવું થાય છે
તે; મનનો એક; મરજી; કમજી; મનોમજી,

(૨) મરેહ; વાંક; વળવું તે. (૩) કવિતામાં કડવાની અંતે અને શરૂઆતમાં આવતી સાખી તે; ઉચ્ચે. (૪) જીવારના પહેલા આસ હોય તેમાંથી ઉમેડી લીધેલા હોય તે.

વલ્લદદશાશિખા, નં મુદ્દલ ને બ્યાજ વળે ત્યાં લગી કપ્પળે રાખેલી જમીન. એવું લખત કે બ્યાં લગી બ્યાજ ને મુડી વસુલ થઇ જાય ત્યાં લગી ખેતરમાં થતા દાણા વાળી લેવાતા જાય.

વલ્લદે, અં [અ.] દીકરો-પુત્ર એમ. -મહ-મદનિયાં વલ્લદ રહેમાનખાન. અર્થાત મહ-મદનિયાં તે રહેમાનખાનનો દીકરો.

વલ્લપ, નં [વ.] સ્ત્રીઓને કાંડે પહેરવાના કંકણ; બલેયાં.

વલ્લવલ, સ્ત્રીં બોલ બોલ કરવું તે; વાર-વાર વગર પૂછવે ઘણું બોલ્યા કરવાપણું તે. ટાયલું; મિથ્યા ભાષણ. :—તું વચમાં વલવલ ના કરતી. (૨) જોઇએ તેથી વધારે ચંચલતા તે. (૩) ચિંતાવલાવેડા ને ચાલા કરવા તે.

વલ્લવલવું, વિં વલવલ-બોલબોલ કરે એવું; છુટી જીભનું; સમજ્યું ન સમજ્યું માત્ર બોલ્યા કરે એવું ટાયલું કરનાર. (૨) અતિ ચંચળ; ચિંતાવલું.

વલ્લવલવું, કિં સં બોલબોલ કરવું; ટાયલું કર્યા કરવું; મોઢામાં જીભ નહિ ધાલવી તે. (૨) વિલાપ કરવો; રોતાં રોતાં બોલવું; હુઃખ પ્રગટરતા રડવું; સંભારવું ને શોક કરવો. ઉં વૈદર્ભી વનમાં વલવલે. (૩) વળખાં આરવાં; કાયરતાથી આમ તેમ જોવું ને રોવું.

વલ્લવલાટ, પું વલવલ કરવું તે; વલ્લોપાત; હાવવાય. (૨) ખણજ આબ્યા જેવું થવું તે; સળવળાટ; આમડી ઉપર થતી ખણવા બેવી જે લામણી-સ્પર્શની અસર તે.:-

પથારીમાં જોઇએ છીએ તો માંકણ જણાતો નથી ને આંખ મળતાં વાંત પીટે વલવલાટ થાય છે.

વલ્લવલિયું, વિં વલવલવું; બોલ બોલ કરનાર. (૨) વલ્લોપાત કરવું. (૩) ટાયલું કર્યા કરે એવું; ખડબોલું.

વલ્લદો, પું હોલડનો રહેવાસી. ડય.

વલ્લંબાવું, કિં અં રોકાવું; યંચાવું.

વલી, પું [અ.] બદો; ઓલિયો. (મુ-સદ્માનમાં)

વલું, નં વળું; પડ; થર; પોપડો.

વલ્લધવું, કિં સં મંડવું; વળગવું; વિટાળવું.

(૨) પેંધવું; પલકવું.

વલ્લુંધું, વિં પેંધવું; ટેવાયેલું; લાગેલું. (૨) અં વડે; લીધે.

વલ્લર, સ્ત્રીં ખણજ; ચેળ; વતૈડ.

વલ્લરવું, કિં અં ખણજ; વતૈડવું; ચેળ લાગવી; ઉઝરડા ભરવા.

વલ્લે, સ્ત્રીં સ્થિતિ; અવસ્થા; હાલ; દશા.

(૨) જુડા હાલ. (૩) વેતરણ.:-હવે તારી વલે કરીશ. (૪) ઉપાય.

વલેણ, નં વણિયર.

વલો, પું ધંખના. (૨) જોઇએ તેવી હિંત-ચાલ થવી તે; જીભનું હાલવું તે.

વલોણાવારે, અં ત્રણ ચાર દિવસે; હમેશ; વારંવાર; આખો દહાડી.:-વલોણાવારે લડવું અને એકઠા થવું, એ ટેક કહેવાય નહિ.

વલોણું, નં આખણ કાઢવા માટે દહિ ને વલોવવું તે; રવેથી દહિ ભાજીને માખણ કાઢવું તે. (૨) વિચારો કામકાજ અને લડાઇની જે ઠહોળાઠહોળ તે; ઘુમણી; શોળાશોળ. ૩૦ પ્રં વલોણામાં મુતરવું.:-સારાં કામમાં ૧૬૬ નાંખવું; ઠીક થવા ઉપર હોય એવા કામને બગાડી નાંખવું.

વલોપાત, પું આતુર હૃદયે રડતાં રડતાં વલવલ કરવું તે; સંતાપ-ચિંતા-શું થશે?

શું નહિ ? એવા વિચારની હાયવલાળ તે;
અધીરતાથી આકળાપણું દેખાડવું તે. (૨)
હાયવાય; આકંદ. (૩) ગાભરા પડી જવું તે.
વલોપાતિયુ, વિં વલોપાત કરનારું; અધીર
થઈ ચિંતા ને ઉતાવળ કર્યા કરનારું. (૨)
અધીરું; વલવલારિયું; ધ્વિચિત્ત એમ અને
પ્રેમને માટે અધીર.
વલોરવુ, કિં સં વલુરવું; ખણવું; ખંજ-
વાળવું.
વલોવણુ, કિં સં માખણ કાઢવા માટે
રવેથી દહિને ડહોળી-હલાવી નાંખવું; દ-
હિ ભાગવું; (૨) ચામતેમ હલાવવું; ડ-
હોળી નાંખવું; ધુમરડવું, ખૂચ સડોવવું;
ઉથલપાથલ કરી નાંખવું, તળે ઉપર-
ઉલટ સુલટ કરી નાંખવું; ચર્ચવું; ચુંથવું.
આ બાબત ઝાઝી વૈભોવશો નહિ. મંથન
કરવું; મથવું.
વલ્કલ, નં [સં] ઝાઝી અંતર છાલના રેસા-
ઓમાંથી બનાવેલું વસ્ત્ર; શણિયું, આશ્ર-
મવાસીઓ વલ્કલ વાપરતા. ઉં વલ્કલ
અત્રિ ઝીણું ઝોદતી જે ખમે જે. શાકુ-
ન્તલ. ઝ. ઉ.
વલ્મીક, પું [સં] ઉંદર અને કોડી વગેરે
ભોંયમાં રહેનારાં પ્રાણી-જંતુઓ જમીન
ખણી દરની આગળ કરેલો માટીનો ઢ-
ગ; રાકડો.
વલ્લભ, વિં [સં] વહાલું; પ્રિય. (૨) પું
પતિ; સ્વામી. (૩) આશક; પ્રીતમ; ચાર.
વલ્લભા, વિં વહાલી; પ્રિયા; પ્રિયતમા. (૨)
પત્ની; વહુ. (૩) માથુક.
વલ્લભી, વિં [સં. વલ્લભીય] વલ્લભ સંપ્રદા-
યનું; વલ્લભાર્ચનું-સંબંધી તે.
વલ્લખખખ, અં સામ સામા દાવની પતાવટ;
સરખેસરખું; પુરું થઈ ગયું એમ; નહિ
લાગતું વળગતું, કે માગતું લહેણું રહ્યું
નથી એમ કહી હાથ ખંખેરતાં-વલ્લખ-
ખખા, એમ કહેવાય છે.

વલ્લરી, સ્ત્રીં વેલ; લતા. ઉં વૈરાગ્યવલ્લરી
હરિ ભજવા વખાણી.
વલ્લવ, પું ગોપ; ગોવાળિયો.
વલ્લી, સ્ત્રીં [સં] વેલ; વેલી; લતા.
વલ્લું, વિં પહોળું; ચાંકું. (૨) રંટાવું;
રાંટું. વલ્લું ચાલવું=પહોળે પગે ચાલવું;
એ પગ વચ્ચે થયેલા ગડગુમડને લીધે કે
સાથેના ઘસાવાને લીધે એ પગ વચ્ચેના
અંતરને મોકળું રાખી ચાલવું તે; રાંટું
ચાલવું.
વવરાવું, કિં અં વપરાવું; ખપવું; ખરચાવું.
વવળાવું, વિં વવળાટ કરવું; વવળે એવું;
ખંજવાળવું પડે એવી ચામડી પર અસર
ઉપજાવવું. (૨) ગીલી થાય એવી અસર
કરવું.
વવળાવું, કિં અં ખંજવાળવું પડે એમ
થવું; ચામડી ઉપર લાગે એમ ખુચવું;
ખુજળી થવી-લાગવી તે. જંગલી પતર-
વેલિયાં ગળામાં વવળે છે.
વવળાટ, પું વવળવું તે; વવરપતિની ઝેણ
અને જંતુના પગનું ખુચવું તે; ખજળજ;
ખંજવાળ; ચેળ.
વવાવું, કિં અં છેતરવું; ઠગાવું; વહા-
વું.:-ત્રાહ્યા કે વવાયા તેથી શું ?
વવ્વો, પું વકાર. (૨) વિવેક. ઉં એક
વંચા વિના સર્વે દાચું.
વશ, વિં [સં] જીતેલું-તાપાતું હોય તેવું;
અધીન; તાબેદાર; અનુકૂળ. (૨) મુગ્ધ;
મોદિત. તાબે; શરણે. આગા-હુકમમાં
રહેલું હોય એવું.
વશા, સ્ત્રીં [સં.] વાંજણી સ્ત્રી. (૨)
હાથિણી. (૩) પું અંશાંક; આના;
દોકડા-અમુક ભાગ તે.:-મગના ૫ વશા,
સોનાના ૧૫ વશા. ઉં કહેવત છે કે
ભૂપણ વીસ વશાનાં શરીર શોભાવે, પણ
આનાં અંગો તો ભૂપણને પણ વિશેષ
શોભાવે. કી. ધ. ભદ્ર.:-એ તો વીસે

વીસ વશાનું માણસ છે વસો.
 વશાત્, અં [સં] થી-શકી; લીધે; કારણ-
 સર:-દેવવશાત્, પ્રસંગવશાત્.
 વશિધર, પું વિષધર; સાપ; નાગ. ઉં આ-
 ડો વશિધર ઉતર્યો, પ્રભાત કેરે પહોર.
 ગોપિચંદ.
 વશિષ્ઠ, પું એક મોટા પ્રસિદ્ધ વૈદિક ઋષિ;
 સૂર્યવંશના મુખ્ય ગુરુ.
 વશીકરણ, નં [સં] વશ કરવું તે; વશ
 કરવાનો મંત્ર અથવા યુક્તિ તે.
 વશૈક, વિં વિશેષ. (૨) અં (નાં) મળતા
 વશૈક=વીસેવીસ વશા મળતી રાશિ હોય
 એમ. સ્વરૈક્ય; એક મનસ્કતા; સારો મે-
 ળ હોવો તે. ઉં ભલી ખનતા વશૈકની
 એક, ખંગડી હોય હાથમાં.
 વશ્ય, વિં વશ કરાય એવું; તામે થાય
 એવું; અધીન.
 વસદાણુ, નં રિસાગેલા-ખેડલ થયેલાને
 સમજવવાનું કામ તે; ત્રિષ્ટિનું કામ તે.
 કુટિણીપણું; કુટણું. (૨) કરમારત.
 વસદાળો, પું ભડવો. (૨) સમજવવટ
 કરાવનારો.
 વસતી, સ્ત્રીં [સં] વસવું તે; વાસ. (૨)
 રહેવાનું સ્થાન; રહેઠાણ. (૩) લોકો જ્યાં
 વસેલા હોય તે જગા; વાસ હોવો તે.
 (૪) અમુક સ્થાન રાષ્ટ્રીને રહેલા માણ-
 સોનો સમુદાય તે; લોક સંખ્યા તે.
 (૫) બાળખંડોનો વધારો તે; માણસોનો
 ભરાવો-વધારો તે.
 વસતીપત્રક, નં ગામ, શહેર, દેશ, નાત કે
 અમુક સમૂહમાંના માણસોની ગણતરીનો
 કોઠો તે; માણસોની સંખ્યાની ગણતરીની
 કુલ નંધ
 વસતીવાડી, સ્ત્રીં છોકરાં છૈયાં; બાળખંડો.
 વસતેવ, પું. અગ્નિ; દેવતા; આગ.
 વસન, નં [સં] વસ્ત્ર; કપડું; લુગડું.
 વસચું, વિં મુસ્કેલ; અધરું; કંઠણ. (૨)

કપરું; વાંકું; તરેહવાર. (૩) ખરામ; ખોડું;
 માડું :-વસમો ખનાવ.
 વસસ, પું સંબંધ.
 વસલો, પું ભાગ.
 વસદેશો, પું વચ્છદેશો; કપડું વણતાં વચમાં
 તાર એકઠો થઈ જવાથી આવેલી ધુંચ;
 જાળું તે. (૨) બારદાન; ગુણપાટ.
 વસવસો, પું અંદેશો; ખતરો; શક; વહેમ;
 સંસો.
 વસવાયું, નં બોલાવીને વસાવેલું તે; વસ-
 વાને બોલાવેલું તે; ગામ વસાવતાં ગામના
 લોકોને મદદ કરવા અમુક ઠરાવથી
 જમીનનો અદલો આપી વસવાને બોલા-
 વેલા જે ધારીગર લોક તે. સોની, સુતાર,
 લુહાર, કુંભાર, ધાંચી; સધ; સાળવી;
 મોચી તથા હજમ વગેરે લોક તે. આ લોક
 ગામના લોકનું કારીગરી વગેરેને લગતું
 કામકાજ કરે છે અને તેના બદલામાં
 પસાયતી જમીન ભોગવે છે. વસવાયા લોકે
 વિષ સંધાયે પાડયો વાંધો, વેન્યચિત્ર.
 વસવાસ, સ્ત્રીં સરસાધ; ચડસાચડસી; રૂપદ્ધા.
 વસતું, કિં અં [સં. વસ્] વાસ કરવો;
 રહેવું; વસ્તી કરવી. (૨) મનમાં આવવું;
 દિલમાં ઉતરવું. (૩) ગમવું; પસંદ પડવું;
 મોહવું. ઉં દાદાણ ! એ વર જોજો, એ
 વર મારે મન વસ્યારે. ઓગીત.
 વસંત, પું (સ્ત્રીં) [સં.] વરસની છ ઋતુ
 આખાંની ફાગણ ચૈત્રમાં પડતી ઋતુ તે;
 વરસની ત્રણ ઋતુ ગણતાં શરૂઆતનો
 ઉનાળો તે. મીન અને મેષ રાશિમાં સૂર્ય
 હોય તે કાળ. વસંતમાં વનસ્પતિ નવાં પા-
 નથી અને મહોર ફૂલ વગેરેથી ખીલી રહે
 છે. (૨) એ નામનો એક રાગ. (૩) વર
 તરફથી કન્યાને આપવામાં આવતી વસ્ત્રા-
 લંકારની ભેટ :-વહુને વસંત ચડાવ્યું
 તેમાં આટલો બધો ખરચ શો? (૪)

આનંદ-મીઠનો સમય તે; જીવાનીના બહારનો વખત તે.

વસંતતિલકા, પું. [સં.] ચૌદ અક્ષરનો એક ગણ મેળ છે. એમાં તળણ, ભગણ, એ જગણને છેલ્લા એ ગુરૂ અક્ષરો આવે છે. વસંતપંચમી, સ્ત્રી. માઘ શુક્લ પંચમી તે; મહા સુદ પાંચમ તે. આ દિવસથી વસંત ઋતુની શરૂઆત થવા માંડે છે.

વસંતપૂજા, સ્ત્રી. રણિયામણી વસંત આવવાથી ખુશી થયેલા લોક ધ્વજિરનો ઉપકાર માનતાં જે આનંદ ઉત્સવ અને ધર્મ દાન નિમિત્તે પૂજન વગેરે કરે છે તે; હોળીનો આચ્છવ. બાગ બગીચાઓમાં જઈ મિળ્યાનીઓ કરી વનસ્પતિના સૌભાગ્યને પૂજા આહ્વાણને દાન દક્ષિણા વગેરે આપવાં તે.

વસંતિયું, નં. વસંત ઋતુમાં પહેરવા જેવું ફૂલશટાકિયું ચિત્ર વિચિત્ર સુંદર ઝીણા પોતતું વસ્ત્ર તે; વસંતનો ફૂલ બહાર ખીલ્યા હોય એવું મળેતું ઘોળું અને અંદર ફૂલવાળું વડુવારને પહેરવાતું વસ્ત્ર તે; સાળુ વગેરે. સુલાયમ પોતતું વસંતની શૌભાવાળું સુંદર ફૂલેવાર વસ્ત્ર તે.

વસાણું, નં. વનસ્પતિનાં મૂળ, લાકડાં, પાન, ફળ ને બીજ વગેરે જે ઓસડ તરીકે વપરાય છે તેમાંનું એક એક તે; વનસ્પતિની વસ્તુ તે; ઓષધિ. (૨) દવા; ઓસડ; ઓસડિયા તરીકે વપરાતી બીજ તે. (૩) રોમ મટાડે અને શરીરને સુધારી દૃઢ કરે એવો ઓષધિ નાંખીને બનાવવામાં આવેલો પાક તે. :-કેસો હજીએ શિયાળામાં વસાણું ખાધા વગર રહેતો નથી. કાષ્ઠોષધિ તીષ્ઠી તમતમી, તેલી અને મીઠી ઓષધિ ઘણું ખરે વસાણામાં ગણાય છે.

વસાત, સ્ત્રી. વિસંત; માલ; પુંજ; સંશય. :-છાશમાં શી વસાત છે, લઈ-જતાં રહો. (૨) હિસાબ; ગણતરી; લેખ; હિમ્મત.

:-હજાર પંદરસે રૂપિયા ખરચવા એ તો એને કંઈ વસાતમાં નથી.

વસાવડું, કિં. સં. વસ્તી કરવી; વાંસ કરાવવો. (૨) ઉપયોગને માટે ખરીદી રાખવું; ખરીદ કરવું; વેચાતી લઘુ રાખવું; ઉપયોગ માટે સંધરવું. ઉં. શેલો વસાવ્યાં તે તો પોતાને કાળે રાજ, સાડીઓ વસાવે તો ભલાઈ-સ્ત્રીગીત. સર્વ સાધન ખરીદી તૈયાર કરવું. :-એણે ખર્ચે ધરમાં જોઈતી તમામ વસ્તુઓ વસાવી છે.

વસાવું, નં. વસ્તીનું રખેવાળું કરવું તે. (૨) રખેવાળી કરવાનું મહેનતાણું તે. (૩) રહેવાવું; ટકાવું. :-જંગલમાં કેમ વસાય? વસાવો, પું. વસ્તીની રખવાળી કરનારો; રખો; ચોકિયાર; પગી.

વસિયત, સ્ત્રી. [અ.] વારસા તરીકે આપવું-તેમજ આપવાનું તે; મુલા પછી અમુકને ઇસ્કામત મળે, એવો મરનારે કરેલો લેખ. (૨) વારસો.

વસિયતનામું, નં. મરનારે પોતાની મિલકતની વ્યવસ્થા માટે કરેલો લેખ તે; મૃત્યુપત્ર; વિલ; વસિયત.

વસી, વહીવટ કરનાર; મામ ઉપર રહી તેનો બંદાબસ્ત રાખનાર.

વસીસો, પું. [અ.] લાગવગ; ભલામણ થાય એવો મુસંબંધ તે. (૨) મોટાની લાગવગનો ટંકો તે; કુંદ; મદદ વગેરે. (૩) યોગ; સંધિ. (૪) મારફત; દારા.

વસુ, પું. [સં.] પૈસા; ધન; દ્રવ્ય; લક્ષ્મી. (૨) આઠની સંખ્યાનો સંકેત. કહેવું વસુ વગર નર પથ.

વસુકંબું, કિં. અં. ગાય બેંસે દૂધ દેતાં બંધ થતું; દૂધ સુકાઈ જવું, નહિ આવતું તે; ઉઘી-કંઠી જવું તે. વસુકી જવું.

વસુધા, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; ધર; જમીન. વસુભતિ, સ્ત્રી. [સં.] વસુધા; પૃથ્વી.

વસુલ, નં (સી૦) જમે લેવાનું જે તે; મા-
ગતા પટે અથવા કર તરીકે જમે લેવું તે.

(૨) આવક; આમદાની; મહેસુલ. (૩)
જમીન ઉપરનો કર કે ભાડું તે.

વસુલદાર, વિં માગતું અને કર વગેરે
ઉધારવાનાર તે; આમદાની ભેગી કરનાર.

વસુલાત, સી૦ જમીન ઉપર લેવાતો કર તે;
વસુલ કરવાની સાંથ, ભાડું અથવા કર
વગેરે તે; જમાખંધી; મહેસુલ; વસુલ.
(૨) માગતું હોય તે એકઠું કરવું તે;
વસુલ લેવું તે.

વસુધરા, સી૦ [સં.] પૃથ્વી; વસુધા; ધરા;
જમીન.

વસો, પું જમીનનું એક માપ; વિદ્યાનો ૨૦
મો. ભાગ તે. (૨) સો અથવા વીસનો
અનુક્રમે સોમો કે વીસમો જે અંશ-
વિભાગ તે; આની-આનો; અંશ હિસ્સો;
દોકડો. :-સો વસા તમારું કામ થશે.

(૩) આખર; સાખ. :-તે વસા હાર્યો.

વસ્ત, જુ૦ વસ્તુ.

વસ્તારણ, સી૦ જેને પુષ્કળ વસ્તાર બાળ
બચ્ચાં હોય તે સ્ત્રી; પનોતી; વસ્તીવાળી;
પુત્ર પૌત્રાદિકવાળી.

વસ્તારી, વિં વસ્તીવાળું; બચરવાડ; બાળ
બચ્ચાં અને કુટુંબ પરિવારવાળું તે;
કુટુંબ કપીલાવાળું.

વસ્તી, સી૦ વસતી; બાળબચ્ચાં વગેરેનો
ભરાવો તે; પરિવાર; પુત્રાદિક તે. (૨)
રેયત; પ્રભ. (૩) એક સ્થાને રહેનારો
સમુદાય તે. :-આ ગામમાં સારી વસ્તી
છે. વસેલા લોક તે; રહેનારાં તે; લોક-
જનતા.

વસ્તુ, સી૦ [સં.] હર કોઈ પદાર્થ તે; ચીજ.
(૨) મૂળ સ્વભાવ; ગુણ ધર્મ. (૩) મૂળ
ઉદ્દેશ, ભાવ, મતલબ. (૪) વિષય; વાત્તા;
થત; હકીકત.

વસ્તુન; અ૦ [સં.] વસ્તુ રૂપે; ખરી રીતે;
નિશ્ચય રૂપે; કામ રૂપે; મૂળ સ્વરૂપે એમ.

વસ્તેવ, પું દેવતા; આગ; અગ્નિ.

વસ્ર, નં [સં.] લુગડું; કપડું; પટ. ૩૦ પ્ર૦
નવમ્=નાગું; ઉધાડું. વસ્રલોચન=ચોરી;
લુગડાં વગેરે સૌ ચોરાઇ જવું તે; નાગા
થઈ રહેવું તે. :-ધાડ પાડી તેમાં શેઠ વસ્ર-
લોચન થઈ ગયાં-નાગા-ઉધાડા થઈ ગયા.

વહન, નં [સં. વહનિ] અગ્નિ, દેવતા;
આગ.

વહન, નં વહેવું; ઉપાડી લઈ જવું તે; ચ-
લાવવું-નિભાવ કરવો તે. (૨) વહેવું તે;
વોહ; ચલન; ગમન-પાણી વગેરેનું. (૩)
વાહન; યાન.

વહવાવું, કિં અ૦ છેતરવું; ઠગવું; વહાવું.

વહાડ, પું ઝટકો; જખમ; ધા. :-એને શા
વહાડ પડ્યા છે? (૨) કાપ; ચીરા; છેદ;
કાપવાનો કે કાપેલો જે ભાગ તે. :-આ
થડિયામાં ત્રણ વહાડ મૂકેને એટલે લાંબી
ચિતાળો પડે નહિ. (૩) કાપવાની શક્તિ
તે; ધાર; કાપણી; વહાડવાપણું તે. :-આ
છરીનો વહાડ સારો છે. (૪) કાપેલો છેડો
તે; વહેરીને આણેલો છેડો તે. (૫)
કાપણીને ચોગ્ય થયેલું શેલડીનું વાવેતર
તે; શેલડીનું ખેતર અથવા વાવેતર અને
તેની કાપણી તે. આ ગામમાં શેલડીના
ખે ત્રણ વહાડ હશે. ૩૦ પ્ર૦ વહાડકાપ=
પ્રાણીના શરીર ઉપર છેદાદિક ક્રિયા કરવી
તે; વેઢવું છેદન કર્મ તે. (૨) કડડો કરવો
તે; કાપકૃપ, વહાડકૃટિયું=કડડો કરનાર.
(૨) કાપકૃપ કરનાર; મૂળમાંથી ઓછું
આપનાર. (૩) તોફાની; મારફાડિયું. કિં
૫૦ વહાડ મૂકવો=કાપવું. (૨) ઓછું
કરવું. (૩) ખરાબ કરવું.

વહાડવું, કિં સ૦ કાપવું; છેદવું; વાઢવું.
(૨) ખાતલ કરવું; છુટું પાડવું.

વહાલિયું, નં તાલ-મજુરીનાં છોટાંના કે-
થળા; જેમાં મજુર ભરવામાં આવે છે
તે થેલો.

વહાલિયો, પું વાહિયો; ગળકો; ભાવ; હોંસ;
કચ્છા; કમળકો.

વહાડી, સ્ત્રી વાહી; દુકા નાળચાની ઝારી;
ધી તેલ વગેરે ભરવાનું તાના નાળચાવાળું
માટી કે ધાતુનું હોટા જેવું પાત્ર.--વાહી-
એ ધી પીરસો.

વહાણુ, નં ઝાઝ; ખારકસ; નાવ; મોટી હોટી
-મજુરો. ૩૦ પ્રં વહાણુ કમાવું=મોટો
પરદેશી વેપાર ખેડવો; સારી કમાઈ કરવી.
દરિયાઈ વેપાર કરવો.

વહાણુધ, સ્ત્રી વાવડી; ખડા. ઉં વહાણુ
ધ પગે પહેરી તો જેલ; શિક્ષા પર પછાડી
તેલ. ઉદ્ધવ.

વહાણુવટી, પું વહાણો ખેડનારો; વહાણોથી
દેશ પરદેશનો વેપાર ખેડનાર; વહાણુ મા-
રજતે દરિયો ખેડનારો. (૨) વહાણુ રાખ-
નાર અને સલાવનાર તે; વહાણુનો માલીક
અને ઉપરી તે; મોટો ખલાસીઓ. (૩)
મોટો દરિયાઈ વેપારી.

વહાણુવટું, નં વહાણુ રાખી દરિયાઈ સફરો
કરવા કરાવવાનું અને માલની આયાત
નિકાલ કરવાનું કામ--ધ ધી તે; વહાણુ
રાખીને દરિયાઈ વેપાર ખેડવો તે.
(૨) સફરો કરતી કરાવતી તે; વહાણુ-
વટીપણું તે.

વહાણું, નં પ્રાતઃકાળ; ઉપાકાળ; સવાર. (૨)
પ્રભાત; પરાધિયું; મળસકું. કવિતામાં વહા-
ણુલિયું પણ વપરાય છે. ઉં ઉગતે વહાણુ
રાધાની માડી જગી ૨ x x વહાણુ-
લિયાં બોલે વહાણારે. વળી વહાણું, પણ
કહેવાય છે.

વહાર, સ્ત્રી મદદ; કમક; ઉપદાણું. (૨) સ-
હાય; આશ્રય. (૩) દાદરિયાદ; યોદ્ધાર;

મદદ માટેની અરજ તે. ઉં વહારે વળ-
જોરે વિકુલા! હરિ હદ થઇ દીનાનાથ.

(૪) તથા કુટુંબ માપ તે; ખે હાથનું પ્રમા-
ણ. રંગલામાં અદી વહાર બતાવે જોઈશે.

વહાસ, નં ગ્રેમ; માયા; સ્નેહ; પ્રીતિ.

વહાસપ, સ્ત્રી ગ્રેમ; વહાલ તે. (૨) ગ્રેમ-
મયપણું તે; માયાળુપણું.

વહાલા, વિં (સ્ત્રી) પ્રિયા; પ્રિયનમા; વહલા.
વહાલું, વિં પ્રિય; ગ્રેમપાત્ર; ઉમંગકો આવે,
સ્નેહ ઉપજે એવું; વધત. વહાલેરડું.

(૨) મન મમતું; જીવને આનંદ આપે-
મનમાં હરખ આણે એવું જે તે:-નદી
કિનારો વાઘને બહુ વહાલો, કાશ્વ કે
ત્યાંથી એને ઝા ભરખ મળી આવે છે.

વહી, સ્ત્રી વધ; લખવાની ચોપડી; હિસાબ
-નામાની ચોપડી; કિતાબ. (૨) પેદી-
નામું; વંશાવલી; પાઠ્યો ઇતિહાસ; પૂર્વ
ક્રાંતિ:-હવે એની વધારે વહી ના વાંચતો?

વહીજવું, કિં અં [સં. વહું] વહેવું તે;
માથે ઉંચકીને લઈ જવું; ઉપાડી ઉંચકી જવું.

(૨) વહન થઈ જવું; રેલવું; ચાલી જવું.
:-પાણી વહીજવું=જવું રહેવું. (૩) વીતી-
જવું; જવું રહેવું; સમય થઈ જવો:-
રેના પાર રોતે વહીગયા. (૪) ઉંચું-
ખળ થઈ જવું; વહીવટ-રીતરિવાજ બહાર
જતા રહેવું; ઉદ્ધત થઈ જવું:-દાખ
નહિ રાખો તો આ છોકરો-વહીજશે.
ઉન્માર્ગગામી થઈ જવું.

વહીતડું, નં વૈતડું; મહેનત; મજુરી; થાક
લાગે એવું સખત કામ તે. (૨) મહેનતાણું.

વહીતરો, પું વૈતરો; વધતરો; મજુર; મહે-
ન કરનાર; ખોળે ઉઠાવવાનું કામ કર-
નારો તે.

વહીપૂમ, સ્ત્રી ચોપડાપૂમન; સારદાપૂમન;
પુરતકની પૂમ કરતી તે.

વહીલાવડું, કિં સં ઉપાડી લાવડું; ઉંચકી
લાવડું.

વહીલેવું; કિં સં સહી લેવું; નિભાવી લેવું. (૨) છેતરી લેવું.

વહીવટ, પું. વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ કરવું-ચલાવવું તે; લેવડદેવડતું નામું વહી રાખીને કામ કરવું તે. (૨) કારભાર કરવો તે; બંદોબસ્ત રાખવો તે. (૩) ચાલતો વ્યવહાર તે; શરસ્તો; રવૈયો. (૪) સંબંધ; પ્રસંગ, વ્યવસ્થા.

વહીવટી, વિં. વહીવટનું; ચોપડાને લગતું; વ્યવસ્થા-બંદોબસ્તથી કાર્ય ચલાવવાતું-વહીવટી કામ. ચાલુ ધોરણ પ્રમાણેનું. કારભાર સંબંધી.

વહીવટદાર, પું. વહીવટ કરનારો કારભારી; વ્યવસ્થાથી કામ ચલાવનારો. (૨) દિવાન; વજીર; પ્રધાન.

વહીવંચો, પું. અનદાતાતું પેઢીનામું રાખનાર; રજપૂત-ગરાસિયા અને જમીનદાર ખાનદાનેના વંશાવલી રાખનાર અને તેમના પૂર્વજોનાં પરાક્રમેની નોંધિ વાંચી આજીવિકા ઉપજાવી લેનાર ચારણ જાતી એક જાતિ. બારોટ; ભાટ. :-વહીવંચાના ચોપડામાંથી કેટલાક નાના નાના સરદારો ને ઠાકારોની વંશ વહીઓ મળી આવે છે.

વહુ, સ્ત્રી. [સં. વધૂ] સાસરે આવેલી જીવાન સ્ત્રી તે; પરણીને સાસરે આવેલી જીવાન સ્ત્રી. :-ગુલાબવહુ, શ્યામાવહુ વગેરે. સાસરિયાંથી જીવાન સ્ત્રીને વહુ કહીને બોલાવાય છે. (૨) છોકરાંની સ્ત્રી; પુત્રવધૂ. ઉં સાસુ કે વહુ ! ખગેરણાં શાં લાભ્યાં રે. (૩) સ્ત્રી; પત્ની; ધણિયાણી; ખૈરી; ભાર્યા. (૪) સ્ત્રી; બાઈડી.

વહુવર, નં. [સં. વધૂવર] વહુને વરતે. (૨) નવું પરણેલું જોડું. (૩) જીવાન નવોદા સ્ત્રી. વહાલથી વહુને વર સાથે જોડીને બોલવાનો ચાલ છે. ઉં આજિયાળી દિસે દામણી, ને વહુવર આવી

સાસુ ભણી. મામેરું. લાડકી-માનિતી એમ. વરને હળેલી.

વહુવાર, નં. વહુવર; જીવાન-માનિતી વહુ તે. (૨) વહુ રૂપે હોતું તે; કન્યા કે પ્રૌઢાની તેમજ પિયેરની પરિસ્થિતિમાં રહેલી નહિ પરંતુ હલેતી-જીવાન અને સાસરાની પરિસ્થિતિમાં-વહુ તરીકેની પરિસ્થિતિ તે. ઉં વહુવાર માણસ રે, ડાહ્યાં બહુ ચાશો માં, જળ ભરવા એકલડારે; હવે પછી જાશો માં. દયારામ.

વહેતું, વિં. રેલતું; વહીજતું; પ્રવાહમાં ચાલતું; ગતિ કરતું. ૩૦ પ્રં વહેતી નીકે ચાલુ પ્રવાહ; ચાલુ જીવિકા-જીવન ઉદ્યોગ, વગેરે તે. ઉં મેં તો વહેતી નીકે પગ મૂક્યો. વહેતીસેર-ચાલુ ચાલ્યાજ કરતું હોય તે. :-વહેતી સેર ના તોડીએ કિં પ્રં વહેતું મૂકું=છુટું મૂકી દેવું. (૨) જતું કરવું; અંકુશ નહિ રાખવું; જેમ જાન્ય-ચાલ તેમ સ્વચ્છદે ચાલવા દેવું.

વહેમ, પું. શક; સંદેહ. (૨) ભ્રમ; ભ્રાંતિ; ખોટી માન્યતા; શંકા; અસાનને લીધે ખરં માની લીધેલું હોય એવું તે. ભૂત પ્રેત, મંતરજાતર વગેરે વહેમ છે. (૩) અવિશ્વાસ. (૪) વસવસો; દગલો.

વહેમી, વિં. શંકાશીલ; વહેમાય એવું; અવિશ્વાસી. (૨) કાચા કાનનું; તરંગી; લહેરી.

વહેર, પું. લાકડાને વહેરતાં કે શારતાં પડતો ગોર તે; લાકડાનો ઝાણો જુકો.

વહેરણ, નં. વહેરવું તે. (૨) વહેરામણ. (૩) વહેરવાનું ઝોળર; આડિયું; કરવત.

વહેરણિયો, પું. વહેરનારો; લાકડાને કરવતથી વહેરીને ચીપો-પાટિયાં વગેરે પાડનારો. :-વહેરણિયા સુતાર.

વહેરણું, કિં સં. દાંતાવાળા ઝોળરથી ધીરેધીરે લાકડાની ચીપો-પાટિયાં વગેરે પાડવાની ક્રિયા કરવી તે; કરવત અથવા

આડિયાથી લાકડાને ઉછું અથવા આડું કાપવું; લાકડાને ધીરથી ધસીને છેલ્લું. (૨) કાંતવાળા જોળારથી ધસીને ધીરેધીરે કાપવું; કાંટ જુદું પડી જાય નહિ એમ કાપવું. (૩) દુરબ દેવું; રિખાવવું; લસરકા દબાવેને વાહેવું.

વહેરાઈ, સ્ત્રીં વહેરામણ; વહેરામણી.

વહેરામણ, નં વહેરાઈ.

વહેરામણી, સ્ત્રીં વહેરામણ.

વહેરો, પું બેઠ; આંતરો; વહાવત. (૨) જુલાઈ:-વહેરોઆંતરો. વહાવત-અંતર રાખવું તે.

વહેલ, સ્ત્રીં વેલ; માફો; સુંદરગાડી; રથ. (૨) નં શીતકટિબંધના સમુદ્રોમાં થતું એક મોટું માછલું. એની ચરખીની મીન-ખતીઓ બને છે.

વહેલું, વિં ઉતાવળું:-વહેલો હિંડળ. (૨) જલદી; સત્વર. ઉં ચાલ ચાલ ક્રૂ વહેલી, તજ તજ મનથી તથામ લજજતે. ઉ. શ. ચ. (૩) અસુક નિર્ણીત વખત પહેલાં:-વહેલો આવજો; વહેલો ઉઠજો. મોડાથી ઉલટું તે વહેલું. અમાલ; આગળ. ૩૦ પ્રં વહેલા થવું=જલદી કરવું; પાર લાવવો. વહેલું તે પહેલું=આગળ જાય તે જીતે. યથાનુક્રમે એમ.

વહેવડાવવું, કિં સં વહે-રેલો ચાલે એમ કરવું; રેલાવવું; નિગળાવવું; ધાર ચ.લે એમ કરવું:-એણે અમરતાં આંસુ વહેવડાવ્યાં. (૨) છેતરાય એમ કરવું; ડગાવવું. (૩) માથે યીં ઉપડાવી લેવરાવવું; ઉચ્ચકા વરાવવું; વઠન-સહન કરાવવું; ઉપડાવવું.

વહેવરામણ, નં વહેવાની-ઉંચલી કાષ્ટ જવાની મજુરી તે; સહેનતાણું. (૨) તણામણ.

વહેવરાવવું, કિં સં નહીં કરાવવો; રાખાવવું. વહેવાઈ, પું વરકન્યાની માતાઓની આમણ સોમણ સગાઈ કે જોળખ તે.

કન્યાના બાપનો વહેવાઈ ને કન્યાનો માપ વરના બાપનો વહેવાઈ.

વહેવાણ, સ્ત્રીં વરકન્યાની માતાઓની આમણ સોમણ સગાઈ કે જોળખ તે.

વહેવાર, પું લેવડદેવડ અને બીજું કામ-કાજ કરવાનો આમણ સામણ જે સંબંધ કે વહીવટ તે; ચાલ; રિવાજ; પૃથા; રવેયો. :-પકિતવહેવાર, અને કન્યા વહેવાર, વગેરે કાર્ય કરવા અને કરાવવાની આણ રૂઢિ વગેરે તે. (૨) સંબંધી સમૂહ; ભોજન વગેરે કરવા કરાવવાને બાંધેલો સંબા તે: નાત નહિ પણ વહેવાર જમાડશો તોપણ ચાલશે. (૩) આખર; સાખ. (૪) ધરેભો; ગાલસંબંધ. (૫) પરિચય; સંબંધ; છટ:-એને બોલચાલનોએ વહેવાર નથી.

વહેવારિયો, પું લેવડદેવડમાં ચોખખવટ-વાળો માણસ; સાહુકાર; ચોખખો વહીવટ રાખનારો; વહેવારે ચાલનારો.

વહેવારીકું, વિં સાધારણ; વહેવારને શોભતું; એકદમ મોટું-ઉચ્ચ કે એકદમ નીચું-ઉતરતું નહિ પણ વચગાળાતું હોય એવું; મધ્યમ; જોથી કામ ચાલે એવું તે.

વહેવારું, વિં બ્યાવહારિક; મધ્યમસરનું; બ્યવહારમાં કામ આવે એવું; સર્વ સાધારણ; સર્વોપયોગી થઈ પડે એવું તે. (૨) થક્ય; બની શકે એવું.

વહેવું, કિં સં [સં. જૂઠું] ઉંચકવું; ઉપાડવું:-આ જાળક કેટલો ભાર વહે છે. (૨) લેકવું; સહન કરવું; સહેવું. (૩) નિભાવવું; ચલાવવું. (જ) કિં અં મતલબે ચાલવું; ધારે સરવું; રેલવું. (૫) કસકાઈ જવું; તણાવું; એંચાઇજવું; ખરી-સરીજવું. ઉં આંખે ચોધાર આંસુ વહે છે.

વહેળો, પું વહેલા ચાણિયા નાનો પ્રવાહ તે; નાની નદી; ઝરણું; ઝરો; ચાણીનો રેલો-વહેણ તે. (૨) જ્યાં બાંને ચાણી

જતું હોય તે ખોદાયેલી જમીન; વહેંચણુનો લાંબો ખાડ તે.
વહેંચણુ, સ્ત્રી વાંટણી; વહેંચણી; ખે અથવા વધારે સરખા ભાગ પાડવા તે; વહેંચવું તે; વિભાગ કરવા-હિસ્સા પાડવા તે.(૨) વિભાગ; હિસ્સો; ફાળો.
વહેંચણી, સ્ત્રી વહેંચણુ.
વહેંચણું, કિં સં ભાગ-હિસ્સા પાડવા; જુદું કરવું; સરખે હિસ્સે જુદું જુદું કરી નાંખવું; આખાને ખે અથવા વધારે સરખે કટકે-વિભાગે ભાગવું; વાંટવું; નિરાળું કરવું.(૨) મતભેદ પડવો.
વહેંચાણું, કિં અં ભાગ થવા; જુદું થવું-પડવું. (૨) કુટ પડવી; ભગાવું.
વહોણું, અં વગર; વિના; વિહોણું. ઉં માતા વહોણાં આણુડાં.
વહોન, નં વહન.
વહોરત, સ્ત્રી વોરત; ખરીદ; વેચાણુ. (૨) વહોરવું-માગવું તે. (૩) વહોરવામાં આવેલું અન્ન વગેરે તે.-શી વહોરત મળી. (૪) જોખમ.
વહોરતિયો, પું ખરીદનાર; આહક. (૨)વહોરનાર-ચતિ; શ્રમણુ.
વહોરવું, કિં સં વોરવું; ખરીદ કરવું; વેચાણું લેવું. (૨) સંચરવું; એકઠું કરવું. (૩) માગી લાવવું; આણવું; લઇ આવવું.
વહોરો, પું દેશી મુસલમાનની એક નાત-જાત. :-લોટિમા વહોરા; હોરા; વોરા.
વહુનિ, પું (સં) અગ્નિ; દેવતા.
વહુંજવું, ચાહ્યાજવું; ખેચાહજવું, તણાવું; નકામું જવું રહેવું. (૨) છેતરાવું; કમાવું.
વળ, પું આંખળો; આંટો; ફેર. (૨) મારા-પણાનું અભિમાન તે; મમત. (૩) કંડ; આગ્રહ. (૪) અંતસ; કીનો; ખાર. (૫) જુગતી; પ્રમંસ. (૬) લાગ; દાવ; તાકડો. (૭) પક્ષ; રત્ન-મિત્રતા વગેરેનો સંબંધ. (૮) ઉતાર; ઢાળ. કિં પ્રં વળ દેવો=

આંખળવું; ચઢાવવું. વળ ચઢાવવો=કસ ચઢાવવો; ઉસ્કેરવું; ઉતેજન આપવું; મમત કરાવવો. વળ ઉતારવો=હુંપદ તોડવું; મમત મુકાવવો. ૩૦ પ્રં વળેવળે=લાગે લાગે; યુક્તિએ. વળકવળ=પ્રસંગે પ્રસંગ; યુક્તાયુક્ત:-એ તો વળકવળ ગમે તેમ યોલે છે.
વળકો, પું આકલો; ગરમી લાગવાથી વરાળ વળતી તે; બરાવું-ચઢવું તે; શાક વગેરેને ગરમી લાગતાં છુટેલી વરાળ શમીને જરા પરિપક્વતા-આકલો આવવો તે.-તાજાં શાકને તો વળકો વળે એટલે ઉતારી નાંખવાં. (૨) શાન્ત પડવું તે; વિશ્રામ મળવો તે; ઠંડે પડવું તે; સાંસતા.
વળગણુ, નં નિશમત, સંબંધ; લાગતું વળગતું; જોડાણુ. (૨) પ્યાર પ્રેમની ગાંઠ. (૩) ભૂતાદિકથી સપડાવું તે; વળગાટ.
વળગણી, સ્ત્રી અદ્ધર રાખેલી લાકડી કે દોરી, જેની ઉપર લુગડાં સુકવવા અથવા મૂકવામાં આવે છે તે; અવળી, ઓવરણુ; કપડાં મૂકવા સુકવવાની થોડી.
વળગણું, કિં અં ખાઝવું; ચોટવું; ખીજને અડી-ચીકટાઇ રહેવું. (૨) ભેટવું; કાઢી કરવી. (૩) વિંટાવું; લપેટાવું. (૪) આગ્રહથી લાગ્યા રહેવું. (૫) તકરાર કરવી; લડવું. (૬) મન-શરીરમાં દાખલ થવું. ૩૦ પ્રં ગળે વળગવું=માથે પડવું. આંખરૂં-પાપ વળગવું=હૃદયસન પડવું; પીડા લાગવી. કિં પ્રં ભૂત વળગવું=શરીરમાં ભૂત આવવું; ભ્રમણા લાગવી. (૭) રોકાવું:-વાતે વળગવું. ઉં વાટે ને ઘાટે રે કે વળગે છે વાતે. દયારામ.
વળગાટ, પું વળગાડ; (ભૂત) વળગેલું એવું ને; ભૂતાદિકનો કહેવાતો સંચાર તે.-છોકરાનો મંદવાડ કંઈ રોગનો છે, કે કોઈ વળગાટનો છે તે નક્કી કરાવો?
વળગાડવું, કિં સં ખાઝવું; ચોટાડવું;

મેટાડવું. (૨) સોંપવું; જુએ કરવું; ભેર-
વવું; માથે નાંખવું. (૩) લપેટવું; વિંટા-
ળવું; લગાડવું.

વળણુ, નાં વલણુ; વૃત્તિ; મન-સ્વભાવનો
ઝોક. (૨) મરોડ; ઢંગ; રીત. (૩) ખુણા;
વળવાવું સ્થાન; વાંક. (૪) રાગનો
ઉથલો; સાખી-ફુલો વગેરે તે.

વળણુદાર, વિં મરોડદાર.

વળતર, નાં બદલા તરીકે જે કંઈ મળે તે આ-
પવાવું હોય તે; હકસાધ; વટાવ; બદલો;
એવેજ.

વળતી, અં પછી; બાદ; ફરીને, પછવાડેથી
જરા રહીને એમ.

વળદાર, વિં આંખળાવાળું; મરોડદાર;
ટોકું; મમતી; સ્વમત માટે આગ્રહી.
(૩) એટલું. (૪) પેચદાર; આંટીકુંટી
વાળું.

વળવળ, સ્ત્રી આમડી ઉપર થતી એવી
અસર; ખણજ; એળ; પંપાળવું પડે
એવી લાગણી-ખનખન થવી તે; ચટપટ;
ચળવળ. કીડી જેવા જંતુના પગના
સ્પર્શ જેવી અસર તે.

વળવું, કિં અં પાછા ફરવું; આગળ નહિ
વધતાં જ્યાંથી આવ્યા હોય તે તરફ
આવવું. (૨) વાંકું થવું; વચ્ચેથી નમવું;
મરડાવું વંકાવું. (૩) રાહે આવવું; સીધા
થવું; માનવું; મનાવું. (૪) મહાવરો પડવો;
ફરવું; કસાવું; ફેળવણી મળવી. (૫) સુધ-
રવું; મરોડમાં આવવું.:-એના અક્ષર
વળ્યા. (૬) આંધી પકડાવો; તાળ થવું;
આરોગ્ય આવવું.:-એવું શરીર વળ્યું.
(૭) ચુંછળા ગાંઠ રૂપ થવું; ગંઠાવું.:-અંગેડો
વળે એટલા લાંબા વાળ નથી. (૮) પાકવું;
ફળ મળવું; સરવું.:-એમાં કંઈ વળે
નહિ. (૯) બાજવું; ચિકાસથી એકઠા
થવું-એડાવું; લોચો વળવો; લાડુ વળવો.

વળાવવું, કિં સં વદાય કરવું; મોકલવું.

ઉં મને મારે મહિયેર વળાવોરે, ઓધ-
વરાય અમને. (૨) કાઢી મૂકવું; ફરકરવું.
(૩) જનારને રસ્તા દેખાડવો-માર્ગ પાડી
આવવું. (૪) ઝાડું કઢાવવું; સાફ કરાવવું;
પુંજે કઢાવવો.

વળાવિયો, પું વળાવો; વાટ દેખાડનારો;
રક્ષક અને ભોમિયા તરીકે મુસાફરની
સાથે રહેનારો.

વળાવું, કિં અં વાંકું થવું-કરાવું. (૨)
નાં રક્ષક અને ભોમિયા તરીકેનું કામ તે;
સંગાથે જવું તે. ઉં વળાવું વેરીને કશું.
(૩) ભોમિયા કે માગદર્શકનું મહેનતાવું-
લવાજમ તે.

વળાવો, પું રસ્તા દેખાડનારો તેમજ રસ્તે
રક્ષણ કરનારો ભોમિયો તે; વરતણિયો.

વળિયાં, નાં દબાણ વગેરેનાં આંકા-લિસોટા
જેવાં નિશાન-ડાઘ તે; આંખળા; આંકા;
છાપાં; ચાકાં. (૨) આંટણુ. (૩) વચ્ચ-
લ્લા. (૪) થર; પડ; એક એક ઉપર
નીચેના પોપડા, જમીનના.

વળિયું, નાં ડાઘ.

વળી, સ્ત્રી પાતળો પણ લાંબો સોટો;
કહેવું વળીને એક અને મોભને હજાર
ખીલા=તાના ને થોડું ને મોટાને વધારે,
દુઃખની પીડા એમ.

વળી, અં પણ; અને. (૨) પછી; ફરીથી;
ખીજવાર એકથી વધારે એમ. પાછું-
વળી તમે કહેશો કે બોલે છું ?

વળીજવું, વાંકું થવું; નમવું. (૨) સમજ
જવું; ઉરકેરાયેલા વિચારમાંથી પાછા
ઠેકાણે આવી જવું. (૩) પક્ષમાં જતા
રહેવું.:-એ તમારી તરફ વળીગયો.

વળું, નાં થર; પડ; પોપડો. (૨) અસ્તર;
માંદેકું ઢંકણ-પરચાર-તળિયું. (૩) ખોળ.
(૪) મંડળ; સમુદાય; રાહ; ઢાળ; પક્ષ.:-
એ એમના વળા બહાર કન્યા હોતા નથી.

વળો, પું નડી ને લાંબી વળી તે; સાગટો; મોટો સોટો.

વળોડ, પું વિવેક; રીતભાત; રૂપ; વાણી, રીતભાત વગેરેનું સૌજવ તે. (૨) ઘાટ; મરોડ.

વળોટયું, કિં અં ચઢિયાતા થયું; કિતમમાં ગણાયું.

વંક, પું વાંક; આઢું વલણુ તે.

વંકાઈ, સ્ત્રીં આડાઈ; અવળાઈ. (૨) વિરોધ; વિરુદ્ધતા. (૩) દડ; આગ્રહ.

વંકાણું, કિં અં વાંકું થયું; આડા થયું; રિસાયું. (૨) વળવું; વાંક આવવો. પોતાના મનની વિરુદ્ધ કે પોતાને નહિ પસંદ કંઈ બનતાં સહકારમાંથી દૂર ખસી જવું તે.

વંગ, સ્ત્રીં [સં વંગ] કલાઈ; ઝટ ગળે એવી આછા ધોળા રંગની એક ધાતુ.

વંચક, વિં [સં] ડગ; કપડી; છેતરનાર; છળ કરનાર. (૨) નં વાંચનનો વિષય તે; વાંચવું તે. વાચન:- એને વંચકમાં કંઈ દોષડા મળ્યા નહિ.

વંચયું, કિં અં ઉગરીજવું; ખચવું:- ઉચેથી પડયો પણ વંચીગયો.

વંચાર, નં કમર.

વંચાણું, કિં અં ઉકલવું (અક્ષરનું) વાંચી શકાયું; લખેલી બાબત ઉચારે ખોલવી તે. (૨) ચર્ચાવું; નિંદા થવી, શજેતી થવી. વંચાળો, પું અવાવરે ખુણું; ખાલી-અન્વડ જગા.

વંછ, સ્ત્રીં ખપાટાની ભારી.

વંછા, સ્ત્રીં [સં. વન્છયા] વાંઝણી સ્ત્રી.

વંટોળ, પું ધુમરી લેઈ શરતે જોરદાર પવન; વાવાઝોડું; કુંડાળે વહેતો વાયુ; વાવંટોળ.

વંટોળિયો, પું કુંડાળાં લેતો જોરમાં છુટલો પવન તે.

વંઠ, પું શરીરમાં વાયુના ગોળા આવવા તે.

વંઠયું, કિં અં મર્યાદા બહાર જવું; શટયું; બહેકયું; બગડયું; હદ બહાર જવું.

વંડીજણું, કિં અં બગડી જવું.

વંઠેલ, વિં વંઠેલું; છટકોગયેલું.

વંડળ, પું [સં. વ્યંઢલ] બંડળ; હિજડો; ખોળો.

વંડી, સ્ત્રીં માટીનો નાનો કોટ-દિવાલ તે.

(૨) વાડો; ભિંતથી આંતરી લીધેલી જગા.

૩૦ પ્રં વંડી છાતી=નાનું કુદલક-કામ તે કહે વંડીપરનું ખરસલું=તુચ્છ; નિર્બળ; તત્ત્વરહિત.

વંડો, [સં. વરણ] મોટી વંડી, માટીનો કોટ. (૨) દિવાલથી આંતરી લીધેલું મોટું ખુલ્લું વાડી જેવું સ્થાન. (૩) કોટથી આંતરી લીધેલું ખુલ્લા ચોગાનમાંનું ભવ્ય મંદાન. નગરશેઠનો વંડો. (૪) પોળ; પાડો; મહોલ્લો.

વંત, વિં વાન; વાળું:-ધનવંત;

વંતરી, સ્ત્રીં જે રાંડીરાંડ વિધવા ભૂત થયેલી હોય તે; ડાકણ; સ્ત્રિપ્રિત; ભૂતડી. (૨) નંકારી લડકણી સ્ત્રી.

વંતાક, નં વંત્યાક; વેગણ; એક શાક શળ; રિંગણાં.

વંદન, નં [સં] વંદવું તે; નમન.

વંદનીય, વિં [સં] વંદન કરવા જોગ.

(૨) વખાણવા લાયક.

વંદવું, કિં સં પૂજન-સ્તુતિ કરીને દેવને પગે લાગવું તે; નમવું; પ્રણામ કરવો. (૨) પ્રસાદ લેવો; જરા ખાવું; ચાખવું.

વંદિત, વિં વંદન કરેલું.

વંદો, પું વંદો; ઝલ.

વંદ, વિં [સં.] વંદન કરવા જોગ; પૂજ્ય; નમવા યોગ્ય. (૨) વખાણવા લાયક.

વંદ્યા, વિં [સં] વાંઝણી, છોકરાં ન થયાં હોય એવી-સ્ત્રી; વંઝ્યા.

વંશ, પું [સં.] એક પુરુષથી પુત્ર, પૌત્ર, વગેરે

રૂપે આલેલી જે પરંપરા તે; એક પછી એક આલતો જે પુરુષ-પુત્ર-પૌત્ર વગેરેનો ક્રમ તે; કુળ; ગોત્ર. (૨) સંતતિ; આળ-અચ્ચા; પરિવાર.

વંશજ, વિં વંશનું; વંશમાં જન્મેલું.

વંશાવળી, સ્ત્રી [સં.] એક એકની પછી થયેલા પિતા-પુત્ર-પૌત્ર વગેરેની જે અતુકમણી તે; વંશમાં થયેલા પુરુષોની યથા ક્રમ નોંધ તે; પેઢીનામું.

વંશવૃક્ષ, નં [સં.] વંશનો શાખા પ્રશાખા-વાળો વિસ્તાર ખતાવતું પેઢીનામું તે.

વંશી, વિં વંશનું; કુટુંબનું; સ્વર્ણવંશી.

વંશી, સ્ત્રી વેણું; વાંસળી; વાંસની કૃકળિ વગાડવાની ભુંગળી.

વા, પું [સં. વાયુ] વાયુ; પવન. (૨)

શરીરના વાયુનો વિકાર-સાંધા દુઃખે એવો એક રોગ. (૩) વાઇનો રોગ; ફેફસું. (૪)

મનસ્વી તુરંગ; લહેર; મનનો કંટા; વિચારનો ઉછાળો-નેસ. (૫) મગરૂખી. (૬)

જવ; ચેતન્ય; પ્રાણવાયુ. કિં ૫૦ વા આવવો=સાંધા દુખવા. (૨) વિચારનો નેસ આવવો; તરંગ ચઢવો.

વા કાઢી નાંખવો=પ્રાણવાયુ જતો રહે એમ કરવું-મારવું-ધમકાવવું તે. વાખાતું

કરવું=રખડાવવું; નહિ ફાવવા દેવું. વાખાવો=રખડવું; નહિ અર્થ સરવો. વા નીકળી જવો=મરી જવું. (૨) થાકી જવું,

કાપર થઇ જવું. વા વહાવો=અસર થવી.-સંસારનો વા વહાયો નથી. (૨) અમુક જાતના વિચાર કે ભાવનાઓની ખૂબ પ્રવૃત્તિ થવી.-હમણાં એવો વા વહાયો છે

કે જે તે અમુક વાતપર દોડયું જ નય છે. પ્રસર પ્રસરવો; ઘેલછા આવવી. ૩૦ પ્રં વાએ ચઢવું=લહેરે ચઢવું; મનસ્વીપણે કામ કર્યું જવું; ઉદેલની પેઠ કામ કરવું; ખીલવું. ઉશ્કેરાવું-આનંદે હુમલું=કાર્ય કરવું.

કહે વા સાથે લડે એવું=સહેજ સહેજમાં

લડી ઉઠે એવા સ્વભાવનું; લડકણું. વાતું ફેાડું=સંગીન નહિ પણ માત્ર પોચું બહું.

વાએજવું=ગર્ભ ઉડી જવો; અધુરે જવું; રજ ચઢીજવું તે. વાના ઘોડા=જેવો તુરંગ આવે તેવું કરનારા; દહ વિચાર ઉપર નહિ રહી શકે એવા; વાએ=ચલ, વા ઘેલું=મનસ્વી. વા કડવું=સહેજ કડવું.

વા, અં અથવા; કિંવા; યા. (૨) વાવા આ શું કર્યું?

વાઇ, સ્ત્રી એક મહા મોટા પીડાકારી અસાધ્ય વાશુરોગ. એથી શરીર ખેંચાય છે, મોઢે ફેણ આવે છે અને હાથપગ તણાય છે, ફેફસું, હિસ્ટીરિયા.

વાઉ, સ્ત્રી પગને તળિયે પડતા ચિરાડા તે.-વાઉફાટી છે. (૨) વિં એવકર; વાયલ; ઢંગ વગરનું.

વાએજ, જી. વાયજ.

વાએઝ, વાયડું.

વાએઠા, વાયઠો.

વાફ, સ્ત્રી [સં.] વાણી; બોલી; બોલવું તે. (૨) વચન; બોલ વાફ્યાતુરી=બોલવાની ચતુરાઇ તે; બોલવાની ખુબી. વાફપટના=બોલવાની છાતી.

વાફ, પું (સ્ત્રી)અંધાય એવું ચીવટ સત્ત તે; કસ; ચિદ્રાસ; સાર. (૨) દમ; બળ; જોર; સત્વ. (૩) પાણી; તેજ; વર.

વાફકડું, વિં સહેજ કડવું. (૨) હલીડું. (૩) સહેજમાં વાંકું પાડે એવું.

વાફફ, વિં [અ વાકિફ] વાફફ; બાણીતું.

વાફળો, પું વહેળો; નાણુ; નહેરું.

વાફફ, વિં માહિતગાર; બાણીતું; બોમિયું; પ્રવીણુ; નિપુણ.

વાફફગારી, સ્ત્રી માહિતી; બણુ; ખબર. (૨) પ્રવીણતા.

વાક્ય, નં [સં.] પૂર્ણ અર્થ ખતાવતો એકથી વધારે શબ્દોનો જે સમૂહ તે; ખે અથવા વધારે શબ્દોનો પુરેપુરો વિચાર

દેખાડનારો શબ્દ સમુચ્ચય. (૨) વચન; કહેણુ; કથન વાચ્ચરયનાન્વાચ્ય બનાવવાની કળા તે. વાચ્યાર્થ=વાચ્યનો સુખ્ય અર્થ તે. વાહ્વિદગ્ધા, સ્ત્રીં [સં] સંકેતની વાણી બોલવામાં ચતુર સ્ત્રી; બોલવામાં કુશળ સ્ત્રી એક નાધિકા.

વાખ, પું તાડાંના ફેટા; દાંડાના દોરા જેવા રેસા. (૨) શિંગતી બાળુની નસ-(નેસ.)

વાખરો, પું ભાગ્યો-તૂટ્યો તેમજ ધરગત કામનો સરસામાન તે; ધર ચલાવવાને ઉપયોગી સામાન તે.-ધરવાખરો.

વાખદ, વિં વા લાગતાં ખદખદે એવું-વાથી ઉચળતું-આંખનું એક દરદ. વારંવાર થતું આંખનું દરદ અને તે દરદથી ઝીણી થઈ ગયેલી સ્ત્રી આંખો તે.

વાખો, પું વખો; ભૂખમરાની પીડા; ભૂખનું દુઃખ તે; આજીવિકાની સંકડામણ તે; આપદા. (૨) કમખખતી; સુરકેલી; વિપત્તિ. સાંસો.-ખાવાના વાખા છે. વખાનાં માર્યા પરદેશ બટકે છે.

વાગ, સ્ત્રીં વાણી; બોલી. વાગ્દાન, વાગ્દેવતા, વાગ્યાણુ.

વાગડિયું, વિં વાગડનું; વાગડ સંયધી. (૨) નં અમુક તરેહથી છાપેલું છયલ-સ્ત્રી એને પહેરવાનું એક જાતનું કપડું.

વાગણું, કિં અં એક વસ્તુ બીજીને જોરથી અથડાવી-લાગવી તે; અથડાવું; ચોટ-ધડકો-લાગવો; ઉપર આવી ટિચાવું; પછ ડાવું.-તેને મારી સોટી લાગી. (૨) ધબકવી; આઘાત લાગવો.-છરીવાગી, કુહાડીવાગી.- (૩) ઠોકાથી અને કુંક વગેરેથી અવાજ નીકળવો; અંદરથી-અવાજ થવો. :-ઠોલ વાગ્યું; ભુંગળ વાગી.

વાગણું, નં વાગણું એક રાત્રિચર પંખી; વનવાગોલ.

વાગીશ, પું [સં] વૃહસ્પતિ.

વાગીધરી, સ્ત્રીં [સં] સરસ્વતી; શારદા. વાગો, પું વાધો; ગળાથી છુટણુ લગીને મોટો ડગલો. (૨) પોષાક.

વાગોલ, સ્ત્રીં રાત્રિચર પંખી.

વાગોલનું, કિં અં ખાધેલું મોમાં લાવી ફરીને ચાવવું; ચગળવું; ચાવવું; ધરિધરી ચાવીને ખાવું. (૩) મનન કરવું. ઢોર-જંમની ખરીમાં ફાટ હોય છે તે વાગોલે છે.

વાધ, પું [સં. વ્યાઘ્ર] પીળા રંગનું કાળા ચટાપટાવાળું એક હિંસક પશુ.

વાધણુ, સ્ત્રીં વધની માદા.

વાધખકરી, સ્ત્રીં શંકરીઓની એક રમત અથવા ખેલ બાજુ.(૨)તરતાં પાણીમાં રમતી અથવા જમીન ઉપર ખેલાતી એક રમત.

વાધખારસ, સ્ત્રીં આસો વદ ખારસને દિવસે પડતો દિવાળીનો પહેલો તહેવાર. એ દિવસે ખારણામાં વાધ કાઢવામાં આવે છે.

વાધમાર, વિં વાધ મારનાર; વાધનો શિકારી. (૨) બહાદુર; શરવીર. (૩) ક્રીસિ-ચારીખોર; મોટી મોટી બડાશની વાતો કરનાર; ખાયલો; ખીકણ.

વાધરણુ, સ્ત્રીં વાધરીની સ્ત્રી. (૨) કુવડ-નહારી-ગંદી અને અસભ્ય સ્ત્રી; વાધરણુ.

વાધરી, પું [સં. વાગુરિક] જળ નાંખી પશુ પંખીઓ પકડી આજીવિકા કરનારો; અનાર્થ શિકારી; પારધી. (૨) એ લોકની એક નાત તે. (૩) જળ નાંખી પંખી પકડનારોઓની જાતિને એકાદ માણસ તે. (૪) મહિન અનાર્થનીય માણસ તે.

વાધાંખર, [સં.] વાધના ચામડાનું વસ્ત્ર તે; વસ્ત્ર-વાધરણુ-આસન તરીકે વપરાતું વાધનું ચામડું તે, વાધાંખરી=વાધના ચામડાને વસ્ત્ર તરીકે વાપરનાર તે; શિવ; શંકર; જોગી.

વાધેણુ, સ્ત્રીં વાધની માદા.

વાધેર, પું કાઠી લોકની એક જાત. ઓ.

ખામંડળમાં આ જાતના લોકો વસે છે.:-
વાંધેરેનું તોલન.

વાંધેલો, પું ૦ રજપૂતની એક પેઠા જાતિ-
શાખા. પાટણીની ગાદી ઉપર સોલંકીઓ
પછી વાંધેલા આવ્યા હતા. :-કર્ણ વાં-
ધેલા, વાંધેલી રાણી=વાંધેલા રજપૂત-પિ-
તાની કન્યા તે.

વાંધો, પું ૦ વાગો; ગળાથી છુટી લગીનો
સુંદર ડાંગરો. (૨) પોષાક.

વાચ, સ્ત્રી ૦ વાચા; વાણી; બોલી; ભાષા.

વાચક, વિ ૦ બોલનાર; બોલતું. (૦) દર્શક;
દેખાડનાર બોધક. :-શુશ્રુવાચક. (૩)
વાંચનાર. અવાચક=જેને વાચા ન હોય તે.
(૨) અજ્ઞાન; બોલવાની શક્તિ રહિત.
:-અવાચક જીવ બિચારો શું કરે?

વાચન, ન ૦ વાંચવું તે; પાઠ કરવો તે. (૨)
વાંચવાની ઢબ-છબ તે. :-એનું વાંચન
ખડુ સાઈ છે.

વાચસ્પતિ, પું ૦ યૃહસ્પતિ; દેવના ગુરૂ. (૨)
વિદ્યાનો મંડાર. (૩) ડાહ્યો.

વાચા, સ્ત્રી ૦ [સં] બોલી; વાણી. (૨) બો-
લવાની શક્તિ. ઉ ૦ વાચા નહિ તે
બોલે કેમ.

વાચાળ, વિ ૦ જેને બોલવાની ખૂબ છુટ હોય
એવું; ઘડેડાટ બોલતું; છટાદાર બોલી
બોલનાર. (૨) ખડુ બોલું; બોલ બોલ
કરનાર; વાતોડું, વાચાળપણું=ખડુ બોલ-
વાપણું.

વાચિક, વિ ૦ [સં.] વાણીતું બોલી સંબંધી;
મુખનું; વચનથી કરેલું એવું. :-વાચિક
પાપ. :-કાયિક-વાચિક.

વાચ્ય, વિ ૦ [સં.] બોલવા જેવું; બોલવા
જોગ. (૨) બોલેલું; કહેલું.

વાચ્યાર્થ, પું ૦ [સં.] પ્રુક્તો-સ્પષ્ટ અર્થ તે.
બોલેલા બોલનો જે ચોખ્ખો અર્થ થતો
હોય તે.

વાંછડ, વાંછટ.

વાંછડું, ન ૦ [સં. વત્સ] ગાયનું બચ્ચું; વા-
છડી, વાંછડો, વાંછડું.

વાંછરડી, સ્ત્રી ૦ ગાયનું માદા બચ્ચું; વાંછડી;
નાની ગાય.

વાંછરડું, ન ૦ વાંછડું.

વાંછરડો, પું ૦ ગાયનું નર બચ્ચું; વાંછડો;
વત્સ; ઘોડ્યો.

વાંછડું, ન ૦ [સં. વત્સ] ગાયનું બચ્ચું; વાંછડું.

વાંછલ, [સં. વત્સલ] વડાલું; પ્યાઈ. (૨)
લાડાલેલું; લાડકું; લાડમાં ઉછેરેલું.

વાંછટ, સ્ત્રી ૦ પવનથી ઉડેલા વરસાદના ઝાંટા;
વરસાદનાં ફેરાં પડવાં-કડવાં તે.

વાંછટિયું, ન ૦ વરસાદની ઊંટ આવતી અટ-
કાવનાર પાટિયું; ઘરમાં-આરીમાં-વરસાદ-
ની ઊંટ આવે નહિ તે માટે બાંધેલું ટાકું.
(૨) છજું.

વાંછટ, સ્ત્રી ૦ અધોવાયુ; પાદ.

વાજ, વ્યાકુળ થઈ જવાનું તે; તોળા; ત્રાસ;
હેરાન થવાનું તે. (૨) હારી જવું તે. કિ ૦
પ્ર ૦ વાજ આવવું=તોળા તોળા પોકારતી;
કાયર થઈ જવું; હેરાન થવું. ઉ ૦ દામોદર
આવું વાજ, વહેલા વગળે હો રાજ !

વાજણ, સ્ત્રી ૦ સારી ઓલાદ કિલ્લ કરે એવી
ઘોડી; ઘોડારમાંની મુખ્ય મોટી અને સારી
જાતની ઘોડી તે.

વાજખી, વિ ૦ [અ. વાજિખ] થોડા; ખ-
રોબર; યુક્ત. (૨) ખરું; સત્ય; રાસત.
(૩) ઉચિત; લાયક; વાજખી.

વાજવું, કિ ૦ અ ૦ વાગવું; ઠોકવાથી અથવા
ધસવાથી અવાજ નીકળવો; ખડખડું;
ગાજવું; સર થવો. ર ૦ પ્ર ૦ વાજતે ગા-
જતે=ખડી ધામધુમથી; હાહમાઠથી ઢોલે
ડંકા દેતા એમ. (૨) ચાહન; બહેરરીતે.

વાજંતર, ન ૦ વાળ; ઢોલ, સરણાદ વગેરે જે
વાદ્ય તે. ઉ ૦ વાજંતર વાગિયાં.

વાજાં, ન ૦ વાજંતર, વાળવાળાંઢોલ પડ-

ધમ, પિપુડી વગેરે વગાડનારા.

વાજિયા, વિં પાણી પાઇને પકવેલા ઘઉં તે.
ઘઉંની એક જાત.

વાજિત્ર, નં વાળું; વાદિત્ર.

વાળ, પું સારી ઓલાદના ઉંચા તુખમનો
જે ઘોડા તે. અશ્વ; હય. રૂં પ્રં વાળ-
યુક્ત વજુદ=પોતાની મેળે હયાતીમાં આવેલું.

વાળકરણ, નં સારુ પુરુષત્વ આપનારી જે
ઓપધક્રિયા તે; બળ વીર્યે આપે એવો જે
પ્રયોગ તે. (૨) વિં બળ-વીર્યવર્ધક;
જાદું.

વાળું, નં ઠોકવાથી, ટુંકવાથી અને ધસ-
વા કે થરકાવ્યાથી અવાજ કાઢે એવી
બનાવટ તે; વાધ; વાજિત્ર. (૨) મંડળ;
ટાળું; જૂથ ધાડું. :-વંટેલ વાળું. (૩)
જમાવટ.

વાઝડું, નં પવનનું તોફાન; વાવાઝોડું.

વાઝોડું, નં વાવાઝોડું.

વાઝોડું, નં વાઝોડું.

વાટ, સ્ત્રીં રસ્તો; માર્ગ; પંથ વાટે ને ધાટેરે,
બળગો છો વાતે. દયા. (૨) ખેડી-
રહેવું-થવું તે; પ્રતીક્ષા-રાહ. ઉં વાટ જોઇ
જોઇ હું વાજ આવી. (૩) દિવેટ; બત્તી;
કાકડો. (૪) લોઢા કે રખસરનો ગાડીના
પૈડા પર ચઢાવવામાં આવતો પાટો. કિં
પ્રં વાટ ઉઠવી=બળવું; જવા દેવું; કંટા-
ળીને પડતું મૂકવું. વાટ જોવી=રાહ જોવી;
ખેડી રહેવું; વણસવું. વાટ પકવી=રસ્તો
થઇ જવો; છિદ્ર પડવું; હમેશા-નિર્બંધ
થઇ જવું. :-ઝાડાની વાટ પડી, હવે અરીણે
પણ ઝાડો અટકતો નથી. વાટ પાડવી=
છિંડું-પાડવું; ધાડ પડવી, હુંત ચલા-
વવી. વાટમાર=હુંતારો; ચોર; ધાડપાડ.

વાટકી, સ્ત્રીં વાડકી; છાલિયું. વાટકી=કવિ-
તામાં-ઉં વાટકડીમાં દહોતી ગોરી
ગાય જે.

વાટખરચ, નં મુસાફરી જનારને વાટમાં
થનારું ખરચ તે; મુસાફરી દરમિયાન
લાગતું ખરચ.

વાટખરચી, સ્ત્રીં મુસાફરી દરમિયાન ખર-
ચવાની રકમ તે. વાટમાં લાગતું ખર-
ચ તે. :-પરદેશ જવા માટે તમારે વાટ
ખરચી આપવી જોઇશે.

વાટણિયો, પું વાટવાનો ગોળ પથરો; નિશા-
તરો ઉપરવટણો.

વાટણી, સ્ત્રીં વાંટણી; વહેંચણી; ભાગ
પાડી આપવા તે.

વાટણો, પું વાટવાનો ગોળ પથરો;
નિશાતરો.

વાટપાડું, પું વાટે-રસ્તે અટકાવી હુંતનાર.
(૨) ખેતરની વાડ-ધર વગેરે ફાડી-વાટ
પાડીને હુંતનાર; ખાતરપાડું. (૩) નવો
રસ્તો કાઢનાર; હુંતારો; ચોર.

વાટમાર, પું મુસાફરોને મારીને હુંટીલેનાર.
(૨) મારનારો.

વાટલા, પું અરધાથી નાનો ચોખાનો કણ;
મોટી કણકી.

વાટવું, કિં સં કુટી-હુંટીને બારીક કરવું;
કચરવું; કુટવું; ખાંડવું. (૨) વહેંચવું;
ભાગ પાડવા; ભાગલા કરી આપવા.

વાટવો, પું પાન સોપારી અને પેસા
વગેરે રાખવાની પડ-ખાનાં પાડેલી સર-
ક્રિયા દોરીવાળી થેલી કાથળી તે.

વાટસર, પું વાટે સરનારો તે; મુસાફર;
પ્રવાસી; પંથી.

વાટિકા, સ્ત્રીં [સં.] ફૂલભાગ; બગીચો;
વાડી; ઉદ્યાન. (૨) વાડકી.

વાટી, સ્ત્રીં નાળિયેરમાંથી નિકળેલા સુકા
કાપરાના ગોળાનો કચોળા જેવો અરધો
ભાગ તે; કાચલી. (૨) વાડકી.

વાટું, નં બોધરણાના ધાટનું એક વાસણ.
વાટુઓ, પું વાટવો; એમાં બંધ કરવાની સર-

કિયા હોરીવાળી ખાનાંદાર કાચળી.
વાટો, પું. ગેળ લાંબો વિટો તે; વિંટલો.
પતરેલિમાંતો વાટો. (૨) ચુનાતો લાંબો
ગોળાકાર તે. ચોકડીમાં બિંત બેડે વાટો
નાંખજો નહિ તો પાણી ચૂસે. (૩) ચામ-
ડીની કરચલી; વલ્લિ; વિંટલો :-સુખ તે
સંતાપ હોય ત્યારેજ પેટે વાટો પડે. (૪)
તરંગ; લોહ; મોજો.

વાડ; સ્ત્રી. જમીન કે ખેતરની આસપાસ
કાંટા કે કાંટાવાળાં ઝાડ વાવીને કરેલો
આંતરો તે; ઝાંખરાંની આડ-દિવાલ તે. :
વાડવાળું ખેતર ભેળાય નહિ. (૨) મહો-
લ્લો; માઢ; વાસ; ફળિયું; પાડો; વાડો :-
કાપડીવાડ. ૩૦ પ્ર. વાડ તેવો વેલો=
જેવો રાજ તેવી પ્રજા. વાડ સાંભળે, વાડનો
કાંટો સાંભળે=અહુજ ધીરથી મંત્ર વગેરે
છાની વાત મોલવી-કાઠી નહિ તે કાઠપણ
સાંભળે નહિ માટે. વાડ તુરિયાં ગળે=જેનો
આશ્રય તેજ હણે ત્યારે થું કરવું, એમ.
વાડ આંધવી=આસપાસ રક્ષક જમાવટ કર-
વી. સારા નરસા કામ માટે સાથ જમાવવો.
જુઓ વાઢ.

વાડકી, સ્ત્રી. પેય ભરવાનું નાનું પાત્ર; છાલી;
ખાલી :-થાળી વાડકી. ૩૦ પ્ર. વાડ-
કીનો વહેવાર=રાંધેલું આપના લેવાનો
વહેવાર તે.

વાડકો, પું. જમતી વખતે નરમ ખોરાક
લેવાનું પાત્ર; મોટી વાડકી; ખાલો;
કાંસિયો; છાલું :-વાડકો ભરીને દૂધ પી
મયો. વાટકકો; કટોરો.

વાડવ, પું. [સં] બ્રાહ્મણ; વિપ્ર; દ્વિજ.
વાડવું, કિં. સં. વાઢવું; કાપવું; છેદવું. (૨)
ચીરવું. (૩) જુડું પાઢવું. (૪) ખાતલ કરવું.
વાઢિયું, નં. વાઢિયું; ખજુર ભરવાનો સાદ-
ડાનો થેલો.

વાડી, [સં. વાટિકા] બાગ, ખગીચો;

ઉવાન. (૨) માથે ફૂલ ગુંથવાં તે; કુશનો
શણગાર કરવો તે. :-ધેનને વાડી ભરાવો.
(૩) બાજુએ અગ્રણીઓ ઉતારેલું જમણુવાર
માટેનું ખુલ્લું મકાન; નાતવરા કરવાની
બંધિયાર થોડી પડાળીઓ અને છુટા
ચોકવાળું ચોગાન તે. (૪) હુંકા નાળચા-
ની ઝરી.

વાડો, પું. ચોમેર વાડથી આંતરી લીધેલું
ચોગાન; કાપણી કરેલો પાક પુળા અને ઘાસ
વગેરે નાંખવા-રાખવાનું બંધિયાર ચોગાન
તે. (૨) ઘરપાછળની બાંધયાર ખુદી જગા;
મોટી છિંડી તે. (૩) મહોલ્લો; પાડો;
પોળ; શેરી; વાસ :-લુહારવાડો, ઢેડવાડો.
સંકાસ; તાજખાનું; પાચખાનું; જાજર.
(૫) પક્ષ; તડ; તફો, સમૂહ; જૂથ. ઉં
વાડોવાળી બેઠારે. કિં. પ્ર. વાડો વાળ-
વો=પક્ષ-તડ-ટાળું બાંધવું. વાડેજવું=ઝાડે
જવું.

વાડોલિયું, નં. નાનો વાડો; વાડથી-આંત-
રેલી થોડી જગા. (૨) હુંગલું; નાનાં બાળ
ઝાડના રક્ષણ માટે તેની આસપાસ કરેલો
વાડનો આંતરો તે.

વાઢ, પું. ચીરો; કાપ; ધા; જખમ. (૨) કા-
પવાની શક્તિ તે. :-આ છરીનો વાઢ અહુ
સારો છે. (૩) ધાર; તીક્ષ્ણતા. (૪) શેલ-
ડીનું ખેતર-વાવેતર તે. (૫) કોહલ; શેલડી
પીલવાનું યંત્ર. ચીચુડો. કિં. પ્ર. વાઢમૂ-
કવો=કાપવું; આહું કાપવું તે. ઉલું રદ-
કરવું, ખગાડી નાંખવું. ૩૦ પ્ર. વાઢકાપ=
શરીરના કોષ અવયવ ઉપર કાપકૃત કરા-
વવી તે; ગડચુમડ વગેરે કાપવાં છેદવાં તે.
તકરાર કરી કંઈક ઝાણું કરવું=કરાવવું
તે. સુતારી કામકાજ તે. લડાઈટો અને
કુસંપ કરાવવો તે.

વાઢકૃતિયો, પું. વાઢકાપ કરનારો; શસ્ત્રવેદ.
(૨) આમતેમ ઉંચું છતું કરનારો; આમ

તેમ જ્યાં ત્યાં ખગાડે કે લડાઈટો ઉભો કરાવે એવો ખટપટિયો.

વઠવું; કિં સં આહું કાપવું; જુદું પાડવું; (વહેરવાથી ઉલટું) આડા-ભાગ પડે એમ કરવું; તોડી જાડું કરવું; કાપી નાખવું. (૨) ચીરવું; ફાડવું. કાપ પાડવો; ચીરો પડે એમ કરવું. (૩) ખાતલ કરવું; કાઢી નાખવું; કાપકાપ કરવી.

વાઢિયું; નં ખજુર ભરવાની (ભરેલી) સાદાની ગુંથ; ખજુરીનાં છોટાંની ગુંથેલી થેલી; છોટાં-સાદાંનો પોચો કરડિયો.

વાઢિયો, પું ઉત્કટ ધ્વજા; ખૂપ-હોંશિલી ભવના; ઉમેદ; લજ્જતા. (૨) ચડસ; મોટો ઉમળકો; ઉછરંગ. (૩) વાઢો; સુતાર; કાપનારો.

વાઢી, સ્ત્રી ધી વગેરે ભરવાનું નાળચાણું વાસણ; ઝરી.:-વાઢીએ ધી પિરસવું.

વાઢો, પું વાઢનારો-સુતાર.

વાણ, સ્ત્રી વાણી; બોલી. ઉં સાચી વહેળે વાણ. (૨) શાયદો-લાભ થાય એમ મળવું તે; કિંદાયત.:-વાણ પડતું લેવું. (૩) નં શણ, બિંડી અને ખીજ વનસ્પતિ રેસા-ઓની દોરી તે.:-વાણ કહોછ ગયું ને ખાટકો ભાગી પડી ગયો. ખાટલાનું વાણ. (૪) સ્ત્રી કસર; ટાંચ; કમીના; ઓછપ.:-વરામાં જરાએ વાણ આવવા દેતા નહિ.

વાણ, નં વહાણ; નાવ; નૌકા. દરિયા પર તરતું વહન-યાન તે.

વાણવટી, પું વહાણ ઉપર વૃત્તિ કરનારો; વહાણ ચલાવનારો; વહાણનો માલીક-વહાણ રાખી ધધી કરનાર ખલાસી.

વાણિજ્ય, નં [સં.] માલ લેવા આપવાનો અને નાણાંની ધરિધાર વગેરેનો ધધો તે; વેપાર.

વાણિયણ, સ્ત્રી વાણિયાની સ્ત્રી; સ્ત્રી વણિક; વાણિયેણ. (૨) વણ્જરી.

વાણિયાશાહી, વિં વણિકની ઢળ-નીતિ રીતિનું. નાં વાણિયાની માથે કામકાજ ચલાવત્ય તે; કરકસરિયો શાંત અને ખામોશવાળો કારભાર તે.

વાણિયો, પું [સં. જગિજ્] વેપાર ધધી કરનારી એક જાતિ અને તેમાંનો એકાદો માણસ તે; વૈશ્ય; વણિક. (૨) વેપારી; મોદી. કહેં વાણિયા મુંછ નીચી-પાછા પડયા તોપણ કંઈ નહિ, કાર્ય સરે એટલે યસ.

વાણી, સ્ત્રી [સં.] વાયા; સ્પષ્ટ ઉચ્ચારકો-અવાજ-સ્વર તે; બોલી; (૨) ભાષા. (૩) રાગ. (૪) સસ્તવતી. :-કાગ કપોતની વાણી. ક. દ. ડા.

વાણું, નં વહાણું; સવાર. (૨) પ્રભાત; મળસકું. વાણું, વાણવિધું. કવિતામાં વપરાય છે. ઉં વાણુલિયાં ભલે વાચારે.

વાણો, પું વણતરમાં નખાતા એ આડા તાંતણા-સુતર તે, ઉભા તાંતણા તે 'તાણો' ને આડા-પને પડતા તાણા તે 'વાણો' કહેવાય છે.

વાણોતર, પું શુભારતો; વેપારીનું નામું લખનાર તથા સોદા વગેરેનું કામ કરનાર નોકર; મહેતો. ઉં વિશ્વાસુ વાણોતર ક્યાં છ મારા ?

વાણુજું, નં વાયજું; ઉમળકાનું-અભિનંદક જમણ તે. તરતનાં પરણેલાં વરકન્યાને અને સીમંતવાળી સ્ત્રી વગેરેને હોંસતું જમણ આપવું તે.

વાત, પું [સં.] પવન; વાયુ. (૨) શરીરમાંહેલો વિકારી થયેલો વાયુ, અને તેથી ઉત્તમ થતા રોગો વગેરે તે.:-વાતપિત્ત, વાત રક્ત; સંધિવાત-વગેરે તે.

વાત, સ્ત્રી [સં. વાર્તા] વાર્તા; કથા; કહાણી; ગાથા. (૨) ખીના; હકીકત.:-ત્યાંની વાત કહો ? (૩) ઇતિહાસ; તવારીખ. (૪) ખ્યાન; વર્ણન. (૫) સચા.

ચાર; ખમર. (૬) વિષય; બાબત.:-આ વાત તારા કામની નથી. (૭) વિનંતિ; અરજ.:- ગરીબની વાત કોઈ સાંભળતું નથી. (૮) લોકમાં ચાલતી ચર્ચા; કુથલી નિંદા.:-લોક ગમે તેવી વાત કરે તેથી શું? (૯) ગપ; ખોટી અફવા; ગપાટો. એવી વાત ચાલી છે કે, ગાય બોલે છે. (૧૦) હાલત; સંસ્થિતિ; સામથ્ય. પૈસાદારની વાત જુદી, તે ચાહે સો કરે, ને ગરીબની વાત જુદી. (૧૧) મુદો; ધારેલો હેતુ-કર્તવ્ય, ધારણ; દરખાસ્ત વગેરે.:-કમિટીમાં એની વાત મારી ગઈ. (૧૨) શિખામણ; કહેણ. (૧૩) મંત્ર; ખાનગી બાબત. કિં પ્ર૦ વાત ઉડાડવી= મુદ્દાનો વિષય મૂકી દેવો ને બીજી બાબત ઉપર બોલવા માંડવું. ગપ ચલાવવી, વાત કહેવી, જેમાં રસ પડે એવો બનાવ કહી સંભળાવવો. વાત કહું=વાતને બહાને ખાનગીમાં બોલાવવું; ઉભું રાખવું; ખોટી કરવું. હ૦ હું વાત કહું ઉભાં તે રહેાની અલખેલી. વાત ચાલવી= ગપ ચાલવી; ચર્ચા ચાલવી; નિંદા થવી. વાત પામવી=જાણી જવું; સમજાઈજવું. વાત ફોડવી=ખાનગી બાબત જાહેર કરવી; મંત્ર જાગવો. વાત બનાવવી=ગીબત કરવી; જુદાણું ઉભું કરવું. વાત મળવી= સમાચાર મળવા; બીજાની મારફત જાણવું. વાત મારીજવી=મુદ્દાની બાબત ઉડી જવી; ધારેલી બાબત નહિ પાર પડવી. ર૦ પ્ર૦ વાત કરવાનું ઠેકાણું=સુખ દુઃખની બાબત જણાવાય એવું પ્રિય-ખાસ માણસ તે; ખાનગી વાત કરી હેંધું હળવું કરવાનું ઠેકાણું. વાતનું વતેસર=પિંછાનું ધારેલું- કામનો વાધ કરવો તે. વાતે વળવું=બીજું કામ રહેવા છા રસની વાતમાં રોકાવું; વાતમાં ગુલતાન થઈ જવું.

વાતગણ, વિ૦ વાત કર્યા કરવાની ટેવવાળું; વાતોડું. વાતમુદ્દમ, ન૦ [સં.] આંધળું ગડ. વેદ-કમાં આના ત્રણ ચાર પ્રકાર છે, અને તે પોટે, તથા પાસાંએ થાય છે. પાડું. વાતમ્, વિ૦ [સં.] વાયુને હઠાવનાર; વાતહારક. દવા-ઔષધ તે. વાતચીત, સ્ત્રી૦ કામકાજ સંબંધી અથવા ખાલી ગપ્યાં જેવું સંભાષણ તે; વાત તે. ચિત્ત રાખીને કોઈ ખાસ બાબત સંબંધી ખાનગી મસલત કરવી તે. વાતજવર, પું૦ [સં.] અજીજીને લીધે પેટમાંનો વાયુ વિકારી થવાથી આવતો તાવ તે. વાતડ, સ્ત્રી૦ લાંબી લાંબી વાત તે; ટાયલું. (૨) વા-તૈડ=નહિ દેખાય એવી ચુના માટી વગેરેની બનાવટમાં કે લાકડામાં પડેલી તરડ વીર તે. વાતાયન, સ્ત્રી૦ [સં.] બારી. વાતરક્ત, ન૦ [સં.] શરીરમાં રહેલા વાયુના પ્રકોપથી થયેલો રોગ; હાથ પગ અને બીજા અવયવો સજી તેમાંથી ઝાંખું પાણીજેવું લોહી-રસી કર્યા કરે એવો એક રોગ; પત. વાતાવરણ, ન૦ [સં.] પૃથ્વીની આસપાસ વિંટાયેલું વાયુનું પડ-આવરણ તે; પૃથ્વીના ગોળાની એફર રહેલી હવા તે. (૨) સંસ્થિતિ; હાલત; વર્તમાન વૃત્ત તે.:- હાલ તો ત્યાંનું વાતાવરણ ક્ષુભિત છે. વાદળ; સંજોગ વગેરે તે. વાતી, સ્ત્રી૦ વાટ; દિવેટ; બત્તિ. (૨) જેની કુણીમાંથી સુવાસ આવે એવી સુગંધિદાર વનસ્પતિ દ્રવ્યોની શળી, અગરબત્તી. વાતૂલ, પું૦ વાનો ગોટા; પવનનો ગોળો. (૨) વિ૦ વાવાળું; વાયલ. વાતોડું, વિ૦ વાતગર; વાચાળ. વાત્સલ્ય, ન૦ [સં.] વત્સલતા; મમતા;

માયા; આળક વગેરે ઉપરનો જે દયાળુ-
તાવાળો સ્નેહ તે. (૨) દયાળુતા.

વાદ, પું [સં.] કોઇ પણ આત્મતા નિર્ણ-
યને માટે એ અથવા વધારે જન વચ્ચે
પ્રશ્નોત્તર રૂપે જે સંભાષણ થાય તે;
નિર્ણય-તારણ માટેનું ભાષણ તે. (૨)
સામ સામે તકરાર કરવી તે; ભાંજગડ;
ચર્ચા; બિહાપોહ. (૩) કબ્જિયો; ટોટો. (૪)
ફરિયાદ. (૫) સ્પર્ધા; સરસાધ; હરીફાઈ.
(૬) હંદ; મમતા; રોડો. ઉં મારી બેતોને
સખીઓના વાદે, મારે જવું મેયર ખાંડોં.

વાદન, નં [સં.] વગાડવું તે; બજવણી.
(વાદની.)

વાદવિવાદ, પું [સં.] સામ સામી પ્રશ્નો
પૂછવા અને ઉત્તર આપવા સંબંધી જે
ભાષણ તે; વાદ; સંભાષણ. (૨) તકરાર;
ભાંજગડ; પંચાતી.

વાદળ, નં આકાશમાં ધુમાતો બાફ-વરાળનો
સમૂહ તે; ગરમીથી પાણી સોસાઈ થયેલી
ધુમાડા રૂપ આકાશમાં ગોટાતી દેખાય
એવી વરાળ; અભ્ર; આભલું; ધનસમૂહ-મેઘ
મંડળ તે. (૨) અણુગમતો અવરોધ;
આડખીલી. (૩) ભય; સંકટ, દુઃખ વગે-
રેનો ધેરવો-ઓધ તે. (૪) છાયા; ઢાંકણ;
આવરણ. કિં પ્રં વાદળાં આવવાં=
વરસાદનાં પગરણ થવાં. વાદળ ધેરાવું=
ભય-દુઃખનો ચઢવો ઝાંઝમી રહેવો તે;
વાદળ ચઢવું. વાદળ વિખરાવું=સંકટ-
દુઃખ ઉતરી જવું. ૩૦ પ્રં ફળવાદળ=
ખૂબ ભરાવો; બહુ મોટો ચઢવો.

વાદળી, સ્ત્રીં ભુખરી ને આછી વરાળનો
આકાશમાં ધુમાતો સમૂહ તે; લગભગ
જળરૂપ થઈ ગયેલી વરાળનો સમૂહ તે.
ઉં આ વાદળીઓએ ધુમાડુમ માંડીરે.
૩૦ પ્રં વાદળી તાપ= આછી વાદળી-
ઓમાં થઈને પડતો કડક તડકો તે; ઓમા-

સાનો વાદળીમાં થઈને પડતો બહુજ
આકરો તડકો તે. ધેરાવો ગમડે અને વા-
દળી તો વરસે અર્થાત મોટા કુદવાડાન્દકા
મારે, બ્યારે નાના માણસો તો કરી
દેખાડે. (૨) વિં વાદળાના જેવા
રંગનું; ભુફં.

વાદળી, સ્ત્રીં દરિયામાં ખડકોને ચોટી રહી-
ને થતાં હાડ રહિત દરિયાધ પ્રાણીનું મધ-
પુડા જેવાં કાણું કાણુંવાળું પોચું અને
આછા પીળા રંગનું સુકું શરીર-ખોણું.
આ કાણું કાણુંવાળાં ખોખાં પાણીમાં
ભોળતાં ભરાય છે ને દાખતાં ઝટ નિચો-
વાય છે. ગડચુમડ ધોવાના કામમાં તેનો
ઉપયોગ થાય છે.

વાદળું, નં વાદળ. (૨) અણુગમતું આવ-
રણ. (૩) સંકટ; દુઃખ, વગેરે તે.

વાદિત્ર, નં વાણું; ઢોલ; ભુંગળ; સારંગી;
વગેરે તે; વાદ.

વાદી, વિં વાદ કરનાર; તકરારી. (૨)
પહેલી ફરિયાદ-અરજ કરનાર; દાદ માગ-
નાર; ફરિયાદી. (૩) અણુક એકાદા
મતવાળું; એક વાતને સમર્થન કરવાના
આગ્રહવાળું. અબેદવાદી. (૪) ગાઈડી;
ખેલાડી; જાદુગર. (૫) સાપ, નોળ વગેરે
પ્રાણીને પાળનાર; જંગલી અને ઝેરી પ્રા-
ણીઓ પકડી, પાળી, કેળવી તેમનો ખેલ
કરી ખતાવી આજીવિકા કરનારી એક
અનાર્થ જાતિ.

વાદીગર, પું. ગાઈડી; ખેલાડી; જાદુગર.

વાદીલું, વિં વાદે ચઢી જાય એવું. (૨)
મમતી. (૩) સ્પર્ધાળું; ચડસીલું; હંદીલું.

વાધ, નં [સં.] વાણું; વાદિત્ર; વાદિત્ર.

વાધણ, સ્ત્રીં અટકડી; હેડકડ; અટકેલા આ-
સવું રહી રહીને અવાજ સાથે બહાર
નીકળવું તે.

વાધણી, સ્ત્રીં વાધણ; અટકડી.

વાપર, નં વાપરડી.

વાપરેડી, સ્ત્રી. લીલા-તાળ આમડોની પટી-સાટ. કહેવં વાપરેડી માટે બેંચ મારવી:- ઉદર પકડવા કુંગર ખણુવો.

વાપરી, સ્ત્રી. વાપરડી.

વાપરું, કિં. અ. વધવું; આગળ ધપવું; કલ્યાણ-સૌભાગ્ય-સાર થવું. (૨) ખનવું.

વાન, અ. વાણું ને અર્થે વપરાતો પ્રત્યય:- ધનવાન, પુત્રવાન થાઓ.

વાન, નં શરીર; દેહ; બાંધો. (૨) શરીરનો વર્ણ; રંગ. (૩) સ્વરૂપ. (૪) ટાઢથી ઉખડેલી ચામડી. કિં પ્ર. વાન વળવું=શરીર અસલ ઘાટમાં આવવું-ભરાવું તે. કહેવં સોળે સાન ને વીસે વાન.

વાનગમે, સ્ત્રી. કોઈ સારી ચીજ વાપરી નાંખતાં બાકી રાખેલી શેષ તે; થોડી ને સારી નવાઈની ચીજ તે; નકુનો; માસલો.

વાનપ્રસ્થ, પું. [સં.] એક અવસ્થા વિશેષ; ત્રીજો આશ્રમ તે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ અને ગૃહસ્થાશ્રમ ભલી રીતે ગાળી સ્ત્રી સાથે વનમાં જઈ રહેવાની સ્થિતિ બ્રાહ્મણાદિક સ્વીકારે છે તે. (૨) વનમાં જઈને રહેવું તે. ધર્મ જ્ઞાનોમાં બ્રાહ્મણાદિકની જિંદગીના ચાર ભાગ કરી તેને ચાર આશ્રમ એવાં નામ આપેલાં છે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમ, વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને સંન્યાસાશ્રમ.

વાનર, પું. [સં.] ચાણસના આકારનું પણ પુકડાવાણું પ્રાણી રહિત એક અર્ધ જંગલી પ્રાણી; મકેટ; માકેડ; કપિ; વાદર. ૩૦ પ્ર. વાનરચેટા=ચાંદવાં કરવાં તે.

વાનરું, વિ. જગલી; રાતી.

વાની, સ્ત્રી. જાત; પ્રકાર:-પાંચવાનીનાં પકવાન. (૨) નવા અજમાયી બનાવેલો પદાર્થ; કુમળી જુવારનો પોંખ. (૩) રાખ; કાર. (૪) ચિતાની રાખ. વાની વાળવી આપવા પછી ત્રીજો દિવસે ચિતાની રા-

ખને નદીમાં નાંખી ટાઢી વાળવી.

વાનીર, નં. [સં.] એક જાતનું પ્રાણીમાં થતું ધાસ; નેતર; ખર જેવા સંકાતું ધાસ. વાનું, નં. ચીજ, વસ્તુ; જથ્થો:-એક વાનું બીજતો નથી. (૨) વાત; બાબત:-કેટલાં વાનાં યાદ રખાય, સાહેબ ! (૩) ઠપકાનાં વચન; વાફ પ્રહાર:-આકરને ધણાંએ વાનાં કર્યાં. (૪) સમજાવતી આપવી તે; વિનવવું તે; આજીજી; આમ્રહ; વિનંતિ. -વહેવાઇએ ધણાંએ વાનાં કર્યાં પણ હું વધારે રજાજ નહિ. (૫) અકેકું, નિરાણું કંઈ કંઈ તે; અકેકું સાહિત્ય:-બધાં કટલાં વાનાં થાય છે, તે કહે ? (૬) રીત; પ્રકાર; જાત.

વાનો, પું. એક જાતનો સુગંધદાર પદાર્થ. ધૂપેલ-પીઠી વગેરેમાં પડે છે. કિં. અ. વાને ધાલવું=વિવાહાદિકની દીક્ષા આપવી; પીઠી ચોળવી. (૨) લેપ; ખરડ; ખડી-રંગ વગેરેનો હાથ મારવો તે. ઉં ચિત્ર ચાળીને, વાનો વાળીને, રંગ પુરીને. જોખાહરણ.

વાન્તિ, સ્ત્રી. [સં.] ઉલટી; ઓકારી.

વાપર, પું. વપરાવું તે; ખરચ થઈ જવું તે; ખપ; વપરાશ; ખરચ (૨) ઉપયોગ. (૩) ભોગવટો:-એના ધરમાં ખાંડનો વાપર છે.

વાપરવું, કિં. સં. વાવરવું; ખરચવું; ખપમાં લેવું. (૨) ઉપયોગ કરવો; ભોખવવું. (૩) રોકવું; ભોખવટામાં રાખવું.

વાપી, સ્ત્રી. [સં.] વાવ; વાવડી; વગથિયે પગથિયે અંદર ઉતરત્ય એવો ખંડ પાડેલો લંબાકૃતિ કુવો તે.

વાપી, પું. [સં. વાવ્ય] વાપી; બીજમાંથી અંકુર કુટાડવા માટે બીને બાફ આપવાને બનાવેલી જાતને માટીવાળી પોતી જમીન; બીજ ફણમાવવાને બનાવેલો ક્યારો.

વા-અસ્તુ, વિ. સજીવ, સંજીવ, ક્ષેત્રી ને

જોળખીતું તે; સ્વપ્નથી.

વા-બાઈ, નં. વા આવે એવું જાણિયું-
બાકું તે.

વામ, સ્ત્રીં બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથે
મપાતી જે લખાઈ તે; આશરે ત્રણ ગળ,
છ કુટ જેટલી લખાઈનું માપ તે. (૨)
વિં [સં.] શુંદર; મનોહર:-વામભૌચના.
વામોર. (૩) ડાણુ:-વામ હસ્ત-વામંગ.
(૪) ઉલકું; અવશું:-વામમાર્ગ. ૩૦
પ્રં વામહૃદિ કરવી-જગીને ડાબે પાસે
સહિ રહેવું તે.

વામજું, વિં ઠીગજું; નાના-કુંકા કદનું;
નીચું.

વામતા, સ્ત્રીં અધમતા; હલકાઈ; નીચપણું.

વામન, વિં [સં.] ઠીગજું; નીચું; કુંકું.

(૨) નાં વિષ્ણુના પાંચમે અવતાર. વા-
મન દ્વાદશી-બાદરવા સુદિ પારસના દિ-
વસ તે.

વામમાર્ગી, વિં આર્થ ધર્મ નીતિથી ઉલટી રૂઢિ
-રીતનું; વામ સંપ્રદાયનું-વામમાર્ગ-ઉલટા
માર્ગવાળા સંપ્રદાયને માનનાર તે. વામમા-
ર્ગમાં મધ, માંસ વગેરે નિષિદ્ધ પદાર્થોને
અવળો માર્ગ લેવાય છે. વેદમાર્ગથી ઉ-
લટા માય-સંપ્રદાય છે તેને માનનાર.

(૨) દેવીભક્ત; શક્ત; શક્તિને માનનાર.

વામજું, કિં સં બાર એછો કરવાને કાઢી
નાખવું; કમીકરવું; એએ ઘટાડવે. (૨)
ઉલટી કરવી; કાઢી નાખવું; ઉછાળી બહાર
ફેંકી દેવું.

વામજું, કિં એજું કરવું; કમી કરવું.
ઘટકરવું. (૨) મટકું; સગીજકું. ૨૬:ખ
વામજું.

વામક, સ્ત્રીં [સં.] સ્ત્રી; ખાઉડી; નાસી. (૨)

લક્ષ્મી. (૩) સરસ્વતી.

વામંગ, નં [સં.] ડાણુ અંગ તે; શરીરની
જે ડાણી બાજુ તે. ઉં વામંગે પાર્વતી.

(૨) સ્ત્રી; પત્ની.

વામરોમાં, પુ'ં અનિશ્ચયમાં-સંશયમાં વખ-
ત ગાળવો તે; રસજાટ. (૨) આનાકાની;
અણતણાં.

વામી, વિં વામમાર્ગી; વેદ વિરુદ્ધ નીતિના
સંપ્રદાયને માનનાર. (૨) મંત્રશાસ્ત્ર પ્ર-
માણે દેવીને ભજનાર. મધ. માંસ મત્સ્ય,
સુદ્રા ને મૈથુન્ય આ પાંચ મજમાના ભો-
ક્તાઓ તે. (૩) નાસ્તિક.

વામોર, વિં [સં.] વામ-શુંદર-સાચળવાળી
સ્ત્રી; રૂપાળી.

વાય, પુ'ં વાયુ; પવન. ઉં વાયે વાયસ-
વાય, વાયે વેળુ પરજળે. રાણક. (૨)
અં હાય. (૩) વાહવાહ. કહેં આય
તેની વાય; અર્થાત મળતરની જોહ-
વાહ છે.

વાયક, નં [પ્રા.] વચન; વેણુ; વાક્ય; બોલ;
કહેણુ. ઉં એકાંતમાં જોડતરને કહેજે, મા-
સં વળી વાયક આ પ્રમાણે.

વાયજ, સ્ત્રીં મૌલાઓ પરલાગી ધર્મ સંબં-
ધી જે ઉપદેશ દે છે તે; મુસલમાન ધર્મશુરનું
મોઢાનું આપ્પાન; ઉપદેશ; બોધણુ.

વાયકું, વિં પેટમાં વાયુ ઉત્પન્ન કરે એવું;
બાદી કરે એવું. (૨) મમતી; નિંદી. (૩)
વહેમી; તરેહવાર સ્વભાવનું; સ્થિર, દંઢ
વૃત્તિવાળું નહિ એવું; ઢીલજાનું.

વાયજું, નં નવાં પરણી આવેલાં વરકન્યાને
અને સ્ત્રીમાંતિનીને સગાં તરફનું અભિનંદક
હોંસતું જમણુ આપવું તે; પુશાલીનું જમણુ.
વાયકાસર, અં નક્કી કરેલે વખતેજ એમ;
સુઘટ પ્રમાણે; અવધિને દિવસે:-એ વાક્ય
કાસર નક્કી આપસે નહિ.

વાયહો, પુ'ં [અ. લાજલ.] કાષ્ઠપિણ કામને
માટે મુકર કરેલો વખત તે; મુકત; અ-
વધિ; કાર્ય કરવા, નાણાં આપવા લેવા
કે જવા આવવા માટે દરખેલો અમુક વં-
ખત કે દિવસ તે. કિં પ્રં વાયસે વાં-
ધવો-મુઘલ હાથવી. વાયદે એકનું-એક

છી એક મુદત મળવી; ટોલે ચઢવું. કહે-
અગરતના વામઠા=ખોટા વામઠા; મુદત
આપરી પણુ તે કદી પાળતી નહિ એમ.
વાયન, નં એક સુપડામાં ફળ, કંકુ અને
કાંસકી મૂકી બાલણુને દાનમાં આપવું
તે. ઉં વાયન દાનને વાયે લેવા, લલના
શકે ભૂમિ ભેટે. ગ્રેમાનંદ.

વાયરૂં, નં ખરડિયું; કોરકું ચોસાસું.

વાયરો, પું વાયુ; પવન. કિં પ્રં વાયરે
ચઢવું=કાઠના કહેવાથી ઉશ્કેરાઈ જવું;
વિચારના તરંગો ઉપર ઉડવું. (૨) ખૂબ
ખીલવું; મનસ્વીપણે વિચારોના ઉભરા
સાથે દોડવું-ધુમવું તે.

વાયલ, વિં વાતુલ; જેમ વામાં-વિચારના
ઉભરામાં આવે તેમ કરનાર; વા આવે-
તુરમ આવે તેમ વર્તનાર; ચંચળ; અ-
નિશ્ચિત વિચારવું; સહેજ વારમાં ફરી ન્ય
એવું; દહતા વગરવું. (૨) વહેતી; તરંગી;
ઉડેલ મનનું.

વાયલી, વિં વાયલ; તરંગી; તરેહવાર-અ-
નિશ્ચિત વિચારનું.

વાયવડિંગ, નં એક જાતની ઓસડમાં વપ-
રાતી વનસ્પતિ તે તેનાં મરી જેવાં બિયાં તે.

વાયવ્ય, વિં [સં.] પશ્ચિમ અને ઉત્તર
દિશા વચ્ચેનો ખુણો તે.

વાયસ, પું [સં.] કામડો; કાકપક્ષી, વાય-
સાળ=આદમાં કામડાને નાખવાનું અ-
ન તે. (૨) ઉડી ન્ય એવું એક ઝડ-
માંથી નિકળતું તેલ તે; ટરપેનટાઈન.

વાયુ, પું [સં.] વા; પવન. (૨) બાદી;
અપચો. વાયુચક=પૃથ્વીની આસપાસ વિં-
ટાયેલું વાયુનું પડ તે; પૃથ્વીની પ્રાછળ
ફરતો વાયુ; વાતાવરણ. વાયુચર=વાયુમાં
ફરનારું પંખી.

વાયુ, નં પવન લાગે નહિ એવું દીવો ચૂક-
વાનું માટીનું દાનસ.

વાર, પું વહાર; ત્રણ કુટની લ'ખાઈનું માપ;

એ હાથ જેટલું માપ-દોઢ મળ તે, યાર્ડ.
વાર, પું [સં.] સાત ઘડોના નામ ઉપ-
રથી પાડેલાં સાત દિવસનાં નામ તે:-
રવિ ઉપરથી રવિવાર, મંગળ ઉપરથી
મંગળવાર, શુક્ર ઉપરથી શુક્રવાર વગેરે;
અઠવાડિયાના સાત દિવસમાંનો અઠકો
દિવસ તે. (૨) નં વારિ ઉપરથી વાર=
પાણી; જળ.

વાર, સ્ત્રીં દીલ; ખોટી. (૨) સમય; વેળા.
(૩) ખેપ; પાળી; ફેરો; આવૃત્તિ. (૪)
મુજબ; પ્રમાણ:-તપસીલવાર. (૫) તરત;
આ ધડીએજ:-આ વાર જોઈએ. (૬)
વહાર; કુમક; મદદ.

વારણ, નં [સં.] વારવું તે; અટકાયત;
રોકાણ; રોક; અટકાવવું તે. (૨) હાથી;
ગળ.

વારણાં, નં વહાલનાં અભિનંદન; મીઠકાં;
ઝોવારણાં.

વારતા, સ્ત્રીં વાર્તા; કથા; કહેણી.

વારતેહવાર, પું વ્રત ઉત્સવનો દિવસ; મં-
ગળ-આનંદનો અવસર-પ્રસંગ.

વારવું, કિં સં અટકાવવું; મના કરવી;
ચોભાવવું; નહિ કરવા-આચરવાનું કહેવું.

વારસ, વિં [અ.] મરનારની પછી આવનાર;
મિલકતનો હકદાર; મિરાશગીર. (૨) પું
ઉત્તરાધિકારી; દાયાદ; ઔરસ અથવા દ-
ત્તક, જેને મરનારની મિલકતનો હક અને
અધિકાર હોય તે.

વારસનાયું, નં મરનારે પોતાની મિલકત
અને અધિકાર, અમુકને મળે એવા હે-
તુથી કરેલો લેખ તે; વસિયતનામું.

વારસો, પું [અ.] મરનારની માલ મિ-
લકત તેના વારસને મળી હોય તે; મિ-
રાસ; વતન; દામભાગ; મરનારની મિલ-
કત અને અધિકારના ભોગવટાનો હક તે.
(૨) માલમિલકત; ધન-પૈસો વગેરે તે.
(૩) પરંપરાએ ઉતરી આવેલું તે.

વારંટ, નં [અ.] શુનેગારને એકદમ પકડી
લાવવાનો તાકીદનો હુકમ તે.

વારંવાર, અં વારંધડીએ; આખોદહાડી; રહી
રહીને; ફરીને.

વારાણસી, સીં [સં.] કાશી; બનારસ.

વારાફરતી, અં જેમ જેનો વારો આવે
તેમ; એક પછી એક થયા અતુકમે; કમ
પ્રમાણે. (૨) રહીરહીને; થોડી થોડી
વારે એમ.

વારાફેરા, પું વારંવાર આવવું જવું; આંટા
ખાવા તે; આખતેમ વારંવાર આવજી
ક્યાં કરવી તે.

વારાંગના, સીં [સં.] ગણિકા; વેશ્યા;
વારસી.

વારિ, નં [સં.] જળ; પાણી; સલિલ.

વારિજ, નં [સં.] પાણીમાં ઉત્તમ થયેલું
એવું તે; કમળ; પદ્મ; પોયણું.

વારિજા, સીં [સં.] પાણીમાંથી ઉત્તમ
થયેલ-લક્ષ્મી; રમા; વિષ્ણુનાં પત્ની. દેવ
દાનવોએ મળીને સમુદ્ર મંથન કર્યું ત્યારે
તેમાંથી યૌદ્ધ રત્ન નિકળ્યાં હતાં, તેમાં
લક્ષ્મી પણ એક હતાં. તે સમુદ્રની પુત્રી
કહેવાય છે.

વારિજવું, કિં અં હીદા શીદા થઈ જવું; વહા-
લના ઉભરાથી ખુશ ખુશ થઈ જવું. (૨)
મોહી પડવું; મુગ્ધ થઈ જવું; ઓવારણાં
લેવાં. ઉં હું વારી જઈ ઉભાં તે રહોની
અલખેલી ! (૩) તારી બહા-રાગ દોગ
લેઉં.

વારિધ, પું [સં.] સમુદ્ર; સાગર; ફરિયા.

વારિનિધિ, પું [સં.] પાણીનો ભંડાર;
સમુદ્ર; સાગર; ફરિયા.

વારી, સીં વારો; પાળી; અતુકમે કામ
કરવાના સમયની સુદતે તે. (૨)

શેલડીનો રસ ઉકાળવાતું ઝરડું બળતણ.
(૩) હંચ; થોડો.

વારી, અં વિભાગ પાડેલું હોય તેમ; વિગત

જુદી પાડી હોય તેવું;—તુલ્યવારીપત્રક,
જાતવારી.

વાર, વિં સાફ; મજેનું; સુંદર. (૨) અં
ઠીક; સાફ; હા; અસ્તુ. (૩) બહે; વાહ;
ઓહો. ઉં વાર પાળો છો વિકૃત્તવર
આખા વાચદારે.

વારણી, સીં [સં.] પશ્ચિમ દિશા. (૨)
મદિરા; એક જાતનો પીવાનો દાર.

વારંધડીએ, અં વારંવાર; આખો દહાડી;
ધડીએ; ધડીએ; થોડી થોડી વારે રહી
રહીને એમ; હમેશ; ધણીવાર એમ.

વારંદાર, વિં વારાવાળું; કામકાજ કરવા
અને લેવા દેવા માટે રાખેલી બાંધી મુદ-
તનું; જેનો વાર હોય તે. (૨) કર ઉધ-
રાવનાર. (૩) કમાતુસાર અધિકાર અથવા
કામ ઉપર ચઢનાર તે. (૪) અતુકમે જેનો
જેનો હક હોય તે.

વારંવારે, અં વારંવાર; ધડીએ ધડીએ; રહી
રહીને-હમેશ.

વારો, પું ફરાવેલી મુદતે હર કોઈ કામ થયા
કરવું તે; પાળી; વખતસર આપણે કર-
વાને ફરાવેલો અતુકમ તે;—દૂધનો વારો.
છાશનો વારો. (૩) વેપારીઓએ પાળ-
વાની રજાઓમાં એકાદ જણે દુકાન ખુલ્લી
રાખવાને જોડવેલો અતુકમ તે; પાળી;
વારી. (૩) કામકાજને માટે ફરાવેલો
સમય તે;—હજમતનો વારો; તક; પ્રસંગ;
અતુકમમાં જોડવેલો અવસર તે. (૪)
દાવ; લાગ. (૫) ખેપ; ફેરા. (૬) અણો-
જો. કહેં સો વારો સામુના તો એક
વારો વહુનો.

વાર્તા, સીં [સં.] વાત; કથા; કહાણી;
ગાથા; (૨) સમાચાર; ખબર. (૩)
બનાવ. (૪) હકીકત; વૃત્તાંત.

વાર્તાકં, નં [સં.] સત્યાદિ ઉપરની લ'આણુ
ખુલાસાવાર સમજાવતી તે; વિવેચનવાળી

દીપ તે. (૨) આતમીયાર; ચાર.
વાર્ષિક, વિ. [સં.] વરસે વરસે આવતું-
બનતું હોય એવું તે; વર્ષ સંબંધી; વર્ષો
વર્ષનું; પ્રતિવરસ આવતું. (૨) વરસ
કિંવસનું.-વાર્ષિક હિસાબ.

વાલ, પું. એક જાતનું કઠોળ; અલર;
આલિયા. ઉવ લાડુ ને વાલ, ખાઓ મારા
લાલ. (૨) તથા રતિભાર જેટલું વજન
તે; તેલાનો કર એક ભાગ તે વાલ:-
વાલ સોલે ગણેલું મદાય. (૩) વહાલ;
ખાર; ગ્રેમ; હેલ; ઉમળકો.

વાલપાપડી, સ્ત્રી. વાલની શિંગ તે; જેમાંથી
જાલર નિકળે છે તે-શીલી શિંગપાપડી.
વાલરા, સ્ત્રી. જેની ઉપરથી આગલા પાકના
પુપ્પરા બાળવામાં આવ્યા હોય એવી
જમીન.

વાલંક, પું. હળમ; નાપિત; વાળબેનારો.
વાલમ, વિ. વહાલો; વલ્લભ; પ્રિયજન. ઉ.
જનને કહેલે મારા વાલમનેરે. (૨)
આલથુની એક વાત.

વાલિયા, પું. ઝોળી બાંધવાની દોરી;
ડાયજીની દોરી. (૨) તાળવાંતી દોરીઓ-
સાટો. (૩) નેવરાં.

વાલી, વિ. [આ.] રક્ષક-પાલક તે; પાળી
પોષી ઉછેરનાર સુરખ્ખી; વડીલપણાનો
જેને હક હોય તે; શરણ આપનાર;
હિમાયતી.-એનાં નાનાં છોકરાંનું વાલી
કાણુ? (૨) સ્વામી; કણ્ણી; માલીક. (૨)
વહાલી; વલ્લભા; પ્રિયા.

વાલીચિટો, પું. ચૈકારમાંના સુખ્ય-ઉંચા
તુખમનો ઘોડો તે; મળ્યુત; બાંધનો ને
સારી જાતનો-આધાન માટે ખાસ રાખેલો
ઘોડો તે.

વાલુકા, સ્ત્રી. [સં.] રેતી. વાલુકાયત્ર=
રેતી ગરાવી વખત માપવાની શીશી;
વખત માપવાની ધડિયાળ તે.

વાલુ, [સં.] વહાલું; વલ્લભ; પ્રિય; ખાફું.

(૨) હેલ ઉપજે એવું. (૩) મનને પસંદ
પડતું; મનગમતું. (૪) માનીવું.

વાલેસરી, વિ. વહાલ રાખનાર. (૨)
હિતસ્વી; શુભચિંતક. (૩) આમ,
વાલોળ, સ્ત્રી. જાડા-ચાકના વાલની શિંગ
તે; લાલ-જાડ વાલની પાપડી એવું
શાક થાય છે અને પાકતાં કરવા વાલ
નીકળે છે.

વાલ્લો, પું. વેલ્લો; આંખોને કાઢે અને નાક
પહેરવાનો સોનાનો વાળો તે; વેલ્લ; ચોટી
નથ. (હિંદી અને મુલતાનીએ વાપરે છે.)

વાવ, સ્ત્રી. [સં. વાપિકા] લાળ પડતાં પ-
ગથિયાં વાળો-લ'ખાણુ કુવો; (ફેર પગથિયાં
વાળો ઉભો ઉઠો કુવો નહિ.) વાપિકા;
વાવડી. ઉ. વાવ કુવા નદી તીર તળાવો.
ક. દ. ડા. દાંદાકરની વાવ.

વાવટો, પું. ધ્વજ; પતાકા; અચ્છ નિશાન
કરેલો લાકડીને છેડે બાંધી હાંચે વાથાં
ફરફરતો રાખેલો લુગડાનો કકડો તે; નેળે
વાવટા કાઢીએજનો કંક તે. ઝડો. કિ.
પ્ર. વાવટો ચઢાવવાનું ચિન્હ રોપવું.
(૨) જાહેર કરવું; ફલેકનું નિશાન ફર-
કાવવું. વાવટા ઉડાડવાનું જોત કરવું; ના
લાસી જાહેર કરવી.

વાવડ, પું. સમાચાર; ખબર. (૨) બાળ;
પત્તો. (૩) વાવર; મરજ; બાધિ પ્રસર.
વાવડી, સ્ત્રી. વાપિકા; નાની વાવ. (૨) કુવો.
વાવણિયા, પું. ખેતરને ખેડવા પાડી તેમાં
અનાજ ચોરવાનું ઝોળર; ફકડી; સાંચોળ.

વાવણી, સ્ત્રી. વાવવું તે; ચોરણી; એવું તે.
વાવણી અને રોપણી ફેર છે વાવણી
ઝેટલે બી જમીનમાં નાખવાં અને રોપણી
=ઉંચેલા છોડને ફરીને જમીનમાં ચોપડા.

વાવર, પું. મરજ; પ્રસર; કાઢએક રોગનો
ઉપાડ. (૨) વપરાશ; અપ; ઉપયોગ.

વાવરણું, કિ. સં. ખરણવું; વાવરણું; ઉડાડી
દેવું; અપમાં લેવું.

વાવલાં, નં વળખાં; શંકાં. (૨) વસવાયાને ગામનું કામકાજ કરવાના બદલામાં ખેડી ખાવા આપેલી જમીન તે; પસાયતું.

વાવલું, નં પસાયતું. (૨) આંખમાં પડેલું ઝીણું ફૂલ તે.

વાવલું, કિં સં બિયાંને જમીનમાં દાટવાં-નાખવાં; પ્રેરવું. (૨) ઉગે-આગળ ઉપર કુટી નીકળે એમ કરવું; ઉપજ થાય, ફળ કે ઉગ્મીનીકળે એમ કરવું:-તમે એર વાવતા નહિ.

વા-વટોળ, નં વટોળિયા-ધુમાતા વાનું તોફાન તે; ચક્રવાત; ઠંકઠંકાણે ધુમરી લેતા વાયુનું જોર, વહાવું તે; વાનું તોફાન:-વા-વટોળ થઇને વરસાદ આવે.

વાવા, વિં સાર મળેનું; સરસ; સુંદર (૨) અં વાહવાહ.

વાવાઝેલું, નં પવનનું મોટું તોરાન તે; વા-વટોળ; જોરથી પવન પુકાવે તે.

વા-વાહળ, નં જોરથી પવન ચાલવો અને વાહળ ચઢી આવવાં તે; તોફાન સાથે વાહળ ચડી આવી વરસાદ થવો તે. (૨) જોરથી પવન પુકાવો ને સાથે સાથે વરસાદ પડવો તે. (૩) સંકટ; મોટી અપત્તિ. કટકદળ; એક સાથે થયેલું મોટું આક્રમણ;

વાવું, કિં અં વહાવું; પવન પુકાવો; વા ચાલવો. (૨) શરીરને હવા લાગવી; ચામડી ઉપર ટાઢ ઉના પવનની અસર થવી:-ટાઢ વાય છે, લૂ વાય છે માટે બપોરે બહાર ના જતો. (૩) વાગવું; બળવું; અવાજ-સૂર નિકળવો. (૪) ખેચાવું; તણાવું. (૫) વિચાવું; અચ્ચાને જન્મ આપવો, પ્રસવ થવો:-હમણું ગાયવાહ.

વાવું, કિં સં પોતાનું નામ કાઢી લેવાને સમજાવવું; પટાવવું; છેતરવું. (૨) ફાસ લાવવું; ઠગવું. (૩) કુંકવાથી સૂર નિકળે એમ કરવું; વજાડવું; બળવું. ઉં વાફે હું વિકસ રે મોરલી વણીમાં.

વાવેતર, નં વાવવું તે. (૨) વાવેલું તે; કરસણ; ઉગેલા છોડ વગેરે તે. (૩) જ્યાં વાવેલું હોય તે જમીન-ખેતર વગેરે તે. (૪) પાક.

વાવ્ય, સ્ત્રીં પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચેની દિશા તે; વાયવ્ય.

વાસ, પું સ્ત્રીં [સ્ત્ર.] ગંધ; પરિમળ; ખો. (સારી નહારી બેઉ) (૨) વચ્ચ.

વાસ, પું [સ્ત્ર.] વસવું તે; રહેવું; રહેઠાણ. (૨) વસ્તી:- ગામમાં સારા લોકોના વાસ નથી. (૩) મહોલ્લો; પોળ; વાડો:-અચ્ચુંનજના વાસમાં તપાસ કરજો, પત્તો લાગશે. (૪) ઘર; મકાન; સ્થાન. (૫) આશ્રમ; મુકામ. (૬) ઘરખટલો અહિંથી વાસ ઉઠાવો. કિં પ્રં વાસ પુરવેા રહેવું; વસવાટની શરૂઆત કરવી.

વાસકસજ્જન, સ્ત્રીં અષ્ટ નાયિકાઓમાંની એક નાયિકા. ભોગતી તૈયારી કરી ઠીક ઠીક થઇ પ્રીતમની વાટ જોયા કરતી હોય એવી નાયિકા તે. ઉં પંખી કે પવને કરી ખડખડે, પત્રો લગારેક કે, શય્યા સજ્જ કરે ઘડે ઘટવિષે, લાખો અભિલાષ તે. કે. હ. દુવ.

વાસકુટ, પું [આ. WaistCoat.] ખાંડિયો કપજો; બંડી; કપજો; બદન. (૨) ચોળી; પોલકો.

વાસણ, નં રસોઇ કરવાની તેમજ પ્રવાહી કે દાણા દુણી ભરવાની માટી, કાચ કે ધાતુની બનાવટો તે; કામ; ભાંડ, પાત્ર. ભાજન: વાસણકુસણ=વાસણ વગેરે તે. કહેં જે વાસણ હોય તો ખડખડે સગાંસંબંધી હોય તો તકરાર થાય, ન હોય તે કયાંથી થાય ? એમ.

વાસના, સ્ત્રીં [સ્ત્ર.] મનમાં થઇ આવતી સ્વાભાવિક ઇચ્છા તે; ભાવના; મન. (૨) ગંધ પરિમળ.

વાસર, પું [સ્ત્ર.] દિવસ; દહાડો; વાસ; વિન.

વાસરભણિ, પું [સં] સૂર્ય; રવિ; અદિત્ય.
વાસવ, પું [સં] દેવ લોકિનો રાજ્ય; ઇન્દ્ર.
વાસવું, કિં સં બેધકરવું; ઠાંકવું; અડકા-
વવું :- બારણું વાસવાં. પેટી વાસવી;
તાળું વાસવું. (૨) વગાડવું; બજાવવું.
ઉં વાસલડી માં વાસો. (૩) કિં અં
સુબધીદાર થઈ રહેવું; વાસવાળું થવું.

ફારી રહેવું. ઉં કેવડે વાસ્યાં વન ખેતરો.
વાસાંતી, સ્ત્રીં [સં.] વસંત ઋતુમાં ફાલ-
નારી એક કુલવેલ. (૨) વિં વસંત ઋતુ
સંબંધી, વસંતને લાગતું-વસંતતું. ઉં દિન
ધાલ તાતા ચૈત્રકેરા, અધે વાસાંતી લીલા
બરેલા.

વાસિત, વિં [સં.] વાસવાળું; પરિભણ;
યુક્ત; ફારીરહેલું; સુબધીદાર.

વાસી, વિં રહેનાર; વાસ કરનાર :- ઉં
બયુરાના વાસીરે. (૨) એક રાત જેટલું
બનું; પડી રહેલું; નહિ તાબું-આગલા
દિવસનું. (૩) કરમાયેલું; ચીમળાયેલું;
(૪) બગડી ગયેલું વાસમારતું.

વાસીડ, નં ઢોરતું છાણુ અને કચરો પુંજે
તે; ગોશાળનો કચરો; કોઢિઆનું ગોખર.
(૨) કચરો; પુંજે; કેર; ઝાંડું;-વાસીરે
કંધ સાંખેલું જાય ? અર્થાત નહિ બનવા
જોગ હોય તે કંધ બને ? એમ. જેની
જૂલ સંભવિતજ ન હોય તેવી જૂલ
થાયજ-થવી જોઈએજ નહિ.

વાસુકિ, પું નાગનો રાજ્ય; મોટા નાગ.
વાસુદેવ, પું વાસુદેવનો પુત્ર; કૃષ્ણ.
વાસુપિયો, પું તૈયાર થયેલા પાકની ચોકી
કરવાને રાતે સીમમાં-ખેતરમાં જઈ રહે-
નારો તે; ખેતરમાં રાતવાસે રહેનારો.
વાસોલ, વિં ચાણુ વાવેતરને લીધે જતો
રહેલો કસ લાવવાને માટે વાવણી કર્યા
વગર-વાસી રાખેલું એવું-ખેતર; સાંખું;
કાજખી; કાનવી; પડતર રાખેલું એવું તે.

વાસો, પું વાસ કરવો તે; રહેવું-કરવું :-
રાત વાસોએ ત્યાં ના રહ્યો. રાત રહેવું
તે; વિસામો લેવા-ચોટી કરવા વસવું તે-
વાસો. (૨) વાસર, દિવસ સારા વખતની
મથતરીમાં 'દહાડો' નહિ પણ 'વાસો'
કહેવાય છે :- વહુને છોકરો આવ્યા ને
પાંચ વાસા થયા.

વાસ્તવ, વિં [સં.] અરોખર; ચોખ; ધટિત.
(૨) સાચું; ખરું; વાજખી.
વાસ્તવિક, વિં જેવું હોય-જોઈએ તેવું;
ખરેખરું; વાજખી; ચોખ; અરોખર.

વાસ્તવ્ય, વિં [સં.] રહેવા-વસવા ચોખ;
વસવાને ચોખ એવું. (૨) વાસ કરનાર;
રહેનાર; રહેવાસી :- સુરત બંદરે વાસ્તવ્ય
પંડયા હરજીવન ગોપાળ.

વાસ્તુ, નં [સં.] ઘર બાંધવાની જગા તે.
(૨) ઘર; મકાન; વાસસ્થાન. (૩) નવા
ઘરમાં રહેવા જવાની ક્રિયા તે; નવા
ઘરમાં રહેવા જતા પહેલાં ભુખિદેવતાની
શાંતિ અર્થે જે હોમાદિક ક્રિયા કરવામાં
આવે છે તે. (૨) નવી ચીજનો પ્રથમ
ઉપયોગ કરવો તે.

વાસ્તુપૂજન, નં ઘરનો પાંચો નાખતાં જે
ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે. (૨) નવા બં-
ધાવેલા ઘરમાં રહેવા જતા પહેલાં કરવામાં
આવતી હોમાદિક ક્રિયા તે.

વાસ્તુવિદ્યા, સ્ત્રીં શિલ્પ; મકાન માટે કેવી
જગા પસંદ કરવી અને કેવી સગવડવાળાં
બાંધવાં તે સંબંધીની વિદ્યા તે.
વાસ્તુશાંતિ, સ્ત્રીં નવા ઘરમાં રહેવા જતા
પહેલાં તેમાં જે શાંતિહોમ અને જાહનોજન
વગેરે ક્રિયા કરવી તે.

વાસ્તે, અં કાજ; માટે; અથે; સાર. (૨)
લીધે.

વાહ, અં વાહ; શાખાસ; કન્ય. (૨) સ્તરમ
બરેલું છે એમ; ખરાય; ખોટું કહેવાય
એમ :- વાહ ! તમારે હાથે એવું અશ્લિલ

થયું. સાઈ ન કર્યું, એમ. વાહ ? ધાર્યું જ કર્યું ! (૩) અરે હા. ૩૦ પ્ર૦ વાહવાહ= બહુ સાર; ધન્ય; ધન્ય; શાઆશીનો ઉદગાર:- વાહવાહ ! શું મળેના કારભાર કર્યો. (૨) ઠીકજ; સાધારણ; ગરીબને ઘટે તેવું એમ. જેને ધણીનું માન તેને ધરેણું નેમએ, અમારે તો વાહવાહ ? સ્ત્રી સંભવણ. મળેનું, રળિયામણું; ખુશકારક બહુ અચ્છ એવા આનંદના ઉદગારમાં વપરાય છે. ઉ૦ વાહરે વાહ રસાળી મહીજ જહી મળી સાર હવારે હવા. ક. દ. ડા.

વાહક, વિ૦ વહી જનાર; ઉચ્ચત્રી અથવા ખેત્રીને લખ જનાર:- ભારવાહક વહેનાર; ઉઠાવી લખ જનાર. (૨) હાકનાર; ચલાવી જનાર:- રથવાહક.

વાહન, ન૦ જેની ઉપર બેસી દૂર જવાય તે; પોતાની ઉપર બેસાડી લખ જનાર. ઘોડો, બળદ, ઉંટ, હાથી વગેરે પ્રાણીઓ અને રથ વગેરે ગાડાં ગાડીઓ તથા ડોળી પાલખીઓ તે. જેની ઉપર બેસાય એવું તે. વાહન:-આગગાડીમાં કિત્યાં પછી ગામ જવાને કંઈ વાહન મળે એમ છે કે નહિ ! ગરૂડ વાહન=વિષ્ણુ. મથકવાહન=ગણપતિ.

વાહરવું, અધોવાયુ ચૂકવો; પાદવું.

વાહતું, વાવું; છેતરવું; હગવું.

વાહિની, વિ૦ વહેનારી; વહીજનારી: ધારા-પ્રવાહ રૂપે દોડનારી તે:- રક્તવાહિની=સેહીને વહેવનારી-નાડી-રગ તે.

(૨) નદી; (૩) સેના

વાહી, વિ૦ વહેવું તે; વહેનાર:- ભારવાહી.

(૨) વાહિની.

વાહેલું, વિ૦ જેણે અચ્ચાંને જન્મ આપેલો હોય એવું ત્રિયાયેલું:- પોળમાં વાહેલી કુતરી છે તે છાનીમાની કરડે છે. (૨) છેવરાયલું હગાયેલું.

વાળ, પું૦ બાલ; સુવાળો; કેશ.

વાળણ, ન૦ ઉતાર:- રેચણ વાળણ ખીચડી.

વાળતું તે. મારણ નળે તે વાળણ કેમ ન નળે ?

વાળન, પું૦ હળમ; વાળંદ.

વાળતું, કિં૦ સ૦ વાંકું કરવું; નમાવવું; મરડવું. (૨) ગોળાકાર બનાવવું; વિંટો કરવો; ગોળ લપેટવું. (૩) ગાડી કરવી; કલ્લી કરવી. ઉપરા ઉપરી આવે એમ ગોઠવવું; સંકેલવું:- લુગડાની ગડીવાળ; કલ્લી વાળવી. (૪) શળ પડે તેમ કરવું; ભુંગળા જેવું કરવું:- ખીડી વાળવી. ખીડવું:- કાગળ નાખવો. (૫) ગોળમાંડ આંધવી:- અંખોડો વાળવો. (૬) પાછું ફેરવવું; ખીજ દિશા તરફ હંકારવું; ખીજ બાજુ તરફ જાય એમ કરવું:- ગાયો વાળવી; ગાડીને પેલે ખાંચેથી વાળી લેજે, એટલે સીધા અહિં આવશે. હવે ટાંકામાં પાણી વાળજો. (૭) પાણી પસરાવવું; ફેલાવવું; અધે ફેરવવું:- ખેતરમાં પાણી વાળવું. (૮) અટકાવવું; જવું બંધ કરવું; ગળતું અટકાવી લેવું:- નીક વાળવી, કાનો વાળવો. (૯) મોં ઢાંકીને રડવું:- મોં વાળવાં. (૧૦) પુશ કરવું: ઉઠામણું કરવું; સામાન કરવું:- વરસી વાળવી. (૧૧) અસર ન કરે એમ કરવું; ઉતારવી; મુંડ વાળવી; ઝેર વાળવું. (૧૨) દુચ્ચકા કરવો; માથે ઉતારવું:- દાણા વાળવા. (૧૩) ગોળો બચાડવો:- લાડુ વાળવો. (૧૪) ખોચડો કરવો; એકઠું ને શેળમેળ કરી નાખવું. (૧૫) ઉંઘું ખણવું; બગાડી-વેતરી નાંખવું. (૧૬) બેરવાળું ને પુષ્ટ કરવું:- શરીર વાળવું. (૧૭) સુધારવું; ઠરાવવું મરોડદાર કરવું:- અક્ષર વાળવા. (૧૮) ઉભરો સમાવવો; દિલાસો દેવો; નિરાંત વાળવી:- મન વાળવું. (૧૯) પાછું આપવું; બરપાલ કરવું:- દુવું કરવું. (૨૦) જવાબ દેવો:- સવાલ વાળવો; ઉત્તર વાળવો. (૨૧) બદલો લેવો.

વેર વાળવું. (૨૨) કચરો કાઢવો; સાથ કરવું; બહારવું; ઝાડું દેવું.:- પુંજે વાળવો. (૨૩) વિખરાએલા કેશને હેળીને ઠીક. ઠીક કરવા.:- ચોટલો વાળવો. કિ. પ્ર. હાથ વાળવા=કૂટવું. પણ વાળવા=થાક ખાવો. મન વાળવું=સંતોષ પકડવો; સ-માધાન કરી લેવું. જીભ વાળવી; અપરા ઉચ્ચાર કરવા શીખવું. કચર વાળવી=મહેનત ઉઠાવવી; પરિશ્રમ લેવો. વાળી આપવું=માગતા પેટે માલ વગેરે જમ્મે આપવો; અદા કરવું. વાળીલેવું=અદલો વસૂલ કરી લઇને આપવું. (૨) વગર સહાયે ઉચ્છરી લેવું; જાતે ઉઠાવી લેવું.

વાળાંદ, પું હળમ.

વાળા, પું ધાતુના તારનાં ગુંઠળાં તે. (૨) ધાતુ-વનસ્પતિ વગેરેના લાંબા પાતળા તાર તે. (૩) કડીઓ; કડક-મેાતી.

વાળાકુંચી, સ્ત્રી જડા બરસટ વાળતી સોનીની દાગીના ધોવાની પિંછી; જડા વાળ તો આપણીઓ; ગુચ્છ-ગુડો તે.

વાળામરજી, વિં શેળભેગવાળું; મિશ્ર; મોલિક નહિ એવું. (૨) બાદલું; તકલેદી.

વાળિયો, પું ખળીમાં અનાજ ઉપણતું જે હુંદાંવાળો કચરો તે; ઉપણો.

વાળી, સ્ત્રી નથ; વેસર; નાસાબૂપણું; વિટલી (પુરખનું) ડાકરવું.

વાળુ, સ્ત્રી કણદાર રેતી. (૨) કાંકરી; ચોળિયું.

વાળું, નં સાંજનું-રાતનું ભોજન તે; વિયાળુ. આપણે મન વરો અને નાતને મન એક દહાડાનું વાળું એવું ખરચ ન થાય તો શું.

વાળું, અં (પ્રત્યય) મુક્ત; સહવર્તમાન.:- મુણવાળું. (૨) ભરેલું; ભરપૂર. આ પુડો-મધવાળો છે. (૩) ખરડાએલું; ચોપડા-એલું; અમુક લાગેલું હોય એવું.:- કાદવવાળું, ધીરાળી રોટલી તથા રામનાર, સંબંધી વગેરે અર્થ અતાવે છે.

વાળો, પું ધાતુ વગેરેના તાર-તાંતણે તે.

(૨) વનસ્પતિના તાર જેવો રેસો. (૩)

એક જાતની વનસ્પતિનાં લાંબાં તાર જેવાં સુગંધીદાર મૂળિયાં.:- વાળાની ટટ્ટી-વિ-જણો. (૪) એક જાતનું સુગંધીદાર ઘાસ ને તેની સળીઓ તે. (૫) પાણી મારફત શરીરમાં ગમેલો તંતુ જેવો એક જીવડો કે જે અંદર ગયા પછી શરીરના એકાદ ભાગને સુખડી નાફ પાડી ધીરેધીરે બહાર નિકળે છે; શરીરમાંથી તંતુ રૂપે બહાર નિકળતો એક પાણી વિકાદી રોગ. વાળો નિકળવો, શરીરમાંથી પાતળો તાંત જેવો તંતુ પીડા કરીને નિકળતો જાય એવો એક રોગ, ચામડીની અંદર થતો વાળ જેવો તંતુજીવ ને તે સંબંધીનો રોગ તે. *zinea worm.*

વાળોળ, સ્ત્રી વાલપાડીની જાતની એક શાક શિંગ વાળોળ ત્રણ ચાર જાતની થાય છે. તેમાંથી એક પાકે ત્યારે જડા લાલ વાલ નિકળે છે.

વાળોળયો, પું જેને વાળોળ થાય છે તે વેલો.

વાંક, પું વાળેલાપણું તે; વક્તા, વાકપણ; વાંકાશ-ષ. (૨) રાંટ; વળ તે; મરડાટ. નહિ સીધાપણું તે; તેડાષ; ધુંક.

વાંક, પું સ્ત્રીઓને કાણી ઉપર પહેરવાનું એક જાળીદાર ઘરેણું; વાંકડું; સોના રૂપાના વાળાને આંખળો.

વાંક, પું ગુનો; અપરાધ; દોષ; તકસીર. (૨) ખોટ-ડ; ભૂલ. (૩) રાંટ; મરડાટ. ઉં વાંક પડ્યો શો વહુનો ર. વાંક કાઢવો=ભૂલ કાઢવી. (૪) દૂષણ.

વાંકડલું, વિં વાંકું; વળેલું એવું. (૨) ખોટું લાગતું ને; નિરૂદ્ધ લાગતું. કવિતામાં વપરાય છે. (૩) વાંક લેવાવાંક.

વાંકડેલું, વિં વેલા જેવું વાંકું; શુંથણીના વાંકડા આંટાઓવાળું.

વાંકડી, વિં સેવરધની; સારી જાતની સોપારી.

(૨) ફક્કડ; સરસ.

વાંકડું, નં સ્ત્રીઓએ કાણી ઉપર પહેરવાનું એક ધરેણું; વાંક; ઘોડાવાંક. (૨) સ્ત્રી પુરુષ બન્નેને હાથની વચલી આંગળીએ પહેરવાનું વિંટલા જેવું એક ધરેણું; વેઢ; ઘોડો.

વાંકડો, પું કન્યાવાળા તરફથી વરને આપવાની રોકડ પૈકણ તે; પહેરામણી; વરને આપવા ઠરાવેલી રોકડ રકમ તે. ચરોતરના પાટીદારો, અંગાળીઓ, પારસીઓ અને સુરત તરફના અનાવિલ બ્રાહ્મણોમાં વાંકડાની રીત છે. દક્ષિણીઓમાં કહેવાય છે.

વાંકસાથીઓ, પું મોટા હાથીઓ; સાથિયાની એક તરેહ. (૨) મંડળ; રેખાચિત્ર.

વાંકાધ, સ્ત્રી વાંકાપણું; વાંકાશ. (૨) છેલાઈ ટેકાઈ. (૩) આડાશ વિરૂદ્ધ આગ્રહ તે; હઠીલાઈ.

વાંકાબોલું, વિં બોલીને ફરી જનાર; આકામોલું. (૨) જુહું; અપ્રમાણિક. (૩) નિંદક; ખોટું અને અવળું-જુહું બોલનાર.

વાંકાશ, સ્ત્રી વાંકાધ; વક્તા. (૨) આડાઈ (૩) વિરૂદ્ધતા.

વાંકું, વિં નહિ સીધું; વળેલું; વાંકવાળું; અસમાન; એકાદ બાજુ નમેલું. (૨) ઉલટું; અવળું; વિરૂદ્ધ. (૩) જુહું; ખોટું. (૪) બાંકું; છેલ; તેડું; શંકડું. (૫) ઓરમિજન-જતું; વિચિત્ર વલણવું. (૬) કુટિલ. કિં ૫૦ વાંકું ચાલવું=ઉપર રસ્તે જવું; વિરૂદ્ધ વર્તવું અનીતિએ ચાલવું. વાંકી નજરે જોવું=જાનામાના જોવું. અપ્રસન્નતા દેખાડવી. વાંકું પડવું=નાખુશ થવું; ખોટું લગાડવું; ધનરાજ થવું. (૧) ઉંધું પડવું; ગુસ્સે થવું. વાંકું બોલવું=બોલીને ફરી જવું, નાસુકર જવું; આડું બોલવું. જુહું બોલવું; નિંદા કરવી. વાંકું વળવું=મંત્રી જવું; વાંકા થઇ

જવું; નીચા વળવું; નમવું; ફંટાવું. વાંકું વાળવું=મરડવું; નમાવવું. વાંકી પાઘડી મૂકવી; છેલાઈ કરવી; ટાપટીપ કરવી. ઉં વાંકી મેલે પાઘડી ને છાંયડો ભેતો ભય રે ગોરમા. (૨) દેવાણ કાઢવું; દાંત દેખાડવાં ૩૦ ૫૦ વાંકો દહાડો કમખખતીનો સમય; નહિ લાભકારક સમય; અવળો દહાડો; વાંકી નજર કટાક્ષ. ધતરાજી વાંકું મોં કરવું; અવળું જોવું. (૨) ચેષ્ટા; નમસ્કરી કરવી. વાંકો વાળ ચત્કિચિત પીઠા ધળ; હરકત હેલો; નકતર; આંચ, ગેર સમજુતી; અશુભતાવ.

વાંકુંચુકું, વિં આડુંતેડું; સહેજસાજ વાંકું. (૨) આડું-અયોગ્ય લાગે એવું; ખોટું-નકારે એવું. (૩) ગાળા ગાળવું; વધારે પડતું; સર્પાકાર વાંકું તે.

વાંકુંતેડ, વિં બહુજ વાંકું થઈ ગયેલું હોય એવું તે; વળીગયેલું.

વાંકુંવસમું, વિં આડુંતેડું; અયોગ્ય અને આકર્ષ લાગે એવું; વિરૂદ્ધ અને કહણુ-ત્યાં કંઈ વાંકું વસમું બોલતો નહિ. જુહું ને રીસ ચરે એવું.

વાંકુંવરણાગિયું, વિં ટેકાઈને ટાપટીપવાળું; ફક્કડતા દેખાડતાને અફકડપણે વર્તનાર; છેલાઈના મરોડમાં રહેનાર; ટાપટીપિયું.

વાંગલાં, નં વળખાં; શંકાં. ઉં અત્ર વિના જ્યાં મારે વાંગલાં તો ક્યાંની કરીએ ટોપી આંગલાં.

વાંધું, નં ચોમાસાના પાણીના જોરથી કે નદીના પુરથી જમીન ખોદાઈ જઈને પડેલો લાંબો અને ઉંડો ખાડો તે; કાતર.

વાંધો, પું [સં. વર્ગ] વર્ગ; પંકિત:-વચલા • વાંધાના લોક દુકાળમાં બહુ દુઃખી થાય છે. (૨) જાત; તરેહ.

વાંચન, નં [સં. વાચન] વાંચવું તે; ઉકલવાની ઢબછબ તે; પઠન; ચિહ્ન અક્ષર

લખેલી બાબત મુખથી ઉચ્ચારવી તે. (૨) ચિહ્નનો અથવા સંજ્ઞાઓ બેસાડી અર્થ સમજાવે તે. (૩) કહેવું; બાખવું તે. (૪) અભ્યાસ; જ્ઞાન; માહિતી.

વાંચનમાળા, સ્ત્રી વાંચવા-બાણવાથી ક્રમાનુસારી ચોપડીઓ તે; વાંચવાની ચોપડીઓની માળા-શ્રેણી તે.-હોપવાંચનમાળા.

વાંચનાલય, નામ [સં. વાચન આલય] વાંચનશાળા; ગ્રંથાલય; પુસ્તકશાળા; લાયબ્રેરી. (૨) અભ્યાસગૃહ.

વાંચવું, કિં સં [સં. વાચ] ચિહ્ન-સંજ્ઞાઓ કે અક્ષરે લખેલી ભાષા સમજાય તેમ ઉકેલવી; કોતરેલું, લખેલું, કે ચીતરેલું જોઈને સમજવું અને બોલવું; લખેલું મનમાં બેસાડી સર્જનવું અથવા તો મોટેથી ઉકેલવું તે. (૨) અભ્યાસ કરવો; જ્ઞાન મેળવવું; સમજવું; જાણવું; બાણવું. (૩) કહેવું; બાખવું.-ગદ્ય વેળા બ્રાહ્મણ વંચતો નથી. (૪) ઇચ્છવું; ચિતવું.-કોઈનું પથ બહુ વાંચવું.

વાંછના, સ્ત્રી [સં.] ઇચ્છા; ભાવના; કામના; મરણ.

વાંછા, સ્ત્રી [સં.] ઇચ્છા; અભિલાષ; ભાવ. ઉં વરવાંછા નથી બીજી. (૨) મરણ.

વાંછિત, વિં [સં.] ઇચ્છેલું; ધારેલું; અભિલાષિત.

વાંછ, સ્ત્રી અકળદુપતા; નહિ ફળવાપણું તે; નવો ઉદ્ભવ કે પ્રજોત્પત્તિ નહિ થવા પણું તે-વાંછ.

વાંછણી, વિં [સં ચન્દ્રચા] જેને પ્રજા ન થતી હોય એવી માદા-સ્ત્રી તે.

વાંછણું, વિં પોતાના જેવું નવું બીજું બનાવવાની સક્તિરહિત; પોતાની ભવિષ્યવારના-પ્રજોત્પત્તિ કરવાને અશક્ત;

પ્રજોત્પત્તિ જેને થઈ કે થતી ન હોય એવું તે. (૨) ન જોઈ કૂટે એવું તે.

વાંઝિયાબાઈ, વિં વાંઝિયાનું; બીનવારસી.

(૨) વાંઝણું ઘર-કુટુંબ તે. (૩) વાંઝણું થતાં ઘરનાં બારણાં ઉઘાડાં રાખી આપનારું; નિર્વંશ જતો રાખી આપનારું; એકનું એક-ખુદજ વહાલું-મોઢું છોકરું તે.-વાંઝિયાબાનો દીકરો;

વાંઝિયું, વિં જેને છોકરાં ન થયાં હોય એવું-સ્ત્રી તેમજ પુરુષ-અને માટે વપરાય છે; પ્રજારહિત; પ્રજોત્પાદનની શક્તિ રહિત, અફળ રહે એવું; નવી ઉત્પત્તિ ન કરી શકે એવું; જેમાંથી નફો-લાભ થાય નહિ એવું.-વાંઝિયો ધંધો.

વાંઝે, સ્ત્રી વહેંચણી; વિભાજણી; ભાગ પાડવા તે. (૨) ભાગ; હિસ્સો; શાંભો. (૩) નૈવેદ્યની પ્રસાદી.

વાંઝેલું, કિં સં વહેંચવું; ભાગ પાડવા.

વાંઝો, પું ભાગ. હિસ્સો. (૨) ગરાસમાં મળેલી જમીનનો ભાગ તે; જેની ઉપર સરકારી કર આપવાનો ન હોય એવી જમીન-ખેતર તે; રાજસેવાના બદલામાં મળેલી બીનકરવાળી જમીન તે.

વાંઝો, પું કુંવારો; વગર પરણેલો પુરુષ.-કેટલાંક નાતોમાં કન્યાની અછતને લીધે થણા પુરુષો વાંઝાજ મરી જાય છે. (૨) વિધુર; રંડાયેલો; વગર પરણેલો માણસ. (૩) કુટુંબ-સ્ત્રી છોકરાં વગરનો માણસ-પુરુષ તે. વાંઝી=વગર પરણેલી. બાપડો વાંઝો હોય કંઈ સ્ત્રી વાંઝી હોય છે ?

વાંતરવું, કિં સં દાંદાદોરા કરી નાખવું; વિખેરી-વહેરી નાખવું; બગાડી નાખવું.

(૨) વેતરવું; કાપવું. (૨) કરકસું.

વાંતરી, સ્ત્રી ઉત્તનાં કપડાં અને કામળને લાગતી કાંઈ તે; ઉત્ત, અને કામળ વચ્ચેને કરડી ખાનારાં એક ભવનાં નાનાં છવડાં તે.

(૨) અનાજમાં પડતાં જીવડાં તે. (૩) ઉધેલ જેવી જીવાત તે.:-શાલને છુટી અને વપરાતી રાખજો, નહિ તો વાંતરી ખાઇ જશે.

વાંતિ, સ્ત્રી [સં. વાન્તિ] ઉલટી; ખાધેલું ખાણું ફરવું તે.

વાંદર, પું [સં. વાનર] માણસને મળતી આકૃતિનું શરીર વાળવાળું અને અટકયાળા સ્વભાવનું એક વનચર પ્રાણી; વાનર; કપિ; મર્કટ; ભોજલું. આની ઘણી જાતો થાય છે. કેટલાકને પુંછડી નથી હોતી. વાંદર ચોષ્ટા=અટકયાળાં કરવાં તે. વાંદર વેડા=વાંદરાની માફક ચાળા કરવા તે.

વાંદરી, સ્ત્રી વાંદરની માદા; ભોજલી. (૨) ખેડેળ ને ચિખાવલી સ્ત્રી તે.

વાંદર, નં વાંદર; મર્કટ; કપિ; વાનર. કહેવું વાંદરાને નીસરણી આપવી=ખીલવા ને ખીલાવવું, મૂર્ખને ઉસ્કેરણી આપવી; ચઢાઉને ચઢાવવા એમ.

વાંદરો, પું નર વાનર તે; કપિ. (૨) કળ; ચાંપ; ઘોડો:—અંદુકનો વાંદરો. (૩) તાળાનો ખીલો; ઉલાળો. (૪) સળગાવતાં આગતેમ કુદે ને ધુમરી ખાય એવી આતસખાજ. ૩૦ પ્રં વાંદરાનો ધા=ચોડાને ઘણું કરી નાખવું; ચુથીને બગાડવું તે.

વાંદો, પું હવા ને ભેળવાળી અંધારી જગોમાં થતો રાત્રી પાંખવાળો જીવડો; ઝલ; વંદો. (૨) એક ઝાડમાંથી ખીજ જતના ઝાડનો જે પ્રદોહનું એકાદ જુદી જાતના ઝાડના પોલાણમાં થાય તે.

વાંદર, વિં વૃષણ વિકારવાળું—બળદ. ખાસી કરતાં રહી ગયેલી એકાદ રગને લીધે જેના વૃષણ વધી ગયેલા હોય એવું—આખણું.

વાંધો, પું હરકત; અડચણ. (૨) બાધ; મત બેદ. (૩) વિરોધ; તકરાર. (૪) શક;

વહેમ. વાંધોમાંથી=બાધ; હરકત. કિં ૫૦ વાંધો કહાડવો=બાધ લેવો; વિરૂદ્ધ પડવું; શક લાગવો. ખોટું લાગવું. (૫) દોષ; શૂલ; ખેડ.

વાંન, નં વાન; વર્ણ; રૂપરંગ. (૨) અં વંત; વાન; વાળું. જાતવાન.

વાંકળ, વિં વાયેલ; જેમ તેમ બોલે અને વિવેક વગર ચાલે—ખરચે—વાવરે એવું; અસ્થિર સ્વભાવનું; અખી બોલ્યું ને અખી ફેલા કરે એવા સ્વભાવનું; વિકળ. (૨) ફોગટ; અમથું. (૩) માલ વગરનું.

વાંકળાઈ, સ્ત્રી વિકળતા; મનની અસ્થિરતા; વાયેલાપણું. (૨) ઉડાઉપણું.

વાંસ, પું [સં. વંશ] ઉભા સોટા જેવી ગાંઠ પેરે પેરે પાન ને ગાંઠવાળી એક વનસ્પતિ; વંશ; કીચક; વેણું. (૨) લાંબો ગાંઠદાર સોટો; વળો; લાંબો ને જડો સાંકો. (૩) ૭-૮ હાથ જેટલું કે ૧૦ ફુટ જેટલું પરિમાણ—માપ તે.:-વાંસબળ એ વાંસ પાણી છે. (૪) મોટો રવૈયો; છેડે લાકડાનો ઝૂલ જડેલો દહિં ભાગવાનો વાંસ:—વઘેલાનો વાંસ. ૩૦ પ્રં વાંસ ફરવો=ધરમાં રાહજીવું સરખું એ નહિ હોવું. નિષ્કિંચનતા દેખાડે છે:—એના ધરમાં તો વાંસ ફરે છે! પછી આપે શું રાખ? સુકો વાંસ મારવો=ધસીને ના પાડવી. વાસ બંધાય=ઠાઠડી બંધાય—મરી જાય. એ ગાળ.

વાંસકપૂર, નં વાંસ ફોડતાં તેમાંથી નિકળતો કપૂર જેવો ધોળો ફરી ગયેલો વાંસનો રસ; વંશનિર્યાસ; વંશલોચન.

વાંસડો, પું વાંસ; લાંબો વાંસનો સોટો; વળો. વાંસણી, જું વાંસળી.

વાંસફોડો, પું વાંસને ફોડનારો; વાંસને ચીરી તેનાં કાંપડાં કરનારો. (૨) વાંસ ફોડી તેની ચીપોની ટોપલીઓ અને છાખલાં બનાવનારો.

વાંસલડી, સ્ત્રી વા કુંકવાથી વાગે એવી વાંસની જુગળી; વાંસળી. પાવો; વેણુ;

મણિ. બંસી. ઉં વાંસલડી વાંસીને હું તો
બંસી.
વાંસસો, પું. લાકડાં ઓલવાનું સુતારનું ઓ-
બર. કહે. વાંસલો હલાવીને ચાલ્યા જવું=
કામ કરવું નહિ પણ માત્ર દલાડો ભરવો.
વાંસળી, સ્ત્રી. વેણુ; બંસી કુંકવાથી વાગે
એથી વાંસની છુંગળી; પાવો. (૨) દારે
એક એક રૂપિયો રહે એવી મજામુત કપ-
ડાની કાચળી.

વાંસી, સ્ત્રી. એક છેડે દાતરડા જેવું શું એ-
સાંડલો વાંસ; ઉચા ઝાડનાં નાનાં ડાળાં
કાપી નાખવાનું એક ઓબર. વાંસી
લઇને ડાળાં ખાંપાનાંખ્યાં.

વાંસે, અ. પાછળ પુડે. મારી વાંસે આવ.
(૨) પુડે લાણુ ને લાણુ રહેવું તે. તે
વાંસે લાગ્યો કે, મને સાહેબની મુલાકાત
બસ કરાવેજ, એટલે હું શું કરું? ખતે
વાંસો, પું. બરડો; પીઠ. ૩૦ પ્ર. વાંસો ભારે
થવો=માર ખાવાનાં લક્ષણ થવાં.

વાંસોડ, ન. વાંસનું વન; વાંસવાડો.
વિ, અ. [સં.] જુદાઈ, અભાવ; ફેરફાર,
વિવિધતા, વિરોધ, પ્રતિકૂળતા, ચલન, ફે-
લાવો અને પુષ્કળપણું વગેરે બતાવનારો
ઉપસર્ગ.—વિશ્લેષ, વિધવા, વિકાર, વિસ્મ-
રણ વગેરે.

વિચાર, ન. વ્યાજ.
વિચારણું, વિ. વ્યાજ; વ્યાજ સંબંધી
વિચારણું, કિં. અ. [સં. વી.] વહાણું;
જણવું પ્રસવવું; અચ્ચાને જન્મ આપવો.
વિચારણું, ન. વાણું, સાંજનું રાત્રિભોજન
તે, ઉં વિચારણી વેળા ખાઇજી.
વિકર, [સં.] અધરું; મુરકેલ. (૨) કકણુ;
જખર. (૩) ભયંકર; ભારે. (૪) અણધર.
વિકરાળ, વિ. [સં.] બીક લાગે એવું;
ભિયામણું ડરામણું.

વિકલ્પ, પું. [સં.] અપવાદ; શુક; તફાવત.
(૨) અનિશ્ચય; દ્યુભય. (૩) બદલ.

(૪) કલ્પનામય વિચાર; તર્કવિતર્ક.
વિકસણું, કિં. અ. [સં.] ખીલણું, ઉધડવું
ફૂલવું. (૨) પહોળું થવું.
વિકળ, વિ. [સં.] આતુર; આકળું; શું કરવું ને
શું નહિ? એવી વિશ્વાસુટમાં પડેલું.
ઉં સખી! મને વિકળ કરી છે એની
વાંસળીએ. દયા.
વિકળતા, સ્ત્રી. વિકળપણું; આતુરતા; અ-
કળામણુ; વિશ્વાસુટા.

વિકળા, સ્ત્રી. કળાનો સાઠમો ભાગ તે; લણુ-
થી પણ થોડો વખત તે.
વિકપિત, વિ. ધ્રુજવું; કંપવું; થરથરવું; કં-
પાયમાન.

વિકાર પું. [સં.] કોઈ પણ વસ્તુની સ્વાભાવિક-
અસલ સ્થિતિમાં થતો જે (નરતો) ફેરફાર
તે; બગાડ. (૨) શરીરનો તે રોગ;
વ્યાધિ. મનનો તે—જુરસો, આવેશ,
લાગણી. (૩) મૌલિક શુણ્ડ-સ્વરૂપની
વિપરીતતા; વિપર્યય.

વિકારી, વિ. વિકારવાળું; બગડીગયેલું. (૨)
વિકાર ઉત્પન્ન કરે એવું; શરીર-મન વગેરે
બગડે એવું; રોગી; અપથ્ય. (૩) ખરાબ
ભાવનાવાળું; કુત્સિત; જેમાં સ્વાર્થભાવના
ભરેલી હોય એવું.—વિકારી આંખ-મન
વગર.

વિકાશ, પું. [સં.] વિકાસ; ખીલવું તે;
ઉધડવું—ફૂલવું તે; ઉદ્ઘાટન; ખિલાવ; ઉધા-
ડ. (૨) ખુલ્લું થવું તે; સ્પષ્ટ-ઉધાડા—સ્વ-
રૂપમાં આવવું તે; ફેલાવ; પ્રસવ; વધ;
આવિષ્કાર. (૩) તેજોમયતા; બહુકો.

વિકાશવાદ, પું. વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓ
વગેરે દેશ, કાળ અને પરિસ્થિતિને લઈને
વધતાં અને ખીલતાં જાય છે એવો જે
ઝટિકમ-મત તે. ઉત્ક્રાન્તિવાદ. મુરોપમાં
હાર્વિન નામના વિદ્વાને ગયા સૈકામાં આ
મત પ્રતિપાદન કર્યો ત્યારપછી ધણું જા-
ણાને તે ભગાડવામાં આવ્યો છે. ખીલકેશ

પોતામાં રહેલી શક્તિઓથી પરિસ્થિતિને થોડા સ્વરૂપ લે છે અને તે પોતાના જીવંત ખીલું પોતામાંથી ઉત્પન્ન કરી સ્થિતિ પ્રમણે ખીલવણી કર્યે જાય છે, એવો આ મત -વાદનો મુદ્દો છે.

વિકાસ, પું. [સં.] ઉદયવું તે; ફલવું ખીલવું તે. (૨) તેજ; પ્રકાશ. (૩) હરખ; આનંદ.

વિકાસવું, કિં અં ખીલવું; ફલવું; ઉદયવું. (૨) કિં સં ઉદયવું; પહોળું કરવું; ફાડવું. ઉં અંગર પડયોતોરે વારમાં, વિકાસી મુખ ભાગ; દમયંતીએ પ્રીછયો નહિ. (૩) ટગરટગર જોયાકરવું.

વિકાસી, વિં જ્ઞાનાર; ખીલનાર; પોરણાં અંદ્ર વિકાસી ને પદ્મ સૂર્ય વિકાસી (૨) ખુલવું; પહોળું. (૩) આનંદ આપે એવું.

વિક્રીણ, વિં [સં.] વેરાયેલું; અમ તેમ ફેંકાયેલું-ફેલાયેલું હોય તેવું; વિખરાયેલું. (૨) ઉડાડેલું; છુટું છુટું કરી નાંખેલું; ફેંદાયેલું.

વિકૃત, વિં [સં.] જેના સ્વરૂપમાં-ગુણમાં ફેરફાર થઈ ગયેલો હોય એવું; બગડી ગયેલું; ખરાબ; ખેડોળ; તરેહવાર. (૨) વિકાર પામેલું.

વિકૃતિ, સ્ત્રી [સં.] વિકાર; વિક્રિયા; સ્વાભાવિક સ્વરૂપ-ગુણ વગેરેમાં થયેલો જે નરસો ફેરફાર તે; બગાડો.

વિકૃષ્ટ, વિં [સં.] ખેંચેલું; તાણેલું; વાળી નાખેલું. (૨) ઘસરડેલું.

વિક્રમ, પું. [સં.] પરાક્રમ; પુરુષાર્થ; શૌર્ય; જ્ઞા. (૨) પરાક્રમવાળું સૌભાગ્ય; જાહો-જલાલી ઉં રાવણ વિક્રમ રવિના, અસ્ત સમયને સમીપ સમય છે. (૨) પગલું; કદમ. વિક્રમ ઉજ્જવનો પરાક્રમી પરાપદારી એક મોટો રાજા. વિક્રમ સંવત=વિક્રમ રાજાએ ચલાવેલો સંવત્સર. ગુજરાતમાં વિક્રમ સંવત ચાલે છે, વિક્રમ અને વિક્રમ સંવત આટલે ઇતિહાસકોમાં જુદા મતલબે

છે ઇતિહાસમાં વિક્રમ સંવતની સ્થાપના કાળમાં કોઈ એ નામનો રાજા થયો જણાવ્યો નથી, તેમ વિક્રમ સંવતમાં પહેલાં ચાર પાંચ સૈકામાં લખાયેલો કોઈ લેખી પુરાવો મળતો નથી પણ એમ કહેવાય છે કે, એક જુના 'માળવ સંવત' ને પાછળથી ઉપાડેલો તે એ છે.

વિક્રય, પું. [સં.] વેચાણ; મૂલ્ય લઈને આપવું તે:- કન્યાવિક્રય. (૨) વકરો.

વિકાંત, વિ [સં.] પરક્રમી; બહાદુર. (૨) બિયામણું; બીક લાગે એવું. (૩) ઉત્કેચાયેલું; ક્રન્ધા ઉપર ચડેલું.

વિક્રિયા, સ્ત્રી [સં.] વિકાર; વિકૃતિ. (૨) ઉલટી ક્રિયા થવી-બગડવું તે.

વિક્ષેપ, પું. [સં.] આંતરો; ખતરો; આડ; અડચણ; હરકત; અટકાવ. (૨) કોઈ કાર્ય-વિચારમાં લાગી રહેલા ધ્યાનમાં વ્યવધાન પડવું તે; મનનું સાતત્ય તૂટવું તે; વ્યવધાન. (૩) વાર; વિલંબ.

વિખ, નં. [સં. વિષ.] ઝેર; પ્રાણ હાનિ કરે એવું દ્રવ્ય તે; વિષ; વખ.

વિખડું, નં વિખ; વખ; ઝેર. ઉં વહાલો અમરત પૈને ઉછેર્યાં, વહાલો મારે અમને રે, હવે વિખડાં ઘોળી ઘોળી દો છો, ઘટે નહિ તમને રે. પ્રા. કા.

વિખરવું, કિં અં [સં. વિલ્લિખ] વેરાવું; છુટું છુટું પડવું; પથરાતાં પડવું; ખરવું. ઉં વિખરતાં ખરતાં કુચ્છોવારે.

વિખરાણું, કિં અં વેરાવું; ફેલાવું; પથરાવું. (૨) આમ તેમ છુટું છુટું થઈ જવું. ઉં છુટો મુવાળો વિખરાયેલો હતો, નિતબની ઉપર ફૂંચ્યો ચોટલો.

વિખવાદ, પું. વેર ઝેર થાય એવી બોલચાલ; કનિષ્ઠો; તકરાર; વેરઝેર.

વિખવું, કિં સં પીખવું; ફેંદવું; મુઠી નાંખવું; ધાંડી ભેડી-લખવું.

વિભિન્ન, સ્ત્રી સ્ત્રી; બાઈડી. (૨) એરીલી
-કલ્પા સ્ત્રી. (૩) વિષ્ણુ-યા,

વિષ્ણુ, અં વિષ્ણુ; અં. (૨) સંબંધિ; અથે.
સાતમી અને ચોથી વિભક્તિને અર્થે વ-
પ્રાય છે.

વિષ્ણુરણુ, કિં સં છુટ પાડવું; આમતેમ
આહુ પાહુ કરી નાંખવું; વેરી-વ ખેરી
નાંખવું. ઉં એ વેરીઓના વાસને વિ-
ખેરી નાંખી. ક-દ ડા વેરાતું કરવું.

વિષ્ણુવાત, વિં [સં.] નામાંકિત; પ્રખ્યાત;
લોકમાં નાણીતું હોય એવું; નામીયું.

વિષ્ણુવાતિ, સ્ત્રી [સં.] નામાંકિતપણું;
પ્રખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ. (૨) યજ્ઞ; કીર્તિ;
આભર. સાસં કામથી લોકમાં ઓળ-
ખાવું તે.

વિગત, સ્ત્રી સારી રીતે જાણવું એવું તે;
ખીના; સંપૂર્ણ વાત-વૃત્ત તે; હંકીકત; તપ
સીલ; જેમ બન્યું હોય તેમ ક્રમવાર અ-
થેતિ કથન તે. વિગતે-એ રીતે. અર્થ-
સમજણ અને વિવેચન-મનન વગેરે સા-
થે. ઉં પણ વિગતેથી જો વંચાય, તો તે
માંથી કારણ થાય. (૨) માહિતી; જાણ.

વિગતવાર, અં સદ્ગુણી અથેતિ હંકીકત સા-
થે; તપસીલવાર; જુદા જુદા વસ્તુઓના
જુદા જુદા સ્પષ્ટ ખુલાસાઓ સાથે:-
કાલે હું તમને વિગતવાર પત્ર લખીશ.

વિગેરે, અં વગેરે: આદિ લખને-સૌ એમ;
અમુક અમુક અને બીજાં વધારે એમ:-
કાગળ, શાહી, કલમ વિગેરે લખવાનાં
સાધન જોઈશે.

વિગેરે, પું [સં.] તકરાર; ઝગડો; નહિ
મૂળ તે. (૨) લક્ષ્ય; વહેવાડ. (૩) ચ-
રીર; દેહ. (૪) બાકરણમાં-સમાસના
અવયવો-શબ્દ જુદા પાડવા તે (૫)
અંશ; ભાગ; કુટુંબ. (૬) આદાર; સ્વરૂપ.

વિગેરવાન, વિં સરીરી; દેહી; દેહધારી; (૨)
પ્રાણી.

વિચરણુ, કિં અં વેરાધ જવું; આમતેમ
જુદું પડી જવું; કડીજવું. (૨) તાપથી
ઓગળીજવું.

વિચરણુ, કિં અં વિચરણુ; વેરાધ જવું;
સમજનો જુરસો જતો રહેવો. (૨) ઓ-
ગળી જવું.

વિચરે, પું કળિયો; ઝગડો; ટંકો. (૨) ક-
સંપ થતા તે.

વિચરત, પું [સં.] મારવું તે; ધા કરવો
તે; ધાત; સંહાર. (૨) હાર; નાશ.

વિધાનક, વિં તોડી પાડનાર; નાશ કરનાર.
(૦) પાપમાલી કરે એવું; ઉચ્ચેદક.

વિધું, નં સો હાથ ચોરસ, ચાળીસ ગુંડા જે-
ટલું જમીનનું પ્રમાણ-એક માપ તે; વિધો.

વિધો, પું વિધુ; ચાળીસ ગુંડા માપ તે.
(૨) સો હાથ લાંબો પહેળો જમીનનો

કકડો તે. એકરનો નવ આની જેટલો
ભાગ તે વિધાને એકર.

વિધ્ન, નં [સં.] કોઈ કાર્ય કરવામાં જે
વાંધો-હરકત આવે તે; અડચણ, નડતર;
આડખીલી; પ્રત્યવાય. (૨) સંકટ; વિપ-
તિ; દુઃખ. (૩) મુશ્કેલી; વિઠબના:-
વિધ્નદર-હારી, વિદારણુ=ગણપતિ.

વિધ્નહર, વિં વિધ્નને હરનાર; ગણપતિ;
ગણેશ.

વિધ્નિત, વિં વાંધામાં-હરકતમાં આવી પ-
ડેલું. (૨) કોઈ કારણે અટકેલું; કોઈ ન-
ડતરને લીધે ખળેલું.

વિચક્ષણુ, વિં [સં.] ચતુર-તીવ્ર સમજ
શક્તિવાળું; તરત સમજી જાય એવું. (૨)
અચળાપવાળું; ચાલાક. (૩) બળેલું;
ચાની; શાણું. (૪) નહિ જાણ્યું જાય એવું;
કામલ; બહુચુત તે ઘણી બાબતોનું જાણ-
કાર હોય એવું.

વિચરણુ, કિં અં [સં.] દૂર-આશિ
જવું; આલવું; જવું. (૨) બહાર જવું;
નિકળવું; આગળ ગતિ કરવી. (૩) દાખ-

લ થવું; પેસવું. ઉં વિચરી વિલામત
લાવક વિલોક્યા લોક. ક. દ. ડા.

વિચાર, પું. [સં] સાઈ ખોદું; ખઈ ખોદું
અને કર્તવ્યાકર્તવ્ય સંબંધી તુલના-પરી-
ક્ષા કરવાની જે સમજશક્તિ તે; સદ-
સદ વિવેક કરવાનું જ્ઞાન તે; ઇંદ્રિયો મા-
રજત જણાયેલી બાબત ઉપર મનમાં ચાલતો
જે વ્યાપાર તે; મનમાંનું ચિંતન; મનન
તે; મનોવ્યાપાર. (૨) મન, બુદ્ધિ અને
અંતઃકર્ણમાં જોડાયેલ ચક્ર બંધાયેલે અભિ-
પ્રાય તે; (૨) મત; નિશ્ચય; ઠરાવ. : ધર રાખ-
વાનો વિચાર થયો કે નહિ ? (૩) ઉદ્દેશ:
હેતુ; આશય. : ધર લેવું એવો વિચાર છે
પણ જોઈએ છીએ. (૪) વિવેક; સમ્યક્તા;
મર્યાદા. : ક'ંઈક ખોલતાં વિચાર રાખવો,
એ તો ગમે તેવો પણ અમલદાર છે. (૫)
કલ્પના; તર્ક; મનસુખો. (૬) આનાકાની;
ગુંચવણ; ગડમથલ. (૭) શ્રીક; ભય. (૮)
અટકાવ; અડચણ; થોભવું તે. (૯) ચિંતા;
શિકર; કાળજી. (૧૦) ધ્યાન; લક્ષ. (૧૧)
પશ્ચાત્તાપ. કિં પ્રં વિચાર આવવો=કાર્યો
કાર્ય સંબંધી મનોવ્યાપાર ચાલવો. (૨)
કલ્પના ઉદ્ભવી. (૩) ડખકો-વહેમ-શંકા
પડવી. વિચાર ઉઠવો=તર્ક થવો. વિચાર
કરવો=મનોવ્યાપાર ચલાવવો; કાર્યકાર્ય
નિર્ણય માટે મનમાં મથવું. (૨) મન-
સુખા-ઠરાવ કરવો. (૩) થોભવું; ખોલતાં
અટકવું. (૪) બીજા સાથે વિવાદ ચલાવવો.
વિચાર ચલાવવો; વિચાર કરવો; વિવાદ કરવો;
નિર્ણયને માટે થોભવું-વખત લેવો. વિચાર
છુપાવવો=હેતુ જાહેર નહિ કરવો. વિચાર
જાણવો=જ્ઞાનનો શો અભિપ્રાય છે તે
જાણવાનો યત્ન કરવો. વિચાર ડગભગવો
=ઠરાવ, મનોભિપ્રાય શિથિલ થવો; આ
નાકાની ઉજવવી. વિચાર દબાવવો=મનો
ભાવ છુપાવવો અથવા સંયમ ધરવો.
વિચાર ધરવો=મનસુખો રાખવો. વિચાર

પરખવો=મામાનું મન જોઈ લેવું વિચાર
ભમવો=દોલાયમાન થઈ જવું; મનની સુ-
સમતોલતા જતી રહેવી. વિચાર રાખવો
=વિવેક રાખવો. વિચાર સાંભળવો=બીજા-
નો મત સાંભળવો, વક્તવ્ય જાણવું. ૩૦
પ્રં વિચારપૂર્વક વિચાર સાથે; જાણી
બુજીને; અજાણતાં કે અકસ્માત એકદમ
નહિ એમ. વિચારશીલ=ડહાણું વિચાર-
વિવેકવાળું; ગંભીર; સાહસિક નહિ એવું.

વિચારક, વિં વિચાર કરનાર.

વિચારણા, સ્ત્રીં વિચાર કરવો તે. (૨) પ-
રીક્ષા; તપાસ.

વિચારણું, કિં સં વિચાર કરવો; જોવા
જાણવા સમજવામાં આવેલી બાબત ઉપર
મનમાં વ્યાપાર ચલાવવો તે; સાર અસાર
સમજવો.

વિચારિત, વિં વિચારેલું; ચિતેલું. (૨) મ-
નથી નક્કી કરેલું.

વિચારી, વિં વિચારશીલ; વિચારવાળું. (૨)
ડહાણું; શાણું.

વિચિ, સ્ત્રીં તરંગ; લહેર; મોજો.

વિચિક્ષણ, વિં વિચક્ષણ; ચતુર; ચાલક. (૨)
ઝટ સમજી જાય એવી તીવ્ર બુદ્ધિનું.

વિચિત્ર, વિં [સં] વિવિધતાવાળું; ભાત
ભાતનું. (રંગ વગેરે માટે) તરેહવાર. (૨)
અજાણ્ય જોવું; અજાણ્ય; નવલ. (૩) ધાટ,
ડોળ કે સમતા વગરનું. (૪) ભત્રીવાર વગ-
રનું; ચંચળ મનનું; સ્વભ. વત્રા કેટલાય વગરનું.

વિચિત્રતા, સ્ત્રીં વિચિત્રપણું; તરેહવારપણું.

વિચેતન, વિં [સં] ચેતનારહિત; બેભાન;
નિઃસંજ.

વિચેષ્ટા, સ્ત્રીં (સં) ચેષ્ટા; મસ્કરી. (૨)
અડપણું.

વિચિષ્ઠ, વિં (સં) જુદું જુદું પડેલું; છેદાઈ
ભેદાઈ ગયેલું; દ્વાદી-ત્રી ગયેલું.

વિચ્છેદ, પું. (સં) છેદ; કાપ; ધા. (૨)

કાપીને જુદું પાડવું તે. (૩) જુદાઈ; વિ-
ન્યેગ; છુટા પડીજવું તે.

વિજળવું, કિં સં વાસણ અથવા વસ્ત્રને
પાણીએ ખંખાળવું; પાણીમાં ઝબકાણી
અથવા પાણી નાંખીને ધોવું તે. : જોળી-
કળશિયો વિજળવેતેમાં પાણી નાંખી
ખૂબ હલાવીને સાફ કરવાં; પાણીથી સાફ
કરવું-ધોવું. : લુગડાં વિજળવાં=પાણીમાં
ઝબકાણી-મચમચાવીને ધોવું. (૨) ઉજળવું;
ચમકવું. (૩) હેતરવું; કગવું. (૪) ઝાપટી
નાંખવું; ખખેરવું; પીખી નાંખવું.

વિજુઆ, પું (સ્ત્રીઓ) પગને અંગુઠે પહેર-
વાતું ધરણું; વિંછીના આકારનાં ફૂલ.
વિજુવા. ઉં અણવટ વિજુઆ.

વિજોહ, પું એ રત્નેહીઓ વચ્ચે જુદાગરી
પડાવવી તે; જુદું પાડવું તે; અળગું રાખવું
તે; વિન્યેગ; જુદાઈ.

વિજજવારા, પું વિંજજાનો પવન. વિરજુ-
વાળા=એક જાતના ધાસનાં સુગંધિદાર
શ્રીંગાનાં વાળો તે. આ વાળા-વિંજજો,
ટ્ટી વગેરે બનાવવાના કામમાં આવે છે.
વિરજુવાળાના વિંજજાનો પવન તે.

વિજજો, પું [સં. વ્યજન] વિંજજો; પંખો.
હવામાં હલાવ્યાથી વાની લહની. આપે
એવી કાગળ, કાંપડાં, વાસની ચીપો કે
તાડપત્રની બનાવટ તે, વિજજુલો કવિ-
તામાં-ઉં વિજજુલો વા ઢોળું રાજ.

વિજન, વિં [સં.] માણસના વસવાટ
કિવા અવસ્થાવર વગનું; જ્યાં મનુ-
ષ્યો સંચાર ન હોય એવું; ઉજડ. ઉં
વિજન વગડે આર્થ રખડયા. ઉ. રા.
અરિત. (૨) એકાંત; જ્યાં કોઈ હોય
નહિ એવું (સ્થાન. જંગલ.) હેરાન.

વિજન્ય, પું [સં.] જીત; ક્ષેત્ર; જ્ય. (૨)
એ નામનો વિજજનો પોળિયો:-જ્ય
વિજન.

વિજયા, સ્ત્રી [સં] દુર્ગા; પાર્વતી. (૨)

ભાંગ; ગાંજની મોજરો અને પાનનો જુકો.
ઉં આક, ધંતુરો, શિવજી વિજ-
યાના મોગી.

વિજયાદશમી, સ્ત્રી આસો સુદિ દશમનો
તહેવાર તે; દસરા. ઉં વિજયા
દશમીના વાયદા વીતિયા, નજીદી! નાવ્યા
તમારા વીર. સુસાદરો અને યતિઓ વગેરે
જેઓ ચોમાસું એક ટેકાણે અટકી રહ્યા
હોય તેમને પ્રયાણ કરવાનો દિવસ. સીમાતું
ઉજ્જવન કરવાનો અને ચાસ પંખી જોવાનો
મહિમા તે દિવસે હોય છે. રાવણ ઉપર
ચઢાઈ લઈ જવાને રામ કિષ્કિંધાથી અને
પાડવો વિરાટ નગરમાંથી એ દિવસે શમી-
સીમળાતું પૂજન કરીને નિકળ્યા હતા,
અને વિજય પામ્યા હતા.

વિજયાનંદ, પું [સં.] જીત થયાની ખુ-
શાલી તે; જય થયાનો આનંદ તે.

વિજયી, વિં [સં.] જીતેલ; ક્ષેત્ર મેળવેલી
હોય એવું; જીત પામેલ; ક્ષેત્રમંદ; જય-
વંત; યશસ્વી.

વિજયું, કિં સં વિજવું; હવામાં આમતેમ
જેરથી ફેરવવું; અમતેમ ધુમાવવું.

વિજળી, સ્ત્રી [સં. વિજુત] વાદળાં એક
ખીજ સાથે અથડાવાથી આકાશમાં તેજને
જે ભજુકો થતો દેખાય છે તે; વિજ; વિ-
જુત. (૨) એક જથ્થામાં રહેલા સૂક્ષ્મ અ-
ણુઓ અને તેની આસપાસ રહેલા ધરત્રમાં-
સૂક્ષ્મ વાયુમાં થતી હિલચાલથી ઉત્પન્ન
થતી એક તેજોમય શક્તિ તે. ઇલેક્ટ્રીસિટી,
વિજળી રાસાયનિક પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતી
એક શક્તિ.

વિજાતિ, સ્ત્રી પર નાત-જાત તે.

વિજાતીય, વિં [સં.] ખીજ નાત જાતનું;
જુદી જાતનું.

વિજાપરો, પું છુટકો; નિકાલ; તોડ.

વિનરી, સ્ત્રી જારીને છુપાવવાની કળા
અંચળાઈ તે:-જરીવિનરી.

વિજ્ઞેગ, પું [સં વિજ્ઞેગ] પ્રિયજનથી, સ્વ-
જન અને સ્વદેશથી દૂર હોવું તે; જ્યુદ્ધાધ;
વિરહ; નહિ સંયોગ તે; અળગું વિખુદું
દૂર રહેવું તે. (૨) નહિ મેળાપ-મુલાકાત
હોવી તે; અળગા-અતડા રહેવાપણું તે;
નહિ સંસર્ગ-સોપાત તે.

વિજ્ઞેગણ, સ્ત્રી પતિથી દૂર પડેલી સ્ત્રી; વિ-
જ્ઞેગી; વિરહિણી. ઉં હું વિજ્ઞેગણને
મુકી અહિં, પતિ છે વર્ષ થયું વસ્યા તહિં.

વિજ્ઞેગી, વિં વિજ્ઞેગી; વિરહી; પ્રિયજન,
સ્વજન અથવા સ્વદેશથી દૂર રહેલું-પડેલું
તે. સ્વજનથી વિખુદું; દૂર પડેલું; વિજ્ઞેગ
વાળું.

વિજ્ઞમિ, સ્ત્રી [સં.] વિનંતિ; અરજ; આ-
જીજી; વિજ્ઞાપના.

વિજ્ઞાત, વિં [સં.] સારી રીતે જાણેલું;
વિદિત.

વિજ્ઞાન, નં [સં.] સવિશેષ-ખાસ જે જ્ઞાન
તે; ઉંડું અને ઉચ્ચ પ્રતિતું જ્ઞાન તે; તત્ત્વ-
જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન. (૨) વિદ્યા શાસ્ત્રીયજ્ઞાન;
પૂર્ણજ્ઞાન; શુદ્ધ અને વિષયનાં અંગેઅંગતું
અનુભવમાં આવેલું જ્ઞાન તે; ભણતર:-
મનોવિજ્ઞાન; તત્ત્વ ને વસ્તુસ્થિતિને જ્ઞાતું
પૂર્ણ જ્ઞાન તે.

વિજ્ઞાનમયકોશ, પું [સં.] શરીરમાં ક-
લ્પેલા પાંચ કોશમાંનો તે કોશ કે જે જ્ઞાન
ને છણીને સમજે છે-હૃદયમાં કિંતારે
છે; અહ્ય કરેલા જ્ઞાનનો વિવેક કરી તેને
ધારણ કરવાની શક્તિ તે.

વિજ્ઞાનિક, વિં વિજ્ઞાનનું, વિજ્ઞાન સંબંધી-
જ્ઞાતું તે.: વિજ્ઞાનિકકોશ. શાસ્ત્રીય.

વિજ્ઞાની, વિં વિજ્ઞાન જાણુનાર; ઉંડા તત્ત્વનો
વિચારક; શાસ્ત્રી; જ્ઞાની.

વિજ્ઞાપના, સ્ત્રી [સં.] ખડું વિવેકથી વિ-
નવયું-અરજ કરવી તે; વિજ્ઞમિ; વિનંતિ
સાથે નિવેદન કરવું તે.

વિટ, પું [સં.] શક; ધૂર્ત;; કમ. (૨)
ભડવા; જાર. (૩) મળ; વિષ્ટા.

વિટપ, સ્ત્રી [સં.] કાળી; પદ્મવ; શાખા;
નવો અંકુર.

વિટપી, નં [સં.] શાખાવાળું તે; ઝાડ;
વૃક્ષ; તરુ.

વિટલ, વિં ન ટળે એવું; અવિચળ; દઢ.
(૨) મૂર્ખ; અણસમજી.

વિટલા, પું સ્ત્રીએ અને છે કરાંતે કાને પ-
હેરવાના સોનાના વાળા.

વિટલાયું, કિં અં વિટાયું; આસપાસ શરી-
વળવું; લપેટાયું; ઘેરાયું.

વિટયું, કિં સં વિટયું; લપેટયું; દોરો-વસ્ત્ર
વગેરે ખીજની આસપાસ ગોળાકારે લ-
પેટયું; ચોમેર ફેરવવું. (૨) ઘેરાયેલું;
કમળમાં ધાલવું.

વિટંગા, સ્ત્રી કુલટા.

વિટંડ, પાખંડ; વિતંડ ફેલ.

વિટંબણ, સ્ત્રી [સં. વિહંબન] પીડા;
દુઃખ; સંકટ. (૨) મુશ્કેલી; હરકત; નડતર.
(૩) માથાકોડ; પંચતી; તકરાર.

વિટાળયું, કિં સં વિટયું. (૨) ગોળાકાર
ગડી કરવી:- બિસ્તરો વિટાળી ચાલ્યો.

વિટાળો, પું વિટો.

વિટો, પું વિટો; વિટંબો; ભુંગળા જેવી
ગોળ ગડી:- ગાંઠાંનો વિટો; (૨) આંટી.
શું છળી.

વિટુંલ, પું [સં.] વિષ્ણુનો અવતાર; કૃષ્ણ;
પરમેશ્વર; એક દેવ. પંદરપુર વિટુંલનાથજીનું
ધામ છે.

વિટંબન નં [સં.] પીડા; સંકટ; આપદ.
(૨) મુશ્કેલી; અડચણ. (૩) પંચાતી; શું-
ચવણ. વિટંબના.

વિહારયું, કિં સં [સં. વિચાર] ચી-
રવું; ફાડવું. (૨) મારી નાખવું. (૩) ધ-
માવવું; ઓછું કરવું.

વિષ્ણુ, એં વિના; વગેરે; સિવાય. ઉંઠે બેળે
વિષ્ણુ કયમ રહેવાય ?

વિષ્ણુવું, કિં સં અનાજમાંથી કાંકરા, કસ્તર
ને જીવ વગેરે કાઢી નાખવા. (૨) સાકં
સાકં બોધને ઉપાડી લેવું. (૩) વજ્રામાંથી
પસંદ કરી લેવું; વરણી કરવી તે. (૪)
એકઠું કરી લેવું; ભેડું કરવું. (૫) ચુંટી
લેવું; તોડવું; વેડવું; ઉપરથી ખેંચી તોડી
લેવું. — ફૂલ વિણવાં; ઉતારવું. ૩૦ પ્ર.
વિણી લઇએ એવું = સંવ્યક્ત; સુંદર; મનનું
સ્વપ્ન. — એના બૌદ્ધ તો બધે વિણી લઇ-
એ એવા સ્વપ્ન આવે છે. ખુદ્ધ; તરત
દહિને ધ્યાન ખેંચે એવું.

વિણાચુંડા, પું વહાલ, બીક, અને અધીર-
પણાથી શું થશે ? શું કરીશું અને કયારે
મળાશે ? એવા જે વલોપાત થઇ રહેવા
તે; બાકુળતા; અકળામણ; ગભરામણ;
ઉત્તાપ; ચિંતા; બહુજ કાળજી થવી તે.
ભેંચેલી; ક્યંડિતા. — ત્યાંથી વિણાચુંડા
થાય એવા સમાચાર આવ્યા. હાથડાય.

વિણામણ, નં અનાજ વગેરેમાંનું કાંકરા વ-
ગેરે કસ્તર તે. (૨) વજ્રવાનું જે તે. બહલવા
જેવું — ખાતલ કરવા જેવું — ટાળવા જેવું જે
કંઈ તે; ખોડખાંપણ; દોષ; કહેવા જેવું. —
એનામાં કંઈ વિણામણ નથી. (૩) વિણવાનું
મહેનતાણું તે. — પાંચ સૌર દાણ પાપ વિણા-
મણુમળે તેમાં શું કરાયાં ? કહું ધૂળનું
વિણામણ કાંકરાં.

વિણામણી, સીં વિણામણ.

વિતક, નં વિતેલું જે તે; યુગ્મરી; યુગ્મરેલું
તે; યુગ્મરેલી હાડમારી — સંકટ વગેરે તે.
વિતક વાતો.

વિતકહાં, નં વિતેલાં જે સંકટ-યુગ્મરેલીએ
વગેરે તે. ઉંઠે વિતકહાં વિત્યા તે કાને
જીજ્ઞે.

વિતધ, વિં નહિ સાચું; ખોટું; અસલ.

વિતલુ, પું [સં.] અનંજ; કામ; સ્મર.

(૨) વિંવણું ઝીણું. (૩) સુંદર. (૪) નાણુક.

વિતક, પું [સં.] ઉડતા વિચાર તે; તરેહ-
વાર તરે. (૨) કલ્પના, તરંગ. (૩) ભ્રાન્તિ;
અદેશો. (૪) અટકળ; ધારણા તે.

વિતલ, નં [સં.] સાત પાતાલમાંનું બીજું
પાતાલ તે.

વિતલું, કિં એં યુગ્મરણું; પડવું; અનુભવમાં
આવવું. (૨) વહીનવું.

વિતસ્તા, સીં [સં.] એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ
નદી.

વિતંડા, પું ખોટા વાદ; બકવાદ. ઉંઠે વિતય
વિતંડા કરી મરે, લેવો તેણે આ લાવ.
વિતંડવાદ = નકામી તકરાર; માથાઝીક; પો-
તાનો લુહો પક્ષ સ્થાપિત કરવાને ખોટા
મુદ્દાઓ આપ્યા કરવા તે.

વિતાડવું, કિં સં દુઃખ દેવું; પળવવું; હેરાન
કરવું; પીડા કરવી.

વિતાન, નં [સં.] ચંદરવેગ; છત.

વિતી, સીં યુગ્મરી; વિતેલું જે તે; આપદા;
પીડા; સંકટ; દુઃખ. ઉંઠે યુગ્મ વિતી તુજ
વિતશે ધીરી બાણડિયાં.

વિત્ત, નં [સં.] સત્ત; બળ; હીર; કોવત. (૨)
ધન; દોલત; પૈસોટકા. (૩) માલ મિલકત;
(૪) સાર; કસ. (૫) રસ; પાણી; હીર.
(૬) જીવ; વિત્તપાળન્યનપતિ; કુબેર.

વિહંગ, વિં [સં.] બળેલું; દાઢેલું. (૨)
ચતુર; હોશિયાર; કાબેલ; અસહી. (૩) કળાણ;
ધુર્ત; પહેચેલું. (૪) આવડવાણું.

વિહંગતા, સીં હોશિયારી; ચતુરાઈ. (૨)
આવડ; કારીગરી; વેદગ્ધ્ય.

વિહંગા, વિં ચતુર-કાબેલ સી. (૨) કાવ્યશાસ્ત્ર
પ્રમાણે ચતુર નાપકા.

વિહજ, વિં બે ભાગે વહેવાયેલું; ભાંત તથા
પડેલા કોપ તેવું.

વિદાય, વિં વળાવેલું; મોકલેલું-વદાય.

વિદાયગીરી, સીં મોકલવું-વળાવવું તે; પ્રેષણ.

(૨) જવાની રજા આપવી તે. (૩) વળીવર્તા-જતા માણસને જવાની રજા અને બેઠ આશિષ આપવી તે.- વિદ્યાચંદ્રીનો પોષાક આપ્યો.

વિદ્યારક, વિં [સં.] વિદ્યારનાર; ઘડનાર; ચીરનાર. (૨) ડાળનાર; મટાડનાર; ભાગનાર.

વિદ્યારણ, નં [સં.] વિદ્યારવું-ફાડવું તે.

(૨) વિં ટાળનાર.-ફૂંખ વિદ્યારણ. તોડનાર; મટાડનાર; ભાગનાર.

વિદ્યારણ, કિં સં ઘડવું; ચીરવું. (૨) મ ટાડવું; ટાળવું. (૩) નાશકરવું.

વિદિત, વિં [સં.] માહિત; જાણમાં આવેલું; જાણવું; જાણવેલું.

વિદિશા, ઓં મધ્ય દેશનું એક પ્રાચીન નગર.

વિદુર, વિં [સં.] ડાહ્યું; શાહ્યું; અતુલવી ને બહુશ્રુત હોય એવું. (૨) કંગાલ; ગરીબ; દીન. વિદુરવેડા=કંગાલિયત બતાવ્યા કરવી તે; ફૂંખ પોકાયી કરવું તે.-ગરીબ હો-ધએ તેથી શું જ્યાં ને ત્યાં વિદુરવેડા કર્યા કરીએ. દીનતા દેખાડવાની ઇતિ સ્વભાવ તે.

વિદુષક, પું [સં.] બણેલો ગણેલો ટાળી માણસ; રાજા અને મોટા માણસો પાસે હાજરજવાબી માટે રહેતો ટાળી માણસ-મિત્ર હોય છે તે. સંસ્કૃત નાટકોમાં રાજાની સોબતમાં એને રાખવામાં આવે છે. (૨) મસ્કરો; રંગલો; જુઠણુ; તરકડિયો. ભવાઇ વગેરે ખેલો અને જલસાઓમાં હાસ્ય ઉપજાવે એવું બોલનાર રસુળ પાત્ર તે.

વિદુષકપણું, નં વિદુષકનું કામ; તે; મસ્ક-રાતું કામ. (૨) અસુકને એક અને બીજાને બીજી વાત કહી થોડી ઘણી મોજ તકરાર કરાવવાપણું તે; વિદુષકવેડા તે. સાંઠી ઝાંખરાં-આમતેમ-ઉલટસુલટ કહીને એ મિત્ર કે દંપતી વગેરે વચ્ચે ગમતી તકરાર થાય એમ કરવાપણું.

વિદેશ, પું [સં] પોતાનો જન્મદેશ નહિ તે; પરદેશ; પારકો-પરાયો દેશ તે.

વિદેશી, વિં બીજા દેશનું; સ્વદેશી નહિ તે; પરદેશી. બીજા દેશ સંબંધી.

વિદેહી, વિં [સં.] દેહ-ચરીરને લગતી માયા જેને ન હોય એવું; છતે દેહે જેણે દેહને વળગેલા સંસારનો તેમજ દેહનો અહંકાર તજ્યો હોય એવું; જીવત્યુક્ત; ચાલી.

વિદ્ય, વિં [સં] વિધાયેલું; વેહ પડેલો હોય એવું. (૨) વપરાયેલું; ઉપયોગમાં આવેલું.

(૩) અતુલવી; જેને વિતેલું હોય, જેણે ફૂંખ સહેલાં હોય એવું.

વિદ્યમાન, વિં [સં] જગતું; જીવતું; હયાત. (૨) નજર સામે હોય એવું; હાજર; સમક્ષ; પ્રત્યક્ષ.

વિદ્યા, ઓં [સં] સારી રીતે જાણવાનું જે તે; ઉડી સમજ તે. (૨) ભાષા, વિચાર, અને અસુક વિષય સંબંધી જે ઉડું જ્ઞાન-અને જ્ઞાન લેવા જેવું ભણતર તે; જ્ઞાન; સમજણ. (૩) સુશિક્ષા; કેળવણી.

(૪) કોઇ વસ્તુ કે કામની માહિતી અથવા આવડત તે; ઇલમ; હુનર; કળા વગેરે. (૫) બરમાના રેસા. ચાર વિદ્યા=આત્મીક્ષકી, ત્રયી, વાર્તાને દંડનીતી. ૫ અમી આત્મવિદ્યા ચૌદવિદ્યા=૧ ઋગ્, ૨ યજુસ્, ૩ સામ, ૪ અથર્વ (ચારવેદ) ૫ શિક્ષા, ૬ કલ્પ, ૭ વ્યાકરણ, ૮ નિરુક્ત, ૯ હંદ, ૧૦ જ્યોતિષ (હ અમ) ૧૧ ધર્મ, ૧૨ મીમાંસા, ૧૩ તર્ક અથવા ન્યાય ને ૧૪ પુરાણ. ચૌદવિદ્યા જાણ=પડિત; વિદ્વાન.

(૨) બણેલો; અતુલવી. (૩) હોશિયાર; ડાખેલ; પહેંચેલો. (૪) છેતરાય નહિ એવો; ડગ; ધૂર્ત. અવિદ્યા=અજ્ઞાન, માયા; અણસમજ, મેલી વિદ્યા=મતત તર સંબંધી જ્ઞાન તે; ભૂતપ્રેત સંબંધી વશીકરણનું જ્ઞાન તે.

(૫) બરમાના રેસા. ચાર વિદ્યા=આત્મીક્ષકી, ત્રયી, વાર્તાને દંડનીતી. ૫ અમી આત્મવિદ્યા ચૌદવિદ્યા=૧ ઋગ્, ૨ યજુસ્, ૩ સામ, ૪ અથર્વ (ચારવેદ) ૫ શિક્ષા, ૬ કલ્પ, ૭ વ્યાકરણ, ૮ નિરુક્ત, ૯ હંદ, ૧૦ જ્યોતિષ (હ અમ) ૧૧ ધર્મ, ૧૨ મીમાંસા, ૧૩ તર્ક અથવા ન્યાય ને ૧૪ પુરાણ. ચૌદવિદ્યા જાણ=પડિત; વિદ્વાન.

(૨) બણેલો; અતુલવી. (૩) હોશિયાર; ડાખેલ; પહેંચેલો. (૪) છેતરાય નહિ એવો; ડગ; ધૂર્ત. અવિદ્યા=અજ્ઞાન, માયા; અણસમજ, મેલી વિદ્યા=મતત તર સંબંધી જ્ઞાન તે; ભૂતપ્રેત સંબંધી વશીકરણનું જ્ઞાન તે.

(૫) બરમાના રેસા. ચાર વિદ્યા=આત્મીક્ષકી, ત્રયી, વાર્તાને દંડનીતી. ૫ અમી આત્મવિદ્યા ચૌદવિદ્યા=૧ ઋગ્, ૨ યજુસ્, ૩ સામ, ૪ અથર્વ (ચારવેદ) ૫ શિક્ષા, ૬ કલ્પ, ૭ વ્યાકરણ, ૮ નિરુક્ત, ૯ હંદ, ૧૦ જ્યોતિષ (હ અમ) ૧૧ ધર્મ, ૧૨ મીમાંસા, ૧૩ તર્ક અથવા ન્યાય ને ૧૪ પુરાણ. ચૌદવિદ્યા જાણ=પડિત; વિદ્વાન.

(૨) બણેલો; અતુલવી. (૩) હોશિયાર; ડાખેલ; પહેંચેલો. (૪) છેતરાય નહિ એવો; ડગ; ધૂર્ત. અવિદ્યા=અજ્ઞાન, માયા; અણસમજ, મેલી વિદ્યા=મતત તર સંબંધી જ્ઞાન તે; ભૂતપ્રેત સંબંધી વશીકરણનું જ્ઞાન તે.

(૫) બરમાના રેસા. ચાર વિદ્યા=આત્મીક્ષકી, ત્રયી, વાર્તાને દંડનીતી. ૫ અમી આત્મવિદ્યા ચૌદવિદ્યા=૧ ઋગ્, ૨ યજુસ્, ૩ સામ, ૪ અથર્વ (ચારવેદ) ૫ શિક્ષા, ૬ કલ્પ, ૭ વ્યાકરણ, ૮ નિરુક્ત, ૯ હંદ, ૧૦ જ્યોતિષ (હ અમ) ૧૧ ધર્મ, ૧૨ મીમાંસા, ૧૩ તર્ક અથવા ન્યાય ને ૧૪ પુરાણ. ચૌદવિદ્યા જાણ=પડિત; વિદ્વાન.

(૨) બણેલો; અતુલવી. (૩) હોશિયાર; ડાખેલ; પહેંચેલો. (૪) છેતરાય નહિ એવો; ડગ; ધૂર્ત. અવિદ્યા=અજ્ઞાન, માયા; અણસમજ, મેલી વિદ્યા=મતત તર સંબંધી જ્ઞાન તે; ભૂતપ્રેત સંબંધી વશીકરણનું જ્ઞાન તે.

(૫) બરમાના રેસા. ચાર વિદ્યા=આત્મીક્ષકી, ત્રયી, વાર્તાને દંડનીતી. ૫ અમી આત્મવિદ્યા ચૌદવિદ્યા=૧ ઋગ્, ૨ યજુસ્, ૩ સામ, ૪ અથર્વ (ચારવેદ) ૫ શિક્ષા, ૬ કલ્પ, ૭ વ્યાકરણ, ૮ નિરુક્ત, ૯ હંદ, ૧૦ જ્યોતિષ (હ અમ) ૧૧ ધર્મ, ૧૨ મીમાંસા, ૧૩ તર્ક અથવા ન્યાય ને ૧૪ પુરાણ. ચૌદવિદ્યા જાણ=પડિત; વિદ્વાન.

(૨) બણેલો; અતુલવી. (૩) હોશિયાર; ડાખેલ; પહેંચેલો. (૪) છેતરાય નહિ એવો; ડગ; ધૂર્ત. અવિદ્યા=અજ્ઞાન, માયા; અણસમજ, મેલી વિદ્યા=મતત તર સંબંધી જ્ઞાન તે; ભૂતપ્રેત સંબંધી વશીકરણનું જ્ઞાન તે.

(૫) બરમાના રેસા. ચાર વિદ્યા=આત્મીક્ષકી, ત્રયી, વાર્તાને દંડનીતી. ૫ અમી આત્મવિદ્યા ચૌદવિદ્યા=૧ ઋગ્, ૨ યજુસ્, ૩ સામ, ૪ અથર્વ (ચારવેદ) ૫ શિક્ષા, ૬ કલ્પ, ૭ વ્યાકરણ, ૮ નિરુક્ત, ૯ હંદ, ૧૦ જ્યોતિષ (હ અમ) ૧૧ ધર્મ, ૧૨ મીમાંસા, ૧૩ તર્ક અથવા ન્યાય ને ૧૪ પુરાણ. ચૌદવિદ્યા જાણ=પડિત; વિદ્વાન.

(૨) બણેલો; અતુલવી. (૩) હોશિયાર; ડાખેલ; પહેંચેલો. (૪) છેતરાય નહિ એવો; ડગ; ધૂર્ત. અવિદ્યા=અજ્ઞાન, માયા; અણસમજ, મેલી વિદ્યા=મતત તર સંબંધી જ્ઞાન તે; ભૂતપ્રેત સંબંધી વશીકરણનું જ્ઞાન તે.

વિદ્યાશુર, પું. વિદ્યા ભણાવનારો તે; આ-
ચાર્ય; શિક્ષક; મહેતાજી.

વિદ્યાધર, પું. કૌલાસ પર્વત ઉપર રહેતા અર્ધ-
દેવલોકની એક જાતિ; કુબેરના સંબંધી
ઓ તે મુક્ત; ગાંધર્વ, વિદ્યાધર, અને
કિન્નર વગેરે. વિદ્યાધરી=વિદ્યાધરની સ્ત્રી.

વિદ્યાભ્યાસ, પું. ભાષા, વિચાર, વિષય
વગેરે આખતોના સારા જ્ઞાનને માટે જે
બોધ-શિક્ષા લેવી તે; ભણવું તે; જ્ઞાન
લેવું-વ યી સમજી જોખી મનમાં ઉતારવું તે.

વિદ્યાલય, નં. [સં.] શાળા; પાઠશાળા;
જ્યાં વિદ્યાભ્યાસ કરાવવામાં આવતો હોય
તે સ્થાન.

વિદ્યાર્થી, પું. ભણનાર; નિશાળિયો; શિષ્ય;
શીખનાર તે.

વિદ્યાશાળા, સ્ત્રી. વિદ્યાલય; પાઠશાળા;
નિશાળ.

વિદ્યુત, સ્ત્રી. [સં. વિષુત] વિજળી; વાદળમાં
એક બીજા સાથે અથડાવાથી ઉત્પન્ન થતો
અગ્નિ તે; ધર્મણુમિતો ભલુકો તે; અપજા.

વિદ્યાવજ્ર, નં. [સં.] ગળીને પાણી થયેલું
હોય તે; કાષ્ઠ યીજ ગળવાથી થયેલું જે
પ્રવાહી તે. અમુક દ્રવ્ય જેમાં ગાળેલું હો-
ય તે પાણી-પ્રવાહી. (૨) ઓગાળવું તે;
પ્રવાહી કરવું તે.

વિદ્યુત, નં. [સં.] પ્રવાહ; પરવાળું. (૨)
પરવાળાનું ઝાડ. (દરિયામાં એક જાતનાં
જવડાં પોતાના શરીરના મળમાંથી રાફડા
જેવું ધર આંધે છે તે.) એક રત્ન વિશેષ.
(૨) કિસલય; કુંપળ.

વિદ્યજ્જન, નં. [સં.] વિદ્યાન માણસ;
પંડિત; ભણેલા ગણેલા માણસ તે.

વિદ્યતા, સ્ત્રી. [સં.] વિદ્યાનપણું તે; પંડિ-
તાઈ. (૨) જ્ઞાન.

વિદ્યાન, વિં. [સં.] વિદ્યા ભણેલું; જ્ઞાનવાન
-જાની; પંડિત; વિદ્યુત.

વિદ્યેષ, પું. [સં.] ઝેર; ખાર; અદેખાઈ; ધૂખ્યાં.

વિધ, પું. [સં.] પ્રકાર; તરેહ; જાત:-નાના
વિધ; બહુવિધ.

વિધક્ષુ, નં. વિં. ઝણું; સુતારનું એક હથિયાર;
શરસી.

વિધવા, સ્ત્રી. [સં.] જેનો પતિ મરી
ગયેલો હોય તે સ્ત્રી; રાંડીરાંડ; પતિરૂપી
સૌભાગ્યરહિત સ્ત્રી.

વિધવિધ વિં. જુદી જુદી જાતનું; બહુ પ્રકાર-
વાળું; જેમાં ઘણી તરેહો હોય-વિચિત્ર
રંગ, આકૃતિઓ વગેરે હોય એવું.

વિધાતા, પું. [સં.] બ્રહ્મદેવ; બ્રહ્મા; પ્રજા-
પતિ. (૨) ભાગ્યદેવતા; દેવ.

વિધાત્રી, સ્ત્રી. ભાગ્ય નિર્માણ કરનાર દેવતા;
કર્મ દેવતા; દેવ. લોકમાન્યતા એવી છે કે,
બાળક જન્મ્યા પછી છઠ્ઠે દિવસે ભાગ્યદેવતા
તેની આગળ આવી તેનું નસીય આંકી
જાય છે. ઉં. વિધાત્રી તું છે દીન દયાળ,
એવું કહીને પગે લાગી બાળ.

વિધાન, નં. [સં.] વિધિ; રીત; પ્રકાર:-
પ્રતિવિધાન. (૨) સેવા; ઉપાસના. (૩)
ઉપાધ; ઉપચાર. (૪) ક્રિયા; સંસ્કાર. (૫)
વળગાડવું તે.

વિધિ, પું. [સં.] બ્રહ્મદેવ; પ્રજાપતિ. (૨) ભાગ્ય
દેવતા; દેવ. ઉં. વિધિ છે તે કન્યાને
અનુકૂલ ભર્તા સદાય આપે છે. (૩) પ્રકાર
રીતિ; પદ્ધતિ, યજ્ઞવિધિ. (૪) કરવાનું તે;
કરવું જ જોઈએ એવા અર્થમાં વપરાય છે.
આચાર્ય; આદેશ; શાસ્ત્રપ્રમાણ:-વિધિવાક્ય
વિધિ-નિષેધ કરવાની રીત; ધારો. (૫)
સંસ્કાર.

વિધિનિષેધ, પું. આમ કરવું અને આમ
ન કરવું, એવી શાસ્ત્રની જે આચાર્ય તે; કર-
વા ન કરવા સંબંધી શાસ્ત્રનું વિધાન તે.

વિધિશુક્ત, વિં. [સં.] શાસ્ત્રમાં બતાવેલા પ્ર-
કારને અનુસાર; જેમ કરવું જોઈએ તેમ
કરવું તે.

વિધિવત, અં વિધિ પ્રમાણે; શાસ્ત્રમાં કહેલી રીતે.

વિદ્યુ, પું [સં.] ચંદ્ર; ચંદ્રમા; શશી.- વિદ્યુવદની=ચંદ્રસુખી.

વિકુર, વિં વ્યાકુળ; અકળાયેલું; (૨) વિયોગી. (૩) રંડાયેલો.

વિકુરં, વિં વ્યાકુળવ્યાકુળ; અકળાયેલું. (૨) વિયોગી. (૩) ગભરાયેલું; ગાભરું.

વિકુત, વિં [સં.] ફેંટી દીધેલું; ખંખેરેલું; ઉડાડી મૂકેલું-નાંખેલું. (૨) કંપિત.

વિકૃત, વિં [સં.] ધરી રાખેલું; ધારણ કરેલું; ઉપાડેલું.

વિધેય, વિં [સં.] કરવાજોગ. (૨) અધીન; તાબાનું; વશ હોય એવું. (૩) આગ્રાધારક

વિધ્યર્થ, અં [સં.] આગ્રા પ્રકારે એમ; આગ્રાના અર્થમાં, ક્રિયાકાળદર્શક તે.-કર; બનાવ; રચ. આગ્રાર્થ.

વિધ્વંસ, પું [સં.] નાશ; પાચમાલી; ખરાબી. ઉં યજ્ઞનો વિધ્વંસ કરતા, ગાજતા ગંભીર, ઉધ્ધવ. (૨) પ્રતિકૂળતા. વિધ્વંસી=નાશ કરનાર; પાચમાલી આણુનાર; ઉચ્છેદક.

વિનતા, સ્ત્રીં [સં.] ગરૂડ અને અરુણની માતા. શુભગતીમાં વિનતા=સ્ત્રી એ અર્થે પણ વપરાયેલ છે.

વિનતિ, સ્ત્રીં [સં.] નમંતાઇથી કહેવું તે; અરજ; વિનંતિ. (૨) નમ્રતા.

વિનય, પું [સં.] નમંતાઇ; નમ્રતા દેખાડવી તે; નમ્રવિવેક; સભ્યતા; સહુકાષ; નમ્રતા રહી વર્તેલું તે. ઉં સાંભળ વિદ્યા વશીકરણની વિનય વિષે વાસો વસે. વિવેકી રીતભાત-વર્તન તે.

વિનવત્, કિં અં વિનતિ કરવી; નમંતાઇથી કહેવું; અરજ કરવી. (૨) કરગરવું; કાલાવાલા કરવા; આજીજ કરીને કહેવું.

વિનય, વિં [સં.] પાચમાલ બગાડી નાંખેલું; નાશ કરેલું-થયેલું હોય તેવું; ખરાબ-ખસ્ત; પ્રનાશાતિયા.

વિનંતિ, સ્ત્રીં વિનતિ; વિનયથી કહેવું તે; અરજ; કાલાવાલા; આજીજ.

વિના, અં વના; વગર; સિવાય.

વિનાયક, પું [સં.] ગણપતિ; ગણેશ; ગન્ગનન; શંકરસુત; ગૌરીપુત્ર.

વિનાશ, પું [સં.] નાશ; પાચમાલી થવી તે; બગાડો. (૨) તદન-સાવ પાચમાલી; નામાવશેષ થઇ જવું તે. કહેં વિનાશ કાળે વિપરીત યુદ્ધિ=જ્યારે ખરાબી થવાની હોય ત્યારે યુદ્ધિએ પલટાઈ જાય, એમ.

વિનાશક, વિં નાશકારક; નાશ કરનાર; વિધ્વંસક.

વિનાશી, વિં નાશ પામે એવું; નાટકે એવું; ભંજુર.

વિનિપાત, પું [સં.] પતન; પડવું તે. (૨) અવનતિ; પરાજય; પાત; મોટી આફત.

વિનિમય, પું [સં.] અંદલોખદલો; ફેરફાર કરવો તે; મોલદલો; એક વસ્તુ આપીને બીજી વસ્તુ લેવી તે. (૨) મૂકવું તે; નિક્ષેપ.

વિનિયોગ, પું [સં.] અર્થ સિદ્ધિને માટે સ્વકર્મ-વસ્તુ વગેરેનો ઉત્સર્ગ કરવો તે; લાગ; છોડીદેવું, તજવું, અર્પણકરી દેવું તે. (૨) અમુક અર્થની બીજી બાબત સાથે યોજના કરવી તે; જોડી દેવું તે; નાંખવું મૂકવું-જતું કરવું તે; નિમજીક; યોજના; સંધાન.

વિનીત, વિં [સં.] નમ્ર; સૌમ્ય; વિનય સંપન્ન; વિવેકી; મર્યાદા શીલ; સભ્ય. (૨) સુશિક્ષિત; સુધરેલું; અનુકૂળ. (૩) પાળેલું; પગોટાય એવું ગરીબ.

વિને, પું વિનય; સહુકાષ; વનો.

વિનોદ, પું [સં.] આનંદમાં રહેવું-રાખવું તે; ખુશીમાં હસવું મોલવું વગેરે તે; મોજ; ગમત. (૨) રમુજ; મજા; ગટા. (૩) હાંમશકરી; મજક. ખુશીખુશાલી અને રમતગમતમાં વખત કાઢવો તે.

વિનોદી, વિં આનંદી; ગમતી; રમુજી; હસે
હસાવે એવું. (૨) ઠડાં મસ્કરી કરી વખત
ગળાવે એવું; લહેરી.

વિન્યાસ, પું [સં.] ચૂકવું તે; માંડવું તે;
બ્યવસ્થા પૂર્વક ગોઠવવું; નિયમિત રચના
થાય એમ મેલવું તે. (૨) સ્થાપના;
માંડનચાતુર્ય;—પદવિન્યાસ.

વિપક્ષ, પું [સં.] સામેપક્ષ; વિરૂદ્ધતા-
વાળું મંડળ તે; વિરોધી લોક તે; સામા-
વાળિયા. (૨) શત્રુ; દુસ્મન.

વિપત, સ્ત્રી [સં. વિપદ્] દુઃખ; પીડા.
(૨) આશત; મુશ્કેલી; વિડંબના.

વિપત્તિ, સ્ત્રી [સં.] વિપદ; પીડા; દુઃખ.
(૨) મુશ્કેલી; વિટંબણા.

વિપથ, પું [સં.] અવળો માર્ગ; કુમાર્ગ;
આડો રસ્તા.

વિપરીત, વિં [સં.] ઉલટું; અવળું;
વિરૂદ્ધ; ઉધું. (૨) સામું; પ્રતિકૂલ.

વિપરીતતા, સ્ત્રી ઉલટપણું; વિપર્યય. (૨)
પ્રતિકૂલતા.

વિપર્યય, પું [સં.] પલટો; ઉલટું તે;
બ્યત્યય; ઉધુંચતું થઇજવું તે; વિપરી-
તતા. (૨) ફેરફાર (૩) અડચણ.

વિપર્યાસ, પું [સં.] વિપર્યય. (૨)
શત્રુતા; વિરૂદ્ધતા. (૨) ફેરફાર; વિક્રિયા.

વિપળ, સ્ત્રી [સં. વિપલ] પળનો સાહ્યો
ભાગ તે; એક સેકંડના ત્રીજા ભાગ
જેટલો અશ્વ વખત તે.

વિપાક, પું [સં.] સારી રીતે પાકી-ચઢી-
તેયાર થઇજવું તે. પરિપક્વતા; પચન.
(૨) છેવટ; પરિણામ; છેલ્લું ફળ તે. (૩)
ફચિ; લહેજત; સ્વાદ.

વિપાશા, સ્ત્રી પંજળમાંની એક નદી; ખિયા-
નદીનું પૌરાણિક નામ.

વિપન, નં [સં.] વન; અરણ્ય; ચન.

વિપુલ, વિં [સં.] મોટું; વિશાળ; વિસ્તૃત.

(૨) પુષ્કળ; ખૂબ. (૩) ઉંટું.

વિપુલતા, સ્ત્રી મોટાપણું; વિસ્તૃતતા. (૨)
પુષ્કળપણું.

વિપ્ર, પું [સં.] બ્રાહ્મણ. (૨) અધિ.

વિપ્રચૂકત, વિં [સં.] પ્રિયજનથી છુટું-
અલગ; દૂર પડેલું-રહેલું હોય તે; વિન્નેગી;
વિરહી.

વિપ્રયોગ, પું [સં.] સ્વજન, પ્રિયજનનો
સહવાસ નહિ તે; જુદાઇ; વિન્નેગ. (૨)
જુદાપણું; ફાટફુટ; અમેળ.

વિપ્રયોગી, વિં [સં.] વિયોગી; વિરહી;
પ્રિયજનથી જુદું પડેલું; અળગું રહેલું તે.

વિપ્રલબ્ધ, વિં [સં.] હાથેલું; વંચી;
પ્રતારિત. (૨) નિરાશ; નાસીપાસ થઇ ગયેલું.

વિપ્રલભ, પું [સં.] વિપ્રયોગ; વિયેમ્ન.
(૨) વિયોગનો શુભાર તે.

વિપ્રિય, વિં [સં.] અપ્રિય; નહિ પ્રિય;
અળખામણું.

વિપ્લવ, પું બોળાણ; પૂરમાં બોળાઇ નાશ
પામવું તે; મોટા પૂરમાં હુખાહુખ થઇ
જવું તે; જળપ્રલય. (૨) પ્રળમાં બખેડો
થઇ રહેવો તે; ઉથલપાથલ અને અંધાધુંધી
થઇજવી તે. (૩) અરિષ્ટ; સંકટ; પાન-
માલી, સંહારકાળ.

વિક્ષેપ, કિં અં મિનન બોવો; ઉશ્કે-
રાવું; ચર ચઢવું. ફાટવું; બહેકવું વકરવું.

વિક્ષણ, વિં [સં. વિકલ] નિષ્કળ; નકામ;
ખાલી; નહિ ફળ થવું-આવવું તે; મિથ્યા.

વિચ્છેદ, પું [સં.] પાંડિત; યાની. (૨)
દેવ; સુર.

વિચ્છેકત, વિં [સં.] સમુદાયથી જુદું પડેલું;
નહિ જોડાયેલું; અળગું થયેલું. (૨) વહેં-
ચાઇ ગયેલું; વાંટા પડી ગયા હોય એવું.

વિલક્ષિત, સ્ત્રી [સં.] બાહ્યરચના કારક
પ્રત્યયો તે; નામનો ક્રિયા સાથેનો સંબંધ
દેખાડવાના પ્રત્યયો તે.

વિભવ, પું. [સં.] ઐશ્વર્ય; સાહેબી; વૈભવ;
નહેનલાલી; આપાદી.

વિભા, સ્ત્રી. [સં.] પ્રભા; પ્રકાશ. (૨) શોભા.
(૩) કિરણ.

વિભાકર, પું. [સં.] સૂર્ય; રવિ.

વિભાગ, પું. [સં.] ભાગ; હિસ્સો; વાંટા;
શાળો.

વિભાજ્ય, વિ. [સં.] ભાગી-વહેંચી શકાય
એવું; ભાગવા જેવું; વાંટા-હિસ્સા કરવા જોગ.

વિભાવ, પું. [સં.] રસ ઉત્પન્ન કરે એવો
ભાવ તે; ઉત્કેરનાઈ કારણ તે. ભાવ,

અનુભાવ, વિભાવ, વ્યભિચારિભાવ,
કાવ્ય અને નાટક વગેરેમાં વર્ણવાય છે.

અને વસ્ત્ર, શૃંગાર વગેરેથી જે ભાવનાનો
પ્રાદુર્ભાવ થાય તે. (૨) પ્રેમ; માયા.

વિભાવના, સ્ત્રી. [સં.] ધારણા; કલ્પના
કરવી તે. (૨) પદાર્થના ગુણવિશે વિચાર તે.

વિભાવરી, સ્ત્રી. [સં.] રાત્રિ; રાત; નિશા.

વિભાવું, કિં. અં. શોભવું; પ્રકાશવું.

વિભાષા, સ્ત્રી. [સં.] વિકલ્પ; આમે થાય
ને તેમે થાય એવી જે છુટ તે.

વિભિન્ન, વિ. [સં.] જુદું; છુટું પડેલું;
અલભ; (૨) છેદાયલું.

વિભિન્નતા, સ્ત્રી. જુદાપણું; પાર્થક્ય.

વિલીધિકા, સ્ત્રી. [સં.] ભય; બીક. (૨)
જોટા વહેમ; ભયનો જોળો તે.

વિભુ, વિ. [સં.] સર્વવ્યાપક; નિત્ય. (૨)
પું. પરમેશ્વર.

વિભૂતિ, સ્ત્રી. [સં.] સંપત્તિ; ઐશ્વર્ય. (૨)
આળાદી; કલ્યાણ; પ્રેમ. (૩) પ્રસાદી. (૪)

ચતુની ભસ્મ તે; હોખની-હુતસ્ત્રોતની રાખ તે.

વિભુષણ, ન. [સં.] શણગાર; અલંકાર;
ધરણું. (૨) શ્રી; શોભા; સાઈ દેખાય-
દેખાડે એવું જે કંઈ તે.

વિભૂષિત, વિ. [સં.] અલંકૃત; શણગારેલું.

વિશેષ, પું. [સં.] જુદાઈ તે; આંતરે; બેદ.
(૨) છેદ; ક્ષત. (૩) વિરોધ; વેર; અંટસ.

વિશ્રમ, પું. [સં.] ચિત્તની અનવસ્થા તે;
વહેમ; શક; ભ્રાન્તિ; (૨) સ્ત્રીઓનો એક

હાવ તે; મનની મોજ; ધેલછા.

વિશ્રાન્ત, [સં.] ગુચવાયેલું; બેશુદ્ધ નિઃસંગ.

વિમત્સર, વિ. મત્સરરહિત; નહિ અદૃષ્ટું;
ધર્મારહિત.

વિમર્ષ, પું. [સં.] રહી રહીને મનમાં
વિચાર્યા કરવું તે; વિવાદ; મનમાં ને મનમાં

તત્વ શોધનારે ઉડો વિચાર કરવો તે; આ
લોચન; મનન કરવું તે. (૨) નહિ સહન

થવાપણું; ચીદ; ક્રોધનો આવેશ; નાપુરો.

વિમળ, વિ. [સં.] મળરહિત; નિર્મળ;
ચોખ્ખું, સ્વચ્છ;

વિમળતા, સ્ત્રી. સ્વચ્છતા; મળ-મંદવાડ-
મેલરહિતપણું.

વિમાચીકી, સ્ત્રી. એક ઠેકાણુનો માલ ખીજે
ઠેકાણે સહીસલામત પહેંચે તે માટે કરા-

વેલી વિમાની ચીકી તે.

વિમાન, [સં.] આકાશમાં ઉડે એવું વાહન
તે; આકાશયાન; વહન.

વિમાની, વિ. વિમાન ચલાવનાર; વિમાન-
વાળો. (૨) વિમાન ચલાવવાની કળાનો

જાણકાર.

વિમાવાળો, પું. વિમો ઉતારવાનો ધંધો
કરનારો; અસુક રકમ લઈને માલની

કિસ્મત ભરી આપવાની, અને જિંદ-

ગીની આખરીએ અસુક રકમ આપવાની
જોખમદારી લેનારો વેપારી-માણસ તે.

વિમાસણ, સ્ત્રી. કાર્ય નહિ કરવા માટે પાછ-

ળથી થતી ચિંતા કે વિચાર તે; પશ્ચાત્તાપ;
પસ્તાવો; નાસીપાસીની લાગણી તે;

અનસ્તાપ.

વિમાસણું, કિં. સં. પશ્ચાત્તાપ કરવો; પસ્તાવું;
કાર્ય કાર્ય નહિ કરવા માટે પાછળથી

ચિંતા કરવી; નહિ કરવા માટે શોક કરવો.

વિમુક્ત, વિ. [સં.] છુટું; બંધનથી મોકલું;

હુરેલું; સ્વતંત્ર. (૨) ત્યક્ત; તજેલું; મૂકી દીધેલું.

વિયુખ, વિં [સં.] મોં ફેરવી ખેડેલું; વિરલ. (૨) અળખું; જુડું; (૩) દૂર રહેલું; નહિ સુલાકાતમાં રહેલું; અવળ; પ્રતિકૂળ.

વિયુખતા, સ્ત્રીં પરંગમુખપણું; અવળાઈ; જુદાઈ; વિરલતા.

વિયુખ, વિં [સં.] બહેબાકળું; ગભરાયેલું, બ્રાન્ત, વ્યાકુળ ચિત્તવાળું. (૨) લેલું; મોહપામેલું.

વિમૂઠ, વિં [સં.] અણસમજી; નહિ સમજી શકે એવી ઝોઝી અકલનું; મૂર્ખ.

વિમો, પું હકસાઈ લઈ જિંદગી અને માલની નુકસાનીનું નેખમ માથે લેવું તે. અસુક સુદત દરમિયાન મરણ થાય તો અસુક હકસાઈએ અસુક રકમ ભરી આપવી, અથવા આગ, જળ અને બીજી આફતોમાંથી અસુક સુદત દરમિયાન મકાન અને માલમતાને નુકસાન લાગે તો ભરપાઈ કરી આપવાં, એવો કરારીસોદો તે.:- વિમો ઉતારવો, એમ કહેવાય છે.

વિયત, નં [સં.] આકાશ. વ્યોમ; નભ; ઉં વિયત સરિતમાં વિહરતી અમરીના.

વિયાણુ, વિં વિયાતી:-વરસ વિયાણુ. (૨) નાં વિયાવું તે.

વિયાણું, કિં અં [સં. જી] બચ્ચાને જન્મ આપવો; પ્રસવવું; જણવું:-એસ વિયાઈને પાડો આયો. (આ શબ્દ કેટલીક નીચી ન્યાંતિના માણસોમાં સ્ત્રીના જણવાને માટે પણ વપરાય છે.) પણ પંખીની માદાએને માટે વિયાવું કહેવાય છે.

વિયોગ પું [સં.] પ્રિયજનની જુદાઈ; વહાલામાંથી વેગળાં હાવું તે; નહિ જોગ મેળ-સમાગમ તે.

વિયોગિની, સ્ત્રીં વિહલિષ્ટી; વિજેગણ; પ્રતિધી દૂર-જુદી પડેલી સ્ત્રી.

વિયોગી, વિં પ્રિયજનથી દૂર પડેલું; સમાગમ-સહવાસથી અલગ રહેલું હોય એવું;

પ્રિયજનથી વિયુકું; વિરલી.

વિરક્ત, વિં [સં] નહિ આસક્ત; જેણે માયા-સંસાર ઉપરની પ્રીતિ-મોહ તણ દીધો હોય એવું; સંસારની આસક્તિરહિત; નિ:સ્પૃહ; બેદરકાર; ત્યાગી.

વિરક્તિ, સ્ત્રીં નાહ આસક્તપણું તે; ત્યાગ; સંસાર ઉપર નહિ ભાવ હોવો તે.

વિરચિત, વિં [સં] રચેલું; બનાવેલું. (૨) સરજેલું.

વિરડો; પું વરીડો; વરડો; જળાશયમાંનું પાણી સુકાઈ ગયા પછી તેના તળિયામાં અથવા કોંઠા ઉપર ખજુલો કાચો કુવો; નદી કે તળાવના સુકા તળમાં ખોદેલો ખાડો.

વિરણુ, સ્ત્રીં એક જાતની વનરપતિ. આનાં રેસા રેસા જેવાં મૂળિયાં સુગંધિદાર હોય છે અને તે વિરણુવાળા કહેવાય છે. તેની ટટીઓ અને વિંજણા વગેરે બને છે. પાણી છાંટવાથી તે ઠંડક સાથે સુગંધ આપે છે. વિરણુ વાળાનો પંખો.

વિરતિ, સ્ત્રીં [સ] પ્રવૃત્તિ છોડીને આરામ લેવો તે.

વિરમણું, કિં અં અટકવું; થોભવું; કામ કરતા બંધ પડવું; જંપવું; નિરાંતે બેસવું; આરામ લેવો. ઉં વિરામ્યાં વાડીમાં, વિહગ પણ ચારો લઈ કરી.

વિરલ, વિં [સં.] આલુ; મીઠા નહિ એવું; પાંખું. (૨) દુર્લભ; નહિ સાધારણ; કવચિત બનતું હોય એવું. (૩) કામળ; નાજુક.

વિરલતા, સ્ત્રીં આછાપણું; ઓછપ. (૨) દુર્લભતા.

વિરલું, વિં કવચિત બની આવતું હોય એવું; વણમાં કોઈક જ વાર બનતું-જણાતું-ઉપજતું થતું હોય એવું; અસાધા.

રણ્ય ઉંઠ દાદાભાઈ જેવા નર પાકવા તેો
વિરલાભ.

વિરવશ્વ, નં વિરણ્યવાળા; એ નામના સુગં-
ધિદાર ધાસ-વનરપતિનાં મૂળ.

વિરસ, પું [સં.] રસ વગરનું; બેસ્વાદ.
રસ રહિત.

વિરહ, પું વિન્નેગ; જુદાઈ; (૨) પ્રિયજનના
સહવાસ વગર થતી લાગણી તે.

વિરહાતુર, વિં વિન્નેગથી અકળાયેલું; પ્રિ-
યજનને મળવાને અકળાતું-આતુર તે;
વહાલાંની જુદાઈથી વ્યાકુળ.

વિરહિણી, સ્ત્રી પતિથી દૂર પડેલી જુદાઈ-
વાળી સ્ત્રી; નાથ વિપ્રુટી; વિન્નેગણ.

વિરહિત, વિં વિન્નેગી પ્રિયજનથી વિ-
ખુદું તે.

વિરહી, વિં વિરહવાળું; વિન્નેગી; જુદું પડેલું.

વિરચિ, પું [સં.] બ્રહ્મા, પ્રજાપતિ.

વિરાગ, પું [સં.] સંસાર ઉપરનો પ્રેમ
હઠી જવો તે; વૈરાગ્ય; ત્યાગ.

વિરાગી, પું લાગી; વેરાગી; સાધુ-સંત.(૨)
સંસાર ઉપરની માયા વગરનું.

વિરાજમાન, વિં શોભાપમાન; શોભા-ભ-
બકવાળું; સુંદરતા અને હાથથી તેજ મા-
રતું; દેદીપ્યમાન. (૨) બેટેલું; બિરાજેલું.

વિરાજનું, કિં અં [સં. વિરાજ] શોભવું;
દીપવું; ખલવું; સાફ દેખાવું. (૨) ભભ-
કાદાર લાગવું; પ્રકાશવું; વિલસવું.

વિરાજિત, વિં [સં.] શોભતું; સુંદર લાગતું.
(૨) શોભી રહેલું; સુશોભિત; જેવા જેવું
કરેલું હોય તે. (૩) આવિષ્કૃત.

વિરાટ, વિં [સં.] મોટું; વિશાળ; ભવ્ય.
(૨) બ્રહ્માંડ; વિશ્વ રૂપે ધ્વનિરનો દેહ તે.

વિરામ, પું [સં.] આરામ; વિશ્રામ (૨)
જપ; થોભ; અટકવ. (૩) અંત; અવ-
સાન; ચરણ. વિરામચિહ્ન=વિશ્રામ લેવાની
નિશાની (વાચનમ્).-અદ્યવિરામ=ચોડી

વાર થોભવાતું તે, અને પૂર્ણવિરામ=પુરો
શ્વાસ મૂકી દબને અટકવાતું ચિહ્ન તે.

વિરામવું, કિં અં અટકવું; થોભવું; કામ
કરતા બંધ પડવું. (૨) આરામ લેવો;
કામ બંધ કરી બેસવું; થાક ખાવો; જપવું.
(૩) નિવૃત્ત થવું; મરીજવું.

વિરાવ, પું [સં.] ધ્વનિ; અવાજ; શબ્દ; નાદ.
વિરૂદ્ધ, વિં [સં.] ઉલટું; સામું; પ્રતિકૂલ.
(૨) રોકેલું; અટકાવેલું. (૩) નહિ મળતું;
અયોગ્ય; અવળું; જુદા વિચારનું.

વિરૂદ્ધતા, સ્ત્રી સામાપણું; ભિન્ન મત હોઈ
નહિ સંમતપણું દેખાડવું તે; વૈપરીત્ય;
પ્રતિકૂલતા.

વિરૂપ, વિં કદરૂપું; વરવું; રૂપરહિત; બદ્ધસીકલ.
વિરૂપતા, સ્ત્રી બેસુરતપણું; અસુંદરતા;
બેડાળપણું; બદ્ધસીકલ.

વિરેચન, નં જુલામ; રેચ. (૨) દસ્ત થાય
એમ કરવું તે; રેચ આપવો તે; રેડામણ;
છેરામણ; મળશુદ્ધિ.

વિરોચન, પું એક રાક્ષસ રાજા; વિષજી
બકત પ્રહ્લાદનો પુત્ર.

વિરોધ, પું [સં.] વેર; અંટસ; દેષ. (૨)
વિરૂદ્ધતા; સામાવાગિયાપણું; વિપક્ષતા.
(૩) લડાઈ; ટોટો; તકરાર (૪) અટકાવ;
અવરોધ; વારણ. (૫) અભાવ; દુસ્મનાઈ.
(૬) સંકટ; આઘાત. (૭) અવળાઈ; એક
બીજીથી ઉલટ અભિપ્રાય વગેરેનો ઉછાળો
તે. (૮) એક બીજીથી ઉલટાસુલટી
હોવું તે. (૯) એક અલંકાર (સાહિત્યમાં)
ઉં વિરોધે સૌ વાગ્યો, નિવૃત્તિ થન
છાયો રસ બધે. ઉ. રા. ચ.

વિરોધી, વિં વેરી; દેષીલું; ઝેરી. (૨) સામા
વાગિયો; પ્રતિપક્ષી; દુસ્મન. (૩) કનિયો-
તકરાર કરે એવું.

વિલક્ષણ, વિં [સં.] ઠંગધડા વગરનું, તરે-
હવાર; ઠંકાણા વગરનું. (૨) અદ્યજીત;

નવમનું; ભલેધિક:-એને બોલાવશે નહિ,
વિલક્ષણ છે.

[વિલપન, નં. [સં.] રૂઠન; બોલીને રહવું તે;
શોક કરવો તે. (૨) બહમસાટ.

વિલપવું, કિં સં બોલીને રહવું; શોક કરવો;
આકંદ કરવું.

વિલય, પું [સં.] ગળીને પ્રવાહી થઇજવું
તે; દ્રાવણ; બીજની સાથે મળીને એક
થઇજવું તે. (૨) ગળી-ગરક થઈ નાશ
પામવું તે. (૩) નાશ; પાચમાલી; પ્રલય.

વિલસવું, કિં અં [સં.] સુંદર-મોહક
દેખાવું; ઝળકી રહેવું; તેજની-શોભાની
ભમકથી ઝળાંઝળાં થઇરહેવું; શોભવું;
વિરાજવું (૨) ફરેકવું; હવામાં ઉડવું. (૩)
આનંદ-ગમતમાં રમવું; ક્રીડા કરવી.

વિલસિત, નં [સં] રમત ગમતનાં મલા-
વડાં, ગતકડાં; લટકાં; નખરાં. આનંદી-
ગમતી ચેષ્ટાઓ.

વિલંબ, સ્ત્રીં વાર; ખોટી; ઢીલ; મોડું કરવું તે.

વિલાત, વિલાયત; વતન; સ્વદેશ.

વિલાપ, પું [સં.] રોવું તે; શોક કરવો તે;
રૂઠન; બોલીને રહવું તે. (૨) ખરેખરા
અંતરના દુઃખનો પોકાર તે; સાંભળવાં
દુઃખ ઉપજે એવું દીનતા પૂર્ણ રૂઠન તે:-
એના વિલાપ નથી સંભળાતા, છાતી
ફાટી જાય છે.

વિલાયત, સ્ત્રીં (ન.) સ્વદેશ; વતન; જન્મ-
ભૂમિ. (૨) તુર્ક સલ્તનતનો એક ભાગ:
તુર્ક પ્રજાનો અસલ દેશ. (૩) ગોરા
-યુરોપિયન લોકનો દેશ; યુરોપ:-વિલા-
યતના લોક ગોરા હોય છે.

વિલાયતી, વિં વિલાયતનું-વિલાયત સંબંધી;
વિલાયતમાં બનેલું:-વિલાયતી માલના
વેપારીઓને હમણું પોટ છે. (૨) તરેહવાર;
સ્વભાવના ઠેકાણા વગરનું; વિચિત્ર:-એ
વિલાયતી માણસ છે-ફકડ.

વિલાવું, કિં અં કરવાવું; ઢીલાં-મંદ પડી
જવું; ઉત્તરી જવું. (૨) પીમળવું; મળીજવું.
વિલાસ, પું [સં.] આનંદી ખેલન; ગમતી
ક્રીડા; રસિક રમત. (૨) મોહક હિલચાલ;
લટકા; લહેરી લહેકા; ઉત્તેજક અંગ મરોડ
વગેરે તે. (૩) તાન ભરી રંગબાજી; આ-
નંદી નખરાં તે; ગેલ; લટકમટક.

વિલાસી, વિં આનંદી-રમતિપાણ; મોજીલું;
ગમતી; રંગી; ક્રીડાસક્ત. (૨) લહેરી;
ચુલાખી; લટકમટકિયું; ચેનચાળાવાળું;
નખરાંયાજ; રસિક. (૩) ગેલમાં-મોજ-
મઝાને રમતગમત પ્રિય તે.

વિલિયું, નં અરધા રૂપિયો.

વિલાન, વિં [સં] બીજમાં એકતાન-ર;
તન્મય; તદાકાર (૨) મળીશ્રુત; બીજમાં
મળી-ગળી ગયેલું. (૩) નાશ પામી ગયેલું.
એકાકર.

વિલુખ્ય, વિં [સં.] લોભાયેલું; આકર્ષિત;
ખેંચાયેલું; કામનાનો જોને લોભ લાગ્યો
હોય એવું.

વિલેપન, નં [સં] ચોપકવું તે; અંદાદિકના
ધાસનો લપેડો તે; લેપ.

વિલોક્ષી સ્ત્રીં જોવાની કળ; વિલોકન છટા
-પુખી તે. (૨) નિરીક્ષા; તપાસણી.

વિલોકન, નં [સં.] જોવું તે. નિરખવું તે;
અવલોકન.

વિલોકનીય, વિં [સં] જોવાજોગ; સુંદર.

વિલોકવું, કિં સં જોવું; નિહાળવું. (૨)
તપાસવું.

વિલોચન, નં [સં.] નેત્ર; આંખ; નયન;
(૨) તપાસવું.

વિલોમ, વિં (સં.) ઉલટ કમવાળું; વિપરીત;
અસમ; અસ્ત; વિલોમન=ઉલટ જાતની
સ્ત્રીં નીચ-હલકી જાતના પુરુષથી ઉ-
ત્પન્ન થયેલું.

વિલોહ, વિં (સં.) ફાલવું; કંપવું; રસરસવું.
પુષ્પવું. (૨) તરલ; અચળ.

વિશેષતા, સીંચ અંગતા; તરલતા; અસ્થિ-
રતા; હાલહાલ થયા કરવું તે.

વિવક્ષા, સીંચ [સં.] બોલવા-કહેવાની ઇચ્છા કે
સ્પષ્ટતા તે. (૨) ધરાદો. (૩) કંઈ પૂછવાની
મરજી તે; પૂછ્યા.

વિવક્ષિત, વિંચ મનમાં ધારેલું બોલવાનું
તે; આગળ બોલવા ધારેલો અર્થ તે;
મનમાં બોલવા માટે ઇચ્છેલું-ધારેલું.

વિવર, નં (સં.) છિદ્ર; કાણું; દર. (૨) પો-
લાણ; ગુફા.

વિવરણ, નં (સં.) શબ્દ અથવા પદનો લં-
બાણ ખુલાસો કરવો તે; વ્યાખ્યાન; સ્પષ્ટી
કરણ; વિવેચન; ટીકા.

વિવર્જિત, વિ (સં) ત્યાગ કરેલું; તજેલું.

વિવર્ણ, વિંચ (સં.) ભેરંચું; શીકું. (૨) ખેડાળ;
કરમ. (૩) લાલી-ઉત્સાહ અથવા ઝળકી
રહિત:- નિવર્ણ વદન.

વિવર્ત, પુંચ (સં.) ચક્રાકાર ફરવું તે; પરિ-
ભ્રમ. (૨) અવિધાભ્યાસ; મિથ્યામતિ. (૩)
વિકૃતિ; વિકાર. (૪) જમાવ; રાશિ.

વિવર્તન, નંચ ફરવું-ફરી જવું તે; ફેરફાર;
ઉલટસુલટ થઈ જવું તે; પાછા ફરી બ-
દલાઈ જવું તે; ઉલટ અક્ષર. (૨) ફરક;
ફેરફાર; પ્રત્યાવર્તન.

વિવક્ષિત, વિંચ [સં.] વધેલું; ઉમેરાયેલું;
આગળ વિસ્તાર પામેલું.

વિવશ, વિંચ [સં.] બીજને વશ હોય એવું;
પરાધીન; પરતંત્ર; તાબેદાર; વ્યાકુળ.

વિવસ્વત, પુંચ [સં.] સૂર્ય; રવિ; આદિત્ય.

વિવાદ, પુંચ [સં.] કોઈ બાબતની થોભા
થોભતા કે સારાસારતા સંબંધી થે જણ
કે બે પક્ષ વચ્ચેનું સામસામે સુદાસર
બોલવું તે; બહાપોહ; વિચારની તકરાર;
ટીકા; ટંક; વાદ. (૨) કળિયો; તકરાર.
(૩) બોલચાલ.

વિવાદી, વિંચ વાદ કરનાર; તકરારી.

વિવાસન, નંચ [સં.] દેશવટો; દેશનિકાલ.

ઉંચ મધ અનુપમા, ગાદી આવ્યો, વિવા-
ન વાસ ને, તરત મિલનું, તેમાં પાછું,
પિતાતણું જુલું એ.

વિવાહ, પુંચ [સં.] વરકન્યાનો સંબંધ
કરવો તે; વેસવાળ; સમાઈ. (૨) વર
કિંવા કન્યા પરણાવવાનો સંબંધ તે તથા
-તેયારી વગેરે તે. ઉંચ બળદ વડા વદિયા-
રના રે; મંગાવો સૌંદર્ય એયાર, વિવાહ
આવ્યો હુંકરાર. (૩) દાંપત્ય સંબંધનો
સંસ્કાર તે; પાણિગ્રહણ; લગ્ન; વરકન્યાને
ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવા માટે એક બીજા
સાથે જોડવાં તે. કિંચ પ્રંચ વિવાહ માંડવો=
વિવાહની ગોઠવણ તેમજ ઉજવણી કરવી તે.
કહેંચ વિવાહ માડી જુઓ ને ધર ઉઠેલી
જુઓ. વિવાહનાં ગીત વિવાહેજ ગવાય. વિ-
વાહ પહેલાં ચંડવો. વિવાહ વીત્યો ને મોઢ
થાંભશે. ૩૦ પ્રંચ વિવાહની વરસી=એજાળનું
ડોળ; અવળસવળ કરી નાંખવું; બગાડી
નાંખવું તે.

વિવાહવાજન, નંચ વિવાહ અને તેને લગતી
વાળં વગેરેની ધામધુમ તે; મોટા આનંદ
મંગળનો ધામધુમિયો અવસર તે. (૨)
વાળં વાગતાં હોય અને મોટી ધામધુમ
થઈ રહી હોય એવું તે:-ગામમાં કહિં
વિવાહ વાજન છે કે શું? ના ભાઈ!
રાજની વરસગાંઠ છે.

વિવાહિત, વિંચ પરણેલું; જેનું લગ્ન થયેલું
હોય તે; લગ્ન કરેલ.

વિવિધ, વિંચ [સં.] અનેક પ્રકારનું; બહુવિધ;
જેમાં ઘણી જાતો-તરેહો હોય એવું.

વિવૃત, વિંચ ઉઘાડું; ખુલ્લું. (૨) વિસ્તૃત.

વિવેક, પુંચ [સં.] સારાસાર સમજવાની શક્તિ
તે; કેમ કરવું અને શું ન કરવું તે પા-
રખીને કાર્ય કરવાની સમજ તે; સદસહ
વિચાર. (૨) સમ્યાચાર; સમ્યક્તા; ચિનય;
મર્યાદા; મહાજ્ઞે. (૩) ચાન; ડહાપણ.
(૪) કરકસર; સંભાળીને વાપરવા-ખ-
રચવાની રીત તે.

વિવેકી, વિં સભ્ય; વિનયવાળું; વિવેકથી
વર્તનાર. (૨) સમગ્નુ; હહાધું.

વિવેચન, નં [સં.] વિગતે જોણવું-સમજ-
વવું તે; સ્પષ્ટીકરણ; શુણ્ણ દોષ જુદા પાડી
ખતાવવા તે; ટીકા; ચર્ચા.

વિશદ, વિં [સં.] ચોખ્ખું; સ્વચ્છ; નિર્મળ.
(૨) સ્પષ્ટ; ખુલ્લું. (૩) શ્વેત; ધવલ.

વિશાખ્યા, નં શોણમું નક્ષત્ર.

વિશારદ, વિં [સં.] નિપુણ; કુશળ; જાણીતું.
(૨) દક્ષ; ચતુર,

વિશાળ, વિં [સં.] અહોળું; મોટું; લાંબું,-
પહોળું અને ઉચું એવું; વિસ્તીર્ણ.

વિશાળતા, સ્ત્રીં વિસ્તીર્ણતા અહોળા-
મગતાપણું. (૨) મોટાઈ.

વિશાંપતિ, પું [સં.] રાજ; વૃષ; ટાળાનો
વડો તે. ઉં વચ્ચે અધાયાં વિશાંપતે!
આપ્યા આપણે કોલ.

વિશિષ્ટ, વિં [સં.] બીજથી વધારે સાઈ
તે; ઉત્કૃષ્ટ; ઉત્તમ. (૨) અસાધારણ.
વિશિષ્ટતા=વિશેષતા; વધારેપણું.

વિશુદ્ધ, વિં [સં.] સાઈ શુદ્ધ તે; પવિત્ર;
દોષરહિત. (૨) ચોખ્ખું; ભેળ વગરનું.
વિશુદ્ધતા=પવિત્રતા. ચોખ્ખાઈ; નિર્ભેળપણું.

વિશુદ્ધિ, સ્ત્રીં સારી શુદ્ધિ તે; પવિત્રતા;
દોષરાહિત્ય; વિશુદ્ધતા.

વિશે, અં વિષે; માં. (૨) સંબંધી આગત;
ઉપર.

વિશેષ, વિં ઘણું; બહુ; પ્રમાણ કરતાં વધારે
તે. (૨) અમુક; અસુસ. (૩) જાત;
પ્રકાર; ભાત.

વિશેષણ, નં [સં.] પ્રાણી પદાર્થની
સંખ્યા અને ગુણ અત્યવનાર સખ્દ; પ્રકાર દ-
ર્શક; અને ગુણ-સંખ્યા વગેરે બોધક સખ્દ તે;
દસ માણસ લાલ ઘોડો; ખરાબ છોકરો.

વિશેષન, અં [સં.] ઘણું કરીને; અપ્પત્તે
કરીને; ખસુસ.

વિશેષતા, સ્ત્રીં વધારેપણું; ઉત્કૃષ્ટતા શ્રેષ્ઠાઈ.
વિશેષકરીને, અં ખસુસ કરીને; ઘણું કરીને.
વિશેષ્ય, નં [સં.] વ્યાકરણ પ્રમાણે વિશે-
ષણનો જેની પર અન્યથ થતો હોય તે:-
લાલ ઘોડો, એમાં લાલ વિશેષણ ને ઘોડો.
વિશેષ્ય. (૨) વિશેષે કરીને જાણવા જોગ
વિષય તે.

વિશ્રામ, પું વિસામો; આરામ. (૨) થાકીને
એસવું તે; વિરામ લેવો તે.

વિશ્રામણ, કિં અં આરામ લેવો; થાક
ખાવો; ઉભારહેવું; કામ કરતાં અટ-
કવું; દમખાવો.

વિશ્રાંતિ, સ્ત્રીં [સં.] વિશ્રામ; આરામ.
(૨) થાક ખાવા થોભવું તે; દમ ખાવો તે.

વિશ્રુત, વિં [સં.] જાણીતું; પ્રખ્યાત;
જાહેરમાં જાણાયેલું. (૨) વિદિત.

વિશ્લેષ, પું [સં.] જુદાપણું; ભેદ;
અંતર; પાર્થક્ય. (૨) વિભેગ.

વિશ્વ, નં [સં.] બ્રહ્માંડ; જગત; સૃષ્ટિ;
દુનિયા; જુગોલ ખગોલ જે આખું આપણી
નજરે પડે છે તે.

વિશ્વકર્મા, પું [સં.] દેવનો શિલ્પી. (૨)
કારીગર; સુતાર.

વિશ્વસનીય, વિં [સં.] વિશ્વાસનું-વિશ્વા-
સને યોગ્ય; ખાતરીનું.

વિશ્વંભર, વિં [સં.] વિશ્વનું ભરણુપોષણ
કરનાર; પરમેશ્વર.

વિશ્વામા, પું વિશ્વનો આત્મા તે; પરમેશ્વર.

વિશ્વામિત્ર, પું ગાધીરાજનો પુત્ર-એક
મોટો રાજા. (૨) એક ક્ષત્રિય ઋષિ.

વિશ્વાસ, પું [સં.] ભરોસો; ખાતરી; ઈત-
આર. (૨) શ્રદ્ધા; આકીન. પ્રતીતિ; પ્રત્યય;

નિષ્ઠા. નિઃશંકતા. વિશ્વાસધાત=વિશ્વાસ
આપીને અવળું કરવું તે; દ્રોહ દેવો તે.

વિશ્વાસધાતી=દ્રોહી; વિશ્વાસ આપીને શરી
જનાર; ગણાંધાસ; નિમકદસમ.

વિશ્વાસી, વિં વિશ્વાસ; વિશ્વાસ રાખે એવું.

પ્રામાણિક. (૨) ખ્રિસ્તી; ઇસુના ધર્મને માનનાર.:-વિશ્વાસીલોક.

વિશ્વાસુ, વિ. વિશ્વાસ કરવા બેગ; વિશ્વાસી; પ્રામાણિક.

વિશ્વેશ્વર, પું. વિશ્વનો ઇશ્વર તે; પરમેશ્વર.

(૨) કાશીનાથ; કાશીમાંના મહાદેવ.:- કાશી વિશ્વેશ્વર.

વિષ, ન. [સં.] ઝેર; જેથી જીવ જાય એવું દ્રવ્ય તે; હાલાહલ. (૨) અત્યંત કડકું દ્રવ્ય તે: વપ.

વિષણ્ણુ, વિ. [સં.] ખિન્ન; ઉદાસ. (૨) શીકું; ઉતરી ગયેલું હોય એવું: નિસ્તેજ.

વિષધર, પું. [સં.] ઝેરવાળો સાપ; ઝેર ધરનાર જીવ.

વિષમ, વિ. [સં.] મુશ્કેલ; કઠણ; કષ્ટ-સાધ્ય; મહેનતવું. (૨) અસમ; ઉચું નીચું; નહિ સરખું. (૩) ઉલટું; વિરુદ્ધ. (૪) દારણ.

વિષમતા, સ્ત્રી. કઠણાર્થ; મુશ્કેલી. (૨) ન્યાયાધિકતા; અસમતા.

વિષય, પું. [સં.] ઇન્દ્રિય ગ્રાહ્ય વાત તે; ઇન્દ્રિયોથી જે કર્મ કરી શકાય તે.:- બોલવું, એ વાગિન્દ્રિયનો વિષય છે. (૨) મનોવૃત્તિ; વિચારણા તે. વસ્તુ; વાત; વાખત; પદાર્થ. (૩) દેશ; મુલક; જમીન. ઉ. વિષય લઘુ લાગે બ્રમણી.

વિષયાર્નદ, પું. [સં.] ઇન્દ્રિયને પોતાના કર્મના ભોગથી થતો આર્નદ તે; ભોગાર્નદ; સંસારી વાખતોમાં જે રસ આવવો તે.

વિષયાંધ, વિ. વિષયની લાલચમાં અંધ તે. વિષયી, વિ. વિષયાસક્ત; વિષય ભોગી; વિષય-લોહુપ; કામી.

વિષયે, અ. વિષે, માં; અંદર. (૨) સંબંધે; ઉપર.

વિષાદ, પું. [સં.] ક્રોધાદ. ભંગ થવાથી

મન ઉપર થતી જે દુઃખદ લાગણી તે; શોક; દિલગીરી. (૪) આપદ; દુઃખ.

વિધુવ, ન. [સં.] વર્તુલ-ગોળના બે સરખા ભાગ કરનારી રેખા-લીટી તે. (૨) પૃથ્વીના ગોળાના ઉત્તર દક્ષિણ બે સરખા ભાગ દેખાડનારી રેખા. એવ અને તુલા સંક્રાન્તિમાં રાત અને દિવસ સરખા થાય છે, તે અચન દર્શાવનારી જૂરેખા. વિધુવ વૃત્ત-વર્તુલની મધ્યરેખા.

વિધૂચિકા, સ્ત્રી. ઝાડાનો એકદમ થઇ આવતો રોગ તે; કાબેરા.

વિધે, અ. માં; અંદર; મહિં. (૨) ઉપર; વાખત; સંબંધે.

વિષ્કંભક, પું. [સં.] ભગવવામાં આવતા નાટકની વસ્તુનો આગલો અને આગળ આવનારો વૃત્તાંત જેમાં ઇશ્વારા રૂપે-પ્રેક્ષકોને સમજવા માટે જણાવવામાં આવેલો હોય એવો અગ્રભેષ તે; ઉપોદ્ધાત; આસુખ; અવતરણ ભેષ. પૂર્વકથા સાર સાથે ભાવિકથા સંદર્ભનું કથન તે.

વિષ્ટર, પું. [સં.] દર્ભાસન; ઘાસનું આસન.

વિષ્ટિ, સ્ત્રી. [સં.] સમાધાનીની પચ્ચત તે; સંધિ માટેની ખટપટ; ઝગડો નહિ થાય તે માટે સમજુતીનું કહેણ ને; સિદ્ધાધ; સમજુતીની ખટપટ. (૨) સંધિવિગ્રહ કરવામાં કુશળ વકીલનું પ્રેષણ તે.

વિષ્ઠા, સ્ત્રી. [સં.] પ્રાણીએ ઉત્સર્ગ કરેલો મળ તે; ગુ; નરક.

વિષ્ણુ, પું. [સં.] પરમેશ્વર; સત્વજીવનું સ્વરૂપ સૃષ્ટિનું પાલન કરનાર દેવ; નારાયણ. (૨) સ્થિતિપાલકશક્ત.

વિષ્ણુતેજ, ન. વિષ્ણુનું જે ઐશ્વર્ય તે. (૨) ધી; ધૃત.

વિષ્ણુપદ, ન. [સં.] આકાશ; ગગન; વ્યોમ. ઉ. ઉચે ઉચે વિશાળ વિષ્ણુપદમાં જેને વસેલો હશે.

વિસમવું, કિં અં ગરમી ઉતરવી; શાંત
પડવું; થમવું; થમવું:-ખીચઠી વિસમે છે.

(૨) બેસ-થાક-ઉત્તમ ઉતરવો; થોડી
વાર આરામ મળે એમ થવું. (૩) ઉભરણુ

ઉતરીજવું. રેલનાં પાણી હવે વિસમે છે.

વિસમ્બોણું, વિં સહેજ વારમાં બૂલી નય
એવું; બૂલકણું. (૨) નિષ્કપટી.

વિસરવું, કિં સં. [સં. ચિસ્મદ્] બૂલવું;
ચૂંવું; નહિ સ્મરણુ રહેવું.

વિસર્ગી, પું. [સં.] સ્વર આશળ કંઈક ઉ-
ચ્ચાર ભાર દર્શાવનારૂં ચિહ્ન તે; એક
વર્ણસ્વરૂપ. (૨) લાગ; દાન; છોડી-મૂકી
દેવું તે.

વિસર્જન, નં. [સં.] છોડી દેવું તે; જવું
કરવું તે. (૨) ત્યાગ; દાન; જળ મૂકવું તે.

(૩) કામ બંધ કરી છુટા પડીજવું તે:
-સભા વિસર્જન થઈ.

વિસર્જનીય, વિં. [સં.] છોડી-ત્યજ દેવા
જેવું; આપી દેવા જેવું; ઉત્સર્જનીય તે.

વિસર્જ, વિં. [સં.] સંગ-ભાન રહિત એવું;
ખેભાન; અચેત.

વિસર્વાક, પું. [સં.] નિઃશ્વાભાષણ; ખોટું
બોલવું તે; નકામો ઝગડો તે. (૨)
નિઃશ્વારોષ, ઉલટ બાષણ.

વિસાત, સ્ત્રી. ઉપયોગિતા-સત્વ-સાર દેખાડે
છે:-એમાં શી વિસાત છે? નજ્યો લેધ
નજ્યો. (૨) ાહ; જીવ; દમ.

વિસામે, પું. [સં. વિશામ] થોભવું-અ-
ટકવું તે; થાકી ખાવો તે; થોડી વાર
કામથી દારમ થઈએસવું તે. (૨) થો-
ભવાની જગ્યા; વિસમવણું સ્થાન તે. (૩)
જળ લઈ જતાં થોભવાની જગ્યા.

વિસાર, પું. વિસારો; જુલાવું તે; વિસ્મરણ.

વિસારવું, કિં સં. વિસરવું; બૂલીજવું. (૨)
મનમાંથી કાઢી નાખવું; યાદહારત પર
નહિ લાવવું.

વિસારો, પું. વિસાર; વિસ્મરણ; વિસ્મૃતિ.
વિસ્મૃત વિં. (સં.) વિસ્મૃત.

વિસ્તારવું, કિં અં ફેલાવું; પ્રસારવું; વધવું;
વિસ્તાર પામવું.

વિસ્તાર પું. [સં.] ફેલાવો; પ્રસાર; વધારો;
વિશાળતા; જમીન વગેરેનું લાંબું પહોળું
ક્ષેત્રજન તે. (૨) પરિવાર.

વસ્તારવું, કિં સં. ફેલાવવું; વધારવું;
લંબાવવું.

વિસ્તીર્ણ, વિ. [સં.] વિસ્તારવાળું; વિશાળ;
ખૂબ મગડું; મોટું; ઘણી લંબાઈપહો-
ળાઈવાળું.

વિસ્તીર્ણતા, સ્ત્રી. વિશાળતા; મોટા થેરાવ
તે; મોકળાશ.

વિસ્તૃત, વિં. [સં.] મોટું; બહોળું; વિ-
શાળ; ફેલાયેલું.

વિસ્ફેટક, પું. [સં.] થોડી વિકારનો એક
તવ્યા રોગ. આ રોગમાં શરીર ઉપર
પૈસા પૈસા જેવડા ઘોળા ફેલાયા કુટી
નિકળે છે. ચાંદીના રોગનો આ વિકાર છે.

વિસ્મય, પું. [સં.] અજાણ લાગવું
તે; આશ્ચર્ય; અચંબો; અચરતી, તાજીબી.

વિસ્મરણ, નં. [સં.] બૂલી જવું તે; વિ-
સ્મૃતિ; નહિ યાદ રહેવું તે.

વિસ્મૃત, વિં. વિસ્મય પામેલું; ચકિત; આ-
શ્ચર્યાન્વિત,

વિસ્મૃતિ, સ્ત્રી. વિસ્મરણ; નહિ યાદ રહેવું
તે. (૨) બૂલ.

વિસ્મ, વિં. [સં.] એકાંતિક; ખાનગી;
ગુહ્ય. (૨) એકાંત-પ્રણય; વિશ્વાસી. (૩)
ના. પ્રણયપ્રાર્થના.

વિહંગ, નં. [સં.] પક્ષી; પંખી.

વિહરવું, કિં અં આનંદ મહાલવું-સ્મરવું;
ખેલવું; કીડા કરવી.

વિહંગ, નં. [સં.] પંખી; પક્ષી. (૨) એક રામ.

વિહંગમ, નં. [સં.] પંખી; પક્ષી. હં હોર
વિહંગમ, હોર વિહંગમ. ૩૦

વિહાણુવું, કિં સં વટાવવું; ગુનરવું; ગાળવું. ઉં રમતાં તે રજની વિહાણીજી.

વિહાર, પું [સં] રમત; ખેલ; ક્રીડા. (૨) આનંદે હરવું ફરવું અને રમવું તે. (૩) આમ તેમ ફરવું-મુસાફરી કર્યા કરવી તે; અહિંતહિં જવું આવવું તે; કામકામ ફરતા રહેવું તે; ભ્રમણ.

વિહારો, વિં વિહાર કરનાર; ફરનાર. (૨) હોંસભેર આનંદ માણનાર; ખેલાડી; ક્રીડા કરનાર.

વિહીન, અં [સં.] વગર; સિવાય. (૨) વિં રહિત:-પ્રુદ્ધિવિહીન.

વિહીલું, વિં વીલું; શીકું; શરમિદું. (૨) છુટું; રજળતું; ખેદરકારીથી વહેતું ચૂકેલું; નજર-ધ્યાન બહાર જવા દીધેલું.

વિહુણું, વિં વિપુટું; વગરનું.

વિહોણું, વિં વિપુટું; છુટું; વગરનું. સાથ રહિત; અળગું. (૨) એકલું.

વિહુવલ, વિં [સં.] કામ, કોષ, લોભ અને ભય વગેરેની લાગણીથી અકળાયેલું; જુસ્સાથી ગભરાઇ ગયેલું; લાગણીના જોરે બાવડું પડી ગયેલું. (૨) આતુર; આ-કળું; ગાભરું; ભારે લાગણીવાળું; વિષયથેલું.

વિહુવલતા, સ્ત્રીં ગભરાટ; અકળામણ. (૨) બાવરાપણું. (૩) અતિ આતુરતા તે; વિષયથેલછા; અત્યાસક્તિ. (૪) ગુચવણું; કાઈ પણ જાતની અત્યંત આતુરતાવાળી એવેન મનસ્થિતિ તે.

વિજાલો, પું આવરો; વેવલો; બેવકુદ.

વિંછી, પું [સં કૃત્તિક] ઝેરી કંખવાળો એક જીવ; વીછુ; વિંછુંડો; એને આઠ પગ, બે લાગિયાં અને છ ગાંડો વાળી એક પુંછડી હોય છે. પુંછડીને છેડે કાળો વાંકડો અણીદાર આંકડો હોય છે. પોતાના રક્તજી માટે તે પુંછડી છટકાવી આંકડો મારે છે.

વિંજણું, પું [સં. વ્યજન] હવામાં વિંજ-વાથી પવનની લહેરો ઉત્પન્ન કરવાની એક યનાવટ; પંખો; વ્યજન: વીંજણો.

વિંજવું, કિં સં વીંજવું; હવામાં આમતેમ જોરથી ફેરવવું-હલાવવું; હવામાં ધ્રુમાવવું.

વિંજણું, નં લાકડાં કાચવાતું સુતારતું ઝો-નર; ફરશી. વિંજવાતું જ તે. (૨) ચમરી.

વિંટલો, પું વીટલો; ગોળ વાળેલી ગડી; ભુંગળા જેવી ગડી તે.

વિંટવું, કિં સં લપેટવું; એક એકની ઉપર વળાતું નમ એમ કરવું; વીટવું.

વિંટાવું, કિં અં લપેટાવું.

વિંટાળવું, વિંટવું; લપેટવું; એકની ઉપર એક આંધ આવે એમ કરવું; એકલું કરવું; ગુંડાળવું.

વિંટાળો, પું ગુંડાળો; વિંટીએ બનાવેલો ગોળ ઘાટ તે; વીટો.

વિંટી, સ્ત્રીં વીટી; મુદ્રિકા; અંજીડી. ૩૦ પ્રં વિંટીમાંતું નંગકાળેલ; પહોંચિલું; ઉસ્તાદ. (૨) અળવીતડું; ચાંદનું. દુર્જીથી તરીકે જાણીતું થયેલું-ચોર, લુચ્ચો, ડંગ, ક્રાક-ગીર. એ તો વિંટીમાંતું નંજ છે. વિંટી બદલવી=વરકન્યાએ એક ખીજના હાથ-માંની વિંટીઓ બદલી સ્ત્રીપુરુષ બનવું; વિવાહિત થવું. યુરોપ તરફની વિવાહની એક રીત.

વિંટો, પું વીટો; લાંબાં પાથરણ વગેરેની ગોળ ગડી તે; એક એકની ઉપર લપેટાય એમ વાળેલું ભુંગળું; ભુંગળા જેવો આકાર તે.

વિંઠારવું, કિં સં પાલવવું; નિભાવવું; ચ-લવવું. (૨) બરહાસ કરી સંભાળીને સાથે રાખ્યા કરવું; કુખ; અગવડ પડે તોપણ પાસે રાખ્યા કરવું. (૩) ભાર-કુખ, અગવડ સહીને ચલાવવું.

વિધ, પું વેહ; ભોક; કાણુ; નાકું.

[વિધણું, નં સુતારનું ભોક પાડવાનું ઓળવર; કરથી; વિઝણું.

વિધવું, કિં સં કાણું કરવું; વેહ પાડવે; શારવું. (૨) કેરવું; પોલ-પાડવું; આર પારે માર્ગ કરવે. (૩) ધા કરવે, ભોક પાડવું. (૪) ચિંગળવું; ભારે દુઃખ થાય એમ કરવું.

વિધારે, પું વિધનારે; વેહ પાડનારે; મોતી વિધનાર તે. કાન, દાંત, અને મોતી વગેરેમાં વેહ પાડવાનું કામ કરનારો માણસ તે.

વિધાવું, કિં અં કાણુ-વેહવાળા થવું; શરાવું; કોચાવું; ધવાવું; છેદાવું. (૨) દુઃખ માં-કામના ઓળમાં કુટાવું; અતુલવ થવે; પળોટાવું; પાવરધા થવું.

વીખ, નં [સં. વિષ] ઝેર; હલાહલ; જીવનને હાનિ કરે એવું દ્રવ્ય તે. (૨) ખાર; દેષ; અંદાસ.:-વીખવાદ=દેષ-ખારની લડાઈ; ઝેરીલડાઈ.

વીધું, નં વીધો; સો હાથ લાંબી અને સો હાથ પહોળું જમીનનું એક માપ; ૨૩ ગુંદા જેટલું માપ તે.

વીધો, પું-વીધું. પાંચ વીધા જમીનવાળો કોય તે પણ જમીનદાર તો ખરો.

વીધાટી, સ્ત્રી વીધાને હિસાબે જમીન ઉપર લેવાતો કર તે; કિસ્ત; સાંથ; મહેસુલ.

વીધિ, સ્ત્રી તરંગ; છોળ.

વીજ, સ્ત્રી વિજળી.

વીજન, પું [સં] વિઝણો; પંખો.

વીજી, અં વગર; સિવાય; વિના.

વીજી, સ્ત્રી [સં.] એક તંતુવાદ; ખીન; તંતુરો. વીજીપાણી=નારદ.

વીત, નં વિત; ધન; પૈસા.

વીતક, નં વીતેલું હોય તે; વિપત્તિ; દુઃખ; સંકટ.

વીતરાગ, વિં [સં.] જેનો રાગ ગયેલો છે એવું; શાંત; સંયમી. (૨) જૈન તર્થકર.

વીતવું, કિં અં વિપત્તિ પડવી; દુઃખ થવું; સંકટ-સુશ્લેષી પડવી. (૨) ગુજરવું; પુરું થવું; પસાર થઈ જવું; જવું. ઉં પિંપળ પાન ખરતાં. હસતી કુંપળિયું; સુજ વીતી તુજ વીતશે, ધીરી બાપુડિયું, ભાષા.

વીતાડવું, કિં સં દુઃખ દેવું; હેરાન કરવું; પીડવું.

વીધિ, સ્ત્રી કુંજ; બાગમાંની શેરડી; લતાઓ વચ્ચેની સાંકડી વાટ.

વીધો, પું અસુક હકસાઈથી જિંદગી કે માલમિલકતનું જોખમ રાખવું તે; માણસ અને પ્રાણી વગેરેની જિંદગીને માટે અસુક હકસાઈથી અસુક રકમ ભરી આપવાનો કરાર તે; માલ, મકાન વગેરેના જોખમ તુક્કસાનનો બદલો આપવાનું સાદું તે.

વીર, વિં [સં.] શર; પરાક્રમી; બળવાન; બહાદુર; જોરાવર. (૨) નાં મરદ માણસ; લડવૈયો; જોધ; શર પુરુષ. (૩) પૌરુષ; મરદાઈ. (૪) બળ; પરાક્રમ; ઉછળતો જોલ તે. (૫) ઉચ સ્વભાવનું એક જૂત તે; બળવાન પિશાચ:-એ તો જાતે ગરીબ છે પણ એના શરીરમાં કોઈ એ વીર મૂક્યો છે, તે આવે ત્યારે તોફાન કરે છે. વીર મૂકવા=બળવાન પિશાચ વળગાડવું.

વીરણું, સ્ત્રી સુગંધવાળાં મૂળિયાંની એક વનરપત્તિ. એનાં મૂળિયાંવાળાં કહેવાય છે. એના પંખા, અને ટટ્ટીઓ વગેરે થાય છે. પાણી છાંટતાં તેમાંથી મીઠી વાસ આવે છે.:-વીરણુનો પંખો.

વીરતા, સ્ત્રી વીરપણું; શૌર્મ; બળ; પરાક્રમ; પૌરુષ; મરદાઈ.

વીરપત્ની, સ્ત્રી શરવીર પુરુષની પત્ની; બહાદુર માણસની બાઈડી. (૨) પુરુષના જવાબ શૌર્મવાળી સ્ત્રી તે.

વીરરસ, પું. [સં.] વાંચનાર કે સાંભળનારને પૌરુષ-ગુણો ઉત્કરે એવો કાવ્ય કે લખાણનો ભાવ તે; ગુણો ઉપજાવે-પરાક્રમ કરવાને પ્રેરે એવું વર્ણન તે. કાવ્યના નવરસમાંનો એક રસ તે.

વીરવિદ્યા, સ્ત્રી. મરદાનગીને લગતું શિક્ષણ તે. (૨) ઉચ્ચભાવનું-અળવાન ભૂત સાધવાની મંત્રવિદ્યા તે. (૩) :પરાક્રમ કરવા સંબંધી સમજણ તે; લડાયક તાલીમ.

વીરશ્રી, સ્ત્રી. પરાક્રમની ઝળઠી; ગુણસાની તેજ (૨) અળ-પરાક્રમની વાહ વાહ તે.

વીરહાક, સ્ત્રી. લડવાના ઉઠાટાથી શત્રુને બચાવવાને એવો જોરથી હાકોટો પાડવો તે; ગુણસાભર હાકારો કરી લડવા માંડવું તે. (૨) ત્રાડીને એવું લડવું કે જોથી રણ ગાળ રહે; લડવાના ગુણસાથી રણ ગળવી મૂકવું તે. (૩) એવી ત્રાડ કે જોથી શત્રુનાં સામ્રાજ્યાં હૃદયમાં ત્રાસ પડે અને ખૂબ બચ થાય.

વીરધ, સ્ત્રી. [સં.] એક જાતની વેલ; વેલી.

વીરો, પું. ભાઈ; બંધુ.

વીર્ય, ન. [સં.] શુક્ર; ધાતુ; બીજ. (૨) અળ; શક્તિ; કોવત. (૩) મદાઈ; શૌર્ય. (૪) તેજ; કાન્તિ. (૫) ગૌરવ.

વીર્યવાન, વિ. અળવાન; જોરાવર.

વીર્યહીન, વિ. નિર્જળ; અશક્ત; શૌર્ય રહિત. (૨) પૌરુષરહિત.

વીલ, ન. અરધિયું; અરધો; કાડિયું-સંકેતમાં. (૨) વારસનામું; વસિયતનામું. (૩) ભરતી.

વીલાં, ન. એક જાતનાં પંખી. આ પંખી કાચરો જેવાં હોય છે અને ટોળે ઉડે છે.

વીલું, વિ. વિહીલું; પીકું; ઝૂંપું; નિસ્તેજ. (૨) આશિમાળું; શરનિર્દુ પડી ગયેલું;

નાસીપાસીથી ખિન્ન-પડી ગયેલા મોંવાળું. (૪) વિપુલું; છુટું; રખડતું રહેવા દીધેલું; રજળતું.

વીસ, વિ. [સં. વિજ્ઞાતિ] જે વાર દસ દસ તે; ૨૦; કાઠી. ૩૦ પ્ર. વીસવસા=સોળ આની; સો ટકા; ઘણું ખરું; મોટો ભાગે; લગભગ ખાતરીનું; પૂરું; ખચીત; ન્યૂનતા-ખામી આવે-હોય નહિ એવું; જરૂર. ઉ. કહેવત છે કે ભૂખણ, વીસવસાનાં શરીર શોભાવે; પણ આનાં અંગો તો, ભૂખણને પણ વિશેષ દીપાવે. કી. ધ.

વીસી, સ્ત્રી. વીસ વરસનો જુનભો; વીસ વીસનો સમુદાય-એકમ તે. (૨) ભોજન ગૃહ; ખાણવળ; પૈસા આપીને જમવાનું ટેકાણું. છુટક અથવા માસિક લવાજમ લાઇ જમવાની સગવડ આપે એવું રસોડું. (૩) વિ. પ્રમાણિક; સત્યવાદી; ડહાણું; વ્યવહાર કુશળ; શાણું; વિવેકી. સમજીએ તો વીસી માણસ છે.

વુણ, ન. વણ; હાથ મોં ધોવાં તે. પ્રાર્થના પહેલાં નહાવું-શુદ્ધ થવું તે.

વુણદ, ન. હયાતી. (૨) તત્ત્વ.

વુડવું, કિં. અ. વુડવું. (૨) વરસવું. ઉ. અમૃત વુડયા મેહ.

વુડવું, કિં. અ. જવું.

વૃક, ન. [સં.] વર; નાહર.

વૃકોદર, પું. વરના જેવા પેટવાળો; ભૂખાળવો. (૨) પાંકુરાળનો બીજો પુત્ર; બીમસેન.

વૃક્ષ, ન. [સં.] ઝાડ; તરુ. (૨) છોડવો. પુષ્પવૃક્ષ. (૩) વનસ્પતિ; ઉદ્ભિજ્જ.

વૃત્ત, ન. [સં.] વળેલી આકૃતિ; વર્તુલની લીટી; કંદોરા જેવી રેખા. (૨) વર્તુળ; જે-જાકૃતિ. (૩) આચરણ; વર્તણૂક; રીતભાત. (૪) ચરિત; ચાલ. (૫) કવિતાના આપનો એક પ્રકાર; છંદ; ઢાળરાગ. (૬) કામ;

ધધિ; ઉદ્યોગ. (૭) આખત; વાજ. (૮) ખખર; સમાચાર. (૯) હકીકત; ઇતિહાસ. વૃત્તાન્ત, નાં [સં.] હકીકત; વિગત; વર્ણન. (૨) કથા; કહાણી; ઇતિહાસ; પ્રકરણ. ભતિ; તરેહ. (૫) વર્તણૂક; રીતભાત. વૃત્તિ, સ્ત્રીં [સં.] શુભરા માટે જે ધધિ વગેરે કરવાતું તે; જીવનોપાય; નિર્વાહાર્ય વ્યાપાર; આજીવિકા; ઉદ્યમ. (૨) અંતઃ-કરણતું વલણ; મનનો ભાવ. (૩) પ્રકાર; પદ્ધતિ. (૪) ટીકા; વિવરણ; ટિપ્પણ. (૫) શબ્દાર્થનો બોધ કરનારો પ્રકાર. (૬) વાણીની અમુક અમુક પ્રકારની રચનાઓ તે. (૭) નિષ્કા. વૃત્તવૃત્તપ્રાસ, પું [સં.] ગદ્યપદ્યમાં એકને એક ભતના અક્ષરોની આવૃત્તિથી આવતી વાણીની શોભા તે; ઝડઝમક; એક શબ્દા લંકાર. ઉં મોઢું એણે કીધું કામ માટે દેશે મોઢું માન, મોઠામોઠા મહીપતિ મહીપતરામને. વૃત્ર, પું એક રાક્ષસ. એને ને ઇન્દ્રને લડાઈ થઈ હતી. વૃથા, અં [સં.] મિથ્યા; નિર્થક; ફેાગટ. (૨) નકામું; નિષ્ફળ. વૃદ્ધ, વિં [સં.] ધરકું; ઉમ્મરે પહોંચેલું; જરા; જૈઠ. (૨) વડીલ; વડવાઓ.:-જોના પુણ્યપ્રતાપે પરિવાર સારો છે. વૃદ્ધતા, સ્ત્રીં ધરકપણ; જરા; જૈરી. વૃદ્ધાવસ્થા, નં [સં.] ધરકપણ; જૈરી. વૃદ્ધા, સ્ત્રીં [સં.] ઉમ્મરે પહોંચેલી સ્ત્રી; ડેસી. વૃદ્ધાવસ્થા, સ્ત્રીં [સં.] ધરકપણ; એટી અવસ્થા; જરાવસ્થા; જૈરી. વૃદ્ધિ, સ્ત્રીં [સં.] વધારો; ઉમેરો. (૨) અનુદય; આળાદી. વૃદ્ધિઆદ્ય=પુત્ર જન્મ વગેરે મંગળ પ્રસન્ને કરવામાં આવતી મિનુતવર્ણની ક્રિયા તે.

વૃદ્ધિભત, વિં વધી ગયેલું; વિસ્તાર પામેલું. વૃદ્ધિ, પું [સં.] વિંછી; ઝેરી ડાખવાળો એક જીવ. (૨) આહમી રાણી. વૃષણ, નં અંક; ગ્રાણીની કાચળી; આંડવો. વૃષણ, પું [સં.] ગોધો; પોહિયો; આખલો; સાંઠ. (૨) બીજી રાણી. વૃષણધ્વજ, પું મહાદેવ; શિવ; શંકર. વૃષણ્વી, સ્ત્રીં પતિત સ્ત્રી; શૂદ્રા, ધર્મભ્રષ્ટ સ્ત્રી. વૃષ્ટિ, સ્ત્રીં [સં.] વરસાદ; ઉંચેથી-આકાશ-માંથી વિખરાતું પાણી પડતું તે. (૨) કોઈ પણ વસ્તુનું ખૂબ આવી પડતું તે; મોટો પ્રપાત:-પુણ્યદ્રષ્ટિ. વૃંદ, નં [સં.] ટોળું; જથ્થો; સમુદાય. વૃંદા, સ્ત્રીં [સં.] ધન્યબલે ઉગતી એક વનસ્પતિ; તુળસી. વૃંદારક, વિં [સં.] સુંદર; ખનોહર; રમણીય. (૨) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; મુખ્ય. વૃંદાવન, નં [સં.] તુળસીનું વન. (૨) મથુરાં પાસેનું એક ધામ. વૃંતાક, નં રિંગણું. વે, પું [સં.વેષ] વેહ; છિદ્ર; કાચું; નાકું; બે. (૨) દર; પોલ; વિવર. વે, સ્ત્રીં વય; ઉમ્મર. વેકળો, પું વહેળો; વહેળિયું. (૨) નાળું; વરસાદના પાણીના પ્રવાહે પડેલું વહેણ તે. વેખળ, વિં સ્વભાવ રહિત; ઇપકા દેતાં ખંડખડ હસી પડે એવું અને ગાંભીર્યરહિત. (૨) અસબ્ય; મસ્કરું; નિર્લેજજ; કુંક વગરનું. વેખંડ, સ્ત્રીં એક ઓપધિ; કાષ્ઠદવા. વેળ, પું ગતિ-ધાવનની ઝડપ તે; દોડનો ધસારો-એસ તે; ઝડપ; જવ; ત્વરિતપણું. (૨) ગતિના ઉભરો; એસ. (૩) ગતિ; દોડ. (૪) અંચળાક; ભાવનો ઉછાળો. (૫) ધકો; આચકો. અલનનો સખાટો. વેગ, પું આધાના સમુદાય; શળાના જેવા વાનુના બોહ;-માથે વેગ થયા છે; અસકા.

વેગણ, નં વંત્યાક; રિંગણ; એક જાતનું
શાક ફળ; વેંગણ.

વેગણી, સ્ત્રી વંત્યાકડી; રિંગણી, વેંગણી.

વેગણ, નં વંત્યાક; રિંગણ, વેંગણ.

વેગરવું, કિં સં વેડવું; સહન કરવું. (૨)

પાળવું; નિભાવવું.

વેગળાઈ, સ્ત્રી છેડું; અંતર. (૨) દૂર હોવું
તે. (૩) જુદાઈ.

વેગળું, વિં દૂર; છેડે; આધું. ઉં વેગળા

રેની વરણાગિયા. (૨) છુટું; જુદું. કિં પ્રં

વેગળું રહેવું. વેગળું પડવું. વેગળું બેસવું=

અડકાવું; અભડાવું.

વેગળે, એં આશે; છેડે; લાંબે અંતરે.

વેચું, વિં વંગ; જડવું.

વેચતું, વિં કિમ્મત આપ્યે મળે એવું;
વેચાતું.

વેચવું, કિં સં કિમ્મત લાંબે આપવું; બદલો
લાંબે આપી દેવું. (૨) શુભાવવું.

વેચાઉ, વિં વેચવા મૂકેલું; કિમ્મત અથવા
બદલો લાંબે આપી દેવાનું હોય એવું.

આ વેચાઉ અનાજ છે, બાકીનું ઘર વા-

પર માટે છે. વેચાઉ માલ. (૨) વેચવાનું

જે તે.

વેચાણ, નં વેચવું તે; કિમ્મત અથવા બદલો
લાંબે આપવું તે. (૨) જેટલું વેચેલું

હોય તેટલું તે; વેચાવું તે.

વેચાણિયું, વિં વેચાણ લીધેલું; અધાટિયું;
ખરીદેલું;

વેચાણું, વિં વેચાઉ, વેચવા મૂકેલું.

વેચાણું, કિં અં કિમ્મતે મળવું; પ્રાપ્તયવું;
ખરીદાયું;

વેળ, પું નિશાન; નેળ. (૨) હરકત; દુઃખ;
વિષતઃ-વેળ વિતાડયા.

વેળ, નં દર્શા; વળખાં.

વેળાનું, નં પાણી અટકાવવાનો બંધ;
આડસર.

વેઠ, સ્ત્રી વગર દામનું વૈતરે; જેમાં કંઈ મ-
ળતર ન હોય એવી મહેનત. વગર દામ

મજુરી આપવે ફરજિયાત વૈતરે-કામ-

સેવા કરાવવાં તે:-સરકારી વેઠ. (૨)

નડતર; હરકત; પીડા. (૩) ખાલી મહે-

નત-માથાકૂટ તે; નકામે ભાર વહેવો તે.

ઉં અંધે જીને ધંધે ધાયો, વેઠ ઉપાડી

ભાર વઘો. ઉં વેઠ=આકરી; બરદાસ્ત.

વેઠવું, કિં સં સહન કરવું; ખમવું; માથે

પડેલું ભોગવ્યા કરવું; દુઃખે નિભાવવું.

વેઠાણું, કિં અં સહન થવું; સહેવાવું; ખ-

માવું; સંખાવું. ઉં આ દુઃખ હવે નથી

વેઠાતાં.

વેઠિયાવાડ, વિં વેઠ કરવાની માફક જેમ

તેમ ન ચાલે ફરજિયાત કરેલું એવું તે;

દંમ વગરનું; કમને ધસી-કરી નાંખેલું;

બળાતકારે કરેલું-કરવાનું હોય એવું; મન

કે ઉત્સાહથી કર્તવ્ય સમજી કરવાનું કે

કરેલું નહિ એવું તે.

વેઠિયો, પું વેઠ કરનારો; વગર લવાજમનો

તોકર; બળાતકારે જેની પાસેથી મહેનત

મજુરી કરાવવામાં આવતી હોય તે. (૨)

વૈતરો; મજુર; ભાર-ખોળે ઉપાડનારો કે

કામ કરનારો તે.

વેડ, પું વેડ; એથી વધારે આંટાની ચિંટી;

મોટી અંચળી.

વેડફવું, કિં સં ઉડાડી દેવું; જેમ તેમ ખ-

રચી નાંખવું. (૨) શુભાવવું; અકારણ

જતું કરવું.

વેઠમી, સ્ત્રી તુવેર કે ચણા દાળમાં ગળપણ

નાંખી બનાવેલો માવો કે પૂરણ બે પડની

વચ્ચે આવે એવી રીતે ક્ષેલી શેણલી; પૂર-

ણપોણ; મળી શેણલી.

વેડવું, કિં સં ચિંચવું; ઉતારવું; તોડી ભેવું;

ચુટવું; અડપરથી લાંબા ઓળરે ફળ

તોડી-વીણી લેવાં. (૨) ફળ મેળવવું;

પ્રાપ્ત કરવું; પામવું; લાવવું; લાભ કાઢવો:-

આવળ વાવને શું વેડવું ? કાંટાને !

વેડાવવું, કિંમતે કળ ઉત્તરવાવા; સુંડાવવું;
વિજ્ઞાની શેષુ:-આંખો વેડાવવો.

વેડાંગ, પું શોડા; અશ્વ; હય.

વેડી, સ્ત્રી કંઠી તોડી લેવાની છેડે જળાદાર
ઝાળાવાળી લાંબી લાકડી-આંકડીવાળો-વાંસ.

વેડર, વિંમ કાંકડું; સુંદર.

વેડો, પું કંઠી વગેરે કળ ઉતારનારો; ઉંચા
ઝડ ઉપરથી કળ તોડી આપનારો.

વેઠ, પું વેડ; મોટી ભેથી વધારે આંટાની
અંશુડી. (૨) વેઠો; કાપો; આઠો.

વેઠવવું, કિંમતે સંકળવેલો કરવો; સરખાવવું;
મેળવવું.

વેઠો, પું આંગળાં પરનો કાપો; આંગળાંની
એક એક સાંધા લગીની પેર. (૨) ઝટ
કાટે નહિ એવી લાકડાની ગાંઠ; શુંચવાળી
ભારે ને ટુંકી ચિતાળ.

વેણુ, નં વચન; ખોલ. (૨) વેણુ; વાંસળી;
મોરલી. (૩) શુથેલો ચોટલો; લાંબા
વાળની લટરો તે. (૪) વહેણુ; પાણીનું
વહેવું તે; પ્રવાહ માર્ગ; અંધાધ જવાય
એવું પાણીનું ભેરભેર વહેવું તે. (૫)
નાળું. (૬) જનનનો દુખાવો; ગર્ભને
બહાર ધકેલવાને થતું આકુંચન તે. (૭)
કપાસનો છોડ.

વેણુ, સ્ત્રી વીણુ; તંબુરો; એક તંતુવાદ.

વેણુચુંડા, પું અંધવાય; મનની સુઝવણુ-ગ-
ભરામણ; આતુર અકળામણ; વિંણુચુંડા.

(૨) ભૂખને લીધે થતી સુઝવણુ; ભૂખને
લીધે થતું વળખાં ને દુઃખ.

વેણી, સ્ત્રી [સં.] સ્ત્રીઓના માથાના વા-
ળની શુથેલી લટરો તે; ચોટલો. (૨)
વાળની લટો શુથેલી વાળેલી ગાંઠ-અંબેલોડા
પર બાંધવાનો ફૂલનો કે ઉંનનો સુંદર મળરો
તે. ઉં મધમધી રહી છે મેડી સારી,

તારી વેણીની વાસે ખારી. (૩) કમાડના
ઉભા પાટિયા પર જડવામાં આવતી લાંબી
ચીપ; ઉભો ખુસેડ-વેણી માંગવા તો સારાં
કરજો ઠાર !

વેણુ, સ્ત્રી વાંસળી; મોરલી. (૨) વાંસ.

વેણુક-વાણુ, કિંમતે અંધ વહાણું વાવું; સ-
વાર થવું.

વેણુકા, સ્ત્રી વાંસળી. (૨) પાતળા નક્કર
વાંસની ઝાડી.

વેણુ, નં પાણી ભરી લાવવાની ગાડી.

વેત, પું વેત; વહેત (૨) ઘાટ; મોખ; ત્રેવડ.

વેતન, નં [સં.] મહેનતાણું; રોજ. (૨)
દરમાથો; ખગાર. (૩) જીવાઈ; વરખાસન.

વેતર, નં વિચાવું તે; એક એક વારનું જ-
નન તે; દરેક વખતનું વિચાણ તે. કિંમતે
પ્રં વેતરે આવવું=પશુમાદને આધાન
કાળ આવવો; સવાણે આવવું.

વેતરણુ, સ્ત્રી જુગતી; ગોઠવણુ; તળવીજ;
ત્રેવડ. (૨) વલ્લે; શિક્ષા કરવાનો ઘાટ.

વેતરણુ, કિંમતે સં શરીરને ભેસતું આવે એવી
રીતે માપસર કપડાં વગેરેને કાતરવાં તે;
અંધભેસતો ઘાટ થવા માટે કપડાને કાત-
રવું. (૨) કાપીકુપીને ઘાટમાં લાવવું;
ભેસતું-અનુકૂળ-ગોઠવું આવે તેમ કરવું.
(૩) વ્યંગમાં-અગાડવું; હિન્નભિન્ન કરી
નાંખવું; અગાડી નાંખવું.

વેતસ, નં વેતર. (૨) બર.

વેતા, પું ઢાંકળો; ઢંગ; ભલીવાર. (૨) સારી
સમજ; હઠાપણ. (૩) આવડ; કાર્યચાતુર્ય.

વેતાળ, પું [સં. વેતાલ] એક ઉપદેવ. (૨)
પિશાચનો રાજ. (૩) જીતની એક ભતિ.

આગિથો વેતાળ. (૨) દારપાળ; હજીરિયો.

વેતા, વિં [સં.] જાણનાર:-તત્ત્વવેતા.

વેત્ર, નં [સં.] વેતર; વેતસ; બર. (૨) ઝડી.

વેત્રધર, પું [સં.] ઝડીદાર; દારપાળ.

વેત્રાસન, નં [સં.] વેતરનું શુચીને બના-
વેલું આસન; ખુરસી; બેઠકિયું.

વેદ, પું [સં.] જ્ઞાન. (૨) આર્ય પ્રજાનું
આદિ ધર્મ પુસ્તક. વેદ ચાર છે, ઋક્,
યજુ, સામ અને અથર્વવેદ. વેદગ્રંથી, એમ
પણ કહેવાય છે.

વેદના, સ્ત્રી [સં.] પીઠા; દુઃખ; કળતર.
વેદમૂર્તિ, વિં જણે વેદજ ન હોય એવું;
વેદની પ્રતિકૃતિ રૂપ. વેદ ભણેલો હોવાથી
તેના જેવો, એમ.

વેદાંત, નં [સં.] વેદમાંનું તત્ત્વજ્ઞાન તે;
ઉચ્છિન્નવદનું જ્ઞાન; તત્ત્વ વિચારણાનાં છ
દર્શનમાંનું છેલ્લું દર્શન તે; 'જગત મિથ્યા
છે અને જ્ઞાનથીજ ભોક્ષ મળે છે' એમ
ખતાવનાર વેદમાંનું જે રહસ્ય જ્ઞાન તે; એક
બ્રહ્મ સિવાય બીજું બધું ખોટું છે, એવો
મત તે.

વેદાંતી, વિં વેદાંતના મતને માનનાર; અદ્વે-
તવાદી; તત્ત્વજ્ઞાની; બ્રહ્મ સત્ય અને જગત
મિથ્યા, એવું માનનાર; અદ્વૈત મત પ્રતિ-
પાદન કરનાર.

વેદિકા, સ્ત્રી [સં.] વેદી; યજુ, હોમ કર-
વાને ખનાવેલી માટીની ઓટલી અથવા
કુંડ જેવી રચના તે.

વેદિયો, પું વેદનો પાઠ કરનારો; વેદિક કર્મ-
કાંડ કરાવનારો; વેદપાઠી. (૨) દુનિયા-
દારીથી અજ્ઞાત; વ્યવહારની સમજ વગ-
રનો માણસ.

વેદી, સ્ત્રી [સં.] હોમ કરવાનો અગ્નિ સ-
ળગાવવાની માટીની ઓટલી અથવા નાનો
કુંડ તે. (૧) જ્ઞાનની સપાટીથી સહેજ
ઉચ્ચ માટીની ઓટલી ચોરી તે. ઉં સતી
જે સુખ સેવમાં ગિરિજીતા, તે વેદિએ
પોતલી. પાર્વતીપરિણય.

વેદાંક, વિં [સં.] વેદમાં કહેલું હોય તે;
વેદભાષિત; વેદમાં દરખાવેલું.

વેદ્ય, વિં [સં.] જણવા જેવું; વેદિત્વ.

વેદ્ય, પું [સં.] વિધેલું તે; છિદ્ર; વેદ. (૨)

સૂર્ય ચંદ્રનું જેટલું આ બ્રહ્મણ કાય તે; બ્રહ્મ-
દિક્ષા બિંબનો છેદાયેલો ભાગ તે. (૩)

— રાહ. (૪) સુતાર કડિયાના કક્ષમાં સમા-
ન્તરતાનો દોષ તે; આધ; દોષ; નડતર.
(૫) બ્રહ્મદિક્ષાની ગતિ અને તેમના
બ્રમણ વગેરેનું પ્રમાણ-કાળ માપણી તે;
વખતનું પરિમાણ.

વેદન, નં [સં.] વિંધવું તે; વિંધ. (૨)
વિંધવાનું ઓભર; સ્પર્શ; વિંઝણું.

વેદ્યો, પું કાનના ઉપલા વેદમાં પહેરવાનું
ધરણું.

વેદ્યું, કિં સં [સં. વિંધ.] વિંધવું;
ભોક્તું; છિદ્ર-કાણું પાડવું. (૨) મનમાં
ઉડી અસર કરવી.

વેદ્યશાળા, સ્ત્રી [સં.] બ્રહ્મદિક્ષાની ગતિ અને
તેમના બ્રમણનો કાળ વગેરે બ્રહ્મ-સ્થાન તે;
બ્રહ્મવૈજ્ઞાન બ્રહ્મશાળા. observatory.

વેધ, પું [સં.] બ્રહ્મદેવ; પ્રજાપતિ; બ્રહ્મા.
વેધી, વિં વેધવાળું; દોષવાળું. (૨) વિધે
એવું; ચોટ-નિશાન પર જઈ વાગે એવું;
વિધી નાંખે એવું;—જીવવેધી. હાથવેધી.

વેન, નં [સં. વેજ] વહન; વહેવું તે. (૨)
વાહન; યાન; વહેણ. (૩) લંગાર; હાર;
જૂથ; પરંપરા. (૪) એક પ્રાચીન સુધારક
રાજા. મનુનો પૌત્ર; એણે વર્ણમેદ વગેરેમાં
સુધારો દાખલ કરવાથી પ્રજામાં મોટી હોહા
થઈ હતી, તે બ્રાહ્મણોએ એને માદી ઉપ-
રથી ઉઠાડી મર્યાદા હતો.

વેષથુ, નં [સં.] કંપ; ધૂન; ચંદ્રચાર.

વેપલો, પું વેપાર. (તરકારમાં)

વેપાર, પું માલ વેચવા સારવાનો વેધો તે;
રોજગાર; ઉદ્યમ; લેવડ દેવડનું કામકાજ
કરવું તે. (૨) જીવન વ્યવહાર ચલાવવો
તે; સંસારની પ્રવૃત્તિમાં રહેવું-વર્તવું તે;
જીવન વ્યવહાર સંબંધી વ્યવસાય. રૂં પ્રં
વેપાર માંડવો—સતીપુરણ થઈને સંસાર
ચલાવવો તે.

વેપારી, વિં વેપાર કરનાર; ધંધાદારી; કમ વિક્રમ કરનાર. (૨) વ્યવહારવાળો; સંસારી; ઉદ્યોગી; વ્યવસાયી.

વેર, નં [સં. વૈર] દુસ્મનાધ; શત્રુવટ. (૨) ખાર; ઝેર; અપ્રાપ્ત; દ્રેષ. (૩) વહેરતાં કે કાતરતાં ચથેલો લાકડાનો જુકો તે; વહેર. (૪) અં લગી; સુધી; પર્યંત:-આત્મારવેર-સંજવેર આઘો નહિ.

વેરણુ, સ્ત્રીં વેરી : શત્રુ; દુસ્મન; દુઃખ દેનારી-નહનારી, ખીલકારી સ્ત્રી. (૨) વિં ખારીલી-દ્રેષ કરનારી, સ્ત્રી:-સાતવેરણુ ક્યમે નવ ખૂટે. (૩) વિં વેરાયેલું; વિખરાધ ગયેલું એવું:-વેરણુખેરણુ. (૪) વહેરવું તે. વેરણુખેરણુ, વિં વેરાયેલું; આમ તેમ વેરાધ ગયેલું; અસ્તવ્યસ્ત; વેરાયેલું તે; આમતેમ ખરેલું એવું તે.

વેરણિયો, પું વહેરવાલું કામ કરનારો; વહેરણિયો સુતાર.

વેરણાન, પું વેર લેવાની સુધ્ધિ તે; ખાર.

વેરવી, પું વેરી; દુસ્મન; શત્રુ. (૪) વિં દુસ્મનાધ રાખનાર; ઝેરીલું; દ્રેષી.

વેરણું, કિં સં આમ તેમ પડી જાય એમ કરવું; છુકું છુકું પડે તેમ કરવું; વિખેરી નાંખવું; વિખરાવું પડે એમ કરવું. (૨) ઢોળવું. (૩) પાથરવું. (૪) ઉઠાડી દેવું; વાવરી નાંખવું; જ્યુદ જ્યુદે ઢેકાણે નાંખવું. (૫) વહેરવું; કરવતથી કાપવું.

વેરાગ, પું સંસાર ઉપરથી પ્રીતિ ઉતારી નાંખવી તે; ત્યાગ; સંસારાભાવ; ગૃહસ્થાશ્રમથી અલગ થઈ જવું તે; માયામમતાનો ત્યાગ તે.

વેરામણુ, સ્ત્રીં ત્યાગી સ્ત્રી; આવી; સાધુડી.

વેરામી, પું ત્યાગી; આવો; સાધુ. જેણે સંસારની માયામમતા છોડી દીધી હોય તે:-ત્યાગી વેરામી ક્યમ થયા.

વેરાણું, વિખરાવું; આમ તેમ છુકું છુકું ખ-

રતું-હળતું હોય તેવું; પથરાવું.

વેરાન, વિં હજડ; નિર્જન; બ્ધાકાંક્ષનો વાસ હોય નહિ એવું; વસ્તી વગરનું. (૨) ના. જંગલ; રાન.

વેરી, વિં વેર રાખે એવું; ઝેરીલું; ડંખીલું. (૨) દુસ્મન; શત્રુ. ઉં કુવરી મારા કિયા વેરીએ વેર સાંધ્યાં.

વેરે, અં સાથે; સંગાથે; જોડે:-ચકુવેરે પરણશે તો સુખી થશે.

વેરે, પું રાજ્ય તરફનો કર; આલમિલકત ઉપરની સરકારી જગત. (૨) ખડેસુલ; રાજ્ય ઉપજ. (૩) વહેરો; અંતર; ભેદ; ફરક રાખવો તે:-વેરાઆંતરો.

વેલ, સ્ત્રીં [સં વલ્લિ] વેલી; લતા. (૨) વેલી જેની પૂલપાનની ભાત; ભરત-છાપ વગેરેની; પૂલ પાનવાળી લતાના જેવી છાપ-તરેહ તે. (૩) વહેલ; રથ; માફો. ઉં વેલે કરી સજ્જ છે. પ્રતિમા. ના:-ધોડવેલ.

વેલણુ, નં રોટલી વણવાવું વતરણું. (૨) માલ વગરની વસ્તુ; વ્યર્થ-ખરાબ અર્થ વપરાય છે:-શું મળવાતું છે? વેલણુ!

વેલણિયું, વિં વેલણુ જેવું.

વેલા, સ્ત્રીં આપણ; વિપત્તિ. (૨) વેળા; વખત; મુકરર સમય. (૩) ખરાબ વખત; પડતીનો દુર્દશાનો વખત, દુર્ભાગ્ય. (૪) સમુદ્ર કિનારો; હદ; સીમા.

વેલિયું, નં વેલિયું; સોના રૂપાના તારની કડી-કાનણું ધરણું. વેલા જેવો વિંટલો તે. (૨) અરધો; રૂપિયો; અડધો. (૩) વિં ઢંગવગરનું; વલુકકું; બોલવે આલવે ને પહેરવેશ સાફ રહેનાર.

વેલી, સ્ત્રીં જમીન ઉપર પથરાય અથવા છોડ કે ઝાડનો આધાર હોય તો તે ઉપર વિંટાતી વિંટાતી ચઢે એવી વનસ્પતિ; નાનો વેલો; લતા.

વેલું, વિં વહેલું; અમુક નિશ્ચિત સમય પૂર્વે તે. -વેલા ઉઠવું. (થ) ઉતાવળું. (૩) અં નલદી; ઝડપથી; વગર વિલંબે. ઉં ચાલ ચાલ ઝટ વેલી, તજ તુજ મનથી તમામ લગ્નને. ઉ. રા. ચ.

વેલા, પું મોટી વેલ; જેની શાખાઓ જમીન ઉપર પથરાય અથવા ઝાડને વળગી હોય એવી જાતની વનસ્પતિ; શાખા પ્રતિ શાખાવડે પથરાનારી વનસ્પતિની શાખા તે. વેલાતોડ વરસાદ-ઓમાસાના અંતનો વરસાદ.

વેવ, સ્ત્રીં એક જાતની વેલ. એનાં પાન મસળીને કાઢેલો રસ થોડીજ વારે દૂધની માફક જમી જાય છે. વેવનું દહિં બળતા સોજા ઉપર લગાડાય છે.

વેવડાવવું, કિં સં વહે-પ્રવાહે ચાલે એમ કરવું; રેલો ચલાવવો. (૨) બહેકાવવું; ફટાડવું; લડાવ્યાથી છડી જાય એમ કરવું.

વેવણ, સ્ત્રીં વેવાણ; વહેવાણ; વર કન્યાની માતાઓ-એકબીજાને સામસામે ઝોળખેતે.

વેવરામણ, નં વહી-ઉપાડી-ઉંચકી લઈ જવું તે. (૨) વહી-લઈ જવાની મજુરી. ગામડે ઇંટા સોંધી મળે ખરી પણ વેવરામણ ભારે પડે. (૨) સસ્તે મળવું તે; લાભ-નફા થવો તે. -એમાં કંઈ વેવરામણ નથી, તેમ છેતરામણ પણ નથી, ફીકફીક છે.

વેવલાં, નં ફાંફાં; વળખાં. (૨) તુચ્છ-ન માલી વસ્તુની કામના કરવી વગેરે તે. -એમ વેવલાં વિશે કંઈ અર્થ સરસી નહિ, તરણાં; વેવનાં ડાંખળાં.

વેવલું, વિં બોલવે ચાલવે તેમજ પહેરવે ઝોડવે-સાફ-ટાપટીપ વગરનું; ઘાઘારેયું; સાબડોણું. (૨) લપડું; વલવલડું; અ-સંસ્કૃત; અચતુર.

વેવાઈ, વહેવાઈ; વરકન્યાના માપ-એક બી-જાને સામસામે ઝોળખે તે. ઉં મળિયા

વેવાઈની દીધાં માન. ઊંકરાંના વિવાહથી થયેલાં સંબંધી.

વેવાણ, સ્ત્રીં વરકન્યાની માતાઓ; વહેવાણ; વેવણ.

વેવાર, પું વહેવાર; બપહાર; આપવા લેવાનો, બોલવા જમવાનો-બપહસ્વાનો બીજા સાથેના સંબંધ તે. (૨) લોક નાત વગેરેએ ચલાવેલો નૈતિક આચાર; વર્તન; ચાલ. (૩) સાખ; આખર.

વેવારિયો, પું નૈતિક વહેવાર ચાલનારો; પેસા ટકાની બાબતમાં પ્રમાણિકપણે વર્તનારો; સાખવાળો; સાહુકાર; શાહ.

વેવીશાળ, નં વિવાહ કરવાથી થયેલો સંબંધ તે; વાગુદાન; સગાઈ. (૨) બ્યાં ઊંકરો ઊંકરી દીધેલાં હોય તે કુટુંબ સાથેના સંબંધ. -વેવીશાળમાં નોતાર દેળે. વેવી-શાળિયો=વિવાહ કરનારો.

વેવું, કિં સં [સં. જાહ] વહેવું; ઉંચકીને લઈજવું; ઉપાડવું; તાણવું; ખેંચવું. (૨) સહન કરવું; વેહવું; સહેવું. (૩) કિં અં રેલો ચાલવો; પ્રવાહ ચાલવો; નિકળવું; હંકવું; ધારપડવી:-નદી વેંછે. લોહી વેંછે. (૪) વંડીજવું; બહેકવું; ફટીજવું; હદ બહાર જવું:-છોકરો વધ (વહી) ગયો. (૫) ફગવું; છેતરવું.

વેશ્યા, સ્ત્રીં [સં. ગણિકા; વારંગના; પું-શ્વલી; પાતર. વેશ્યાચારજન=ભડોલો.

વેષ, પું [સં.] વેશ; કપડાં ધરેણ્યાવાળા પહેરવેશનો દેખાવ; શોભીતો દેખાવ તે. (૨) પહેરવેશ, લિપ્પાસ; પરિધાન; પોષાક. (૩) બીજાના જેવું બનવું તે; સોંગ; બરાબરી કરી દેખાડવી તે:-કાપાનો વેષ બળવ્યો. નાટક-ભવાઈ વગેરેમાં. (૪) સુહામણુના ચિહ્ન રૂપ શણગાર તે; સોભામયતીનો પોષાક તે. વાળ, ચુડો, ચાંચો વગેરે:-વેષ ઉતારવો; વેષરાખવો.

વેળાસરી, વિં. જીનવા જેના પોષાક, એલી
ચાલી વગેરે વાળું; સોંગ બેઠાર; જેની. (૨)

કમ; ધુન્નું.

વેળન, નં. [સં.] લંચ; આચ્છાદન; પડ;
ખંધ-કોટકું; પરખીડકું. (૨) પાંધણ.
(૩) વિંડાળવું તે; બીજાપર વિંડાયેલું
હોય એવું તે.

વેણિય, વિં. [સં.] વિંડાળકું; છવાયેલું;
આચ્છાદિત. (૨) ઘેરાયેલું.

વેસાસ, નં. ચણાનો ભોટ; કઠોળનો આસ.
(૨) ચણા અથવા કઠોળના આટાનું
ખીરું. બીજામાં, પાતરાં ઉપર ચોપડવામાં
આવે છે. પાણીમાં અડવાળેલો બાજરી-
કઠોળ વગેરેના ભોટ. દાળમાં વેસણ ધા-
લ્યો તોજ એળ ખારો.

વેસર, સ્ત્રી. નય; વાળી; વીંટલી; ખુલાખ.
ઉં નકવેસર ચોટી લળકે. (૨) નં. થોડા
ગથેડામાંથી ઉપજેલું સંકરપાણી; ખચ્ચર;
અચતર:-એ તો વેહર ગથેડો છે.

વેસરી, સ્ત્રી. વાળી; નય.

વેસવાળ, નં. વિવાહ સંબંધ; સમાઈ; વાગ્
દાન:-આ છોકરાનું વેસવાળ ક્યાં કરશે?

વેહ, પુ. વે; વિધ; વેજ; કાણું; શાર. (૨)
નાકું:-સોયનો વેહ. (૩) ફર.

વેળ, સ્ત્રી. વેળા; સમય; અમુક નિશ્ચિત વ-
ખત તે. (૨) તાણ; આંકડી. (૩) ત-
રંગી ભાવના; વિચારનો ઉછાળો; અમુક
કરવાનું જોર-જોસ:-કાણે જાણે એને શી
વેળ આવે છે. (વેએળ).

વેળા, સ્ત્રી. વખત; સમય. (૨) અમુક નિ-
શ્ચિત સમય. (૩) જરૂર સંભાળવા જેવું
ટાણું; સંધિ; પ્રસન્ન. (૪) હીલ; વાર;
વિલંબ. (૫) સૂકેલીનો વખત, દુર્ભાગ્ય.
કિં. પ્ર. વેળા વડાવવીનિશ્ચિત સમય
જવા દેવો; ખોટી કરવું; સમય વીતી જાય
એમ કરવું. વેળાવગવી=સારા-સુખી દિ.

વસો આવવા; ભાગ્ય ઉપડકું:-હમણું
છોકરા ભણ્યાગણ્યા ત્યારે એની વેળા-
વળી. કહેવ પડી વેળાએ પાડ.

વેળાસર, અં. વખતસર; સમય ઉપર. (૨)
ઉતાવળે; જલ્દી; વહેલાં; નક્કા કરેલો
વખત થાય તે પહેલાં એમ:-સવારમાં
વેળાસર ઉઠવાતી છોકરાને તેમ પાડી.

વેળાસુ, નં. કાને પહેરવાનું વિંડી-વણાની
કડી જેવું ધરણું; વાળાનું શુંદળું. (૨)
વહેળિયું; પાણીના વહેણથી પડેલો લાંબો
જળમાર્ગ; ઝરણું; નાળું.

વેળુ, સ્ત્રી. રેતી; ધૂળ.

વેળા, પુ. વહેળા; નાળું.

વેંગણ, નં. વંત્યાક; રિંગણ.

વેંચણ, સ્ત્રી. વહેંચણ; વાંટણી. (૨) ભાગ;
શાળો.

વેંચડું, કિં. સં. વહેંચડું; ભાગ પાડવા;
નાંખું કરવું; વાડવું.

વેંત, સ્ત્રી. અંચુડાના ટેરવાથી ટચલી આં-
ગળીના ટેરવા જેટલી લંબાઈ તે;
ખિલસ. ૨. પ્ર. વેંત ભુંડ સૂઝતી નથી-
બીજાની સલાહ વગર ગમ પડતી નથી.
(૨) કર્તવ્ય નહિ સૂઝતું તે; પોતાની અ-
કલે કામનો ઉકેલ નહિ થવો તે.

વેંતિયું, વિં. વેંત જેવું; ડુંક. (૨) ઠિ-
ગણું:-વેંતિયાં માણસ.

વે, સ્ત્રી. વાહ; વાણનો રોગ. આ રોગ અ-
સાધ્ય છે. થોડે દેણ આવી અધ્યક્ષ બે-
ભાન થઈ જાય છે અને અંગે તણાઈ
ખેંચાઈ જાય છે. (૨) શરદાને લીધે થયેલી
ખાદી; એમાં પેટમાં આંકડી આવે છે અને
હિલ્ટી થાય છે. (૩) તાણ, આંચકીનો રોગ.
વેના બધા રોગ વાતરોગમાં આવે છે.

વે, સ્ત્રી. વહી; હિસાબ અને વંશાવળી વગે-
રેની નોંધપોષી; ચોપડો:-વેપુળ દિવા-
ળાને કહાડે ચૂમ છે. કિં. પ્ર. વે વાચરી=

મધ્યજીવી-સારી ખોટી માખતોનું યમજી
કરવું; જીવાધ ગયેલી લાંછનવાળી જીની
વાતો કાઢી યંજી મારવા. વૈવઞ્ચ-વંશ-
વળીની નોંધ સખી વખતો વખત
તે તે વંશના કુટુંબીઓ આમજી વાંચ-
નાર એક ભતિ-ભાટ, ચારણ વગેરે-એ-
વંચાના ચોખ્ખા ઉપરથી સારવેલી વંશવળી.
વે, સીંઝો મોટું અને ઉડું દર; ભોંયમાં પ્રાડેલો
ઉડો આડ-ભેક તે. (૨) કાળ પકડવાને
શદો; ઝળવે; ઉઠરવું.

વૈકલ્ય, વિં વિકલ; શાયેલ; થેલું.

વૈકલ્પિક, વિં [સં.] વિકલ્પવાળું; આમ-
તેમ એક પ્રકારે લખાય-થાય એવું તે;
વિકલ્પમય; અહુકહુકિયું.

વૈકલ્પ્ય, નં [સં.] વિકળતા; થેલણ;
મનની અસ્થિર અવસ્થા તે. (૨) ગુચ-
વાડો; ગડબડ.

વૈકુંઠ, નં [સં.] વિષ્ણુનું નિવાસસ્થાન; વિ-
ષ્ણુનું ધામ. વૈકુંઠાસ-મરતાં વૈકુંઠમાં
વાસ મળવો તે. મરણ; સદ્ગતિ-એનો
વૈકુંઠવાસ થવો.

વૈકુંઠવાસી, વિં મરણ થતાં વૈકુંઠ પામેલું;
વૈકુંઠમાં જઈ વસેલું; અર્થાત મુએલું;
મરનાર; મરી ગયેલું; સદ્ગતિ પામેલું.

વૈકૃત, વિં વિકૃતિ પામેલું; બગડી ગયેલું-
મન અને આકાર ખરાબ થઈ ગયાં હોય
એવું; અસહ રૂપરંગ ને ત્રિચાર બદલાઈ
ગયેલા હોય એવું.

વૈખરી, વિં [સં.] સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળું; ચોખ્ખું.
(૨) વાણી-સબ્દોત્પાદની ચાર રીતિઓ-
માંની ચોથી રીતિ સ્તંભ-વૈખરી વાણી.
પરા, પરાયંતી, મધ્યમા અને વૈખરી; ધડ-
ધડાટ-વાણી દ્વારા તેમ જોલાતી વાણી તે.

વૈચાત્ય, નં [સં.] વિચિત્રતા; વિચિત્રમય.
(૨) નવમ્; અદ્વૈતતા. (૩) તરેહવાર-
પાણી; નવું અને આકર્ષક લાગે એવું
ન તે.

વૈજયંત, પું [સં.] ઇન્દ્રનો વાવરો; જ્વળ.
વૈજયંતિક, પું વાવરો ધરનાર-કડાકાર;
જ્વળ પકડનાર.

વૈજયંતી સીંઝો કાળી તુળસી. (૨) તુલસીની
મંજરીઓની વિષ્ણુની માળા તે. વિષ્ણુની
આ માળામાં પાંચ ભૂતાનાં તત્ત્વ અને જીહ્વા
જીહ્વા ભૂતાનાં રત્નો હોય છે. ઉં શીભે
લાંછન પર્વત માળ, કૌસ્તૂભ કંઠે વૈજ-
યંતી. ગિરધર.

વૈજયંત્ય, કિં અંઝ વહીજવું; નિર્લજ્જ ને
ઉદ્ધત થઈ જવું; વંહીજવું; બહેકીજવું.

વૈજયંત્ય, વિં [સં.] વિભતીયતા; માણસ,
પ્રાણી અને વનસ્પતિ વગેરેના વર્ગમાં
થયેલો સંકર. (૨) અસાચ્ય; ફેરફાર.

વૈજ્ઞાનિક, વિં [સં.] વિજ્ઞાન સંબંધી; ઉચ્ચ
જ્ઞાનનું; શાસ્ત્રીય.

વૈતનિક, વિં [સં.] વૈતન-પગાર લાઠીને કામ
કરનાર; પગારદાર; દાકિયું; દરમામાદાર.
(૨) મજૂર; રોજદાર.

વૈતરણી, સીંઝો યમલોકના માર્ગમાં આવતી
એક નદી. (૨) જગદીશ તરફ જતાં મહાનદી
આગળ આવેલી બંગાળના ઉપસાગરને
મળતી એક નદી અને તે નામનું તીર્થ.
હિંદુઓમાં એવી માન્યતા છે કે, દાનમાં
આપેલી ગાયનું પુંછકું પકડીને મુએલાનો
જીવ એ નદી ઉતરી-પાર જાય છે. ઉં
ગોદાન દો બહુ વિપ્રને, એ તરવી હોય
વૈતરણી.

વૈતરે, નં ખુબ મહેતાન-કસકટ પડવી તે;
શક્તિ ઉપરાંત કામ કરવું પડે તે; મજૂરી;
વેડ; થાકી જવાય એવું સખત કામ તે.

વૈતરો, પું સખત મહેતા કરનારો મજૂર;
વેડ ઉપાડનારો.

વૈતાલિક, પું [સં.] સ્તુતિ પાઠથી રાખને
જાગત કરનારો; માગેલ; બાટ, ચારણ;
સ્તુતિપાઠક.

વેતાલ, પું. વેતાલ; એક બળવાન પિશાચ; પિશાચનો વડો. (૨) શિવનો ગણ.

વૈદ, પું. વૈદ; રોગની પરીક્ષા કરી તે મટે એવો ઉપાય કરનારો; ચિકિત્સક; હકીમ; તબીબ; દાકતર.

વૈદક, નં. રોગ પારખવાની ને તે મટાડવાની વિદ્યા તે. (૨) વૈદનું કામ તે. વ્યાધિની પરીક્ષા કરવી અને દ્રવ્ય ગુણ બળથી તેનો રોગ ઉપર ઉપયોગ કરવો વગેરે નિદાન અને ચિકિત્સાને લગતું કામકાજ તે.

વૈદગ્ધ્ય, નં. [સં.] ચતુરાધ; પ્રવીણતા; સારી આવડ. (૨) કારીગરી. (૩) ધૂર્તતા. ઉં વૈદગ્ધ્ય વાપર્યું ખૂબ વણસીજ બરો. માલતીમાધવ.

વૈદર્ભ, વિં. વિદભનું-વિદર્ભને લગતું. (૨) વિદર્ભ દેશ-પ્રભનો રાજ તે; દમયંતીનો પિતા. વૈદર્ભ=દમયંતી. ઋક્ષિમણી. ઉં વૈદર્ભ દેશ વિખ્યાતરે રાજગજ.

વૈદિક, વિં. [સં.] વેદનું-વેદ સંબંધી. (૨) વેદ બહેલો; વેદ વિધિએ ક્રિયા કરાવનાર; વેદિયો.

વૈદું, નં. વૈદનું કામ-ધંધો તે; રોગ પારખી દવા આપવાનો ધંધો તે. કહેં ના આ-વડે બીજાં તે વૈદું શીખ.

વૈદ્ય, નં. [સં.] નીકુંરના; લીલા કંઈક કાળા રંગનો કિમતી પત્થર તે; આસમાની હીરો-મણિ.

વૈદેશિક, વિં. [સં.] પરદેશનું; પરદેશી; વિદેશી.

વૈદેહી, સ્ત્રી. [સં.] બનકી; સીતા; વિદેહના રાજાની પુત્રી.

વૈદ્ય, પું. [સં.] રોગની પરીક્ષા કરી દવા આપવાનો ધંધો કરનારો; ચિકિત્સક; હકીમ; તબીબ; દાકતર; કવિ (બંગાળીમાં.)

વૈદ્યુત, વિં. [સં.] વિજળીનું-સંબંધી. વૈદ્યુ-તામિ=વિજળીનો દેવતા.

વૈધરત, નં. એક યોગ; વૈદ્યુતિ.

વૈધર્મ્ય, નં. [સં.] વિધર્મતા; પરધર્મપણું; અધર્મતા. (૨) આચારભેદ. (૩) ગુણમાં-મૂળ સ્વરૂપમાં ભિન્નતા તે.

વૈધવ્ય, નં. [સં.] રંડાપો; વિધવાપણું; વિધવાવસ્થા.

વૈદ્યુતિ, સ્ત્રી. [સં.] પંચાંગ પ્રમાણે સત્તાવીસમો યોગ. આ યોગ અશુભ ગણાય છે. વૈધરત.

વૈનીતક, નં. [સં.] પાલખી, સુખપાલ; ડોળી. ઉં વૈનીતકમાં બેસી રહે. રતો.

વૈપરીત્ય, નં. [સં.] વિપરીતપણું; ઉલટાઇ. (૨) ખરાબી.

વૈપુલ્ય, નં. [સં.] વિપુલતા; પુષ્કળપણું;

વૈભવ, પું. [સં.] ભોગ્ય વસ્તુઓની ભોમતી સગવડ-સાધન તે; સાહેબી; ઠાઠમાઠ; સુખ કર સાહિત્યનાં અનુકૂળ સર્વ સાધન તે. (૨) ધન સામગ્રી વગેરેના ખૂબ ભરાવ; સમૃદ્ધિનો ઝળકાટ; સરસ ભોગ્ય સાધનો-વાળો ભભક તે. (૩) ઐશ્વર્ય; પ્રતાપ; કીર્તિ. ભોગ્ય સામગ્રીનું પુષ્કળપણું.

વૈભવી, વિં. વૈભવવાળું; સારાં સુખકર સાહિત્યનો ઉપયોગ કરી બળુનાર; સાહેબી-વાળું; ઠાઠમાઠથી રહેનાર; સુખોપભોગી; ભોગી; અમીરી; ગૃહસ્થાઇ માણુનાર.

વૈભોગ, પું. વૈભવ; ભોગ્ય સાહિત્યનું પ્રાચૂર્ય તે. (૨) મોજમજા; સાહેબી; ઠાઠ.

વૈમાન, નં. વિમાન; વાહુવાહન, આકાશમાં ચાલનારું યાન-વાહન તે.

વૈમાનિક, વિં. [સં.] વિમાન સંબંધી. (૨) વિમાન ચલાવનાર.

વૈયાકરણ, વિં. [સં.] વ્યાકરણ સંબંધી. (૨) પું. વ્યાકરણ શાસ્ત્ર બળુનાર.

વૈયાકરણી, વિં. વ્યાકરણ શાસ્ત્રી.

વૈર, નં. [સં.] વેર; દ્રેષ; દુશ્મનાઈ. (૨) કાનો.

વૈરકૃત્ય, નં. [સં.] શુદ્ધાઇ; વિરક્તિ; નહિ આસક્તિ તે; નહિ આશ્ચકપણું.

વૈરથ્ય, નં [સં] વિરલતા; આછાપણું.

(૨) ઓછપ; ખોટ; અછત.

વૈરાગ્ય, પું વૈરાગ્ય.

વૈરાગી, પું વૈરાગી; આવો; જોગી; સાધુ.

વૈરાગ્ય, પું [સં] સંસારની માયા મમતા રહિતપણું; આસક્તિનો અભાવ તે; સંસાર ઉપરની પ્રીતિનો ત્યાગ-અભાવ તે. અનાસક્તિ.

વૈરાટ, વિં [સં.] વિરાટ સંખંધી. (૨) ખોટું; અતલીખણ.

વૈરી, વિં [સં] વૈરી; દુરમન. ઉં મોટાનો વૈરી ને ચોર, દેવાદાર હુંટાયલા.

વૈરથ્ય, નં [સં] અસુંદરતા; નહિ રૂપાળા પણું તે; વરવાપણું; બેડાળપણું.

વૈરટ, જીં વહીવટ, શિસ્તો; વહેવાર.

વૈવર્ય, નં [સં.] વિવર્યતા તે; શિકાશ. (૨) કદરૂપાપણું.

વૈવર્ત, પું [સં] ફેર; પલટો; સ્થિતિ, કાળ, અને સ્વરૂપમાં થતો ફેરફાર તે; સ્વરૂપાન્તર; રંગ-વાતાવરણ-આકારનું પલટાઈ જવું તે. (૨) નવું-ખીનું સ્વરૂપ (ઉદ્ભવવું) તે; ચક્રર.

વૈવસ્વત, પું [સં.] હાલ ચાલતા મન્વન્તર-ખોટા કાળ વિભાગનો આદિ કર્તા; સાતમો મનુ. હાલ જે મનુ-ખોટા કાળ વિભાગ ચાલે છે તેમાંનો વૈવસ્વત મનુનો કાળ છે. આગળ એવા છ કાળ થઈ ગયા છે.

વૈવાહિક, લવં [સં] વિવાહ સંખંધી; લગ્ન બાળત.-વૈવાહિક સંખંધી=વિવાહથી થયેલો સંખંધ-જોડાયેલો.

વૈશાખ્યન, પું [સં] વ્યાસનો એક વિદ્વાન શિષ્ય; જનમેજય રાજાને એણે મહા ભારત સંમળાવ્યું હતું.

વૈશાખ્ય, પું [સં.] કાર્તિકથી સાતમો મહીનો છે; ઉનાળાનો ત્રીજો મહીનો.

વૈશ્વિક, નં [સં.] કથાદ સુનિએ બના-

વેલું એકશાસ્ત્ર. ન્યાયશાસ્ત્રથી એમાં ઓછા પદાર્થ માનેલા છે, એટલે માત્ર સાત પદાર્થ વૈશ્વિક શાસ્ત્રે માનેલા છે.

વૈશ્ય, વિં [સં] આર્યોના વંશુત્તમ ધર્મ પ્રમાણે ત્રીજી વર્ણના ભોક તે; વેપાર ધંધો કરનાર એક જાતિ-વર્ણ તે; વણિક. ૧ વર્ણ બ્રાહ્મણ, ૨ વર્ણ ક્ષત્રિય, ૩ વર્ણ વૈશ્ય અને ૪ વર્ણ શૂદ્ર.

વૈશ્વદેવ, નં [સં.] શુદ્ધસ્થાત્રમી આર્ય પોતે જમતા પહેલાં વિશ્વદેવને જે બલિ આપે છે તે કર્મ; નિત્ય બલિ આપવો તે. વૈશ્વદેવિયું, નં વૈશ્વદેવને બલિ આપવાને અગ્નિ રાખવાનું પાત્ર; યજ્ઞકુંડનો જેવા આકારની તાંબાની શગડી.

વૈશ્વાનર, પું [સં.] દેવતા; અગ્નિ. ઉં વૈશ્વાનર નિપાવે પાક, ખટરસ ભોજન સધળાં શાક. ઉદ્ભવ.

વૈશ્વાસિક, વિં [સં] વિશ્વાસનું; વિશ્વાસ. વૈષમ્ય, નં [સં.] વિષમતા; અસમતા; બેહબાવ; ન્યૂનાધિકતા. (૨) કહણાશ; મુશ્કેલી.

વૈષ્ણવ, વિં [સં.] વિષ્ણુ ભક્તિના સંપ્રદાયને માનનારો તે; વિષ્ણુભક્ત; વિષ્ણુને માનનાર. (૨) વિષ્ણુ સંખંધી.

વૈષ્ણવી, સ્ત્રીં લક્ષ્મી.

વૈહાયસ, વિં [સં.] આકાશી; હવામાં ચાલે એવું; આકાશ માર્ગે જાય એવું. ઉં જુઓ વૈહાયસ આ યાત્રો, સુર વૈભવ ભોગવવાશે; સુનિ! અંમને મુકી કહિં જશે? બો! અત્ર પધારો યોગી.

વૈહાસિક, પું [સં] મસ્કરો; હસાવનારો; જુઠણ; ભાંડ.

વો, પું વોહ, જોસભર પાણીનું વહેવું તે; વહેણ, પાણીનો આગળ તે આગળ વધતો, પસારો તે. (૨) ધોધ; ધારાવહન.

વોહળો, પું વોહળો; વહોળો; પાણીનું નાનું વહેણ; નાળું.

વોડકી, સીં જીવાન ગામ-લેંસ; જોડકી.
 વોડકું, નં જોડકું; જીવાન ગામ-લેંસ.
 વોડકું, નં વોડકું; અર્થથી પાણી વહી જતું
 હોય તે; નાણું; વહેણ. (૨) નાળા જેવે
 સીમમાં વહેતું પાણી બસાઈ રહે એવો
 લાંબો ખાંડો.
 વોડકું, અં વિનાયું; વિહોણું.
 વોડત, સીં વોડત; ખરીદી; વેચાણ લીધે-
 લું-જેવું તે.
 વોડતિયો, પું વોડતિયો; ખરીદ કરનારો;
 વોડતનારો; લેનારો.
 વોડતું, કિં સં વોડતું; ખરીદ કરવું; લે-
 ચાવી લેવું. (૨) એકું કરવું; સંધરવું.
 (૩) ઘેર ઘેર ફરી પકવાન બિજા કરવી તે;
 જાણકરી.
 વોડે, પું વોડે, વોડે; ઝોરો; ઈલામ
 ધર્મની અમુક શાખાના અનુયાયી મુસલ-
 માનોની એક જાત-ન્યાત.
 વોડે, પું જોરથી વહેતા પાણીનો પ્રવાહ તે;
 વહેણ. (૨) પાણીને વહી જવાનો વેગદાર
 માર્ગ તે.:-અહિં પાણીનો વોડ છે માટે
 ખરાબો ગણાય.
 વોડોરવું, કિં સં ખરીદવું; વેચાણ લેવું.
 (૨) સંધરવું; એકું કરવું. (૩) જૈનમાં
 માણકરી એકી કરવી:-જે સાધુ આવે
 તેને વોડોરાવળે.-બિજા-(તૈયાર રસોઈની)
 આપળે.
 વોડત, િં [સં.] સમજી શકાય એવું;
 સ્પષ્ટ; ખુલ્લું; સ્પષ્ટ; ઉદાહરણ.
 વોડત, સીં [સં.] એક વાણ; એકલ;
 અવયવ વિશેષ; પૃથક્-લક્ષણ. ધણમાંલું
 અમુક એક તે; એક માણસ એક:-અમ-
 કિત અને સંજા.
 વોડ, વિં [સં.] મુરોલી, બાળ અને દુઃખ
 જોરથી અસ્થિર અવસ્થા; આનંદિક અ-
 ભરામણમાં પડેલું; બાળક; બાળ, દુઃખ

અને મુરકેલ પ્રજામાં શું ચલાયેલું;
 ચિંતાતુર, વિહવલ.
 વોડતા, સીં વિહવલતા; આનંદિક અસ્વ-
 સ્થતા.
 વોડન, પું [સં] વિઝ્યો; પંખો.
 વોડતિય, પું [સં] વિપયાસ; વ્યત્યાસ;
 ઉલટાઈ; પલટો. (૨) આચાર વગેરેનું ઉ-
 લ્લંઘન તે; ઉલટો ક્રમ.
 વોડતિય, વિં [સં.] જુદું; અળથું.
 (૨) બીજું; ધતર; બિન. (૩) વગર;
 સિવાય.
 વોડતિય, પું [સં.] બિનત્વ; જુદાપણું;
 પૃથક્ત્વ. (૨) ત્યાગ; વર્જન. (૩) નહિ
 મળતાપણું;
 વોડીપાત, પું [સં] સત્તાવીસ યોગમાંનો
 એક યોગ. આ યોગ અશુભ ગણાય છે.
 (૨) આડખીલી; ધંસ.
 વોડીપાતિયું, વિં જોખીને બેસે નહિ એવું;
 સનેપાતિયું; તોફાની; મરતીખોર.
 વોડય, પું [સં.] ઉલટાઈ; વિરુદ્ધતા. (૨)
 આડખીલી. (૩) ઉલટસુલટપણું. અવળાઈ.
 વોડા, સીં [સં.] પીડા; દુઃખ. (૨) મનસ્તાપ.
 વોડિય, વિં [સં.] પીડિત; દુઃખી. (૨)
 ખિન; કલાન્ત. (૩) ગભરાયેલું.
 વોડિયાર, પું [સં.] સ્વીકારેલા નિયમની
 વિરુદ્ધ જવું તે; સ્વીકૃતાચાર ભંગ. એક
 ખીજને પર હોય એવાં સી પુરપતો સં-
 બંધ તે; છિનાણું; જરકર્મ.
 વોડિયારિયી, સીં વોડિયારી સી; છિના-
 ણ; પર પુરપ સંગી સી.
 વોડિયારી, વિં છિનાણવું; સોદું; વિપયા-
 સકત. (૨) રસને સહાયક ભાવ તે.
 વોડ, પું [સં.] ખરચ; ખર્ચ. (૨)
 વાપરો.
 વોડ, વિં [સં.] નાણું; નિરર્થક શ્રેય;
 નિષ્ફલ; અવ્યવસ્થા.

બાલીક, વિં [સં.] ખાણું; ખરાબ. (૨) નહિ કરવા થેાગ; અકાર્ય. (૨) કૃત્રિમ; બનાવડી; અસત્ય.

બાલસાથ, પું [સં.] ક્યવિક્ય રૂપ બ્યાપાર તે; ધધા; ઉદ્યોગ; બહોળું કામકાજ; રોકાણ; પ્રવૃત્તિ. (૨) નિશ્ચય; ઠરાવ.

બાલસ્થા, સ્ત્રીં [સં.] બદોખસ્ત; રીતસર ખાઈવણ કરવી તે; બવસ્થિતિ, નિયમસર મૂકવું, ચલાવવું અને રાખવું તે.

બાલસ્થાપક, પું [સં.] બાલસ્થા કરનારો; બદોખસ્ત રાખનારો; નિયમસર ચલાવનારો.

બાલસ્થિત, વિં યથાક્રમ; કીકાક; રીતસરનું; સારા બદોખસ્તવાળું.

બાલહાર, પું [સં.] વહેવાર; વહીવટ; રૂઢિ; રવંથો. (૨) ધધા; આપલેનો સંબંધ તે; ઉદ્યોગ. (૩) ધારો; નિયમ.

બાલહારિક, વિં વહેવાર સંબંધી; બાલહારને અનુકૂળ. (૨) આપલેની રૂઢિએ નીભતું-ચાલતું હોય એવું; આચરવા થોગ્ય.

બાલહાર્ય, વિં [સં.] વહેવારમાં મુકાય એવું; આચરવા થોગ્ય. (૨) નિયમસર ચલાવવા એવું; સંબંધ-ક્યવિક્ય-આપલે કરી શકાય એવું.

બાહિ, સ્ત્રીં [સં.] જુદી જુદી ધણી વસ્તુ-આમાંનું એકાદ જુદું અંગ-અવયવ તે; એકપણું; એકાંક; ધણામાંનું એક સ્વરૂપ તે; સમષ્ટિથી ઉલટું.

બાસન, નં [સં.] ડુખ; આપદા; સંકટ. (૨) માદક પદાર્થ લેવાની હેજ તે; કેદ કરવાની ટેવ; આદત તે. (૩) છંદ; લત; હવશ.

બાસની, વિં ડુખી; સંકટમાં પડેલું. (૨) માદક પદાર્થ લેવાની હેજવાળું; બંધાણી; કેદ કરનાર; અંજો, આદીણ અને દારૂ વગેરે પીવાની કુટેવવાળું.

બાસ્ત, વિં [સં.] આમતેમ ફેંકાયેલું; વિ-

ખેરી નાંખેલું; વેરાયેલું. (૨) ઉલટું વિપરીત. (૩) વહેંચીનાંખેલું; છુટુંપાડેલું.

બાકરણ, નં [સં.] કોષ પણ ભાષા બોલવાના અને લખવાના નિયમોનું શાસ્ત્ર તે; શુદ્ધ બોલવા લખવાની રીતિનું શાસ્ત્ર, અથવા ભાષાના નિયમોને લગતી વિદ્યા તે.

બાકરણી, વિં બાકરણ જાણનાર; કોષપણ ભાષાના નિયમો વગેરેનો જાણકાર તે; ભાષાશાસ્ત્ર; ભાષાના શબ્દ, વાક્ય અને રચના વગેરેનો પ્રબંધ કરનાર તથા જાણનાર તે.

બાકુળ, વિં [સં.] બાકુલ ડુખ, રોક, ક્રોધ અને ભય વગેરેથી કુબ્ધ મનવાળું-ગભરાયેલું; આવડે; વિહ્વલ; આકુળ; મુશ્કેલીમાં મુંચાયેલા મનનું; અસ્થિર-અશાંત ચિત્તવાળું.

બાકુળતા, સ્ત્રીં વિહ્વલતા; મુશ્કેલીની ગભરામણ; મુંઝવણ.

બાખ્યા, સ્ત્રીં [સં.] શબ્દ, વાક્ય અને વિષયનો ખુલ્લો-સ્પષ્ટ અર્થ સમજાવનારું વિવેચન-ખ્યાન તે; ટીકા; સમજુતી.

બાખ્યાન, નં [સં.] વિવેચન; કોષ પણ વિષયને વધારે સ્પષ્ટ કરી બતાવવો તે. ટીકા; સમજુતી. (૨) જાણણ; વિગતવાર એકાદો વિષય પ્રતિપાદન કરવો તે. (૩) બાખ્યા કરવી તે.

બાખ, પું [સં.] માંસાહારી અને જંગલી કૂર પ્રાણી; વાધ; શેર.

બાજ, નં ધીરેલાં નાણાં ઉપર મુદતના પ્રમાણે લેવામાં આવતો બદલો તે; અમુક મુદત અને અમુક રકમ ઉછીની લેનારને લીધેલી રકમ ઉપરાંત આપવો પડતો વધારો તે; વૃદ્ધિ. (૨) સં. બહાનું; મિષ; ઢોગ. (૩) મુક્તિ; તદખીર; કપટ; છેતરપિંડી.

બાજખાણું, વિં મોટું બાજ નાણાંની ધીર-ધાર કરનાર; બાજલેખી; બાજ ઉપર કમાઈ કરનાર; આકર્ષે બાજ લેનાર; બાજ ખાવાની વૃત્તિવાળું.

વ્યાજવટંતર, નાં વ્યાજ અને હકસક્ત વ-
શન વગેરે નાણાની ધીરધીરના બદલો
અને આપલેના વટાવ વગેરે ઉપજ તે.
આ વસ્તુ વ્યાજ વટંતરમાંથી કંઈ જાણું
મળ્યું નથી. વ્યાજવટંતરનો ધધિજ્ઞાણા
ફેરવવાનો ધધિ તે.

વ્યાજવટું, નાં વ્યાજ અને વટાવ મળે એવો
ધધિ; નાણાની આપલે ને ધીરનો ધધિ.
:વ્યાજવટાના ધધિમાં સાંઈ કચાચો.

વ્યાજવટીટી, સીં વ્યાજ લેવાની સરસે ધી-
રલી રકમ આટલું લખાણુ તે.

વ્યાધ, પું [સં.] પારધી; શિકારી; હિંસા
કરનારો. (૨) વિં કુષ્ટ; કૂર.

વ્યાધિ, પું [સં.] રોગ; આબર; મરજ;
દરદ. (૨) દુઃખ; પીડા; શારીરિક અગાડ;
વિકૃતિ.

વ્યાન, પું [સં.] શરીરમાંના પાંચ વાયુઓ-
માંનો ત્રીજો વાયુ. શરીરમાંના પાંચ વાયુ:
-પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, સમાન અને ઉદાન.

વ્યાપક, વિં [સં.] સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહે-
નાર; જેની હાબરી દરેક ઠેકાણે હોય
એવું; બહાણા ફેલાવવાળું; જેનો પ્રસાર
સર્વત્ર હોય એવું વિસ્તૃત.

વ્યાપવું, કિં અં ફેલાવું; સર્વત્ર હોવું; પ-
થરાઈ રહેવું; પ્રસારવું; સર્વત્ર અંદર અને
બહાર પેસીને રહેવું.

વ્યાપાર, પું [સં.] પદાર્થ પ્રાણીની ક્રિયા-
પ્રવૃત્તિ; એક બીજા સાથેનો વ્યવહાર. (૨)
છદ્ધિયો દારા ચાલતો પ્રવૃત્તિ ક્ષેત્ર તે;
માનસિક ગદમથલ. (૩) ધધિ; રોજમાર;
ક્રમવિક્રમવિક્રમો વ્યવસાય; વેપાર; -વ્યા-
પારે વસતી લક્ષ્મી. આજીવિકા સંબંધી
ઉદ્યોગ; કોઈ પણ જાતની ક્રિયા-કાર્ય
પ્રવૃત્તિ તે.

વ્યાપ્તિ, વિં [સં.] સર્વત્ર ફેલાઈ ગયેલું; ચારે
તરફ પ્રસરી રહેલું; બધે જે ભરેલું હોય

તે; વ્યાપેલું. (૨) પૂર્ણ. (૩) પ્યાત.
વ્યાપ્તિ, સીં [સં.] ફેલાવ; પ્રસાર; વ્યાપકતા.
કોઈ પદાર્થની બીજા કોઈ પણ પદાર્થમાં
અંશવતઃ વ્યાપકતા હોવી તે; જેનો બહાણો
પ્રસાર હોય તે; જ્યાં ત્યાં હોવાપણું;
ભરપૂરતા.

વ્યાપ્તિ, પું [સં.] અગાન; મૂર્ખપણું.
વ્યાયામ, પું [સં.] શરીરને લાગતો શ્રમ;
કસરત; અવયવોને મહેનતથી કસતા તે.
(૨) ચાક.

વ્યાયોગ, પું [સં.] નાટક-રૂપકનો એક પ્ર-
કાર તે. મધ્યમવ્યાયોગ.

વ્યાલ, પું [સં.] સાપ; નાગ; અહિ. (૨)
ચિતો, વાધ.

વ્યાવહારિક, વિં [સં.] વહેવાર; વ્યવહાર
સંબંધી.

વ્યાવું, કિં અં વિચાવું; પ્રસૂત થવું; જન્મવું.

વ્યાસ, પું [સં.] પરાશર અને સત્યવતીના
પુત્ર, પુરાણો બનાવનાર ઋષિ. (૨) મધ્ય
રેખા. ગર્ભસૂત્ર. (૩) જડાઈ. (૪) વિસ્તાર.

વ્યાસંગ, પું [સં.] બહુ આસડિત; આયંગો;
હેળ; હેડા. (૨) વિદ્યાકળાનો ધણો પરિ-
ચય તે; મહાવરો; ધણો અભ્યાસ. (૩)
પૂર્ણભક્તિ.

વ્યુત્ક્રમ, પું [સં.] ઉલટો ક્રમ તે; ગોઠાણો;
અવળો ક્રમ.

વ્યુત્પત્તિ, સીં [સં.] સારી રીતે જન્મવું તે;
સમજવા જેટલું જ્ઞાન; જાણપણું. (૨)
શબ્દ અને અર્થ વગેરેની મૂલ્યોત્પત્તિ સં-
બંધી જ્ઞાન તે; શબ્દની ઉત્પત્તિ ઘટના
અને અર્થ સંબંધી મથાર્થ જ્ઞાન તે.

વ્યુત્પત્ત, વિં [સં.] વિદ્યાકળા સંબંધી પૂર્ણ
જ્ઞાનવાળું; જાણકાર; જાણીવું; માહિતચાર;
નિખ્યાવ; સાંઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલું હોય
એવું. (૨) પૂર્ણ.

વ્યૂહ, પું [સં.] ચતુરતા સૈન્યથી બંધ આક-
મણુ શામ નહિ એવી લશ્કરી ગોઠવણ;

સૈનિકાની અભેદ હાર રચના તે; લક્ષ-
રને મોઢવવાની રીત, બૂહ રચના ધણી
નતની છે અને તે બુદે બુદે નામે ઓ-
ળખાય છે.:-સ્થેનબૂહ, શકરબૂહ, વગેરે.

બોમ, નં [સં.] આકાશ; ગમન; નબ.

બોમચર, નં આકાશમાં ફરનાર-ઉડનાર;
પંખી.

મજ, નં [સં.] ગાયો અને ગોવાળતું સ્થાન
-ગામ તે; ગૌસ્થાન; ગોપગ્રામ. (૨) પો-
તાનાં ઢોર લઈને ફરતા ગોવાળવૃત્તિના લોકો
જે ઠેકાણે પડાવ નાંખે છે તે સ્થાન.

મજવું, કિં અં જવું; ગમન કરવું.

મજ, નં [સં.] ચામડી પર ગડગુમડથી અથવા
વાગવાથી પડેલો કાત-કાપ-ચાંદું તે; ધા;
છિદ્ર; કાણું; નાંફ.

મત, નં [સં.] ઈશ્વર પ્રસાદન, પાપક્ષય
અથવા ફળ પ્રાપ્તિને માટે ઉપોપણ્યાદિક
નિયમ પાળવા તે; આધા. (૨) પલ; અ-

મુક કરવા ન કરવાનો આગ્રહ તે.

મતાળ, બું મતી.

મતી, વિં [સં.] જેણે મત લીધું હોય
એવું; મત પાળનાર. (૨) અંતઃચારી; નિ-
યમવાળું; તપસ્વી; સાધુ; અમુક નિયમથી
દેહદમન કરનાર.

માત્ય, વિં [સં.] સોળ વષ લગી જેને ઉપ-
વીત સંસ્કાર થયો ન હોય તેવો ત્રિવર્ણિક;
સંસ્કાર વગરનો; અહિકૃત. (૨) ચક્રથી
ક્ષત્રિયાણીને પેટ જન્મેલો તે.

મીડા, સીં [સં.] લાજ; શરમ.

મીહિ, પું [સં.] ચોખા; ભાત; ચાવળ.

મેહ, પું વિરહ; વિયોગ.

મહાર, સીં વહાર; મદદ; કુમક; સહાય. કિં

પ્રં મહારે ધાવું=કુમકે જવું; અચાવ કરવો.

મહેલ, સીં વહેલ; રથ; સુંદર ગાડી. (૨)

નં [અ.] મોડું ચરખીદાર મગરમચ્છ.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

